

IOANNIS ALEXANDREI PHILOSOPHI IN TRES LIBROS DE ANIMA ARISTOTELIS BREVES ANNOTATIONES, EX DISSERTATIONIBVS AMMONII HERMEI, CVM QVIBVSDAM PROPRIIS MEDITATIONIBVS.

Nuper è Graeco in linguam Latinam conuersae.

Ne quis hunc usquam alius sue ditionis locorum impune librum imprimat, alibi' ue impressum uendat, & Pontificis Maximi, & Veneti Senatus illustrissimi Decreto cautum est.

Venetijs apud Hieronymum Scotum.

M. D. L I.

IOANNIS ALEXANDREI PHILOPONI PROOEMIVM IN LIBROS DE ANIMA ARISTOTELIS.

VM nos de anima ſermones audituri ſimus, de potentijs ipſius animæ primum dicendum eſt, quot ſcilicet in partes diſtribuantur, & quale unaquæque nomen conſecuta ſit, deinde quot antiquorum de illis opiniones fuerunt, & inter hæc ueram de illis opinionem ex diuiſione ſeligere. Primum igitur animales potentiæ in duas partes diuiſionem ſuſcipiunt. ipſarum nanque aliæ ſunt rationales, aliæ uero rationis expertes, atque harum utraque rurſum dupliciter diuiditur. earum enim, quæ ratione utuntur, partim ſunt uitales, & appetentes, partim uero cognoſcẽtes. eodem quoque modo diuiduntur eæ, quæ ratione carent. Rurſus autẽ quæ rationis, & cognitionis ſunt animales potentiæ trifariam diuiduntur, alia .n. quædã eſt opinio, alia cogitatio, & alia intellectus. opinio igitur ipſa uerſatur omnino circa ule, quod in ſenſibilibus eſt, ipſum nanque cognoſcit, illud .n ſcit, ꝙ omne album eſt diſgregatiuum uiſus, quodque eſt omnis homo bipes. Veruntamen cogitabilium quoque concluſiones abſque ratione cognoſcit, illud: n. ſcit, ꝙ anima eſt immortalis, quare autem ſit immortalis anima, ipſa neſcit opinio, nanque illud cogitationis eſt opus, opinionis uero hoc ſolum ſcire, ꝙ eſt. Quapp opinio ea eſt, quæ & uniuerſale in ſenſibilibus, & cogitabiliũ concluſiones cognoſcit. Vnde & Eleates Zeno in eo dialogo, qui Sophiſta inſcribitur, opinionem ipſam bene diffinit, cum eam ipſius cogitationis eſſe extremũ dicat, nam cogitatione ratiocinante quod anima ſit immortalis, ipſa opinio concluſione accepta hoc ſolũ nouit, ꝙ immortalis eſt. At cogitatio eſt ueluti uia q̃dam tranſiens a propoſitionibus ad concluſiones, ex quo etiam nomen ipſum τῆς διανοίας. i. cogitationũ traxit, id uidelicet cogitatio quærit, unde eſt ꝙ anima ſit immortalis. deinde ex his. quæ magis aperta ſunt, incipiens, ad illud, quod exquiritur, tranſit, ita dicens, anima ipſa ſpõte mouetur, quod per ſe mouetur, & ſemper mouetur, hoc immortale eſt, anima igitur ipſa eſt immortalis, & hoc quidem cogitationis eſt opus. Intellectus uero munus eſt applicationibus ſimplicibus, atque ita melius, q̃ per demonſtrationem, in rerum cognitionem uenire. Quemadmodum. n. ſenſus occurrens fortaſſe albo, uel huic figuræ melius habet eius cognitionem, quam per demonſtrationem (nõ. n ad hæc indiget ſyllogiſmo, qui hoc album eſſe demõſtret, ſed ſimplici applicatione hoc ipſum cognoſcit) eodẽ quoque modo intellectus ipſe intelligibilia ſimplici applicatione melius, quam per demonſtrationem cognoſcit. Intellectus autem operatio in hiſce ſolum uerſatur, quibus in ſummitatem purgationis, & ſcientiæ perueniendi facultas data eſt, quæque per purgatiuas uirtutes abſque imaginatione, & ſine ſenſu operari conſueuerunt, quia ſcilicet eſt intellectus habitus animæ perfectiſſimus. Vnde Plotinus de eodem dicens inqt. Quicunque operatus eſt, hic ipſe, quod ego dico, cognoſcit, quaſi ſtatus hic neque uerbo poſſit interpretari. Verſatur igitur intellectus circa intelligibilia, quę Timæus diffiniens dicebat eſſe intelligentiæ cum rõne comprehenſibilia. Cogitatio aũt circa cogitabilia uerſatur, opinio uero circa opinabilia, quę quoque opinabilia Timæus explicans aſſerit opinioni cum ſenſu irrationali opinabilia eſſe. harum uero potentiarũ ordinem primum tenet intellectus, ultimum opinio, medium cogitatio, quæ noſtræ animæ familiariter cõiuncta eſt, q̃m quoque in uniuerſo medium ordinem tenet, & per hãc ipſam (dico aũt cogitationem) noſtra anima, in intelligibilium contemplationem reducit, q̃ quidem noſtræ animæ perfectio eſt. Quia uero ſimul cum ſenſibilibus nata eſt, & connutrita anima noſtra, ob eam, quam habet cum ſenſibus conſuetudinẽ, non poteſt in contemplationem intelligibilium, atque immaterialium ſeipſam reducere. Verum ſibi id perſuadet illaque eſſe corpora, & habere magnitudines, & q̃cunque ſunt in ſenſilibus, ibi etiam ea imaginat. Quare Plato in Phędone dicit hoc eſſe omnium, q̃ ſunt in nobis, difficillimum, ꝙ cum paulisper a corpore tracti otium nacti fuerimus, contemplationiq; diuinorũ uacare uoluerimus. imaginatio ipſa intercidẽs nobis perturbationem mouet, & facit nos ſuſpicari deũ ipſum corpus eſſe, magnitudinemque & figuram habere, neque nos de Deo abſque corpore, & ſine figura intelligere permittit. Quare oportet animam ad ſui perfectionem tendentem, primum per cogitationem operari, quæ quodãmodo rerum media habet, talia autem ſunt cogitabilia, qualis eſt anima noſtra, & contemplatio de illa, necnon mathematica, quæ immaterialẽ hñt eſſentiam, quamuis ſubſtantiam nequaq̃, ut ipſa poſtq̃ conſueuerit in ijs agere ſine materia hac uia progreſſa ad ea, quæ perfecte ſunt a materia ſeparata (diuina dico) ſecedat. Vnde etiam Plotinus, Ducantur, inquit iuuenes per mathematica ad conſuetudinem naturæ incorporeæ. At uero ſi quandoque cogitatio de intelligibilibus ratiocinatur, nõ tamen per ſe, ſed intellectui complicata id facit, quemadmodum quoque de ſenſilibus imaginationi coniuncta ratiocinatur. huius igitur intellectus, etſi non multi ſumus participes, ueſtigia tamen quædam huius, atq; ſimulacra ſunt in nobis trãſpoſita, eæ autem ſunt cões animi notiones, quas multo melius abſque demonſtratione, quam cum ea plerique omnes cognoſcimus, ut hæc, quod eidem rei æqualia ſibi inuicem æqualia ſunt: ꝙ, ſi ab æqualibus

æqualia auferantur, reliqua sunt æqualia: ꝙ in omnibus aut est affirmatio, aut negatio: ꝙ omnia bonum cupiunt, & alia, quæcunque sunt ijs similia. non n ad horum faciẽdam fidem ꝑparationis indigemus, at hæc ipsa per applicatione primum factã melius, quam per demõnem cognoscimus. hæ igitur cões animi notiones (quemadmodum diximus) per omnia procedentes ipsius intellectus manifeste simulacra sunt Quemadmodum intellectum ipsum scientiæ principium uocant, quo intelligibilia cognoscimus, de quo Arist. in demonstratiuis contra eos, qui non esse scientiam putabant, exponebat ita, non solum esse scientiam dicimus, uerum etiam principium scientiæ, quo terminos ipsos cognoscimus. appellat uidelicet terminos ipsas cões animi conceptiones, & terminos, qui sunt in syllogismis. oportet enim ꝙ omnis syllogismus a cõmunibus animi conceptionibus principium habeat, quæ quidem (ueluti dictum est) ab intellectu ueniunt ad nos, nanque scimus absque demõstratione, quod hoc quid, est homo, aut anima, aut aliquid istiusmodi, uel intelligibilia ipsa terminos dicit, ut fines eorum, quæcunque sunt, terminus nanque est (ut inquit geometra) qui alicuius finis est principiũ igitur scientiæ esse intellectum dicit, quia p ipsum cões cogitationes habemus, unde cogitatio uelut a principijs scientificas demõnes facit, terminos uidelicet intelligibilia dicit, quia sunt eorum, quæ sunt, extrema. dicimus igitur, inquit, esse intellectum, quem scientiæ principium nocauit, quo quidem intelligibilia cognoscimus, hæc. n. sunt termini ut fines. At quærere dignum est, qm dicebamus opinionem ipsam ipsum quidem, quod, scire, ipsum uero, cur, ignorare: dicebamus quoque uniuersale ipsum in sensibilibus, necnon cogitabiliũ conclusiones non ignorare, dignum est, inquam, quærere unde sit opinioni cognitio hæc uniuersalis in sensibilibus. quo enim demonstrante quod omnis homo sit bipes, hanc ipsam conclusionem accipiens totam sibi illa habet? quemadmodum etiam in cogitabilibus ipsa cogitatione demonstrante quod anima est immortalis, conclusionem ipsam accipiens opinio retinet, neque enim huiusce rei cogitatio demonstrationem fecit, huiusce, inquam, quod est omnis homo bipes, quodque Hinnitus est omnis equi propriũ, uel istiusmodi quæcũque alia neque. n. fieri id potest, ut ex particularibus uniuersale credatur, id. n. dici non potest, ꝙ Xanthus, & Balias, & alij equi, qui sunt aut hoc, aut illo in loco, quadrupedes sunt, ideo esse oẽs, neque qꝛ hic, aut ille Aethiops niger est, ob eam rem. s omnem esse Aethiopa nigrum. Manifestum est igitur ipsam cogitationem nequaquam sensibile demõstrare, multoque magis etiam patet neque imaginationem, neq; sensum illud haud quaquam facere, quod, qñ bisce de rebus dicemus, perspicuum erit, nanque harum unaquæque particulare aliquid cognoscit. Vnde igiᵗ opinio sensibilium cognoscit uⁿe? dicimus id ut plurimũ posse fieri, ut cogitatio in sensibilibus uniuersaliter ratiocinetur, quemadmodum fecit in astris Aristot. qui cum uellet ea esse sphærica demonstrare, una re, luna scilicet id credibile fecit, dicit enim, quod ea, quæ eiusdem substantiæ sunt, ut in uno se habent, ita in omnibus ut sint necesse est, astra autẽ omnia eiusdem substantiæ sunt, lunam uero sphæricam esse demonstratum est, ideo id patet, quod alia quoque astra sphærica erunt, possunt etiam, qui fumum uident, argumentari quod ibi sit ignis, ibi fumus est, hoc modo, fumus est in hoc loco, fumus omnis est ex igne, igitur ignis est in hoc loco. fortasse igitur (ut ego dicebar) fieri potest ut ipsa cogitatio ratiocĩne. ut uniuersaliter de quibusdam particularibus, & si non in omnibus. Dico tamẽ, ꝙ anima ipsa rationis particeps in se rerum rationes consubstantiales habet. Verum quia demersæ sunt in materia, fere sunt obrutæ, uelut in cinere scintilla latet. quemadmodum igitur, cum quispiam cinerem aliquantulum fodicauerit, scintilla statim resplendet, neque ijs, qui cinerem dimouit, scintillam fecit, sed ea solum, quæ erant impedimento abstulit, eodem modo quoque opinio ab sensu prouocata rationes existentium rerum proponit. similiter etiam magistros inquiunt non nobis in animum inducere cognitionẽ, sed quæ in nobis ueluti latens est, eam ipsam manifestam facere, nam si rationes rerum nõ essent in nobis, quõ, cum quispiam præter naturam rerum dissereret, intelligeremus? ut sit, cum duos de anima disputantes audimus, hunc quidem contra iudicamus, atque arguimus naturæ rerum minime consonare, cum illo uero conuenimus, & magis uera proferre fatemur. cur igitur iudicantes eorum dicta hunc quidem uera, illum autem falsa dicere affirmaremus, nisi ipsa rerum ratio nobis inesset? nonne perspicuum illud est, ꝙ ipsi nos per eas, quæ sunt in nobis reconditæ de anima communes notiones disputantium uerbis excitatas iudicantes dicimus hunc ipsum uera, illum autem falsa dicere? pari igitur modo & ipsam opinionem fatemur, cum scilicet sensus didicerit hunc, atque hunc esse bipedem, prouocatam, inquam sensu recordari, ꝙ est omnis homo bipes, at cõmodius ex dicantur cõmunes animi conceptiones, & intellectus adumbrationes, omnia enim quæcunque melius, quã per demonstrationem scimus ea, per cõmunem animi conceptionem scimus, quæ uero demonstrationis indigent, ut a nobis cognoscãtur, eorum conclusiones absque demonstratione cognoscere opinionis est opus, etenim sine rõne scit ipsa, quod anima est immortalis, quare borũ cognitio cum demonstratione est, neque melius quã per demonstrationem, quemadmodum sine demõne id scimus, ꝙ omnis hominis risus est ꝓpriũ. Potẽtię uero aiæ, quæ rõne carent, aliæ sunt cognitiones, & aliæ appetitus, & uitæ, ad ipsam cognitionẽ sensus, & imaginatio pertinent. Sensus autem ab imaginatione differt ideo, quia imaginatio intrinsecus habet cognitionem, sensus uero ad ea, quæ sunt extra, producitur. Sensus enim, quod adest solum, quodque extrinsecus assumit, id cognoscit, at imaginatio sensibiliũ formas ab sensu captas, ipsa secum cõfingit. Vnde eã uocat Aristoteles intellectum passiuum, intellectum uidelicet, quia intus habet cognobile, & id simplici applicatione, quemadmodum non per præparationem consequitur intellectus. Passiuum uero uocat, quia cum impressionibus ipsius, neque sine figura cognoscit, ea autem imaginatio dicitur græce phãtasia quasi quędã sit phãtasia, imaginatio enim statio est imaginum, nãque stant in ea, quæ uisa sunt extrinsecus, uterque uero scilicet sensus, & imaginatio circa particulare extẽditur, etenim licet hoc album, non tamen omne albũ uidet. hoc autem differunt inuicem, quod alter extrinsecus, altera uero intrinsecus cognoscit, & ipsa quidẽ

imaginatio quinque sensuum impressiones amplecti-
tur. Vnus autem quisque sensus, quod est proprium
sibi sensibile, illud cognoscit. Quæ uero sunt appeti-
tus, & uitæ, alia est ira, & alia cupiditas. At quispiam
quærere posset, quid ita dicamus inter iram, atque cu-
piditatem distõnem fieri Quid.n? nonne cupit ira eũ
mœrore contra afficere, qui nos in mœrorem compu
lerit? Quid etiam, nonne ratio ipsa disciplinasque, &
contemplationes cupit? ad hoc igitur dico, quod cupi
ditas ipsa magis cõiter, magisque etiam proprie dicit.
quemadmodum enim dispositio & cõmuniter, & in
habitu dicitur, & adhuc proprie distincta ad habitum,
sic ipsa quoque cupiditas, & cõmuniter in omnibus
animæ potentijs, at uero magis proprie ad iram sepa-
rata dicitur. Etenim ex quo nos huc prouidentia mi-
sit, ut ea, quæ sunt hic, ornemus, nobis hanc hæredita-
tem, quam cõseruare nos uult, ipsa credidit, & ut hoc
ipsum faciamus, quoniam multa sunt, quæ hanc hære
ditatem lædunt (est enim fluxa, atque corruptibilis na
tura) nobis iram, atque cupiditatem dedit, ut illa a no-
bis lædentia repelleremus, hac uero, quod est fluxum,
suffulciremus, eæ igitur sunt, quæ ratione utuntur,
quæque illa carent, animales potentiæ. Quæ igit sunt
rationis, & ad cognitionem pertinent, eæ diuisæ sunt
potentiæ. Actiuæ uero sunt uoluntas, & electio, & ip
sa quidem uoluntas attinet ad solum bonum, sed ele-
ctio ad utrũque refertur. Voluntas rursus ipsius per
se est animæ rõnalis, electio uero irrationali cõplicata
est. Quando enim extra generationem ipsa anima est,
secundum uoluntatem solam operatur, propterea
quod est in solo bono, cum uero in generatione est,
quia sibi complicatas irrationales potentias habet, ob
causas, quas dicemus, tunc implicata parti, quæ rationi
repugnat, electionem tenet. Quare modo ꝓ ratione,
modo contra rationem stat, atque alterum pro altero
diligit. eæ igitur sunt animæ rationis compotes potẽ
tiæ, præter has uero sunt, quas plantales uocant uirtu
tes, eæque sunt tres, nutricatio, augmentatio, & gene-
ratio, dñrque ideo plantales, quia in plantis solæ uñr,
etenim stercorationibus, atque irrigationibus nutriũ-
tur, & augentur, suique consimilia procreant. uitis.n.
de uite, & olea ex olea procreatur. ut igitur summa-
tim dictum sit, & homines, & animalia, & uegeta su-
mus, & ex quo sumus homines, quas enumerauimus
uirtutes rationales, habemus, ex quo autem animalia,
eas, quæ extra partem, ex quo uero uegeta, plantales,
uegetas enim dicimus ipsas plantas, uegetorũ nanque
est augeri, nutririque, & sui consimilia producere.
Quare ipsa etiam dicuntur & uiuere & mori, uita au-
tem, atque mors animæ præsentia, & absentia fit. quę-
cunque igitur uitas meliores habent, necesse est, ut ea
etiam deteriores habeant, uerum e diuerso non fit, nõ
enim fieri id potest, ut ij potentias rationales habeãt,
quibus non prius deteriores datę sint. atqui neque in
sensibus melioris potest esse particeps is, qui non sit
compos deterioris, quæ igitur sunt cõsortia uisus, hæc
eadem sunt & auditus, & reliquorum, item quęcunq;
habent auditum, illa eadem tenent & odoratũ, & gu-
stũ, & tactum, non aũt omnino uisum, ueluti talpa. at
profecto quædam sunt omnibus carentia sensibus, ꝑ-
ter quam tactu, ut spongiæ. Quamobrẽ nullo modo
potest is esse melioris compos, qui non sit deterioris
particeps, hoc autem nõ ideo, quia meliores prioribus
indigeant, ut inde sustineantur, sed e cõuerso corpus
meliorum non potest esse consors, nisi prius deterio-
res acceperit. non enim corpus uim rationis expertẽ
participare potest, quod plantalis prius partem non
assumpserit, neque hẽc rationalem potest, nisi harum
utriusque particeps fuerit, etenim, quia oportebat ut
nulla species corrumperetur, ne'ue propterea mũdus
imperfectus esset (est.n. mundus ipsarum specierũ ple
nitudo) neque id fieri poterat, ut quæ generarent, &
corrumperent, hic eadem numero manerent, ideo &
ipsæ, quam potuerunt, ęternitatem cepere. Deinde ꝙ
omnia immortalitatem cupiũt ipsius primi, ueluti id
sit proprium cuiusque principium, cuncta, quam pro
sua unumquodque mensura capere põt, immortalita
tem participant, ob eam rem, quæ sunt hic, cum nu-
mero non possint esse æterna, eorũ unũquodque sui
simile procreando consors eius æternitatis efficit, & hoc
est opus naturæ maxime consideratũ, quod.s. in natu
ralibus unumquodque sui cõsimile alterum ꝑducat.
igitur qm̃ generationis indigemus, ipsaque generãdi
uirtus est in magnitudine definita, ꝑpea augmentatio
ne nobis opus est, at quia augmentatio per nutrimẽ-
tũ fit, ideo uis nutricandi nobis est necessaria. quas ob
res & nos, & bruta naturalium potentiarũ participes
sumus. Quare cũ quid agimus, per has ipsas uirtutes,
quemadmodum plantæ faciunt, operamur cum uero
per iram, aut per cupiditatem, similiter atque anima-
lia rationis expertia facimus, at cum ratione utimur,
tunc hominis munere solum fungimur. hac de causa
Plotinus diuinissime dixit, qui furore quodam perci-
ti secundum nutriendi uires agunt, eos cum periculo
tentare, ut in arbores mutentur. Enimuero dignũ est,
ut consideremus, quænam differentia sit cupiditatis
aduersus naturales uirtutes nutriendique, & generan
di, nõ.n. uidemus agere cupiditatem circa aliud quod
piam, præterquam nutrimenta, & generandi uires, un
de id experitur cupiditas, ut cum potentijs plantali-
bus eadẽ sit. Quid igitur dicimus? non est idem, quia
cupiditas agit cum sensu, plantales uero uirtutes sine
sensu agunt. hinc est quod animalia etiam rationis ex
pertia cum fœminas uiderint, in appetitum mouen-
tur. quapropter cum cognitione quadam cupiditas
est, non autem sic operationes plantales, atqui dor-
mientes etiam sæpenumero nullo neque sensu, neque
imaginatione adducti semen emittimus, pari modo ui
delicet operantes, ac plantales ipsæ uirtutes faciunt.
Quemadmodum enim cum rationalis potentia est in
seruitutem mancipata eius, quæ ratione abutitur, o-
mne consilium mouet in cibi, uenereorumque exple
tionem, neque propterea cum plantalibus potentijs
esse eandem rationem dicimus, simili quoque modo
fatemur in cupiditate. Verum uirtutum plantalium
illud est proprium, quod simpliciter nutrimẽtum, ge-
nituramque sine sensu concupiscũt, cupiditatis uero,
quod escã talem, talemque coitionem, & simplr suaui
tatem desiderat. Quid igitur? duarum potentiarum.s.
cupiditatis, & plantalis unus, & idem effectus est? non
est unus inquam, uerum simplici modo eius uirtutis,
quæ pertinet ad plantas, nutrimentum est, aut genitu
ra. cupiditatis uero finis est ipsa uoluptas, est autẽ in
ipsius cupiditatis finis, ut (quemadmodum dixi) eo
ipso desiderio & sortem nostram, & generis successio
nem conseruemus. at rationis, cum ea cupiditati de-

eruit, quenquam esse talis operationis finem nequaquam dico, nanque præter naturam rationi talis est finis, quæ autem præter naturam sunt, ad aliquem finē minime respiciunt. etenim ratio, cum seruit, non suū, sed cupiditatis finem uoluptatem præparat. At ne quispiam in illam uulgarem dubitationem ueniat. Quid? igitur tres animas habemus? & tribus gubernamur? Dico.n. φ uelut anima huic coniuncta corpori uidetur quidem unum quoddam facere, uere tamen non est unum quid, eodem quoque modo rationi experti potentiæ copulata, & plātali singularem quandam continuationem facit propter propinquitatem, ea.n. quæ ratione uacat pars continenter illi, quæ ratione nititur, coaptata est, plantalis uero huic, quæ rationis haud est particeps, atque ideo propter eum, in quo simul sunt, affectum, consensum esse unum dicimus, sit etiam quia rationalis potentijs reliquis, uelut instrumentis utitur. Harum autem uirtutum, plantalium.s. & brutalium, aliæ quidem magis, aliæ uero minus rationali animæ proximæ sunt. hæ propiores sunt, quæ rationem non habent, natura.n. ita comparatæ sunt, ut exaudiant ipsam rationem; quare nos cupiditates cum increpamus, mitiores ipsas facimus.

Increpuit uerbo perculso pectore corda.

& rursus.

Cor perfer, nanque & peius quandoque tulisti.

Consuesce te ipsum moderari ab ira, a uoluptate, a tristitia, & quæcunque consimilia sunt, at quid ego dico hæc in nobis? nonne quoque ferarum multæ ratione ipsa mansuetiores redduntur? Plantales uero, ut pote quæ rationem non exaudiant, ab anima rationali spatio longiore distare? non.n. nutritiuæ uirtuti ad imponendum est, quantum nutrire debeat, aut augmentatiuæ quantum augere, sed neque generatiuæ, quare & inuiti sæpenumero semen in somnis emittimus. Quod si ipsam generandi uim modestiorem facimus, illud est manifestum, φ non ipsam potentiam simpliciter, uerum cupiditatem ipsam reprimimus, etenim potentia ipsa nihilominus manet, & si nihil operetur, & hæ quidem sunt animæ uirtutes quæque ratione utuntur, quæque illa carent, & demum, quæ in plantis uegetant. Vniuersę uero animam alij dicūt esse incorpoream, alij autem corpus, qui corpus eam dicunt, alij simplex esse, alij uero compositum, & qui compositum fatentur, alij quidem ex coniunctis corporibus, alij uero ex disiūctis. At eorum, qui simplex esse corpus animam dixerunt, alij exposuerunt eam esse corpus æthereum, quod idem est, ac si diceremus cœleste, quemadmodum ipse Ponticus Heraclides, alij autem illam esse ignem differuerunt, ut Heraclitus, quā omnium, quæcunque sunt, ignem esse principiū dicebat, ideo quoque animam, propter facilem motū igneam esse asseuerabat. Alij uero aeream, uelut Anaximenes, & è Stoicis quidam, alij autem ex aqua eam constare uolebant, ut Thales, & Hippon, is, qui uocatus est Atheos, φ.n. uiderunt humanum semen ex humiditate constare, propterea principium omnium, quęcunque sunt aquam ipsam nominauerunt. Verum terream eam esse nullus ausus est dicere, cum grauitatem, atque immobilitatem terrę cognoscerent. igitur, qui simplex corpus esse dixerunt animam, quā & quæque sola corpora simplicia sunt, illi possunt, & soli quidem inter eos, qui corpus illam esse dixerunt, immo rtalem fateri, qui uero compositum corpus esse eam crediderunt, partim uoluerūt esse ex elementis haud adiūctis, ut Democritus, & Leucippus. & simpliciter, qui atomos, hoc est indiuidua corpora introduxerūt, ij.n. principia rerum esse dicebant indiuidua corpuscula & uacuum, atque ob eam rem animam ipsam pp facilem motum sphæricis ex atomis constare dicebāt, partim uero de coniunctis factam disputabant, ut Critias, qui ex triginta fuit unus. is nanque animam esse sanguinem dicebat, etenim (inquit ille) sanguis hominibus est intelligendi cordata uis, ex his autē, qui animam esse incorpoream opinati sunt, aliqui illam esse a corporibus separabilem dixerunt, aliqui uero separari non posse. & horum qui non esse eam separabilē uolebant, alij esse eam rationem temperamenti dicebant, ut cum duplus ignis aquæ admistus sit, uel sesquialter, uel aliquid tale animam facit, ratio.n dupla uel sesquialtera, quæcunque accidit, ea est anima. Alij aūt ipsum temperamentum, alij uero entelechiam esse uolebant, est autem entelechia perfectio, & species ipsius subiecti. a temperamento autem ipsa ratio differt, nāque ratio in ipsa quantitate consideratur in sesquialtero, uel in duplo, uel in alio quodā, & simpliciter habitus alterius ad alterum pro quantitate determinatus, ipsa temperatorum ratio est, temperamentum uero qualitas est ex admistis qualitatibus perfecta, ueluti cum de calido, & frigido tepidum temperamentum quoddam factum est, uel ex albo, & nigro fuscum. At ipsa entelechia est ipsa rei subiectæ perfectio, de tali uidelicet elementorum compositione materiæ species aduenienś, ueluti cœno testæ cūm species aduenit. ij uero, qui separabilem differuerunt, animam quidem totam, & rationis participem, & rationis experti em, & eam, quam uegetatiuam dicunt, ab corpore separabilē esse dixerunt, ut ipse Numenius, qui errauit in uerbis Platonis in Phædro dicentis, omnem esse animam immortalem, cum Plato eo in loco manifeste de rationali hominum anima sermonem faciat. Quod.n. brutorum animam mori Plato intellexerit, id eius uerba in mediū adducentes aperte satis demonstraturi sumus. Qui uero esse eam inseparabilem dixerunt, eam esse mortalem propterea uoluerunt, quod esset inseparabilis, de quorum numero est Alexāder Aphrodiseus, qui & Aristotelem in opinionem suam conuellere tētat. Alij autem separabilem quidem esse rationalem, & uegetatricē uero, & quæ ratione caret, haud ullo modo separari. Sed horum aliqui dixerunt utrasque ab huiusce corporis crassitudine separabiles, aliqui uero ab hac uegetatricem solam non esse separabilem, quæ autem rationis est expers, ab hoc quidem separari, ab alio uero quodam corpore spirabili s. nequaquam. q opinio, quemadmodum demonstrabimus, uera est, & eam Plato, & Aristoteles in primis habuerunt. Quod enim talis Aristotelis fuerit opinio, & aliam quidem separabilem, aliam uero non separabilem intellexerit, de pluribus locis manifeste demonstrari potest. In fine igitur tractatus de partibus animalium, qui ante hoc opus continenter est, ubi dixisset unamquamque animalium partem secundum quandam uitalem operationem formari, ueluti cor, & hepar, & cerebrum, & reliqua, utrum (inquit) hanc operationem animam uocare oporteat, an animæ partem, an non sine anima, quærendum est. quare multam quidem latitudinem,

immo

immo profunditatem animatum uidit. Pręterea utrũ (inquit) de omni anima naturalis Philosophi differere intereſt? an non de omni? uerum de ea, quæ non ſit abſque materia? hinc ergo a materia ſeparabilem eſſe animam cognouit. Si.n.(inquit) de omni anima naturalis diſputabit, id patet, quod etiam de intellectu. Quod ſi de intellectu, neceſſe eſt, ꝙ etiam de intelligibilibus loquatur, intellectus nanque intelligibilium eſt intellectus, quemadmodum quoque ſenſus eſt ſenſibiliũ ſenſus, hæc.n. ſunt ad aliquid dicta. de iotelligibilibus aũt diſputare ipſius primi Philoſophi intereſt. Accidet igitur quod ipſe naturalis de omnibus tractabit, quæcunque ſunt, quod quidem abſurdum eſt, deque ſenſibilibus pp ſenſum, deque his, qoæ intelliguntur intellectus cauſa. Atque etiam in tractatu de generatione animalium dicit. Videtur.n. extrinſecus ingredi intellectus, & eſſe diuinus, nanque cum alio nullo eius operatio cõicat, corporis enim operatio eſt. Rurſos etiam hoc eodem in libro cum de affectibus animæ dixiſſet ira, cupiditate, atque alijs, ꝙ .ſ. a corpore ſeparari non poſſunt. Propterea (inquit) ſpeculari naturalis intereſt, uel de omni anima, uel de ea, quæ non ſit abſque materia. cognouit igitur aliquam eſſe animam, quæ a materia ſepararetur. In ſecunda etiam diſputatione poſtquam de potentijs alijs animæ quæſiuit, utrum ſit unaquæque anima, an pars animæ, de intellectu autem inquit, deque potentia contemplatiua nondũ patet. Sed aliud eſſe animæ genus, & hoc ſolum poſſe ſeparari uidetur, quemadmodum ab corruptibili æternum. item in tertia diſputatione, ſiquidem eſt (inquit) intelligere, ut ſentire, aut pati aliquid, utiq; erit ab intelligibili, aut alterum quidpiam tale, impatibile igiť eſſe oportet, & paulopoſt. hoc ſolum ſeparatur quod eſt, & hoc ſolum immortale, atque æternum. Verum ꝙ hoc ſit impatibile, non memoramus, intellectus autem, qui patitur, corruptibilis eſt. Manifeſte igitur p hæc, & impatibilem, & immortalem, & æternum eſſe intellectum dixit, atque etiam ſecuodum ſe ſeparabilem. imaginatiooem uero uoluit eſſe corruptibilem. eamque ipſam patibilem intellectum uocauit, intellectum quidem, quod apud ſeipſum cognobile habeat, patibilem uero, quia cum impreſſionibus. in eodem ſermone rurſus ita proſequitur, is ergo, quem animæ intellectum uocaui (eum autem intellectũ uoco, quo anima ipſa cogitat, & deprehendit) nihil eſt operatione eorum, quę ſuot, antequam intelligat, quare neque ipſum cõmiſtum eſſe corpori conſentaneum eſt. item paulo infra ſecernens ab intellectu ſenſum, dicit ipm ſenſum, cum ex his, quæ ſentiri poſſuot, maiora perceperit, ea, quæ minus ſentiantur, percipere non poſſe. Sed intellectum, quanto ex his, quæ in ipſum ueniũt, apprehendat maiora, eo facilius minora comprehendere. huius autem rei eſſe cauſam dicit, ꝙ ipſum ſenſitiuum non ſine corpore eſt, intellectus uero ſeparabilis eſt ab eo. Rurſus etiam ſic, atque is intellectus ſeparabilis, & impermiſtus, & impatibilis ſubſtantia. item qooque ante hæc in primo ſermone hoc modo ſcripſit, intellectus autem uidetur innaſci ſubſtantia quædam exiſtens, ueque corrumpi, maxime.n. ab ea, qoæ ſit in ſenio languens debilitas, corrumperetur. item, qualem.n. particulam, aut qũo intellectus continebit, difficile eſt fingere. item de iotellectu autem, & ſpeculatiua potentia nondum patet, ſed animę genus aliud eſſe uidetur, & hoc ipſum ſolum ſeparari poſſe, uelut a corruptibili æternum. Quare eſſe ipſum ab corpore ſeparabilem, neque agere cum corpore, atque inſuper eſſe eum æternum uult. At hæc de multis, quibus demonſtrare poſſemus Ariſtotelem uoloiſſe rationalem eſſe animam immortalem, & ab corpore ſeparabilem, dicta ſufficiant. Enimuero ſup rfluum putamus eſſe dicere Platonem cognouiſſe animam rationis cõpotem immortalem eſſe. ꝙ autem rationis expertem morti eſſe obnoxiam intellexerit, in Timæo ſatis idonea dicta ſunt. Poſtquam.n.(inquit) opifex omnem diuinam naturam creauit, tum quæ aperta, tum quæ occulta eſt, ad ipſos ait, adhoc genera tria mortalia ad ornamentum mundi deficiunt, terreum uidelicet, aereum, & aqueum, quæ niſi fiaot, hic erit mundus imperfectus, hæc autem per me facta, & uitam participãtia dijs adæquata ſint, ut igitur mortalia quoqoe ſint, & hic muodus uere ſit omne, uertite uos ſecundum naturam in animalium mortalium creationem tranſferentes exemplum de potentia mea circa generationem ueſtram, atque eius quod in ipſis tale futurũ eſt, ut cum immortalibus appellatione conueniat, diuinumque uocetur, principatumque teneat, ego uobis ſeminaque, & initium tradam, nos exequi cætera par eſt, ut immortali naturæ mortalem attexentes faciatis, generetisque animalia. Quare rationir expertem animam rationi adnexam mortalem eſſe manifeſte dicit. Quodcunque autem rationale mortalibus ineſt animalibus, illud principale, diuinum, atque immortale eſt, atque ideo principem penitus eſſe ratiooem profert. Quod igitur & Platoni & Ariſtoteli uideatur anima neque omnis a corpore ſeparabilis, neq; omnis non ſeparabilis, at rationalis quidem ſeparari, reliqua uero neqoaquam, id maoifeſtum eſt, etenim nõ oportet in enunciationibus antiquorum acquieſcere, uerũ omnium rerum demonſtratiooes colligere, nãque ex omoi parte dogmata hæc ad uitam noſtram pertinẽt, maxime autem ꝙ nobis nihil eſt magis proprium, quam ut nos ipſos cognoſcamus. igitur ſingulatim quæcunque dicta ſunt, oſtendemus, ꝙ.ſ. omnis eſt anima incorporea, ꝙ ab omni corpore rationalis una ſeparatur, atque ob eam rem immortalis eſt. quod item ea, quæ ratione caret, ab hac ipſa craſſitudine ſeparabilis eſt, quæ tamen a ſpiritu non ſeparatur, etiam ſi ſit omnino hoc ipſum ſpiritale corpus. item ꝙ in tẽpus aliquod poſt huiuſce corporis exitum perſeuerat, quodque hoc in craſſo corpore anima ipſa plantalis eſſe habet, atque cum eo corrũpitur. Quod igitur omnes, qui opinantur, & dicunt eſſe corpus animam ſiue ſimplex, ſiue compoſitum, ij falſo dicant, atque opinentur, ne una ſola ratione redarguamus, cõe ad omnes contra adduximus argumentum. Nullum ergo poſſe eſſe animam corpus declaretur hoc modo. corpus omne ſuapte natura diſſolubile eſt, atque in infinita partiri poteſt. quare ſuſtentationis eget auxilio. Quoniam autem anima, uel alia quædam potentia, ipſa eſt, quæ ſuſtinet, utrum corpus eſt anima. an iocorporeum? nam ſi ea corpus eſt alia rurſus indiget ſuſtẽtante, & ſic deinceps illud idem interrogabimus, utrũ corpus, an incorporeum? & hoc, in infinitum, neceſſe eſt igitur ut quæ corpora ſuſtentat potentia, ea ſit incorporea, at anima eſt animatorum corporum ſuſtentatio, omnis igitur anima eſt incorporea. In hoc autẽ

libro Ariſtoteles,poſtquam multipliciter, & uarie has
ipſas opiniones redarguit,hoc etiã addit.quid(inquit)
ego in alijs dico?poteutiarũ animæ,quæ pertinent ad
cognitionem,ſenſus eſt ultimus, qui & ipſe incorpo-
reus linealibus neceſſitatibus demõſtratur. igitur ſi ul
tima potentia eſt incorporea,tãto magis noo eſſe cor
pus potentiores credimus. Quomodo ergo illud oſtẽ-
dit? nullum(inquit)corpus eodẽ tempore in eadẽ par
te cootraria ſuſcipit, non enim tempore eodem digi-
tus totus & albus,& niger eſſe poteſt,neque ſimul eo
dem momẽto & calere, & frigeſcere:ſenſus autẽ uno,
& eodem tempore pariter contraria comprehendit,
in legendo enim ſimul albumque,& nigrum ſuſcipit.
quare ſcit hoc eſſe primum,hoc autem ſecũdum in ſe-
cernendo ab albo nigrum. Quonam modo igitur eo-
dem tempore contraria uiſus apprehendit? utrum ne
in parte eadem?an in altera quidem nigrum, in altera
autem album? Siquidem igitur in eadem parte, uideli
cet indiuidue eadem percipit, etiam eſt incorporeus.
Sin autem in una, & altera parte. Simile eſt (inquit)
quemadmodum ſi hoc ego, tu uero illud ſentires. Ve
luti ſi dicas(inquit)quod ego uidi,id aliud eſt ab eo,ꝙ
uidiſti tu,namque unum, & idem iudicans eſſe opor-
tet,& in eodem diſcreta percipere,corpus autẽ in eo-
dem tempore circa eandem partem contrarijs,uel ſim
pliciter diuerſis occurrere oon poteſt. At ſenſus eodẽ
temporis interuallo & albo,& nigro obijcitur,indiui-
due igitur occurrit,eſt ergo propterea incorporeus et
enim ſi in altera, arque altera parte nigrum atque al-
bum perciperet, noo quidẽ ab nigro albũ dijudicare
poſſet,nemo enim ꝙ ab ſe uidetur, diſcernit ab eo, ꝙ
ab altero uidetur. quod autem & imaginatio ſit in cor
porea,atq; ſine partibus,inde paret,quod nulla cauſa
eſt,unde formæ ſuccedẽtes deleãt eas, quæ in ea prius
impreſſæ fuerant Quod,ſiquidem corpus eſſet, accide
ret quemadmodũ fieri in cera uidemus, ubi quæ prius
erant ſigna,ea delentur ab ijs,quæ ſuccedunt.at etiam
plãtalis anima,quę ſenſu inferior eſt,& ipſæ etiã plao
tales rationes aperte partiri non poſſe demooſtrantur
neque propterea corpus eſſe,namque in unaquaq; ſe
minis particula rationes plantales eo modo ſunt, ut
partiri nõ poſſint, quõ etiam in omni ſemine & nu-
triendi,& augumentandi, & formandi rationes ſunt.
ut enim ſi conceperit uterus iniectum ſemen totum
animal abſolutum perficit. ſic,licet, non totũ,ſed par-
tem ſeminis acceperit, nihilominus ipſum faciet. igit
ſi plantales rationes aoimalis corpus eſſent,nõ & quæ
capitis,& quæ pedum, & quæ omnium partium ſunt
rationes in eadem parte ſimul eſſe poſſent, nũc autem
ſunt in hac ipſa parte,ſunt ergo incorporeæ. eſt enim
idem indiuiduum quod incorporeum, uelut etiam in
tota arbore ſic in ramo, ſic in palmite, ſic in ipſo gra-
no & nutricandi,& augendi, & generandi uirtus eſt.
At fortaſſe quiſpiam dubitauerit, quærens, unde igit
monſtra? nonne ea aut defectu, aut ſuperabuodantia
ſeminis fiunt? item cur ſi abſcindatur frumẽti particu
la,reliquum non germinat? item quid ita cortex pul-
lulat,non frondes? uel tale aliquid,atqui hæ ipſæ ſunt
arboris partes. De monſtris igitur dico. quod materia
eſt ipſorum cauſa,quoniam pro quantitate,& qualita
te ipſam materiam cõgruere oportet, animalis autem
materia ſunt ipſa menſtrua,quæ quidem materia ſi ſu
peret,aut deficiat,aut præter naturã qualitatẽ habeat
ipſa eſt monſtrorum cauſa. & uniuerſe quidem dico
eas ipſas potentias eſſe incorporeas, uerum ſine ſubie
cto corpore non eſſe, atque moderati ſubiecti indige-
re & quaotitate,& qualitate,ut ſint. Veluti circulus,
& ſimpliciter figura demonſtratur. ipſa enim figura
per ſe ſine quantitate,& magnitudine, & ſimpliciter
incorporea oon conſiſteret,niſi in definita magnitudi
ne,& qualitate ſubiecta perciperetur:in corpore uide
licet paruo, & breui non quidem circulus continere-
tur,neque in liquido, aut præterfluenti conſtare poſ-
ſet.igitur eodem modo & in hac re dico quod,& ſi eæ
rationes per ſe ſint indiuiduæ,tamen ex quo in ſubie
cto corpore id habent, ut ſint, non generaliter omne
corpus,uel quodcunque acciderit,eas rationes ſuſcipe
re poteſt. Quare ſubiecti conuenieotia neceſſaria eſt.
quod ſi peritus in tota arbore, & in partibus potẽtiæ
omnes perfectæ inueniuntur, ideſt uidelicet nullam
aliam ob cauſam,niſi quod ipſæ per ſe ſunt indiuiduæ
namque ſi eſſent corpora, non quidem in abſciſſo ra-
mo totæ eſſet,ipſaque eſſet arbor mutila. Si uero qui-
ſpiam dicat ſe poſſe dicere hæc eſſe corpora homœo-
meria,quæ per totũ ueniunt,eſt enim corpus homœo
merium,quod eiuſdem ſpeciei eſt in parte,atque in to
to,uelut in carne(pars enim carnis caro eſt) ad hoc ita
dicamus, quod ea,ſi quidẽ corpora eſſent homœome-
tria, non quidem tota per tota ſubiecta procederent,
non enim fieri illud poteſt ut corpus per corpus pro
cedat.igitur ſi deteriores animæ potentiæ ſunt incor-
poreæ,tanto magis ipsa rationalis, cum ſit alijs multo
melior,eſt incorporea, quemadmodum per cõmunes
rationes demonſtratum eſt.nũc autem,quæ io ea ſunt
propria,dicamus ita. Nullum ex corporibus ſeipſum
noſcit,nec ad ſe conuertitur, noo enim ſeipſa nouit
manus,aut aliud ex corporibus quicquam: at ne qui-
dem poteutiæ ratioois expertes,quanquã ſunt incor-
poreæ nouerunt ipſæ ſe.non enim aut uiſus, aut audi-
tus,aut ſimpliciter ſenſus ſeipſum noſcit,neque cuius
naturæ ſit,ipſe quærit,uerũ ipſa eſt ratio,quæ de ſen-
ſibus inquirit. anima uero rationalis cognoſcit ipſa ſe
quare ipſa eſt quærens, ipſa quæſita, ipſa ioueniens,
ipſa inuenta,ipſa cognoſcens,& cognita: manifeſte er
go eam eſſe incorpoream patet. Potentiæ autem,quæ
ſunt in ſubiecto corpore cum corpore ipſo uigent,&
obſoleſcunt,tales igitur ſunt ſenſus,ira,cupiditas ani-
ma uero rationalis econtrario, flacceſcente enim cor-
pore ipſa uiget, non eſt igitur in ſubiecto corpore.
Præterea nihil eſt quod ſubiectum ſuũ corrumpi cu-
ret,etenim quæcunque ſunt,omnia ea eſſe cupiunt.
At anima rationalis corpus ipſum paruipendit,atque
laboribus per uirtutem domat, ipſumque ſæpe nume
ro penitus derelinquit, igitur in ſubiecto corpore nõ
habet eſſe. quod ergo nulla animalis potentia ſit cor-
pus,id demonſtratum eſt. Adhuc autem demonſtrare
oportet animam rationis participem ab omni corpo-
re ſubſtãtiam ſelectam tenere, reliquas uero eã ipſam
in corpore habere,quæ ratione caret in ſpiritu, quæ
uegetat, in hac uidelicet craſſitudine. quo igitur hæc
ipſa oſtẽdamus,illud breuiter anticipemus. Regulam
quaodam nobis in procemio propoſiti libri tradidit
Ariſtot.quæ quidem communiter omnibus philoſo-
phis placuit,& ijs,qui immortalem, & ijs, qui morta-
lem animam crediderunt. ea autem regula talis eſt.
Oportet(inquit ille)ex operationibus iudicare ſubſtã
tias,

tias,una enim quæque substantia coordinatam habet operationem,nulla igitur(inquit)separabilis est a corpore substantia, quæ nullam a corpore actionem separabilem tenet. Si namque ea, quæ substantia est separabilis,nullā sine corpore operationē habet, postquā separata est a corpore,nihil quidem,circa quod agat,habebit,atque ideo frustra erit.at nihil neque deus, neque natura frustra quicquam faciunt: nō igitur fieri id potest,ut substantia separabilis nullam sine corpore operationem habeat.item alia regula est hæc, quæcunque habet a corpore separabilem operationem substantia, necessario quoq; ipsa erit a corpore separabilis. Quod si minus erit separabilis,illud acciderit, quod scilicet a causa productum sua causa dignius erit, quodque indignius digniore magis dignum, quod quidem absurdum est. Semper enim causam effectu meliorem esse oportet,quodque est natura prius, inferiore dignius, quod enim natura prius est,id est melius. nōne igitur ita est hoc? nos quidem scimus operationē de potentia esse omnem, deque substantia potentiam omnem procedere,atqui tertia est a substantia in ordine operatio. Quod si a corpore inseparabilis substantia est, operatio uero separabilis,& si dignius est inseparabile eo,quod separatur,ideo quam substātia melior operatio ferenda est,atque idem dicendum, quod est esse sua causa dignius, quodque natura secundum, immo tertium sit,id esse primo superius,quod quidem absurdum est.non igitur fieri id potest, ut actio separabilis a corpore,non e substantia, atque eadem separabili, descendat. Hæ igitur Arist. regulæ nobis prosunt. Secūda quidem ad ratioē de anima rationali:prima uero ad eam,quæ pertinet ad reliquas Quare de rationali hactenus diximus, an nulla a corpore inseparabilis substantia habeat actionem separabilem. Demonstrabimus autem in anima separabilem a corpore operationē,penitus esse & ipsam separabilem, quamobrem cum de intelligibilibus anima considerat,& sibi Dei notiones proponit,id est apertum,quod istiusmodi operationem ab toto corpore separabilē tenet,pari quoque modo cum seipsa quærit,nusquā enim neq; cooperante in hisce utitur, neque ipsa circa corpus operatur. Qualis talis omnis actio a corpore,atque imaginatione separata est. Quod si separabilis est operatio, necessario & ipsa separabilis erit substantia,at substantia separabilis necessario omnino erit æterna, communiter enim hoc omnes fatentur,uidelicet quod omnis a corporibus substantia separabilis est æterna. Considera enim si separabilis non est æterna,uerum genita, & corruptibilis,aut ea prius quam generaretur,generari potuit,aut non potuit,quod si nō potuit,nō quidem facta est,non enim fieri id potest,ut quod generari nō datur,id generetur. Quod si potuit,omnino quidem materialis erat. Hoc enim quod scilicet aliquid possit aliquando esse,uel non esse,ad ipsam materiam pertinet. sin autem immaterialia sunt a materia separabilia,de potentia ad actum non uenient,sed semper actu erunt. Item alter. quicquid corrumpitur, id duobus modis corrumpitur,uel enim more corporum facta resolutione in elementa, uel incorporeo cum species extinguitur discrepantia subiecti,in quo datur illi esse. Veluti etiā harmonia remissis chordis corrumpitur neutro ergo horum modorum animam rationalem corrumpi licet,nam neq; ut corpora,est enim incorporea:neq; ut ea,quæ & si sunt incorporea,in corpore tamen subiecto illis est esse datum. Demonstratū namq; id est,eam esse a corpore separabilem, quod si notum est,illud etiam simul patuit,quod ea est æterna,atque hæc quidem de rationali anima dicta sint. Præterea autem de reliquis quoque dicamus,deque ea, quæ ratione caret,deque ea,quæ uegetandi uis est, quod enim ipsæ sint inseparabiles, ex prædicta regula id patet. Quod si demonstrabimus nullam eas a corpore separabilem operationem habere, necesse erit omnino eas ipsas nō esse separabiles in corpore igitur,& circa corpus earum sunt omnes operationes, namque & nutritiua, & augmentatiua,& generatiua sunt in corpore, & per corpus operantur,& circa corpora.atqui ira ēt atque cupiditas,ira enim sanguinem circa cor mouet, hepar autem quomodocunque cupiditas afficit,in corpore igitur,& per corpus, atque etiam circa corpora ualent. uel enim cibariorum, uel nitoris, uel uniuersę rerum,quæ ad corpus pertinent, appetitus est ipsa cupiditas,ira autem nititur eum contra ad tristitiam torquere,qui tali in re quicquam nocuerit. Quare si non sunt harum sine corpore actiones,ex necessitate substantiæ quoq; sunt ita. quorsum enim separatæ a corporibus operabuntur? quid nutrient? aut quid augebunt? aut quid tandem generabunt? quem iterum tristitia contra complectentur? at neque ipsa cupiditas quicquam suauis habebit, unde ad appetitum moueatur. Quare frustra erunt. Quod si non id fieri potest, ut scilicet aliquid frustra sit,illud certe credendum est quod illa non est a corporibus separata substantia,de qua tales procedūt operationes. Enim uero uegetandi uis non est ab hac crassitudine separabilis, cum qua etiam corrumpitur,& id patet ex quibus ipse potentiæ sunt,& in plantis,in quibus spirirale corpus non uidetur. demonstrantur autem post animæ ipsius exitum permanentes adhuc in corpore breue quoddam tempus,alioquin unde illa putrida,& quæ facile dissolui potest auctio? In mortuis enim et ungues & pili augētur. Si autem auctiuæ facultatis etiam post mortem est in corpore aliquod uestigium,nutritiuę quoque facultatis aliquod esse uestigium necesse est. Propter auctionem enim alimentum est. Hinc ergo manifestum est,quod in hoc corpore esse suum habent hæ facultates. Quod si habent,& generatiuam quoq; habere necesse est. In eadē enim est serie,& coordinatione. Quare ubi illæ sunt,& ipsa quoque necessario uidetur inesse. Huius autē & in mortuo corpore dixerit aliquis uestigiū esse aliquod propter ea, quæ ex mortuis corporibus generātur,animalia,uespas,& apes,& uermes & eiusmodi. Irrationalis autē in hoc amplius esse suū non habet. Remanet enim etiam post animæ ex corpore exitum uehiculum & subiectum habens corpus spiritale,quod & ipsum est ex quatuor. Dicitur autē ex abundante aere, quemadmodum & hoc terrenum ex eo,quod est amplius. Et unde manifestum est si in eo esse suum habet uita irrationalis? immo prius unde omnino est corpus spiritale? Hoc enim prius oportet quęrere,an est omnino: Deinde demonstrare,quod in eo est irrationalis uita. unde igitur sciemus, quod est spiritus? Animam quidem nostram post discessum ex corpore in confesso est,uel potius demonstratur ad inferos uenire,& eorum,quę in uita male gessit,illic pœnas luere. Non enim ut simus solū curam gerit prou-

dentia, sed etiam ut bene simus. Quamobrem anima, quæ ad id, quod est præter naturam, delapsa fuerit, nō negligitur, sed qua par est ei diligētia & solicitudine prouidetur. Et quoniā ei usu uenit, ut per delicias & uoluptatem peccatet, necessatio ut per dolorem quoque purgetur euenlet. Nā & hic quoq; contrarijs contraria medicamenta adhibentur. Quō fit ut in ijs, quæ sub terra sunt, ad iudicium exercendū paratis locis punitæ dolore afficiantur. Sed si incorporea est anima, fieri non potest ut patiatur. Quomodo igitur punitur? Necesse est ergo omnino aliquod ei esse adiunctū corpus, quod, cum nimio æstu, aut algore uel immo. dice dissoluitur, aut supra modum cōcrescit, dolore animā afficit per consensum. Quemadmodum & hic quoq; corpore dolorem patiente, propter naturale uinculū, & qui ex eo procedit, consensum sentit anima dolorem. Ipsum enim per se incorporeū à nullo patiatur. Cuiusmodi ergo est ei corpus adiunctū? Non hoc quidem. In ea enim ex quibus compositū fuit resolutum est: sed id quod spiritale dicimus. In eo ergo, ꝓpterea sunt omnino tanquam in subiecto animus, & cupiditas, & ab eo separari nequeūt. Nisi enim essent, sed statim post exitum ab hoc corpore ab his affectibus esset liberata à generatiōe quoq; esset omnino pura. Quod si à generatiōe & perturbatiōibus esset liberata, sustolleretur, neq; in subterraneis iudicij locis esset. Sicut. n. diximus, cū ea in generationem descenderet, dati sunt ei illi affectus, propter eas, quas diximus causas. fieri autem non potest ut à generatione liberetur, quæ non seipsam purgauerit. Quoniā enim ipsa per se est mobilis, & sua sponte à bono excidit, oportet ea rursus, ut sustollatur, seipsam purgare. Subterranea enim illa iudicij loca eam sustollere non possunt, sed ipsam tantum ad seipsam cōuertunt. Quo fit, ut cum resipuerit eamque errorum suorum pœnituerit, proprio suo impetu purgetur, & corporeum illum, cui sua sponte alligata erat, affectuum consensum sua sponte abijciat. Quare ait illam post subterranea iudicij loca hic rursus tandiu consistere, donec a se ipsa purgata, & à generatione liberata, sublata fuerit. Tunc itaque, & iram, & cupiditatem una cum illo uehiculo, id est spiritu, deponit. Esse autem ei postea aliquod aliud perpetuo adiunctum corpus cœleste, id est, æternū, quod radiorum uel astrorum formā & similitudinem habere inquiunt. Cum enim ipsa ex mūdanis rebus sit, eam necesse est omnino munus aliquod habere, quod gerat, quod mundi quoq; pars sit. Et si est semper mobilis, & eam semper operari oportet, oportet eam perpetuo aliquid corpus adiunctū habere, quod semper uiuificabit. Propterea splendidū & luminosum corpus eam habere inquiunt, quod sit æternum. Propter hęc itaque, quæ dicta sunt, spiritale corpus esse necesse est, & animum, & cupiditatem ab eo separari non posse. Manifestum est autem, quemadmodum uitales & appetitiuæ irrationalis facultates in spiritu, ita & cognitiuæ. Si enim deteriores ab hoc crasso corpore sunt separabiles, multo magis meliores. meliores autem cognitiuæ: dico autem imaginationem & sensum. Sed etsi in illo esse suum habeant irrationales facultates, ueniunt tamē etiā ab illo uestigia quædā ad hoc crassum corpus. Quemadmodum & a mente mentis conceptus ad omnes uenire dicimus. Quōd enim etiā ad hoc usque corpus irrationalis animæ illuminationes ueniant, manifestum est. Ira enim mouet sanguinem, qui est circa cor, & eius ebullitionem quandam facit. Cupiditas autem iecur sic uel sic ad suos motus afficit. Et sensus omnes cerebrum illuminant. ex eo enim ad sensoria per neruos suppeditatur sensoria facultas, eo que male affecto, sensus fiunt actionis expertes: ut demonstrant Medici. Cum enim id, quod menyngæ custos appellatur, menyngæ, quæ membrana est cerebrū tegens, superposita fuerit, & sensu, & motu carens animal efficitur. Et cum dorsalis pars male affecta fuerit, ægroti quidem pars superior sensu fruitur, inferiora autem sensu carent, eo quod non amplius suppeditetur à cerebro sensitiua facultas, cum instrumentū, neruus scilicet, passum sit. Et si alligatus fuerit neruus, sensu rursus uacua fit pars inferior: superior autē manet sensu prædita. Ex dictis igitur manifestum est quod & spiritale corpus est, & ab eo separari nequeant animus, & cupiditas. Multo autem magis apertum euadit, uel ex ipsa rerum operatiōe Vnde enim in sepulcris umbrarum formam præ se ferentia spectra apparent? Neque enim figuram ullam habet anima, uel omnino uideri potest. Sed non purgatas aiunt animas, postquam ex hoc corpore excesserint, cum spiritu aliquandiu errare, idque circa sepulcra apparere. Quare adhibēda est diligētia, ut recte uiuamus. Ab hoc enim ex improba uiuendi ratione condensato spiritu circa affectus aiunt animam attrahi. Habere enim & ipsum aiunt aliquid naturalis uitæ: Nutriri enim. Non sic autē nutriri, ut hoc corpus, sed per uapores. nō per partes, sed sic, uerbi gratia, ut spongiæ uapores recipiunt. Et propterea studiosi, subtilioris, & sicciorìs uitæ rationis curam gerunt, ne crassescat spiritus, sed subtilis fiat. Ad hæc autem & purgationes aiunt ipsum suscipere. Hoc enim corpus aqua colluitur, illud uero purgationibus, quæ per exhalationes fiunt. per quosdam enim uapores nutritur, per alios autem purgatur. Ipsum autem nōn per uaria esse instrumenta diuisum, sed totum per totum secundum sensus agere, & sensilia apprehendere. Quare & Aristoteles in metaphysicis inquit. Quōd sensus proprie unus est, & sensorium proprie unum, sensorium appellans ipsum spiritum, in quo sensitiua facultas tota per totum uaria sensibilia apprehēdit. Quō igitur apparet in sepulcris membris & instrumentis præditum, & aliquādo quidē hominis figuram, aliquādo uero etiā alicuius alterius animalis formam habens? Ad hoc dicunt. Primū quidem illud, quōd sæpe contingit ipsum hominis habere figuram à flagitiosa uiuendi ratione incrassatum, & simul à continenti corpore impressum Quod etiam in glacie usu uenit, ut cum ijs, in quibus concrescit uasis, simul imprimatur. Quomodo igitur diuersas habens figuras apparet? fortassis, inquiunt, quando anima ipsum uult demonstrare, mouens imaginationem ipsum simul imprimit: uel etiam diuina forte cooperatione adiuuatę, & apparere, & rursus euanescere, condensatum & rarefactum. Cum enim sit aereum, quādo coactum condensatum fuerit, fit uisibile, & rursus euanescit dispersione, & rarefactione. Ad hæc autem omnia dicet aliquis dubitans, an humanæ sint animæ, quæ per proprios spiritus in sepulcris apparent, & non impostores aliqui dæmones, qui suapte natura facile possunt se in omnia mutare. propter eis annexū spiritale corpus, quod in quasuis figuras nullo negocio se potest

transformare, quod quidem assidue uidentur facere. Quomodo autem uel ad aliquod tēpus hic errauerit anima? utrum sua sponte & electione, an nō? Si enim electione, hinc nūquam migrauerit anima. Ad subterranea enim iudicij loca fit migratio. Si autem citra electionem à prouidentia cogitur manere, quomodo eius augetur ad improbitatē facultas, & maiora, quam hic, potest? Sin autem, tanquam deposito hoc crassi corporis onere: oportebat potius ueluti pondere liberatam, &, quæ prope sunt, iudicij, & pœnarum loca ueluti præsentiscentem, modestiorem fieri. Nunc autem ea mala facit, quæ ne hic quidem facere poterat. Differit autem in primo quidem libro de ijs, qui ante se de anima opinati sunt: eorum enim opiniones exponet, & quæ eis recte uisa sunt admittet: si quid autem de anima non recte existimarunt, redarguet. In secundo autem libro propriam de anima opinionem exponet, & de ea differet. Primum quidem cōmunius & crassius. Deinde seorsum de unaquaque animali facultate, & in secundo quidem postquam de anima communiter differuerit, differet seorsum, & de plantali seu uegetatiua aut naturali. In tertio autem de ratiōali. Meminit autem & in secundo de rationali, & in tertio de irrationali. Quemadmodum autem solet in omnibus tractatibus naturalibus facere circa tractatuum finem, ut se attollat ad eas, quæ a rebus naturalibus separatę sunt, causas, ita & hic fallit. In physica enim ad finem cum de motu differeret, & principij causam quæreret, seipsum ad primam causam, & motus principium eleuauit. Ait enim oportere primum mouens esse immobile. Si enim & illud moueretur, ne ea quidem, quæ mouentur, in motu manerent. Quare si sunt, quæ semper mouentur, necesse est id, quod ea mouet, esse immobile. Deinde cum præconijs & laudibus id extulisset, quod est incorporeum, & æternum, & omnipotens, à tali, inquit, principio dependet cœlum, & mundus. Oportet enim perfectum physiologū, postquam naturales causas tradiderit, etiam ad separatas ascendere, & non in eis manere. Sic autem fecit in libro de generatione & corruptione.

FINIS PROOEMII.

IOANNIS ALEXANDREI PHILOPONI IN LIBRVM PRIMVM DE ANIMA ARISTOTELIS BREVES ANNOTATIONES

EX DISSERTATIONIBVS AMMONII HERMEI CVM QVIBVSDAM PROPRIIS MEDITATIONIBVS.

Matthæo a Boue Veronensi Interprete.

Cum cognitionem rem bonam; atque honorificam esse existimemus.

CONTEMPLATIOnis, quæ fit circa animam, laudes & exhortationem in huiusce rei cognitionem procemium continet: immo exhortationẽ ad ea, quæ bona, & studio digna sunt in huiuscemodi contemplatione, dissuasionem uero earum, quæ hisce contraria sunt. etenim duobus propositis procemijs, per unum uidetur hortari, per alterum uero dissuadere. Cum enim dixerit bonam esse, atque preciosam cognitionem, & honorificentissimam, & maxima diligentia dignam de anima contemplationem, uidetur ad hanc ipsam omnes homines exhortari: rursus autem cum dicat usquequaque difficillimum esse de ipsa aliquam suscipere fidem, dissuadere uidetur, quasi per hæc duo demõstret se studiosos hortari solos ad orationes de cõtemplatione animę, post autem laudem, atque cohortationem causam profert: quare scilicet contemplatio de anima sit adeo difficilis. Deinde quædam problemata in sermone de anima quærenda exponit. Alexander igitur (ut ait Plutarchus) cũ suas nellet exponere sententias, atque Aristotelis in utilitatẽ suam decreta cõtrahere, tractatum hunc ipsum commentari finxit. ex procemijs igitur suam ipsius sententiam cõtortam demonstrans, ipsum procemium peruerso ordine narrauit, inquit euim dictum esse imperfecte, nam sic cũ cognitiõem rem bonam & honorificã esse existimemus, quid ita existimemus? dicit id scilicet subaudiẽdum esse eam esse bonam, atque honorificam. Sic Alexander quidem. Attici autem interpretes quod naturæ per se magis consentaneum est, illud exposuerunt, namque dicit cognitionem bonam, atque honoroficam existimamus: hæc autem consuetudo est Aristotelis, ut laudibus ipsam cognitionem extollat. Quare & in metaphysicis hoc modo exordiũ cepit, omnes homines naturaliter cognoscere desiderant Signum uero est ipsa sensuum dilectio. Sed est operæpreciũ quærere, quid ita cognitionem bonam, atq; honorificã dicat. utrum cognitio omnis, atque etiam malorũ sit bona? sic quidem dico, ꝙ etiam malorum cognitio est bona & uere cognitio. Quemadmodum enim dicitur a Platone (& quidẽ bene dicitur) ipsius mali cognitio nos a malo profugere facit: ignorantia uero boni causa est, ut in malum incidamus. Quapropter & econuerso, ignorãtia quidem mali incidere nos facit in malum, cognitio uero boni ad amplexum sui ipsius hominem præparat. Tribus autem modis cognitio dicitur uel sciẽtia dicitur cognitio, ut ait Plato ĩ Phædone, namq; scire idem est, quod acceptam scientiam tenere, & non amisisse. & in Gorgia, uel rursus uniuersalẽ, & crassiorem notionem, uelut ipse ait in physicis. Quoniam cognoscere, & scire circa omnes scientias. per illud enim (ꝙ ait) cognoscere uniuersalem notionem significat, per hoc uero quod scire dicit: exquisitam, uel communiter in omni notione dictam, quam quoq; & hic, & in metaphysicis accepit.

At alteram altera magis, uel ꝙ uerior sit, uel melior, & admirabilior, hisce utriusque probabiliter in primis animæ historiam ponimus.

Tota autẽ procemij sententia sic se habet omnem (inquit) cognitionem bonam, atque honore dignam esse existimamus: at esse aliam alia digniorem, & honestiorem duabus de causis, uel quia subiectum, circa quod ipsa cognitio uersatur, sit melius: uel quod ipsa sit magis certa cognitio, uelut astronomia ipsa est exquisitior, quam medicina, namque haber ipsum subiectum magis dignum, hęc enim circa cœlestia, illa uero circa corpora humana uersatur. at etiam cognitiõe est exactior astronomia quam medicina. Quare ipsa astronomia certior est quam medicina per hæc utraque, subiectum scilicet, & genus cognitionis item geometria per hęc ambo quam mechanica exquisitior est, ideo, ꝙ ipsa geometria circa illud immaterialia est subiectũ habet, ipsæ enim per se figurę incorporeę sunt, & sine magnitudine. namq; si circulus haberet magnitudinẽ, penitus quidẽ definitus esset, ut cubitalis, quod siquidem esset, non esset circulus bicubitalis, aut tricubitalis, neq; alius quis pręter magnitudinem cubitalẽ. Quod si quoddam esset corpus, definitũ quidem penitus esset, uelnti si esset ex ære, nõ quidem ferreus, aut ligneus esset circulus, neq; omnino quodpiam corpus aliud, præterquam æreum. quare penitus immateriale subiectum est in geometria, sed mechanicæ corpora & magnitudines subiectę sunt. est igitur geometria ex-

actior

actior,quam mechanica . exactior inquam cognitione etiam.non enim peccatur in geometria . nam semper omnis trianguli tres anguli duobus rectis sunt æquales;,non quidem crasſiores uerum cum omni perfectione,nec tantula quidem breuitate differens , nanq; semper lateri diameter est inæqualis. Mechanica uero non habet exactas rõnes,ut illa quæ circa corpora , & magnitudines uersatur,qũo & arithmetica, & musica se habeot . Arithmetica enim siquidem circa rationes numerorũ uersatur,subiectum,ut ĩmateriale,habet p̃stantius,quam musica,quæ chordas,& sonorũ magnitudines circa corpus habet. quapp arithmeticæ cognitio exquisitior est . Qm̃ igitur ipsa scientiarum optima est,quæ circa alterum aliquod horum excellit, itaque ipsa anima hæc utraque contẽplamur,ideo utrorunque causa ait animę contemplationem esse bonã, atque honorabilem.honorabilis igitur est animæ contemplatio,quia se habet circa animam ipsam,subiectũ quidem uenerandum,quod est eorum , quæ sunt hic, optimum. præterea ut exactior contemplatio de aĩa, est honorificentior , at qũo illa sit exactior sic didicimus.in demonstratiua scientia nobis duas regulas Aristoteles tradit,quatenus id quod exactius est,iudicare oporteat,inquit enim si duæ sint scientiæ,uelisque cognoscere utra earum sit exactior , duabus de partibus illud nosces . quando enim altera alterius principia demonstrat,ea quæ principia demonstrat exactior est,ut inquisitio rerum naturalium certior est , quam medicina , ea enim principia medicinæ demonstrat . item geometria est magis exacta quam mechanica , mechanicæ enim principia geometria declarat. arithmetica item plenior est harmonica, principia nanque harmonices ostenduntur in arithmetica . Vniuersaliter autem prima philosophia,nam principia omnium ipsa demonstrat. Rursus ait eam esse certiorem scientiam,quæ circa immaterialia subiectum habet , ueluti Geometria,Arithmetica,Theologia. Quare ait in metaphysicis cognobilium contemplationem facilem esse, atque difficilem , facilem quidem, quod sit e rebus existentibus,quæ semper eodem modo se habent.clarissima nanque diuina sunt , ut immutabilia prorsus substantia, potentia, & actione . ob eas igiť tes facilis est.difficilis autem pp nostram imbecillitatem,non.n. cum simus in corpore perturbationibus obnoxij in illorum lumen intueri possumus,quod etiam uespertiliones patiuntur, sole.n.maxime lucescente pp oculorum infirmitatem radios ipsius perspicere nequeunt. unde illu lumen astrorum splendidius esse uideretur, quod ipsis magis cõmensuratum esset . hoc igiť modo in nobis quoque intelligibilium contemplatio conueniret.qm̃ igitur quæ circa immaterialê subiectum uersatur scientia, uel quæ aliarum principia demonstrat, ea est exquisitior,utrum ne de anima cõtemplatio est exactior,uidelicet quod immateriale subiectũ habeat. non.n.demõstrat aliarum principia? quod si penitus materia caret, atque est immortalis anima ? quare hũc ipsum locum Alexã.corrumpit?extrinsecus.n.eam p additionem innasci asserit,at alia magis quam alia, uel quia certior,uel quod ex melioribus,& admirabilioribus sit,ut non hunc interpretando locum sit coactus exquisitionem dicere de anima contemplationẽ, uel uti subiectum immateriale habentem ipsam animã iuxta ipsius Arist.regulas. nam si id concesserit animam esse a materia remotam,illud quoque ut concedat necesse est,animam.s.esse immortalem,ex melioribus autem, & admirabilioribus , illud enim quod scilicet sit ex melioribus,est ex rei natura,hoc uero,ex nostro iudicio est,quod est admirabilius. His utrisque probabiliter in primis animæ historiam ponimus. Hu utrisq; Alex.ait,quia bona,& honorabilis est, utpote locum sanũ corrumpens. Dicit aũt hisce utrisque,tum pp cõtemplationis certitudinẽ, tum pp subiecti nobilitatẽ . historiã uero pro notione posuit, historicos.n.sciẽtes dicimus.in primu ponimus. non dixit in maxime primis,at in primis , maxime.n.prima est intelligibilium contẽplatio,quæ penitus tum substantia, tũ potẽtia, tum actione immutabilia sunt. de anima aũt contemplatio secunda est, qm̃ licet immutabilem substãtiam teneat,actionem tñ non ita habet. Quare immortalib. ipsam æquiuocam Plato dixit.unde illud est proprie immortale,quod per omnia est immutabile, ipsa autẽ quia pro actione mutatur,propterea æquiuoca est immortalibus , quomodo etiam cœlestia cum immortalibus æquiuoca diceres, ipsa enim si non substantia,at loco mutantur . in primis igitur scilicet eorum , quæ post eam sunt .nanque post intelligibilia ordinem primum tenet.

videtur aũt et ad ueritatẽ oẽm cognitio ipsius magna cõferre.

Et ipsa quidem (inquit) per se animæ cognitio admirabilis quædam est,atque honorifica. Deinde ait & hoc ad omnem ueritatem conferre , uidelicet ad oẽm philosophiam,nanque idem dicimus ueritatẽ.& philosophiam. Quoniam & uere sapientia Veritas est,in ipsa enim nihil est mendax. Quare si confert ad omnẽ philosophiam,illud etiam patet eam conferre ad moralem,ad Theologicam,& ad naturalem. ad moralem igitur confert,id enim nullo modo fieri potest, ut nos humanis moribus adornemur,nisi prius animæ potentias considerauerimus, disputat autem moralis quoq; de anima,propterea & ipse in moralibus inquit . Si q dem.n. uirtus est animæ ornamentum, ornamentum uero modestia est animæ potentiarum.has ipsas ordinare non potest is,qui non ipsarum naturam considerauerit.at etiam confert ad Theologiam. Qm̃ quærimus de intellectu separabili,qui in nobis est, quod & ipse est immortalis,nanque intellectus intelligibilium est intellectus,eorum uero, quæ sunt ad aliquid aliam speciem,& reliquam intelliget,id.s.apertum est quod nostri contemplatio intellectus magna quoque ad Theologiam confert, unde & ipse in tractatu de partibus animaliũ dicebat,haud esse naturali Philosopho de omni aĩa disputandũ,nanque si de omni,de intellũ quoque disputet necesse est,ꝙ si de intellectu,de intelligibilib . quoque disputabit , intellꝰ.n est intelligibilium intellꝰ,hoc aũt ad ipsam Theologiam,primamq; philosophiam pertinet . Iuuat etiam nos animę cognitio ad ipsam naturalem philosophiam, siquidem naturalis est opus de corporib.disputare, deque speciebus ipsorum,atque potentijs,anima uero inter species corporum est optima.

Maxime uero ad naturam.

Hoc maxime uero ad naturam apposuit , nanque collatum aliud est ab eo,cui confertur , in morali igiť tractatu,atque in Theologia non confert,at inde propositi contemplatio de anima contẽplatio est,de Deo enim differens ad intelligẽtias, atque diuina cõuertiť,

quique sunt ibi, inquirit ordines, conuersa autem ad intelligibilia, ad seipsam quoque conuertitur, deque substantia sua atque ordine disputat, intelligibiliũ.n. atque diuinorum anima est ultima. Præterea de moribus uerba faciens, ordinesque uirtutum contẽplans, de suis ipsa disputabit potentijs, quarũ sunt ipsæ uirtutes. in tractatu aũt naturali confert, alia nanq, natura est, & alia anima. quo igitur confert, subintulit.

Est enim uelut animalium principium.

Principium & ut efficiens, & ut formale, & ut finale, proprie.n. sunt ipsa principia, est ipsa igitur uelut efficiens principium, sola nanque uoluntate mouet ipsa animal, neque alicuius indiget motu, formale uero quia ipsa informat animal, & simpliciter animata, dñr enim animatæ formæ illud ipsum esse secundum animam, quod.n. in unoquoque naturalium melius est (ut ipse dicit Arist.) uniuscuiusque est forma, quod autem in animatis melius est, ipsa est anima. finale uero, quoniam eius causa est corpus, alicuius enim gratia est corpus, ipsa autem sui gratia est. unde & apparatus animalium uarius est pro uniuscuiusque animæ, proprietate. aliter hominum, aliter uolatiliũ, aliter terrestriũ, & aliter aquatilium se habet apparatus, & in unoquoque horum multa profunditas instructæ rei ad potentiam, quæ animam continet, aliter sunt ea, quæ pro ira designantur, aliter quæ pro cupiditate, de quibus dicere non est præsentis temporis. apposuit autem, uelut, quia principium cõtinuum animalium, natura est, non anima.

Inquirimus aũt contemplari, & cognoscere naturamq; ipsius, atque substantiam.

Contemplari quidem significat uniuersalius aggredi sermones de anima, cognoscere autem, scrutari diligenter. dicimur autem contemplari aliquid, cum simpliciter illi incumbimus, cognoscere uero ipsum, qñ ea, quæcunque insunt illi didicimus, naturam autẽ atque substantiam, ex utraque, uidelicet idem est sentiẽdum, ut primi uocabuli sit expositiuum secundum, naturam dico pro substantia, uel naturam posuit pro genere ipsius, substãtiam uero pro definitione, ueluti sub quale genus reducitur, utrum ne ad substantiam, an quantitatem, an ad qualitatem. Dicerent autem in qualitatem reduci eam, qui esse illam temperamentũ dicunt, qui uero proportionem, ad quantitatem. Deinde cognito genere dñiæ ipsius cõstitutiuæ, disci possunt, atque eo modo definitio dari, definitio.n. substãtias ipsarum rerum significat.

Deinde quæcunque circa ipsam acciderunt.

Non dicit oportere quærere, quæ sunt in ipsa secundum accidens, uelut in corpore album, sed quæ secundum substantiam consequentia sunt. hoc igit modo, quod accidit audiemus, quemadmodum, & in definitione syllogismi cõclusio est. Syllogismus.n. inquit, est oratio, in qua positis quibusdam aliud quippiam positorum necessario contingit. uelut hic igitur non ait per accidens inesse propositionibus conclusionẽ. uerũ dictio ipsa significat, quod ex se necessario sequitur, quomodo quoque nunc accipiendum est.

Quorum alij quidem ipsius animæ proprij affectus esse uidentur, alij uero communes, & animalibus per ipsam inesse.

Eorum, quæ ex necessitate sequuntur animam, alia quidem solam sequuntur animam, alia autem totum animal, uidelicet quod ex anima, & corpore constat, & affectus quidem animæ intellectio, hoc.n. ipsius in seipsa rationalis est animæ ꝓpriũ, alij uero affectus. s. sentire, imaginari, irasci, concupiscere, & si qd est aliud tale, sunt utriusque cões, omnem nanque aoima uelut unam capit, & ait huius eos esse affectus proprios, nõ omnis simpliciter, uerum eius, quę planius dicitur, qui uidelicet affectus sunt animæ rationalis, in anima eñ simpliciter est etiam rationalis, aliarum nanque animarum nulla est affectio propria. Quoniam neque ipsarum substantia separabilis. affectus autem nomen dicitur. Quia dupliciter affectus dicitur, uel enim affectus in corruptionem, uel in perfectionem ducit. nam dicimus ex igne lignum affici, uerum ut id, quod in corruptiooem ducatur, dicimus quoque sensus e sensibilius affici, at enim id manifestum est in perfectionẽ, & ex potentia in actionem reduci. sic igitur in Sophista Plato ait de toto, quòd totum oon est unum, sed unum affectum est, scilicet affectionem perfectiuam innuens, totum enim nõ idem quod unum, quoniam totum partium totum est, partes autem multæ sunt, & non unum, quare oon est unum totum, licet id habeat ut in multis sit, uerum affectum habet unum, affectum autem unum habuit, postquam propriam perfectionem accepit. ex hoc autem loco refellimus Andronicum Rhodium, qui librum de interpretatione adulterinum fecit. dicente enim ibi Aristotele, quòd intellectiones affectus animæ sunt, quemadmodum dictum est in libro de anima, dicit Andronicus quòd hoc nullo modo dictum fuit in libro de anima. Quare necesse est aut librum de anima adulterinum esse, aut eum, quem de Interpretatione scripsit. at Aristo. esse fatetur librum de anima, non ergo de Interpretatione adulterinus est. dicamus igitur, ꝙ hic nullos alios affectus animæ, præterquam intellectiones esse dixit, itaque hoc erat, quod in libro de Interpretatione dicebat.

Penitus autem usquequaque difficillimum est aliquam de ipsa fidem accipere.

Nos diximus Aristotelem in procemio laudare cõtemplationem de anima, & ad ipsam studiosiores exhortari, segniores uero dissuadere. hic igitur ut hoc faciat, esse contemplationem de anima difficilẽ uult ostendere. at quomodo difficilem? superius dixit, quod ipsius naturam, atque substantiam contemplari quærimus. inuenire scilicet uolumus, quæ sit ipsius animæ definitio, ipsa igitur (ait) inquisitio de diffinitione difficillima est, & communiter in omnibus, quæ sunt, & propria in anima. oportet enim, inquit, cõmuniter in diffinitionibus quærere. Primum quidem utrum ne sit methodus, per quam omnium quæcuoque sunt, diffinitiones reddi possunt, an multæ? Quod si una est methodus, quænam sit illa. Sin autem multæ, id rursus quærendum: quot, & quæ sint numero, & quales, & quãdo inuenerimus eas tot esse, uidelicet duas, quales ipsæ sint, subscriptio, & definitio. alia præter has tertia rursus nobis erit inquisitio, qualibus scilicet methodis in rebus talibus sit utendum. Verum quoque hoc intento rursus quærere oportet (diffinitio nãque ex generibus, & differentijs constat) quid, ꝓpositæ rei genus, qualesque sint differentiæ, quibus genus ipsum diuiditur, ut quales propositæ rei differentiæ constitutiuæ sint, agnoscamus, quo ipsas genere complexi, ipsius diffinitionem reddamus. cõmuniter igitur hisce

de

de causis difficile est animæ diffõnem capere, nanque hæc quoque omnem diffõnem subsequitur, proprie autem in anima id etiã accidit, ut sermo de ipsa sit ob scurior, uelut ipse inferius exponit.

Etenim cum sit hæc quæstio multis quoque alijs communis.

In multis inquit rebus cõis de diffinitione est quæstio. multis autem dixit, quia non fieri illud potest, ut omnium diffinitiones reddantur: neque.n. generalissima diffiniuntur, neque indiuidua, uerum per descriptionem hæc ipsa significamus. Vniuersalissima quidem per ea, quæ per se propria sunt, indiuidua uero per ea, quæ primam acciderunt.

Dico aũt de eo, quod est circa substantiã, & de eo, qd quid est.

Qm substantiæ nomen multa significat, nanque & genus, & materiam, & diffinitionem, & aliqñ omnem existentiam significat, ppea postquam dixit de eo, qd est circa substãtiam, hoc addidit dicens, & de eo quod quid est, ut diffinitionem significet.

Videbitur aũt fortasse cuipiam quædam esse una methodus in omnibus, de quibus uolumus substantiam cognoscere: quemad modum quoque in proprijs secundum accidens demonstratio est. Quare hæc ipsa quærenda est.

Aliud est accidens, & aliud secundum accidens, accidẽs quidem est ex opposito diuisum ad substantiam, quod per se non subsistit, neque secundum substantiam existit in rebus, at ipsis extrinsecus accidit, ueluti nigrum, aut album corporibus: secundum accidens uero est, quod ex necessitate substantijs adest, quemadmodum propositionibus accidere conclusionem dicimus, non quod acciderit propositionibus conclusio, uerum ꝙ propositiones ipsas necessario consequitur. ferimus autem nomen accidentis in talibus, propterea quod alijs quibusdam accidit, & si ex necessitate quoque ut hæc sint, accidens autem proprie non id sequitur ut hæc sint, potest igitur, & coruus albus intellectione formari. dicit igitur hic secundum accidens propria primo, & per se existentia rebus, quæ & coaccipiuntur, & coaccipiũtur. Veluti homini, ut sit animal scientiæ capax, & omni trigono ut tres angulos duobus rectis æquales habeat, uel duo latera reliquo maiora, hæc autem primo & per se rebus inesse dicuntur, primo quidem, quia ipsis solis subest, & nulli alij, per se autem, quia secundum substantiam. Quare etiam conuertuntur, si nanque est homo, est quoque scientię capax, & econuerso, & si trigonus est, necessario quoque tres anguli duobus rectis sunt æquales, & duo latera reliquo maiora, & econuerso. hæc igitur ipse secundum accidens propria uocauit, est igitur hoc primo, & per se, per se autem est, quod secundum substantiã est, non autem si quid est per se, hoc etiam primo est, magis.n. quod per se est, quam quod primo. animal.n. homini per se quidem adest, nõ autem primo. Quare etsi non sit homo, animal tamen est ideo non primo subest homini. Similiter quoque figura trigono per se quidem inest, non quidem primo, & si enim non sit trigonus, figura tñ est. uerum quid ego figuram dico? at neque rectilineus primo subest trigono, cum quidem per se sit, est.n. rectilineus, & si trigonus non sit. hæc igitur (inquit) per se propria primo existentia, quæ rei neq; soli, neque omni, neq; semper adsunt, & p se. quare & conuertunt ad rem. De ijs in demonstratiuis inquit, quod horum solum demõ est, non autem accidentiũ, neque eorum, quæ per se quidem, non autem primo sunt, & hoc merito, ex quo.n. demonstratio sciẽtia est, & scientia a peccato immunis, & congruens circa ea, quæ semper eadem sunt, & eodem modo se habent, ppterea non esse illud potest, ut accidentium sit demonstratio, quæ quidem accidentia alias aliter se habẽt, & fiũt, & corrumpuntur. Rursus demonstratio est eorum, de quibus dubitatur, quæ autem per se sunt, & non primo, ea ut plurimum sunt indubitata, uelut animal homini, & figura trigono, quorum neque proprie demõstratio est. demonstrat igitur in illis neque generalissimorum generum esse demonstrationem, quoniam neque definitio, sed illa per descriptionem significamus. omnis enim proprie demonstratio est, quæ de causis causatorum fidem facit, de uniuersalibus magis particularia. uelut unde homo substantia, demonstramus per animal medium, nanque omne animal substantia est, & causa quod homo sit, substantia ea est. quod omne animal substãtia est. hoc autem uniuersalius est, quod.n. sit omne animal substantia, magis est, quam quod homo sit animal. Rursus quia trigonus est, ideo tres angulos duobus rectis æquales habet. & rursus quoniam trigonus est, duo latera reliquo habet maiora. non autem trigonus est propterea, quod angulos tres duobus rectis æquales habe.t. hęc ipsa igit proprie demonstratio est. At etiam coniecturalis dicitur demonstratio, quæ de causis causarum fidem facit, quemadmodum ipse in libro de cœlo fecit, qui de luminibus lunæ, sphæricam esse lunam demonstrauit, & quidem conueniebat econuerso demonstrare eam esse sphæricam, propterea quod eo modo splendet, hac igitur demõstratione usi sumus, ubi causatum manifestius est, quam causa. Dico autem rotundam esse eam qm id quidem scimus, quod in mense bis quidem fit falcata, quando scilicet a coniunctione digreditur, & quando coitura progreditur, bis semiplena, bis utrinque gybbosa, & semel plena quod alia de causa non fit, nisi qa luna ipsa rotunda est, si nanque esset discus, statim & cumulate aut illuminanda, aut non illuminanda esset. nunc autem quoniam Sol superior est, quando quidẽ fit Lunæ ex diametro oppositus, nos quoniam medij sumus, totum quod ad nos hemisphærium spectat, cuius quoque sol obijcitur, illuminatum uidemus, cum uero propius accedat, semper eius partis, quæ uergit ad nos, lumen imminuit, additque parti illi, quæ super nos est (ut enim dixi, Luna supior est Sol) & hoc modo paulatim donec per ipsam ad perpendiculum factus illi adeo, ut amplius amborum non simus medij, sed ambo nobis ab uno latere sint, eam partem quidẽ, quæ spectet ad nos absque lumine faciet, eam uero, quæ sit supra nos, illuminabit. huius autem rei fidem accipere licet quoque nobis hic apud nos. nam si quispiã sphæram magnam fecerit atque deinde leuerit alterũ quidem hemisphærium colore albo, alterum uero nigro, deinde in altum sphæram sustulerit, paulatimque ipsam declinauerit, albo, si ita accidat, colore superius existenti, postea inclinata sphæra tanquam tenuis umbella quædam facta uidebitur. deinde particulatim sphæra inclinata reliqua figuræ, & albi hemisphęrij toti infra cõuersi finis, si multa sit altitudo, hemisphærium dealbatum figura disci uidebitur. hæc igitur extra propositum. talem hanc autem demsonem coniecturalẽ dicimus, si fumus hic est, igitur & ignis, nanque per fumum ignis coniecturam facimus, coniectura autem si-

gnum est insolubile, quemadmodum ipsius ignis est fumus, quod ipsa luna sphærica est, qm̄ sic illuminat. Solubile autem non coniectura, sed signum dicitur, hoc autem est, quando noo omnino causatum causa sequitur, ueluti pallida est, quia peperit, nō igitur palliditatem partus sequitur, est ergo solubile hoc non argumentum, sed signum, uelut adesse corpori nuper occiso interfectionis est signum. Quare & ille dicit, eorum igitur quæ secundum accidens propria sunt quę diximus primum nos & esse per se, demonstratio est. Dubitauerit igitur quispiam, dicit quod, horum tanquam sit una methodus demonstratiua, sic dicit, & in capienda uniuscuiusque diffinitione est una quædam methodus, quod si & una est, id quærendum, qualis nam ea sit.

Quòd si non est una, & cōis quædam methodus circa quod quid est, id etiam pertractare fit difficilius: oportebit.n. circa unū quodque quis nam sit modus, accipere.

Si quidem erat una, hoc solum habebat inquisitio, quidnam sit ipsa, qm̄ uero plures una suot, plura sunt inde quæsita, & quot numero; & quales specie, & quali sit pro rerum qualitate utendum. hoc enim oportebit circa nnumquodque quisnam sit modus, accipere, illud significat, quali methodo pro rerum qualitate sit utendum.

Quando aūt manifestum sit, an demonstratio, an diuisio, an alia quædā sit methodus, multas insuper dubitationes, multosq; errores habet ex his.

Hoc uelut in suppositione dicit, postquam inquit omnia quæ ennmerata sunt, inuenerimus, quando uidelicet nobis erit apertum, hanc esse methodum, per quam diffinitiones inueniamus, uerbi gratia, aut demonstratiuam, aut diuisiuam, aut indicatiuam, alia rursus non minor dictis dubitatio succedit, qualis autem sit illa subinfert.

Ex quibus oportet quærere, aliorū nanque sunt alia principia, ueluti numerorum, atque superficierum.

Videlicet sub quale genus rem propositam reducemus, nanque eorum, quæ sunt, nō unum genus est, at decem, & alia sub aliud genus referuntur, ut inquit numerornm, & superficierum. dicit igitur horū principia numeri quidem, quantitatem diffinitam, superficiei uero, continuum, uel & ipsorum principia dicit numeri quidem, unitatem, superficiei uero uel lineā, uel punctū punctus.n. diductus lineam generat, linea uero fluens superficiem producit. uerum ipsa quidem sunt principia composita, & ueluti ordinata, cōtinuatione aūt, & distōne selecta, sępenumero aūt nobis ordinata principia in relationem diffōnis obijciuntur, uelut in numeris, dicimus.n. numerū esse multitudinem ex unitatibus cōpositam. Quærimus igit (inquit) sub quale genus id, quod propositum est, reducat, multis.n. genus dubitabile est, ut postquam inuenerimus, & in proprias dfias exceperimus, diffinitiones hoc modo reddamus.

Primum aūt fortasse necessarium est aperire, in quo nam genere sit ipsa anima, & quid sit, an.s. sit, quod quid est & substantia, an qualitas, an quantitas, an aliud quoddam prædicamentorum, de quibus differuimus.

Postquam impleuit ea, quæ cōmuniter de diffinitionibus quæ uidelicet de anima dubitantur, hinc incipit quoq; de ijs, quæ in aīa ad acceptionē diffōnis dubia sunt. oportet igitur inquit, & in anima quęrere sub quale genus ipsam reducamus, de hac n. re multa dubitatio est. alij nanque ipsam sub substantiam reducunt, alij sub quantitatem, quorum est & Xenocrates, animam n. numerum seipsum mouentem dixit esse, numerus aūt sub quantitatem reducitur. siquidem hoc ipse dicebat, noo aliud quiddā p̄ hoc obscure loquebat. alij uero ad qualitatem referebant ipsam, de quorum numero suot quoque medici, temperamentum eam esse dicentes, huiusce quoque opinionis illi sint, qui entelechiam talem dicunt (discemus.n. quō illam entelechiam dicat Arist.) Qui uero proportionē esse elementorum eam dicunt illi sub prædicamentū ad aliquid illam reducere uīr, nanque duplum. & sesquialterum suot ad aliquid, naoque duplum est alicuius duplum. ambiguum igitur est tandem genus. at postq̄ nos inuenerimus eam esse substantiam, rursum q̄rimus utrum corpus, an incorporeum. Quod si corpus, simplex ne, an compositum, sed si incorporeum sit, utrum separabile, an inseparabile, & utrum una in unoquoque anima, an multę. Qd̄ si una aut unius speciei, aut multiplicis potentiæ, & q̄ sit potentiarum differentia, q̄ si multæ sint, utrum numero multæ, an specie quoque, quod si specie, utrū quoque gñe, an nō. q̄ enim specie differunt, non omnino gñe quoque sunt inter sed dfia, uelut homo, & equus q̄ uero genere distant, ea necessario specie quoque differunt, ut lapis, & animal. hæc igitur, & his plura ad aoimę diffinitionem capiendam, quærenda sunt. primum autem fortasse necessarium est aperire, in quo nam genere sit, & qd̄ est uidelicet ex diuisiooe genus ipsius capere oportet, quod quidem genus prædicatur in eo quod quid, est, hoc autem in introductionibus didicimus genera in eo, quod quid est prædicari. interrogati enim quid est homo, dicimus animal, & cuipiam interroganti quid nam palma sit, arborem esse respondimus. oportet ergo ante omnia cognoscere quid sit anima, nam quemadmodum diuinus Plato dicit in Phædone, principiū est unum bene consulendi, scire oportet de quo nam sit consilium, uel tota errare uia necesse est. igitur cū de anima quærimus, nisi prius didicerimus quid ipsa sit, utrum substantia, an quantitas, uerum pro substantia, si substantia sit, ut est ipsam esse, aut quantitatem, aut qualitatem, aut aliquod ex alijs prædicamentis necessario consequenter principio ea, q̄ deinceps ordinantur concludentes. omnino pererrabimus alia pro alijs inquirentes. Arist. quoque in physica inquit, qm̄ cognoscere, & scire accidit circa omnes modos, quorū principia suot, uel causæ, uel elementa ex eo, quod ea ipsa cognoscimus, proinde si ad rerum cognitionem principia cognoscere necesse est, alia autem sunt aliorum principia, quodnam sit animæ principium q̄rendum est, & eo magis, quo dubiosior alijs in aīa principijs inquisitio est.

At etiam utrum sit eorum, quæ in potentia sunt, an magis entelechia quædam, non enim parum differt.

Semper per diuisionem procedens, ueram diuisionis particulam capit, & hanc ipsam subdiuidit. postq̄ igitur dixit, an substantia sit, an quantitas, an qualitas, an ex alijs prædicamentis aliquod, alia quidem prætermisit, id autem accepit. quod substantia sit, hanc quoque deinceps & in corpus, & in incorporeū diuidit, cum.n. uellet corpus, & incorporeum dicere, dixit utrum sit eorū, q̄ in potētia sunt, an magis entelechia

quædam

quædam, per id quod dixit in potentia sunt, corpus innuens, per entelechiam uero, incorporeum nanque omne corpus uel potentia est, quod autem potentia est, uel est secundum substantiam, uel secundum aut quantitatem, aut qualitatē, aut in locū transmutationem. igitur in generatione, & corruptione omnia corpora per omnia, ex eo quod potentia est significata, sunt ut potentia, nanque potentia sumus homines in spermate, & in menstruo, & cum pueri simus, potētia habemus uiri magnitudinē. Similiter quoque in qualitate, frigidi sumus potentia, cum tñ simus calidi, & potentia mouemur cum sedeamus. Cœlestia autem in transmutatione secum locum solum illud habent, qđ potentia est, nanque sol exoriens in meridie potentia est, atque ibi cum sit actu, potentia est in occasu, atque in alijs cœlestibus eodem modo. Quoniam igit in omnibus corporibus, quod potentia est speculat, propterea per id quod dixit potentia demonstrando corpus declarauit. at quid ita in corpore struxit hoc, in potentia, in incorporeo uero non dixit in entelechia per ablatiuum casum, uerum potius entelechia quædam per rectum? dico igitur ꝙ aliud est potentia, & aliud in potentia, item aliud entelechia, & aliud in entelechia. materia nanque solum est potētia, omnia enim sunt potentia, actu autem nihil, forma aūt solum entelechia est, quod uero constat materia, & forma, id & in potentia, & in entelechia est, hæc. n. pariter concurrunt, quodq; est in potētia, hoc idem quoq; est in entelechia, omnes. n. formæ potentia sunt in materia, quæ modo hoc, modo illud actu fit, nunc n. cum sit ea homo potentia, actu quandoque fit homo, magis autē simul habet, & quod actu, & quod potentia est, qm̄ autem materia nunquam forma nuda est, ea uero forma actu quidem est hoc aliquid, ita aliud potentia, nāque spermatis forma potentia est homo, quod igitur in his potētia est, in illis uero actu quodque in diuinis, & incorporeis non est aliquod potētia, qm̄ neque ibi materia, neque ppea quicquam actu, non n. sunt actu hoc aliquid, uerum sunt ipsæ per se formę agentes puræ sine materia, quare & in libro de interpretatione inquit, eas esse sine potentia actiones, non autem eas dixit actu esse, ppea distinguens immateriale, & incorporeum a materiali, & composito natura, hoc ait, utrū sit eorum, quæ in potentia sunt, uidelicet ea corpora sunt, quæ in potentia sunt hoc est in materia, uel entelechia quædam. s. forma quædā pura, & immaterialis, differt autem non parum, uidelicet nō parum corpus ab incorporeo distat.

Considerandum quoque an partibilis sit, an impartibilis.

Nos possumus, quemadmodū quoque Alexandro uidetur, hoc scilicet an partibilis sit, an impartibilis, accipere in potentijs animæ, nanque illud quæri potest utrum multiplicis potentiæ sit, an impartibilis, illam enim ipsam dicit Democritus impartibilem, non autē esse multiplicis potentiæ, idem narrans esse noscere, quod sentire, atque hæc ab una potentia procedere. Hunc locū sic interpretari quoque possumus, utrum simpr anima una quædam sit in unoquoque, an in diuersas animas diuidatur, quod in unoquoque sint aīæ plures. id autem patet, quod unam possumus, & plures dicere. plures quidem, quod inuicē specie differūt, uegetatiua, rationalis, & irrationalis. atque etiam mutuo separantur. unam uero propter earum coniūctionem, & affectum communem, etenim de ratione actiones transeunt usque ad uegetatiuam, & harum motus, & uitæ fere sibi ipsis rationem simul disponunt, sic igitur una est & non una. hoc autem modo pulchrius est enarrare illud partibilis, an īpartibilis. utrū inquit una quædam est anima in omnibus animatis, an multæ. quod si multę, utrum specie differunt solū, an quoque genere. dicerēt autem unam esse eam, qui temperamentum dicunt, ad proprietatem nanque temperamenti, quod in unoquoque sit eā uariari, uelut unus aer cōmuniter undique inspirans secundum eam proprietatem, quæ est in unoquoque animaliū. illi autem hanc faciunt sursumque, & deorsum, effectus causis meliores facientes, inanimatum nanque corpus animæ est causa, quod uita caret, uitæ, immobile mobilis, irrationale rationalis, & quæcunque sunt istiusmodi.

Et utrū sit eiusdē speciei anima, an non. Quod si non sit eiusdem speciei, utrum specie differat an genere. nūc. n. qui de anima dicūt, & quærūt, humana de anima sola perscrutari uidentur.

Consequens est, postquam propositum an sit una, an multæ sint, datumque multas esse, ut quæratur an sit eiusdem speciei anima, an non, hoc autem non ut ad animas id unoquoque plures existentes dici pōt, at simpliciter omni de anima, quæ sit in animatis, qđ quidem magis credendum est, quæ. n. dictio sequitur, hoc declarat, id enim dicit, qui de anima, quæ fuerunt, de sola humana perscrutati sunt Quare de omni anima ipsum loqui manifestum est, & hoc, partibilis nēpe, an impartibilis, magis ad hoc excipiendū est, ipsæ igit, inquit, animæ simpliciter in omnibus animatis an solum specie differunt, an quoque genere? assumit. n. rursus ex diuisione quod uerum est, atq; cōcessum. s. eam specie differre, etenim nunc quidem dicit. Qui q̄runt de anima, de humana scrutari nñr. quidam uero dicunt, in quorum numero Alexā. est. ipsum obscure loqui contra Platonem. Videtur. n. Plato, & alibi frequenter quidem, maxime autem in Timæo, de anima quoque irrationali disseruisse. fortasse igitur in physicos, in Democritum, & in alios obscure loquitur. At habemus etiam super his, quod respondendum sit, illi enim dicerent in humana anima oēm aīalem potentiam contēplamur, de humana igit anima differentes, de omni quidem disputamus.

Cauendum est aūt ne nos lateat, utrū sit eius una ratio, uelut animalis: an alia sit uniuscuiusque, ut equi canis, hominis, dei.

Cum dixerit, utrum eiusdem generis animæ sint, an diuersi, rursus hic de genere ipsarum dicit, siquidē genus est, oportere cautos esse, & quærere utrum de omni anima diffinitio una reddi possit, an non. Vna autem redderetur definitio, si commune genus haberet, uelut animalis, cum sit genus equi, hominis, & reliquarum specierum, diffinitio redditur una, substantia animata sensitiua, quæ diffinitio animalibus propter commune genus conuenit, ꝙ si non habeant unum commune genus, non quidem diffinitio una reddatur ipsarum, non habent autem, quomodo? hoc quidem prius, illud uero posterius natura in illis est, in quibus autem prius & posterius est, horum cōmuniter prædicatum non est genus, prius autem natura est id, quo sublato tolluntur alia, non autē illud, quo sublato, restant alia, & illud quod infertur, nō aūt quod infert. est igitur in animis prius, & posterius

natura, ubi nanque rationalis est, ibi quoque irrationalis, & uegetatiua, atque ubi irrationalis, ibi quoque uegetatiua est, at ubi uegetatiua est, ibi non sunt reliquę, neque ubi irrationalis, ibi rationalis est, & sublata uegetatiua sustulit quoque reliquas e subiecto. Quare in ipsis est & prius, & posterius natura prior enim oegetatiua est, non dignitate, sed ꝙ aliæ sine ipsa esse non possunt, & eodem modo rationali irrationalis prior est. ꝙ si prius, & posterius in ipsis est, non est igitur harum cõiter prædicatum genus, uidelicet aoima, sed ipsa est uox æquiuoca, uelut ea, quæ ab uno, & ad unũ. Quare oeque ipsarum fit una diffinitio, qm̃ neque ullius est æquiuocorum, sed animarum diffinitiones diuersæ sunt, ut hominis, & canis, & equi uariæ dantur diffinitiones. unde & ipse de anima quandã cõem redditurus rõnem, non per diffinitionem, uerum ex conuenientia quadam, quemadmodum uidebimus, locutus est, siquidem cõe quoddam in omni anima dicere oportet, quia s. diffinitio communis haud est.

Animal autem uniuersale aut nihil est, aut posterius, & similiter siquid aliud commune prædicatur.

Putauerunt aliqui de ideis ipsum obscure loquentem hoc dicere cootra Platonem, at hoc non ita se habet etenim quoque ipsi uñr esse genera & species, q̃ ante multa sunt, in metaphysicis igitur inquit, quod quemadmodum duplex est ordo, alter in exercitu, alter in militibus, & ex ordine exercitus fit ordo militũ, duplex quoque sanitas, altera in medico, altera autem in sano corpore, & ea, quæ in medico est, eã facit, quæ est in corpore, eodem quoque modo in mũdo, qui est ordo, ex ordine opificis factus est. Quare & ipse rationes abstractas rerum cogoouit, in hoc etiam tractatu inquit, est autem intellectus in actu res, euge & hi, qui animam specierum locum dixerunt, hoc idem dixerunt. in metaphysicis quoque de intellectu diuino rursum differens ait. omnium species in ipso esse. dicit igitur ꝙ se ipsum uidens, res uidet, cumque res ipsas uideat, se ipsum uides, & alia infinita eiusdem sententię, quæ ex ipsius auctoritate possemus afferre in mediũ. Quapp hic sermo non de speciebus est, quæ fuerunt ante multa, uerum de posterioribus generibus, ideo non simplr̃ dixit animal nihil esse, sed apposuit ul'e, quia. s. animal ut substantia est, & diffiniri potest. Vl'e autem animal non est in substantia, non est. n. simplr̃ ul'e animal, quod aliquid particularium non est, quare ut ul'e, & ut genus aliquod animal uel nihil est, uel posterius, hoc est intelligibile. habet. n subsistentiam dũ intelligitor, ut n. per se subsistens nihil est, & hominẽ diffiniens, & equum, non inquãtum cõe est in multis uisum indiuiduis ipsum diffinit, at inquantum natura quædam est, & substantia, horum nanque multitudo pp materiam, non pp speciem est. id etiam patet quod animal, & homo diffiniuntur inquantũ substantia est, non autem inquantum de pluribus prædicantur. Etenim si unus fuerit homo, etiam diffinitio hominis cõgruit. Similiter amplius animalis. Sic quidem Alexã. Arist. autem, qm̃ mentionem fecit animalis inquiens, omnis animæ nõne est una diffinitio, uelut animalis? ideo id apposuit, quod ut ul'e, uel nullum est animal, uel posterius. Si igitur omnino diffinitionem animalis uult esse, diffinitiones autem geoerum, quæ sunt ante multa, non suot, non. n. fieri id potest ut illa uideãt rationes rerum productrices cum sunt, diffinimus aũt intelligibilia, nanque eam diffinimus intelligentiam, quam de rebus habemus, ea autem sunt posteriora genera. bene ergo diximus hæc esse dicta de generibus posterioribus.

Ad hoc si non multæ sunt animæ, sed partes, utrum prius oporteat quærere animam totam, an partes? difficile autem, & harum determinare quales aptæ natæ sint alteræ abinuicẽ esse: & utrum partes oporteat quærere primum, an ipsarum opera uelut intelligere, an intellectum, & sentire, an sensitiuum? similiter quoque & in alijs. quod si prius opera, rursus quispiam dubitabit, & si quæ sunt prius inquirendum sit, uelut sensibile prius quam sensitiuum, & intelligibile prius quam intellectiuum.

Postquam dixit utrum una, an multæ, quodque si multæ, utrum specie solum, an quoque genere sint alteræ, nunc alteram partem diuisionis exquirit. Si. n inquit, non animæ multæ, sed partes. Hoc aũt non multæ, rursus dupliciter interpretabimur cum superiore, uel. n. in unoquoque nostrum, & etiam simpliciter animatorom noo multæ animæ, ut in homine uegetatiua, irrationalis, & rationalis, & harum partes, sed una quidem est anima, partes autem eius sunt hæ, uidelicet diuersæ potentiæ, uel quod simpliciter anima non diuiditur ut genus in species multas animarum, in rationem, in iram, in cupiditatem, & reliquas, uelut unumquodque horum sit anima, quod quidem supra dixit utrum separabilis, an inseparabilis. genus. n. diuiditur in species. quare in unoquoque animatorum non anima, sed pars est uel partes animæ, animæ inquam simpliciter, quæ tota est, non genus. igitur inquit si non multæ animæ, sed animarum sunt partes, potentiæ. s. multæ sunt, siue hoc modo, siue illo acceperis. Rursus inquit multas habet oratio dubitationes. id. n. quærẽdum est, uode incipiendum sit, a doctrina, an a contẽplatione, utrum a partibus, an a toto. utrunque. n. rõnabile esse uidetur. nanque putabit quispiam oportere incipere a toto, tãquam a manifestiore, partibus. n. totum manifestius est. ecoouerso putabit hoc oportere magis incipere a partibus, tanquam simplicioribus, oportet. n. eum, qui cogniturus est aliquod compositum, cognitionem prius habere eorum, de quibus cõpositum est. iterum qm̃ potentiæ habent opera quædam, uidelicet operatiooes, omnis nãque operatio ex potentia est, illud quærendum an ex operationibus incipiendum sit primum, an ab ipsis potentijs. ex quo igitur substantiæ rerum sunt incertæ, certæ autẽ sunt operationes, ppea oportet a manifestis incipere. nanque ex operationibus habitus, cum sint habitus incerti, cum autem didicerimus habitus, quod idem est ac si diceremus potentias, ex ipsis quoque substãtias põderamus. omnis. n. potentia est ex substantijs, & omnis operatio ex potentia. At postquam, inquit, hoc quoque a nobis erit inuentum oportere ex operationibus incipere: Qm̃ sunt ad aliquid operationes, ueluti intellectio intelligibilis, & sensus sensibilis, & imaginatio imaginabilis, & cogitatio cogitabilis, & reliquæ similiter, hæc autem ad aliquid, oportet autẽ sciẽtem ea, quæ sunt ad aliquid, illud quoque scire ad qđ ea sunt, necesse est inquit iterum quærere utrũ oporteat ex operationibus incipere, an ex ijs, circa quæ operantur, & qm̃ manifestiora sunt operationibus ea, circa quæ operantur, manifestius. n. id quod sentitur, quam sensus, & quod opinamur, quam opinio, & eodem modo reliqua, ex his igitur incipiendum, differt

autem

autem solum in intellectu & in intelligibili, hic.n.intelligibile est incertius intellectu,nanque noster est in tellectus,intelligibile uero est supra nos hoc igitur oportet eum, qui intelligibilia cõnoscere uult, scire prius quidnam sit intellectus. Sic igitur & Aristoteles in hoc solo facit,prius de intellectu. postea de intelligibilibus docens. Difficile autem est & in his diffinire qualia apta nata sint abinuicem esse diuersa,nanque il lud incertum est,an sensus & imaginatio sit idem, an alterum, uel imaginatiuum, & locale motiuum, & in reliquis similiter, atque utrum partes oporteat quærere prius,an opera ipsarum,partes.n. potentias ipsas, opera autem ipsarum operationes ipsas, ut intelligere,an intellectum,intellectum quidem potentiam, intelligere uero operationem,& sentire,an sensitiuum, sentire rursus operationem, sensitiuum autem ipsam potentiam, similiter & in alijs uidelicet potentijs & operationibus in intellectu, & intelligibili, & in opinione,& opinabili,& in reliquis. Quod si opera prius rursus quispiam dubitarit an opposita horum prius, an opera quærendum sit, hoc est an operationes,opposita autem dicimus operationibus,sensibile sensui, & reliqua similiter,opponuntur autem hæc, uelut ad aliquid,sensus.n. sensibilis est sensus, & sensibile sensitiui,& intelligibile intellectiui, dicere oportebat sensibile sensus, & intelligibile intellectionis, hæc.n. sunt operationum significatiua. Verum per abusum dixit intellectiui, & sensitiui, quæ quidem sunt potentiarũ significatiua.

Videtur autem non solum quid est cognoscere utile esse ad contemplandum causas eorum,quæ substantijs accidunt.

Postquam exposuit eas,quæ debebant quæri propositiones,& cõiter in omni diffinitione,& priuatim in ea,quæ ad animam pertinet, iam nobis uult ipse p hæc methodum quandam,atque facultatem inuentionis diffinitionum tradere. est autem methodus hæc, non solum inquit rerum diffinitio nobis confert ad cognoscendum substantialiter existentia in rebus, uelut cum dicimus animam substantiam per se mobilẽ, per hoc.n concludimus quod & immortalis,& quod per se subsistens est, animæ immortalitatem dabimus ex diffinitione, & rursus cum cognouerimus quid est trigonus, inuenimus ex hoc quod habet reliquo duo latera maiora,quodque tres angulos duobus rectis æquales tenet. non solum igitur inquit in cognitionẽ eorum,quæ per se inexistunt rebus, conferunt nobis diffinitiones,at aliqñ quoque econuerso ad cognoscẽdum,quæ nam sit propositæ rei diffinitio, confert nobis sæpenumero cognitio eorum,quę per se,& primo rebus inexistunt,hæc.n dicit accidentia hic, ut quoq; superius diximus. At si hoc est, uidebitur esse mutua demonstratio, nanque si per diffinitiones accidentia cognoscimus,& per hæc econuerso diffinitiones,mutua est demonstratio. dico igitur quod nõ est mutua, non.n.de eisdem accidentibus utraque dicit, sed altera quidem,quæ per diffinitiones cognoscimus, & altera rursus,per quæ in diffinitiones facultatem habebimus,hæc.n.manifesta,& ex euidentia sumpta accidentia conferunt nobis in diffinitiones nondum cognitas. diffinitiones autem in acceptionem non manifestorum ex euidentia accidẽtium,quemadmodum frequenter & ipse fecit uolens diffinitionem loci reddere,qm̃ hęc erat incerta,accipiamus,inquit,prius quasi arbitratorem reduci diffinitionis ea, quæ secundum communem intelligẽtiam insunt loco, uelut quod in loco est continere,hoc illi esse æquale, & quæcunque alia ibi cõnumerauit. & cum dicit si reddita diffinitio eiusmodi fuerit,omnibus secũdum communem intelligentiã loco inexistentibus conueniat ut integra erit quod sit non,nequaquam. Sic autem & in infinito, & in uacuo,& in tempore: sic etiã in sublimibus causam quærens grandinis, quæsiuit ea quæ communiter illi inesse concessa sunt. quæ quidem in autumno aut in uere fieri solent,& in hyeme in locis tepidioribus,postea inquit talem de ipsa reddamus causam,quæ omnibus his conueniat,sic igitur inquit & nunc, quoniam quærimus animæ diffinitionem,ipsa autem certa non est,accipiamus ea,quæ ex euidentia per se animam primum consequuntur, ut ex his uiam faciamus in acceptionem diffinitionis ipsius,uelut imaginatiuum, loca le motiuum,uitæ factiuum,& quæcunque similia,quę propria sunt animæ,quare post exitum ipsius non operatur hæc,atque talia corpus.

Quemadmodum in mathematicis, ut quid rectum, & quid curuum,uel quid linea, & superficies,ad cognoscendum quot recti ipsius trianguli anguli sunt æquales. Sed econuerso accidentia conferunt magnam partem ad cognoscendum quod quid est.

Hoc exemplum est huius, quod ex diffinitionibus inueniemus ea,quæ per se insunt rebus,nanque in mathematicis est utplurimum necessarium ex diffinitionibus consequentia cognoscere, quoniam in ijs nõ possumus a sensu quicquam accipere eorum,quæ illis insunt,at prius oportet scire quid sit trigonus,postea sic ex hoc syllogizare quid ipsi consequens est,per exemplum autem declarauit se nunc accidentia dicere, quæ per se primo sunt. Trigono nanque primo, & per se hoc inest,ut habeat tres angulos duobus rectis æquales,soli enim, & omni trigono hoc inest. in cognitionem horum igitur,inquit. confert scire quidnam linea sit,uel quid superficies,uel rectum,uel curuum,hæc autem exempli gratia,uelut in suppositione dixit. non quod,uel hęc omnia,uel solũ conferant ad discendum duobus rectis esse æquales tres angulos, neq; enim diffinitio curui,neque superficiei nihil quicquam cõfert, oportet,autem, & aliorum quorundam diffinitiones assumere. in his igitur ad acceptionem accidentium assumptione diffinitionis opus est, quoniam nihil ex euidentia de illis dicere possumus, aliquando autem in alijs rebus ad acceptionem diffinitionis accidentium cognitione opus est, quemadmodum in loco,& tempore,& uacuo,& infinito, & nunc in anima, quoniam diffinitio non certa est,hæc autem ex sensu manifesta sunt.

Cum enim habeamus reddere per imaginationem de accidentibus,uel omnibus,uel pluribus:tunc quoque de substantia habegmus aliquid quam optime dicere.

Imaginationẽ,inquit, scilicet planiorẽ cognitionẽ, uidelicet apparentia,& manifesta,imaginationẽ uocauit,q ea sint aperta, tunc quoq; de substãtia habebimus,optime dicere,si nanq; eorũ multa,quę per se,& primo insunt rebus,cognoscere poterimus,uelut inuestigantes p hęc inuenire rei diffinitionẽ,substãtiã autẽ dicit omnia quę simpliciter,& diffinitionẽ,& quæcunque alia sunt in substãtia,cũ enim diffinitionem inuenerimus,p ipsam quoq; omnia,quę substantię insunt inueniemus,& hoc uolens ipse declarare subintulit.

Omnis enim demonſtrationis principium eſt, quod quid eſt.

Hoc uidelicet, & ſi ex euidentia habemus quãdam cognitionem eorum, quæ ſubſtantijs accidũt, attamen hanc ipſam cognitionem habemus e ſenſu, & non demonſtratiuum, cum uero diffinitionem cognoſcamus tunc ſciẽter principijs uſi diffinitionibus ipſis eorum cognitionem capere poſſumus. Sane autem non ad omnia ſimpliciter accidentia ſubſtantijs hoc excipiendum eſt. accidẽtia autem (ueluti iam dixi) quæ primo, & per ſe inſunt, ut non appareat eſſe mutua demonſtratio, ſiquidem per accidentia diffinitionem, & econuerſo per diffinitionem accidẽtia cognoſcimus, at alia quidem ſunt, per quæ diffinitiones diſcernimus, quibuſcunque cognitionem de ſenſu habemus, uelut hoc ut ſimul cũ adeſſe uitam inferre corporibus, hoc enim propriũ eſt animæ, eſſe cauſam nutrimenti, augumentationis, generatiõis, eſſe animalibus cauſam, motus in latera, hæc enim ſenſui cognobilia ſunt. Attamen ex diffinitionibus, quædam exiſtentia dubia colligimus, ueluti immortalem eſſe rationalem animam, poſtquã enim inuenerimus in diffinitione ipſius, quod eſt ſubſtantia per ſe mobilis, ex hoc quod per ſe mouetur immortalem eam eſſe collegimus, diffinitio nanque ſumitur ex his, quæ per ſe rebus inſunt, non tamen omnia quæ per ſe ſunt, amplectitur, at ea, quęcunque ſunt apta ſeparare ſubſtantialiter aliorum ſubiectam naturam, uel igitur ſic excipiendum illud, omnis enim demonſtrationis principium eſt quod quid eſt, uel quod ego dixi, quod eſt quoque magis uerũ; & Alexandro placet. Omniũ prorſus quæ per ſe rebus inſunt, principium eſſe diffinitionem dicit, quomodo enim poteſt illud fieri, ut is demonſtratiue cognoſcat ea, quæ per ſubſtantiam ſunt in re, qui huiuſce rei ſubſtantiam non cognoſcat? etenim de ſenſu licet accipere quædã ex his, quæ rebus inſunt, ex quibus etiam occaſiones ad diffinitionem inuenimus, at qui ſubſtantiã rei nõ cognoſcit, is ex illis cognitionem peritam capere non poteſt, hæc autem diffinitio eſt. unum nanque uere principium eſt huic, qui bene conſilium capturus eſt. Scire oportet de quonam ſit conſilium, uel tota errare uia neceſſe eſt, quòd enim ſit in anima imaginari, ſentire, intelligere, & ſimilia, illud e ſẽſu ſcimus, at quęnam ſit horum natura, atque utrum eadem ſint inuicem, an diuerſa, & quæcunque de his quæruntur, nequaquam ſcimus, uerum tunc ſcienter de ipſis cognitionem capimus, quando ipſius animæ ſubſtantiã cognoſcimus, mutua uero demonſtratio non eſt. cum enim ſint omnino quatuor problemata, an ſit, & quid ſit. & quale quid ſit, & propter quid ſit. hoc quidem quod hæc ſint, ex euidentia accidentia capimus, & qđ quid eſt ex ipſis coniecturam facimus, ex diffinitione autem non cognoſcimus quod accidentia ſunt. at qđ quid eſt, & quale, & propter quid. quapropter per hoc quidem quod eſt ipſorum accidentium, quod quid eſt ipſius diffinitionis cognoſcimus, per hoc autem quid eſt ipſius diffinitionis reliqua problemata ipſorum accidentium. quare non ſecundum idem mutua demonſtratio eſt, hoc autem nihil abſurdum, per mutua quædam demonſtrare non ſecundum idem, uerum ſecundum aliud, atque aliud, & quod ſit huius mentis Ariſtoteles declarant ea, quæ ſequuntur.

Quare ſecundum quaſcunque diffinitiones non accidit accidentia cognoſcere, at nec coniectare de ipſis facile, patet quod dialectice dicta ſunt & uane omnes.

Conſona ſunt hæc ijs, quæ dicta ſunt, nam ſi principium oĩs demonſtrationis eſt, quod quid eſt, oĩs neceſſitas eſt, ſi talis non ſit reddita rei diffinitio, ut per ipſã de omnibus, quę per ſe inſunt rei, clarum ſit ueluti per principium ſcientiam facere, uel coniectura quædã accipere, quoniam non omnia, quæ rei inſunt per ſe, in diffinitione manifeſtantur, neceſſe eſt, inquit, talem diffinitione dialecticam eſſe, & uane dictam, uidelicet in uano latam, minimeque rei naturæ congruentem, neque tanquam ad applicandam rei ipſius intelligentiæ extremitatem, ſed eſſe ſuſpenſam, & rei naturam non contingere, neque extremo pede cogitationis inhærere fere rei, dialecticam autem, hoc eſt non naturalem, ſed ſimpliciter ad gloriam reſpicientem, & ut aliquid dicere uideatur, qua de re ipſe paulo poſt mentionem faciet in eo, quod dicit iram eſſe ultionis appetitum, non enim naturalis eſt hæc diffinitio, nanque ſubſtantiam iræ non declarauit, at ab ea abſcindens quiddam, quod in ea exiſtentiam habet per ſe diffiniuit, ex quo neque conſequẽtia iram cognoſceremus, quemadmodum ex eo, quod dicit, iram eſſe feruorẽ ſanguinis circa cor propter ultionis appetitum, hæc enim diffinitio, quæ conſequuntur cognobilia facit, quoniam palpitatio quædam cordis conſequitur eos, qui correpti ſunt ira, circaque eas partes, quæ ibi ſunt, ſit caliditas, iratique rubeſcũt, hoc autem propter motum ſanguinis eſt, talis eſt etiam a Xenocrate reddita animæ diffinitio, numerus enim, inquit, eſt ſeipſum mouens, qui enim hanc audiuerit, ex ipſa poterit coniectare, & capere nihil eorum quæ in anima, aut in animali ſunt. Regulam autem nobis reddendarum diffinitionũ per hæc Ariſtot. tradidit, oportere ſcilicet ipſas eſſe tales; ut omnia quæ per ſe rebus inſunt, per eas, uelut ab aliquo principio ſyllogizare poſſint, hęc enim perfectiſſima diffinitio eſt.

Dubitationem autem habent, & paſſiones animæ, utrum ſint omnes communes, eius quoque quod habet, an ſit aliqua etiam ipſius animæ propria, hoc enim accipere quidem neceſſarium eſt; at non facile, uidetur autem plurimorum nullum ſine corpore pati, neque facere, ueluti iraſci, confidere, cupere, omnino ſentire.

Poſtquam dixit problemata, quæ in ratione animę quæri debebant, & eſſe quandam facultatem ad acceptionem diffinitionis enarrauit ſcilicet e ſenſu cognitionem eorum, quæ per ſe ſunt in anima, hoc etiam ipſum dicit, eſſe maxime dubium de paſſionibus animæ contemplationem quandã capere, ueluti occaſionem ad ipſam diffinitionem, non enim habemus, inquit, e ſenſu dijudicare, an omnes animę paſſiones utriuſque ſimul ſint animalis, uidelicet communes, an ipſa quoque priuatim quaſdam communes paſſiones habeat. neceſſe eſt enim, inquit, omnino hoc antẽ capere ad animæ ſubſtantiam cognoſcendam, capere enim illud eſt difficillimũ. Siquidem igitur corpore, ut inſtrumẽto utitur priuatim habens operationes, non ad diffinitionem uti corpore oportet, nanque aſcia ſubſtãtiam fabri non complet. ſin autem ſubſtantiam in corpore habet, ut ſimul utriuſque ſint operationes, neceſſe eſt in diffinitione corpore uti, quemadmodum diximus in ira. neceſſaria eſt igitur horum acceptio, at non facilis paſſiones autem communius ipſas operationes animæ uocauit, apparet autẽ ut plurimum nihil ſine corpore pati, neque facere, plurimæ nanque paſſiones &

cum

cum corpore fiunt,& circa corpora,etenim iraſcentibus,& triſtantibus.& cupientibus,& audẽtibus, & timentibus,& in omnibus talibus ſimul patitur,atq; mouetur corpus,at etiam ipſæ horum paſsionum, operationes circa corpora ſunt. Quare ſunt hæc utriuſque, non autem animę propria.

Maxime autem uidetur proprium intelligere.

Ecce iterum paſsionem ipſum intelligere uocauit, hoc ueluti contra Andronicum Rhodium,qui librum de interpretatione adulterinum fecit,nanque ibi dixit Ariſtoteles intellectiones paſsionem animæ. quemadmodum dictum eſt in libro de anima,nullo modo autem appareat in libro de anima, ueluti nominauit Andronicus,ipſas intellectiones paſsiones, dixiſſe , ecce igitur & hic inquit : quam maxime autem ſimile eſt proprio ipſum intelligere, propria enim paſsione uidelicet.

Si autem eſt,ut hoc imaginatio quædam, uel non ſine imaginatione,non continget utique,hoc eſſe ſine corpore.

Si intellectio,inquit,uel imaginatio quędam eſt,uel abſque imaginatione nõ ſit omnino neceſſe eſt, ut neque intellectio propria ſit animæ,ſed utriuſque ſimul ſiquidem imaginatio dependet a ſenſu , ex ipſo enim Typos habet,ſenſus autem ſimul eſt utriuſque, & hic quidem,ueluti problematice hoc pacto dixit, manifeſte enim in tertio ſermone dixit abſque imaginatione eſſe ipſam intellectionem,dicit autem ſic,primę autem intellectiones,quid differet,ut imaginata non ſint,uel neque alia imaginata,at non ſine imaginatis,primas dicens intellectiones, quæ circa intelligibilia ſunt , quas ſine imaginatione eſſe enuntiauit hoc autem, non ſine,tribus modis dicitur,uel enim neque nocens, neq; iuuans,ut dicimus,non ſine umbra, quod eſt in lumine corpus,neque enim corpus umbra quicquam iuuat aut nocet:uel quod ex neceſsitate eſt,ut inſtrumentũ, uel aliquid tale,ueluti cum dicimus,Achilles uirum ſe ſtrenuum præſtitit,at non ſine lancea,neceſſario nanque illi lancea opus erat ad ſtrenuitatem,non enim ſe ſtrenue gerere nudus poterat: uel quod ad impedimẽtum eſt,ut cum dicimus,qui in hyeme nauigauit ſeruatus eſt,at non ſine periculo,hic enim capimus ut impeditiuũ hoc, non ſine , in hoc aũt neque alia imaginata, nõ ſine ãt imaginatis,uelut impeditiuũ hoc nõ ſine,accepit,in propoſito autem dicto. Si autem eſt,& hoc imaginatio quædam, uel nõ ſine imaginatione,hoc nõ ſine,hoc ex neceſsitate inquit: ut ſi inſtrumẽtaliter indigeret intellectus imaginatione ad operationes proprias adimplendas,quare ſubintulit hoc,neque cõtinget utique hoc eſſe ſine corpore, ueluti in ſuppoſitione autem ſermo eſt.

Si quidem igitur eſt aliquod animæ operum , uel paſſionum proprium continget utique ipſam ſeparari : ſin uero nullum eſt ipſius proprium,non utique erit ſeparabilis.

Multa quidem ex hoc facta eſt expoſitoribus ambiguitas , arbitrari enim philoſophum cõuertentia cũ contrapoſitione uſum eſſe, dubitauerunt haud immerito,ac ſi philoſophus ex antecedente male ſit uſus cõuertentia,cum de conſequente factam eſſe conuertentiam oportuerit:dixit enim inquit ſic, ſiquidẽ eſt propria aliqua paſsio animę,ſeparabilis eſt,poſtea accepit oppoſitum antecedentis,& parauit oppoſitum conſequẽtis,ſi autem nulla eſt propria aliqua paſsio animę, neque ipſa erit ſeparabilis,cum debuerit ex cõſequenti uice uerſa conuertere: ſi autem non eſt ſeparabilis, non habet aliquam paſsionem propriam. Expoſitores autem attici bene inquiunt, eum non hic omnino conuertentia uſum fuiſſe,at duo quædam coaptata acc epiſſe duabus quibuſdam datis regulis,quas iam acceptas hinc indicauimus,quod horum omnino ſubſtantiæ ſunt ſeparabiles , quorum ſunt a corporibus operationes ſeparatæ,& quorum ſunt inſeparabiles operationes,eorum quoque neceſſario ſubſtantiæ ſunt inſeparabiles:ſiquidẽ enim ſit operatio ſeparabilis, ſubſtantia uero inſeparabilis.nam quidem operationes e potentijs,potentiæ uero de ſubſtantijs, cum ſit operatio ſeparabilis,quod ſi ſeparabilis eſt,neceſſe eſt aliquã operationem eſſe ſine ſubſtantia,& ſine potentia , qđ quidem fieri nõ poteſt,omnis nanque operatio ex potentia eſt,omnis autem potẽtia de ſubſtantia.omnino igitur neceſſe eſt,cum ſit operatio ſeparabilis,eſſe quoque ſubſtantiam ſeparabilem . Quod ſi hoc eſt, illud quodque neceſſarium eſt,eam eſſe immortalem,atque incorruptibilẽ.quid ita? omne enim corruptibile,duobus modis corrumpitur,uel in ſua ipſius elementa reſoluendo,ueluti noſtra corpora , uel extinguendo in ſubiecto,quod ipſum fiat inutile, ueluti muſica reſolutis chordis extinguitur . cum ſit igitur differentia duplex,uel ut in corporibus,uel ut in corporeis habentibus eſſe in corpore ſubiecto· ſi demonſtratum eſt animam ipſam & incorpoream eſſe, & a corpore ſeparabilem,nullo igitur modo corrumpitur.item, cũ ſint operationes inſeparabiles, neceſſe eſt & ſubſtantias inſeparabiles eſſe·quod ſi ſeparentur ſubſtantiæ , erunt inefficaces,& fruſtra:nihil autem fruſtra neque Deus, neque natura facit. Quaptopter omnino neceſſe eſt, cum ſint operationes inſeparabiles , eſſe quoque ſubſtantias inſeparabiles.hæ igitur regulæ ſunt,quas communiter amplectũtur omnes,& qui mortalem, & qui immortalem eſſe dicunt animam . inſtantiæ feruntur ad has regulas,ad utranque una , & antea ad primam, quomodo enim(inquiunt)Ariſtot.dixit quod ſi ex aliqua paſsio propria animæ(idem ac ſi diceret operationem)ſeparabilem habet quoque ſubſtantiam ecce enim(inquiunt)oculus habet operationem propriam , quod eſt uidere,neque tamen habet ſubſtantiam ſeparabilem , non enim poteſt oculus a corpore ſeparari . quid igitur ad hoc dicimus ? quod hoc proprium duplex eſt,aut ut proprium partis,quemadmodum dicimus pedis proprium eſſe ire,non enim dicimus ire eſſe propriũ pedis,tanquam pes non indigeat toto, pedi nanque toto corpore opus eſt,at hoc dicimus ueluti huiuſce partis præter alias proprium ſit , aut quod non ad ſubſtantiam toto egeat , quemadmodũ ſi quis dicat uiſcoſitatẽ in aqua mixta oleo,eſſe olei propriã, uel dulcedinem in mulſo , eſſe mellis. dicit igitur talis proprium non ſimpliciter ut partis,uerum ut illud ꝙ ad ſubſtantiam toto non indigeat,non enim mulſo,ut conſtet,eget dulcedo, ſed eſt a toto ſeparabilis,nãque eſt in ſolo melle.proprium hoc igitur Ariſtot.dicit,ꝙ & exiſtenti ſeparabile eſt. Separabilis enim dulcedo eſt a melle,ab utroque cum ſit mellis propria. Oculus quidem dicitur habere propriam operationem, nõ ut eam,quæ toto indigeat,uerum ad oppoſitionem totarum partium. Quoniã huic toto opus eſt ad ſubſtantiam,nanque & cerebro,& neruis uiſiuis,& ſpiritu,& hiſce talibus opus eſt . Quare propria quidem oculi

operatio est ut ad alias partes, non autẽ propria ut ad totum, nanque illi toto opus est, ad constitutionem. Instantia autem ad alteram regulam hæc est. quomodo, inquit, quod quorum operationes nõ propriæ, sed utriusq; simul sunt, ac si diceret inseparabiles, horum neque substantia separabilis est? Ecce enim (inquiunt) gubernatoris operatio quidem est inseparabilis a nauigio, substantia uero separabilis est, separatur enim gubernator a naue. Dicimus igitur ꝙ ipse gubernator operator, & ut homo, & ipsę quidem ut gubernatoris operationes a nauigio sunt inseparabiles, neque ipsius gubernatoris propriæ: quæ uero sunt ut hominis, ipsæ propriæ sunt gubernatoris ut hominis, quare & ipsa substantia separabilis est. non enim hoc dicimus, qđ oporteat separabilem substantiam omnes habere proprias operationes, & si non omnes habeat, non erit separabilis: at cum penitus habeat operationem quandam separabilem, omnibus quidem modis esse substantiam quoque separabilem oportet, in inseparabilis autem substantia, oportet omnino omnes operationes communes esse, atque propterea inseparabiles. ob hãc rem igitur gubernator etiam, nanque operatur in nauigio, & ut homo intelligens, differens, comedens, bibens, & simpliciter affectus animales, ideo & ipsa substantia a naue separabilis, quoniam anima quoque rationalis in corpore existens duplices habet operationes, has quidem ut in corpore, ipsa etenim quędam est ueluti gubernatrix corporis, has uero ut animæ rationalis proprias quæ igitur ut in corpore sunt ipsius operationes, ipsæ sunt utriusque simul inseparabiles, ut mouere corpus, & uiuificare, id enim patet, quod has habet operationes, quandoquidem sit in corpore. nanque si separetur a toto corpore, quid mouebit? quid uiuificabit? quæ uero ut rationalis substantiæ sunt operationes, discurrere, intelligere, ipsæ quidem tanquã nihil corpore indigeãt, sunt ipsius propriæ, atque ob hanc causam & ipsius substantiã separabilem demonstrant. quare & Aristoteles, postquam dedit omnis animæ diffinitionem communem, siue rationem diffinitioni similem, dixitque quod est entelechia corporis naturalis instrumentalis potentia uitam habentis, quærit utcunque quomodo dicimus entelechiam esse utrum, inquit, ut inseparabilis entelechia est anima, uel ut nauigator nauis? Quasi sciuit & ipse entelechiã quandam separabilem, inquantum uult esse animam entelechiam Rursus quęrunt, quare cum dixerit siquidem igitur est aliquod animæ operum, uel passionum proprium, subintulit? cõtinget utiq; separari. oportebat enim dicere necessarium esse ipsam separari Dicimus igitur, quod ut ad totum ipsius habitum, hunc, qui est ad corpus, aut etiam ad corpora dixit. Quoniam enim nũc, dum est in corpore, separabilis est a corpore, propter hoc, inquit, eam posse a corpore separari, & si rursus fiet in corpore, & non penitus in infinitum ęuum manet seorsum a crassitudine huiusce corporis, quod autem fit in quodam, & priuatur ipso, cõtingentis naturæ hoc est, ueluti calescere, & frigescere, sedere, & surgere Quare sicut ego dixi, cum respexerit ad habitum totũ, qui est ad corpus, eo modo dixit. fortasse autẽ ulterius hæc extendens sermonem, & usque ad dictũ corpus ipsius speciei, quod æterne inquiunt ipsi coaptatum esse, sic dixit, continget, quod quantum inquit in eius ipsius natura ab eo separari potest, & si nõ est necessarium ipsam separari ab eo. tale autem contingẽs est, quo necessario non existente, posito tamen in esse, nullum impossibile sequitur. quãtum igitur in sua ipsius natura potest ab eo separari. præterea dicimus, quod contingens, quemadmodum ipse dicit in libro de interpretatiõe, fertur & in necessario, dicimus enim possibile esse solem esse in ariete, & quidem cum necessario futurus sit potest igitur, & hic possibile accipi id, quod in necessario est.

Sed quemadmodum recto, quatenus rectũ est, multa accidunt ueluti tangere æneam sphæram secundum punctum: non tamen tanget hoc separatum ipsum rectum, est enim inseparabile, siquidem semper est aliquo cum corpore.

Obscuritatem fecit dicto æquiuocatione usus cum sit neque distinxerit ea, quæ diuersa significant. Rectum enim partim quidem capit ipsum participatum, ipsam dico rectitudinem, partim autem participans, uidelicet utrunque simul, dico autem directum corpus, qualis est regula. hoc autem exemplum huiusce rei est, quod operatione inseparabili existente, necesse est & substãtiam esse inseparabilem. quid igitur, inquit, quod quẽadmodum dicimus, secundum punctum tangit rectum æneam sphæram, demonstratum est enim in geometria quod & superficies secundum punctum sphæram tangit, & circuli linea similiter, & non, quoniam dicimus lineam hoc esse affectu affectam ipsam per se dicimus affici, sed uidelicet, quæ in auro, uel lapide, uel aliqua tali re sit. nec quando animam ipsam existentem dicimus pati, ipsam per se pati dicimus, at utrunque simul. ob enim causam apposuit æneam sphærã, ne sermonem ipsum capiamus de recto, quemadmodum hi, qui tradũt disciplinas, faciunt. geometra enim demonstrans quod sphęra superficiem circa punctum tangit, nullam materiam accepit, sed ipsas per se rationes demõstrat Cum igitur dicat, quemadmodum recto, quatenus rectum est, accipit quod in materia est: dicendo autem, non quidem tanget hoc separatum rectum, rectitudinem ipsam, ipsa igitur, inquit, separata a subiecto, non amplius patietur hoc, neque tanget æneam sphæram, quoniam nihil ei substituit, accipit proportionale animæ quidem rectitudinem utrique autem; directum corpus: sensibilibus autem, quibus contra accipitur anima, æneam sphæram. si igitur & anima sic contra capitur a sensibilibus, ut rectum tangit æneam patet ꝙ separata a corpore, non amplius corripietur a sensibilibus, sed statim discedet dicimus. igitur ꝙ quẽadmodum sensibile rectum sensibilem sphæram contingit, sic & intelligibile intelligibilem: igitur & anima separata a corpore, & si non ab sensibilibus speciebus corripietur. at certe ab intelligibilibus, & immaterialibus. hoc autem multa accidunt, quasi dicat, ꝙ sequitur habere omnia signa posita, ad coaptandum altera recta, & similia.

Videntur autem & animæ passiones omnes esse cum corpore, ira, mansuetudo, timor, misericordia, confidentia: adhuc gaudiũ, & amare, atque odisse. simul enim cum ijs patitur aliquid corpus.

Duobus modis ostendunt passiones animæ non esse ipsius animę proprias, sed utriusq; simul, & ex hoc quod omnino simul cum his mouetur corpus, nanq, cum ira circa præcordia sanguis mouetur, cum cupiditate autẽ disponitur etiam hepar, & pudore facies rubet sanguine in superficiem fuso, fit autem timore pallor, contractione sanguinis in profundum facta, & simplici-

pliciter in unoquoque passione corpus aliquo modo simul disponitur. φ si corpus cum animæ passionibus simul mouetur, id patet animæ solius non esse eas proprias, at utriusque simul. primus autem modus ex hoc patet. altero autem modo id ostendunt, φ illi qui sic bene natura temperati sunt, qualecunque tēperamentum teneant in corporis affectuum motu, natura tales sunt. uidemus enim aliquos commode quidem se habentes ad iram, qui eo modo temperati sunt: aliquos uero difficilis esse motus, qui contrario temperamento constituti sunt. similiter in reliquis uidemus, φ aliqui ebrij fiunt, aut iratiores, aut timidiores, aut audentiores, aut impudentiores, & ex infirmitate fit aliquis aptior ad iracundiam, & aliqui tales cibi libidinem magis mouent, aliqui uero talis extinguunt. inde medici dicunt, φ animæ potentiæ temperaturas corporis sequuntur, quare quoque dicunt qui talis sunt constitutionis, proniores sunt ad iram, ueluti qui magis melācholici sunt: qui uero calidiores sunt, aut humidioris naturæ, in libidinem propensiores. & simpliciter in unoquoque affectu in quandam complexionis qualitatem causam referunt, atque etiam sublimius ascendūt in arcanas potentias, & eos memoria tenaciores dicūt, qui aridiori cerebro temperati sunt, at eos esse tardiores ad intellectionem, cōtrarios autem contrarium affectū sustētare. Similiter in imaginatione, atq; in reliquis affectibus, & φ ab initio temperies fecit, hoc idē ipsa uiuendi ratio in temperaturam deduxit, ideo qui studiosi sūt cognitionis, & cibi, & potus curam modeste gerunt. unde & hoc dictum est, obesus uēter mentem subtilem non gignit. quare quidē non intelligeremus in ebrietate, quæ ante ebrietatem intellexissemus. Similiter autem & moderate se habētes circa nutrimentum, & immoderate, & omnino ingeniosiores, & acutiores, & econuerso segniores iuxta tale temperamentum fiunt. Inde igitur medici dixerunt animæ potentias ipsum corporis temperamentum sequi ad hæc autem dicunt expositores Attici, quod quemadmodum ipsi dicunt eā propterea esse in subiecto corpore, quia tales appetitus animæ corporis temperaturas sequuntur: ita nos quoque de contrario contrarium præparauimus. si enim, quoniam ipsos habet appetitus, qui tēperamentum sequuntur, propterea inseparabilis est: ergo si non sequatur temperamentū corporis, erit separabilis. Videmus igitur quod quidam praue temperati non habuerunt sequentes appetitus ipsas temperaturas propter philosophiam, sed his meliores facti sunt. quod quidem non esset factum, si quidem ut in subiecto potentia esset in complexione, sicut esse albū, uel luteum, uel nigrum, quæ quidem de tali complexione fiunt, & si decies millies philosophetur quispiam, non aliquid horum continere potest, donec e diuerso complexio constituatur, sic omnis erat necessitas, si uelut effectus erat complexionis talis, appetitus talis ipsius animę, non posse eum, qui magis ad iram temperatus esset, ab ira se cōtinere, similiter quoque in alijs. nunc autem non fit hoc, non igitur appetitus animæ necessario sequuntur complexiones corporis, & hoc ipsi quoque medici dicunt, cum enim dixissent animæ potentias corporis complexiones sequi, addiderunt si ne exercitijs philosophię. quare si possunt exercitationes circa philosophiam id facere, ut animæ inclinatio non sequatur complexiones corporis: est aliquid igitur & in nobis, neque sequuntur necessario, quare nō in complexione habent esse, si nanque hoc erat, quomodo affectibus repugnauit? unde pugna, & fœderis uiolatio inter affectus & rationem? nihil enim corpori sui consetuatiuo repugnat, neq; causæ repugnare cōtendit. quare si causa erat cōplexio animatiuis omnibus motibus, non quidem aliquādo ipsa contra se pugnauisset, nanque pugnantia contraria sunt quod igitur sit anima ratiōalis a corpore separabilis, illi, qui bene uiuunt, satis ostendunt, quibus fastidio corpus est. at qui nihil proprium subiectum despicit, uerum quoque seruare ipsum uult: at anima ipsa contrarium facere uidetur, affectus autem quoniam dati sunt animę in generationem descendenti dictis de causis, habentes in subiecto spiritu esse, transeuntes autem, quemadmodum diximus, in hoc quoque crassum corpus, non sine tali quidem cōplexione fiunt, ut non sine chordis harmonia, non tamē simpliciter effectus complexionum sunt, sed quemadmodum indiget omnino musicus talibus chordis, ipsa uero harmōia ex ijs rationibus, quæ sunt in musico, in tali cordarum cōuenientia facta est, eodē modo dicimus affectus non quidem sine tali cōplexione fieri, non tamen cōplexionem esse, aut complexionis effectus. Verum ueluti ea, quæ sponte nascuntur, egent omnino quidem tali terra, egent etiam pluuia, non tamen hoc est sufficiens in ipsorum generatiōem, sed horum rationes de tota institutione prodeūt: hoc modo dicimus ex institutione tota rationes in tali complexione infundere rationes affectuum horum secundum meritum uniuscuiusque animarum rationalium. & quemadmodum species, quæ fit in sponte tanen, neque ex mixtione terrę, & aquę simpliciter facta est, neque extrinsecus sustinendo sponte prorsa ingignitur, sed rationes institutiuæ in tali elementorū aptitudine ingenerant, at que institnūt affectuum species. neque enim causæ priora effectibus facere desiderant. si enim, ueluti iam diximus, complexio causa est iræ, & cupiditatis, & sensus, & imaginationis, illud, qd' est sine uita, erit uitæ causa (uitæ enim quædam sunt ipsæ) & quod est inanimatum, animæ, quodque est insensibile, cognitionis, quod quidem absurdum est, at illud fortasse dignum est inquisitione. Si irrationalis anima, & uegetatiua in subiecto corpore habēt esse, quod autem sponte subsistit melius est eo, quod in altero habet esse, sponte subsistens autem corpus, melius igitur talibus animis corpus est quid igitur dicimus eas ipsas animas non esse uelut in subiecto corpore, sed uelut in materia forma? forma nāq; animalis est aīa, ubiq; uero forma melior est materia, nō. n. carnis forma, uel ignis, uel alterius cuiusdā corporis, qm̄ p se subsistere nō potest, iam & peior materia, quoniam neque ipsa materia carens forma in subsistentia est ipsa per se, sed cum forma quadam conspicitur. ipsa autem continua materia, & si p se subsistit, ueluti ligna abaculi, nō ut simpliciter materia, subsistiterunt, sed ut species quædam ligni, quando autem fiunt abaculi materia ligna, tunc nidelicet ligna peiora sunt abaculi forma, quoniā ligna quidem sunt huius gratia, abaculus uero finis quid igitur differt hoc ut forma in materia, ab eo, φ est in subiecto? φ ipsa forma quidem coniuncta materiæ perficit unius rei substantiam, ueluti abaculi forma cum lignis iuncta abaculum perficit. similiter forma carnis cum elementis, uel humoribus, carnem in alijs quoque

tumulter. quod autem est in subiecto non facit unam substantiam cum subiecto, uelut album cum corpore non fecit aliam quandam formam, nihil enim confert ad esse corporis ipsum album in esse & præsens, & absens.

Indicat autem aliquando quidem ab fortib: s, & manifestis passionibus nihil conciteri, aut timeri: aliquando uero & a paruis, & debilibus moueri.

Quod, inquit, non sunt animæ proprij, sed utriusq; simul patet, ex ijs, e quibus quali corpotis dispositione intenduntur, & remittuntur. sunt enim quidam ea complexione constituti, ut & si infinita sint irritantia non moueantur ad iram, cum refrigeratum atq; torpentem sanguinem circa cor habeant: alij autem sunt faciles ad perturbationem adeo, ut & ualde paruis, & leuibus irritantibus statim concitentur ad iracundiam ꝙ feruentem semper sanguinem circa cor habeāt. unde & hi, qui furore affecti sunt, eo feruescente, perturbationem ferunt, econuerso in timiditatem, confidentiãq; similiter, illi quidem magnis etiam terroribus manent interriti: hi uero sæpenumero nullo etiam terrore instante in metũ, atque in ignauiam facillime mouentur. Quando talem complexionẽ consecuti sunt, qualis eorũ, qui timidi sunt, contrahitur nanq; horum calidum in profundum, quare quoq; pallidi fiunt, Pallor autem ipsum cepit in genis qñ igitur quispiam talem ab initio complexionem consecutus fuerit, facile pronus est ad affectũ, qr̃ si affectus hi animæ proprij erant, haud oportebat ipsos corpori coniungi, neq; ex huius dispositione principiũ sumere: sed quocunque se habeat corpus, ita ipsam uel moueri, uel nõ moueri ad effectus. Nunc autem & ætates affectuum formas uariant, atque cõmutant, cõplexione uidelicet cũ tempore cõmutata, quapropter utriusque simul sunt hęc si nanq; ut instrumento usa fuerat anima irrationalis, & uegetatiua ipso corpore, non quidem ab ipso mota est, nullum.n. instrumẽtum mouet artificem, sed ab eo mouetur, ueque mutata instrumenta commutant appetitus artificum. Corpus uero tali uel tali cõplexione constitutum, tales potentias una commutat.

Quando turget corpus, & sic se habet, quemadmodum quando irascitur.

Videlicet si corpus ea complexione sit constitutũ, ut in iram sit facile, sic autem erit, si talem habuerit cõplexionem, qualis fit irascentium: tunc enim, qui sic erit constitutus, erit ad iram pronus.

Adhuc autem magis est hoc manifestum, nullo enim terribili accidente, fiunt in passionibus ijs, quæ timentes.

Certe manifestæ demonstrationes sunt, quod hi affectus animæ proprij non sunt, quando nullo etiã extrinsecus mouente propter multam corporis in hunc affectum inclinationem quispiam patitur idem, quod quidem alius magnis e terroribus patietur.

Si autem sic se habet, id apertum est q affectus sunt rationes in materia. Quare diffinitiones quoque tales sunt, ut, irasci motus quidam talis corporis est, aut partis, aut potentiæ ab hoc huius gratia.

Si sic se habet, inquit, uidelicet, si non proprij hi affectus animæ sunt, sed utriusque simul, rationes sunt materiales, uidelicet formæ sunt in materia ipsum esse habentes, & non separabiles. quare diffinitiones tales sunt, ut irasci motus quidam talis corporis, aut partis, aut potentiæ ab hoc huius gratia. si nanque naturalis est opus de materialibus formis differere, aliæ autem formæ in alia materia sunt: necesse ergo est, ut naturalis diffinitiones ipsas reddat, & ex materia, & forma, & e causa per quam forma in materia fit, de forma enim differens necessario quoque de materia disputabit. hoc enim inter illa, quæ ad aliquid sunt, collocantur, necesse autem & de causa per quam forma est in materia disputabitur. siquidem naturalis est artifex. Quod si ars rationes debet scire eorum, quorũ est ars, ego enim (inquit Plato) artem non uoco quod sit res irrationalis, ut igitur summatim tradat formam naturalium diffinitionum, motus inquit, ut dicimus in ira feruor, motus enim feruor talis corporis, uidelicet naturalis instrumentalis, uel partis, etenim sæpenumero circa totum corpus affectio fit, quam uolumus diffinire, ut si tactum diffinimus, nanque esse motum totius corporis dicemus: partis uero, ut in ira, dicentes feruorem esse sanguinis circa cor uel potentiæ, ut si non dicamus feruorem sanguinis circa cor, sed feruorem calidi circa cor. Manifestum est autem quod & per sanguinem ipsum calidum, & per calidum ipse sanguis significabitur, ab hoc huius gratia, ab eo uidelicet, qui iniuria affecit, quod ipse contra sit affectus iniuria. Cum igitur diximus, propter ultionis appetitum, significauimus utraque, nãque ultio significat eum quoque, qui ultus est, & ultionem. 15

Et propterea iam naturalis est considerare de anima, uel omni, uel tali.

Ex quo enim naturales tales formas cognoscit, de quibus naturalis considerat, tales autem naturales diffinitiones, & assumentes materiam: naturalis igitur est de talibus animis, quę non sine materia sunt, differere. nanque de animis, quæ materia carent, deque intellectualibus disputare (quemadmodum in libro de partibus animalium dixit) est ipsius primi philosophi. necesse est enim eum, qui de intellectu differat, de intelligibilibus quoq; disputare, hoc autẽ est opus ipsis theologiæ, sed (quemadmodum diximus iam) perfectus naturalis seipsum reducet in abstractas causas naturaliũ, ut ipse quoque in physica. post rationes de motu, de immobili causa disputatione facta, dixit. ex hoc igitur principio cœlum, mundusque pepẽdit. similiter & in tractatu de generatione, & hic, post quam igitur & de ijs ut causis naturalium disputabit. etenim dixit iam de rationali anima, quod est, ut principium animaliũ, propterea inquit, uel de omni.

Differenter autem diffiniet naturalis, & dialecticus unumquodque ipsorum, ut quid est ira, hic enim cupiditatem recontristationis, uel aliquid huiusmodi: ille uero sanguinis, uel calidi circa cor feruorem. 16

Cum dixerit affectus animæ esse rationes materiales, & esse naturalis speculari de anima, uel omni, uel quæcunq; nõ sine materia est, uult reliquum per hæc demõstrare. Qualis uidelicet ipsi naturali de anima diffinitio conueniat. cũ igitur sint hæc tria in rebus naturalibus, materia, forma, & causa per quã est ipsa forma in materia, circa hæc quinq; uersantur methodi, naturalis, particularis ars, dialectica, mathematica, prima philosophia. Quærit igitur quomodo unaquæque ex illis methodi proposita definiat. At prius dicamus circa quæ subiecta unaquæque harum uersetur. igitur opus naturalis est de omnibus dictis differere, & de rerum naturalium materia, & de forma, & de causa, qua

forma est in materia,ut quæ nã sit cœlestium materia. quod non quatuorelementa,uerũ alterum quodpiam horum quintum corpus,quid forma,quod sphærica : propter quid autem sphærica,reddet huius causam,& quod ipsius ordinis est,& ex habitu ,quem habent ad ea,quæ sunt ante ipsa,quemadmodũ Plato in Timæo quæsiuit. propter quid cœlum sphæricum,quod (inquit)oportebat omnia comprehensurum,at circundaturum omnia,habere capacissimam omnium figuram, capacissimum autem in planis est , circulus , in solidis uero , sphæra demonstratur enim quod figurarum , quæ sunt æqualis mensuræ , ea quæ plures habet angulos, capacior est , & propterea quæ sine angulis est omnium capacissima est , ueluti si spatium quadrangulare sit ,atque alia ,quæcunque de figuris multorum angulorum,ut hexagonus,habet autem quadragonus & hexagonus ambitum quatuor ulnarum , sit autem aliud spacium rotundum,uidelicet circulus,earum quatuor habens ambitum, illud spacium figuræ , quod habet sex angulos,maius est eo,quod habet quatuor latera,quod autem circuli spacium est,hexagono maius est,similiter quoque in solidis , in cubo scilicet, & octahedro,& dodecahedro, & sphæra,& reliquis,id enim quod erit multorum angulorum plus capiet , quam cubus secundum spacium , sphæra uero capacior erit eo,quod multorum erit angulorum. Reddit autem & Aristoteles naturalem causam figuræ. Dicit enim sphæricam figuram illi,quod esset futurum æternum,conuenire,quæ figura neque principium habet, neque finem, uerum ipsa in sese contrahitur . Plotinus quoque naturalem causam figuræ ipsius hanc cœli ex habitu,quem habet ad ea, quæ sunt ante ipsum. continue autem sunt super cœlestia intellectuales substantiæ,maxime uero oportet effectum continuę causæ esse similem, & eius imaginem,atque imitationem ferre. propterea igitur (inquit)circulariter mouetur cœlum, quia intellectum imitatur , proprium nanque est intellectus, ad seipsum uerti , ipse enim uidens est, ipse uisus. cum nanque uideat species,ipsum se uidet, seque ipsum uidens species ipsas uidet: plenitudo est enim specierum,& specierũ species, cœlum igitur habet figuram sphæricam propter circularem motum , quem habet propter eã similitudinẽ, quam cũ intellectu habet.& aliter imitatur intellectum impartibiliter ubique existẽtẽ,ut igitur ille simul ubique est,hoc modo cœlum est ubique,quo igitur ubique sit, quod ubique est,imitatur,perfectio nanque priorum est ad superiora conuersioque,& similitudo. Reddit adhuc Aristoteles naturalem causam figuræ hanc,quod enim (inquit)æternum futurum est,huic sphærica figura decẽs est,quæ figura neque principium habet,neque finem, sed ipsa in sese uertitur . hoc igitur modo naturalis omnium naturalium reddit & materiam, & formam,& causam, atque ideo diffinitionem assignat de materia, de forma,& de causa, per quam est in materia forma . Particularis uero artifex ipse quoque circa hęc omnia se habet,at a naturali differt,quod ipsa res circa particulare aliqđ uersatur,ut medicus circa humana corpora. Architectus circa lapides,& ligna. Sed hic quoque diffinitionem reddet,amplectens & materiam , & formam,& causam.† Differt autem & sic a naturali , quia particularis artifex proximas ipsas causas assignat solas,naturalis uero quoque primas ut causas, quæ generationis,& corruptionis sunt. ipse medicus proportionem humorum , & eius horum proportionis elementa. Naturalis autem progredietur ulterius & in materiam & in formã. nanque oportet ipsum quoque particularem artificem causam cognoscere. ego enim (inquit Plato)non autem uoco, quæ sine ratione sit res . Dialecticus autem diffinitiones assignabit e formaque & causa,has enim circa res ipse uersatur,& hanc ipsam non ut causam cõsiderans,at simpliciter,ut rem quandam uel formam,ueluti quod ira est ultiõis cupiditas, hic nullo modo substantiæ ipsius iræ nobis notitiam dedit. At solã causam, per quam ira est,dixit,est enim ut ferat molestiam in eum, qui ante iniuria affecit , & ideo uanam esse eam diffinitionẽ dicit,quia rem ipsam non suscipit . Quod autem & causam dicens,non ut causam ipsam reddit,sed simpliciter ut rem quandam manifestam,idest, ex his,quod effectus mentionẽ non fecit , effectus autem cupiditatis est feruor sanguinis circa cor. Quoniam enim uult contra molestiam ferre propterea mouet sanguinẽ circa cor. Quare siquidem dialectica diffinitio causam dicens . non effectus mentionem fecit,omnino autem sit necesse differentem de causa , effectus quoque mentionem facere (hæc enim sunt ad aliquid)illud patet quod causæ mentionem facit, non ut causæ , sed (quemadmodum dixi) ueluti rei . Mathematicus autem uersatur & ipse circa formas a materia separabiles,non omnes, at quæcunque consideratione separari possunt,hæc autem sunt,quæ uocantur communia sensibilia , ueluti magnitudines, & figuræ carnis enim forma,& ossis,& talium rerum, neque per consideratione separari a materia possunt. molle enim,& liquidum,& rubeum,& alia, quibus informatur caro,quo simul cognoscantur,propriam materiam cognitam simul habent:ablata autem materia, simul quaque ipsa auferuntur. Assignat igitur mathematicus earum formarum,quæ sunt a materia abstractæ,diffinitiones,non curans materiam illis per se redditis, ideo neque causæ in diffinitione mentionem facit ,si nanque causam diffiniret,omnino quoque materiam sumeret. Quoniam igitur de materia non disputat,propterea neque causæ meminerit .† Veluti quid est triangulus? est figura,quæ tribus rectis lineis continetur. Quid est circulus? est figura, quæ una linea continetur. in his nullam materię mentionem fecit,atque ideo,neque causæ , per quam in hac materia hæc forma est,sed si quidem eorũ,quæ per se figuris eueniunt causas assignabit. ut quid ita triangulus duas rectas æquales habet ? Primus autem Philosophus de formis omnino separabilibus a materia disputabit,formarum nanque materialium sunt quoque in anima nostra rationes,& quæ abstractæ sunt in opificis mente , & earum,quæ sunt in anima, aliæ quidem sunt diuisibiles , quę sunt in imaginatione,aliæ uero impartibiles,& indiuisibiles , quæ sunt in rationali parte ipsius animæ . ipse igitur Geometra de uisibilibus formis , quæ sunt in imaginatiõe disputat, imaginatione enim usus est, ut abaculo operans,& spacia remetiens,atque putans. ipse uero primus Philosophus disputabit hisce de formis, quæ sunt in parte rationali ipsius animæ ,deque opificibus , at eæ differunt quod illæ quidem in anima sunt imagines primorum, & rerum cognoscitiuæ, hæ uero aliæ sunt exemplares, & factiuæ. disputans igitur de opificibus ,ut speculatiuus operatur , de

uijs autem quæ sunt in anima, ueluti purgatiuus, purgatiuus enim operatur, quando ad se conuertitur, & animæ substantiam cognoscit, tunc enim per scientiam uere purgatio est & affectuum, & ignorantiæ, qui autem cognoscit animæ substantiam, ille plenitudinem esse formarum cognoscet, & propterea dicet reminiscentias esse disciplinas. Qui enim cupiditatē ulciscendi diffinit, dialecticus uidelicet est, hoc autem causa est, & finis ipsius iræ motus. Qui uero feruorem sanguinis circa cor, uel calidi, naturalis est, hic autem ex materia diffinit, materia enim sanguis est circa cor, uel simpliciter calidum. Quomodo autem dicimus hoc esse ex materia? atqui uidebitur id esse ex forma, & materia, dixit enim feruorem esse, hæc autem forma est iræ, materia uero sanguis circa cor, at causa tanquam finalis est propter cupiditatem ultionis. Verum dico ego, quod non simpliciter feruor forma est iracundiæ. Quoniam sic quotiescunque ferueret sanguis circa cor ex alijs quoque occasionibus, esset ira, sed est forma iræ feruor ab hoc factus (ut ipse paulo ante dixit) ab eo dico qui tristitiam intulit, quare simpliciter feruor sanguinis est ut continua materia subiecta huic feruori, qui fit propter eum, qui molestia afficit. Quando igitur formæ meminimus? quando proponimus, quod appetitus ultionis est, dicendo enim iram esse appetitum ultionis, tunc meminimus ab eo, qui afficit tristitia, motum esse feruorem, & hac de causa ut in ipsum contra feratur tristitia, hoc enim uoluisse tristitiam. eum quoque, qui tristitiam dedit, significat.

Horum autem alius quidem materiam reddit, aliter uero speciem, & rationem.

Naturalis enim materiam reddit, dialecticus autem speciē, siue causam, est enim causa quoque ueluti formam designans iræ affectum præcipuum, nam quoque per alias quasdam causas (quod dixi) sanguis circa cor mouebitur, at non ut contra dolorem ferat, hoc enim designatiuū est iræ. quapropter ipsa causa erit, & forma, & hic quidem plenissime dicit ipsum naturalē de materia diffinitionem reddere, deinceps autem postquam hoc ipsum diligentius inquisiuit, quæ scilicet naturalis diffinitio sit, delectum facit, atque dicit eam esse, quæ cum materia formam quoque reddit non sine causa.

Alia enim ratio est, alia uero rei.

Subdistinguendum est, inter enim coniunctionem, & uero, ut sic se habeat, alia quidē enim ex diffinitionibus ratio est, causa, siue forma iræ: alia uero rei est diffinitio, uidelicet substantiæ & materiæ.

Necesse autem est esse hanc in materia tali, si erit.

Hanc (inquit) e forma diffinitionem, si futura est in subsistentia, neque debet esse uana, & de nulla re ferri, necesse est esse in materia. quare perfecte redditurum diffinitiones, materiæ quoque mentionem facere oportet.

Quemadmodum domus hæc ratio quidem talis utique sit, quod protectio est prohibitiua corruptionis, quæ fit a uentis, & imbribus, et caloribus alia uero dicit lapides, & lateres, & ligna.

Diffinitio igitur (inquit) quæ dicit, protectio est prohibitiua, & quæ sequuntur, ea est dialectica, cum causam domus finalem reddiderit: quæ uero diffinitio dicit, domum esse lapides, & lateres, & ligna, ipsa materiam reddet. qualis est igitur forma domus? est quidem (ueluti iam dixi) ipsa causa forma, nisi dixeris formam cōtinuam domus talem ex his quæ dicta sunt, compositionem, materiā uero talia ligna, & lapides, & lateres. neque enim quælibet sunt.

Alia autem in his formam horum gratia.

Assignatis duabus diffinitionibus, altera ex materia & altera de forma: nunc inquit aliam esse diffinitionē quandam, quæ & materiam, & formam, & causam assumet, ueluti domum esse protectionem in tali compositione lapidum, & laterum, & lignorum, postea & causa est, & hæc est forma, in tali materia esse prohibitiuam corruptionis, quæ fit a uentis, & imbribus, & caloribus. non enim sufficit dixisse, qđ est protectio prohibitiua corruptionis, & quæ sequuntur, in affirmatione domus. per hoc enim sic & spelunca erit domus, & tentorium, sed opus est addere qualitatem materię, & compositionis.

Quæ igitur naturalis harū trium inquit diffinitionum? Quā em naturalis esse dicemus? utrum quæ circa materiam, rationē autem ignorans? an quæ circa rationem solam? an magis quæ est ex ambabus?

Cum dixerit, an magis ex ambabus, simul cum diuisione relictam particulam diuisionis apposuit? an magis ex ambabus cum dixerit, simul iudicium quoque contexuit? ex ambabus autem dixit, quia quidem sunt tres in naturali diffinitiones, materiæ, formæ, & causæ, quod (ut sæpenumero dixi) causa ipsa forma est.

Illarum uero quæ est utraque, aut non est aliqua, quæ circa affectus materiæ non separabiles, neque inquantum separabiles.

Cum dixerit in principio, dialectici quidem esse diffinitionem datam de forma, naturalis autem de materia redditam, postea progressus & recte disposito sermone postquam dixit naturalis esse diffinitionem ex ambabus assignatam: quærit consequenter de reliquis duabus diffinitionibus, ea quæ de sola materia, & ea quæ de forma redditur, cuiusnam sit artificis alterutra diffinitio, & quidem de ea, quæ datur de forma sola, nihil dicit, quod ea sit dialectici, de qua iā dixit. de ea uero, quæ est ex materia sola, dicit nullā esse artem, quæ circa materiā solam uersetur. omnis nanque ars subiectæ sibi materiæ imponi formam uult. quare non est ars, quæ de materia sola diffinitur. at nō simpliciter dixit, qđ non est ars, quę uersatur circa materiam, sed circa affectus a materia non separabiles, neque inquantū separabiles, eo quia omnis artifex non de materia simpliciter differit, uerum de quadam, cui omnino quædā passiones per se accidunt. ipse quoque naturalis, etsi de materia simpliciter differit, de hac tamen cuiusdam disputat, quæ nam eorum, quæ fiunt in altis, materia & uniuerse, & particulariter, quæ nā grandinis, quę niuis, & reliquorum. Similiter quoque de his, quæ fiunt in terra, quæ animalium, quæ metallorum, & reliquorum. Quoniam igitur de hac cuiusdam materia est artificibus sermo, ipsa autem materia per se habet affectus accidentes, quorum quidem satagunt artifices, ideo apposuit circa affectus materiæ. Quærit enim faber ad ianuæ structuram ligna recta, qui si interrogetur, propter quid ita id faciat, respondebit ut illa conueniant inter se. Quærit ipse nauium fabricator, ut ita dicam, non ebenum, quia densa est, & non supernatat, fortasse autem neque quercum, sed ea, quæ rariora sunt ut cupressum, & talia. Similiter ædiū opifex affectuū

propriæ

propriæ materiæ satagit, quod nõ oportet (ita dicam) pumicosos lapides accipere, quoniam fragiles, & ita in omnibus reliquis artificibus. apposuit autem huic nõ separabiles, neque inquantum separabiles, non separabiles quidem, quoniam affectus enumeratarum materiarum, magis autem omnis materiæ, ueluti materię affectus inseparabiles sunt, ut materiæ nauigij lignorum hoc rarum, qui affectus est inseparabilis, uel lapidum materiæ domus hoc densum, hoc autem non inquantum separabiles, uidelicet inquantum neque ratione separari possunt, quidam nanque affectus ratione sunt separabiles, ueluti figuræ & omnia mathematica, cõsideratione enim possumus hæc separare, hoc uero rarũ ligni, uel densum neque cogitatione absque speculatione possumus. hi sunt igitur affectus materię, qui neque cogitatione separari possunt. qui quoque assumũtur in ratione materiæ, hoc enim (ut ita dicam) rarum lignum, hoc ipsum totum materia est. figuræ uero nõ sunt affectus materiæ, sed corporis, corpori nanque in formato accedunt, sed nõ quatenus nauali. quare quoque separabiles sunt ratione, qui enim sunt ut natura lium corporum affectus, hi sunt inseparabiles, ueluti rarum, densum, graue eodem modo neque feruor iræ, qui est in sanguine, separabitur, neque p cogitationem quapropter hoc totum, feruor sanguinis circa cor, est ipsius iracundiæ materia. non est igitur, inquit ars, quę circa solos affectus materiæ uersatur, sine aliqua ratione, & causa. Quare & ipse Plato bene inquit hoc ego non uoco artẽ, quæ sit irrationalis res. Quod si ita est, nullus diffinitionem ex sola materia assignabit.

Sed naturalis circa omnia, quæcunque talis corporis, & huiusmodi materiæ sunt operationes atque affectus, alius autem circa ea, quæ talia non sunt, & quidem circa aliqua, si contingat artifex, ut faber, uel medicus.

Quoniam igitur dixit, circa omnia, secernit ipsum ab eo artifice, qui circa unũquodque est, singulus nanque illorum circa particulare aliquod se habet. Dicendo autem, talis corporis, ipsum separauit a mathematico, non enim figuras, inquantum talis corporis figuras considerat. Quare neque materiam in diffinitionibus assumit. adhuc uero separare ipsum posset & a dialectico, & a primo philosopho, nullus nanque horum inquantum talis corporis hos affectus considerat, neque in materia quemadmodum iam diximus. de omnibus igitur naturalis opus est dicere quæcunque talis corporis sunt, non enim solum de corpore disputabit, uerum etiam de hoc corpore, de omnibus igitur inquit, per quæ singulũ corpus hoc aliquid est, & de tali materia, nanque uniuscuiusque cõtinuam materiam reddit cum proprijs ipsius affectibus uel operationibus. oĩa nanque corpora materialia in faciẽdo, uel patiẽdo uidentur, uel operationes, & affectus (ut ait Alexãder) pro hoc dicet de affectibus his, qui sunt in materia, & & corporibus cum ratione ipsorum uidelicet causa: quæ autem non talia sunt alius non talia quæcunque enumerauit. Si nãque particularis artifex circa ea, quę dicta sunt uersatur, non saltem circa omnia, horum igitur præterea, quę dicta sunt, de quibusdam quidem uniuersalis artifex disputabit, ut faber de lignorum rectitudine, aut aciditate: de quibusdam autem medicus de corporibus ægrotantibus.

De non separabilibus quidem, inquantum aũt non huiusmodi corporis affectus, & ex abstractione mathematicus.

Etenim mathematicus de inseparabilibus quidem formis differit: at non ut talis corporis affectus sint, uidelicet non ut æris affectus, aut ligni, aut cuiusdam talis, at ueluti deprędatus ea, quę sunt materię, hoc enim significat, quod ait ex abstractione sic de ipsis per seipsa considerat. Carnis. n forma & ligni, & talium inseparabilisque est, & talis corporis affectus haud separari potest a tali elementorum concursuque, & temperamento, quare neque per cõsiderationem separari possunt, mathematicas quidem figuras inquam esse & ipsas inseparabiles a materia, sed non ut tale subiectum existentes ipsi, quapropter & plurimis ex ipsæ sunt, & ligno, & lapidi, & alijs plurimis carnis forma, uel ossis non sic se habente, igitur quia talis corporis non sunt affectus propterea & animæ separari possunt, impediente nihil materia, in qua constiterunt.

Quæ uero sunt separata, primus philosophus.

Volentes philosophum scire, dictiunculæ huius ideas acciptũt: ecce inquit sciuit separabiles formas horum, quæ hic, de quibus inquit primum philosophum differerere. coinferunt autem, & alibi ipsi dicta in testimonium, quod ipse est, qui dixit esse ordinem duplicem, alterum quidem in Imperatore, alterum uero in exercitu, & eum, qui est in Imperatore eum facere, qui est in exercitu, & rursus inquit esse duplicem sanitatẽ alteram quidem in medico factiuã sanitatis secundum rationem, alteram uero in sano corpore, quare sciuit & separabiles formas. alij autem non uolentes ideas ipsum dicere inquiunt eũ dicere separabiles formas substantias ipsas diuinas, quę quidem omnino diuisę sunt a materia. quemadmodum ipse quoque alibi dicit eas absque potentia esse operationes.

Sed redeundum est, unde oratio defluxit. dicebamus aũt quod affectus animæ inseparabiles essentia naturali materia animalium, inquantum tales sunt ira, & metus, & non quemadmodũ linea, & superficies.

Postquam dixit passiones animę materiales esse rationes, & ideo non de omni anima naturalis esse differere, sed de ea, quæ cuiuque est non sine materia, & ob eam rem coactus dicere quot modis materialia sint diffinienda, qualique diffinitione naturalis ipse uteretur; postea cũ præterierit, atque dixerit, qui nam reliquis utantur diffinitionibus, qđ nihil ad propositum tractatum confert, nũc in sermonem de passionibus animę regreditur, & ea, quę dicta sunt in memoriam reducit, qđ animæ passionibus ad inuẽtionem diffinitionibus egemus. Scimus igitur, inquit, quæ animę passiones dicuntur, eas animę solius haud esse propria at utriusque simul, & ab hoc inseparabiles, quæ neque consideratione separari possunt, quemadmodum in linea, & superficie, hæ nanque licet habeant a corporibus inseparabilem in existentiam, consideratione saltem separantur, non sic igitur animæ passiones sunt separabiles, quemadmodum linea, & figuræ, sed ueluti, quæ a materia neque consideratione separari possunt. impossibile nanque est iræ essentiam construere, qui materiæ non meminit, similiter quoque de alijs passionibus, hoc enim significat eu ipso, inquantum tales sunt, nanque ira, inquantum ira, est a corpore inseparabilis, feruor nanque est sanguinis circa cor, similiter & in reliquis. linea uero, & triangulus, & talia, inquantum talia sunt, separabilia sunt, quamuis habeant inseparabilem inexistentiam, quare illorum

quoque diffinitiones absque materia redduntur. Quoniam igitur ira est & in ratione, est & in spiritu, est & in uiuo corpore, ueluti ratione quidem committente spiritui cupiditatem, spiritu uero mouente sanguinem circa cor animalis cupiditati, quemadmodum quoque se habet in Rege, in Duce, & militibus. Rex enim committit Duci ut quospiam puniat, Dux autem milites mouet, milites autem puniunt. quoniam igitur tertia est ira, ut non intelligamus ipsum dicere de ea, quæ est in ratione, quę est inseparabilis animali, hæc enim separabilis ab omni corpore, uel de ea quæ est in spiritu, nanque hæc quoque, & si non ab omni, saltem a corpore terreno est separabilis, unde dixit, inquantum tales sunt, uidelicet feruor sanguinis circa cor, hæc enim uidelicet ira, inseparabilis est ab hoc uiuo corpore.

Considerantes autem de anima, necessario simul dubitantes de his, quibus abundare oportet per transeuntes comprehendere opiniones priorum, quicunque aliquid de ipsa enuntiauerunt, ut quæ quidem bene dicta sunt, accipiamus, sin autem non quid bene, hoc ipsum uitemus.

Quod quidem dicit, tale est, substantiam animæ inquirentes, & prædubitantes in sermonem de anima (quoniam ueluti hic, & alibi dixit abundantiæ principium est ipsa indigētia) indigentes igitur dubitare de anima, oportet causa abundandi, & quæ de ipsa ab antiquis dicta sunt, prius pertransire, & causam inducit, ut (inquit) siquidem bene quid dictum est, amplectamur, si quid autē non bene, hoc ipsum fugiamus, quæ quidem dicit hæc sunt, quod autem obscuriorem dictionem cōstructio fecit, oportet paulum traducta ipsa sic dicere, considerantes autem de anima necesse est opiniones priorum pertranseuntes prius, & simul dubitantes de quibus abundare oportet comprehendere quicunque aliquid de ipsa demonstrauerunt, & quæ sequuntur, scopo de anima proposito, inquit, oportet prius pertransire, & enumerare sermone opiniones priorum, atque ipsas sermone comprehēdere, & siquidem quodpiam non bene dictum est, deuitare: si uero aliquid bene, complecti.

Principium autem quæstionis proponere quæ maxime uidentur esse illi secundum naturam. Animatum igitur, ab inanimato duobus maxime differre uidetur, motuq; & sensu, accepimus autem & a maioribus hæc fere de anima.

Quod proposuit hoc fecit, & facit. dico quidem ex accidentibus per se animæ diffinitionem ipsius inuenire, dixit enim quod non sola accidentia per se ex diffinitione discimus, sed sæpenumero quoque econuerso ex accidentibus diffinitionem, quando manifestiora sint ea diffinitione, accipit igitur ea, quæ adesse animæ uidentur, hic autem motus, & sensus est, horum autem fidem facit ex his, quæ natura posteriora sunt, nobis uero notiora, quoniam quæ natura sunt posteriora, nobis sunt priora in cognitione, uidelicet animatum prius quam animam cognoscimus, animatum nanq; est anima posterius natura. Dicit igitur quod cunque inuentum fuerit differre ab inanimato animatum, hoc ipsum ipsius est animæ, si nanque ipsa res nunc animata, fiat inanimata, prius quidem cum sit animata localiter mouetur, & sentit quādo uero facta est inanimata, neque mouebitur, neque sentiet. sensus igitur, atque motus sunt ipsius animæ opera, & tandem quidem dicit simpliciter hæc animæ accidisse, ipse suo non acquiescens sermoni, sed illud inferens omnes, qui ante ipsum fuerunt, huiusce fuisse sententiæ, enumeraturus autem statim est opiniones eorum, qui fuerunt ante, dicens quod hæc duo accepimus de anima ab antiquis. Quare neque dixit maxime existentia illi secundum naturam, sed quæ maxime uidentur esse illi. Quoniam igitur nondum suam detegit opinionem sed antiquorum sententiam denudat, idō sensumque & motum dixit communiter animæ adesse, uerū non hæc omni animæ adsunt, non enim negetatiuæ sunt, sed animalibus. ipse igitur deinceps dijudicans, & propriam sententiam exponens animam dicit esse uniuersaliter authorem uiuendi, uiuere nanq; facit ea, in quibus nata est, uiuunt autem uiuentia nutrita, & aucta, & generantia similia sibi ipsis, ex unaquaque enim potentiarum istarum animam cōtemplantur. hoc igitur uniuersaliter omnis animæ est proprium, animalium uero dicit esse proprium cogitare, & iudicare, & sentire. Hic sane sequens antiquiores animæ dicit esse sensum, atque motum, motū dicens localem, & huius qui ab impetu animali in seipso fit cū res mota principiū motus habeat. mouētur. n. naturalia quoque corpora sed non naturaliter, neque principiū motus in se habentia, sed ab alio extrinsecus mouentur. non n. natura glebę est ut feratur infra, sed ad id quod secundū naturam talem motum habet, cum in loco præter naturam sit, unūquodque. n. in integritate sua persistere natū est, nanque aut stare uolunt integritates, aut orbiculariter moueri, quia motus quoque circularis statio est; sphęra nāque ignis, atque aer circa ipsam cū mūdo moti, talē quidē motū uiolentiū habent, non tamē ab eo, quod est secundū naturā, digrediuntur, nanque cū circulariter moueantur, propriumlocū tenent, non enim sunt in loco pręter naturam, uidelicet in loco circa terram, sed & propriā quietem moti circulariter habent; particularis ignis, & particularis aer, & aqua ipsa, uiolentia quadam extrinsecus exagitante a loco, qui est illi secundum naturam rursus ad eum locum qui secundum naturam illi est, uiam mouet, in quocunque autē mouetur loco uelut in alieno existens, & extra propriam integritatem, præter naturam est, igitur nō est motus natura in locum secundum naturam, & ipsę integritates tales motus non mouent. oportet autē magis ipsam naturam in integritate differri, nō igitur ipsi motus in partibus sunt. At uiæ, quæ ad locum secundum naturam ferunt, cœlestibus ergo natura est circularis motus, & hoc partibus totum sustinet, & in toto; magis, quam in partibus circularis apparet motus, uelocissima nanque est ipsius totius reuolutio. Sic igitur tales motus non secundum naturam, sed uię sunt ad illud quod est secundū naturam, uerū possunt aliter dici secundum naturam, quemadmodū quoque dicimus sanationem secundū naturam, præter naturam uero ipsam uelut infirmationem, quod illa quidem secundum naturam agit, hæc uero præter naturam. Sic igitur, inquit, maiores cum sensum, atque motū animæ esse desinissent, & bene hoc, etsi non omnis, male quæ sequuntur, concluserunt, postquam. n. putauerunt omne mouens moueri: si mouet, inquiunt anima omne autē mouens mouetur, illud sequitur quod ipsa moueatur, male motum localem dicentes, siquidem. n. corpus sit mouēs, illud certe, quod mouetur, mouebit, ueluti ianuam baculus, & baculum manus, & manum totum corpus, & ipsum corpus anima, siquidem sit incorporeum

primum

primum mouens, non illud necesse est, ipsum moueri scilicet localitet. nam Deus quoque mouens ipsum mundum immobilis est, habens & substantiam, & potentiam, & actionem stantem. præterea nihil ex his, quæ appetuntur mouens mouetur. herba nanque ad appetitum mouet asinum, cum tamen ipsa non moueatur, & ipsa similiter imago stans amatorem mouet.

Dicunt enim quidam, & maxime, & primo animam esse id quod mouet: existimantes autem quod non mouetur, ipsum non contingere mouere alterum eorum, quæ mouentur, aliquid animam, sic arbitrati sunt.

Bene apposuit, primo, mouet enim baculus ianuā, sed non primo, sed neque ipsa manus primo neque totum corpus, at ipsa anima. Dicit ideo maxime mouēs, & primo est anima ipsa.

Quocirca Democritus quidem ignem quendam, & calidum eam dicit esse. cum nanque sint infinitæ figuræ, & atoma, rotundum dicit ignem, atque animam, uelut in aere quæ ramenta dicuntur, quæ per fenestras in radijs apparent.

Cum dixerit, accepimus autem & a maioribus hæc duo de aīa motumque, & sensum: primum Democriti opinionem exponit, hic enim naturalium corporum atomos, & uacuum dixit esse principia, nanque esse in mundo infinita indiuidua corpora, infinitis figuris uariata, quorum coitio, & separatio generationem & corruptionem facit, & differentias esse naturalium corporum de figuris atomorum, de quibus corpora composita sunt, & ad hoc a positione ipsarum, atque ordine, quemadmodum diffusius in naturali auscultatione diximus. Cum igitur putaret Democritus esse animæ motum, ignem dixit esse illam, propter motus facilitatem, de rotūdis autem atomis esse ignem dicit, quoniam sphæra est facilioris motus figura, utpote quæ secundum punctum plano hęret. Quoniam igitur mouet anima, oportet autem mouens moueri maxime, quæcunque enim magis mouentur, mouent ob eam rem ex facilioribus mobilibus atomis rotundis ignemque & animam constare dicit. Quare sic ego dico Democritum, cum dicat animam esse ignem, in Heracliti sententiam uenire. Differt autem, quod ille continuū corpus hunc esse ignem dixit, quod nos quoque dicimus. Democritus uero non continuas esse atomos asseuerat, uerum uacuo dispesci, uelut ea, quæ in aere uocantur ramenta, quæ in radijs solaribus per fores apparent. At ipse Democritus nequaquam dixit ea, quæ uidentur in aere per fenestras, puluerulenta quædam, ex his esse uel ignem, uel animam, uel omnino has esse atomos: at quemadmodum dicit, in aere sunt hæc, quia uero propter paruitatem suam nō apparent, ea neque esse uidentur, deprehenduntur autem esse in radijs solaribus cū per fenestras immittuntur, sic esse minuta, & inuisibilia propter paruitatem corpora indiuidua, quæ ipse putabat esse omnium naturalium principia, quemadmodum medici compositorum principia quatuor elementa, quorum rotundas atomos facit animam, atque ignem.

Quorum omniseminarium elementa dicit totius naturæ. similiter quoque Leucippus.

Omniseminariū multitudinem figuram dicit, quemadmodū enim in omniseminario, in cumulo est & frumentum & hordeum, & alia semina: sic in atomis figurarum semina omniseminarij esse dicit, & ipsum quoque Leucippum esse huiusce opinionis asserit.

Harum autem rotundæ animā, propterea quod maxime possunt per totum penetrare semper tales ῥυσμοὺς, & mouere reliqua, cum moueantur & ipsæ, credentes animam esse id, quod præbet animalibus motum.

Rysmus est dictio abderica, significat autem figurā, neque certe tolerare debemus eos, qui tentant huic dictioni dare etymologiā, uelut a ῥυλισ..ω.i reuoluere, si quidem .n. rotunda solum figura Rhysmus diceretur, apti quidem essent ad persuadendum illi, qui etymologiam istiusmodi afferrent, nunc autem omnem figurā Rhysmon dicunt. Quare non illi, qui ferunt etymologiam, admittendi sunt, quid enim dicent in cubo? non n hic ῥυλιστ..ι.idest reuoluitur. sed siue omnino dictio hæc etymologiam capit, eā quidem secūdum patriam linguā suscipiet, quemadmodū quoque (si id eueniat) romanæ dictiones, aut aliæ quędam in proprijs linguis etymologiam ferunt. tribus autem uocibus indigena Democritus usus est, hæ autem, Rhysmus, Trope, diathige, significat autem Rhysmus figuram, Trope uero positionem, at diathige ordinem, dixit igitur, inquit, ut facilioris motus existentibus rotundis. esse ex illis animam, ea enim magis, quam alia penetrare, & mouere animal totum, cum moueantur atqui magis penetrare simul possent pyramidales atomi uelut acuti anguli existentes, & incidentes magis, nisi quis dicat bases ipsas impedimento esse, rotundas uero delabi quod angulis careant.

Vnde & uiuendi terminum esse respirationem, constringente enim eo quod continet corpora, et extrudente figuras eas, quæ animalibus motum præbent.

Conabantur sectatores Democriti, quęcunque accidebant animali suæ opinioni consona demonstrare: dicebant enim frigidum esse quod corpora continet, atque ob eam rem densa faciens corpora, & densatorum eiaculari atomos rotūdas, unde animali & anima, & ipsum uiuere adest. Quoniam igitur eiaculatis atomis rotūdis periculum est ut animal corrumpatur, auxilium quoddam factum est animali, ipsa inspiratio, inspirans enim extrinsecus alias atomos rotundas pro eiaculatis uiuere. quare eousque uiuimus, quousque respiramus, respiratiōe autem compressa, nos quoque uiuere desistimus: non solum autem quod ingrediātur per respirationem sphæricæ atomi, & adcernantur loco earum, quę sunt egressę, nobis accidere ut uiuamus: uerum etiam ꝙ ingredientes per inspirationem prohibeant egressuras impetu maiori, atque eodem modo plures factas motuque facilis calefactas ipsum subiectū depellere frigus alienum, quod ipsis causa est, ut emittantur. Quod si quispiam quæreret, quid igitur solas rotundas inspiramus? illi quidem dicerent, quod etsi non solas, plures tamen motu quam faciles, quemadmodum quoque ex frigore, spissitudine has emitti, ꝙ lubricæ, cum careant angulis, sunt, & propterea naturaliter motu quam faciles. respiratio autem dicitur & de inspiratione, & de expiratione, nunc uero pro inspiratione ipsam acceperunt.

Ex eo quod non est ipsas quiescere unquam, adiumentum fieri foris ingredientibus alijs talibus inter respirandum.

Obiectionē quandam, quæ per hæc esse uidetur, soluit. diceret .n. illi quispiam. Quid autem nonne satis idoneæ sunt, quę intus a principio sunt atomi, uiuificare ipsū animal? quid autē ipsæ solæ ab ipsa densitate

excluduntur? certe inquit, quoniam nullo quoque excludente, cum sint motu facili, ipsæ per se non quiescentes educuntur, quare auxilij extrinsecus indigent.

Prohibere nanque has, & quæ sunt in animalibus egredi cohibentes simul constringens & comprimens, et uiuere quoad hoc possunt facere.

Hæ inquit ingredientes per inspirationem, non solum ipsæ sunt causa uitæ, uerum etiam quæ egressuræ sunt, ipsius motus caliditate frigus externum propellentes prohibebunt, quin iam egredientes contrahuot motu maiori duorum nanque motuum, qui maior est minorem secum trahit, sit igitur cum aliæ expirentur, aliæ inspirentur, si, quæ inspirantur sunt plures, reliqua cootrahunt.

Videtur autem & quod a Pythagoricis dictum, eandem habere sententiam. dixerunt enim quidam ipsorum animam esse, quæ sunt in aere ramenta, alij autem quod illa mouet.

Secūdam opinionem Pythagoreorū de anima enumerat. horum autem quidam animam esse dicebant ea quæ per fenestras in radijs solaribus apparent puluerea corpuscula: alij uero, quod ea mouet, non ut ea ipsa esse animam illi dicerent, ridiculum nanque esset. uerum nos hoc scimus, quod ipsa Pythagoreorū doctrina mystica erat, qui dogmata sua occultabāt, ne, ut ait Plato, coriarijs quoque sapientiam suam palam facereot: quemadmodum igitur in poeticis fabulis (ut ipse rursus Plato inquit) siquidem apparentiæ ipsarum fabularum quispiam acquieuerit, ipsas quidem derideo das uidebit: quod si, quæ in illis occultatur, sententiam quæsiuerit, spiritu quidem numinis indigebit. idē quoque de Pythagoreorum doctrina dicendum est, si nanque quod apparet accipiemus, deridendum quidem illud erit, non autem quod ad sapientes pertineat, uerum uetularū ougæ: quod si illi sapientes erant quodpiam ex apparentibus sanctius quærere oportet. quēadmodum igitur qui dicunt harmoniam esse animam, non eam, quæ in chordis est, harmoniam dicunt (id enim ridiculum esset) sed quia quemadmodum harmonia, sicut ipsi Pythagorici definiunt, est multorum mixtorum & diuisim affectorum unitas (grauem nāque sonum, atque acutum contrarios existentes cum ipsa harmonia miscuerit, artificiosum perficit) Sic & anima nostra harmoniæ est, omnino causa. cum nanque sint ea, quæ semper supra intelligibilia inquit, & omnino a materia separabilia, & ea, quæ semper infra, & a materia inseparabilia, sintque huiuscemodi, ut iouicē communicari nequeant, & uere diuisim afficiatur, hæc per seipsam mediam colligit anima, & unit, atq; unam ex ipsis harmoniam perficit. cum enim sit substantia eorum quæ supra sunt, sit eorum, quæ suot infra, & fere miscetur cum ipsis, per seipsam, quæ misceri non possunt, ea commilcens, & superiora inferioribus impertiens, quemadmodum igitur dicebant animam harmoniam, sic quoque nunc ea, quæ sunt in aere ramenta, animam dicunt, aliud qnodpiam per hæc obscure significantes: ut enim corpuscula hęc in lumine radiorum solis, neque alio modo apparent, si nanque non adsit lumen radiorum ipsius solis, non cognoscimus ao sint, sic anima quoque in luce suipsius apparens, quam nam habeat substantiam, demonstrat, quandam scilicet diuinam, incorpoream, atque impartibilē: cum uero in tenebris apparet, hoc est in corpore, & in passionibus, uidebimus ipsam, ut Plato inquit, ueluti qui marinum Glaucum uidentes, at eos, qui obijciuntur colores, ut illæ passiones inquam, uel corpus & putabimus ipsam borum esse aliquid. Pythagoreorum igitur quidam hæc ipsa esse animam dicebant, quemadmodum Democriti atomos: alij autem quod illa mouet. dicerent autem uniuersalem animam uelut instrumentis hisce utentem. sane igitur unam uniuersalem animam intelligendam esse ipsos dicere, uelut instrumentis illis utentem, uel per ea animalia ipsa mouentem, uel quoque particularem in unoquoque animam mouentem per hæc ueluti per instrumentum ipsum corpus.

De his autem dictum est; propterea quod continue uidentur mota, & si omnino sit tranquillitas nimia.

Causam inducit per quā ea quę sunt in aere ramenta esse animam Pythagorei credebāt. dictum est enim inquit de ipsis, quod semper moueri uidentur, licet sit tranquillitas, tanquam de seipsis, neque uentorum causa motum habeant. Quoniam igitur illi esse animę maxime proprium motum putauerunt, oportet mouens quoq; ipsum mouerit, hæc ipsa corpuscula, ut ea quæ semper mouentur, animam esse dixerunt.

In idem etiam feruntur, & quicunque dicunt animā esse seipsum mouens, uidentur enim hi omnes existimasse motum maxime proprium esse animæ, et alia quidem omnia moueri propter animam, ipsam autem a seipsa, propterea q nihil uidebant mouens, quod non & ipsum moueatur.

In Platonem, & Xenocratem, & Alcmæonem obscure loquitur, & illi igitur, inquit, mouere esse animę maxime proprium crediderunt, sed postquam putaueruot noo posse eā mouere nisi moueatur, seipsam mouentem dixerūt esse animam. quod autem Plato, cum seipsam mouentem diceret animam, non secundum localem motum dicebat, ipse in legibus manifeste dicit. agit autem, inquit quæ sunt per coelum, & terram, & mare suis ipsius mo ibus, quos quidem uoluntatem, & intelligentiam nominamus, & opinionem eorum, quę recte & non sic se habent: & Anaxagoras cum diceret animam seipsum mouentem numerum, per seipsam mouentem dicebat.

Similiter autem & Anaxagoras animam esse mouentem dicit, & si quispiam alius dixit, quod totum mouit intellectus, non tamen omnino, quemadmodum Democritus, is etenim simpliciter idem esse animam atque intellectum, uerum enim esse, quod apparet.

Quicūq; inquit, ab intellectu totū moueri dixerūt, illi quoq; uidentur dicere esse animę propriū mouere, de quorum numero est ipse Archelaus. quid igitur, si totū intellectū mouere dicebāt, animæ quoq; esse motum proprium asseuerabant? certe inquit, idē nanque credebāt esse animā, atque intellectū, quemadmodum Democ. habemus igit̄ hoc apud iplos esse manifeste dictum, q idem intellectus, & anima nullo modo est, at e syllogismo hoc probat. Democ. enim inquit, præmanifestus est hoc uolens, palam nanque dixit uerum, & apparens esse idem, nullaque in re ueritatem ipsam differre, atque etiam quod sensu apparet, sed qđ unicuique apparet: & uidetur hoc esse uerū, quemadmodum quoque Protagoras ipse dicebat, secundū rectū sermo oem differentibus, & sensu, & imaginatione, circa illud quod apparet, intellectu uero circa ueritatem. Quod si intellectus circa ueritatem, anima uero circa apparens se habet, quod autem uerum est, idem cum apparēte est, ut

est,ut ipsi Democrito uidetur,igitur intellectus est idē cum anima,quemadmodum nanque se intellectus habet ad ueritatem,eo modo anima ad illud, quod apparet.igitut econtrario , quemadmodum quod apparet ad ueritatem, sic intellectus ad animam se habet , qđ si idem est apparens , & uerum , intellectus igitur atque anima sunt idem.

Quare bene fecisse Homerum , sic Hector iacebat mente alienatus,non quidem utitur intellectu ueluti potentia quadam circa ipsam ueritatem, sed idem dicit animam atque intellectum. Anaxagoras autem de ipsis minus explanat , frequenter.n.iusti , & boni causam ipsum intellectum dicit , alibi uero intellectum esse idem cum anima,in omnibus.n.esse idem animalibus & magnis,& paruis,& preciosis,& non preciosis,non apparet autem, qui secundum prudentiam dicitur intellectus , omnibus similiter adesse animalibus,at neque omnibus hominibus .

Cū enim de uulnere sine sensu iaceret Hector ueluti sentiens:dixit,ait Poeta ꝙ iacebat mēte alienatus , in idem ducens cum prudentia sensum,tanquam non esset intellectus potentia quædam circa ueritatem, alia præter eam potentiam,quæ circa apparens, & sensibile se habet,quare non sentire , nel desentire alienatum mente dixit Homerus. Democritus igitur aperte intellectum atque animam esse idem dicit. Anaxagoras aūt aliqñ intellectum ab anima separare uidetur, aliqñ uero in idem reducere . Qñ.n dicit intellectum esse potentiam, & causam eorum , quæ bene, & iuste funt ,ab anima ipsum separat,id.n.tanquam sint & quę nec iuste,nec bene se habent,& circa ea alia.s.animæ potētia uersetur , sic intellectum iustorum bonorumque esse causam dicit,ueluti præter animam diuinior sit intellectus,at rursus in alijs intellectum , atque animam in idem ducens,hæc ipsa confundere uidetur , in quibus ait intellectum in omnibus esse animalibus & paruis , & magnis,& pretiosis,& uilioribus , intellectus autem proprie dictus secundum prudentiam,non in omnib. animalibus esse uidetur. at quid ego in animalibus dico? sed neque in omnibus nominibns,quare cum dicat in omnibus animalibus esse intellectum, animā ipsam eum dicere concedamus . omnes igitur ij motum esse animæ proprium credebant,non omnino tñ , quemadmodum Democritus : non ut Democritus aperte , & semper hoc inquit idem esse,intellectum, atque animam. Sic & Anaxagoras,at tum idem,tum aliud,ut diximus,non quidem utitur intellectu, ut quadam potētia circa ueritatē,sic n quoque uerus est sermo,intellectum potentiam esse animę,qui ueritatē cognoscit,sed ipsum animam esse, intellectum esse dicebāt Anaxagoras,atque Democritus.

Quicunque igitur ad id quod mouetur, animatum, respexerunt,in animam ipsam maxime motiuam crediderunt, qui uero ad cognitionem,& sensum eorum quæ sunt,hi quidem principia esse animam dicunt,alij quidem plura facientes principia, alij uero unum idem,uelut Empedocles ex elementis omnibus,esse autē unumquodque animam horum dicens,hoc modo.

Dixit motū , & sensum maxime propria esse ipsius animæ,unde quoque animatum in hisce ab inanimato differt. his igitur de anima declaratis , alij quidem in ipsius motiuum respicientes, ex ijs quæ maxime motiua sunt,apud ipsos constare dicunt, alij uero in cognoscitiuas potentias respexerunt . postquam igitur enumerauit opiniones eorum , qui in ipsius animæ motiuum respexerunt , & eo modo de ipsa definiuerunt , nunc eos,qui ad ipsius uirtutem cognoscitiuam respectum habuerunt,enumerare uult Dicunt igitur,ꝙ ipsum cognoscens ipsi cognito uult esse simile,simile simili cognoscitur,uult.n.cognoscens cognito, & simile simili congruere. Quod si omnia,quæ sunt anima ipsa cognoscit, illam ppea ex omnibus quæ sunt , esse oportet.at qm̄ hoc impossibile est, ꝙ.s illa sit omnia, quæ sunt,oportet igitur illam ex omnibus esse principijs,ut ea ipsa principia habens , cum omnibus q̄ sunt per ea,quæ sunt omnia cognoscat. inde igitur illi omnes ex principiis animam faciunt, unusquisque secundum sententiam suam. alij quidem plura principia dicentes , eam de pluribus constare faciunt. alij uero ex uno,qui unum confessi sunt. Primum autem Empedoclis opinionem inquirit, qui existentium principia materialia quatuor esse supposuit , quatuor hæc elementa, factiua uero duo contentionem , atque amicitiam , ex ijs igitur ipsam esse animam & inde esse rerū cognitionem dicebat .

Terra etenim terram , atq; unda uidimus undam,
Aethere at æthera diuum,ast ignis mobilis igne est .
Notus amore amor, & tristi discordia lite .

Manifestum est quod cum esset Pytagoricus Timæus,& Pythagoreorū doctrina allegorica, ipse quoque dicebat allegorice, cumque animam ex elementis esse diceret,hoc modo dicebat,uidelicet non tanquam esset ex igne,ex aqua,& reliquis, quid.n.magis ipsa aliena elementa cognoscebat?an elementa ipsam? non igitur sic simpliciter elementa hæc esse animam dicebat,sed ut ea,quæ in se ipsa horum rationes haberet,dicebat autem de contentione esse atque amicitia , qm̄ uidebat ipsam habere potentiam reducentem , & deducentem,uocabat igitur ipsius reducentem potentiā amicitiam,contentionem uero deducentem , amicitia nanque unionis est causa, magis autem unita sunt intelligibilia, quanto & propius sunt uno omniū principio. cōtentio aūt in sensibilibus principatum tenet , ea est disceptatio. quare quoque dixit , sic & ego huc sum profugus diuinitus contentione insanienti erra- »
bundus obediens. eadē quoque Plato dicit in Timæo, »
nanque animam dicit esse ex hoc orbe , & ex altero , rursusque in Phædro,habere inquit equum pulchriorem,& peiorem,per hos obscure innuens potentias& reducentes , & deducentes , aliquando nanque anima secundum intellectum operatur,& ad diuina reducit , aliqñ uero in materiam deducitur ppea igitur dicebat Empedocles ex amicitia, & contentione ipsam esse animam,qm̄ quoque omnium eorum,quæ sunt, hęc esse principia factiua supposuit, qm̄ uidebat in omnib. & identitatem,& alterationem, & coniunctionem, & separationem , sed in intelligibilibus magis amicitiam, quam contentionem uincere,in sensibilibus autem econuerso,quod illa (quemadmodū diximus) cum uno omnium principio sunt propius, coniunctione magis principatum tenent . id igitur patet ꝙ ipse Empedocles allegorice hæc ipsa accipiebat , & cum ipsam animam de quatuor elementis esse diceret , non ipsa elementa animam esse dicebat, sed horum rationes in ea esse.diximus quoque ad Aristotelem confutantem quod apparet, quod quemadmodum tu formarum locum dicis animam, & nullus quidem hoc diceret in anima esse equum,uel hominem, sed rationes formarū formas dicis, eodem certe modo quoque Empedoclē

consentaneum putare dicere, siquidē sapiens erat uir, magis autem & de alijs fortasse hoc cōsentaneum dubitare, si n. sicut est apparens, animam dicebant oel ignem, uel aquam, uel quodpiam tale, & non secundū quandam conuenientiam hæc ipsa accipiebāt, & multis quidem indoctis peiores erant: uelut Empedocles ex elementis omnibus, esse autem, & unum quod animam, totam quidem ex elementis animam dicebat, ac si esset ipsa alia præter unumquodque horum, singulum quodque autem ioquit animam dicebat esse, adhuc autem contentionem atque amicitiam, cognoscere autem singulas res per unumquodque horum, qm̄ simili simile cognosciiur, sic autem secundum ipsum sex animas habemus. Possibile est autem esse unumquodque horum animam audire, tanquam partē, neq; potentiam animæ dicimus. n. quoque nos iracundam animam, & nutritiuam, uidelicet animæ potentias, animas uocantes.

Eodem autem modo in Timæo Plato ex elementis animam facit, simile nanque simili cognosci, res autem ex principijs esse.

Plato etiā, inquit, ex ijs, quæ sunt apud ipsum principia, de quibus omnia constare dicebat, esse animam dixit, ut cum sit ex illo, omnium principiorum omnia cognoscat. dicebat autem quinque genera esse oīum principia, substantiam, identitatem, diuersitatem, motum, statum, hæc autem non sic esse genera dicebat, ut sunt ea, quæ apud Peripateticos hn̄t, quæ diuisa sunt inuicem, & ex unoquoque catena quædam generum atque specierum subalternarum tradita est. Verum genera ipsa uocauit, tanquam per omnia, quæcunque sunt, ea tendant, in omnibus. n substantia est, per quā uniuscuiusque est esse. est etiam identitas inquantum ex uno existentium principio sumus. habemus quoque diuersitatē, qm̄ multitudo sunt ea, quæ suot, ubi autem multitudo, diuersitas est. motus quoque in oībus existentibus est, motum autem dico noo imperfectam operationem, ut ait Arist. at operationem uniuscuiusque, omnia nanque, ipsa etiam inanimata, ppriā hn̄t operationem, uel. n. calefaciunt, uel frigefaciunt adiacentia, uel humectaot, uel exiccant, uel aliud quid tale faciunt. in omnibut quoque status conspicitur, etenim quæ semper mouentur, statum participant. non modo enim quod ipsa stet integritas, uerum etiā ꝙ ipse maneat continuut motus, status est. inquantū igitur quæ mouentur, in motu perseuerant uel semper, uel usque ad aliquod tempus, per hoc ipsum statum participant. ex his igitur generibus animam Plato facit, eam nanque dicit esse de substantia, de integritate, de diuersitate de substantia autem non contingētis, sed de substantia iosepárabili, & separabili circa corpora, ex his utrisque fieri ipsius animæ substantiam dicit, quo sit utriusque cognoscitiua, sed quia omniū cognitio uel similitudine, uel ideotitate fit, uel dissimilitudioe, uel diuersitate. quod. o. est album, albi appositione cognoscimus (quod nanque albo simile est, albū est) & oppositione nigri, contrarium nanque nigri est album. & hæc in constitutione ipsius mixta suot inqt, cumque de huiusce natura dicat, de natura quoque alterius dicit. quid ita autem dicat animam sponte, & semper moueri, id patet, in hoc autem statum quoq; habuerit. Res autem ex elementis esse, uidelicet existētia, quorum ipsa habet anima cognitionem. ppea igiť, quooiam ex ipsis principijs est existentibus ipsis rebus, simile uero similis est agnoscitiuum, cognoscit enim omnia, ex ipsis elementis fecit animam ijs, quæ sunt, ut simili simile cognoscat, manifestum est, quod maxime animæ cognoscere proprium est, & eodē modo creditur.

Similiter autem & in de philosophia dictis determinatū est.

De philosophia, dicit ea, q̄ de bono inscripta sunt, in illis autem non scripta colloquia Platonis Aristot. cōmemorat, est autem legitimus eius liber. ibi igitur Platonis, & Pythagoreorum de entibus, & principijs opinionem memoriæ prodit. id igitur dicit eos dicere formas esse numeros, numeros autem denarios, unam quanque. n. formam decada nominabat. numeros igiť ipsas formas uocabat, uel quia, quemadmodum numerus ea, quæ subiecta sunt metitur, atq; definit, eo quoque modo materiam formæ metiuntur, atq; definiūt, quæ n in materia ingenerantur, eam ipsam materiā, quæ per se indefinita est, definiunt, & terminaot, uel quod, ut omnes numeri ex uno unitatis principio deducti sunt, ita formæ ex uno omnium principio deducuntur. numeri igitur ob eam causam dicebantur, denarij uero propter ipsarum formarum perfectionem, numerus. n. perfectus denarius est, omoem nāque numerum in seipso complectiť, quia numeri suot post decada, in alios ab unitate iterum reflectuntur in decada, quare decas quoque uocata est, quasi quædam sit δεχὰς. i. suscipiens numeros. principia autem harum formarum dicebat unitatem, & dualitatem, & ternitatem, & quaternitatem, qm̄ numeri, qui ab unitate usque ad quaternitatem componuntur, decem faciunt, 1. 2. 3. 4. decem fiunt. esse igitur decē dicebat hæc principia quaternaria, & cōiter in omnibus entibus, & priuatim, & in intelligibilibus, & in naturalibus, & in sensibilibus. Cōiter igitur in omnibus unitas quidem intelligibilia, impartibilis. n. ab illis noo solū substantia, sed etiam operatio in statu, & immobilitate conspicitur, dualitas autem, & scientia, uel ea, quæ scientia prædita sunt, definite n ab hoc ad aliquid se habet, qoia scientia a definitis, in definita transitus est, non est. n. scientia indefinita, inde. n. quoque græce ἐπιστήμη. i. scientia dicta est, eo quod ἐπὶ στάσιν. i. in statum oos ducat. Ternitas autem naturalia, & opinabilia, naturalia aūt dico uniuersalia in naturalibus. circa quæ uersatur opinio, quemadmodum quoque in Timæo Plato ait, quid hoc quod semper est generationem minime habens? intelligibile dicens. Quid autem quod semp fit? nunquam, ea quæ sunt in physicis uł dicent. si nanq; semper fieri ipsum dicit, & quidem fiunt naturalia, sed in ijs particularia quodam tempore existentia, non q̄ dem semper fieri dicerentur, id patet esse de uniuersalibus eum sermonem, circa quæ opinionem quoque operari dicit, hoc. n. intellectione inquit cum ratiooe comprehensum. s. intelligibile, illud autem rursus opinione cum sensu irrationali opinabile est. Ternitas igitur hoc est, quia opinabile sit. quare ternitas quidē opioio est, quod gestiat ab hoc, non tñ definite, ad aliquid ferri, sed uel sic, uel sic, talia autem naturalia sunt, quæ esse io fluxu habeant, & non ōmnino sint immobilia, atque immutabilia, sed in formis quidem stantia, at hnc, & illuc alterationibus per contrarias mutationes permutantur. ternitas igitur sic se habet io his. & si dixeris cœlestia mutari localiter, alia quidem ab oriente in occidentem plagam, alia autem econuerso,

& ab austro quidem alia in boream, & alia econtrario a borea in austrum. in sensibilibus autem particularibus dico, & atomis ipsa quaternitas est, at quō, inquis? id procedentes ostendemus. hoc igitur modo quaternarium principium cōiter in omnibus entibus contēplamur, priuatim uero dicunt quod in intelligibilibus ipsam contemplamur. priuatim in naturalibus, priuatim in sensibilibus, & in atomis, ppea autem dicebat ipsum animal, quod apud ipsum est, sic ipsa aīalis idea, & exemplum, & ipsum numerum decēnarium, quem constare ex unitate prima, & dualitate, & ternitate, & quaternitate, uidelicet ipso uno, ipsa dualitate, ipsa ternitate, & ipsa quaternitate. Secundum autem huius analogiā, & in post ipsum animal animalibus, immortalibus uidelicet, & mortalibus hęc esse principia, quē admodum.n.numeri denarij sunt omnia, hoc quoque modo ex unitate, dualitate, & ternitate, & quaternitate sunt omnia. Sed ipsum quidē animal ex prima unitate, & dualitate, & ternitate, quaternitate. alia uero q̄ post ipsum sunt animal, secundum analogiam elongationu, qua ab ipso animali recesserunt. sic & a principijs reducta sunt. non n.eadem absentia distant ab ipso animali diuina, & immortalia, & ea quæ morti obnoxia sunt animalia igitur diuina quidem sunt & ipsa ex unitate secunda, & dualitatē secunda, & ex ternitate, & quaternitate similiter. & sic semper secundum analogiam elongationis ipsius animalis elongatiò fit ipsorum principiorum. Dicebat igitur hæc esse quoque denaria principia in intelligibilibus, in naturalib. & in sensibilibus, atque ideo, qm̄ anima hæc omnia cognoscit ita esse, ipsam quoque esse ex his principijs unitate, dualitate, ternitate, & quaternitate. quam igit dicebat intelligibilibus esse unitatem, dualitatem, ternitatem, & quaternitatem? theologiæ sit hoc dicere. Sed neque quam in physicis dicebat, eam possumus expedire dicere, diceret autem quispiam, & in his esse quaternitatem, ppea quod animaliū species quatuor in mundo uideantur, quæ cœlum, quæ aera, quæ terras, & aquas incolant, in sensibilibus autem punctum unitatem accipit dualitatem, lineam, ternitatem superficiem, quaternitatem uero ipsum solidum, hæc.n.corporis ipsius principia sunt. Vnitatem quidem ipsum punctum, quod est impartibile, dualitatem uero lineā, qm̄ ex ipso puncto fluēte linea facta est, quæ duobus punctis terminatur, & est longitudo sine latitudine. Ternitatem autem superficiem ipsam, uel quia trigonus figurarum prima sit, uel quod magis dicendū est, quia quemadmodum punctus ex ipsa distantia secundum longitudinem fluens alterum punctum fecit, si ita hoc ipsum punctum per latitudinem fluat, rursus & alterum punctum generabit, quare sic tria puncta fiunt. Vnum quidem ipsius longitudinis terminus, alterum autem latitudinis, tertium uero cōe ambobus. Quaternitatem autem per ipsum solidum capit, siue quia pyramis figurarum solidarum prima est, quæ quidem quatuor triangulis constat, siue rursus secundū eandem analogiam, nam ueluti punctus fluens in longitudinem alterum punctum fecit, & iterum in latitudinem fluens alterum fecit, hoc modo si in profunditatem fluat, adhuc alium faciet, quare quatuor puncti fient, oportet autem lineam rectam profunditatis in sublime tractam cognoscere, sic igitur in sensibilibus, unitas, dualitas, ternitas, & quaternitas insunt. qm̄ igitur quæcunque sunt, anima ipsa cognoscit, eam merito ex his esse principijs dicebat, ut omnia cognoscat, esse ergo in ipsa unitatem intellectum ipsum, per quē intelligibilium apprehensiones facit, impartibilis nāque est intellectus obiectione simplici res ipsas cognoscens. Dualitatem autem cogitationem ipsam, nāque habet hoc unde quo, perficit.n.uiam quandam, & a ꝓpositionibus ad conclusionem transit. Ternitatem uero opinionem ipsam, qm̄ ipsa gestiens aliquid opinari, ambigit, & quasi uiam scissam facit, utrum huc, an huc conuertatur, ac si uiam quandam perfecerit, deinde ingressa in uiam ambiguam, & dubitans, an huc, an huc uertatur, sic opinio quadam suppositione usa, & opinata quiddam de ipsa uolens dubitatione utroq; conuertitur firmandi propositi nescia, siue affirmatio uera, siue negatio. cum nanque uoluerit habere quamlibet cogitationem, & semel in hanc rem petiuerit, & quod est acceperit anima, dubitat, & disputat utrum mortalem ipsam oporteat cognoscere an immortalē, uel rursus corpus ne, an incorporeum, & sic in omnibus. quaternitatem autem sensum, quod ipsa quidem quaternitas in sensibilibus ipsum corpus significabat, & sensus ipsius animæ cognitionum maxime corporeus est, particulari.n.auxiliatur, nā sine corpore nihil cognoscit, non aūt dubitare oportet, si imaginationē reliquimus, nanq; ea in sensu cōprehensa est, qm̄ quoque ex eo principia habet.

Ipsum quidem animal ex ipsa unius idea, & prima longitudine, & latitudine, & profunditate.

Videlicet ex ipso uno, quod primo est unum, & prima longitudine, & latitudine, & profunditate, iam diximus ipsum animal, constare, ex prima unitate, & dualitate, & reliquis, quæ autem sunt post ipsum, secundum analogiam de secunda, & tertia, dualitas autē & trinitas, & quæ sequuntur, in quantitate definita dñr, ueluti cum in ipsis numeris fertur. Dicitur & in continua, ueluti cum in linea, uel superficie hæc ipsa consideramus. hic igitur ut in continuis sermonem facit. sic autem scire oportet, quod unumquodque harum magnitudinum uocauit illud, quo quod prius est superat, lineam quidem longitudinem, nanque longitudine punctum superat, superficiem uero latitudinē, qm̄ latitudine lineam superat, alteram uero profunditatem, hæc.n.differt a superficie, nanque ipsa quoque superficies habet latitudinem, quod autem solidū est, longitudinem, atque latitudinem, non solum autem continuam quantitatem ex quaternitate constituit, sed etiam multo prius definitam, si nāque omnis post denarium numerum, numerus, in ipsum denarium resoluitur, ipsius uero denarij unitas, dualitas, ternitas, quaternitas, principium est, sequitur quod diffiniti, & continui ipsa quaternitas principium est.

Alia uero simili modo, alia siue post ipsum animal similiter.

Videlicet secundum ipsam analogiam ex unitate, dualitate, ternitate, & quaternitate, ut iam dictum est, sed nō de prima. ex qua est ipsum animal, uel alia exēpla, uelut ipsum pulchrum, ipse homo, & in reliquis similiter. scribuntur aūt aliæ simili modo, & hoc quidem secundæ expōni sit consequens, alias.n.ideas dicit, quæ est hominis, & quæ est angeli.

Adhuc autem & aliter intellectum quidem unum, sciētiam uero duo, solo nanque modo in unum, superficiei aūt numerum opinionem, sensum uero solidi.

Videlicet & secundum aliam applicationem, ex his ipsis numerum animam facit. putans.n. eorum, q̃ sunt alia esse intelligibilia, alia scibilia, alia opinabilia, alia sensibilia, unum quidem intellectui tribuit, qui est intelligibilium perceptiuus, indiuisibilis nanque est ipse, & omnino illis similis, & pariter obiectione prima sine tpe res ipsas intelligens. duo uero scientiæ tribuit, cõposita nanque est ipsa sciens cognitio (siquidem syllis est quidam) solo sane modo facta, & non uarie, uidelicet non alias alio modo, sed semper uera, & sic se hñs, per unam uiam propõnum in unum finem conclonẽ ducens. tria aũt numerum opinioni attribuit, non.n. solo modo, quemadmodum sciẽtia, sit ipsa opinio, est enim opinio tum uera, tum falsa, omnis aũt scia uera, quo igitur tria numerum opinioni propriũ diximus, quatuor aũt sensui pp eãdem causam. dicebat ideo pp hoc animam ipsam existentem ex unitate, dualitate, ternitate, quaternitate, omnia cognoscere, pp eam, quã ad ea proprietatem habet. Quare autem, cum dixerit unum ipsum intellectum, scientiam autem duo, non etiam dixit, opinionem uero tria, sed superficiei numerum dixit? dicimus igitur ad hoc, quod unũ, & duo non sunt numeri, etenim secundum diffõnem numeri dicentem numerum esse ex unitatibus collectã multitudinem, dualitas quoque numerus esse uideret, quæ re uera non est numerus, non.n. ex unitatibus multitudo est, nanque multitudo, primo est in trinitate. pterea omnis numerus multiplicatus fit maior, quam compositus, ut tria, & tria faciunt sex, ter autem tria, nouem, & sic in omnibus, unitas aũt econuerso, multiplicata fit minor, quam composita, nãque unum, & unum, duo, semel uero unum facit unum, dualitas autem, & multiplicata, & composita æqualis est, duo nãque & duo, & bis duo utroque modo quatuor sunt, non ergo neque unitas, neque dualitas est numerus. quare primi numeri sunt ternitas, & quaternitas, imparium terni as, pariũ quaternitas, unitas aũt, & dualitas numerorum principia sunt.

Etenim numeri formæ ipsæ, & principia entium dicebantur, sunt aũt ex elementis. iudicantur autem res, aliæ quidem intellectu, aliæ scientia, aliæ opinione, & aliæ sensu: hi autem numeri sunt formæ rerum.

Oportet paulum traducere ipsam dictionem, quo fiat apertius id, quod dicitur Etenim formæ ipsæ numeri, & principia exñtium dicebantur, sunt aũt ex elementis ipsæ n. formæ numeri, & principia exñtium dicebantur, patet.n. quod non dicebat hos numeros, qui sunt apud nos, esse formas exñtium, sed ipsas formas esse numeros probat autem per hæc ea, quæ dicta sunt, dico aũt quid ita ex unitate, & dualitate, ternitateque, & quaternitate constare anima dicta sit, nanq; ideas inquit atque exẽmpla existentium numeros dicebant, illi autem numeri sunt ex elemẽtis unitatis, & dualitatis, & ternitatis, & quaternitatis. Iam.n. diximus, quod ipsas formas denarios numeros dicebant, decas autem ex his componitur, esse uero ideas intelligibilium, scibilium, opinabilium, sensibilium, hoc.n. significat cum dicit, iudicantur autem res aliæ quidem intellectu, aliæ scientia, aliæ opinione, aliæ sensu, nam simile simili iudicatur. Quare si formæ rerum sunt ex unitate, dualitate, ternitate, quaternitate, (hæc.n. sunt elementa formarum) anima autem cognoscit omnia, merito igitur ex elementis existentium ipsam faciebant, ut simile simili cognosceret. ex his aũt, quæ dicta sunt, illud nobis est manifestum, quod qui ideas inducebant, & hæc esse exñtium principia dicebant, horũ rursus alia principia supponebant unitatem, dualitatem, ternitatem, & quaternitatem quare postquam dixit, numeri n. rerum formæ dicebãtur, subintulit, sunt autem ex elementis. & superius dicit, ipsum aũt aĩal ex ipsa unius idea, & quæ sequuntur, ipsum aũt aĩal est, exemplum & forma, formæ aũt hi rerum numeri, qm̃ supra dixit numeros esse formas, ne eos, qui sunt in consuerudine, numeros eum ferre putares, eos inq; qui in curuatura digitorum fiunt. Deinceps cum dixit res ipsas iudicari alias intellectu, alias scientia, alias opinione, alias sensu, subintulit, hos numeros esse formas rerum, hos inquit cum dixerit numeros formas intellectum, scientiam, opinionem, sensum, quemadmodũ enim est ipsum animal, eodem modo est ipsa mens, & ipsa scientia. Similiter & opinio, & sensus, & hæ sunt ideæ rerum intelligibilium, scibilium, opinabilium, sensibilium. igitur ipsa quoque anima cum in se has habeat formas, suscipere res ipsas potest, iudicatur enim unumquodque uidelicet & cognoscitur secundũ formam suam.

Quoniam aũt & motiuum uidebatur anima esse, & cognitiuũ, sic aliqui complexi sunt ex ambobus enunciantes, animam numerum mouentem seipsum.

Diximus ex his, qui de anima dixerunt, aliquos respexisse ad eius motiuam partem, aliquos autem ad cognoscitiuam, & Plato igitur aliqñ ab ipsius motiuo ipsam diffinit, uelut in quibus motum seipsum mouentem. dicit igitur in Phædro, immortali autem ostenso, quod seipsum mouet, animæ substantiamque & rationem hanc ipsam quispiam dicens non erubescit, quare diffõnem dicit esse animæ quod seipsam moueat, aliquando uero ab cognitiuo uelut in Timæo, per q̃ ex principijs entium ipsam constituit, sic igit Platone modo in ipsius motum, modo in cognitionem r spiciente, Xenocrates qui fuit huius successor ex utrisq; ipsam animam diffinit, eam inquiens esse seipsum mouentem numerum, quia sit ipsa exñtium cognoscitiui, numerum dicens, ut Pythagoras, principium.n. omnium uelut illi dicunt numerus est, quod autem motiua est, addens illi seipsam esse mouentẽ, principium nanque, & fons oĩs motus, ut illi uolunt, est qd seipm mouet. alij quoq; quorũ deinceps mentionẽ faciet, ex ambobus ipsam definiebant aĩam quemadmodum, & ideo, sic aliqui dixit.

Differunt aũt de principijs, quæ, & quot, maxime quidem corporea facientes incorporea, his aũt miscentes, & qui ex ambobus principia enunciantes. differunt aũt quoque circa multitudinẽ, alij enim unum, alij uero plura dicunt.

Põstquam per ea, quæ dicta sunt, opiniones exposuit de anima maiorum, & qui ad eius motiuum, & qui ad eius cognoscitiuum respexerunt, in ijs consequenter de ipsorum dña circa principia differit, dña.n. de principijs, illis fuit quoque causa, ut circa animæ substantiam dissentirent. inde igitur alij aliud quodpiam animam esse dixerunt Omnes uero de principijs esse, quæ supposuerat, exñtium eam esse, præsertim autem qui in ipsius cognoscitiuum respicientes de principijs eam esse dixerunt, excepto Anaxagora, quemadmodum deinceps narrabit in naturali igitur auscultatione, de naturalium dña circa principia diligenter aggressus

fus est, mentionem nunc quoque eorum faciet. At fortasse uidebitur idem dicere, cum superius harum opinionum mentionem fecerit, & nunc rursus hoc in loco easdem enumeret. at non est eiusdem rei sermo, nam supra opiniones eorum de anima uoluit exponere, hic uero quo inuicem differentiat de principijs exponit, & huic rei opiniones quoque eorum de anima accōmodat, de quibus ante dixit. distinguit aūt differentiam, & a substantia, & qualitate, & a quantitate, a substātia quidem, & a qualitate, quod alij corporea, alij incorporea dixerunt. a quantitate autem quod alij quidem unum, alij uero plura. corporea igitur principia naturales Thales, Democritus, Anaximenes, Anaximāder, Heraclitus posuerunt, incorporea uero qui numeros ea esse dicebant, ut Pythagorei, & Xenocrates. Plato quoque idem uidetur. mixta autem dicebat Empedocles cum quatuor elementis contentionem, & amicitiam naturas incorporeas, & Anaxagoras cū homœomerijs, intellectum nanque ipsum esse incorporeū dicit, sic adhuc in ijs Democritus, qui cum corporibus in diuiduis uacuum induxit. Differunt autem inquit omnes inuicem circaque multitudinem, & circa principia, quique corporea contra eos, incorporea sentiebant, dixerunt, & qui contra utrosque illos mixta asseuerabant.

Consequenter autem & hisce animam retulerunt.

Hoc est consequenter ita illis de anima uidebatur, quemadmodum ex opinione, quam de principijs habebant, ducebantur. unus n. quisq; de principijs illis, quæ credebat, aiam fecit. per hæc aūt, significat non modo eos, qui ad cognitiuum respexerunt, sed eos ēt, qui ad motiuum, de principijs animā merito fecerūt,

Motiuum. n. secundum naturam ipsam primorum crediderūt, non sine ratione.

Non sine ratione inquit, quod est suapte natura maxime motiuum, hoc in principij ratione ponebāt, factiuum nanque & motiuū principij rōnem habet. quare existentium principium aliqui esse ignem dixerunt, maxime. n. motiuum est eorum, quæ sunt in seipso habens suiipsius motus principium. sic motus alia quoq; mouet, unde motu naturalis calidi primo mouet aial, cum a nullo alio corpore naturale calidū moueaē, sed in se naturam ipsam cām mouentem habeat. ideo si in principijs motiuū est, illi qui aiam maxime motiuū esse credebant, e principijs hanc ipsam merito faciebant, unde aliqui ēt ignem eam esse supposuerūt, ut ipse intulit dicens.

Vnde uisum est aliquibus esse ignem, nanque hic est tenuissimarū partium, & elementorū maxime incorporeus, atque etiam mouetur, & mouet alia primo.

Cum dixerit eos, qui maxime motiuum animam esse credebant, ex principijs eam merito dixisse, qm̄ qd ipsius naturā maxime mouet in primis est, & in principijs, principij nanque est & facere, & mouere, anima autem motiuorum est, consequenter induxit, aliqbus ppea uisum esse ignem esse animam, quem etiam esse principium dicebant, quod esset tenuissimarum partium, & maxime incorporeus, atque ob eam rem maxime motiuus, & sibi ipsi ipsius motus causa, & alia primo moueat, ignem autem non flammam dicunt, ipsa. n. est ignis exuperantia, sed ipsam siccam euaporationem, quam & terræ motus facere, & uentos, & alia quæcunque maxime motiua in meteoris Aris. expressit, dicit autem qui ignem principium & animam ex igne crediderunt: Heraclitum, & Hippasum. sed Heracliti paulo infra, & opinionis eius mentionem faciet, nunc uero Democriti opinionem exponit, qui etsi multa, immo infinita principia supponebat, ex ijs tñ, quæ apud ipsum maxime motiua essent, animam faciebat, e sphæricis dico, unde ignis quoque est, incorporeum autem dixit ignem, non proprie, nullus nanque ipsorum hoc ipsum dixit, sed pp subtilitatē partium uelut in corporibus incorporeum ignem appellauit. At fortasse quispiam dubitauerit ad hoc, quod dictum est animam esse ex principijs, qd & aliquid alijs plus illi adhibuerunt, an omnia alia eam esse unusquisque dicat, an cōe hoc sit omnium principiorum, quæ in rerum naturam cadunt. ad hoc ergo dicerent illi quod quidem primum hoc ipsum, ut non dubitetur ex alijs quibusdam esse principijs, non ex cōibus hoc ipsum diximus, deinde alia quidem ex principiorum compositione, aliud quodpiam factum est, aut natura secundum eos, qui non impatibilia principia dicunt, aut apparentia secundū eos, qui eadem impatibilia & immutabilia ferunt. Anima sane ipsa res pars est quædam principiorū, quæ a principijs differt habitu ipso, quē recepit ad ea, quæ sunt ab ipsis principijs, animalia dico. Quare idem esse ignem, neque animam Democritus dicebat, differentia uidelicet ad habitum, quemadmodum dixi, existente. igitur & reliqui alij quidem aquam, alij uero aerem esse animam dicebant, at qui non ita uocantes, quę sunt ex his, ut lapides, ligna, &c.

Democritus autem elegantius dixit, enuncians propter quid horum utrunque sit, animam nanque esse idem, & intellectum ueluti diximus, & ex primis, & indiuisibilibus corporibus, motiuū autem propter subtilitatem partium, atque figuram, figurarum aūt mobilissimam rotundam dicit, talem aūt esse intellectumq; ipsum atque ignem.

Democritum laudat, ut qui apte prædictorum causas reddiderit, hæc autem sunt mouere & moueri, dixit n. quod ignis ex quo animam esse dicunt aliq mouetur que, & mouet alia primo, probabiliter igitur ut horum causas Democritus assignauit, quid ita ignem, atque animam. ex ipsis. n. principijs uidelicet sphæricarum atomorum, utraque & mouentur, & mouent. fecit. n. inquit intellectum, siue animam, nanque apud ipsum intellectus, & anima idem sunt, ex primis corporibus, uidelicet atomis sunt, at non ex quibuslibet, sed ex sphæricis, quæ duabus de causis maxime motiua sunt, tum quia subtilissimarum partium sunt, & facillime ppea subtilitate partium per omnia transeant, & sic ipsa mota mouent, tum figura ipsa sphærica facilis motus hæc existunt, quare causam reddidit quid ita ipsa moueantur, & alia moueant. At nō indignum est quærere qua de causa sphæricas atomos minorū partium esse Democritus dicebat, & ppea eas facile mobiles, nanque quod ipsum rotūdum sit facilis motus, id patet, ostendit. n. quod ipsa sphæra in puncto superficiem tangit, tanquam igitur puncto aptata delabes est talis motus, quare & subtilium partium sunt sphæricæ, ut quoque ex hac re causa reddatur ipsarum motus, maxime. n. cum forte talis ratio uidetur esse, nam illud quoque fieri poterat, ut pyramidales, uel hamales, uel simplr̄ quōcunque se hēnt subtiliorum partium essent, dicimus q̄ in geometria ostensum est rectilinearum, & æqualis ambitus figurarum, quæ sunt

tum tollebat, quemadmodũ & Protagoras, & alij multi, cognoscens autem ipsum, & ipsum mouens esse aiæ proprinm dicebat, hac de causa eam de exhalatione esse, rebus nanque existentibus in motu oportere res ipsas cognoscens esse in motu, ut concurrens cum illis, quadret, & conueniat, cum illis, nam q̃uo stans cognosceret motum? unde & cognitionem quidem animę de dit, & quod esset ex omnium principio, dico aũt de exhalatione, quodq; ex maxime motiuo esset, motũ nanque ipso moto cognoscit, mouere autẽ ipsam dixit pp exilitatem exhalationis, & ut in corporibus incorporeum. oportet. n. quemadmodum diximus sæpenumero, esse subtilium partium illud, quod moturum est, ut p totum motum dilabatur, exhalatio aũt est exilium partium, & semper mobilis, & alterius motus causa. quare terræ, & aliarum rerum motus ex hac fieri Aristoteles demonstrauit.

Motum autem moto cognoscitur, In motu aũt esse entia, & ille putabat, & multi.

Traducere dictionem oportet, quo manifestius fiat illud quod dicitur, hoc modo, in motu aũt esse entia & ille putabat, & multi, motum autem moto cognosci: nam, quia in motu entia credebat esse, ppea ex maxime motiuo esse animam dicebat. oportet. n. motum moto cognosci, simili nanque simile cognoscitur. quod autẽ ex ijs, quæ sunt non esset, ablata statio, illi credebant, id ostendit & in Theæteto, & pluribus in locis Plato, atque Aristoteles, & in libro de cœlo, & in metaphysicis, si nanque non esset inquiunt statio. in uniuerso, impossibile esset esse semper motũ: hoc enim ipsum semper moueri, mansio quædam est, atque statio, Quod si ablata fuerit statio, auferetur quoque motus, nam si qd'mo uetur non habuerit in motu stationem, non omnino mouebitur.

Similiter aũt cum ijs, & Alcmæon uidetur opinari de anima. Dicit. n. illam immortalẽ esse, quia sit similis immortalibus, hoc aũt illi adesse ueluti semper motæ, moueri aũt & diuina omnia conti nue semper, lunam, solem, stellas, & cœlum totum.

Hic quoque cum esset Pythagoreus, ad maxime mo tiuum ipsius animæ cum respexisset, e cœlesti corpore illam esse dicebat, atque ob eam rem immortalem, nam semper moueri, quemadmodum, & illa inde concludẽs quod immortalia cœlestia sunt. unde igitur iste animæ cognoscitiuum dabat, siquidem & alias causas quasdam cognitionis ipsius reddebat, non meum est dicere, neq; enim horum hominum nobis in manibus uolumina sunt, neque quicquam plus his Arist. cõmemorauit. Dico igitur q non omnino omnes & motus, & cognitionis illius rõnem dederunt, sed quidem utrorũq; aliqui, aliqui autem alterius. quare nos in omnibus utraq; inuestigare non oportet.

Ex importunioribus autem quidam esse aquam enũciarunt, ut Hippon: suaderi autem uidentur ex genitura, quia omniũ est humida: etenim redarguit sanguinem dicentes ipsam animam, quoniam genitura non est sanguis: hanc autem esse primam animam.

Hic appellatus fuit atheus. i. sine deo, uel impius hac de causa, quoniam omnium rerũ causam nulli aliæ rei, quam aquæ attribuebat. importunam autem dixit hãc opinionem, maxime quidem ueluti perturbationem solam auditoribus præbentem. Deinde ut magis materialem, & infra in materiam animam deducentẽ, quodque neque facile mobilis, neque motiua sit: est aqua, & passiua magis, quam actiua, nãq; liquidum, in quo aqua habet essentiam, passiuum est, at animæ facere magis, q̃ pati compeiit. putauit autem, inquit, iste animam esse aquam, quoniam omnium genitura sit humida, etenim fructuum semina liquida primum fiunt, & contradixit, inquit sanguinem dicentibus esse animam, dicens quod genitura de qua esse, & uiuere est animatis, aqua est, & non sanguis. atqui si simpliciter liquidum anima erat. animam omnem esse liquidum oportebat, & genitura non inquantum liquida, animata est. prorsus cum expi rata fuerit, liquida quidem adhuc est, nõ uiuens, & mor tua, neq; hoc solũ, multa nãq; liquida naturalem hãtia caliditatem, non iam quoq; sunt animata, sed etiam rõnibus naturalibus opus est, primam aũt animã dicit genituram quasi semen animæ, & principium aiæ. quemadmodum. n. principium est humani corporis, sic secũdum illum animæ principium est.

Alij aũt sanguinem, ut Critias, sentire esse ipsius animæ maxime proprium putantes: hoc autem esse propter sanguinis naturã.

Hoc autem est propter sanguinis naturam. Critiam adhuc unum ex triginta, qui & Socratem audiuit, uel alium quendam dicit, nihil. n. differimus. inquiunt aũt fuisse quoque alium Critiam sophistam, cuius & esse lata uolumina, ut Alex. dicit. eum enim, qui fuit ex triginta, non aliud quidpiam scripsisse quam carmina de republica. hic igitur animam sanguinem esse dicebat, sanguis enim inquit circa cor est hominib. intellectus, hoc autem postquam animam ipsam sentire designauit, q̃cunque autem membrorum essent sine sanguine, ea esse sine sensu. capilli, ossa, ungues, & similia. quare sensus ipsum sanguinem causam esse dixit, ipsius autem aiæ ꝑprium, sensum igitur sanguinem animam, & medica ratione demonstrante neruos uel solos, uel maxime sensitiuos, & hos non omnes, sed aliquos. at etiam si sanguis est anima, quæ igr̃ sunt animalium sine sanguine, sine aĩa sunt. insecta aũt oĩa sine sanguine sunt, muscæ, formicæ, & si quid sit, quæ sensum participare perspicuũ est, non igr̃ sentiendi sanguis causa est, neq; ideo est aĩa sanguis, siquidẽ q̃ sine sanguine sunt animalia & aĩata, & sensitiua sunt.

Omnia nanque elementa iudicem acceperunt, præter terram, hanc autem nullus enunciauit.

Iudicem pro præside iudicante, & ponente unumquodque ipsorum principium esse, terram autem solã nullus dixit animam esse, quare neq; rerum principiũ esse terram solam nullus supposuit, præter inquit eos, qui dixerunt omnia elementa esse principium, ut Empedocles. hic. n. & terram ipsam esse animam dixit. uel magis cõmode dicatur, quod elemẽtorum compositionem animam dicebat. sed nobis illud resistit, quod supe rius dicitur, quod esse unumquodque horum animam dicebat. nisi animam ipsam animalem potentiam recepimus, qm̃ nos quoque sæpenumero potẽtias animæ animas uocamus, dicimus. n. ipsum hominem uegetatiuam, atque irrationalem hr̃e, repugnat omnibus fere opinionibus enumeratis ex pluribus dicentibus aĩam, discere corpus, & animam esse idẽ, nam ex ijsdem sunt ambo principijs. quid igr̃ magis est an anima corpus? an corpus anima? dicendum est igitur pro pluribus, quod & si eadem animæ, & corporis principia, non tñ similiter se habere dicebant, tali n. aggregatione, & segregatione principiorum animas fieri, & corporum dr̃ias, ut nos quoque differenti ẽ totum temperatura corpora differentia componi, atque etiam metallorum dr̃ias, ex differenti exhalationum aggregatione. atqui in libro de generatione & corruptione Aristoteles arguit

hanc opinionem, quæ dicit aggregatione, & disgregatione elementorũ gñationem & corruptionẽ fieri.

Nisi quispiam illam dixit ex omnibus esse elemẽtis, uel omnia.

Qm̃ hoc ex omnibus significat, & quæ in temperamento fiunt, quadam temperamẽto extrinsecus forma adueniente, quemadmodũ carnis forma tẽperamento quatuot elementorũ. qui uero ex omnibus dñt, nõ ita dicebant, ut nos, sed animam compositionem esse elementorum dicebant, ppea dicens ex omnibus, adiecit uel omnia.

Definiunt autem omnes ipsam animam tribus, ut ita dicam, motu, sensu, incorporeo, horum autem unumquodque reducũ ad principia.

Hæc uelut epilogus dictorum sunt, definiunt enim, & quasi circunscribunt, & designant. cum enim prius dixerit motu,& sensu animam cognosci, nũc apposuit & incorporeo, uelut ex enumeratis opinionibus hoc quoque emersum, atque inuentum sit. quod.n.facile mobile est,& semper mobile incorporeum consequit. incorporeum autem non proprium nunc dicit, sed illud quod est subtilissimum, omnia autem hæc, inquit motus sensus, incorporeũ ad ipsa principia reducunt, talem uidelicet inquiunt eam esse,qm̃ sit e talibus principijs.hoc aũt definiunt omnes, nõ ut omnibus tria de anima definientib.dicit,unde & apposuit,ut ita dicam, sed aliqui omnia illi assignauerunt. aliqui uero q̃dam, quemadmodũ ex ijs,quę dicta sunt de opinionibus inuenire possumus.

Quare & qui cognitione definiunt ipsam, uel elementum, uel ex elementis faciunt, dicentes similiter inuicem præter unum. Dicunt enim cognosci simile simili: ex quo nanque anima omnia cognoscit, constituunt eam ex omnibus principijs. quicunque igitur unam quandam dicunt causam, & elementum unum, & animam unum ponunt, ut ignem, uel aera. Dicentes autem plura principia, animam quoque plura dicunt. Anaxagoras autem solus impatibilem dicit esse intellectum, & commune nihil cum ullo alterum habere. talis autem cum sit, quomodo cognoscat,& propter quam causam,neque ille dixit,neque ex dictis manifestum est.

Qm̃ hæc tria,quæ dicunt animæ adesse,ad ipsa principia reducũtur,qui igitur,inquit, ad cognoscitiuum ipsius respexerunt,qm̃ simile simili cognoscit,ex principijs,quæ apud ipsos sunt,unusquisq; ipsam diffiniuit, qui plures dicebant,ex pluribus,qui uero unã,ex uno. nam,quoniam omniũ est cognoscitiua, oportere eam in se omnium principia habere putauerunt. Solus autem,inquit, Anaxagoras non cum illis eadem uia profectus est.cum nanque omnes propter cognitionem ipsi corporea principia dederint, ille intellectum aĩam esse dicens, qm̃ sempiternum animæ opus est mouere, intellectum autem ipsum mouere dixit uniuersum,quare animam esse intellectum dixit,hunc ipsum intellectũ purum,& impatibilem, quique alijs non misceatur esse dixit,hoc est esse incorporeum.cum nanque diceret similares partes esse entium principia, hæc autem inuicem commixta esse,intellectum ab horum mixtione esse immunem,& purum,tanquam alterum ab ipsis principijs,de quibus omnia constant,narrauit,omnibus cõtra ferens. quare ipsum Arist.amplectitur,uelut asserentem animam incorpoream,non tamen eum attigisse recte sermonem de anima dicit. cum nanque sit haud mixtus,& incõicabilis,nullumque habens habitum ad ipsa principia,de quibus omnia sunt, quõ cognoscet inquit omnia,non patet.neq; enim hoc nobis ipse Anaxagoras expressit,neque illud ex ipsius rationibus colligi potest,omnium igitur cum alij supponant ipsa aĩæ principia,corporea,alij uero solum incorporea,neque altera est ratio directa,sed uterque partem quandam ueritatis locutus est. etenim substantiam oportet esse incorpoream,siquidem melius esse oportet ipsum cognoscens,eo q̃d non cognoscit. corporeum sane principia oportet esse in incorporeo eadem substantia,nõ materialia quidẽ,sed eorũ rõnes.neq; ex ijs,quæ dicta sunt, id manifestũ est,in multis.n.luculenter quidem sæpenumero non aliquid antiquis dictũ est,ex dictis aũt colligi potest, quod ipse quoque Anaxagoras ita conclusit, quemadmodum Democritus, qui intellm̃ esse eundem cum anima dicit.

Quicunque uero contrarietates faciunt in principijs, animam quoque ex contrarijs constituunt: qui autem alterum contrariorum,ueluti calidum,uel frigidum, uel aliquid tale esse ponunt. quare,& nomina sequuntur:qui calidum dicunt, quod ideo & τὸ ζῆν.i.ipsum uiuere nominatum est: qui uero frigidum, propter respirationem,& refrigerationem nuncupatam esse animam.quæ igitur tradita sunt de anima, & quibus de causis dicunt ita, hæc sunt.

Talis erat Empedocles. quatuor nanque elementa de quibus animam dicit esse, ex contrarijs qualitatibus componuntur, atque ipsa contentio, & amicitia, qui autem alterum contrariorum,ueluti calidum,aut frigidum, aut aliquid tale aliud,& animam ipsam, similiter horum quid unum ponunt. alterum contrariorũ ponit Hippon,& Heraclitus,alter quidem calidum,nanq; ignem principium dicit,alter uero frigidum,cũ aquam ipsam principium ponat,horum igitur uterque pro opinione sua nomini ipsius animæ ueram originem tradere conatur. Ille quidem dicens ppea ζῶν dici.i.unam, quod animata ζέωσιν id est feruęant,quod calidi est. hic uero ψυχὴν,id est animam uocatam esse ἐκ τοῦ ψυχροῦ,id est a frigido,unde habet esse ab eo quod nobis per respirationẽ frigiditatis causa fiat.nam quia uita ex anima est, anima uero ex frigido,est enim ex aqua,ideo respiratione opus est,quæ frigiditate calidũ circa cor coerceat,ne que permittat animalis ipsius potentię ppotẽtius fieri, dico autem frigidæ.

Considerandum autem primum quidem de motu, fortasse enim non solum falsum est hoc, substantiam eius talem esse, qualem dicunt dicentes esse animam seipsum mouens, uel ualens mouere: sed unum quoddam impossibilium adesse ipsi motum. quod igitur non necessarium sit ipsum mouens moueri, iam dictum est.

Postquam antiquorum opiniones,& eorum, qui in animæ motiuum respexerunt, & eorum qui in cognitiuum connumerauit,hinc qnod reliquum est,argumẽta contra hos aggreditur,& ipsorum opiniones arguit, non quod male supposuerint ipsam mouere corpus, uel res ipsas cognoscere,uel incorpoream esse,sed quod suspicati sint ipsam motam mouere, & cognoscere, qa in se omnes res ipsa habeat, quodque ad incorporeum respicientes, non proprie incorporeum opinati sint, sed subtilissimum corpus esse reliquorum, primum igitur ab ijs incipit, qui in motiuum respexerunt, quoniam quoque eos primos in narratione proposuit. putabant autem illi,quemadmodum diximus,nam mouet anima,omne aũt mouens mouet,ipsam quoq; animam moueri,nõ ab alio aũt ipsam moueri,sed ab seipsa,& esse seipm̃ mouẽs.Cõtra hoc igr̃ instituit,primum quod nõ potest fieri,ut anima moueatur, tm̃.n.inquit

fugio

fugio dicere ipsam seipsum mouens ꝙ & non posse fie ri dico nisi,ut ipsa moueatur,taxat autē & maxime Platonem. sed priusquam in ea,quæ ab ipso dñr,ingrediamur,paucis ostendemus,ꝙ ex ipsis Arist dicit omnino necessariū esse animam moueri,postea hisce dictis edisse rentes,& quo esse ipsam immobilem dicat Aris.& quo Plato semper mobilem. in auscultatione igitur natura li,motum definiens Arist.dicit,motum esse entelechiā entis potentia,inquantum tale est,hoc autem est entelechia in potentia entis ad actum post hæc potentia en tis hoc enim significat hoc,inquantum tale est. si nanque cessauerit a potentia,ab motu quoque cessat,est igitur uia de potentia ad actum. Quod si motus est uia ex potētia in actum,dicit autem rursus hoc in libro Arist. quod anima potentia est intellectus, & quod fit aliqñ actus intellectus, & euge inquit dicentes animam esse locum specierum,præterqu m quod non omnis, at intellectiua & non entelechia,sed species potentia,& rur sus inquit quod tabulæ non scriptæ similis est,ac si diceret potentia tabulæ, quæ aliquando actu scripta sit, quod siquidem motus est uia ex eo quod potentia est ad illud, quod est actu, anima autem potentia cum sit intellectus,fit aliquando suscipiens species actu intell, ex hoc igitur,quod potentia est ad id quod actu est,procedens mouebitur. repugnant autem huic,& inquiunt in tertio libro quam plenissime dixisse de motu,& diffinitionem transmutationis per motum reddidisse dicētem esse uiam ex potentia in actu motum esse. male igitur inquiunt ex non diligenter data diffōne arguere Aristotelem ipsum tentare. quoniam in quinto libro diligentius hæc ipsa diffiniēs inquit mutationē in plus se habere q̄ motus.siquidem.n.motus est,hæc mutatio est,non autem econuerso,fieri enim circa quatuor prædicamenta, substantiam, quantitatem, qualitatem, ubi & ipsius quidem substantiæ mutatio est generatio & corruptio. Quantitatis autem augmentum,& diminutio, qualitatis uero alteratio,at ipsius ubi latio. esse igi, quæ sunt in tribus prædicamentis mutationes motus quantitatem,qualitatem,& ubi. ipsum autem substātię nequaquam. Oportet enim motum ipsum manere,ut moueatur,quod autem fit,& corrumpitur,non manet. quare in illis motum diffinit aliter,q̄ diffiniuit in tertio libro,ubi diffinitionem non motus, sed mutationis dedit.nam motum dicit esse de reformato in reformatū mutationem,idem ac si diceret de subiecto in subiectū: generatio autem & corruptio mutant,illa quidem ab eo,quod forma caret,in formam, hæc uero de formato in forma carens.quo uero hæc ita se habeant,in illo tractatu diligenter dictum est,nunc autem,quæ dicta sunt, ipsa sufficiant.hi quidem isthæc. nos autē dicimus mutatione secundum quatuor prædicamenta cōsiderata, nisi uelut animam quando mutatur ex intellectu potētia,in intellectum actu secūdum unum trium, qui sunt motu mutari. nanque mutationis diffinitio, & in ipsa quadrat, ut ostensum est:hoc autem est ipsa gñatio & corruptio. quare cum discat,fieri ipsam dicamus, qñ autem ignoret,corrumpi. at hoc quidem deridendum est. erat.n.anima,& anima antequam didicisset. quod si nō secundum substantiam mutatur, necessarium est secundum aliam quandam causam prædicamentorū esse eius mutationem. quæ autem erant secundum illam mutationes,motus erant. mouetur ergo anima. qđ si Arist. uidetur magis dicere mutationem animæ ex eo quod est potentia,in illud quod est actu, generationem esse, non alterationem, quando .n. ex ignorante quispiam doctus fit, hoc ipsum dicimus eum dicere perfectionis generationem,non simpliciter substantiæ. quare generatio quædam,hoc tale,non simpliciter generatio. & alio modo,uitium & uirtus contraria sunt. si nanque dr̄ priuatio esse uitium,ut indiscretum,& forma carens,at tamen quia mutatur in uirtutem,contrarium erit,non priuatio,sicut in prædicamentis dictum est,non mutaꝰ in habitum,ueluti cæcitas in uisum, mutatur autem cō trarium in contrarium, quemadmodum nigrū in albū, igiꝰ anima de uitio mutaꝰ in uirtutē,& econuerso,sunt aūt contraria hæc,mutatio nanque in contraria motus est,etenim sub ipsam qualitatem reducunꝰ. moueꝰ igiꝰ anima. aliter quoque ipse inquit Arist. hac ratione differre motum ab actione, eo quia motum quidem imperfectum actum, actum autem integrum esse, quare diuina quoque sine potentia actu esse inquit. Vnde in auscultatione naturali quæsiuit,utrum duo sint motus in mouente,& in moto an unus,& demōstrauit unū esse, deinde rursus quæsiuit cuiusnam motus esset, mouētis ne,an moti, & ostendit, quod ipsius moti est, ille.n.ex imperfecto ad perfectum procedit, non mouens quem admodum se habet in discipulo & magistro,unus nāq; in ambobus est motus,qui quidem a magistro incipit, in discipulo uero finitur,mouetur.n.non magr̄,sed discipulus,ille.n inquit,habitum perfectum,atq; integrū habet,hic uero particulatim in hunc deducitur. quod si per se motus quidem est imperfectus,qui uero est in actu,integer est,interrogemus ipsum quo in anima se habet,moueatur ne,an non? quod si non mouetur, non ab imperfecto ad perfectum procedit, non mouetur ab ignorantia in cognitionem, neque a propositionibus ad conclusiones quod si hæc in anima uidentur, & integram non habet actionem,neque actus sine potentia est,mouetur igitur. hoc.n.ipse diffiniuit, motum esse uiam,quæ ab imperfecto ad perfectum procedit.atque aliter,ipse inquit quod in quibus est prius & posterius, in his omnino quoq; tempus est, nam de tpe qđ prius est & posterius egreditur,quibus utique egrediꝰ,in quibus aūt tempus,in his quoq; omnino est motus. etem permutanꝰ hæc.& in quibus motus est,in his omnino, est etiam tp̄s,& econuerso,in quibus tp̄s est, in his omnino est etiam motus.at est in anima,& prius & posterius,est igitur etiam motus. qđ autē in anima sit prius & posterius,manifestum accedit, siquidem a propositionibus ad conclusiones anima ipsa procedit, neque omnia simul cognoscit,sed aliud ante aliud, neque oīa, quæcunque scit,simul promit,sed hoc prius,& hoc posterius,& uir descēdit a uirtute in malitiam,& ab ignorantia in cognitionem. hæc ergo sint ad demōstrandū, quod etiam ex sententia Aristotelis anima moueꝰ, neque male Plato illi per se ipsum mouens attribuit Qđ si quispiā recte hosce sermones iudicare uoluerit,nulla quidem in ipsis esse pugna reperieꝰ, præterquam in solis uocibus. quemadmodum.n.pluribus in locis facere consueuit,arguere uī sic quoque hoc in loco, postquā enim ueri motus ab actu naturę nobis quoque cogniti sunt soli naturales,horum aūt nullum ipsa anima mouetur,non n.augetur,aut minuitur,uel secundum qualitatē,uel secundū locū mutatur,ne quispiam, cū Plato dicat animam ipsam semper mouens, putet ipm̄ unum ex naturalibus,nobisque ab actu naturæ cognitis motibus dicere ipsum mouere. ideo ostendit ipse omnino immobilem existētem secundum hos ipsos motus, & est

ſermo uerus,& a Platone probatus. Quod ſi incorpoream ipſam Plato putat eſſe, moueatur quidem ex ſententia Platonis ſecundum alios quoſdam motus intellectiuos,& præcipue uitales,p quos maxime ſemper mouens ipſam animam eſſe Plato dicit,uiuificat.n.ſemper licet animal ſit in ſopore, & dormiat, q͞n intellectiuus non operatur.Cum igitur Plato omnem ſimpl͞r actum motum eſſe dicat, Ariſtoteles autē ſolos naturales motus, ſermo quidem ſecundum Platonem dicens animā moueri,uerus eſt,& ſecundum Ariſtotelem non moueri,atque in ſolis uerbis inuenitur diſſenſio. quod ſi alte rationis iam habitus,& diſpoſitiones habet,per has aūt mouet anima tranſmutans ex inſcitia in ſcientiam,qūo effugiet hoc non ſolum moueri, ſed & naturalem motum moueri? uidetur Ariſtoteles reſpiciens ad ſolos motus corporales dicere animam non moueri. Patet autem ex ijs,quæ ab eo dicuntur. Si enim,inquit,anima mouetur, non per accidens, natura quidem ſi motus adeſt, quod ſi hoc eſt,etiam locus eſt, omnes enim dicti motus in loco ſunt. Vides qūo ad corporales motus reſpiciens,ſic ipſam immobilem eſſe dicat,quicquid enim in loco eſt,corpus id eſt.Conſiderandum autem eſt primum de motu. fortaſſe enim non ſolum falſum eſt eius ſubſtantiam eſſe talem, qualem inquiunt dicentes animam eſſe ſeipſum monens,uel quod mouere poteſt,ſed unum quiddam ex impoſſibilibus illi eſſe motum. Dictum eſt quod qui ad ipſius animæ motiuum reſpexerunt, poſtquam putauerunt ipſum mouens oportere omnino & ipſum moueri, quod uniuerſum corporaliter mouens ſic moueat, uidebant autem animam primo corpus mouentem, per ſe mouentem ipſam definiuerunt. tantum igitur inquit abſtineo,ut dicam animam per ſe mouentem,quod unum eſſe ex impoſſibilibus dico omnino ipſam moueri, maxime aūt illius ſermo hic in Platonem tendit.quare cum dixerit quod dicentes animam eſſe mouens ſeipſum, appoſuit uel ualens mouere.Apparet.n.Plato,quodammodo dicens,quod omnis anima per ſe mouens, ut in Phædro, & rurſus in legum decimo ſic animam diffinit, rei uero huius,cui nomen eſt anima,quædam ratio eſt,an aliam, præter eam quam modo diximus habemus, quod ipſa ſe poſſit ipſam mouere. & qđ ipſe Democritus & ſimpliciter qui animam corpus maxime mobiliſſimum dicunt, & ſi non ſemper moueri animam dicebant, attamen mouendi potentiam in ea conſtituebant, atq; ob eam cauſam dixit,uel ualens mouere.Quod igitur Platoni quoq; uideatur per ſe mobile eſſe motorū cauſa, id patet,principium enim dixit motorum eſſe, quod p ſe mobile eſt.dictum autem eſt, quod alij etiam naturales,hoc ipſum putabāt.quod igitur animam ipſam mouentem uidebant,inde moueri ipſam cōfirmabant.Qđ igitur inquit,hoc neceſſarium ſit mouens,ipſum omnino moueri in octauo phyſices demōſtratum eſt.ibi nāque oſtendit quod primum mouens eſſe immobile neceſſario oportet.ſi nanq; illud moueaꝛ,nō adhuc erunt in motu mota cōmutata cū cauſa. Præterea ſi omne qđ mouet inquantum mouet & ipſum moueꝛ, erit ipſum augens,quod augeꝛ,& ipſum docens, diſcens, & ipſum albefaciens ꝙ albet,qđ quidem abſurdum eſt. Præterea appetibilia cupiditatem mouentia in ipſo motu,imota erant,nanq; herba aſinum mouet,atq; imago uidentē, & quæcunq; talia immota manentia. bene igiꝛ uſq; ad neceſsitatem rationis primum deſtruxit, quod non ex neceſsitate mouens aīa quoq; mouebiꝛ. per ea autem, quæ ſequūtur,inſtabit contra hoc qđ ſeipſam moueat, quod oīno non illud fieri non pōt, ut ipſa ſe moueat, uel omniuo moueatur.

Dupliciter autem cum moueatur omne,uel enim per aliud,uel per ſe,per aliud autem dicimus quæcunque mouentur,quia in eo, quod mouetur,ſunt,ut nauigantes: non enim eo modo mouentur quemadmodum nauis,hæc enim per ſe mouetur, illi uero quia in eo,quod mouetur ſunt.id autem patet in partibus. proprius enim eſt motus pedum ambulatio, quæ eſt etiam hominum, non adeſt autem nauigantibus tunc. cum autem dupliciter dicatur moueri, conſideremus de anima ſi per ſe moueatur, & ſit particeps motus.

Oſtenſurus quod anima non mouetur, merito primum dr͞ias motum ſignificantes enumerat, ut ſciamus per quale motus ſignificatum animam ipſam non moueri dicat. eorum igitur quæ mouentur inquit, alia quidem per ſe mouentur, hoc eſt ſecundum ſubſtantiam motum habent,alia autem per aliud i per accidens,hoc enim ſibi unit hic,quod ait per aliud, quemadmodum ipſe exemplis declarauit. eorum autem quæ per acc͞ns mouentur,alia quidem ſic mouentur,ac ſi per ſe ,pprīū motum habeant,ut nauiculator. nanq; per acc͞ns moueꝛ in naui,quæ & ipſa moueꝛ,cum t͞n poſſit. & ipſe p ſe moueri,alia uero mouentur,tāquam per ſe imobilia ſint,uelut in corpore album,nam dum corpus ip͞m monetur,album quoq; per acc͞ns monetur, ipſum t͞n ſecū dum propriam naturam immobile eſt, quo ſignificat animam ipſam moueri. Ariſtoteles quoque concedit, mouere enim corpus,at eſſe eam in corpore quod mouetur,per accidens ſeipſam mouet, quemadmodum ſi potentiam motiuam albedo acceperit,per accidens ſeipſam mouere dicatur,ſimul enim cum eo,quod mouetur,incedit.ſed remiges quoque mouentes ſcapham,cū ea per accidens mouentur,quare ipſi ſe per accidēs mouent,quomodo anima quoque corpus ipſum mouens ipſa ſe per accidens mouens.ſi nanque non ipſum corpus relinquit dum mouetur, in ipſo autem operatur, manifeſtum eſt quod ſimul cum ipſo per acc͞ns moueꝛ, ſimul.n.cum ipſo moto,progreditur. ipſa quidem per ſe immobilis eſt, quia quoque incorporea eſt, quod ſi hoc eſt,non eſt in loco. qūo igitur quod omnino ſuapte natura haud eſſe in loco pōt,moueri dr͞? nam ꝙ mouetur de loco ad locum tranſit,omne autem qđ in loco eſt,corpus eſſe,animā uero incorpoream,eſſe demōſtrationibus mathematices neceſſarijſque oſtendunt. quare neceſſe eſt omnino immobilem eſſe ſecundum naturales motus cum aūt dicat eorum quæ mouentur, alia quidem per ſe,alia uero per aliud mouentur, horū exemplum nauiculatorem appoſuit.motus nanque in naui non eſt nauiculatoris per ſe,ſed per acc͞ns,nā mouendo nauem,in qua eſt,moueri & ipſe dr͞.quod.n.nō eſt ipſius talis motus proprius, patet inquit ex hoc,qđ partes per quas mouetur per ſe, dum mouetur nauicularius,immotæ ſunt, hæ autem ſunt pedes, quando.n. per ſe mouetur,id per pedes facit. quare ſimul exemplum eius quoque motus,qui per ſe ſit, oſtendit,ambulationem uidelicet, quæ fit per pedes. & cōmode quidem tali uſus eſt exemplo, ne putemus motum totius corporis,qui per partes fit,eſſe per accidens. nam & ſi per partes totum corpus mouetur,per ſe tamen moueri dicitur,quia neque pedes ipſi ſine conſpiratione, & concordia totius corporis mouebūtur. cum aūt dupl͞r dicatur moueri,nunc de anima conſideremus,an per ſe moueatur,merito dr͞ias motus ſignificantes propoſuit,

quæramus

quæramus.n.inquit an per se moueatur, hoc est an secundum substantiam motum habeat. per accidẽs enim moueri etiam ipse concederet.quid ita autem postquã dixit,an per se moueatur,appofuit,& sit particeps motus?qm̃ eorum,quæ per se mouentur,alia quidem con substantialem motum habent, & ppea completiuum substantiæ,ueluti cœlestia, alia uero motum ipsum nõ consubstantialem,neque substantiæ completiuum habent,potentiam tñ mouendi in natura habẽt, quo mo tum ipsum participare possint, qñ sit ipsum mouens, ut gleba, participatiua nanque est motus, non ipsa ex motu substantiam recipit. quæramus igitur de aia,siue consubstantialẽ habeat motũ,quemadmodũ illi, qui ipsam per se moueri dñt,siue non consubstantialẽ quidẽ, non tñ potest eius esse particeps secundum substantiã, & ostendet quod omnino motum esse in anima impossibile est.

Quatuor autem motibus existentibus,latione, alteratione, diminutione,augmento,uel uno horum mouebitur,uel pluribus,uel omnibus. si uero mouetur non per accidens, natura quidem inerit motus ipsi,quod si hoc est,& locus erit omnes enim dicti motus in loco sunt at si est substantia animæ mouere seipsam, non per accidens moueri ipsi erit,ut albo,aut tricubito:mouentur enim & ipsa,sed per accidens,in quo.n.sunt,illud mouetur corpus.quare neque est locus ipsorum,animæ autem erit, siquidem natura motum participat.

In quinto sermone physices mutationem in quatuor prædicamentis fieri demõstrauit, uel enim in substantia fit,ut generatio & corruptio; uel in quantitate ut augmentum,& diminutio,uel in qualitate,ut alteratio,ueluti albicatio,nigricatio,uel in ubi prædicamẽto, ut sursum,deorsum,in lyceo,in foro. harum igitur mutationũ,quæ in tribus prædicamentis fiunt,in quantitate,in qualitate,in ubi,motus esse dñr, quæ uero in substantia non motum,sed simpliciter mutationẽ dicimus, in plus.n.se habet mutatio,quam motus. nãque quod mouetur natura esse oportet,ut moueatur, quod autẽ generatur aut corrumpitur,non id quod erat,pmanet. & quia quod mouetur circa idem subiectum mutationem tenet,nihil motu in substantiam subiecti pficiẽte; quod sane generatur, & corrumpitur non in subiecto fit,sed uelut e materia in formam mutat quod gñatur & corrumpitur econuerso. cum igitur in tribus prædicamentis motum contemplemur, qũo hoc in loco quatuor species motus enumerauit? Dico igitur ꝙ in prædicamento ubi,& qualitatis nominibus cõibus abundauit, per quæ species omnes motuum sub prædicamẽto significat lationisque,& alterationis. etenim omnis motus in loco latio dicitur,& in qualitate,alteratio, alterat enim albescens,& nigrescens,in quantitate uero nomẽ cõmuni non superabundauit,quod augmentum, & diminutionem significet. nam si quispiam dicat in quantitate esse mutationem,rationem,non nomen dixit. pp hoc igitur in quantitate motum in duo diuisit, in augmentum,& diminutionem. tanquam igitur demonstratum sit quod in substantia mutatio non est motus, quod certum est,hoc in loco accepit, omnem motum s. in tribus hisce prædicamentis fieri. ꝙ si non per accidẽs mouetur anima, natura ipsi motus inest, ꝙ si hoc inest, & locus etiam inest, omnes enim qui dicti sunt motus, in loco sunt,hoc est qm̃ non per accidẽs inest animæ motum dicunt,(eius enim substantiam per se moueri narrat) necessario ipsi secundum naturam adest, immo per se natura est. demonstratum est autem omnem motũ sub horum prædicamentorum existere, igit̃ uno dictorum motuum mouebitur. quod si hoc etiam in naturali auscultatione demonstratum est,quod omnia, quæ uno horum motuum mouentur in loco sunt, igit̃ & ipsa anima in loco erit,idẽ ac si dicamus corpus erit. quod autem & in quantitate, & in ubi motus in loco sit,in promptu est. quod etiam in alteratione mutatio in loco fit,manifeste in naturali demonstrauit, illud.n. ostendit,quod per se motũ,partibile esse oportet,partibile aũt per se,& in loco est,nanque etiam corpus est, quod.n.ult̃ mouetur,ex eo in quo est, ad illud in quo erit, secedit, ex aliquo enim in aliquod omnis mutatio est. quod autem ex aliquo in aliquod mutatur, neque ex quo mutatur in illo est omnino, nondum enim mutatum est, neque in quod mutatur in eo est omnino, iam.n mutatum esset, non autem mutaretur. nec esse est igitur quod mutatur,quæcũque mutatio sit, per se, non autem per accidens, secundum aliquid sui esse in eo ex quo mutatur,& secundũ aliquid in eo in qd eius mutatio fit,totum.n.in utroque esse impoẽ est, at erit in oppositis simul tũ in eo ex quo,tum in eo in qd̃ mutat̃. Simul aũt idem per se in pluribus esse impoẽ est, quare illud relinquit̃,qd̃ eius pars est,ex quo,pars autẽ in quod, partibile igit̃ est,ergo corpus, solũ nanque per se partibile corpus est. &.n.si linea,& supficies p se partibile dicat̃,id ratione dr̃,siquidem subsistentia,& substantia solum corpus partibile est. quare si anima mouetur,per se erit partibile,& corpus.& hactenus quidẽ contra Platonem quoque cõmodum est, qui animam esse incorporeum dicit,si nanque suppositionem dicẽtem quod mouetur,hoc sequitur eam esse corpus, hoc autem falsum, non ergo mouetur. at nondum ex hoc redarguti sunt,qui corpus ipsam dicunt: qm̃ non mouetur. quid igitur ex hoc? quod absurdum est,in eo quod mouetur ipsa in loco esse,& corpus, ostenditur. inducit igitur quod cõsequitur absurdum post pauca, quod aduersus omnes,cõiter adaptat. Qũo autem dicit omne quod mouetur in loco esse? atqui ipse oñdit quod sphæra stabilis non est in loco, siquidẽ locus est, ut ipsi uidetur, terminus continentis inquantum contentum continet,demonstrat autem extra sphæram aplanem nihil esse.aut igitur aplanis partes quodãmodo in loco sunt,quemadmodum quoq; ipse ait in physica.continentur.n.singulæ partes a partibus utrobiq; adiacentibus,uel id subaudire oportet, quod uniuersæ eorum quæ mouentur motus in loco sunt. de his.n.q̃ hic mouentur sermo est,quæ per se tota mouentur. illi autem qui dicunt animam mouendo moueri, totam uidelicet per totam transire, quæ autem sic mouentur ex necessitate in loco sunt. at fortasse quispiam dicat, quid igitur anima in quantitate non mutatur? nonne alteratur mutata a malitia in uirtutem? & ab ignorantia in scientiam? quod si alteratur,alteratio aũt est motus,mouetur igitur anima. ad hoc familiariter Peripatetici expositores,quorũ de numero est Alex. se obuiant, quod hæc non est alteratio, nanque alteratio est in passiuis qualitatib facta mutatio, omnes aũt qualitates passiuæ sensibiles sunt,quæ aũt,sunt hmõi,sunt in corpore,non igitur alteratum omne corpus erit. uirtus autẽ & malitia,cognitio,& ignorantia sunt habitus,& priuationes, habitus autem, & priuationes sunt gñationes, & corruptiones,non alterationes.quemadmodum igit̃ cæcitas corruptio est, uisus autem generatio, sic uirtus,& malitia,cognitio,& ignorãtia generationes sunt

dammodo sunt, & corruptiones, unũquodque.n. cũ sui ipsius perfectione cognoscitur. quod si rei in perfe ctionem quodpiã deficiat, hoc ipsum in corruptiones uergit, perfectio autem animæ cognitio est, & uirtus. quemadmodum igitur sanationem non alterationem, sed generationem dicimus, quia secũdum naturam qdam sanitas est, morbus autẽ præter naturam, hoc modo quia est animę uirtus secundum naturam, pter naturam aũt malitia, iccirco mutationem de malitia in uirtutem, non alterationem, sed gñationem merito dicemus, nanque alteratio uimiũ circa qualitatem se hñs p accidẽs in corpore exñs, neque perficere quodpiam in subiecti substantiam, neque ipsi corrũpere aliquid põt, albescens n. aut nigrescens corpus nihil quicquam aut iuuatur, aut offenditur, at sanitas, & morbus, & malitia, & uirtus, non sunt tales, sed in ipsam subiecti substantiam faciunt. Sic igitur illam uulgatam dubitationem soluimus, quę in introductionibus in accidentis diffõne fertur. quærebatur. n. quõ accidens adsit & absit absque subiecti corruptione, febris. n. cum sit accidens corrum pit, dicebamus igitur quod non accidens febris est, neque alteratio subiecti. Verum præter naturam calidita tis animalis compositionis dissolutiua, tunc autem diximus quõ habitus animæ generationes & corruptiones esse dicantur. [Vt albo aut tricubito] nam si quispiam cum moueatur cerusa, moueri album dicat, id uidelicet per accidens moueri dicit, qm neque ipm per se mouetur. addidit autem & tricubito ueluti tricubitum dicat non corpus, at simpliciter ipsam distantiam sine corpore, ut lineam uel superficiem uolens id ostendere, quod nullum aliud spacium, præter corpus per se mouetur hæc igitur, inquit, per accidens mouentur, qm corpus, cui sunt hæc, & in quo ipsum esse hñt, hoc ipsum mouetur quod autem dicit non est horum motus, sed corporis, patet ex quibus & locus in quem mota sunt non est ipsorum, sed corporis, nam siquidẽ motus ad aliquem finem respicit, est aũt finis motus lo calis locus, in quem motus est, locus aũt is est ac si dicamus finem in quẽ respicit motus corporis est, nõ alibi, aut tricubiti, motus igitur erit quoque corporis. quod aũt corporis locus sit, inde manifestũ est, quia etsi quali tates auferant, nihilominus in loco pprio ipm corpus est, eodem modo etiam tricubitum si ueluti linea, & su perficies auferatur.

Praeterea autẽ si natura mouetur, ui quoque mouebitur: quod si ui, etiam natura.

Postquam ostendit quod si natura per se anima mo uetur, quidam ipsi proprius locus erit, ijs, q̃ dicta sunt hoc ueluti consequens adiungit, quod si natura mouet, ui etiam mouebit, demonstrans per hoc quod ipsi erit etiam quispiam locus præter naturam. quod autem q̃ ui mouentur, moueantur etiam secundũ naturam, manifestum est, quod. n. uiolentia mouet præter naturam mouetur, quod autem præter naturam est diuersio est ab eo quod est secundum naturam, nihil uero est semper in eo, quod est præter naturam. at quõ dicit illud quoque moueri uiolentia, quod secundũ naturam mo uetur? nunquid & quæ circulariter feruntur corpora, qm secundum naturam mouentur, præter naturam quoque moueantur tandem? atqui ipse quoque Arist. demonstrauit impossibile esse illa præter naturam mo neri, nanque ea dicit expugnata esse ab omni mortali molestia Dicunt igitur ualde consequẽter Peripatetici expositores, quorum est etiam Alexander, quod nõ ab natura cœlestia corpora mouentur, sed a meliori potẽ tia animæ, quæ. s. in illis est. quod si, ut ipse ait Aristot. in appetitione ipsius primi hunc ipsum motum habent, cur enim inquit circulariter mouentur? deinde subiunxit, quod mentem imitatur. quemadmodum. n. Deus ubique est, sic & cœlum inquit, imitans ipsum pri mum, qm̃ simul ubique esse non potest, secundum partes ubique est, animalia quoq;, quæ motu per obliqua mouentur, hoc scilicet ab anima mouentur, non a natura. Veruntamen in animalibus alius est motus in anima, quam is qui est a natura, nanque animatorum quæ cunque compositum corpus habent, motum secundũ naturam alium habẽt ab eo, qui est in anima. quare cor pus mouetur motu naturali, secundum simplicium do minationem, qñ non ut animatum, sed ut corpus simpliciter mouetur. qñ. n. animalia ipsa aut nadunt, aut uolant, aut natant, per animam mouentur, qñ autem ab altitudine feruntur per grauem inclinationem dominantem eo, quod corporis graue, & terrenum est, secundum naturam mouentur, corpori uero simplici, cui esse animato contingit propter huius proprietatem na tura est anima, & secundum animam motus, est ipsi, secundum naturam motus. Quod si natura non mouet, sed ab anima, non amplius adducitur ad illam rationẽ dicentem quod ea, quæ natura mouentur, ui quoque mouebuntur. quod si omnino opus est, in ipso natura lem quoque motum reponere, dicimus qđ talem motum naturalẽ habebit, qualem etiam ex anima habet, neque in omnibus rõnem Aristotelicam dicemus esse quod omne motum natura, ui quoque mouebit, sed in quibus secundum rectitudinẽ motus fit, quæ & secũdũ se tota mouentur. ab ipso aũt Philosopho demonstratum est, quod contrarietas est in motu secundum rectum, solus nanque circularis motus nullum habet con trariũ, motui. n. qui supra fit, opponitur ille, qui infra, huic qui ante est, opponitur ille, qui retro, huic qui ad dexteram, ille qui ad sinistram, sed qui circularis est, nullũ habet contrarium quare eorũ q̃ secundum naturam mouent, ea mouent, & uiolento motu secundum rectũ mouent, & tota, locum permutant, in motu, qui est secundũ rectũ, & contrarietas uf. cœlestia uero circulariter mouent, & tota per tota omnino locos non permu tant. Manifestum est aũt quod illi, qui localiter animã moueri dñt. & motu suo tanquam uecte quodam mouere corpus, illi motum secundum rectum præbuerũt, omnia. n. animalium corpora secundum rectum mouẽtur, bene autem & hoc addit Alex. quod & non est in loco, neque mouebitur unquam præter natutam & est opinio de cœlestium motu nullius alterius eorum qui fuerunt ante Aristotelem, sed ipse illam primus introduxit. quare bene ea quæ illis consequentia sunt enarrauimus, ex quibus dicunt. Præterea hoc si natura mouetur, ui quoque mouebitur, ueluti cõtingens accepit, qm̃ eorum, quæ natura mouentur aliqua ui moueri cõ tingit, ea autem quæ natura mouentur, ui quoque mouentur quæcunque cõtrarios motus hñt, at motus aïæ contrarios motus haberent, quibus. n. motibus corpus mouet, consentaneum est ipsam moueri ex illis, siquidẽ mouendo corpus mouet. oẽs. n. corporis motus secundum contrarietatem, quemadmodum diximus, contemplamur.

At eodem autem modo, se habet etiam de quiete, in quod. n. mouetur natura, etiam quiescit in hoc natura: similiter aũt in quod mouetur uiolentia, etiam quiescit in hoc uiolentia.

Ratio

Ratio quietis rationē motus consequitur. postquam enim ea quæ mouentur secundum rectum, & tota per tota locum transeunt, non in infinitum ferūtur, locum uidelicet habent, quem capere compelluntur, quoniam nihil frustra natura facit. quare cum mouentur secundum naturam, ea, quæ mouentur, cum locum, in quem impelluntur occupauerint, in eo quiescent, si quidem non frustra motus est. si enim neque in infinitū feruntur, admissa in proprium locum non amplius ab natura in locum præter naturam mouētur, præter naturam autem contrarium est, quiescet igitur secundum naturam, in loco secundum naturam, quem natura occupare impellebatur. uiolentia enim opus est, ut aliqua moueantur in opposita, & econuerso quæ uiolentia mouentur, siquidem non in infinitum ferūtur, habent præter naturam locum, in quo cum fuerint uiolentia quiescent. atque aliter ostenditur quod omnis motus secundum rectum factus a quiete incipit. nisi enim gleba sursum lata quieuerit a latione, quæ sursum fit, nunquam deorsum exponetur, quod si mouetur in contrarium motum, prius qui motus sursum fit oportet quiescere, deinde qui infra fit incipere. non enim fieri potest ut simul contrarijs motibus moueatur. Quod si necesse est ad sermonem de motu introducere etiam sermonem de quiete, necessariū quoque est animam motam quiescere, quod si datur, non semper mouetur.

Quales autem uiolenti animæ motus erunt, & quietes, neque fingere uolentibus facile est assignare.

Hinc argumentum patet ex quo superius inquit, cōsiderandum autem primum de motu. ecce enim sic cōclusit. cum nanque ostendisset quod si per se anima mouetur, scilicet secundum naturam, illi quoque secūdum naturam locus erit, & rursus si secundum naturā mouetur, uiolentia etiam mouebitur, & erit illi quidam uiolentus locus, & quod hoc modo mouetur, etiam quiescit: concludit igitur hic dicens. Quales igitur uiolenti animæ motus, & quietes quod autem sit impossibile diuidere, & assignare hos animæ motus, & quietes esse secundum naturam, hos autem præter naturam, sic quidem didiceris, qui maxime, & primo animę siue motus, siue actiones uidentur, iudicium, & appetitus est, quorum utrunque diuiditur in rationale, & irrationale, & in iudicio quidem rationale est, intellectus, & scientia, irrationale autē sensus, in appetitu uero, rationale quidem uoluntas, irrationale autem cupiditas & ira. quod igitur harum actionum alias dicere esse secundum naturam, alias uero præter naturam ratione careat, id patet, omnes enim animali adesse secundum naturam uidentur. quod si quispiam dicat esse animæ præter naturam iram, atque cupiditatem, sciat, primum siquidem rationali permittere, nunc autem de omni anima sermo est: ira autē, & cupiditas animæ irrationalis particulę sunt: deinde eo, quod est præter naturam, nunquam aliquis in illud, quod est secundum naturam uteretur: ira autē & cupiditate in animalis salutem usi fuimus, illis etiam in animæ bonum sæpius utimur quare non præter naturam sunt, multo autem magis motus secundum iudicium, sunt secūdum naturam: neque illi ipsi motus unquam ui mouerentur. uiolentia sane tyrannorum dogma impium fateretur, componere quidem ex habitu, & opinari quodpiam uiolentia ipsam animam, impossibile est: ab opinione autem per iram, atque cupiditatem disiungi, quando ab exterioribus irritatur: in ipsa nanque anima quandam rationis, & affectuum pugnā contemplamur. at quidem uerum est in hisce nullum esse uiolentum motum, si nanque affectui ratio non assentitur, nūquam in quodpiam horum deducitur. est enim uiolentia, quemadmodum ipse diffiniuit, cuius principium extrinsecus est nullo faciente, aut patiente coadiuuante, ueluti lapidū sursum latio est. anima sane ipsa affectui indulget, & assentitur, hoc autem studiosi declarant, qui nullis irritantibus obediūt. At uero neque potentiam nutritiuam quispiam præter naturam diceret. motibus autem localibus corporis, qui secundū impetum animæ fiunt, contrarij erunt motus qui præter impetum ipsius animæ fieri solēt: at ipsi ex natura contrarij non sunt: quare secundum animæ impetum ad illa corpus mouetur, ueluti si ipsa ad anteriora corpus mouente alius ipsum retro trahat. si nāque ad ipsa corpus anima mouere potest, similiter & dextra, & sinistra supraque, atque infra, non præter naturā ipsi sunt motus, etiam si ui quispiam trahat. qui nanque est secundum naturam motus, nunquam præter naturam fiet, non enim unquam est igni præter naturam, ut sursum feratur. Quapropter si præter naturam motus omnino motum secundum naturam sequitur, non mouetur autem anima præter naturam, neque secundum naturam quidem mouetur. patet autem quo cum oppositione antistrophen recte fecimus.

Adhuc autem si quidem sursum mouebitur, ignis erit: sin autem deorsum, terra. horum nanque corporum motus hi sunt, & eadem ratio est de medijs.

Alterum autem quodpiam rursus absurdum suppositionem ipsorum sequens ostendit. si enim secundum naturam mouetur anima, siquidem motus secundū naturam sursum est, aut ignis erit, aut aer: sin autem deorsum uel terra, uel aqua, horū enim sunt tales secundum naturam motus. At non simpliciter hoc uelut absurdū coadducit, etenim ipsorum quidam dicebāt, alij quidem ignem, alij autem quodpiam aliud ex elemētis animam esse. Verum quod si est animæ motus secundum naturam aut est sursum, at etiam igni est ipse secundum naturam motus, omnis ignis anima erit, & in reliquis similiter modo, quod absurdum est. si enim utriusque ignis, & animæ esse definitum est in motu, qui secundum naturam sursum est, quorum autem idem proprium est secundum naturam, ea eadem sunt, illud sequitur quod anima, & ignis sint idem. hoc autem declarauit esse absurdum dicens, horum nāque corporum motus hi sunt ignem aut fere nullus ipsam faciebat, neque ex alijs elementis quodpiam, sed ex igne, quibus erat ignis elementum, uel ex aliorū quopiam. Neque Democritus ignem ipsam dicebat, uerum ex atomis, unde ignem esse uolebat illos igitur, qui incorpoream animam dicunt, aperte hoc absurdum sequitur. sequitur etiam communiter hoc ipsum eos, quī corpus illam dicunt non enim simpliciter ignem animam dicebant, sed ignem tali modo dispositum, & quasdam potentias assumentem. igitur anima ipsa dispositio est. Quare si est ignis, & animæ idem motus, omnis ignis anima erit quod si hoc, absurdum est, non est igitur idem motus. Similiter quoque in alijs elementis. quod si nullo motu elemētorum mouetur, neque præter hos ullus est motus, eam non moueri dicendum est. Videtur autem sermo habere instantiam ab his, qui eam esse corpus dicunt. nō enim si ipsa mouetur motu unius elementorum, iam necesse est esse unum ex elementis: caro enim, & os, & metalla, & omnia fere composita multigena, quæ secundum natu

ram mouentur uno simplicium elementorum motu, non iã terra sunt, aut aqua, aut aliqđ aliorum, uel econuerso, elementa caro sunt, uel os, uel ex alijs elementis quodpiam. quid igitur impossibile est & animam ex uno existentem elementorum, uelut ex materiali causa cum illis eodem motu moueri? Quod si quispiam dicat at anima non est materia uidelicet elementum, uerum species ipsi succedens, illud sciat quod in omnibus hoc dicere consentaneũ est, caro enim est forma carnis, non elementa, similiter quoque in alijs dicitur, & uere dicit caro deorsum ferri, & secundum naturam quemadmodum terra. uel igitur immobilia esse alia corpora dicere oportet, uel ipsam quoque animam moueri.

Præterea si uidetur mouens ipsum corpus, hisce consentaneum est mouere motibus, quibus & ipsa mouetur. quod si hoc est, econuerso quoque nobis est dicere uerum, quod secundum genus, & secundum speciem ut corpus mouetur. at corpus mouetur latione, quare & anima mutatur secundum corpus eodem motu, & ipsa uel tota, uel secundum partes translata.

Hoc est aliud argumentum quod anima non mouetur. quod enim uecte quodam mouere ipsam corpus dicunt, tanquam ipsa dum mouetur, corpus impellat, quẽadmodum in Lusionibus facere consueuerunt tenuesut membrana de cæra pilas paruas uacuas, & intus claudere muscas, uel cantharidas, deinde dum illæ mouentur, cera simul mouetur, quemadmodum etiam in uiuario clausa fera, quæ secum uiuarium impellens mouet: quoniam igitur hoc modo dicebant animã ipsam dum mouetur simul corpus mouere. propterea quæ sunt huiusce opinionis consequentia, per hęc iterum considerat. inquit enim. si sic anima corpus mouet, consequens est eo motu corpus moueri, quo & ipsa anima mouet, & e conuerso, quo corpus ipsum mouetur, eodem quoque animam moueri. Qui fit igitur horũ motus, ex his quæ nobis manifesta magis, magisque cognita sunt de corpore scilicet nobis doctrinam facit. quoniam inquit latione corpus mouetur, animam quoque latione moueri necesse est. erat quidem magis consequens ex animæ motu concludere motum corporis, ut ex causa effectũ: uerum quia nõ manifestus, & incognitus est animę motus, ideo de corpore motum animæ concludit, uelut e coniectura causam deprehendens, corporis enim motus cognitus est. At quispiam dubitauerit quomodo dicat, quod ipsum mouens dum mouetur, eodem motu commoto mouebitur. ecce enim mola rotam trahit, & rota circulariter mouebitur, mola autem secundum rectum: simili modo in ærea sphęra, axis quidem uno motu mouetur, quæ autem ab ipso mouentur in opposita inuicem mouentur, quarum alia quidem cum axe eodẽ motu simul mouetur, alia uero in opposita. at etiam cœlestia, quæ circulariter mouentur, non eodem motu secum quæ sunt hic, mouent, atqui cœlestia non simpliciter mouendo ea, quæ sunt hic mouent, sed eo modo, ueluti si neque mouerentur, calefacientia enim, & frigefacientia congregatione, & disgregatione sic circa nos faciunt, non sane mouendo: tantum nanque solum motus confert, quantum nobis aut propiorem, aut remotiorem solem, uel lunam, uel aliquam aliarum stellarum faciat de reliquis autem forsan alius diceret rotam curru per rectum ductum trahi, figurã autem esse causam ut circulariter moueatur, rota nanque ut tota per rectũ mouetur rota locum de loco per rectum positum transiens, partes uero sũt, quæ circulariter inuicem locis cedunt. circa autem axem, quoniam quod dentatũ nominant intrinsecus est, qđ quidem continue mouens est ipsam sphæram quæ in opposita mouetur, eodem motu ipsa mouet: at hæc oratio non satis est idonea. nanque primũ mouens axis est. Nunc autem de anima sermo est de primum mouente, neque rotæ figura ad excusationem satisfacit. Horum sane solutio hæc est non dixit quo motu mouetur ipsum mouens secundũ speciem sicut rectum, uel rota, eodem mouebitur & ipsum qđ mouetur, uerũ secundum genus, si motu in loco ipsum mouens, & ipsum quod mouetur in loco mouetur propterea lationem dixit. quærendum est autem num quando per solum motum secundũ locum, fit hoc uerum. non enim mouens secundũ quantitatem, aut qualitatem eodem motu mouebitur, siquidem nigrefaciẽs haud nigret, uel augens augetur, uel docens docetur. uerum igitur dicetur per solum motum secũdum locum. quare & ipsa uel tota, uel secundum partes æqualiter, translata in loco mouebitur, tota quidem totũ corpus, secundũ autem partes partem eius mouens. at quid absurdum consequens huic adduxit?

At si hoc contingeret, etiam egressam ingredi iterum contingeret, hoc autem id consequitur resurgere mortua animalium.

Si nanque per quendam uectem corpus mouet, & impellendo, quemadmodum iam diximus, ueluti in uiuario fera, illud inquit fieri potest, ut cũ de corpore exierit: illud iterum ingrediatur, atque iterum ipsum moueat, & sic utique animalia mortua resurgerent. quid enim impedimento est, siquidem sola impellat, & uecte ipsum moueat? ad hoc autem contra nituntur dicentes eum non bene dixisse, quod si mouens, egressa iterũ ingrediatur, & sic quæ mortua sunt animalia resurgent. Ecce enim quispiam dicit colũna uecte quodam, & impulsione murũ sustinet, uel aliud tale quoddam, & si diuellas dissoluta compositione, murusque cadat, non tamen etiam supposita murũ, uel quid aliud tale sustinere potest & alia huiuscemodi exẽpla inuenire quidem posses. ad hoc aũt respondentes dicũt hic non solũ uecte & impulsione opus esse uerũ etiam sustentati conuenientia. qua dissoluta non item columna, quæ semel uenit supposita, qđ sustinebat prius, sustinere põt. illi uero ut aiunt, per uectem solũ fieri motũ dicebant, neque sane corpori conuenientiam præbentes, neque ex natura potentiam quandam ad mouẽdum, nos etenim potentiam quandam uitalem præsentia animæ infundi in corpus dicimus, deinde eiusdem animæ absentia hãc ipsam potentiam corrumpi, atque una corpus cadere, ideoque consentaneum esse non amplius illam posse ingredi, remissa ex illa, & corrupta. quæ initio corpori cõuenientia erat. at illi sola impulsione animam mouere corpus dicebant, & ideo consentaneum esse eam egressam iterum posse ingredi, ueluti in uiuarium fera quædam ingredi, & egredi potest, quam rem hoc sequitur, qđ animalia mortua resurgere possint. Sed hæc interpretatio est eorum, qui mentem Aristotelicam non obseruant. Vult enim per hæc ostendere qđ anima penitus non mouetur, neque mouendo corpus mouet. quid igitur mouentis ut moueatur interest? siue corpori conuenientia quadam opus est, siue non. qđ enim quærimus aut moueatur, aut nõ moueatur, siquidem de hoc erat quæstio, utrum corpus ut moueatur conuenientia quadam indigeat, an non. bene quidem hoc modo soluebant, & si nullus quidem de hac re sermo fit, quærit autem utrũ anima moueatur, an non, in mouendo corpus, quid magis ostendit? ipsam non moueri, si corpus indigeat

indigeat ad mouendū conuenientia quadam, dum mouet anima. sic enim neque baculus mouendo ianuam mouet, nisi quandam ad motum congruentia ianua habeat, qua habita impellente baculo mouebit, neque enim aut fixa clauis, aut dissoluta compositione moueretur, & omnia quidem quæ ab aliquo mouentur, omnino cuiusdam propriæ aptitudinis egent. Quare dubiū solutum non est, & propterea hoc adducere non probabiliter Aristoteles uidet. aliter autem contra ipsum quispiam dicet, ingrederetur quidem rursus anima in corpus, & quæ mortua sunt, animalia resorgerent si natura concederet ut iterū posset ingredi, nūc autem non ingreditur, quoniam non hoc natura dedit. Quid igitur ad hoc? dum prius esset in corpore non mouebatur, neque enim bis in idem corpus ingredi natura patitur, quemadmodum neque si fera in eodem uiuario fuerat, ingredi rursus, qđ neque ex deductione manifestū fuit. Democritus autem & unusquisque aliorum diceret, quod animam dum mouetur, mouere corpus dicimus, opus esse autem corpori conueniētia quadam, quo motus animæ suscipere posset, ueluti talem atomorum talium ordinem, atque positionem. Similiter quoque reliqui talem elementorum, quæ sunt apud ipsos compositionem, qua dissoluta, non amplius corpus impellente eam possibile est, ut si talis formatio uel qualitas ceræ dissolueretur, ueluti si mollis fieret, uel quodpiam aliud pateretur, non amplius qđ intus clausum est, animal ipsam mouere posset.

Motu autem per accidens et si ab altero moueretur, impellitur utique ui ipsum animal.

Postquam demonstrauit non possibile esse animam moueri propter ea, quæ absurda consequuntur suppositionem dicentem ipsam per se moueri: nunc per hæc ad illud, quod per se moueat instare uult. etenim prius eam non moueri simpliciter demonstrauit, nunc autem de quibus maxime suspicentur illam moueri, ex illis ipsis non esse per se mouens ostendit. necesse est inquit quod per se mouetur, sibiipsi esse causam motus, non autem ab alio moueri, quod enim per accidens mouet, ipsum sibi talis motus esse causa potest, & ab alio eodē motu moueri, non enim dicimus per animalem impetū animalis, quod mouetur, per accidens animam a seipsa moueri, & remigem mouentem nauigium per accidens a seipso itidem moueri. Quod si quispiam uiolentia animal traxerit, ab alio per accidens anima mouebitur: etiam aliquis posset dicere uelum quoque nauigiū mouens per accidens a seipso moueri motu, quo nauis mouetur, quod ipsum uelum fit in nauigio, quod mouet. motu sane, qui per se est, nunquam aliquod ab alio moueretur. quod enim per aliud est. eius, quod est per se, destructiuum est, ut in his quæ sequūtur ostēdit: atque aliter si, qui per se motus est ex ipsa natura, indiguerit per aliud moueri, imperfectum quiddam esset ab natura factum non sufficiens sibiipsi per se. inutile ergo & frustra erit, nihil autem frustra natura facit.

Non oportet autem, cui ab se moueri in substantia est, hoc ipsum ab alio moueri, nisi per accidens.

Quod ab se inquit mouetur, & in substantia motum habet, nunquam hoc ipso motu ab alio mouebitur. si nanque ab alio eodem motu mouebitur, non amplius erit ut per se semper moueatur. quæ enim consubstantialia sunt, semper simul sunt. anima autem (ut infra adducet) a sensibilibus moueri uidetur, non igitur sese mouens est. hoc autem nisi per accidens, aut ita accipiendū est, quod non moueri per seipsam quispiam dicat, sed per accidens, sic enim ab alio mouebitur, nanque illud ostensum est, quod seipsum per accidens mouens, ab alio quoque eodem motu moueri potest aut rursus sic, nisi per accidens, quod eo motu, quo per se mouetur, non ab alio mouebitur, quo autem motu ab alio mouetur, hoc eodem motu per accidens mouetur, ueluti sphæræ errantes ex oriente ab non errante sphæra motu per accidens mouentur. At fortasse quispiam dubitare posset quonam modo dicat haud esse probabile, qđ motus per se ab alio fiat, non ne per se animal in loco mouetur? & in loco ab alio etiam moueretur? & lapis deorsum fertur per se, & ageretur etiam ab alio per locū deorsum ferente? Dico igitur quod non eodem motu lapis, & animal, & ab alio, & per se mouentur, nā que animali secundum impetum per instrumenta propria factus est motus, quo nunquam ab alio, neque omnino per accidēs moueretur. At lapidi similiter per se motus est, qui secundum propriam inclinationem momētum fit, hoc autem motu nunquam lapis per accidens moueretur. Quamobrem si quod per se mouetur ab alio nō mouetur, anima autem ab sensibilibus moueri uidetur, nam cum mundum cognouerit, in intelligentiam Dei uenit, & ex singularibus sensibilibusque in uniuersaliū cognitionem mouetur. item desiderabile cum uiderit, in eius desiderium mouetur: & in iram, qui iniuria affectus est, cietur. Denique si ex natiuitate cuidam sensus deficiat, motus etiam per eum sensum deficit. si nanque uisum quispiam non habeat, haud unquam quo ex uisibilibus moueri solet, eo sensu mouebitur. item si cum nasceretur auditu priuatus fuit aliquis, is quidem nunquam ex audibilibus motus fuerit, & in reliquis eodem modo. quod si anima sensibilibus mouetur, non igitur per se mouetur: quod si est, non quidem sese mouens est. Verum ad hæc dicamus, quod etsi sensibilibus anima mouetur, sic tamen quemadmodum ab expergefaciente dormiens Geometra mouetur. uelut igitur, qui illum expergefecit, hoc solum impedimentū remouit, non autem geometræ speculationes geometricas inspirauit, sic etiam anima rerum rationes in seipsa habens, & uelut a somno natiuitatis inutilis existens ab sensibilibus, aut a doctoribus excitata, rationes, quas in se habet, sibi anteponit. At si illi sensibilia cognitionis causa fuerūt, cur etiam quę ratione carent, ea non cognoscūt? et enim plurima acutioribus sensibus usa sunt. Pręterea aliter sensibilia uidet, & non quomodo sensui uidentur: sensu enim solem mensura unius pedis uidente, anima uero dicit eū esse multiplicatū multo maiorem, quam tota terra simul: quare nō ab sensibilibus cognitionem tenet. nā si hoc esset, illud existimaret, quod sensus prædicit. unde & res, & rationes iudicat? & nisi ad rationes quæ sunt in se conferens, aut bene, aut male esse demōstrat? id igitur patet, quod omnibus modis animam in cognitionem sensibilia non mouent, nisi sane ut diximus per secundum potentiæ significatum, quod actus est, hoc enim habet habitum, etsi actū non exprimit. pręterea iam animalis tales esse motus diximus, quia ipsa per se anima operans intelligenter operabitur nihil cum sensibus indigeat. Nos quidem hęc in Aristotelem dicere commode possumus, si de anima rationali loquitur. quod si mouetur, non ab sese, sed ab sensibus mouetur. At quoniam de omni anima, etiam de irrationali il li sermo est, probationes eæ, quæ dictæ sunt ab eo, locū habent, nihil enim, quæ ratione caret anima, absque

sensibilibus cognoscit. sed hoc nihil ad Platonem, qui rationalem animam per se mouens dicit.

Quemadmodum neque quod per se bonum est, aut propter se, id quidem per aliud esse. Hoc uero alterius gratia, animam autem maxime quispiā dixerit ab sensibilibus moueri, si quidē mouetur.

Hoc est eorum quæ dicta sunt, exemplum. Quemadmodum, inquit, quod per se bonum est, non per aliud erit bonum, neque quod est propter se bonū, unquam alterius erit gratia: sic neque quod per se mouetur, ab alio unquam mouebit. atqui si ab sensibilibus aīa mouetur, quemadmodum mouetur id sequitur, quod per se non mouetur, non igitur sese mouens est. illud autē, quod dicit per aliud, opponit huic particulæ, per se. illud uero, alterius gratia, huic, propter se. Prima autem oppositio ex actiuarum, secunda uero ex finalium causarum differentia sumpta est, ut uidere per se esse dicimus, quoniam nobis hoc per aliud quodpiam nūquam fiat, ex ipsa enim natura uidēdi causa actiua est, diuitias autem non ipsi habemus, uerum per aliud, uidelicet per mercaturam, per agriculturam; per aliud quodpiam tale: rursus in urceo aqua; uel glacies frigidum quidem per se habet, talem uero figuram per aliud, scilicet per urceum. Similiter ibi, propter se, & alterius gratia, nam uirtuti propter eam studemus, non alterius gratia, nam etsi non sit retributio uirtutis, uirtuti tamen propter eam studendum est. uires autem non propter eas habemus, sed propter corpus, corporis enim uires perfectio sunt, & animæ quidem uirtus propter se, eligibile est: uirtus enim perfectio est animæ. Quid igitur sit hoc per se, & p aliud, quidque hoc propter se, & propter aliud, dictum est. Si quodpiam autē sit propter se, hoc omnino est etiam per se, at non item si quodpiam per se est, hoc est omnino per se, ueluti animæ uirtus est propter se, atque ideo per se, actiua enim uirtutis causa in ipsa est anima, quia in rectam affectionem uirtutis non alterius extrinsecus eget, sed in seipsa eius actiuam causam tenet. Similiter quoque corpori propter se sanitas bonum est, & ideo etiam ipsi per se sanitas est, de se namque actiuam causam sanitatis habet, quia bene ualere est secundū naturam, non tamen hoc per se, omnino est propter se, uidere enim per se est animæ, non tamen propter se, sed propter uirtutem, aut conseruationem, simili modo si quodpiam per aliud est, hoc omnino & alterius gratia est, at si quod est alterius gratia, omnino est per aliud. per aliud enim diuitiæ sunt, uidelicet per mercaturam, uel aliud tale, propterea etiam alterius gratia, scilicet uirtutis, hoc sane uidere, uel sanum esse alterius quidem gratia est, at non per aliud, uerum per se. oppositis igitur hoc per se, huic per aliud, hoc autem alterius gratia huic propter se, contingit per se, per accidens esse per aliud. lapidi enim per se est, ut deorsum feratur: at etiam deorsum per aliud per accidens agetur: nam si diuulsum fuerit fundamentum, quæ sustinentur ab eo, per aliud scilicet per diuellentem deorsum ferūtur, per aliud (inquam) sed acta per accidens: illo enim diuellente fundamentum hæc, deorsum secundum naturam locum inuenientia deducta sunt. dicetur, & per accidens per aliud deducta esse per diuellētem. similiter quoque bene ualere per se corporibus adest, attamen per accidens per aliud, per medicum scilicet euacuantem quod angit, uel simpliciter illud surripientem, quod corrumpit. ille enim quæ nocent, ea prohibet, natura autē submouens a se quod afficit molestia, sanitatem secundum naturam facit, etenim infirmitatum ipse naturæ medici sunt, & sic bene ualere per se corpori desiderabile est, quamuis nihil aliud e sanitate adijciatur: item hoc propter se, (quod quidē dixi) per accidens erit alterius gratia, nam uirtus ipsa cum propter se sit optabile, bonæ gloriæ causa per accidens erit, quia ipsam uirtutem gloria bona sequitur. & quispiam dicere posset esse uirtutem propter gloriam, non autem per se, uerum per accidens: eodem modo cum sanitas propter se corpori sit desiderabile, eam quispiā diceret esse alterius gratia per accidens, gratia uidelicet faciendi aliqua. at enim sanitas non est optabilis propterea, quod idoneum corpus ad agendum faciat, sed hoc ipsum ualens consequitur, sanitas igitur per accidens alterius gratia, faciendi scilicet aliquid est. quæ cum ita sint, patet quod anima si per se mouetur, non utique ab alio mouebitur, nisi per accidens, quod si per aliud mouetur, uidelicet per sensibilia non ipsi quidem erit motus per se, quod quidē uolunt illi, qui eam per se moueri constituunt.

At uero, si mouet ipsa seipsam, ipsa quoque mouebitur. Quare si omnis motus est eius, quod mouetur inquantum mouetur: anima quoque digreditur a substantia, nisi per accidens ipsa se moueat, sed est motus substantiæ ipsius per se. quidam uero mouere inquiunt animam corpus, in quo est, eo modo, quo ipsa mouetur: ut Democritus idem fere dicens cum Philippo Comico. Dicit enim Dædalum fecisse ligneā Venerem, quæ mouebatur infuso argento fusili. similiter quoque Democritus dicit, pilas indiuisibiles, quæ mouentur, quod illis naturæ insitum sit nunquam manere, simul trahere, & mouere corpus omne.

Iam diximus quod per hæc contra illud, sese mouēs, renititur. contra illud ergo hoc est argumentum, quod ita ait, si anima sese mouens est ideo, ut ipsa sit & quæ mouet, & quæ mouetur, & non per aliud quidem mouet, per aliud autem mouetur, & uelut anima mouet: igitur ut anima mouebitur: omne autem quod mouetur, ab hoc digreditur inquantum mouetur: igitur si anima inquantum anima mouetur, ab animæ essentia digreditur. quod enim mouetur secundum locum, ab eo digreditur, a quo loco motum est: eodem quoque modo quod secundum quantitatem; quodque secundum qualitatem mouetur. unumquodque enim inquātum mouetur, ab hoc unde mouetur, digreditur. igitur anima quoque si inquantum anima est, secundum substantiam mouetur, digredietur utique a substantia sua, & corrumpetur. etenim necesse est omnino, ut illi nolunt qui animam dicunt esse incorporeum, & sese mouens, motum secundum substantiam accipere. cum nanque mutationes quatuor sint, quemadmodum iam sępius dictum est, secundum substantiam, & quantitatem, & qualitatem, & locum, siquidem secundum locum, aut quantitatem mouetur anima, id est in prōptu, quod corpus est, corporum nanque sunt quātitas, & locus. pari quoque modo secundum qualitatem mutatio corporū est, ut iam diximus, siquidem secundum passiuas qualitates mutatio est, ipsæ autem sensibiles sunt, quod autem secundum aliquod sensibile mutatur, corpus est. igitur si mutatio, siue motus animæ neque est secundum quantitatem, neque secundum qualitatem, neque tandem secundum locum, quia incorporea est: illud relinquitur, quod est secundum substantiam, aliter etiam per se substantiam dicunt eius esse hoc, quod per se mouet, quod autem secundum substantiam mouetur, quod idem est ac si diceremus mutatur, corrumpitur. igitur mouendo anima quoque corrumpetur. item aliter, necesse est ipsos dicere mutationem, & motum ipsius animæ secun-

dum

dum ipsam substantiam fieri, si nanque mouet anima se cundum qualitatem, aut aliorum quodpiam, substantia autem eius, neque in qualitate, neque in quantitate, ne que in loco est, quicquid enim in his est, corpus est: id sequitur quod anima seipsam non mouet. nunc autem sese mouens inquiunt, hoc autem nisi per accidens mo ueatur, uidelicet nisi in mouendo alio scilicet corpore in quo est, ipsa seipsam mouere dicatur hoc enim & ip se ponit, quod si non est ita, sed in substantia eius mo tum contemplamur, ipsa quidem de se digrediatur, nos possumus hoc nisi per accidens, etiam sic agnoscere pro eo, quod est, non secundum aliquod accidentium ipsi se ipsam monet, ueluti secũdum locum, uel quantitatem, uel qualitatem. quod si secundum quodpiam horum se ipsam mouet, maxime quidem hoc impossibile est ijs, qui illam esse incorporeum dicunt. Praeterea non esset sese mouens, non enim quantitas, aut qualitas anima est. quare mouet quidẽ anima, quantitas uero, aut qua litas eius mouetur. quemadmodum enim natura secun dum quantitatem corpora mouens ipsa non mouetur, non enim quantitas est, neque corpus in quantum cor pus mouet, sed solam corporis quantitatem mouet, nã que & naturae, & corporis ipsa ratio manet, at nõ sane item quantitatis. sic igitur anima, si secundũ quodpiam horum mouetur, erit non est igitur seipsum mouens. Quod si inquantum est anima secundum hoc habet ut moueatur, tanquam idem sit & mouens, & quod moue tur, alienatio autem est omnis motus ab hoc inquantũ mouetur, illud necessario consequitur ut anima ipsa dũ mouetur, a seipsa digrediatur, & corrumpatur, quod an tem ipsius sese mouens de ipsius substantia praedicent, ueluti secundum hoc ipsum moueatur anima, inquan tum substantia est, id aperte in Phaedro Plato declarat. Postquam enim dixit quod omnis anima immortalis est, immortale est enim quod per se mouet, paulo post infert. cum autem demonstratum sit immortale esse q per se mouetur, animae substantiam & rationem hoc i dem esse dicere quemquam non pudebit. quare & sub stantiam, & diffinitionem animae esse hoc sese mouens manifeste dicit. bene igitur Aristoteles cõstruxit, quod si secundum substantiam mouetur, de se alienabitur, & corrumpetur. Sepenumero autem diximus, qđ omnem operationem motum Plato uocans sic sese mouentem animam dicit esse, ueluti per se operabilem, quod in na turaliũ nullo uidemus. etenim natura, uel potentia mo uet, mouentur autem quae hisce subiecta sunt. Quidam uero inquiunt eam mouere corpus, in quo est, eo modo, quo ipsa mouetur. Postquam superius demonstrauit il lud esse absurdum dicere quod anima dum mouetur, impulsione, & ueluti quodam uecte corpus mouet, nam si daretur hoc, illud itidem fieri posset, quod animalia, quae mortua sunt, resurgerent. ne fortasse quispiam cre dat se eos damnare, tanquam impulsione quadam ani mam mouere corpus dicant, cum non hoc illi dicant: eorum opiniones in medium confert. quod qui dice bant atomos (sic autem Democritus, & Leucippus, & Epicurus, atque etiam Plato dicebat, quemadmodũ de inceps narrabit) dicebãt enim inquit rotundas atomos, cum sint facillimi motus secum corpus mouere, idem inquit dicentes cum Philippo Comico, qui Venerem ligneam, quę mouebatur, Dędalum fecisse dicebat. nam Daedalus cum fecisset in statua quasdam concauitates, argentum uiuum infudit, quo dum moueretur argen tum uiuum (est enim motu facile, & continue deuo lutur) atque impulsione sua statuam moueret, ex ipso statuam Veneris moueri faceret apparere. ualde au tem breuiter, & consequenter Democrito se opponit asserens.

Nos autem interrogabimus, si etiam quietem facit hoc ipsum, quomodo faciet hoc difficile, uel etiam quod dici non potest?

Magna quidem attentione digna dicit nam. quia a nimalia non modo moueri, uerum etiam quiescere ui dentur, quae nam inquit est quietis causa? non enim ex ipsorum suppositione, quae sit quietis causa cognosci potest. nam si mouet animal anima, & quemadmo dum operatio ipsa declarat, in quietem ducit, & dum sphaericae atomi mouentur animal mouetur, per se autem atomi semper mouentur, quaenam quietis est causa?

Omnino uero nõ sic uidetur mouere anima animal, sed per ele ctionem quandam, atque intelligentiam.

Validissimum est hoc argumentum, nam quae ab il lis dicuntur, sunt praeter illud, quod ex rebus efficitur, non enim id uidemus, quod uiolentia, & impulsione quadam corpora anima moueat, sed uoluntate sola, si mul enim pro uoluntate & moueri, & quiescere ani malia facit.

Eodem autem modo Timaeus quoque physica ratione ostendit animam mouere corpus, illam enim mouendo corpus quoque mo uere, quoniam copulata sit illi, eam enim constitutam esse ex elemẽ tis, atque distinctam harmonicis numeris.

Postquam dixit aliquos dicere quod anima corpus mouet eo modo, quo ipsa mouetur: deinde proposita Democriti opinione, factoque breuiter argumento, qđ illa sit praeter ea, quae manifesta sunt, & apparent: hinc Platonis, quae est in Timaeo, opinionem proponit, quae fere similis est, ait enim quod quo motu mundi anima mouetur, eodem mundi corpus, cui contingit, mouet. Quare hanc ipsam opinionem ueluti cum illa Demo criti communicantem, in ordine statim post illam sub iunxit. inquantum enim utrique dicunt cũ animae mo tu corpus quoque simul moueri, pari opinione ducun tur. differunt autem, quia Democritus uelut in uasculo animam claudit: Timaeus uero eam ait corpori, ueluti catenae esse connexam. At operepraeciũ uidetur ipsam Timaei opinionem de anima prius exponere. ille igitur in creatione animae dicit ipsum Deũ accepisse substan tiam, & identitatem, & diuersitatem, quae omnium exi stentium elementa sunt: substantiam autem non quam libet, sed mediam, illius quę indiuidua est, semperque se cundum eadem se similiter habet, & eius, quae circa cor pora diuidua est hanc igitur substantiam, & identitatẽ, & diuersitatem cum miscuisset, inquit produxit, & li neam fecit, deinde hanc ipsam lineam in numeros har monicos diuisit, uidelicet in unitatem, & duitatem, & trinitatem, & quaternitatem, & in nouem, & in nu merum octo, & in uigintiseptem, hanc autem inquit li neam, in duas lineas scidit, deinde cum coaptauisset has ipsas duas lineas inter se in figuram. X. literae reflexit, duosque circulos fecit, alterum maiorẽ, alterum mino rem, hunc quidem interiorem, illum uero exteriorem coaptatos inuicem circa duo puncta, & exteriorem qui dem circulum ad dexteram, interiorẽ uero ad sinistram mouit, & exteriorem eiusdem naturae nominauit, inte riorem uero alterius, & exteriorem unum, & indiuisum dimisit, cũque interiorem sexies diuisisset, septem circu los inaequales fecit, qui duplaque, & tripla ratione inui cem superabantur, & tres quidẽ celeritate motus aequa

les, reliquos autem quatuor & sibi inuicē,& illis tribus inæquales motu constituit & hæc quidem est, inquit, anima mundi. Deinde post hoc dicit, omne corporeum mundi intus clausit, coaptataque anima e medio usque ad ultimum cœlū informauit,& ipm extrinsecus omne circū texit. quæ igitur Timæus dicit, hæc esse ait, & his contradicere se Aristoteles parat, id scilicet faciens ac si quispiam poeticis fabulis contradicat, tanquam rerum naturæ minime cōueniant. nanque, ut ait Plato ijs, qui fabulas poeticas, ut apparent, accipiunt, nihil quidē ma gis ridiculum uideatur, quemadmodum etiam nihil ma gis insanum ijs, qui mētem in illis occultatam, minime quærunt, uerum quemadmodū semper Aristoteles con sueuit, hic quoque quod extrinsecus apparet, arguit, ne quispiam cū quæ per ænigmata demonstrantur cogno scere non possit, in eo quod apparens est, acquiescat. quod enim per symbola quædam, & allegorias doctrinam suam Pythagorei ferrent, id patet, sæpiosque a no bis dictum est, unde quoque illorum præcepta moralia sunt istius modi, supra mensuram ne ascendas. in uia ne seces ligna. ignem gladio ne fodias. stateram ne transilias. cum ad templum te confers, ne de uia flectas, quod illis hoc idem significat, quod oportere eos, qui docūtur ad sacra, quæ illic fiūt curare. hoc autem staterā ne trans silias, quod iustitiam præterire nō oportet. hoc autem ignem gladio ne fodias, idem est ac si diceremus iracundum uerbis ne irrites: illud uero in uia ne seces ligna, hoc significabat. quod in uia uirtutis uitā separabilem studiose curans non hoc animæ, & corporis naturale uinculum corrupto animali dissoluas. hoc tandem supra mensuram ne ascende, dictum est pro eo, quod est, ne uela, neque occulta propter superbiam quod iustō est. hoc autem propterea faciebant, quod indignis sapientiam suam manifestare haud oportere putabāt, unde discipulos quoque per quinquennium tacere moribusque ita se prius ornare iubebant, neque eos doctrinæ suæ participes faciebant ante, quam per quinquennium rectos, bonosque mores assecuti seipsos ea doctri na dignos ostendissent. ea autem, quæ symbolice dicta sunt, per illud quod apparet absurdum, nos ad illam ue ritatem, quæ ibi occultatur, inquirēdam deducunt: neque n. sic fabulari putabant oportere, quemadmodum poetæ faciunt propter iuuenum nocumentū, qui in id, qđ intelligitur uidere non possunt, neque etiam dogmata tradere manifeste uolebant: quare per illud, quod præter rationem uidebatur, in inquisitionem ueritatis occultæ deducentes doctrinam symbolicā cōposuerunt. nam ut primum dicam, quomodo linea, quæ sine latitu dine lōgitudo est, scindi pōt? quomodo item omnibus modis in numeros harmonicos diuisa uelut una existēs secundum longitudinē uel scinditur, uel in circulos flectitur? propterea quomodo linea recta ipsa circulus fit, cū neque linea recta circulus, neque circulus linea fieri possit? magnitudines enim sunt genere dissimiles. Deinde etiam quomodo circulorū unus maior factus est exterior, cum linea neque additionem, neque subtractionem patiatur? quomodo tandē si circuli hi animæ, quorum intus uniuersum corporeum clausum est, coaptati e medio uniuersi usque ad ultimum cœlum coninncti sunt, quomodo (inquam) ipsum totum cœlum circū teguot extrinsecus? non enim circulus exteriorē sphæram circūtegere potest. propter huiuscemodi ergo res, & alia multa clarum est quod alia quædam illi innoere uidebantur. Quod si maxime omnium mathematicorum cognitionis Pythagorei satagebant, Pythagoreus autem Plato erat, ante cuius studiū, nullus ignarus geo metriæ ingrediatur, scripserat, nullus uero, qui geometriam summis ne quidem digitis tetigerit tale aliquid di cere auderet: quispiam ne adeo stultus erit, ut putet ipsum Platonem talia dicere, & intelligere sicut apparēt? at fortasse paucis, breuibusque symbolorum sententiam declarare non erit inutile. anima igitur mundi uita est, & uita intelligentiæ particeps: quod autem uita sit omnis anima simpliciter, ex ijs, quibus ingenita est, patet quod in ipso esse uitam præbet. nam si aliter est, quomo do id, quod non habuit dedit? anima uero est uniuersi, & intellectiua, fecit enim, inquit, mundum animal animatum, & intelligens. Cum igitur eius animæ uitale, & intellectiuum, lineam, circulumque excipit, circulū quidem actionis intellectiuæ signum, nam regressus est ad seipsum circulus, & ab se incipit, inque seipsum desinit. quomodo etiam intellectus ad seipsum conuertitur, se que ipsum contemplatur, lineam uero ut uitæ signum capit. nam uita quidam progressus est, & ueluti fluxus, qui se habet ab aliquo ad aliquod, a quo faciente ad unum factum. Quali modo est etiam linea, nanque habet unde, & quo ab initio ad finem. tali ergo de causa lineamque esse, & circulum supponit declarans esse uitamque, & uitam intelligentiæ participem. ad hæc, cum unam lineam fecisset, quod ita hanc ipsam in duas scidit? quid enim fuit impedimento, quin ex illa eadem mixtura duas lineas faceret? Rursus igitur dico, quod ea, quæ intelligibilia sunt, & diuina, superque animam (quemadmodum ipse Plato dixit) indiuisa sunt, & per se. Similiterque suoi habentia stabilem substantiam, potentiam, actionem, & indetenta ad omnem corporis naturam in ipsa unitate designantur. Vitæ autem naturales (ut ait) pet corpora sparguntur penitus mutantes substantiam, potentiam, actionem, secundum dualitatem, nanque est ante multitudinem. Rationales uero animæ ueluti intellectiuæ, & secundum substātiam immutabiles existentes, & habentes a toto corpore separabiles actiones. Si quidem & ipsæ ante unitatem sunt. ut autem hæ, quæ habitum ad corpus receperūt, & eius conuersionem, & prouidentiam faciunt, sic ante multitudinem sunt, & dualitatem. Quare quoniam uoitatem, & dualitatem ipsam facit, indetentamque eius ad corpus operationem demonstrans illas itidem, quas in corporis habitu contemplantur: hanc autem in numeros quosdam diuidit, non quoslibet, at qui geo metricam, & harmonicam, & arithmeticam proportionem facere possunt. ex quibus secundum primam diuisionem capit eos, quos ego Nomeros partitus sum, qui compositi in ordine hi quidem pares. 2. 4. 8. item lli in ordine impares. 1. 3. 9. 27. geometricam proportionem faciunt, quemadmodum enim se habet primus ad secundum, eodem modo se habet ad tertium secundus. in altera autem diuisione alios numeros accipit, qui musicam, & arithmeticam proportionem facere possunt, & sic qui exacte magis de his discere cupit, Alexandri commentarijs occurrat. qua ergo gratia in hos numeros lineam diuidit? hoc quidem tum pro anima mundi, tum pro nostra accipere possumus. nam qui dem oratio ipsa sicuti pro anima mundi est, ita etiam nostræ conuenit. animæ quidem mundi congruit, ut harmonice moueatur, mundumque similiter moueat: nostræ uero quadrat, quod in se harmonicam naturam teneat, habet enim harmonicam quandam, & ad

iram,

iram, & ad cupiditatem, & quo cognoscitiuam uirtutem coelestium harmonicæ naturæ, & cõcentus habeat. Adhuc sane etiam mathematices huius harmoniæ, musices inquam, & reliquarum. Quare ibi quidem factiuam harmoniæ potentiam accipimus, atque etiã simul cognoscitiuam. hic autem solum cognoscitiuam. in duas autem lineam diuidit, & figura X coniunctas in duos circulos flectit. & alterũ quidem exteriorem maiorem, alterum uero interiorem minorem, duobus in locis coniunctos, & ipsum quidem maiorem, quem nocauit eiusdem, ad dexteram, ipsum uero minorem alterius nominatum, ad sinistram mouet. quid igitur sibi uelit hoc diuidere lineam in duas, quod animo concepimus, a nobis dictum id est. has autem figura X literæ inter se aptat. axes enim & eius partis, quæ dicitur aplanes, & eius, quæ uaga est, ita dispositi sunt, ut sphæra aplanes circa polos æquinoctij moueatur: uagæ uero circa zodiaci polos uoluantur. hi autem diuisi sunt inuicem in figuram X literæ. Quare horum quoque axes in figura X literæ adiacent alter alteri. quod enim & aplanes, & sphæræ uagæ circa eosdem polos nõ moueantur, id ex hoc patet, quod per latitudinem moueri planetæ uidentur, cum scilicet & ad boream ascendant, & ad notum descendant. Vnde & transitu solis ad australia, & borealia æstasque & hyems fit. nam si circa eosdem polos cum aplane planetæ mouerentur, non quidem per latitudinem distantiam facerent. has igitur duas lineas in circulos reflexit. per duos autem circulos illæ idem, quod per duas lineas significat. duplices enim sunt animæ uirtutes, alteræ sublimipetæ, per quas excitatur ad ipsum Deum: alteræ generationis operatrices, per quas ad ea, quæ sunt hic, conuertitur. has autem uirtutes duo circuli subobscure significant, quas alio in loco, equum pulchriorem, & peiorem uocauit: & circulus quidem exterior potentiam animæ sublimipetam significat, interior uero uirtutem generationis operatricem. meliorem autem nominauit eiusdem, peiorem uero alterius, quoniã diuina quidem prope unitatem sunt, & identitate prope unum nimirum existentia: quæ autem sunt in generatione, & discrimine a primo ualde remota sunt. Adhuc etiam commodius illi hi circuli declarant animæ motus, quibus ipsa quoque coelestia mouentur, & quidem circulus eiusdem aplanen notat. alterius uero sphæras erraticas, quos quoque duobus in locis coniungit, zodiacum significans, & æquinoctialem. coniunguntur autem ij in Libra, & ariete. Ad dexteram autem aplane sphęram mouisse dicit, quoniam principium motus est dextra. inde autem principium motus erraticis est ab oriente. Quare etiam sinistris humeris onera imponimus, quo dextra, quæ motus est princeps, facillime solui possit. princeps autem est, uelut ea, quæ promptitudinem magis habeat, promptitudinem uero magis ut calidior habet. calidior autem est, quoniam sanguinis officina hepar in dextris sedet. id igitur manifestum est, quod primum caliditate naturali fruitur. ad sinistram autem circulum, quem uocauit alterius, mouet, motum scilicet errantium, qui est ab occidente, declarans. Sic etiam Poeta dicit. Hi uel læuum petunt, auroram, & Apollinis ortus: Vel dextro ad tenebras, densum & caligine coelum. uocat autem eiusdem aplanem, uelut unam existentem, æqualemque, & semper eodem modo se habentem. Reliquam uero partem uocat alterius ueluti non unam existentem, sed uariam, inæqualem, atque dissimilem, etenim sunt errantium motus inter se inuicem inæquales. alterius autem circulum in septem scindit ea proportione, quam errantes habent inuicem, talibus enim proportionibus diuidit, in qualibus ipsorum spatiaque, & motus inuicem sunt. Quo modo igitur hoc animæ nostræ quadret, id patet, quia illi conuenit per proportionem, quam in numeris harmonicis esse diximus. mundi nanque anima uirtutes horum factiuas, & exemplares habet. nostra uero cognobilium perceptiuas, & imaginarias habet enim perceptiuã potentiam, per quam motuumque rationes, & ipsorum consonantias, atque differentias cognoscit. Etenim quidam scripserunt horum esse inuicem rationem motuum, qualem proportionem ad unumquemque reliquorum motuum, uniusquisque motus habet, & de uniuscuiusque ad alterum consonantiaque, & instauratione, & de omnibus simul, quam instaurationem per multa annorum millia fieri dicunt. fieri autem in tropicis, aut in cancro, aut in capricorno. Tunc autem inde accidere ut uel incendium, uel diluuium fiat. intus autem omne mundi corporeum capit, e medioque coaptata ipsa anima, dispersaque usque ad ultimum coelum circumtegere cuncta circulariter ipsum coelum facit, id scilicet significans extra coelum nihil esse quicquã. Sed intra quæcunque sunt uniuersa complecti, uitæque nihil esse extra partem, uerum omnibus ex anima mundi partem concessam, diuinitusque inspiratam uel obscurius, uel clarius, quemadmodũ uniuscuiusque mẽsura fert. etenim ipsa etiam quæ carent anima, quandam uitam participant, per quam potentias quasdam habent, uel enim calefaciunt, uel frigefaciunt, uel exiccant, uel humectant. Præterea etiam mouent, aut per alias quasdam uirtutes inauditas operantur. quarum rerum aliæ quidem per experientiam multis cognitæ sunt: aliæ uero, qui scripserunt hisce de rebus, ab ijs memoriæ proditæ sunt. hæ autem sunt istius modi. Magnes lapis habet uirtutem, quæ ad se ferrum allicit, & trahit. alius autem lapis est, qui quidem madefactus aqua exardet, sed oleo infuso extinguitur. alius item potentiam retinendi foetus in utero tenet, neque prius animalia illa, quibus hic lapis adiaceat, pariunt, quam lapis ablatus sit. alia quoque sunt huiusmodi innumerabilia, de quibus nunc dicere tempus non est. Vnde igitur (quispiam dicat) hæ potẽtiæ, siquidem omnino hæc ipsa, quæ carent anima, extra partẽ uitæ erant? quid autem sibi uult ad ipsum mundi corporeum animæ ipsius coniunctio? ad hoc igitur dico quod cum sint tres rerum mistiones, una per appositiõem, per quam coaptati sunt inuicem lapides, quibus est ipsa constructa domus: altera per temperamentum, ueluti in aqua, & uino fit: tertia per coniunctionem, ut in funibus: ea quidem, quę per appositionẽ fit, haud compatitur, nulla enim lapidum inuicem compositorum compassio fit. at quæ per temperamentum est, ea confusionẽ eorum, quæ cõfunduntur, operatur: quæ uero per coniunctionẽ facta est, media quodã modo est. neque enim id habet quod appositio, quę cõpassione caret neque eam, quæ est in temperamento, confusionem. quæ enim coniunguntur, per plures partes inuicem coniunguntur. bene igitur cum uellet animę ad corpus uinculum declarare, non dixit, aut miscuit, aut temperauit, sed coniunxit. Quare neque corpori cõmista est, ueluti ea, quæ mouent, quales potẽtiæ naturales, & formę sunt, neque est omnino aliena ab affectu, atq;

habitu, quē ad corpus habet, ut supramūdana sunt. hęc igr (ut summatim dicā) sunt ea, quæ in creatione animę Timæo significata sunt. Reliquum autem est ut hanc ipsam dictionem consideremus. eodem autem mō Timæus quoque physica ratione ostendit animam moue te corpus. eodem mō, quo. s. Democrito uisum est. quē admodum enim ille dicebat corpus simul cū atomis ro tundis motis, de quibus animam constare uolebat, moueri. sic Timæus eum mundi corpori animam cōiunxis set, uniuersum cum ea simul trahi dicebat: ueluti inquit fabula narrat Ixiona rotę uinctum pati, qui simul cum rota eodem motu mouetur. Timæum autem uocat Timæum Platonis. sic enim dialogos Platonis uocare cōsueuit. eam. n. cōstitutam esse ex elementis, substantiā scilicet identitate, & alteritate, nanque hæc apud ipsum Platonem sunt elementa, quemadmodum quoque superius dictum est. in generatione autem animæ substantiam capit mediam ex indiuidua, semperque secundum eadem, similiterque se habente, & ex ea, quæ circa corpora diuiditur. hoc enim modo uerba Timæi dicūt, ex ea substantia, quæ indiuidua, & semper eadem similisque est, & ex ea rursus quæ circa corpora diuidua fit, tertiam substantiæ speciem ex ambabus in medio contemperauit, ex ea inquam quæ ipsius eiusdem naturæque, quæ ipsius alterius particeps esset. nunc quidem indiuiduam, semperque se eodem modo habentem substantiam dicit intelligibilem, diuiduam uero speciē ipsam materialem. Quare propria ratione quod est in materia factum indiuiduum separatur, atque distinguitur. cum enim sit una in hominum specie ratio, in materia p partium differentias distinguitur. quoniā igitur omnia cognoscit anima, similiaque similibus cognosci oportet eam ex eorum, quę sunt principijs constituunt, ut cum ex ambabus teneat, hac quidē intelligibilia, ea uero sensibilia percipiat, quoniam quoque sēsibilium cognitio non per res materiales, atque corporeas, uerū per uniuscuiusque speciem fit, atque hoc modo substantias ipsa percipit. Quoniam uero præter substātiam sunt etiam, quæ substantiæ acciderunt, hæc autem sunt præter substantiam genera, illam ex eo, quod est eiusdem, & ex eo quod est alterius, constituunt. in omnibus nāque hisce est oppositio quædam, hinc quidem quod melius est, in de uero qđ peius, ueluti in quantitate moderatū, atque immoderatū, quorum moderatū melius est, in qualitate bonum, & malum, in relatione dextrū, & sinistrū, in ubi supra, & infra, in quādo prius, & posterius, & in reliquis similiter. Pythagorej uero in omnibus existētibus duo principia, atque elementa accipientes, alterum quidem decens, meliusque, & finitum faciunt, alterū uero peius priuatiuumque, & infinitum Quoniam autem in omnibus quod melius est, idem simplexque est, & ipsum sibi conueniens quod uero peius est, id est uarium, sibique dissonum: propterea ipsum melius ad ipsum eiusdem reducunt, ipsum uero peius, ad illud quod alterius est, ueluti bonum, & malum. quorum alterum quidem scilicet bonum, simplexque est & ubi conuenit, alterū uero scilicet malum uarium est, a seque ipso dissonat, atq; discordat. Similiter quoque est rectum, & curuum, asperum, & leue, planum, & montuosum, æquale, & inęquale, sanitas, & morbus, & quæcunque sunt huiusmodi alia. Quo igitur horum anima cognitionem haberet, in eius temperaturam Deus opifex naturam, quæ est eiusdem, quæque est alterius, accepit. At sane sciendum est quod si quæ sunt inter substantiam indiuiduam, & nō diuiduam quidem per se, sed circa corpora diuiduam (dicit enim animæ substantiam duorum esse incorporeorum) inter duo scilicet incorporea esse ipsam dicit. inter duo autem incorporea, & eadem indiuidua, nanque ipsum incorporeum est indiuiduum. quæcunque igr ueluti de animæ magnitudine dicuntur, ea per allegoriam dicuntur nanque si ea est circa corpora diuidua, nō est corpus, non enim esse eam corpus, sed circa corpora dixit eam esse diuiduam. id patet. quia neque super hanc corpus est. ꝙ si corpus non est, id sequitur omnino, qđ neque magnitudo est, neque enim superficies est, neq; linea, quæ quidem subsistētiam propriam non habent, sed in corpore esse illu est. manifestum est ergo, quod omnia circa animam symbolice accipit, & ipse Aristor. in eos inuehitur, qui sic nō quod significatur, sed quod in superficie apparet, enarrant.

Vt sensumq; & insitam harmoniam habeat, & uniuersum feratur consonis lationibus, recta linea ductum in circulum flexit, eunque traxisset ex uno circulo duos circulos duobus in punctis cōiunctos, rursus unum diuisit in septem circulos, tanquam sint cœli lationes ipsius animæ motus.

Aliqui dicunt, ex quo ea, quæ de mundi anima dicta sunt, omni quoque animę rationali conueniunt, hoc ui delicet, ut sensumque, & insitam harmoniam habeat, ad sumendum esse ueluti super animam nostram dictū sit, quod ea sit harmoniæ magis effectiua, quam sensitiua. Quod uero sequitur, uidelicet, ut uniuersum feratur consonis lationibus, de mundi anima capiendum esse. sed hæc interpretatio non ualde quodammodo consonanter considerationi dictorum conuenit, utraque enim in eodem constituit. fortasse igitur, ut harmoniæ, cuius est mundo causa, sensum accipiat, hoc est ut non sine ratione, quemadmodum natura facit, sed cum ratione, & sensu percipiāt: nonne igitur harmoniam & ea, quæ ratione carent, exadiunt? nonne per fistularum sonitum ouium greges aguntur? nonne itidem sub tuba equi superbientem in bellum audaciam sciscitant? quomodo igitur in creatione animæ hoc ut animæ rationalis proprium tradidit, quod non animæ mundi solum, sed etiam nostræ conuenit? dico igitur quod & si natura illis ut exaudiant datum est, simpliciter tamen ueluti quandam uocem audiunt, concinnitatem uero nec ne habeant, id quidem minime iudicant, est enim nostræ illud animæ proprium, quæ si cantus audiat, illud scit, & iudicat, utrum uocum consonantia concinnitudinem faciat, an non. Notandum autem est, quod ipse Timæus lineam ex illa temperatura factam primum diuidit. deinde in duos circulos flectit. Aristoteles uero contrarium dicit, eum lineam flexisse, deinde in duos circulos diuisisse. sed hoc illi nihil ad propositum conferebat, ideo indifferenter historia ex opinione Timæi usus est, ueluti cœli latiões sint ipsius animæ motus. at ipse Timæus quemadmodum apparet, illud dicere uidetur, quod cum anima simul reuoluta cœlestia, motu eodem cum ea simul ferantur. sed id sane non est, quod cœli motus, sint animæ motus, uerum sicuti dixi illa est horum causa. quod si præpositionem hanc secundum præponamus, dictio ipsa manifesta est, tanquam sint cœli lationes secundum ipsius animæ motus, atque aliter, in cœlestibus quidem sunt animabus corpora coniuncta & ipsa corpora sunt ad animas ipsas conuersa, illæ uero animæ non corporibus distrahuntur, quemadmodum nostræ. quoniam igitur quod est animæ in illis dominatur, magis

gis quam corporeum,& ipsa corpora principiorū sunt ideo lationes cœli motus animæ esse dicit.uel etiam ut apparet ad literam,ita accipiendum est,quod cœli motus sint animæ motus,nanque anima mouendo cœlum mouet, quemadmodū si quispiam animal in cera clauso,quod dum mouetur ceram quoq; moueat,dicat ceræ motus esse quoque motus animalis intus clausi.

Primum igitur non bene est dicere animam magnitudinē esse.

Hinc ad argumenta Timæi opinionis ingreditur,& quam ualidissimis quidem rationibus usus est ostēdendo quod anima magnitudo non est.quod igitur Plato dicat ubique animam incorpoream,& sine magnitudine id patet:uerum etiam ex his,quę dicunt hoc in loco quamuis per ænigmata sint,inueniendum id est.nam si (quod ego dicebam)dicit eius esse substantiam inter eā quæ non diuiditur,& eam quę circa corpora diuiditur, omnino necesse est id quod est inter duo incorporea, uel ex duobus incorporeis, illud esse quoque incorporeum.præterea si corpus illam dixit,quo modo poterat ipsum corpus exissēs,& intus seipsum cepisse corpus mundi, & econuerso hoc ipsum de medio coaptarum usque ad ultimum cœlū dispersum esse,atque aliter cum dixerit corporeum mundi per distinctionem,si quidem illa in mundo est in corpoream eam demōstrauit.sed certe non lineam ipsam,aut superficiem dixit; quod autem nō dixerit eam lineam,patet eo,quod ait eam extrinsecus omne cœlū circūtexisse.sed neque superficiem.quomodo enim si esset anima superficies coaptari e medio, deinde usque ad ultimum cœlum dissipari,ipsumque totum circūtegere poterat?quare neq; lineam, neque superficiem quidem esse animā diceret; Quod.n.in omnibus mathematicis scientijs geometria, arithmetica,musica,& astronomia haberet habitum Timæus, ex ipsis uerbis illud manifeste uidere est; quare nec quidem nec lineam,nec superficiē existētem,quod ait,hoc posse facere iudicauit.ideo si neque lineam, neque superficiem,neque corpus esse animam dixit,id sequitur quod neque magnitudinem esse eam dicit,etenim in his magnitudo est.Quamobrem Aristotelis contradictio ad eos magis expositio est,quam contradictio: quodque etiam ipse eos Aristoteles cognouit,& nō sic ut apparent ea ipsa accipere,ex illis patet,quę dicit Aristoteles. in ipsa autem dictiōe insistemus: ne eadem bis dicere coacti simus.

Nanque animam uniuersi scilicet,talem esse uolunt, qualis est qui uocatur intellectus,non est enim neque qualis sensitiua,neque qualis concupiscentiæ uis, harum nanque motus non est circularis latio.

Absurdum inquit est animam quamuis esse magnitudinem dicere. intellectum uero multo magis. quod enim illi dicentes circulos eos esse animam mundi, non quamlibet,ut ita dicam,nutritiuam,aut irascibilem, aut concupiscibilem,sed rationalem, & intellectiuam dicebāt:id patet ex eo,quod illā circulariter moueri dicūt. circulariter autem moueri dici soli conuenit animæ rationali,ipsa enim in seipsam conuertitur,& circulum imitatur.at sane sentiendi uis,aut irascendi,aut cupiendi,quæcunque ea sit, haud habet circularem motum: eiusmodi enim potentiæ lineæ quædā sunt,etenim uisus ab oculis per lineam demittuntur: & rursus per reuerberationes recurrentes per suam ipsorum lineam reflectuntur.iracundia uero, & cupiditas progressus quidam sunt imitantes lineas, cunque non circulariter moueantur,de sua sede proferentes operationes circa corpus sine ulla conuersione eas habent, neque enim quæ runt ipsæ quid agant,aut quid sentiant,neque omnino ipsæ se cognoscere possunt.quare linea quædam est harum motus. Rationalis uero animæ circulus quidam uidetur esse,quoniam ipsa & agit & quærit, & ipsa seipsam cognoscit ipsa circa se quærensque,inueniens.hoc autem circuli proprium est a se in se conuerti:atque aliter sensus,& ira, & cupiditas animalibus auxilio indigētibus in salutem datæ sunt,at diuina nullius auxilij extrinsecus egent:præterea procedens ipse dicit,has ipsas potentias a secundis dijs mortales existentes immortali animæ,quam Deus ipse primus creat,esse subcomplicatas,atque aliter,cupiditas,& simpliciter appetitus,est rei absentis,cuius aliquis indigeat desiderium. Mundus autē cū omnia intra se cōtineat, & nihil extrinsecus habeat,nihil quicquam desiderat,quare in ipso neque ira, neque cupiditas est:ideo qui mundi animam esse intellectum dicunt: cū deinde illam magnitudinem supponant esse,absurdissima quidem faciunt. & ipsa quidem dictione Deum fecisse mundum narrat animal animatumque,& intelligens. Contentus sane sit ipse hac sola coniectura, quod intellectum dicunt animam; quia ipsam circulariter moueri dixerunt: aduersus ergo ipsum dicamus, tu quidem ipse scis te propterea circularem accepisse motum,quia talis est quędam operatio intellectus,non igitur magnitudinem dicebāt,sed symbolice intellectum latēter per circulos innuebant: nam si penitus animæ actionem,cum potētijs irrationalibus rectitudinem porrectam,operationem uero intellectus esse circulum symbolice, & per similitudinem dicis; id patet quod in dictis Timæi circulos,& reliqua symbolice per proportionem capiemus non autem ueluti sit animæ magnitudo. manifeste igitur & ipse sciuit quali intelligentia hæc ipsa diceret. & argumenta ea dirigit non aduersus eos, sed contra illos,qui male quod apparet,excipiunt.

Intellectus autem unus,& continuus est,quemadmodum intellectio.intellectio autem sunt intelligibilia.hæc autem seriatim sunt unum,ueluti numerus,non autem ut magnitudo: quapropter neque intellectus hoc modo continuus est.

In contrarium producit opinionem: quemadmodū enim superius quum se illis opposuisset,qui animā moueri dicerent,ostendebat quod ea non solum nō sponte mouetur,sed nec omnino mouetur: eodem quoque modo hoc in loco illis, qui magnitudinem dicunt eam esse,repugnat. Id autem patet quod omnis magnitudo continua est, tantum inquit abhorreo dicere quod intellectus continuus sit, quod conuenientius ipsum discretum esse dicerem: quod si penitus ipsum cōtinuum dicere oportet, ita continuus erit, quemadmodum discretam quantitatem esse continuam dicimus: numerū autem dico qui sic habet continuationem, ut numeri sint seriatim nullo interiecto intermedio,nanque inter unitatem,& dualitatē,& reliquos numeros seriatim iacentes nihil est alieni interpositum inuicem,itaque continui sunt numeri: quoniam inuicem seriatim dispositi sunt. igit inquit si intellectum continuum dicere oporteat,ita eum quemadmodum numerum esse cōtinuum dicemus: non autem ueluti illi magnitudinem dicunt: hoc autem ex ijs quæ sunt naturæ posteriora nobisque magis cognita,confirmat: sic enim, inquit. continuum intellectus habet,ut intellectio.intellectio uero ut intelligentiæ at intelligentiæ,ut numerus seriatim obtinēt. seriatim autem illud est, cuius nullum medium est inter-

medium: sic autem numerus post unitatem, dualitatem, seriatim habet. deinde ternitatem, deinde quaternitatem, inter quos numeros nullum intermediū est interiectum simili quoq; modo propositiones absque inter medio sunt: est enim prima & deinceps alia, nihilque est intermedium, quapropter in hisce est cōtinuatio de inceps, nō autem quemadmodum in magnitudinibus. Sic igitur & in intellectu continuum diuisum capit intellectum, perfectum agentem eum, qui in diuinis est: nō qui potentia intellectus est. actio autem intellectus, intellectio est. intellectio uero nihil aliud quam intelligentiæ sunt ueluti quoque sensus actio est ipsæ sensationes, etenim in intelligentijs intellectioni est esse: neque enim sine intelligentijs intellectionem intelligere licet. Quemadmodum igitur continuum intelligentiæ habent, habent autem deinceps. quum enim natura inuicem differant, deinceps intelligendo continue habēt. non enim simul omnia intelligunt, ut ille mūdi primus & abstractus intellectus: sed sine tempore quidem, quo niam neque in tempore est, huius esse seriatim autem ueluti numerus. Igitur sic etiam intellectus continuus habet, nō etenim ad ea quæ sunt extrinsecus, actio eius extenditur: at in seipso uidens omnia. uidet q̄m in eo ipso sunt omnium rationes, totum quidem, quę ante ipsum sunt imaginari, eorum uero quæ post ipsum exem plariter. Quoniam igitur seipsum uidens omnia uidet. est enim formarum plenitudo, eo quod pluresomnino sunt intelligentię, erit ut numerus. Quod aūt eodem se riatim sint sic utique ueluti intelligentię erit cōtinuus. possunt aūt intelligentię interpretari pro ipsis intelligibilibus. quemadmodū etenim intelligibilia inuicē cōtinua sunt (sunt. n seriatim secundū entium ordinem, atque progressum) eodem modo quoque de ipsis intellectio continuū habet: ut. n. se habent intelligibilia, sic se habet intellectio, & quo mō se habet intellectio, eo mō intellectus continuū habet eo quod deinceps intelligat sed etiam tu sane scis Aristoteles te & numerum & intellectum per proportionem uocare continuum: non autem ueluti magnitudo existentia at fortasse diceret: ego non esse numerum dixi, sed ueluti numerum, neque continuum simpliciter sed ueluti continuum, illi uero eodem loco numerum atque continuum dixerunt: sed illud patet quod ęnigmatica uniuersalitet erat eorū doctrina.

Sed aut impartibilis, aut non, ut magnitudo aliqua, continuus est.

Maxime quidem inquit impartibilis est, atque incorporeus intellectus, quod si penitus illi continuationem dari oporteat, illi sic erit continuum, quemadmodum dictum est.

Quomodo enim intelliget magnitudo existens utrum uniuersaliter, an in quacunque partium suarum?

Quoniam circulariter Timæus animam mouet. ut ipsa circunductione attingens intelligibilia suscipiat: ideo dicit, quo modo quū sit circulus attingens uel sensibilia, uel opinabilia, uel intelligibilia, ipsa suscipit? porro etiam opinionū uerarum & falsarum coniecturales causas reddit? quoniam ut dictum est, eius de omni anima sermo est. Propositum ergo Aristotelis est, ut hanc ipsam opinionem refellat. quid enim dico inquit, non posse fieri ut intellectus ipse sit circulus, eum nanque esse magnitudinem, ex impossibilibus est: non enim fieri potest, ut si sit magnitudo, quicquam intelligat. Argumentum autem ex diuisione procedit, hoc modo. aut inquit intellectus quum sit circulus mouendo tangit intelligibile, & sic intelligit. nam si magnitudo est, alio modo non cognoscet, aut tangendo intelligibile necesse est omnino, quod aut in puncto tangens intelligat, aut in partibus. quod si in puncto, aut uno in pūcto intelligit: aut non uno in puncto. Nam si quidem uno solo in puncto intelligat, alia superflua sunt quid igit mo tu circulari, aut omnino magnitudine est opus? nanq; si punctus unus ad intelligendū sufficit, superflua est ipsius magnitudinis suppositio, quū nihil intellectui cōferat. Nam si intellectus eo qd' intelligit intellectus dicit: punctus aūt solus est is qui intelligit, hic sane punctus ipse est intellectus: q si uno in puncto non intelligit, id sequitur, qd' aut in pluribus aut in omnibus intelligat. Quod igitur in pluribus intelligat, id quidem fortuitū uidetur, in quot enim aut quare tot neque aut in pluribus aut in paucioribus intelligit. & rursus quæ relinquuntur superflua erant. si autem in omnibus punctis intelligit aut singula puncta intelligibilia omnia intelligit, aut ad singulum intelligibile omnium punctorū cōspiratione opus est, & non aliter intelliget aliquid nisi omnia puncta intelligibile tetigerint, aut hoc quidem puncto hoc intelligit, alio uero aliud. & sic deinceps ut contingit uisus quidem uisibilia auditus autem audibilia, reliquique sensus aliud quodpiam capiunt ex sensibilibus. Quod si unumquodque omnia intelligit, infinita autem puncta frequēter dicit, aut infinite illud idem intelliget: nunc autem apparet & semel contingēs est, fieri nanque id potest, ut quum semel aliquid ante intellexisset, amplius illud non intelligat ut quod eius oblitus sit uel quod illud ex discursu non aggressus fuerit, quare si contingit quod semel aliquid intelligat: ut quoque autem punctorum omnia intelligente & circulari latione semper intelligibili tangente necessarium est, ut idem infinities intelligat. Igitur suppositio talis falsa est: atque aliter si infinita puncta sunt infinita autem impossibile est ambire, nunquam secūdum totum se intellectus intelliget. uerum ipsum intelligibile hoc sane intellectus intelliget: illud uero nequaquam. sic in unoquoque intelligibili omnium tactu opus est, atque non aliter nisi omnibus tactis aliquid intelligit, quid inquit fecit quum unumquodque tangeret? id enim patet quod unumquodque aliquid fecit. dixit ideo quispiam quæ nam est in unoquoque apprehensio? quod si aliquis diceret ueluti per cōsiderationem hoc quidem hāc propositionem tangere, aliud uero aliam, & ipsam omnium periodum esse conclusionem, & ueluti totum intelligibile, uidelicet intellectio perfecta: ad hunc dicemus quod deinceps Aristot. de uisu ait, ostendens esse incorporeum, quod si quidem hæc hanc intelligit propositionem, aliud uero aliam: quid est quod iudicat atque dicit, q hæc ab hoc altera est? hoc enim idem est ac si hoc ego, tu uero illud sentias. quid autē colligens ex omnibus collecta conclusio? oportet enim q omnes ipse propositiones cognoscat, ut eo modo dicat. ex his hæc colligi potest: quod enim tetigit hanc ipsam propositionem non alteram cognoscet, quam alterū punctum tetigerit, nanque altera suppositio fiet, omniaque cuncta apprehendent. item aliter quoniam unaquęque propositio, est etiam enuntiatio quædam: manifestum certe est, quod quando propositionem ueluti enuntiationem intelligit, ut quodpiam intelliget nihil aliorum punctorum contactu indigens præsertim, si puncta quidem sunt infinita. opus autem sit ad ali-

quid

quid intelligendum tactus infinitorum, infinita uero in determinato tempore præterire impossibile est, nunquam intelliget: intelligere enim non est, nisi omnia rei intelligibilis tangat. omnia autem quæ sunt infinita tangere impossibile est: nunquam igitur intellectus intelliget. reliquum est, ut quæramus num aliquando, ut sensus, ita intellectus alio puncto alia intelligibilia suscipiat. quod si fit, rursus quidem non secundum se totum omnia intelliget. hoc autem non ipsa actio dictat. haud enim quum uolumus animam quodlibet intelligere, hanc intellectus partem mouemus, alia uero abiecta est, & in reliquis similiter. quomodo autem sensui assistens est intellectus, quod oculus quidem colores, auris autem strepitus: alius uero sensus alia sensibilia percipiat. Et quod nunquam sensus alius sensibilium aliorum sensibus assistit, & his, qui diuersa suscipiunt sensibilia, atque aliter quæ diuersa suscipiunt ea esse secundum substantiam diuersa necesse est. Diuersa igitur secundum substantiam puncta erunt. quæ autem differentia substantialis puncti sit ad punctum, neque id uolentibus fingere facile est. sic igitur ut in puncto intellectus intelligat, haud fieri potest, quod si secundum partes intellectio fiat, aut rursus una ex partibus ad intellectionem sufficit, aut non. ergo si pars una sola sit intelligẽs, aliarum suppositio superflua erit. hæc enim ipsa intellectus erit, alioqui illud quærimus, utrum hæc ipsa pars in puncto tangens intelligibile intelligat, an secundũ partem. Et primæ rationes ueniẽt. sed supponatur quod uniuersaliter intelligat. quis igitur reliquorum est usus? quod si secundum unam partẽ intellectio minime fiat, quoniã illud contingit quod omnis magnitudo in finita, & in infinita diuidatur: etenim diuiduntur in finita magnitudines si in eadem, siue in æqualia secundum quantitatem diuidantur, uelut in digitalia uel cubitalia. omne enim finitum definitur ab omni finito, in infinita autem si in eadẽ secundum rationem diuidãtur, si scilicet in duas æquales partes secentur. in duas enim æquales partes diuisio in infinitum tendit. ideo quia semper in magnitudines diuisio fit, omnis autem magnitudo continua est, omne autem continuum diuisibile. Quare si in definita diuisio fiat. aut unum quodque omnia intelliget, aut aliter non intelligit, nisi omnia aut aliqua tangat, & eadẽ rursus dicemus, quemadmodum prius. atque similiter si in finitæ partes supponantur, iisdem rationibus utemur, quibus in suppositione secundum punctos usi sumus. argumenta enim similiter omnibus conuenientia ipse Aristot. partitus est. nos autem omnibus omnia accommodamus.

Partium autem, aut in magnitudine aut in puncto, siquidem & hanc partem dicere licet. si igitur in puncto, ipsa autem puncta infinita sunt, manifestum est, quod nunquam percurret.

Quoniam magnitudines partes similares sunt, nanque ex magnitudinibus magnitudo est, non ex punctis. punctus enim magnitudo non est, at magnitudinis principium. propterea quum dixerit; partium autem, aut in magnitudine, aut in puncto, significauit per abusionem loquens, an punctum ipsum partem dicere oporteat.

Quod si in magnitudine sæpius, aut infinities intelliget idem. uidetur autem & semel contingens.

Sæpius quidem si in definitas partes diuidatur: infinities autem si in infinitas.

At si satis est tangere quãlibet partium, quid opus est moueri: aut etiam omnino magnitudinem habere.

Hoc est si quamlibet partem circuli tangens intelligibile suscipere potest, quid circulari motu opus est? et enim ipsa etiam suscipiet, quid enim illi ad susceptionẽ circulariter mouendo confertur, nihil autem illi neque magnitudo ad intellectiõem prodest, si quauis partium intelligat, si nanque aliquid diuisum maneat, nihil minus, quod absque affectu esse ex diuisione possit, hoc aliud est præter id quod diuiditur, & ipsum per se dimẽsione carens est, & impartibile, ueluti superficiei perpetuo diuisæ albedo ipsa in unaquaque partium seruatur, at quantitas ex diuisione patitur, atque minuitur. ut enim ita dicam quę bicubitalis est, cubitalis fit, quum tamen album eodem modo se habeat, aliud igitur est albũ præter illud quod diuiditur, hoc sane modo, si quauis partium circuli similis intellectio fit, maximamque in parte, & in minima igitur intelligens est, præter magnitudinẽ nihil ergo ad intellectionem magnitudo cõfert, siquidem maioremque & minorem partem similiter intelligit.

Quod si necessarium est intelligere toto circulo tangentem, quis est ipsis partibus tactus.

Quum sit diuisio quod aut in parte sit ipsius intelligit, circulus autem in toto, in parte autẽ aut secundum magnitudinem, aut in puncto, quumque exposuerit ea quæ absurda accidunt suppositioni dicẽri quod in parte intelligit, reliquum nunc exponit, toto scilicet intelligere circulo. nam si non prius intelliget, quam ambiuerit circulus, quid unaquæque partium facit? si enim partes ambientes non intelligant, totius autem circuli tactus in partibus sit, neque ipse quidem intelliget, nulli enim nisi in partibus eius tangit intelligibile. at enim dicere id restat, quod unaquæque partium intelligibilis partem cognoscit, circulus autem totum ipsum totum. quod autem hanc opinionem absurdum sequitur ipse inducit, postquam enim dixit quis est ipsis partibus tactus, tanquam in eo quod tacetur illud acceperit, quod partibus ipsius intelligibilis tangunt, subintulit,

At etiam quomodo intelliget ipsum partibile impartibili, & ipsum impartibile partibili.

Si enim partes non possunt intelligere totum, sine autem intellectione partium totum non intelligit, nanque intellectionis partium collectio est, ipsa totius intellectio: nullum quidem impartibile intelligere potest. quare ipse quum sit partibilis, intelligibile quum sit impartibile non intelliget. item si unaquaque parte pars intelligit ipsa intelligẽtia tota composita erit, quomodo igitur intelliget intelligentia simplex? tota enim sic intelligentia composita erit. At qui si simplex non sit intelligẽtia, neque etiam composita erit omne enim compositum ex simplicibus constat, hac de causa nulla erit intelligentia, neque ideo intelliget. igitur non existente intelligentia, intellectus destruetur. apposuit autem ipsum partibile impartibile ueluti arguens eos, qui dicant intelligentiam tactu fieri, si nanque impartibilis est intellectus, quomodo ipsum partibile intelliget? impartibili enim contanget, impartibile non partibile, aut quomodo impartibili ipsum partibile intelliget, ut sit adiacens ipsum in puncto? quomodo enim ipsa in puncto susceptio partibilia intelliget. hoc autem etiam quomodo intelliget ipsum partibile impartibili, aut ipsum impartibile partibili, sic quoque uelut ab alio principio interpretantur, quoniã nõ

esse intellectum magnitudinem dicit, ne quispiam credat eum sic ipsum impartibilem dicere, ut punctus hæc ipsa apposuit. neque enim inquit si magnitudo sit impartibilia intelliget, neque partibilia si punctus. Aliter ipse in intellectu dicit impartibile: ipsius enim intellectum impartibile substantia per se subsistens est, ab omni magnitudine separata, punctus autem in linea habet esse & est ipsius magnitudinis principium. quomodo autem intellectus quum sit impartibilis intelligat, omnia in tertio libro narrabit, aliqui ut in altero argumento hoc audiendum communiter omnibus dictis suppositionibus conuenire, nam quia circulus intelligens tanget aut in puncto tangit, aut in parte, quod si in puncto tangens intelligit quomodo partibilia intelligit scilicet corpora: non enim punctus magnitudini conuenit. quo igitur modo si non conuenit, intelliget? quod enim non tetigit nullo modo hoc intelliget, quod si in partibus intelligit quo modo quæ impartibilia sunt intelliget? partibile enim nõ conuenit impartibili, hoc autem ad ueram rationem nullo modo amplius addnci potest, quoniam quocũque modo intellectus quum sit impartibilis, omnia partibiliaque & impartibilia intelligit, impartibile enim nunc dicimus id quod partibili opponitur uidelicet punctum intellectus autem impartibilitas alia quædam est neque multi partibilitati corporis opponitur, nam ueluti in se omnium rationes habens intelligis,

Necesse autem est intellectum esse circulum hunc. intellectus nanque motus intellectio est: circuli uero circunlatio est. & intellectus quidem fuerit circulus, cuius talis circunlatio intellectio est.

Ne quispiam dicat, Timæum nõ dixisse animam circulum sensibilem sed uniuersalem circulum, & ipsius rationem circuli qui sine magnitudine est & incorporeus propterea omni circulo pari modo paruoque & magno adaptat, & hoc per hæc ipsa præparat, omnino enim inquit ex ijs quæ dicta sunt sensibilem circulum intellectum dicere Timæum credendum est. Quod enim hoc ipsum demonstrat illud sensibile significat. hoc enim est ipsum demonstrans. Vnde igitur hoc quod ipsi dicebant uniuersalem circulum non moueri? quia ratio est. quam autem rationem intellectus habet ad intellectionem hanc eandem circulus habet ad circumlationem, utraque enim motus est, intellectio quidem ipsius intellectus, circulatio uero ipsius circuli. ideo econtrario etiam quam rationem intellectio habet ad circumlationem, eandem quoque ad ipsum circulum intellectus habet. Quod si intellectio circunlatio est, igitur intellectus quoque circulus est: & si circuli sensibilis circunlatio est, nam circulus uniuersalis non circunducitur. igitur etiam intellectus sensibilis circulus est.

Semper autem aliquid intelliget. id enim opus est, siquidẽ æterna est circunlatio.

Aut hoc ait quia idẽ sæpius intelliget, aut quod semper oporteat in infinitum altera atque altera intelligere, si quidem circunlatio sit intellectio, ipsa autem intellectio æterna. hoc autẽ nullam necessitatem habere uidetur, dixerit enim semper aliquid intelligere necessarium esse & ab eodem in idẽ rursus uenire, etenim quia nulla talis est anima, qualis est intellectus primus, qui collectim & sine tempore habet intellectionẽ, non quidem modo hoc, modo illud, uerum simul omnia intelligens. At quoniam omnis anima, etiam si uniuersi animam dicas, habet intellectionem transitiuam, ab hoc in telligibili ad alterum transiens: ideo semper mota, semper aliquid intelliget, causa uero æternitatis propter infinitatem temporis necesse est utrursus in idem reuertatur & sic imitetur circulum, neque sane infinita intelliget, quia neque infinita sunt intelligibilia. nunquam igitur hoc dicit quod idem semper intelliget, quia nunquam totum intellexerit. nanque circunlatio similis similiterque se habens de eodẽ aliquo erit, quare tale esse oportebit illud quod intelligitur, quale nunquam intellectũ fuerit. quid hoc igitur est, quod nulla est intellectio infinita, per ea quæ sequuntur, adducit.

Etenim factiuarum uel actiuarum intellectionum sunt fines, omnes enim alterius gratia sunt.

Intellectiones actiuas esse finitas ex actionibus ostendit, omnis nanque actio gratia alicuius finis est. igitur quum finem cuius gratia fiunt, consecutæ fuerint, operatione supersedent. nulla nanque actio tendit in infinitũ, quicquid enim cupimus, alicuius gratia cupimus. habent præterea actiones ipsæ principia. quare ueluti sunt actiones, ita se speculationes de illis habent. actiuæ igitur se speculationes finitæ sunt, ueruntamen (ut sæpius in alijs diximus) econtrario speculationes & actiones se habent inuicem, ipsius nanque actionis finis principium speculationis est & econuerso, principium igitur architectonices est (si quidem contingat actio) fundamentum iacere, uel materias ipsas præparare finis uero tectum, hoc est ab imbribus, & caloribus protectio: speculationis igitur et actionis eiusdem ijdem sunt econuerso termini.

Contemplatiuæ autem rationibus similiter terminantur. ratio uero omnis aut est diffinitio, aut demonstratio: demonstrationes autem & à principio sunt, & habent quodammodo finem syllogismum uel conclusionem.

Quod neque contemplatiuæ intellectiones infinitæ sunt ostendit ipsæ rationibus, quæ circa eas fiunt ex clarioribus obscuriora dilucidans, nuntij enim sunt intelligentiarum rationes, hæ autem nobis manifestæ magis suot magisque cognitæ, quam sint habitus: unde procedunt. est igitur omnino necessarium quod quemadmodum eæ quæ sunt de cõtemplatiuis intellectionibus rationes se habeut: ita fiot etiam ipsæ intellectiones. Quare si ostendero rationes ipsarum finitas esse illud etiam consequetur quod & illæ finitæ sunt. rationes autem de contemplatiuis intellectionibus demonstratio, & definitio fuut. Quod autem nulla harum fiot infinita, inde patet quod omnis demonstratio principiumque & finem habet, principium quidem communes notiones, finem uero ipsam demõstrationem conclusionemque: nulla igitur demonstratio infinita est, definitiones quoque ipsæ finemque & principium similiter habẽt, principium quidem genera generalissima, finem uero species specialissimas differentias, ergo neque diffinitiones ipsæ sunt infinitæ. Item aliter quum nulla substantia sit infinita, sed terminata necesse est etiam quod earum rationes definitiuæ sint finitæ. Item aliter si omnium quæcuoque sunt generalissima decẽ genera sunt, & horum non est in infinitum progressus, uerum usque ad indiuiduas species, post quas singularia sunt diffinitio ex omnibus finita erit: ex his igitur sunt ipsæ diffinitiones: omnis ergo diffinitio finita est. At in demonstratiua quoque ostensum est, id nullo modo fieri posse, ut in infinitum demonstrationes progrediantur. Nanque sic omnis cognitio & scientia destrueretur.

si enim

si enim in diffõnum assumptionem infinitas drias accipere oportet, infinitum aut finito tpe pertransire impossibile est. uerum definitione non cognita rei naturam cognoscere haud possibile est, ignota aut rei natura neque per se ipsi in exñtia cognoscere possibile est, circa quæ demõ fit, omnis igitur cognitio destruetur. Non igitur diffões in infinitum tendere possibile est, quare si rationes intellectiuarum contemplatiuarum finitæ sunt, ipsas quoque intellectiones finitas esse necesse est. syllm autem ipsam conclusionem dicit. quamobrem postquam dixit syllm, interpretans adduxit uel cõclusionem, uelut alterum pro altero dicens. quod autẽ rationes de contemplatiuis intellectionibus duæ solæ sint, definitio .s. demõ, inde patet, φ omnia quæcunq; sunt, aut substantiæ sunt, aut substantijs accñtia, est.n. aliquid substantia animæ, & est aliquid quod circa illã accidit, ut mortalis sit, uel in uniuerso medium habet ordinem, uel aliquid simile. substantiarum igitur comprehensio per diffinitiones inuenitur, accidentium uero per demonstrationem, sed eorum accidentium, quæ per se sunt.

Quod si non terminantur, saltem non regrediuntur rursus in principium: sumentes aũt semper medium extremum rectè proficiscuntur. circulatio uero rursus in principium reuertitur, definitiones autem omnes finitæ sunt.

Si quispiam inquit hæc dicat, quod in infinitum demonstrationes extendi possint, is quidẽ maxime a scopo ueritatis errabit, quemadmodum nos ostendemus, iam uero & si progrediantur in infinitum, recta tamen incedunt, & non in id quod a principio est. Iterum ueniunt ueluti quũ sic dico, homo est risibile, risibile uero rationale est, igitur homo est rationale, quum huic ipsi demonstrationi uno addito termino alteram demõstrationem coapto, si quidem extremum appositũ feci, quique erat ante extremum, eum medium constitui, neque hoc ipse etiam declarat quum dicit, sumentes medium & extremum. Appono igitur animal sic, omnis homo rationalis est, omne rationale est animal, igiẽ omnis homo est animal. adiungo etiam corpus animatum, talis autem demõnum progressus in rectitudine fit. non.n. unquam reflectitur in principium. i. non amplius reuertitur ad demonstrandam propõnem dicentem quod homo risibile est. id.n. iam demonstratũ est., nanque si demonstratum non esset nec ipsa omnino ꝑcederet, demõ simplr, qm̃ non reflectitur in cõem mẽtis conceptum quæ est ipsarum demõnum principiũ, de quo prima propõ contexitur, quæ ipsa per se fidem faciens demõne non indiget, circulus uero in seipsum reuertitur, quod autem non progrediatur in infinitum demõ, inde etiam patet, aut. n. a generibus gñalissimis incipit, & pronunciat usque ad species specialissimas, aut econuerso ex his incipit, & pronunciat in illa. Hoc autem, quod ait sumentes medium terminum male ab Alex. percipitur, medium nanque propõnis ipsum terminum ponit ueluti medium hominis & risibilis & rationalis. non amplius igitur demõnem seruat, si quidẽ habeat propõnem quæ per medium quendam terminum demõnis indigeat. At quemadmodum diximus extremus quidẽ extrinsecus aduenit, medius uero non aduenit. Verum extremus ab hoc positionem pmutat. mediusq; fit, & si sic acceperimus quod intra propositionem terminum accipiunt, ueluti in quem propõ nõ est medio carens, neque etiam tãquam recta incedatur neque circulum imitentur, nec. n. primus terminus qui erat subiectus in conclusione prædicatus fiet, nec qui prædicatus erat subiectus fiet nisi termini conuertant ipsi, in quibus etiam demõ fit circularis non per demõstrationẽ methodon, sed per ipsam materiam ueluti cũ dico, hõ risibile. est risibile aũt mentis, & sciæ capax. hõ igiẽ mentis, & scientiæ capax est, & econuerso mentis, scientiæ capax risibile est, risibile uero est hõ. sciẽtię igiẽ & mentis capax est homo.

Præterea si eadem circunlatio sæpius fiat, opus erit sæpius intelligere illud ibidem.

Cum dixerit φ infinita intellectio circunlationem fine carentem sequitur, siue cum idem semper in intelligendo sit neque factum fuerit unquam, siue cum sæpius idem reuoluatur, demõstrato absurdo quod prius sequitur, nunc quod hæc sequitur ostendit. si nanque eadem est semper intellectus circunlatio, idem quoque semper erit, quod intelligitur, quare illud idem semper intelliget & nihil unquam aliud, quare nec omnia intelliget.

Atq; item, intellectio similis est quieti cuidam & statui magis, quam motui, eodem quoque modo syllogismus.

Coronidem pulchram imposuit. nam sane quidem motui quælibet similis uidetur, qui nanque dubitat, in multa perturbatione & motu est, qui uero inuenit qđ idem est ac si dicam intellexit in quiete & tranquillitate postea est. unde quoque scientia dr̃ ἐπιστήμη quia ἐφιστᾶ-σιν.i. in statum animam ducit, & is, qui ratiocinatus est, & per demõnem quod quærebat inuenit, deinde qtiescit. quare si ipsam intellectionem & conclusionem syllogismi, circunlationem esse dicunt, magis ipsa quies est quam motus. quod si uiam quæ ducit in intellectionẽ esse circunlationẽ dicunt, in priores rationes ueniemus quid unaquæq; partiũ facit aut finitæ sint aut infinitæ, quid etiam sit illud, quod ipsas ꝓpões coniungit. nãq; aliud cũ aliud intellexerit, nisi quodpiam aliud sit, quo conducente omnia suscipiantur, neque conclusio ipsa deducetur. neque enim erit aliter, ac si hoc quidem ego tu uero illud sentias quod si sit aliqoid, hoc est anima non circulus,

At uero neque beatum quidem est quod non facile, sed uiolentum est.

Potest hoc etiam per se esse argm̃ atque superiorib. coniungi, nanque cum dixerit intellectionem quieti magis cuidam quam motui similem esse, cumq; ex hoc ostenderit quietem magis esse intellectui secundum naturam quasi adductum esset ea de causa motum esse ꝑter naturam, quia si secundum naturam quies est illud necessario sequetor quod præter naturam motus erit, quare si moueatur intellš uiolenter mouebitur, quodcunque n. præter naturam est, id uiolentum est cũ igiẽ ex prædictis illud adductum sit, quod intellš uiolentia mouetur, hoc iure optimo subinfert. at uero neq; btm̃ est, quod non facile, sed uiolentum est. At uniuersi animam in beatitudine esse oportet. quod si neque secundum naturam moueẽ quia quies magis est intellectio quam motus, neque etiam præter naturam ne sit extra partem beatitudinis, nullo igitur modo mouetur. põt autem quoque per se esse argm̃, cum nanque demõstrauerit ea quæ absurda sequuntur opinionem illorum, q secundũ naturam moueri aĩam dñt, nunc edocet quid. sequeretur, nisi secundum naturam moueretur, quia ꝑter naturam mouetur, ui mouetur, omne aũt uiolentũ nequaquam beatum est, at uniuersi animam beatã esse oportet.

Quod si est motus eius non substantia, præter naturam sane mouebitur.

Potest hoc etiam huic quod ante est, esse continuũ. nam postquam dixit illud haud esse beatum, quod nõ facile sed uiolentum est quo modo id erit uiolentum, per hæc inducit, siquidem, inquit non est in substantia eius motus, non erit autem in substantia motus, qm̃ qe ti magis quam motui ipsum intelligere simile est, id ẽt per se absolute potest intelligi, nam si mouetur intellẽ, a[n]ima etiam mouetur. At quieti magis quam motui ꝓportione respondet intellectus, præter naturam motũ habet. nihil autem quod præter naturam se habeat, semper est, sed ubi est illud quod est præter naturam, id ẽt omnino quod est secundum naturam, sequitur. at non sane quod est secundum naturam sequetur omnino id quod præter naturam se habeat, igitur id quod præter naturam mouetur, motum secundum naturam continebit. At uero secundũ naturam, (quemadmodũ demonstratiõ est) moueri non põt, ergo neq; præter naturam mouebitur.

Laboriosum autem quoq; est esse mixtum cum corpore non ualens dissolui.

Q͞uo sit motus uiolentus & difficilis & præter naturam, per se hæc ipse declarauit, quod.n.corpori cõmixta sit, cumq; eo trahat ea, de causa motũ laboriosum continet, ea quodámodo q̃ Ixion ferens. nã si cœlo cõiuncta est, ut ipsum quoque moto suo secũ circũducat, motum quidẽ non facilẽ sed laboriosum continet, hoc autem nequaquam beatum est.

Est insuper fugiendum, si quidem melius est intellectui non esse cum corpore, quemadmodum & dici consueuit, & multis simul uidetur.

Ex his, quæ consueuerunt a Platone dici, quæque etiam multis uĩr, absurdum esse confirmat, illud etiam Platoni quoque uidetur esse animæ melius ut ea sit sine corpore, nanque illi laboriosa est in corpore uita. quod etiam mundus non sit soluẽdus, illius opinio est, unde in priori sorte sempiterno æuo anima quam mũdus erit, neque id habẽs quod animæ nostræ, quæ a corporibus aliqñ soluuntur, cum, illa semper cum corpore coniuncta sit Bene igitur hæc Arist. induxit, si uere, quemadmodum Timæus dicere uidetur, substãtia eius corpori coniuncta est. At uero quemadmodum cum corpori dominatur anima, sequens, atque obediens corpus habet, non autem motus corporis ipsa sequitur, hoc modo, multo magis ipsum cœleste corpus cũ ab oĩ difficultate mortali longe absit, aīæq; sola uolũtate moueaf, nullam ex ea re aĩa difficultatem habet. ut etiam nostræ aĩæ in luminoso corpore quod uocant αὐγοειδὲς, esse nihil difficile est.

Item quod circulariter feratur cœlum, causa latet, neque.n.ipsius animæ substantiæ causa est, quod circulariter feratur, sed per accidens eo modo mouetur, neque corpus ipsum causa est, uerũ ipsa anima magis corporei.

Nunc ueluti id ostensum sit quod anima cum sine magnitudine sit atq; incorporea, nõ per se sed p accñs mouetur, merito quæ nam circularis cœli motus causa sit, in dictis illorum minime patere dicit. si nanque aĩa dum moueť mouet, demonstratum est aũt quod per se non moueť, quæ nam cœlo motus circularis causa est? neq; n.per ea quæ demonstrata sunt, anima ipsa per se mouetur, neq; sane corpus ipsum sibi causa est motus, id.n negat Plato ut illi secundum naturam sit circularis motus, sed ex aĩa hunc ipsum illi esse uult. igiť p eos circularis motus causa non patet. Arist n.corpori cœlesti naturalem motum tribuit, concurrere aũt cum naturali ex anima motum dicit, qui motus cũ in ipso sit, sic mouet.

At uero neque quia melius dicitur, & quidem oportebat ipsum Deum propterea circulariter facere ferri animã quia melius ipsi est moueri, quam manere, moueri autem sic, quam alio modo.

Non solum inquit, ex ijs quæ dicta sunt in Timæo, ignoramus quæ sit causa motum circularem faciens, uerum etiam finalem. nullo.n.modo confirmauit esse cœlo melius moueri quam quiescere, & id circulariter quã alio motu, nec præterea omnia quæcunque sunt in natura ad ipsum finem respicere, quod quidem pulcherrimum est omnium, quæcunque circa eam ipsam rẽ fieri possunt ipse.n.& motus, & circularis motus finalẽ causam demonstrat & quod motus ipse circularis æternitati conueniat, quia neque principium neque finem habeat, & quod ipsi magis erat bonum moueri, quam stare, neque operari quam nihil facere melius est. At etiã Plotinus circularis motus finalem causam reddit, ita dicens. quare.n.circulariter mouetur? quia intellectũ imitatur, etenim intellectus operatio circularis est, id dixisse uidetur, quod nos dicendo consecuti sumus, qm̃ igiť peiora ad ea quæ sunt meliora conuertantur, sic & ipsum circulariter mouendo intellectus imitatur operationem item aliter, qm̃ ubiq; simul esse diuina res est. Quod autem ubique circulari motu accedit, id qđ ubique est imitatur, præterea finalem figuræ sphæricæ causam Plato reddidit, decentem.n.inquit atque cognatã figuram illi dedit, nanq; complectenti omnia figurarũ capacissimam dedit, in planis autem figurarum q̃ sunt æqualis mensuræ, circulus est capacissimus, in solidis uero sphæra.

Verũ quia est talis consideratio aliorũ sermonũ magis propria, eam quidem dimittamus.

Illud n.quærere, cur sic cœlum moueatur, & quare eo modo melius a scopo ꝓposito aberat, sermonib.n. de cœlo & motu talis consideratio magis conuenit, instans aũt propositũ de anima est. id igiť solum locutus, quod ea a Timæo ꝑtermissa sunt, ad sermonẽ propositum reuertitur.

Illud autem absurdum accidit & huic sermoni, & plurimis illorum de anima. coniungunt.n. & ponunt in corpore animã, non prius determinantes quam ob causam, & q̃uo sese habente corpore, & si uideatur hoc necessarium esse. nam propter cõionem hoc quidem facit, illud uero patitur, & hoc quidem mouetur, illud uero mouet, horum autem nihil adest inuicem quibusuis. at illi solũ conantur dicere quale quid sit anima, de susceptiuo aũt corpore nihil adhuc determinant, quasi possibile sit secundum Pythagoricas fabulas quamlibet animam in quoduis ingredi corpus. uidetur.n. unumquodq; propriam habere speciem & formam. similiter autẽ dicunt ueluti si quispiam diceret tectonicam in fistulas ingredi. oportet.n.artem quidem uti instrumentis, animam uero corpore.

Postquam contra unamquanque opinionem de aĩa particulatim dixit, nunc unam atque eandem cõem omnium simul, hisce qui de anima dixerunt, quasi accusationem infert. Nam cum de anima dixerint, ij de susceptiuo eius corpore nihil quicquam dixerunt, qualis anima quali corpore utatur. Atqui corpus & anima hæc quidem facit, illud uero patitur, sed agentium, atq; patientium quidam est habitus & cõicatio non.n.quoduis a quolibet patitur, neque.n.ab dulcedine albedo, quare neque in omni corpore ipsa aget anima, neque de quauis anima quodcunque corpus acciderit patieť

nanque

nãq; si inuicē secundũ formã differunt animalia, forma uero animatorum est uniuscuiusque anima, nanq; ipsa subiectum perfectum facit, eadem autem forma in diuersa materia nunquam nascetur, uniuscuiusque.n. formæ propria materia est. Alia nanque est æris materia & lapidis, alia & aliorum similiter. non igitur quæli bet anima in quouis corpore nascetur, quemadmodũ igitur qui de ære Philosophus naturalis disputat, non eius solũ formam sed materiam qnoque dicere debet, ut ipse in quarto meteororum atque alibi fecit, eodem quoque modo eum qui de anima disputat facere oportet de corpore.s. qđ eam suscipiat enarrare. uidelicet quale quid sit, & natura & potētia, siquidem aĩa corporis est aĩa, sed illi, inquit de anima locuti de corpore nihil pdeterminauerunt, ueluti id fieri possit, inquit, ut quēadmodum Pythagoreorũ fabulæ uolũt, anima qlibet in quoduis corpus ingrediat, sermone quidē ualde usus iniurioso, fabulosa sunt, (ait) neq; sermone digna q̃ ex illis dñr, quale est illud Empedoclis, qui & ipse Pythagoricus fuit.

Olim nanque fui cespesque puerque puellaque,
Et uolucris cœli, atque alti maris incola piscis.

Est autem hoc ipsum absurdum, nanque unaquæq; res formam propriam tenet. quare si sunt animalium differentes formæ, forma autem maxime est anima, nõ omnium erit animalium ipsa eadem anima. nam uelut ars alia alijs instris utitur, nec unquam rectionis fistulis utetur, sic animis quoque naturalia propria sunt instra corpora ipsa quibus utuntur, oportet.n. quod appetitionibus animæ sit idoneum corpus, quod ipsarum appetitionum susceptiuum fit. quemadmodum.n. se habet ars ad instra, sic anima se ad ipsum corpus habet. Quod si nõ illud fieri potest ut instro quolibet ars hæc utatur, id etiam sequitur quod eo, quodcunque accide rit corpus, anima quæuis non utetur. oportebat igitur eos qui de anima dicerent etiam dicere de eo corpore quod animam ipsam susciperet, quod ipse in tractatu de partibus animalium fecit, unamquanque.n. partem figurari dixit non de sola animæ ipsius operatione, neque de sola corporis compositione, sed ex ambabus, uelut oculus, qui non simpliciter de tot talibusque tunicolis, uerumetiam cum tali animæ potentia composita pars est, similiter qnoq; in alijs uniuscuiusque partibus. hic autem non sólum de sensibus, uerumetiam de sensuum sedibus potentias sensitiuas capiētibus disputabit. bene aũt non omnibus dixit, sed plurimis qui de anima tractauerunt, excipiens uidelicet ipsum Platonem, qui multis de anima declaratis, multum quoque de susceptiuo corpore sermonem fecit, & in Timæo, & in Phædro, ppea.n. caput superiorem totius corporis habere partem sphæricumque esse, quia id rationem q̃ corpori præest, ac dominatur, maxime complectatur, quod etiam mundi pars præstantissima cœlum uitaq; animals, quæ in hoc est, totius mundi supremum locũ tenet, sphæricumque est. quid ita autem ait cor ipsum cono simile est, quia inquit animositas in eo sedet, quæ quidem ignem ipsum imitatur, qnare ipsum quoque cot ad similitudinem coni figuratum ipsius ignis substantiam sequitur. similiter etiam de hepate reliquisq; partibus, & toto humano corpore naturaliter disputat hoc modo, quod consurgit de toto corpore rotũdum caput. s. reliquum uero rectum, sequitur. i. quod humanæ animæ mixtum demonstrat, uidelicet. quod ex ratione & irrationabili, mortalique atque immortali uita compositum cõmixtumque est. quæcunque.n. uitæ sunt immortales solum eæ non aliud quã corpus sphæricum consecutæ sunt. id enim quod immortale est ꝓpriam sibi similemque figuram adpetit, ea autem circularis est, quæ neque finem, neque principium habet, q̃ uero sunt solum mortales ut eorum quæ ratione carēt uitæ sunt, ijs solum corpora recta sorte obtigerunt. ut enim diximus uitæ irrationales lineæ sunt similes, & ea quidem obliqua, pronaque adeo sunt ut nullam cognationem tum cœlestibus habeant. homo autem qui uita mortali atque immortali constat, corporis proprij figuram consecutus est, superiorem quidem partem rotundam rationalis atque æterna uis illa tenet, quæ corpori princeps imperare debet, inferior uero pars recta est, unde mortalis atque irrationalis immortalemq; & rationalem uitam sequitur. sic ille quidem cum dixisset in Phædro de immortalitate animæ, de'que corpore illi proprio (quemadmodum diximus) figurato ait. non. n. nisi cognouerit id quod est, in hant ipsam figuram ue. nerit tanquam sit aliqua anima, quę id nesciat, quod est uidelicet irrationalis, quæ nunquam in humanam figuram ueniat ut patet, quo corpori præsit eidem'que imperet. hoc autem Aristotelicum ab eo antequam Aris. id diceret, dictum est, non quamlibet animam in quoduis ingredi corpus. quid autem ita dicebat id quod est id scimus quod ipsum intelligibile innuebat, uere.n. hoc, quod est, ut immateriale & nihil hñs potentia est, sed sine potentia ens actu est, omne aũt sensibile nõ est ens. Quare semper quod potentia est idem est, ac si dicam quod non est. igitur solũ rationalis ut intellectualis intellectuale cognoscit.

Alia etiam quædam opinio tradita est de anima.

Questus Arist. cõiter de omnibus ijs qui de anima disseruerunt, quia de corpore ipsam suscipiente nihil dixerint, oportebat.n. cum non q̃libet anima in quoduis corpus ingrediatur, quia tali proprietate quæ corpori ad susceptionem talis animæ conueniat opus est, alia nanque est compositio & temperamētum eorum animalium quæ in irascibilide signantur, alia eorum q̃ in concupiscibili, alia eorum quæ secundum consilium atque rationem notantur, & simpliciter ad animæ ipsius operationem conuenientiam, corporisque & elementorum temperamentum, & apparatus instrorum pertinent. his igitur dictis, quæ proprie consequitur opinionem de anima coaptat, ad hoc.n. quidam respexerunt quod animæ non qoodcunque accidit corpus, est particeps, ibi.n. temperamento, quod animæ cõueniat opus est, ueluti etiam harmonia quæ non ita ut obtigerunt quibuscunque chordis fit, uerum conuenientiam quanta extensione opus est. adde etiam quod ipsam animam esse corporis harmoniam putauerunt, & uarias esse animarum species, quæ ad uarias corporis harmonias aptantur. Hanc igitur exponit opinionem atque refellit, & interim solam hanc opinionem in hisce inquirit. paulopost autem rationes ponit quibus illi in hanc opinionem uenerunt. at ante etiam in alijs uidelicet in Eudemo dialogo contra hanc opinionem dixit, & ante eum Plato in Phædone huic opinioni instans quinque dialecticis argumentis est usus, & hoc primũ, harmonia ipsa adaptatis aduenit, adesse.n chordas, quas deinde tm̃ ostensas esse. unde postea sic harmonia aduenire oportet, quare harmonia posterior est earum q̃ adaptantur, sed anima ante corpus adaptatum præexistit, si quidem disciplinæ reminiscentiæ sunt. non igiť

ipsa anima harmonia est. hoc autem argm̄ dictum est tanquam demonstratum id sit præexistente animam, ppea quod id n. ostensum est esse disciplinas ipsas reminiscentias. hoc igitur argm̄ ad animam solam rationalem facit. alia autem partim ad omnem animam, alia uero ad rationalem solam faciunt, una quidem ratio est ea, quæ dicta est, altera uero quæ sequitur. Harmonia inquit adaptatis haud repugnat, sed sequitur sic se hñs quocunque se habeat adaptata. anima autem corpori repugnat, atque illi imperat, non igitur harmonia est anima. Quod autem fieri nõ possit, ut adaptatis harmonia repugnet id patet, quia in illis habet esse. unde impossibile est ut illis ea sit contraria. nihil est n quod non esse cupiat. anima uero corpus ipsum negligit, corporis conatibus contraria est, & omnino corrumpi ipsum cupit, ut quæ in eo non habeat esse. Tertio ratio est, harmonia ipsa suscipit magis & minus, dicimus enim quod hac lyra hęc magis aptata est. At anima magis ac minus non suscipit, non. n. seipsa anima magis anima & minus anima fit. At neque alia magis alia, non igitur est anima harmonia. Quarta ratio est, anima uirtutem & uitiositatem suscipit, quarum uirtus ipsa est harmonia potentiarum, nanque animæ ipsa consonantia est, uitiositas uero dissonantia, quæ potentiarum animæ ipsius pugnæ, atque seditio est, unde anima ipsa harmoniam & inconcinnitatem suscipit, hæc. n. uirtus & uitiositas est Harmonia autem harmoniam & incõcinnitatem non suscipit, ridiculum nanque. i. dicere qd harmonia inconcinnitatem, uel econuerso quod inconcinnitas harmoniam suscipit, non est igitur harmonia ipsa anima. Quinta ratio est, si anima ipsa est harmonia ea non suscipit inconcinnitatem, inconcinnitas autem animæ uitiositas est, quod si anima uitiositatem non suscipit, omnes bene similiter erunt, at secundum uidelicet consequens falsum est, igitur & antecedens. non est ergo anima ipsa harmonia. Ad tertiam rationem quæ dicit, harmonia magis & minus est harmonia, sed anima magis & minus non est anima, (sic. n. propõnes accipit Plato) se tur ab Epicuro ratio, qua per similia ipsam redarguere tentat dulce, inquit, magis & minus suscipit, mel ipsum magis uel minus non suscipit (est. n. substãtia) non est ergo dulce mel. quod quidem absurdũ est. uterque autem syll'orum, in secunda figura sil'r complexus non sine syllogizandi ratione esse uidetur: quare necesse i. aut utrunque esse uerum, aut si manifeste falsus, & sine syllogizandi ratione est syll's Epicuri, tale quoque Platonis esse argm̄ necesse est. In omnibus. n. comparatio similis est, quod autem sine ratione syllogizandi sint utrique facti dicere poteris, si medium terminum qui in utroque syllogismo est acceperis, & prius Platonis syllm̄, non. n. eundem medium terminum, in utrique propõnibus inueneris, habet. n. se sic syll's, harmonia magis & minus est harmonia, anima non est magis & minus aĩa, quare in maiore magis & minus harmoniam esse prædicatum est, in maiore uero magis & minus non esse animam, non est ideo medius terminus unus, non igitur cum syllogizandi ratione factum est argm̄. in alio quoque syll'o sil'r, alibi. n. magis & minus dulce prædicatum assumptum est, alibi autem magis & minus mel, unde medius terminus, non est unus. nam quanquam uidetur accipere unum medium in utrisq; cum dicimus, mel magis & minus nõ suscipit, dulce aũt magis & minus suscipit, unum iuquam esse in utrisque prædicatum uideatur licet suscipere. s magis & minus, non tñ id uerum est, quod sit unus terminus, non enim simpliciter, hoc dulce magis & minus suscipit, sed inquantum dulce, neque. n. inquantum corpus, sil'r quoque ipsum mel non simpliciter magis & minus non suscipit, sed inquantum mel, non sane inquantum dulce suscipit simili quoq; modo anima ipsa inquantum anima, magis & minus nequaquam suscipit, at quo ad affectus id quidem suscipit. oportet igitur in propõnibus assumi, inquantum quidem hæc est, suscipit magis & minus inquantum uero illud, nequaquam. Quod si ei apponatur terminus medius diuersus est, quod si ita est ipsa sine syllogizandi ratione complexio facta est, uerũ ipsam comparationem non esse similem uidere põssumus, ipsumque Platonem recte quidem ratiocinantẽ, Epicurum uero, non recte, sic enim dico, harmonia magis & minus est harmonia, anima magis & minus nõ est harmonia. sic autem unum medium terminum facio. Præterea manifestior erit ratio, si quemadmodum accepit Plato propõnes non acceperimus, sed paulũ transponendo adaptabimus. Nam Plato sic accepit, harmonia magis & minus est harmonia. nos aũt sic accipiamus, omnis harmonia magis & minus suscipit, nam si hoc modo dixerimus, non illa additione, ut. s. dicamus inquantum harmonia, opus est, non. n. simul utrunq; est in harmonia, neque cum subiecto, quemadmodum dulce est, hoc. n. corpus ipsum quod dulcedinem ceperit significat, uelut etiam id in quo sit harmonia, nam sane harmonia quoddam simplex est, ut dulcedo, nanque ipsam solam qualitatem declarat, etenim si quod harmoniam habet, acceperimus, additione nobis opus erit, omne. n. quod harmonia compositum est, inquantum harmonia compositum magis ac minus suscipit, quod si harmoniam capiamus non procedit quod harmonia magis & minus suscipiat. Anima autem inquantum anima est magis & minus non suscipit, id n. apponendum est, animæ inquantum anima, ideo diximus aĩam inquantum est anima, harmoniam non esse, sic igit' Platonem ratiocinantem nobis ostendisse liceat. Epicurus autem rationem cepit in dulci, non in dulcedine, nam si eam in dulcedine accepisset, nihil quidem falsum adduxisset, id. n. uerum est, quod ipsum mel dulcedo non est, ergo quia ipsum dulce utrunque quoddam simul est, additionis indiget, non. n. propositio uniuersalis uera erit, nanque omne dulce inquantum dulce magis & minus suscipit, & non simpliciter, sed mel inquantum mel est haud suscipit magis & minus, ex qbus nihil congregatur, quia non est medius terminus cõis, quare si p̃dicatis hoc inquantum hoc additum fuerit, non ipsum medium cõe accipiemus, ut dictum est quod si subiectis addatur, ut inquantum dulce ipsum dulce, magis & minus suscipit mel ipsum inquãtum mel, magis & minus non suscipit, id concludetur, non est igitur mel inquantum mel est dulce inquantum dulce est, hoc autem cogitari non potest. ex igitur sunt quinque Platonis argumenta, quæ diximus. ipse autem Arist. (ut iam dicebam) in Eudemo dialogo hisce duobus usus est, uno quidem sic, harmoniæ inquit est quoddam contrarium ipsa inconcinnitas, animæ uero nihil est contrarium, anima igitur non est harmonia, sed ad hoc fortasse quispiam diceret, quod harmoniæ contrarium non est proprie contrarium. sed magis priuatio indefinita atque animæ uelut cuidam speciei existenti est aliquod oppositum indefinitum, & quemadmodum ibi talem harmoniam in inconcinnitatem mutari, sic etiam in talem

priuationem

priuationem animam transire dicimus. secundum autem syllogismum sic protulit, harmoniæ inquit, corporis inconcinnitas corporis contraria est, animati autem corporis inconcinnitas est, morbus & imbecillitas, & turpitudo. Quorum quidem a symmetria elementorũ morbus est, partium uero similarium imbecillitas, at instrumentalium turpitudo, quod si morbus & imbecillitas & turpitudo est, ipsa inconcinnitas, id sequitur q͛d sanitas & robur & pulchritudo est ipsa harmonia, sed horum nihil est anima non est inquam anima, neque sanitas, neque robur, neque pulchritudo, nanque etiam Thersites cum turpissimus esset, habebat animam, non est ergo harmonia ipsa anima, & hoc quidem in illis. huic autem quatuor argumentis hanc opinionem refellentibus usus est, quorum tertium dictũ in Eudemo secundum est, quæ autem sint hæc, procedentes in litera sciemus.

Probabilis quidem multis neque minor ulla earum, quæ dicuntur.

Quod igitur opinio quæ dicit esse animam corporis harmoniam, sit probabilis, nunc simpliciter ponit. Deinde autem post obiectiones ad illam factas per opinionem probabilem quõque imponit. in Phædone etiam Simmias ait, nullam rationem, sic ipsi de anima p̃babiliem uideri, ut ea quæ ipsam esse harmoniam dicit.

Rationes uero ueluti damnatas dedit, his etiam quæ in cõmuni dicuntur rationibus, harmoniam nanque quandam ipsam aliqui dicunt.

Et si, inquit, probabilis est opinio, rationes tñ dedit ueluti condemnata, uidelicet in rationes profecta damnata est, & reprobata, ut ea, quæ mẽdax est. Deinde apponit ubinam damnata fuerit, in cõibus, inquit, rationibus. quæ dñr, hoc factum est, innuens fortasse uel sua contra alios, non scripta colloquia, uel externas cõmentationes, de quibus dialogi sunt, quorum est Eudemus, quas quidem uocauit externas ideo, quod non ad legitimos auditores, sed in cõmunem multorum utilitatem scriptæ sunt.

Etenim harmoniam temperationẽ, & compõnem quandã contrariorum esse, & corpus componi ex contrarijs.

Postquam igitut exposuit opinionem illorum, qui esse animam harmoniam dicebant, hic eam rationẽ ponit, per quam confirmare rem suam conabantur, syll͛s autem talis est. Harmonia componitur ex contrarijs, & animatum corpus ex contrarijs quatuor elementis cõponitur, uidelicet arido, liquido, frigido, calido. corpus ergo animatum est harmonia. quod ergo harmonia ex contrarijs constet, id uerum est: Harmonia. n. quemadmodum Pythagorici uolunt, est πολυμιγέων καὶ δίχα φρονέοντων ἕνωσις, id est multorum permixtio qui inter se in unitate diuersa sentiunt, hoc sane quod animatum corpus ex contrarijs componatur non uniuerse est uerũ. nãq; coelestia animata cum sint. ex contrarijs haudquaquã componũtur, sunt. n. simplicia. alioqui sine ratione est facta syllogismi complexio, cum sit ex duabus affirmatiuis in secunda figura. Præterea etsi rationalis erat, nõ tñ concludit quod anima ipsa est harmonia, sed ipsum corpus. temperationem uero, & compositionem dixit harmoniam, temperationem quidem elementorum. bene. n. uini, & aquæ fusionem esse compositam dicimus, dicimus autem quoque per appositionẽ, harmoniam. Dicimus enim bene esse compositam ianuam, quam compositionem uocauit. Dico autem appositionem, quando enim sic tabulæ compositæ sunt, ut nihil eiusdem generis admittant, ianuam bene compactam fuisse dicimus.

Atqui ipsa quidem harmonia mixtorũ quædam ratio est, uel compositio, animam uero neutrũ esse horum possibile est.

Hinc argumenta sunt, & hoc ex quatuor argumentis primum est, talis autem syllogismus est. harmonia ratio est, uel compositio mixtorum, sed anima neque ratio est, neque compositio. igitur anima non est harmonia. quod autem neque ratio, neque compositio est anima, nũc quidem ueluti id manifestũ sit, accepit, nãque id quidem absurdũ est animam, siue rõnem, siue cõpositionem dicere, ueluti duplam, uel sesquialterã, uel aliam quandã, siue rursus compositionem, quæ corporum est appositio, substantia nanq; est aĩa. horum autẽ neutrum substantia est. Deinde uero idem procedẽdo demonstrat.

Præterea aũt mouere non est harmoniæ, animæ uero hoc attribuunt omnes, maxime ut ita dicam.

Secundus hic est syll͛s, & ipse in secunda figura. harmonia, inquit, ex quibus est, ex ijs non mouetur, non enim chordas ipsa harmonia mouet. anima uero mouet ipsum corpus, cuius est anima, non est igitur anima harmonia, nullo nanque motu harmonia mouet ea, quorum est harmonia, neque enim ea, quæ harmonĩce composita sunt, harmonia localiter mouet, nanque artifex ea extrinsecus mouet, neque secundum quantitatem, neque etiam secundum alterationẽ, neque enim chordas ipsa harmonia alterat, sed ipsa quidem motis & alteratis chordis fit, non tamẽ in quibus est, cum fit, ea alterat.

Cõuenit aũt magis de sanitate dicere harmoniam, atq; omnino de corporeis uirtutibus, quam de anima.

Hoc est tertium argm̃, est aũt secũdum eorum, quæ sunt in Eudemo. quod aũt harmonia sit sanitas, in illis demõstrauit ex morbi contrario, syll͛s aũt deductionem supra diximus.

Manifestius autem, si quispiam reddere tentauerit affectus, & operationes animæ harmoniæ cuidam, difficile nanque est accommodare.

Aperte, inquit, apparet absurda ea ratio, quæ aĩam esse harmoniam dicit. si unumquenque affectũ, aut operationem animæ in aliquam harmoniam transferre tentemus, si nanque anima est harmonia, operationes quoque, & affectus eius harmonia erunt. ueluti quoque ipsius simpliciter harmoniæ partes, aut species ipsæ sunt harmoniæ. qualis ergo est harmoniæ species, ira, uel cupiditas, uel sensus & reliqua? Lydia ne, an Phrygia, an Iaspia, an aliæ quædam? quod si nihil horum est harmonia, neque anima deinceps erit horum quicquam, hoc est igitur argm̃ quartum, sic autem se syll͛s habet, si ãnima est harmonia, species autem harmoniæ sunt Lydia, Phrygia, & reliquæ, id sequitur, quod harum quædam sit anima. sed hoc dicere absurdum est, non est igiẽ anima harmonia. Verum posset quispiam ad hoc contradicere hoc modo, nos quidem non dicimus chordarũ harmoniam esse animam, sed quandam talem compositorum, siue temperatorum rationem. neque. n. ipsa corporis harmonia, aut elementorum secundum potẽtias, aut instrumentalium secundum cõpositionem, uel Lydia, uel Phrygia est harmonia. nullo igiẽ modo in hoc sermonem Arist. deducit, sed in id quod est harmonia quadam. uidelicet in harmoniam eorum, quæ tali, aut tali ratione composita sunt, non autẽ Lydia, aut Phrygia, sed hoc enarratum est. Quod autem fieri nõ posit,

ut harmoniæ cuidam corporis animæ opera, & affectio nes reddantur, ex ipsa patet progressione, nam dicere intellectum, si sit temperatio, duplam esse rationē, sensum aūt, si ita sit, sesquialteram, atque etiam aliam quādam potentiam, ridiculum est, neque hoc tale accōmodare est facile.

Præterea si diceremus harmoniam in duo respicientes, proprijssime quidem magnitudinum in habentibus motum, & positionem positionemq; compositionem ipsarum, postquam sic coaptatæ sunt, nihil eiusdem generis suscipiant, inde autem quoque mixtorum rationem.

In primo syll'o dixit harmoniam esse rationem, uel compositionem mixtorum, animam autem neutrum esse horum, at unde id patuit, quod anima nihil est horum? ibi quidem sine probatione id accepit, hic uero reliquum demonstrat. dicimus. n. inquit harmoniam duobus modis, & quidem prima ratione, compōnem corporum, qū sic apposita sunt, ut nullum eiusdem generis corpus interseri possit. Veluti cum lapides, quibus constat domus, adeo bene compositi sunt, ut alius lapis, aut lignum, aut quid eiusdem generis interseri non possit, aut grauium corporum aliquid accōmodari, dicimus lapides, & horum harmoniam compositionem, appofuit aūt eiusdem generis, qm̄ fieri potest, ut aer, uel gluten, uel quodpiam tale constructis lapidis interseratur, ex his autem inquit harmoniæ nomen in mixtorum rationem transferimus, ueluti & in temperatis, & in his q̄ sunt in musica, rationem nanque mixtorum sesquialteram, uel sesquitertiam, uel aliam quandam ex compositis per translationem harmoniam dicimus. Quid autē cum dixisset, proprijssime quidem magnitudinum, subintulit in habētibus motum, & positionem? qm̄ uoluit hæc a mathematicis distinguere, nam mathematica quoque sunt magnitudines, uerum neque motum, neq; positionem hn̄t, qn̄quidem neque subsistentiam, in consideratione. n. sola habent esse, & motum quidē, ut a mathematicis naturalia corpora diuidat, positionem autē, quo & lineas, & superficies naturales ab ipsis mathematicis distinguat, positionem nanque hæc ipsa naturalia dico, quamuis motum non habeant. quare aūt secundū primam rōnem harmoniam sub appositione nos contemplari dicit? id inq; ea de causa, qd' nobis magis cognita sit, nāq; & in prædicamentis pprijssime, & primo, & maxime esse substantiam indiuiduā dicit, uelut nobis magis cognitam.

At neutro quidem modo consentaneum est, neque compositio ipsarum corporis partium ualde facilis inquisitum est, multæ. n. cōpositiones ipsarum partium sunt, & multis modis. cuius igitur, aut quo modo putare oportet intellectum compōnem esse, uel etiā sensitiuum, uel appetitiuum?

Neque compositionem inquit, neque mixtionem facere animam rationi consentaneum est, minime autē magis compositionem, qm̄ facile ualde argumentis ratio conuinci potest. si nanque partium similarium compositio animam facit, qm̄ in unaquaque parte instrumentalium, est ipsa similarium partium compositio, etenim manus ex ossibus, & neruis, & carnibus, & reliqs, eodem modo & pes, & caput, & reliqua omnia particulatim esset utique anima, nam si simpliciter anima ipsa compositio est, una autem quæque pars, alia aliter, componitur, animamq; habet, unusquisque etiam multas animas habet, aliter n. tota manus composita est, & aliter partes ipsius manus digiti, aut aliud quodpiam, & in unaquaque parte multæ animæ sunt, quod quidem dicere absurdum est, non est igitur anima compositio, nā si alicui compositioni corporis nulla animæ pars conuenit, ex quanam compositione intellectus, aut sensus constat? non igitur tota toti compositioni congruit, nanque ex singulorum compositione tota a compositio constat, quali igitur compositione & quali in parte unaquæque animæ potentia fit? difficile est, hoc ē fingere, ut ipse ait, multæ aūt partium compōnes sunt, & multis modis, multæ quidē qm̄ multa quoq; membra sunt, multis aūt modis, qm̄ partium similarium compositionem aliter aliud habet.

Similiter aūt absurdum est, & rationem mistionis esse animā, non. n. eandem habet rationem mixtio elementorum, secundū quā caro, & secundum quam os est, accidet igitur multasq; animas habere, & secundum totum corpus, si quidem omnia ex elementis commistis, mixtionis autem ratio, harmonia est & anima.

Per alterum inquit significatum harmoniæ, animam esse harmoniam dicere absurdum est, nam. n. multæ rationes temperationum in corpore per partes similares sunt elementa. n. eadem, ratio autem tēperationis horum, alia quidem in osse, alia autem in carne, in sanguine uero, & in reliquis partibus similaribus alia. Quare per hanc ipsam rationem multas habere animas ipsum corpus necesse est quod si temperatio ipsa harmonia est, harmonia autem anima, multæ quidem sunt ipsius corporis partium temperationes, quod si quispiam dicat haud simpliciter quamcūque compositionem, sine harmoniam animam dixisse, neq; huius, aut illius partis, uerum totius corporis compositionem, & harmoniam esse animam, dicimus quod maxime quidē ut ad simpliciter dicentes harmoniam, neque prædefinientes ratio dicta est. deinde etsi aliquis hanc ipsam rationem confutabit, aliæ tn̄ sunt, quæ quidem conuinci nō possunt. ad omnes autem dicimus quod si harmonia est anima, quæ superiora sunt, inferiora facient, nam quæ sine anima sunt, animorum causa erunt, quæ ratione partionis, & sensus ea, quæ non habent sensum, quod quidem absurdum est, dicere scilicet peiora esse meliorum causam.

Petiuerit autem quispiam hoc etiam ab Empedocle, unumquodque enim ipsorum in ratione quadam dicit esse, utrum igitur ratio est anima, an potius aliud aliquid existens, innascitur membris? Præterea utrum concordia cuiusuis causa mistionis sit, an ea quæ secundum rationem sit? & hæc uerum ratio sit, an præter rationē aliud quodpiam? hæc igitur habent tales dubitationes.

Postquam eos, qui harmoniam dicunt esse animam, redarguit demonstrando quod quamcunque harmoniæ speciem supponamus & secundum temperationē, & secundum compositionem, absurda multa sequentur, ueluti contra Empedoclem merito ex dictis in transgressione dubitat, qm̄ & ille ex temperatione elementorum ipsas animalium partium species fieri dicebat. id enim narrabat, quod alia elementorum ratio carnem facit, alia os, alia uero aliud quodpiam, & eius infra proponetur sermo, quo dicere conatur, quæ nam in unaquaque parte temperationis elementorum ratio sit. qm̄ igitur partium formas esse temperationis rationem dixit, est autem ipsa quoque anima totius animalis forma, non immerito quærit, utrum & ipsa anima sit ratio mixtorum, de quibus animal totum constat, an aliud aliquid existens præter rationem mixtis ipsis innascitur. nam si ratio mixtorum est anima, quo inquit terra. etenim terram uidimus, non n. ratio sunt elementa? adhuc autem quemadmodum formæ inquit multæ sunt animæ

animæ in animali, magis autem in unaquaque parte, qm̄ multæ quoque rationes sunt, si aliud aliquid exñs præter rationem mixtis ipsis innascitur, quid existens & quo innascitur? & rursus quo inquit? terra etenim serram uidimus. quod si elementa ipsa sunt anima, qua re in alijs quidem formis ossis, & carnis, & similium nō elementa, sed ipsam rationem causam esse dixit, in anima autem ipsa elementa? nā si forma melior est, quam materia, & ipsa materia sunt animalis partium elementa, forma uero ratio ipsa, id sequitur quod ratio tempe rationis ipsorum, sit elementis melior. quare forma .s. caro, os, & similia melioribus erunt peiores, uidelicet ratione temperationis, immo ratio ipsa erunt, melior autem forma anima ex peiorib. uidelicet ex materia erit, hæc enim aliarum formarum materia erat, meliora igiť ex peioribus erunt, quod quidem absurdum est. Deinde qm̄ Empedocles dicebat amicitiam esse causam temperationis elementorum, seriatim de ipsa dubitat. nam amicitia uel est eadem mistione, ut mistionem amicitiā esse dicimus, uel est alia, uel etiam alia cuiusuis est causa mistionis, uel eius, quæ est secundum rationem. quare si est eadem mistione, quæ nam est ipsius mistionis causa? nullo enim modo id fieri potest, ut res sine causa generationem habeant, ut ait Plato. quod si alia est, cuius nam mistionis est causa? at si cuius uis est, illud accidet, quod ex quacunque mistione formæ fient, neque solū quæ genitæ sunt, uerum etiam diuinæ, quod quidem absurdum est. neque enim uidemus quamlibet mistionem quodlibet facere, sed mistionis cuiuscunque formæ ratio definita est. quod si eius est, quæ est secundū rationem, quod quidem consentaneum est, & si nō hoc Empedocles dixit, neq; id ex eius dictis ratione subducta colligi potest. oportebat ipsum dicere quæ nam sit ipsa, & quam naturam habeat, non. n. esse amicitiam dicere sufficit, uerum illud etiam addendum est, quid nā sit amicitia. hæc igiť contra Empedoclem dicere conuenit, & quemadmodū diximus, non ita Arist. diuisionē fecit, uerum sic se pulchrius habet, his igitur per digressionē contra Empedoclem dictis in de harmonia ratio nem regreditur.

Quod si est aliud anima ab harmonia, quidnā simul cum ipso carnis esse tollitur, & aliarum partium animalis?

Cum exposuisset opinionem illorum, qui harmoniā esse animam dicunt, hanc ipsam esse rationē probabilē dixit. nunc igitur huic ipsi rationi contradicens causas opponit, per quas talis opinio probabilis esse uideť, & ut breuibus dicam sic ait, si ipsa anima non est harmonia secundum rationem mistionis facta, quid ita ablata corporis harmonia, anima quoque tollitur? nam si aliud est ab harmonia anima, ueluti citharœdi ab cithara alij sunt, queādmodū cū chordarū harmonia depsta est, quod adhuc citharæ citharœdus adsit, nihil prohibeat eum esse alterum ab harmonia, & cithara, sic etiam animam, siquidem non erat idem cum harmonia, oportebat aliquando dissoluta harmonia corpori adesse. intellectus igitur propositorum talis est, litera uero sic se habet. quod si aliud est anima a mistione, hoc est si harmonia non est anima, harmonia autem est secundum mistionem, & temperationem, est enim ea quoque est secūdum compositionem, quid nam simul cum carnis esse tollitur, & aliarum partium animalis? quod est, ac si dicat, qd ita una parte harmoniæ ablata, reliquarū quoque partium harmonia aufertur? ut extra literam nos concludemus, quod harmonia omnium partiū ablata, anima quoque simul aufertur, in carne aūt tanquā sit ea magis manifesta, rōnem exercet, nam si forma carnis ab animali auferť, reliquarum quoque partium forma spēi auferunť, ossium. s. & neruorum, & reliquorum, cū quibus etiam anima simul aufertur, quia non solū carne ablata, reliquorum sublatio sequitur, uerum etiam si aliorum quæ diximus, auferatur unum sic Alex. ualde commode interpretatur, ut dubitatio ipsa pariter sit interpretatio eorum, quæ de harmonia dicta sunt. magis autem unius dicentis ex eo, quod anima dicitur harmonia, id accidere, quod multas animas animal habeat, nam si inquit non est anima harmonia, uerum quodpiam aliud mistionis, quare mistione carnis corrupta, reliquarum quoque partium mistio corrumpiť? nam sique dem id sit, una quidem omnium partium esse mistio ui debitur, non multæ, quare n. cum una simul omnes corrumpuntur? Sic autem anima ipsa una erit & non multæ, in quod absurdum deduci uidebatur sermo, qui animam esse harmoniam dicit, quāobrem si mistione una ablata animal auferť, una igitur quoq; anima cū sit harmonia, alio quoque modo exponitur, si non est harmonia anima, quare simul cum carne ablata aufertur? Deinceps ut ab alio principio, sicr autem & aliarum partiū animalis pro eo, quod est, unoquoq; ablato cū alijs partibus tolliť, partes autem intelligit similares, os, carnem, neruum, uenas, & reliqua, quorum quopiam ablato sit quoque animal aufertur, non sane quouis instrumenta lium, tolli autem dicit, non ipsum similarium partium subiectū, sed ipsam formam, quare non dixit ablata carne, sed carnis esse.

Ad hæc, siquidem nō unaquæq; partium animam habet, si non est anima ratio mistionis, quid est, quod corrūpitur anima deficiēte? quod igitur neq; harmoniā possibile est esse animā, neq; circulariter circumferri, patet ex dictis.

Alio modo circa hoc ipsum dubitat, immo non omnino est alia ipsa dubitatio a superiori, sed cum sit eadem, ad illam uice uersa se habet. prius enim dubitauit, quid ita compositione, & harmonia corporis corrupta simulabit anima, siquidem non est harmonia. nunc aūt econuerso, quid ita ab anima relicto corpore, harmonia simul corrumpitur? ibi quidem ab harmonia facto principio in animam, hic uero ab anima in harmoniam corporis desinit. nam si, inquit, haud est harmonia corporis anima, quare sic ab anima derelicto corpore, harmonia statim corrumpitur? quanquam non aperte dixit hoc modo, quod, haud est anima corporis harmonia, sed quod huius opinionis absurdum sequiť, id ut prius accepit, nam dicendo animam harmoniam sequebať id, ut secundum unāquanque partium animam diceremus. Si ergo non est inquit secundum unamquanque partium anima, uidelicet si anima non est harmonia, hac de causa postquam obscuritatem cōtemplatus est, ipsam rationem resumpsit dicens, si non est anima ratio mistionis. Deinde subinfert, quid est quod corrūpitur anima deficiente? quod est, ac si dicat, corrupto animali i defectione animæ nihil aliud, nisi tēperationē, & harmoniam corporis, corruptū uidemus. nanque tēperata elementa non corrumpuntur, sed adhuc sunt. anima igitur est harmonia, siquidem corruptio animę nihil aliud nisi corruptionē harmoniæ, siquidē corporis operata est. Arist. igiť cū dubitauerit, non solū nem subinde tulit ueluti ea sit manifesta, & aliquo modo in superiorib dicta. solueret aūt sic ipsā, queādmodū quoq; alibi diximus. Qd rō mistionis, & composita (quod est

idem,ac si dicat,harmonia) rationē eorum, sine quibus non sunt,ad animam habent,non enim fieri potest, ut, si hæc non sint , ipsum sit corpus organicum, si neque corpus organicum sit,animam ipsam in eo esse impossibile est,non tamen illa sunt anima,quemadmodum neque sine lapidibus & lignis domus est neque tamen lapides,& ligna sunt domus, uelut etiam non sine aeris perspicuitate lux ipsa agit,neque tñ lux,& perspicuitas idem sunt,eodem modo sic se habet in anima,& in corporis harmonia. Quid ita igitur harmonia ablata,anima quoq; ipsa tollitur,immo animæ in corpus actio tollitur?quemadmodum etiam transparente aere ablato,non ipm lumen,sed ipsius luminis in transparēs actio tollit,uidelicet eorum , sine quibus esse non pōt, rōnem ad animæ operationem harmonia habet. Rursus aūt econuerso si defecerit anima, harmonia ipsa statim deficiet. Quare quod ipsam continet atque apparet .i. quod aptata eius semper conseruauerat deficit . quod autem ipsa anima non est harmonia , id quidem per plura ostensum est,cum uero dicimus adesse citharœdum citharæ,chordarum dissoluta harmonia , simile est ac si ignarum musices,aut omnino inanimatum qdpiam citharæ adesse aliquis dicat , nō.n.ut citharœdus, & aptus ad citharam ille adest,sed ueluti , si etiam lapis adsit.nō.n.unquam citharœdi modo in ipsam citharā non aptam operatus est, quemadmodū neq; anima in corpus non aptū operat. Quare magis exemplum illi, quod p animam fit,adest,quam cōtrarium fit. adesse.n. fortasse animam corpori aliqñ,etiam post exitum nihil phibebit,non tñ quod in eo operet admittitur,quemadmodum neq; citharœdum in cithara non apta operari conceditur.

Per accidens autem moueri (quemadmodum diximus) potest , & mouere seipsam,ueluti moueri quidem in quo est , hoc autem moueri ab anima,aliter autem impossibile est moueri secundum locum ipsam .

Cum illud confutauerit,quod anima per se moueatur,quod & Democritus,& Timæus dicebant, alter qdem secundum lineam , alter uero circulariter mouēs, cum inquam ostenderit animam per se esse immobilē, nunc dicit quod ipsa per accidens motu solo locali se mouere dicitur. ex quo.n.corpus ipsa mouet , & in eo est dum corpus mouetur,cum eo simul mouebit. quare mouendo corpus in quo est, seipsam per accñs mouet.per se autem,& secundum substantiam , neq; mouetur,neque in loco est,nanque est incorporea . motu igitur solo locali mouere seipsam per accidens anima dicitur. nullo autem alio motu, neque.n. etsi mutatur corpus ipsa mutat, neque augetur, neque minuitur, p accidens autem moueri(quemadmodum diximus.)Dixit.n.qñ contra Timæum dicebat, nō aūt patet causa, quare cœlum circulariter ferat. neq;.n.animæ substantia causa est , quod cœlum circulariter feratur, sed per accidens .

Rectius autem dubitauerit quispiam de illa,ut quæ moueatur, in talia cum respexerit,dicimus enim animam tristari,gaudere, cōfidere,timere,atque etiam irasci,& sentire,& cogitare,hæc aūt omnia motus esse uidentur.unde putauerit quispiam ipsam moueri,sed hoc non est necessarium .

Cum animam in loco per se moueri confutauerit, si nanque mouetur inquit in loco per se,in loco est,qđ si hoc ,est etiam corpus,nunc igitur hoc confutato, quoniam maxime motibus uariatiuis moueri uidetur , timore enim,& ira,& alijs affectibus mutatur, nunc in-quam ad hoc instantiam fecit,contexit igitur sic,quod anima eo modo moueri uideatur , anima tristatur, & gaudet,& timet,& similia,hi autem sunt motus,anima igitur mouetur harum autem propositionum maiorē quidem concedit,ubi timor,& ira,& reliqua,motus esse dicuntur,minorē uero nequaquam.non.n.concedit. quod anima per se hisce affectibus patiatur, sed hoc esse utriusque simul, nanque sunt hi affectus in animalis anima,ex manifestis autem huic ipsi rei fidem facit. quē admodum enim inquit texere, uel ædificare esse opera animæ non consentaneum est dicere,at ne quidem corporis,sed animalis cum corpore,eodem modo irasci,& timere,& similia esse animalis cum anima dicimus, nanque illud est animal,quod per corpus texit,& ædificat, in corpore uero per animam irascitur,& tristatur. quare si motus eius esse concedantur,non tamen sunt animæ per se,sed utriusq; simul .nos autem id quærimus, an ipsa per se moueatur anima . & quispiam id quæsiuerit,quomodo cogitationē utriusque simul esse dicas, nanque & alia,quæ sunt irrationalis partis animæ,quæ quidem non est a corpore separabilis , sed est animati corporis forma , ut in materia corpore existens forma inseparabilis quod si per se esse non potest, consequēs illud est,ut nulla operatio eius solum, sed utriusque sit dicatur . cogitare uero est ipsius animæ rationalis proprium,quæ quidem separabilis est, hoc igitur qūo utriusque simul est?ad hoc ergo dicimus quod anima rationalis cum extra corpus est,& separata habitu,quem cū corpore habebat,cogitatione non utitur,nō.n.quærit, & inuenit,neque per propōnes ad conclōnes pcedit , sed purus cum sit intelℓ absque inquisitione res ipsas perfecte percipit,ut ea, quæ omnium in se rōnes hēat , & hisce non corpore perturbata , qñ uult , absque tpe occurrit. etenim corpus est illi ignorantiæ causa,quamobrem inqsitionis,& inuentionis indiget,& quia nō est eius uinculū ad corpus inuictum,sed compatiens, ppea ex ipsius animæ motibus in corpus,& ex corpore in animā uestigia transeūt.alia est igit rei cogitatæ spēs , & alia rei,quæ tristitia afficit, & in reliqs dixi) in corpore uestigiū quoddam motus aiæ manifestat,unde ipsi quoque physiognomi ex aspectu corporis aiæ dispōnem conijciunt.quod aūt ex affectib. corporis quidam in animam transeat,manifestū est,nam cum dolente fit dolet,& cū lætante lætat. quod aūt corpus tali,uel tali mō dispositū sit,uel non sit illi impedimento, nullus est, q ignoret,quod quidem impedimentū non erat ex eo in illam futurum,nisi ex habitu,quem ad corpus habet naturalis quidam cōsensus,& affectus cōis in aiam transiret sic,quemadmodū si retro ad cuius cerebri uentriculus patiat,ipsam memoratiuam uirtutē pati dicimus,alio autem uentriculo patiente,ratiocinatiuam. atq; eo modo pro dispositione bona , aut mala bene, aut male imaginari aiam,eęque differentes animarū aptitudines, & hoc,quod in hos,aut in illos affectus propensæ sint , ex eo habitu,quem ad corpus habeat, & ex cōi in affectiones consensu aduenit. unde etiam quidā id putauerunt,quod animæ uirtutes corporis temperationes sequant. hac igit de causa cogitationem,cum sit imperfectus intelℓ,esse utriusque simul dicit,at hoc minime necessarium est .

Nam si & quā maxime tristari,uel gaudere, uel cogitare motus sunt: & unūquodq; moueri horū,moueri aūt est ab anima, ueluti irasci,uel timere dū cor sic mouetur,cogitare aūt,uel tale, fortasse autem aliud quodpiam est.

Non

Non est inquit necessarium ex his, quæ dicta sunt, ut animam moueri dicamus. quo autem non id necessarium sit, per ea, quæ sequuntur, confirmat. nam cũ præ dicta per concessionem motus esse dederit, hoc.n. per hoc manifestat dicens, nam si & quam maxime, pro eo quod est, & si quam maxime concedamus. præterea superius, cum dixisset, hæc autem omnia motus esse uñr. sed litera obscuritatem habet, nanque sententiæ redditionem interlocutione usus longam fecit, est n. dictorũ redditio. Dicere autem irasci ipsam, quod quantum ad literæ constructionem superfluum est. at quoniam multa usus est interlocutione, iterum sumpto intellectu cõiunctione inceptiua usus est, literæ igitur constructio sic se habet. Nam si & quam maxime tristari, uel gaudere, uel cogitare motus sunt, & unumquodque moueri dicere, irasci ipsam, similiter & quæ sequuntur. quemadmodum enim inquit texere, & ædificare esse animæ non aliquis dixerit, sed ipsius hominis cum corpore, sic misereri, discere, irasci, & si milia sunt hominis opera cũ anima, quare motus hi non sunt animæ ipsius per se motus, sed utriusque simul pp animam. Quod uero q̃ritur est, an ipsa per se anima moueatur, ea est igitur literæ constructio, reliqua uero in interlocutione dicta sunt, cum nanque dixisset quod tristari, & gaudere, & talia si sunt motus, quomodo sint hi motus enarrauit, irasci enim inquit, aut timere, & similia motus ab anima facti sunt, quod autem sint ij motus, in promptu est, unus enim quisque ipsorum pro motu cordis fit, nãq; in iracundia circa cor sanguis feruet, & in superficie dispergitur, in timore uero in profundo contrahitur, & ipsum cur hoc uel illo modo mouetur, hæc aũt talia nõ solum fiunt ab anima quodam motu, uerum etiam ipsa cogitationis actio non sine tali quodam motu fit, cerebro. s. aut alia quadam parte motum quendam ferente, hinc illud est, quod eorum qui cogitant, uultus mutabiliores fiunt.

Horum uero contingunt alia quidem secundum lationem qui=busdam motis, alia uero secundum alterationem: qualia uero & quomodo, alia ratio est. dicere autem irasci animam, simile est ac si quispiam dicat animam texere, uel ædificare, melius.n. fortasse est, non dicere animam misereri, uel discere, uel cogitare, sed hominem anima.

Horum. s. quod irascatur, quod timeat, q̃d cogitet, & reliquorum alia quidem contingunt secundum lationẽ, quibusdã motis, alia uero scdm alterationẽ, aliqua aũt & scdm lationẽ, & secũdum alterationem. nanque illud, quod irascatur ex ambobus accidit, cor enim palpitat, qui motus est in loco, & sanguis circa cor alteratur, nam iram sanguinis circa cor esse feruorem dicimus, feruor autem est alteratio, misereri autem, uel timere, uel gaudere alterationes quædam sunt, at etiam fortasse fusione quadam, uel contractione sanguinis facta motus in loco sunt, cogitare uero est alteratio quædam & cerebri, & alij corporis, maxime autem faciei, sed ipsa quidem sequitur eam, quæ est propter cerebrum, & ut causa quædam est. unde quoque qualis est cerebri temperatio, tales, uel tales actiones circa ratiocinatiuas facit, cogitare autem inquit, uel tale sit, uel aliud fortasse quodpiam, uel tale, uidelicet motus in loco, hoc enim motu dicebat moueri cor palpitãs in ira, uel si non hoc est cogitare, saltem tale quodpiam est, uidelicet alteratio. Quales autem & quomodo contingant, alterius rationis est, hoc est quales uniuscuiusque partis, aut operis animæ sint motus, ueluti quales in irascendo motus accidunt, utrum secundum locum, an secundum alterationem, similiter & in tristando, & in gaudendo, & in cogitando, uel q̃uo hi motus fiunt. i. qua parte cum animæ affectu compositi, ueluti hepate cum concupiscibili, cum irascibili uero corde, & alia quadam parte cum alio quodam, & quali modo hoc moueatur, uidelicet quid ab affectus animalis motu patiens, alterius quidem rationis talia sunt. sunt autẽ siue de partibus animalium, siue etiam de animalium motu tractatus.

Hoc autem non ut in illa motu existente, sed aliquando quidẽ usque ad illam, aliquãdo uero ab illa, ueluti sensus quidẽ ex hisce, reminiscentia autem ab illa, ad eos, qui sunt in sensorijs motus, uel mansiones.

Quoniam dixit oportere dicere, quod anima mouetur homo, nõ sic inquit ego dixi, ueluti in ea per se motus existat, uerum quod aliquando quidem usque ad illam a corpore sumpto principio motus fit, ueluti se habet in sensu, nanque a sensibilibus principiũ fit ad sensoria. Deinde hisce separatis, uel cõparatis, & ex sensibilibus talem quendam affectũ patientibus in potentiam transit affectus, & sic in ipsam animam, quæ ipsum affectum, & cognoscit, & iudicat. fit autem quidam motus talis etiam circa ea, quæ carent anima, quæ igitur corpora leuia sunt, & polita, si quibusdam directe stantia ponantur, hisce, qui sunt in uisibilibus colores, illustrant, ut specula, sed minime sentiunt, quia in se non habent animam, quæ ipsam affectionẽ dijudicet, at ea sentiunt, quæcunque habent animam, in quam is, qui fit in ipsis affectus, remittitur, in eo igitur quod usque ad illam per sensus affectus distribuitur, anima moueri dicimus, nanque & per animam sentit animal, & affectus usque ad ipsam transit. Reminiscẽtia sane sumpto principio ab anima in corpus usque factum descendit, reminiscentes enim timoris alicuius nobis facti sæpenumero pallescimus, & memores factũ nauigationis nauseamus. at quo in reminiscentia motum ab anima, sumere principium dicimus? non ut illa ipsa per se reminiscente, sed ut per sensus motum ab sensibilibus sumpto principio eousque, ubi sensitiua, & iudicatiua potentia est, ptransisse dicimus, hic autem spiritus est sic & in reminiscentia dicimus, quod a spiritu, in quo anima est, principiũ motus eius, qui in reminiscentia fit, factũ est, econuerso in sensu, in quod enim sensus desinit, ab eo reminiscentiæ est principium. nanque reminiscentia cuiusdam phantasmatis est inuentio, quod aliquando in spiritu fuit, in hoc enim innascuntur phantasmata, in quo anima sensitiua sedet, ab his monumentis, quæ sunt in spiritu, in quo est anima, quæ phantasmata uocamus, quæ monumenta ex apprehensionibus, quę per sensus fiũt, obtinuit, ab hi (inquã) motuum secundũ reminiscentiam principium fit, obiecta igitur rursus phantasmati, quod prius habuit, hoc est impressione prius in spiritu innata reminiscitur, & per proprium sensorium sensit, sic igitur sensorio corpus disponitur. ueluti sensus quidem ex hisce, ut in exemplo ratio est ex his, ut ex sensibilibus principium motus habet, reminiscentia autẽ ab illa ad eos, qui sunt sensorij motus, uel mansiones, hoc aũt, uel mansiones appofuit, quoniam non, ueluti cum sentimus, ipsa sensoria moueri necesse est, deinde sic in animam ipsum affectum transire, & sic qñ reminiscimur, penitus oportet illud ipsum sensorium moueri, per quod prius ipsum motum habuimus. Verũ sit ali-

qñ hoc ipsum,uelut ex his, quæ,ppofuimus,exemplis, aliqñ uero nõ,neq;.n.omnino cum reminiscentia sensorium mouebitur, sed illis requiescentib.tñ cogitantes reminiscimur, nanq; per ipsum sensoriũ nobis ipsa apprehensio facta fuit.

intellectus aũt uidetur innasci substantia quadam existens & non corrumpi,maxime.n.corrumperetur ab ea, quæ fit in senectute,offuscatione.

Postquam demonstrauit animam per se localiter nõ moueri,inuestiganitque quid ita maxime ira, & cupiditas,& timor,& similia motus animæ alteratiui, uiderentur,declarauitque quod & si id concederetur, motus esse,utriusque tñ simul sunt,non ipsius animæ,consequenter in intellectum sermonem traducit,& eũ penitus esse immottalem dicit. quapp Alex. cum quæ ab Aristotele perspicue dicta sunt respicere non posset, intellectum iplum uelit nolit,esse immortalem fatetur. non.n.aliam expositionem inuenit, quæ literæ quadraret scopoque suo consonaret, multis quidem in locis quadam cum dubitatione sermonem facit, & hic intellectum esse immortalem dicere Aristotelẽ fatetur.paulum autem progressus in continnatione sermonis incidens in literam quæ dicit, intellš fortasse est diuinũq;, & impatibile,de diuino,inquit,intellectu sermo est.atsi de diuino dicebat,qnid ita,fortasse apposuit? uerum id diligentius,cum eo peruenerimus,cognoscemus, ille ẽt idem Alexander de anima librum proprium scripsit,in quo ait,quod cum duo sint in existentibus, materia.s. & forma unumquodque secundum propriam formã designatur,materia enim cõmuniter omnibus substernitur,quare & homo ipse secundum propriam formã designatur,ea autem forma est anima rasionalis ueruntamen nnaquæque forma corruptibilis est, & inseparabilis a materia. igitur anima quoque rationalis. enimuero nos dicimus quod aliæ formæ sunt a materia separabiles,aliæ uero non, animamque ipsam rationalem separabilem esse,quamobtem Aristot. cum animam diffiniuisset,non animam rationalem priuatim,sed simpliciter omnem animam diffiniuit,& cum dixisset esse entelechiam corporis naturalis instrumentalis potentia uitam habentis,addidit manifestum est autem quomodo entelechia,utrum uelut inseparabilis,an ut nauiculator a naue quare formam quoque esse separabilem sciuit. Quod autem hoc in loco manifeste de intellectu humano disserat,ex ipsa dictione cõsidera, intellectus autem inqnit uidetur innasci substantia quædam existens, & non corrumpi.sed quis diuinum esse intellectum coniectabit? uidetur enim inquit non corrumpi, deinde etiã manifestius, maxime enim inquit corrũperetur ab ea, quæ fit in senectute offuscatione, quid autem clarius quam, quod hic sermo de nostro intellectu est? paulo aũt,pgressus nomen intellš in animæ nomẽ trãsumit. quare senectus inquit est, non quod anima quicquam passa sit,sed quia id,in quo est,aliquid passum est, uelut in morbis,atque ebrietatibus fieri solet. quamobrem illi quidem calumniantut,quicunque Aristotelem rationalem animam mortalem dicere suspicantur,hoc autẽ in loco Alexander bene quærit,quomodo hæc ipsa cũ prædictis conueniant, nanque sermo in superiorihus de boc erat, an oporteat uocare motus ipsas animæ operationes,uidelicet iram,& timorem, & quæ sunt his similia,non autem,an incorruptibilia, an corruptibilia sint. quomodo igitur ueluti facta de illis inquisitione, de intellectu infert hoc, quod itellectus uidetur innasci substantia quædam existens,& non corrumpi? sed hoc dubium bene soluit. de illis enim inquit potentia demonstrauit,an corruptibilia sint,hoc ostenso quod hæ quæ propriæ eius operationes uidentur,in anima sunt utriusque simul,quemadmodum texere est in corpore simul utriusque,potentia. igitut eas operationes corruptibiles esse demonstrauit. in superioribus enim illud præsumptum est,qnod si operationum, aut affectuum animæ aliqnid est proprium, eam esse separabile probabilem est,sin minime id concedit,nullo modo. Qm̃ igitur potentię illæ nullam habent ab corpore actionẽ separabilem,ppea ab ipso corpore inseparabiles erunt. uelut igitur hoc ostensum sit,id consequenter de intellectu quærit,quo modo se habeat. Hoc igit dicit, quod intellectus non sic se hr̃e uidetur,sed substantia quædã esse,& innasci,& non corrumpi,& dictionem ipsam cõsidera,nam dicendo innasci nidetur, maxime quidem significabat eum non ex corporis aut animæ ad hoc ipsum complexione,germinare,sed extrinsecus accedere quemadmodum in his,quæ sequuntur,ait. Deinde qm̃ in corpore accñtia quoque innasci uñr, & si nõ extrinsecus,apposuit,substantia quædam exñs,at etiam quia formæ in materia innascunt,& substantia sunt, corruptibiles tñ,adiecit & non corrumpi. deinde huiusce rei fidem studiose addidit, maxime.n.corrumperet ab ea, quæ fit in senectute offuscatione,nam si ab corpore inseparabilis esset,& uigere,& corrũpi cũ eo oporteret, si quidẽ in eo subsistentiam hr̃et. talia igitur sunt ira, & cupiditas, & ea q̃ sunt ex his. intellš autem econuerso se habet,nam florente quidẽ corpore,uix apparens, at etiam fortasse non est,senescente uero,auget. nanque prudentiam, & ueræ gloriæ bonũ Plato dicit, si ille in profundam senectutem aduenint.

Nunc aũt quemadmodũ in sensorijs accidit,si.n.acciperet senex oculum talem, uideret quidem sicut & iuuenis.

Dubium quoddam iuste ad ea, quæ dicta sunt habẽs dubitationem,dissoluit Aristoteles. Dixit enim,si quispiam intellectum cum senectute non cõtabesceret ostendat,ipsum esse incorruptibilem demonstrat, quod si cum corpore contabescere eum probet, corruptibilem igitur in ultima senectute, & delirantibus magis corruptus uidetur. ualde.n.senescentes delirant, hoc autem & in ebrietatibus, & alijs quibusdam affectibus, ueluti melancholijs,atque etiam in somnis patitur. Qđ si corporis motibus alteratur, ob eam rem corruptibilis esse uidetur. hoc igitur dubium soluens ait, idem in dictis affectibus intellectui contingere, quod potentiæ sensitiuæ quando sensoria læsa sunt. nam quemadmodum sensorijs læsis non quidem sentimus,attamen iam sensitiua potentia minime læditur. non enim cum huiusce crassi corporis instrumentis ea,quæ illis utitur potentia simul patitur. quod enim non ipsa potentia patiatur,sed ipsum sensorium laboret,id patet ex ijs, quę supposuimus. diximus enim quod si qualis est ocłš iuuenis,oculum senex acceperit,quemadmodum iuuenis operabitur senex, quod quidem non esset si potentia læderetur. exemplum autem in suffusionibus humorũ manifestius est, nam si humorem illum deijciamus illi uident,qui eo humore impediti prius non uidebant. id autẽ propterea accidit, quod in hoc corpore sensitiua potentia non habet esse,sed in spiritu. sic etiam si ocłš senum ex tpe debilitatus sit, & tuniculæ crassiores factæ,& tanquam sordescentes,non sic transluceant. Si ṗterea intus humot non trausluceat,atq; etiam aridio-

res ex tempore,& prope congelatę, neque possint affectus sensibiles in spiritum uisiuum trāsferre, id accidit, quod ipsi senes minus uident, sed non quod ipsa uisiua potentia aliquid patiatur. Quod si in sensibus, in quib. id minus esse oportebat, hæc accidit, multo magis in intellectu. quare solum corpus, cum quid ipsis intellectus operationibus passum sit, impediri dicimus, non aliter, quam si alicuius operationis studiosæ causa, ueluti lectionis, uel contemplationis, uel orationis uicinum uicinus nugator expellat. quod si ille cum erga studiosum respectum omnino non habeat, eum tñ de propinquitate loci expellit, quanto magis intellectum? cum erga ipsum corpus respectum habeat pp naturale uinculū? non.n. uinculum hoc omnino simul est impatibile.

Quod si quispiam dicat, unde igitur id patet, quod intellectus, quemadmodum sensus non in aliquo præter hoc corpus esse habeat? uelut in spiritu? nondum enim in ijs, quæ dicta sunt, hoc manifestum est, hoc autē tantum patuit, quod in hoc non habet esse, ueluti sensus. Dico igitur quod hoc ipsum deinceps Philosophus demonstrabit, esse scilicet ipsum ab omni corpore separabilem, neque ueluti sensus ab hoc solum, non autem difficile est & hoc prius explicare in aliquo eorum, quę dicit. quod enim quemadmodum sensus in alio, non habeat esse intellectus, inde patet. nam sensus ab sensibilibus maioribus præoccupati, minora suscipere nō possunt, uelut auditus si maiorem strepitum audierit, minorem nequaquam perceperit, & lingua si acerrimum succum gustauerit, inferiorem non senserit, atque in alijs similiter, hoc autem, qm̄ proprie sensuum instrumentumque, & uehiculum, spiritū dico, corpus est. Ipse uero intellectus nimirum incorporee intelligēs, nulloque corpore in intelligentiam utens quanto maiora intelligibilia suscipit tanto magis minora capit. atque aliter, nulla potentia, quæ in subiecto corpore esse habeat, ipsa ad se conuertere potest. nam & corpus ad seipsum, in quo est, pariter conuertetur, nullum aūt corpus sibijpsi cohærere pōt, neque etiam alij nisi per superficiem. sed intells ipse ad se conuertitur, seque ipsum uidet, ipse de se quærit, & ipse inuenit. substantia igiẗ a corpore separabilis, neque aliter quicquam aut contra ipsum aut cōtra subiectū suū pugnat, anima uero corpori repugnat cū sic affectus corde feras. nihil aūt subiectum suum corrumpit. omnia.n. esse cupiūt, at ipsa uirtute corpus consumit, non igitur in ipso esse habet, etsi aliqñ separatim operatur, quando in diuinorum contemplatione est, illud patet, quod etiam substantiam separabilem tenet.

Quare senectus est, nō quod de anima patiatur aliquid, sed illud in quo est, ut in ebrietatibus, & morbis.

Senectus, uidelicet non illud interpretamur, quod ita dicebat. maxime enim corrumperetur ab ea, quæ fit in senectute offuscatione, & quod nunc ait, sed ibi quidē moderatum, hic uero, quod multum, & ultimum est, ut enim dixi quod, quia non est omnino aduersum corpus sine respectu, noster intellectus proportione corporis indiget, ut cum proportionabiliter se habeat, nihil turbetur, illi uero in flore ætatis aduersus operationes proprias per affectuum perturbationem immoderatum fit, & in ultima senectute quia mortificatum idēque materiæ proximum est. idem igitur, inquit patiẗ, intells in senectute, quod in ebrietatibus, & morbis. nā uelut ibi pp corporis intemperiem ad operationes impeditur, qd patet, quia, cum de tali statu corpus ipm discesserit, iterum relucet, sic in senectute etiam accidit. quod autem post ebrietatis liberationem, non alius qspiam innascitur intellectus, quasi rursus ex temperamento fiat, perspicuum est, quod cum primo est unus, & idem numero nā si simpliciter ex temperatione fit, ut album, non quidem est unus, & idem numero, nam neque ante, & post ebrietatem una, & eadem numero temperatio est, sed certe specie, quod autem numero intellectus est unus, & idem patet ex eo, quod post ebrietatem quæ prius facta sunt recordatur, nam si ueluti qspiam putauerit, idem specie, non autem numero esset, non quidem q̄ facta essent ante ebrietatem, ea recordaretur, sed illi altera disciplina opus esset, simile.n inquit Arist. hoc est, ac si quidem hoc ego, tu uero illud sentires, neque.n. qm̄ sunt eædem specie animæ quæ iam ego scio, alius scit, quod si unus & idem numero est, & ante, & post ebrietatem, nihil quidem aliud, nisi operationes ebrietas impediebat, at illud sciendum est, quod illi qui omnem animam esse separabilem uolunt, has ipsas dictiunculas assumunt. ecce enim dixit, inquiunt quod anima non patitur aliquid, sed ipsum corpus, in quo est; uerum nos dicimus quod illi non de omni anima, sed de intellectu sermo est, & hunc ipsum animam uocat, quod & ex prædictis & ex his, quæ postea infert manifestum est, nanque adhuc de intellectu sermonem facit, sic.n. cum dixisset, quod intellectus ipse non est q patiatur, uerum corpus in quo est, quare inquit neque intelligere, neque contemplari ipsum corrumpitur, sed alio quodam corrupto marcescit, nam si intells non patiatur, operationes eius uidelicet intelligere, & contemplari minime patiunẗ, de omni igitur nō est eius sermo est .n ridiculum putare eum de omni dicere, cū & eius substantiæ, quæ a corporibus separabilis est, & eius, q nō separatur, nobis regulas manifeste tradiderit. & nota quod quem intellectum dixit incorruptibilē esse, & foris aduenire corpori, hunc ipsum statim animam uocauit, ut intelligeres quod non aliter aliquem dixit esse intellectum præter animam rationalem extrinsecus nobis aduenientem, sed animam ipsam rationalem intellectum uocauit. manifestissime igitur per hæc aīam nostram esse immortalem Arist. demonstrauit, corpori autem rationalis anima innascitur post animalis perfecti figuram alijs animæ uirtutibus, uidelicet rationibus ipsis simul coniectis cum spermate, quod si quispiam ad omnem animam hoc esse dictum accipiat, uidelicet quare senectus est, non quod anima passa sit accipiemus (ut Alexādro etiam uidetur) omnem quidem animam per se impatibilem esse, sed irrationalem quidem, quia neque illi est, ut per se sit, sed ut cum spiritu corrumpatur, intellectum uero, cum sit substantia separabilis esse impartibilem.

Et ipsum intelligere, & ipsum contemplari marcessit alio quodam intus corrupto, ipsum autem impatibile est.

Alio quodā intus uidelicet spū, nam qa non in solis delirationib. intelligere ipm marcessere accidit, uerūetiā in flore ætatis sæpenumero intellectionū desipiētias, & hebetudines fieri cōtingit, hoc inqt fieri cū spiritale corpus, in quo aīales potētiæ primū relucēt, aliq̄ corruptionem ferat, cūq; nō adsit symmetria, cum ipsam intellectionem turbet, atq; impediat.

Cogitare uero, & amare, & odisse non sunt illius affectus, uerũ huius habentis illud, quatenus illud habet, quapp & hoc corrupto neq; recordatur, neq; amat. nō.n illius erat, sed ipsius cōmunis, quod perijt.

Quod ipsum cogitare per se non sit ipsius animæ, sed utriusque simul iam diximus, non.n.inquit ut ipsum intelligere, & contemplari proprij sunt ipsius intellectus affectus (affectus.n quemadmodum sæpe dixi mus,operationes uocat)sic & cogitare, & amare, & odisse,sed huiusce, uidelicet animalis habentis animam, quatenus illud habeat,hoc est inquãtum habeat aĩam, nam ueluti(ut sæpius dictum est) ipsum texere est animalis in corpore,sic animalis ea sunt in anima. Quare inquit animali corrupto nihil horum anima habebit, q̃ ipsi ex complexione corporis aduenerant,consequenter autem neque recordari ipsam dicit,quia ibi quidem cognitio eius præterfluens est, & in detentionem cognitorum memoria indiget, at post ipsum corpus, ut ea,quæ cognitionem stantem habet, & ipsis rebus occurrit,memoria non eget. eorum enim,quæ quondam cognita sunt,memoria est.tunc enim neque prius, neque posterius habet cognitio, nisi per contemplationũ repræsentationem,sed semper instituta est, & præsens inquirit.

Intellectus aũt fortasse diuinius quiddam,& impatibile est.qđ igitur impossibile est moueri animã,manifestũ est ex hoc, quod si omnino non mouetur,patet quod neque a se.

Non ut dubitans illud fortasse adposuit, sed ut qui nondum perfecte id demonstrauit,quod si & hic, & superius, atque etiam magis inferius uult ipsum intellm esse immortalem, hoc est ipsam per se rationalem animam,dementes ideo sunt,qui putant ipsum opinari eã esse mortalem. manifestum est.n.quod non de diuino intellectu,uerum de nostra rationali anima sermonẽ facit,neque n.ille in corpore,neq; ab ijs,q̃ dicta sunt,impeditur.ab ijs.n.quæ simul cognita sunt nobis de eo apertum est, illius aũt sunt ignobiles operationes, alioq̃ si de diuino intellectu esset illud sermo, non quidẽ illud fortasse apposuisset ueluti dubitãs, an ille sit impartibilis atq; diuinus, ex ostensis aũt summatim sermonem colligens inquit. quod si id ostensum est, qđ anima nõ mouet.id etiam patet,quod si nõ omnino mouet,neq; etiam per se mouebitur.

Multo uero dictorum stultissimum est,dicere numerum esse animam mouentem seipsum.sunt enim ipsis impossibilia,prima quidem,quæ ex motu accidunt,propria autem,quia dicunt ipsam numerum.

Quod propositum est,Xenocratis, qui fuit successor Platonis,opinionem de anima refellit, qui animam numerum seipsum mouentem dicebat esse, manifestũque est,quod si ita dicebat,quemadmodum apparet, facile redargui potest hic sermo. Sed (quod etiam in superioribus dixi)nullus quidem etiam qui summo digito disciplinas gustauerit,talia dixerit dicebat igitur numerum animam propter specierum plenitudinem esse animam, & ex rationibus rationem, omnium nanque rationum(sicuti diximus)in seipsa rationes habet. numeros autem uocabant species.ut dictum est. ipse etiã deinceps ait. & bene quidem dicentes animam specierum locum,ea de causa igitur numerum. seipsum uero mouentem dicit,quia ipsa per se uiuit non.n.est illi ab alio uita,est.n.ipsa sponte uiuens. At Arist.quemadmodum consueuit,quod apparet rationũ,id arguit. cõmunia igitur dicit esse eas opiniones, quas cum hac ipsa redarguit.nam quæcunque sequunt absurda eos,qui dicunt animam moueri, eadem hunc ipsum sequentur, qui eam numerum seipsum mouentem dicit. propria aũt, quatenus dicit esse aĩam numerũ,ad qđ nũc instat.

Quo nanq; modo oportet intelligere unitatẽ motam?& a quo? & quo impartibilem,& in differentẽ existentem? si.n.est motiua, & mobilis,differre oportet.

Videtur idem dicere,cum bis quo dixerit.at non sic est,uerum primum est modi ipsius cognitionis, uidelicet quis est modus intellectionis,qut nos in unitatũ motæ cognitionem inducere potest neque.n.sensu,neque cogitatione hoc ipsum cognosci potest. id autẽ, quod dicit,a quo,i.utrum ipsa sibi motus est causa,an aliæ alia unitas?illud uero secũdum,quo est modi ipsius motus,utrum scilicet per lineam moueatur, an circulariter?an alio quodammodo,ueluti per mutationem, aut augmentum,& corruptionem. quomodo igitur unitatem motam intelligere oportet? nam si omnis numerus est unitatum multitudo, id quidem necesse est, ut moto numero unitates moueantur, quomodo igitur unitas mouetur;nam si a seipsa mouetur,quia mouens inquantum mouet aliud quoddam est ab eo, quod mouetur, necesse est & ipsam unitatem a seipsa differre, nanque aliud quoddam est inqnantum mouet,& aliud inquantum mouetur,quæ igitur est ipsius ab se unitatis differentia,cum sit indifferens & impartibilis?quod si aliæ mouent, atque aliæ mouentur quæ nam inter unitatem,& unitatem differentia est?oportet enim qđ mouens,inquantum mouet ab eo,quod mouetur, differat,si quidem potentia quadam naturæ, hoc est aptũ mouere illud uero moueri,atque aliter. Si aliæ unitates mouent,aliæ mouentur,quæ quidem mouent,eę erunt anima,non quę mouentur quemadmodum enim in animali, quod mouet est anima, quod mouetur corpus, sic etiam quia unitatum aliæ mouent, aliæ mouentur, quæ mouent quidem,eæ erunt anima, quod si hoc est, non quidem numerus seipsum mouens erit anima, sed solum mouens.

Præterea aũt,quia dicunt motã lineam superficiem facere,punctum uero lineã,ipsi etiam unitatum motus lineæ erunt,pũctus.n. unitas est positionẽ habens,numerus aũt animæ iam alicubi est, & positionem habet.

Aliud argumentum in hoc autẽ loco ipsos deridet, hoc inquit ex geometria uidetur, quod punctus fluens lineam facit.linea uero itidem fluens superficiem,quod si hoc est,ipsi animæ motus,cum sint unitatum motus, lineæ erunt ira & cupiditas,& reliqua. nam,inquit unitas nulla alia in re a puncto differt, nisi quod quidem alicubi punctus iacet in linea enim,unitas uero non est ex his,quæ positionem habẽt, nihil igitur aliud est unitas, quam punctus sine positione, punctus uero unitas cum positione. qui igitur numerum esse animam dĩt, ij in corpore eam esse fatentur. quare numeri unitates alicubi iacẽt,in corpore enim sunt. igitur unitates ipsæ positionem habentes puncta sunt igitur ea cum mouerur, lineas faciunt.

Præterea aũt a numero si auferat aliquis numerũ,uel unitatẽ, relinquitur alius numerus.plantæ aũt, & animaliũ multa diuisa uiuunt,& uidentur eandem animam habere specie.

Tertium hoc est epicherema, si inquit ab numero unitatem detraho,uelut ab decem,alium numerum,facio nouem,alium quidem parem,alium uero imparem. similiter etiam si numerum auferamus,qui relinquitur, specie alius sit,nam si ab sedecim, qui tetragonus est auferemus tria,nõ amplius tetragonus est, quod si etiam Gnomona a tetragono aufero, numerum septẽ a sedecim tetragonus nouẽ fit,non igitur est idem specie, sed gñe. quod si, inquit, a planta ramũ abscideris, eadem

& in relicta planta, & in ipso ramo anima manet: similiterque in diuisis animalibus hoc ipsum contingit. diuisa enim ad quoddam tempus animę operationem habere uidentur, sensum, inquam, & motum, non igitur numerus est anima. in plātis autem ratio manifesta est. quod si non in omnibus partibus rationem acceperis, in alijs animalibus uera est, quibusdā enim partibus amputatis eadem manet anima. quod etsi non omnino in animatis ratio uera est, attamen in quibusdam esse uerum argumentum sanum demonstrat.

Videbitur autem nihil differre unitates dicere, uel corpuscula parua, etenim ex Democriti sphærulis si fiant puncta, solum autē maneat quantitas, erit quiddam in ipso, aliud quidem mouens, aliud uero motum, sicut in magnitudine. non enim quia magnitudine differant, aut paruitate, hoc accidit, quod dictum est, sed quia quantum est. quocirca necesse est esse aliquod mouens ipsas unitates, si aūt in animali, mouens anima est, & in numero, quare non mouens, & motum anima est, uerum mouens solum.

Xenocratis opinionem in opinionē Democriti contra here uult, ille enim de sphæricis atomis animam constare dicebat, si igitur inquit atomorum magnitudinē quispiam auferat, puncta erunt, unde eadem absurda utrisque consequentia erunt. nihil autem suppositionem Democriti lædit, si atomorum continuum auferamus. neque enim quia continua corpora essent, ea moueri dicebat, sed propter ipsorum multitudinem in impulsione mutua, sic etiam Xenocrates non quia supponeret impartibilia ea, de quibus anima constabat, dico autem unitates, ideo ipsas moueri dicebat. Verū quod erat quantum id, quod erat ex ipsis scilicet numerus, in hoc igitur conueniunt, inquantum moueri ipsam dicebant, alter quidem atomos, alter uero numerum, sequitur necessario utrunque hoc dicere, alia quidem siue atomorum, siue numerorum moueri, alia uero mouere ab ipso autem in septimo, & octauo physices demōstratum est, quod idem inquantum idem & mouere, & moueri impossibile est, neque in continuo, neque in diuiso: hæc autem consequitur hoc, quod neutque ipsorum animam sese mouentem diuisum quantum facit. Quapropter si atomorum, & numerorum alij quidem mouent, alij uero mouentur, erit quidem tota congregatio sese mouens: quemadmodum etiam totum animal sese moueri dicitur, sed hoc quidem moto, illo uero mouente. ut igitur in animali mouens est anima, & non motum, sic & in animæ numero non omnis numerus erit anima, sed eæ, que mouent unitates. similiter & in sphæricis atomis, eæ, quæ mouent, atomi animæ erunt. sic igitur in eandem opinionem Democritus, & Xenocrates conferuntur, & ideo quæcunque absurda Democriti opinionem sequi demonstrauimus, eadem Xenocratis opinionem sequentur at fortasse quispiam diceret haud illud esse uerum quod omnino Democriti, & Xenocratis opinio in idem conueniat. non enim animam quantum diuisum Democritus simpliciter faciebat, ut Xenocrates, atque ideo supponebat animam esse non ex quibuslibet atomis, uerum de sphæricis, ut motus causam ipsam traderet. non igitur utrasque opiniones in idem simpliciter adducit.

Accidit autem quomodo unitatem hanc esse? oportet enim esse ipsius differentiam ad alias: puncti autem unici quę nam differentia est preter quam positio?

Vnitatem dixit, pro ex unitatibus, si igitur inquit anima est unitas, uel ex unitatibus: id patet quod unitates ex quibus anima constat, oportebit differre ab alijs unitatibus, quæ non faciunt animas. non enim simpliciter omnes unitates, aut hæ, ex quibus anima constat, ipsæ sunt animæ factiuæ, sed hæ mouentes solum: quænam igitur unitatis ad unitatē differentia est? non hoc quidem potest intelligi nisi quantum aliæ quidem ipsarum positionem habent, aliæ uero non uerum omnes unitates, ex quibus numerus est, idest anima, positionē habent, in corpore enim sunt, quæ igitur ipsarum differentia est? esse autem differentiam hac de causa oportebat, ut aliæ quidem moueant, aliæ uero moueantur, quod quidem fieri non potest. non contingit igitur ꝙ numerus, aut unitas anima sit. pulchre autem dixit puncti unici, nam si unitas accepta positione punctus fit, & unitates sunt ex quibus anima est in corpore, id sequitur, quod eꝛunt puncta, quia autem non simpliciter pūcta dicebant, sed unitates, & ipse hæc esse punctos ostendit, ideo puncta unica merito dixit.

Si quidem igitur sunt diuersa, quæ in corpore sunt unitates, uel puncta. In eodem erunt unitates, occupabit enim locū puncti.

Adhuc contra Xenocratem sermo demōstrat, quod unitates ex quibus anima constat puncta sunt, quoniā punctus est unitas sine positione, sed unitates animæ positionem habēt, nanque sunt in corpore, qua de causa puncta sunt: similiter puncta sunt unitates positionem habentes, quod si puncta sunt unitates, & unitates puncta, in toto autem corpore sunt puncta, utrum unitates quæ faciunt animam, siue puncta cum punctis siue unitatibus, quæ sunt in corpore, in quo est anima, sunt eædem, an diuersæ? quod si aliæ sunt unitates animæ ab unitatibus corporis, quādo anima ipsa fit in corpore, puncta animæ cum punctis corporis cohærent: punctus autem puncto cohærens unum punctum facit, nam si impartibile cum impartibili componatur, fit impartibile. ꝙ si unum animæ punctum alij corporis puncto cohæret, & nihil magis ex ambobus fit, quid prohibet plures animæ punctos eidem corporis puncto cohærere? nanque infinita impartibilia composita magnitudinem minime faciunt, quare fieri id potest, ut omnia animæ puncta unī corporis puncto cohęreant. quęcunque autem puncta cohærebunt, ea punctum unum faciunt. quare in puncto suipsius erit animatum corpus, inquantum omnia animæ puncta cohæserunt, neque aliquod impossibile suppositio ipsa habet. nam si numerus est anima, quod idem est, ac si diceremus, punctorum distinctorum cumulus, accidit autem quod infinita puncta uni, & idem, puncto cohæreat, ut centrum circuli, in quod linearum circunductarum termini conducuntur, contingens erit etiam quod omnia puncta ex quibus anima constat, uni puncto corporis cohæreant, illud autem contingens est cuius, cum non sit necessarium, sed positū, nihil euenit impossibile: at uero si numerus est anima quod est, ac si dicam, multitudo pūctorum, contingeret, utique quod omnes puncti uni corporis puncto, actu quidam distincti cohæreant, hoc autem sequitur quod in puncto uno corpus animatum est, quod quidem fieri non potest. nanque totum uiuit, & animatum est, non igitur est anima numerus hāc enim suppositionem hoc absurdum secutum est, atque aliter id acciderit, quod anima sit unus pūctus, licet etiā quispiam non hoc supposuerit, omnia animæ puncta uni corporis puncto cohærere, sed unum animale pūctum uni corporali puncto cohærere. at ueque sic absurdum hic sermo effugiet, nam sic etiam necesse est nō idipsum totum corpus animatum esse, sed in quibusdam in se

punctis, omnino autem neque ipsum esse animatum corpus omnino autem puncta, non corpus, quare animales puncti sunt in corporis punctis. non autem corpus, & puncta, quæ sunt in eo, sunt idem, quemadmodum neque est idem dicere terminum, & terminatum. nullum est igitur animatum corpus, quod si animæ puncta eadem sint cum punctis corporis, omne autem corpus puncta habeat: id sequitur quod omne corpus animatum sit, si quidem igitur unitates quæ sunt in corpore diuersæ sunt & puncta, unitates, & puncta de eodem dicit, uidelicet de punctis corporis. dixit.n quod puncta sunt unitates habentes positionem, si igitur, inquit unitates, siue puncta, quæ sunt in corpore, diuersa sunt ab unitatibus, siue punctis animæ, locum puncti unitas occupabit, unitas uidelicet animæ locum puncti corporis occupabit. cõis autem locum puncti dixit, quia quod est indiuisibile, non est in loco, sed dixisse potest animalis puncti locum, ipsum, quod est in corpore punctum.

Atqui quid prohibebit in eodem esse, si duo et infinita sint? quorum enim locus indiuisibilis est, & ipsa.

Habet suppositio quod consentaneum est. nam si duo puncta conuenerunt ex necessitate, unde puncta animæ, quæ sunt in corpore, omnino cum punctis corporis cohæreant, quid prohibet, & plura, & omnia in idem conuenisse? Quare uel in uno puncto corporis animatum erit ipsum animal, uel omnia animæ puncta uni corporis puncto cohærebũt, uel in unoquoque eorum, quæ sunt in corpore pũctorum animal ipsum habebit animam, uel etiam infinita erunt in corpore puncta, uel omnibus animæ puncta cohærebunt, & sic in animali erunt infinitæ animæ. erit autem sic & ipsum infinitum, uel omnibus, neque erit totum idipsum anima tum corpus, neque omnino (quemadmodum dictum est) animatum, nam quorum locus est indiuisibilis, & ipsa q̃m dixit nihil prohibere in eodem puncto corporis infinita animæ puncta cohærere adeo, ut unus punctus anima fiat, hoc ipsum confirmare uult. Si.n. innumerabilium punctorum locus animæ punctus est, idem punctus corporis, hic autem ipse punctus indiuisibilis, infinita scilicet puncta cohærentia cum uno corporis puncto erunt indiuisibilia. nam quemadmodum se locus habet, ita se habẽt ea, quæ sunt in eo, quapropter unus erit anima punctus, & uno in puncto ipsum corpus animatum.

Quod si quæ sunt in corpore pũcta sunt, ipse numerus animæ, uel si qui ex his, quæ sunt in corpore, punctis, numerus est animæ, cur non omnia animam habent corpora? puncta enim in omnibus uidentur esse, & infinita.

Hæc est altera diuisionis pars. id enim diximus, q͂d uel eadem sunt animæ puncta cum pũctis corporis, uel diuersa, cum igitur habueris ea esse diuersa, tunc quod reliquum est ante oculos ponitur. cum igitur dixerit quod puncta, quæ sunt in corpore ipse est numerus animæ, in id quod manifestius est sermone repetit, non enim puncta numerum esse animæ dicebant, sed numerum eorum, quæ sunt in corpore, punctorum esse animam, si idem supponerent esse puncta animæ cum pũctis corporis.

Adhuc autem quomodo possibile est separare animas, & absoluere a corporibus, siquidem non diuiduntur lineæ in puncta?

Xenocrates ueluti is, qui esset Platonis discipulus, a corpore separabilem esse animam dicebat, quo patet ipsum, non hunc numerum cognitũ ipsam dixisse. quo enim modo fieri potest numerum per se esse nisi per analogiam ad id autem quod apparet Aristoteles occurrens ait. si anima separabilis est, & puncta a corpore separari non possunt, id sequitur quod anima non est numerus. id enim sequeretur, si diceremus numerum, ut etiam puncta diceremus, numerus enim sunt unitates, quæ positionem habentia puncta sunt. id autem fieri non potest, ut puncta, quæ sunt in corpore separent, quia non in puncta lineæ diuiduntur, quemadmodum neque superficies in lineas, neque corpora in superficies, linea nanque lineæ pars est, punctus uero lineæ terminus est. quæ aũt diuiduntur, in partes, non in terminos diuiduntur. non.n. terminus ab eo cuius est terminus, separari potest.

Accidit autem, quemadmodum diximus, partim quidem hoc idem dicere his, qui corpus subtilium partium ipsam ponunt: partim uero ut Democritus moueri inquit ab anima, proprium hoc absurdum. si quidem enim est anima in omni sentiente, necessarium est in eodem duo esse corpora, si corpus aliquod anima sit. his uero, qui numerum dicunt, in uno puncto, multa puncta esse, uel omne corpus animam habere: nisi differens aliquis numerus aduenerit, & alius quidam eorum, quæ sunt in corpore punctorũ.

Hæc inquit absurda Xenocratis opinionem sequũtur partim quidem illorum opinionem, qui corpus aliquod subtilium partium esse animam dicunt, partim uero Democriti opinionem absurdum sequitur. illi.n. animam exile quoddam corpus esse dicebant, ut omnino posset per corpus procedere, & animatum totum per totum faciens mouere, quare iuxta illos, si anima cum sit corpus, per totum procedit corpus, & animatũ totum per totum faciens mouet, duo corpora erunt in eodem, quod quidem absurdum est. hoc igitur absurdum his etiam, qui illam numerum dicebant, accidebat. nam si animæ unitates aliæ essent cum punctis corporis, hoc sequeretur, quod omnia animæ puncta cũ uno corporis puncto cohærere possent. Sic igitur cõicant aliter etiam sic unitates ex quibus esse animam Xenocrates supponebat, aut corporeæ sunt, & numerabiles, aut non corporeæ, neque numerabiles, sed impartibiles, & numerantes magis. omnis.n. numerus corporeus, omnino numerabilis est, at numerans, incorporeus. simpliciter igitur, aut sunt unitates animæ corporeæ aut non, sed sunt impartibiles, quod si corporeæ sint, id quidem sequitur, ut corpus per corpus procedat, & idem eueniat quod his, qui corpus subtilium partium aĩam esse dicunt. Quod si sint impartibiles, in eadem absurda, quæ Democriti opinio descendit, res ipsa deducet, si quidem & ille tum atomis corpus mouebat, non quod ad quantitatem molem habeant uel simpliciter molẽ, sed quia numerus esset. Dictum est aut em quod nõ solum ex numeris atomis esse animam Democritus dicebat (sic.n. quæcunque contingebant atomi animam faciebant) uerum cum mole sphærice figurata. non.n. fieri id potest ut sine mole figura sit, molis.n. terminus est figura. hæc igitur, si non eadem sint animæ puncta, cũ punctis corporis. Quod si sint eadem puncta animæ cũ punctis corporis, id sequitur ut omne corpus animatũ sit, magis autem consentaneum est, ut ipsi primum supponant, si quidem non omne animatum dicebant. Sic igitur idem absurdum sequitur & eos, qui animam subtilium partium corpus esse dicunt, & eos, qui numerũ eam esse nolunt aliud etiam absurdum sequitur, quod his, qui numerum eam esse dicunt, cum Democrito cõmune est, in superioribus.n. demonstrauit nihil differre utrum

re utrum dicamus sphærulas paruas mouẽtes simul trahere corpus, an numerum. neque enim quia sint hę qui dem magnitudines, illæ uero unitates impartibiles, propterea motus ipsi fiebant, uerum quantitate ipsa. quare quod absurdum alterũ sequitur, id quoq; reliquum sequetur. multa autem propria absurda sequebantur, & opinionem Xenocratis, & Democriti, igitur quæ erant alterius alterum sequebantur, quæ autem sint ea in superioribus dictum est. Accidit autem quemadmodum diximus partim quidem hoc idem dicere, hoc idẽ non ad opinionem, sed ad absurdum, quod sequitur referens protulit. non enim de anima eadem dicebant, uerumtamen in eadem absurda deueniebant. partim uero, ut Democritus moueri inquit ab anima, proprium hoc absurdum, quod animam moueri Democritus dicebat, hoc cum Xenocrate cõmunicabat, uterque enim ipsorum dicebat, alter quidem motas unitates mouere animam, alter uero atomos. hoc igitur communicantes commune hoc absurdum sequens habebunt, quod absurdum est, quantum ad opinionem dicentiũ animam exile corpus quoddam esse Xenocratis, & Democriti proprium est. in hoc igitur communicabant, differebãt autem quod alter quidem numeros dicebat, alter uero corpora atomos, siquidem enim est anima in omni sentientiũ corpore, necessarium est in eodem duo esse corpora, si corpus aliquod anima sit. per hæc Xenocratis, & eorum qui subtilium partium corpus esse dicebant, communionem demõstrat. nam eorum inquit, qui corpus exile dicunt, hoc est consequens, quod corpus per corpus procedit, siquidem oporteat animam per totum corpus procedere, quo totum sit animatum corpus, totumque moueatur. quod si quispiam dicat animam posse existentem in uacuis corporis ipsum moueré, ueluti ea, quæ sunt in nasculis., maxime sic non quidem erit in corpore. illi enim adiacebit, non in toto. erit. quomodo igitur totum animatum erit? præterea si extrinsecus adiacens non ipsum animatum facit, neque intus id faciet.

Contingitq; ipsum corpus moueri animal ab numero, quemadmodum quoque Democritũ diximus ipsum mouere quid enim refert sphæras dicere paruas, an unitates magnas, uel omnino unitates agitatas, utroque enim modo necesse est mouere ipsum animal, quia mouentur ipsa.

Xenocratis, & Democriti per hæc opinionem comparat. eadem inquit absurda his quoque contingent. utique enim moueri corpus dicebant, quod atomi, uel unitates mouerentur, quæ autem hos absurda sequuntur, ea non induxit, ut qui nũc eadem dixerit. uidelicet quod uel ab seipsis mouentur, uel ab alijs. quæ igitur differentia est unitatis uel ad seipsam, uel ad aliam? unitates enim potentia, & atomi Democriti sunt, quia nõ quatenus erant continuæ mouebantur, sed inquantum diuisa quantitas, ut numerus. uolens autem has opiniones inuicem contingere, sphæras quidem paruas, unitates autem magnas appellauit. nam si de sphæris cõtinuum tolles, puncta uel unitates de magnitudine abstractæ erunt, & si puncta uel unitates magnitudinem assumerent, eæ erunt, quales quoque Democriti sphæræ erant, uidelicet unitates magnæ, uel omnino unitates. Quoniam cum uellet ostendere nihil ad mouendũ conferre, neque atomis magnitudinem, neq; unitatibus impartibile, paruas dixit atomos, & unitates magnas, ut ostenderet hoc nihil interesse, ideo subintulit, uel omnino unitates.

His quidem qui coniunxerunt in idem motum atque numerũ, hæcque accidunt, & multa alia huiuscemodi.

Dictorum conclusio hæc est demonstratur enim, qđ non dicta solum absurda, uerum etiã alia multa eos consequuntur. quæ nam autem sint, infert.

Non enim solum definitionem animæ impossibile est talem esse, sed etiam accidens. id autem patet, si quis conetur ex hac ratione affectus, & operationes animæ assignare, ueluti considerationes, sensus, uoluptates, mœstitias, & quæcunque alia sunt istiusmodi. quemadmodum enim diximus prius neque uaticinari ex ipsis facile est.

Cum probauerit id esse impossibile quod animę substantiæ sit diffinitio ab Xenocrate data ratio, quod scilicet anima sit seipsum mouens numerus: deinceps ostẽdit, quod neque eorum quicquam, quæ animam sequũtur, & ipsi adsunt affectus, & operationes, seipsum mouens numerus esse potest. affectus nanque animæ sunt considerationes, tristitiæ, uoluptates, timores, & talia. quid igitur seipsum mouens numerus dici potest? nec quidem quispiam, nisi uerisimili utatur ratione, uaticinabitur quomodo numerus motus cogitatio erit, aut quomodo sensus, aut quomodo tristitia, & in reliquis similiter alio etiam modo, si numerus seipsum mouens est anima, quia differentes animæ partes, uel potentiæ sunt, eundem numerum non esse animæ potentiam necesse est. Qualis igitur numerus erit rationalis animæ pars? at quæ huius differentes potentiæ? qualis cogitatiua? qualis opinatiua? & circa eam partem, quæ ratione caret, qualis erit numerus imaginatiua, uel sensitiua, uel aliorum quodpiam, quod uere quidem facile fingi non potest? & hæc quidem ad ea, quæ dicta sunt absurda Xenocratis opinionem sequentur.

Tribus autem modis traditis, per quos definiunt animam, alij quidem maxime motiuum enuntiauerunt, quia moueat seipsam alij uero corpus, subtilissimarum partium, aut maxime incorporeũ aliorum. Hæc autem quas dubitationesq; & contrarietates habẽt, pene percurrimus. restat ut consideremus quomodo dicatur, ex elementis ipsam esse. dicũt enim ut sentiat quid sit eorum, quæ sunt, & unumquodque cognoscat. sed necessario accidunt multa, & impossibilia huic rationi.

Quæ dicta sunt, ea concludit, ut quod reliquum est, id apponat. dixit enim quod ex his, qui de anima dixerunt, alij quidem in motiuum eius respexerunt: alij uero in cognitiuum: alij autem in id, quod subtilium partium corpus dicebant, aut incorporeum. postquam igitur eos, qui in motiuum eius, aut in incorporeũ respexerunt, confutauit, nunc in reliquum descendit ipse enim quoque uult illam mouere, & sic qui respexerunt in hoc, eos admittit, quemadmodum etiam eos, qui in cognitiuum, & incorporeum mentem habuerunt. quę ritur autem, de his quidẽ quod quia moueretur, sic mouere dicebãt, de illis uero, quia imaginati incorporeum rationem non apprehenderunt, sed subtilium partium corpus ipsam esse dicebant, hæc autem quas dubitationes, & contrarietates habẽt, pene percurrimus. id enim eos, qui maxime motiuum, & eos qui subtilissimarum partium corpus eam esse dicebant, sequebatur, & quod per corpus, corpus procederet, & quod ab anima si moueretur corpus, ut ab argento uiuo lignea Venus. sic autem id sequebatur, quod iterum in mortua corpora ingrediens, ea mouere posset, & quod ipsa anima non esset animali causa stationis, Rationes autem, quæ dictę sunt ad id, quod sese moueat, manifestæ sunt. id igitur restat, ut qui in eius cognitiuum respexerunt, illi repro

bentur, qui ex elementis enim illam constare dicebāt quo simile simili cognosceret, quam sniam multa impossibilia sequi dicit.

Ponunt enim cognoscere simili simile, ueluti si animā res ipsas ponant. non sunt autem sola hæc, multa autem, & alia, magis autem fortasse infinita numero, quæ ex his sunt. ex quibus igitur est unumquodque horum, sit cognoscere animam, atque sentire, sed ipsum totum quomodo cognoscet, aut sentiet ut quid Deus, uel homo, uel caro, uel os, & similiter quodcunque aliud ex compositiõ non enim quomodocunque sese habentia elementa horum unumquodque est, sed ratione quadam, & compositione, quemadmodū dicit etiam Empedocles os ipsum.

Quoniam cognitiuam speciem animam ipsam habētem potentiam dicunt, & simili simile cognoscit: ideo fere dicunt omnia, quæcunque sunt, animam esse: sed ut absurdum fugientes hoc ipsum, ex elementis eorū, quæ sunt ipsam faciunt, at hanc ipsam sententiam impossibilia multa sequuntur, nam si simile cognoscit simili, ea etiam cognoscit, ex quibus ipsa componitur, dico autem elementa, & existentium principia: at in his, quæ sunt principia, & elementa, sola non sunt, uerum multa, & infinita numero præter principia, & ex ipsis composita sunt, quæ quidem & inuicem, & ab principijs differunt. quomodo igitur hæc ipsa cognoscet? ex quibus igitur sunt hæc, ipsa cognoscet, uidelicet elementa, sed non ipsa, quæ sunt ex elementis: cum quali enim compositione unumquodque horum cōpositum est, si eius compositionis non sit particeps anima, nequaquā cognoscet, si quidem simili simile ipsum cognoscit: qđ autem uniuscuiusque ratio compositionis propria est, hoc ipsum fidem faciens in medium ponit, & Empedoclis hoc authoritatem declarātem affert. Quare si ea animam ipsam cognoscere oporteat, id etiam opus est, ut ipsarum compositionum rationes habeat, quibus quidem si caruerit, non ipsa cognoscere poterit. quamobrem in Timæo Platoni non satis fuit ex elementis animam facere, sed eius etiam compositionem per numeros harmonicos facit. Quod si elemēta, ex quibus res in anima sunt, & rationes compositorum, per quos cōponitor, necesse rursus est omnes res esse animam, nam si elementa hominis in anima sunt & horum compositionis rationes, id sequitur, quod homo anima sit, & similiter in saxo, & in reliquis, nihil enim unumquodque rerum aliud est, nisi cum quadam compositione elementa nam si rationes compositionis elementorum, ut forte sequi altera, uel alia quæcunq; sit, per se ortæ essent, utique credulitatem figmentum haberet, quod habens elementa anima, habens autem rerum quoque rationes cognoscit hoc modo ea, quæ composita sunt, sed quoniam rationes compositionum sunt in elementis cōpositis, omnino necesse est ut is, qui in anima esse elementa dicat, esse autem & rerum compositionis rationes nihil aliud dicat, nisi quod ipsæ res in anima sunt, ut equus, & saxum, & reliqua, hoc autem dicere non oportet quia absurdum est. infinitæ autem, inquit, sunt res, non naturæ, sed nobis, uel si non est hoc ideo sunt infinitæ, quia semper infinitæ fiunt.

Terra autem concinna cauis in pectoris Aegles,
Et fluxus binas cepit de partibus octo.
Bisq; duas ignis, sunt ossa hinc candida facta.

Nihil igitur utile est esse elementa in anima, nisi & rationes insint, & compositio: cognoscet enim unum quoque simile ipsum, os autem, aut hominem nequaquam, nisi hæc ipsa inerunt. hoc autem quod impossibile sit, non oportet dicere. Quis enim dubitauerit an sit in anima lapis, uel homo? similiter autem & bonum, & non bonum? eodem quoque modo in alijs.

Quoniam de carnibus his meminit ad faciendam fidem quod secundum quandam compositionis rationē res ipsi faciebant, si quid illis inserat uerbis consecuturi sumus, de ipsis pauca quædam dicere opus est. in ossium generationē partes octo sumit Empedocles, quarum quidem quatuor ignis, duæ autem terræ, aeris uero, atque aquæ duæ una, scilicet aeris, & una aquę sunt. ita autem si octo dicamus, illud scire debemus, quod in existentium generationem numeros harmonicos Pythagorici sumebant, in ossium igitur generationem sumit octo, quia octo primus cubus est, terræ autem figuram cubicam tribuunt, non quia terræ figura sit cubica, sed propter eius immobilitatē. quod igitur ossa terrena sunt, ideo in eorum generationem cubum merito assumpsit ex harmonicis autem numeris cubus componitur, habet enim latera duodecim, octo angulos, superficies sex. si ergo duodecim conferantur ad octo, rationem sesquialteram habēt, si uero ad sex, duplam, sed octo ad sex habet rationē sesquitertiam rationes autem harmonicas faciunt hi numeri, ratio enim dupla eam, quam dia pason dicunt, harmoniā facit. uocatur autem dia pason, quod ex sesquialtera, & sesquitertia ratione componitur, nam quando chordæ sic se habent, ut prima ad secundam sequialteram rationem teneat, secunda uero ad tertiam sesquitertiam, tūc ad tertiam prima duplam rationem tenebit, quemadmodum duodecim se habet ad sex. dia pason igitur uocatur, ut ea, quæ omnes harmonicas rationes habet, quæ autem est in sesquitertia ratione harmonia, ea diatessaron uocatur, duę enim ponantur. latera igitur in subiecto cubo sunt ab A usque ad M, anguli uero ab N usque ad V. quod autem pertinet ad superficies, id esse. 6. manifestum est, cū enim tres dimensiones sint, unaquæque duos terminos habet, quod autem octo sit cubus, id patet. cubus est enim qui tres dimensiones habet æquales longitudinē, latitudinem, & profunditatem, sic autem mensuratur, accipiamus unum dimensionis latus, & id in se multiplicemus, ut si latus unumquodque habeat trium ulnarū; unum in se multiplicemus dicentes ter tria nouem, deinde rursus in id, quod factum est, latus multiplicantes ter nouem uiginti septem solidarum ulnarum cubum esse dicimus. sic igitur & in numero, quando enim tres numeri æquales in se multiplicati fuerint, qui fit ex illis cubus est, ut bis duo, quatuor, & bis, quatuor, octo. Quāobrem definiunt ipsum dicentes cubum esse numerum æqualem æqualiter æqualem. rursus etiam, qui tetragonum numerum fecerit, si in tetragonum multiplicatus fuerit, is cubum facit, omnis autem numerus in se multiplicatus tetragonum facit, bis duo, quatuor, & bis quatuor octo. (Terra autem concinna) concinnam dixit, ut quæ cubica est, uanque ex harmonicis numeris cubus constat (in cauis pectoris) pro in cauis latis, nam pectora alijs partibus ipsius animalis latiora sunt. quemadmodum autem Vulcanum poeta fingit in fornacibus æs, atque aurum, & reliqua fundentem, sic & ipse Empedocles fornaces cauas terræ supponit. (Aegles, & fluxus binas cepit de partibus octo,) dicit autem duas aeris, & aquæ partes terræ iniectas esse. per fluxum autē, quod nomen a fluo deriuatur aquæ, & aeris liquidum significat, per illud autem, quod ait ægles, transparens ipsum notat, Aegle enim splendorem significat, bisq; duas

inquit

inquit, ignis, reliquæ igitur duæ terræ erunt, quot aeris & aquæ, partes terræ iniectæ, sic diuisim accepit, & in ca uis commiscuit, sed quia ossa arida, atque alba sunt, ideo terræ, atque ignis plus accipit, duas quidem terræ partes, ignis uero quatuor, igneæ namque substantiæ albū tribuunt, utriusque autem liquidarum substantiarum scilicet aeris, atque aquæ *ana* partem unam item aliter, si opus erat, ut numerus octo in numeros harmonicos diuideretur, non id poterat fieri ut in alios, quam in quos diuisus est, diuideretur, eum enim in quatuor diui di oportebat, ut unicuique elementorum quædam pars tribueretur, inæqualia autem non oportebat ob dictam rationem, relinquebatur igitur ut uel in duas ternitates, & duas unitates, uel ut ipsæ partitus est, diuideretur, uerum ratiōem harmonicam duę ternitates, inuicē nō habent quemadmodum neque duæ unitates, ibi sane plures habitus harmonici sunt, etenim ad duitatem quaternitas, & duitas ad unitates harmonicam rationem seruat.

Præterea autem cum multipliciter dicatur id, quod est, significat enim hoc quidem quid, illud uero quantum, uel quale, uel aliquod aliud ex diuisis prædicamentis, utrum ex omnibus erit anima, an non? at non uidentur communia omnium esse elementa, non igitur quæcunque sunt ex substantijs, ex hisce solis? quomodo ergo cognoscit aliorum unum quodque? an dicent uniuscuiusque generis esse elementa, & principia propria, ex quibus anima cognoscet? erit igitur & quantitas, & qualitas, & substantia, sed impossibile est ex quantitatis elementis substantiā esse, & non quantitatem, dicentibus quidem quod ex omnibus, hæcq;, & huiuscemodi alia accidunt.

Si simili simile cognoscit, necesse est ipsam ex elemētis eorum, quę sunt, esse, quoniam inquit multa sunt entia, diuiduntur autem in decem prædicamenta, cognoscit autem omnia, quæcunque sunt. anima. uel necesse est decem prædicamentorum communia quædam esse principia, & elementa, ex quibus anima existens, quæcunque sunt, omnia cognoscet, uel cum principia communia non sint, sed uniuscuiusque prædicamenti propria principia uelut substātiæ, materia, & forma, quantitatis autem siue continua quantitas, & discreta, siue punctus, & unitas, punctus enim continuæ quantitatis principium est, discretæ uero unitas, & simili modo cū sint aliorum uniuscuiusque principia quædam. Prædicamentorum autem nunc principia dico, quæ elementaria, & simul constituta sunt, quemadmodum quoque lapidis fortasse principium, & substantia est, quatuorq; etiam sunt elementa, aut igitur ex omnibus prædicamentorū principijs erit, aut ex his, quę substantiæ sunt. quod si de substantiæ principijs erit anima, quomodo aut quantitatem, aut qualitatem, aut alia prædicamenta cognoscet? ꝙ si ex principijs quantitatis erit, aut ex aliquo alio præter substantiam, quomodo ex principijs quantitatis substantia fit? nam si anima substantia est, & econuerso. quomodo reliqua prædicamenta cognoscet? ꝙ si est ex omnibus prædicamentorum principijs ipsa quidem, & substantia, & quantitas, & qualitas, & unumquodque ex alijs predicamentis erit, sed hoc nequaquam fieri potest, quia quantitatis elementa quantitatem faciunt, & qualitatis qualitatem, & in reliquis simili modo, sed impossibile est ut anima, cum sit substantia, quantitatem, aut qualitatem faciat. Quod si quispiam dicat aliud quidem eius esse substantiam, aliud uero quantitatem, aliud autem qualitatem, & aliud unum quodque aliorum, is mihi dicat quomodo ex his una erit anima: ex his enim nullum compositum fit unum, præterea autem si eiusdem generis erit anima ipsa sibi, qualem animæ particulam, aut potentiam quali prædicamēto reponemus fingere impossibile est. id igitur relinquitur ut communia decem prædicamentorum elementa esse dicamus, de quibus fieri non potest ut sit anima, nullum nanque est decem prædicamentorū commune genus, sed ipsa sunt inter se diuisa, neque cōi ulli generi coniuncta, de ipsis nanque ens æquiuoce prædicatur. quod si quispiam dicat esse & quantitatem quandam, & qualitatem cum substantia coniunctam adeo, ut possit existens substantia accipi, & quātitatis, & qualitatis, nāque ignis ut corpus existens habet cōsubstantialem, sibique formam facientem trinam dimēsionem. ut ignis autem calidam, atque aridam qualitatem tenet. ad hoc igitur dicamus quod, etsi hoc esset, uellemus id scire, quomodo quæ sub reliquis prædicamentis continentur res ipsa cognoscet? deinde etsi quædam quantitas, & qualitas est quandam substantiam informans, attamen hoc ut accidens quantum, & quale, quod accedit, & recedit ab eo, nisi ex principijs quantitatis, & qualitatis extiterit nequaquam cognoscet. Dicentibus autem, inquit, ex principijs eorū, quæ sunt, esse ánimam hæc accidunt absurda. præterea etiam ex dictorum similitudine multa alia, quæ eos consequuntur, inueniri possunt.

Absurdum autem est dicere quidem impatibile esse simile ab simili, simile autem sentire simile, & cognoscere simili simile, sentire autem pati quoddam, & moueri ponunt atque similiter intelligereq;, & cognoscere.

Illi inquit ponunt simile non pati ab simili, quod & uerum est non enim quod aridum est ab similiter arido patietur, neque humidum ab similiter humido, neque ex alijs aliquid. nam si lucerna ab lampade magna extincta patitur, non ut simile, sed ut dissimile patitur, uelut a fortiori imbecillior. quod si ab simili simile nō patitur, quomodo rursus inquiunt quod ab simili simile cognoscitur? nam cognoscens faciente cognito patitur, & sensibile facit in sensorium disgregās ipsum, uel congregans, uel simpliciter mouens, & cognoscens a cognoscibili mouetur, ut illis etiā uidetur, nam sentire animam, ipsi moueri dicunt, quamobrem si ab simili simile, non patitur, facit autem, & patitur cognitumque, & cognoscens, id sequitur quod ab simili simile nō cognoscitur. ipse etiam in libro de generatione & corruptione ait, quodcunque a quocunque non pati, neque enim penitus dissimile facere ad dissimile, neque omnino idem esse, sed oportere agens, atque patiens partim quidem simile esse, partim uero dissimile, potentia quidem simile, actu uero dissimile. facit enim in frigidum calidum, cum quidem potentia sit calidum, actu uero frigidum. quamuis autē ualde calidum in mediocriter calidum faciat, non tamen ut calidum facit, sed ut frigidū quod enim minus est calidum, frigidi particeps est. igitur ex his inducit eos sibiipsis contraria dicere, qui simili simile cognoscere animam dicunt, quique simile ab simili impatibile esse uolunt.

Multas autem dubitationes, & difficultates cum habeat dicere, quemadmodum Empedocles, quod corporeis elementis unaquæque cognoscuntur, & aduersum simile, testatur nunc dictum: quæcunque enim insunt in animalium corporibus simpliciter terræ, ut ossa, nerui, pili, nihil sentire uidentur, quare neque similia, quāquam oportebat.

Hoc dicere quod ab simili simile cognoscitur, ut ait

Empedocles,terra etenim terrã uidimus:& si hoc alius quispiam dicit,multas quidem dubitatiooes,& absurditates habere iam probatum est, maxime autem confutabitur ab eo,quod ounc est dicendum, nunc.n. dictũ dicit,pro diceodum est.id.n. significat hæc coniunctio, causalis.n quæ subinducitur sic,quæcunque.n. sunt,& reliqua. nam si propter hoc terra etenim terram uidimus, quia ab simili simile cognoscitur, oportebat ut q̃ terræ magis esseot propinqua, ea magis terram cognoscerent,at contrarium nunc est,nam quæ sunt in nobis magis terræ participantia.s.pili,& ossa,& ongues,cum sensu penitus careant,nullo modo(ut paret)similia sentiunt, atqui, si ab simili simile cognoscitur, oportebat ut ea sentirent, & magis ipsam terram cognoscerent, non est igitur ille sermo uerus. quod si quis nunc,& iã dictum interpretetur,ad id,quod continuat edictũ est, accipi pŏt.hoc.n.qd'ab simili sibe pati non possit, atq; sentire esse,ut etiam ipsis uř,pati aliquid,& moueri, maxime arguit eũ sermonem, quo sibe ab simili cognosci dr. Verum(quemadmodũ dixi)quia infert.n.coniũctionem,magis eum hoc nunc dictum,ad ea,quę inducunt, dicere putemus.

Præterea autem unicuique principiorum ignorãtia magis, quã intellectio aderit,cognoscet.n.unum unumquodque, multa autem ignorabit, omnia nanque alia.

Nam siquidem terra terram uidimus, undaque undas, id sequitur quod unumquodque principiorum si cognouerit unum, plura ignorabit, quare ignorantiæ magis,quam cognitionis elementa causa erunt,hoc autem argumentum non in absurdum, sermonem ferre uidetur, sed illud dicere solum quod hanc opinionem sequitur. Quid enim est hoc absurdum, si unumquodque unum cognouerit,at ignorabit alia?etenim si tangibile tactus cognoscit,at uisibileq; & audibile, & odorabile,& gustabile ignorabit,& alij sensus eodẽ modo. sed absurdum,quod est in concordia,demonstrare magis hoc argumentum uidetur,de qua concordia,quę sequuntur inducit,& ideo in elementis aliorum præsumptum est,ut quod in concordia consequens esset, illud induceret.

Accidit autem Empedocli etiam imprudentissimum esse Deum, solus.n elementorum unum non cognoscet, ipsam contentionem? mortalia uero omnia eam cognoscunt, ex omnibus enim est unum quodque.

Hoc etiam inquit absurdum Empedoclis opinionẽ sequitur,quod illi Deus ŏmoibus concreris mortalibus imprudentior erit cum nanque omnia ex quatuor elementis composita sint,atque etiam ex concordia,& discordia,cumque ea de causa cognoscant omnia,quod omnium principia habeant,Sphærus,quem Deum uocat Empedocles,discordiæ minimæ particeps ipsam discordiam non cognoscit,sic nanque illi ex concordiæ continentia contingit, mortalia uero cum sint ex omnibus elementis,omnia cognoscant,ea de causa ait, Terra etenim terram uidimus,& amore amorem,& discordia discordiam duram. quidam uero in concordia Deum interpretati sunt,quia Deus quem dicit(o autem illi concordia est)discordiam,ueloti quæ cootraria est,haud cognoscit. uode illorum compositorum, quæ hancipsam discordiam cognoscunt,imprudentissimus erit. Quod si quispiam dicat,ꝙ neque reliqua elementa ipsam cognoscent,is etiam sermo absurdior est, at coocedamus alia elementa cognoscere concordiam, quæ in se horũ unumquodque habeat, ut & ipsa cognoscat,& si quis hoc concederet,elementa esse inter sese,discordiam sanè in se non continebunt. sic n. sit contraria eruot, qđ' quidem fieri non pŏt.qd'aũt in Sphæro interpretanť, id accõmodatius uř,bene etiam Alexan.notauit id esse argm̃ probabile. non.n.Deus imprudentior est, cum peiorum comprehensionem non habeat, nanq; melius est ipsa meliora sola comprehendere, quæ autẽ peiora sunt ignorare.

Omnino autem qua de causa quæ sunt omnia animam non habent quoniam omne aut est elementum,aut ex elemento uno, aut ex pluribus,aut omnibus. necessarium.n.est unũ quid cognoscere, uel quædam,uel omnia.

Id sanè,nam si elementa sunt anima,omnia autẽ,quę sunt,ex elementis suot,aut omnibus,aut quibosdã,aut uno,ueluti glacies ex una aqua, oportebat omnia aoimata esse,& sensitiua, & unumquodque compositorũ corporum uel omnia cognoscere, uel quædam, si ex omnibus esset elementis, uel quædam, si ex quibusdam,uel unum, si non esset compositum, sed ex uno elemento ueluti glacies.

Dubitauerit autem quispiam quid nam sit,uniens ipsa,materia enim uidentur elementa esse, maxime enim præcipuum illud est, quod continet,quicquid nam sit,animam autem esse quid melius, & dominans impossibile est,at etiam intellectu magis impossibile.

Qm̃ animam ex elementis constare dicebant, ea autem discreta sunt,& materiei rationem retinent, siquidem non simpliciter elementa animam dicebãt, sed ex elementis quid uniens,inquit hæc elementa, quæ in animæ generationem conueniunt.ꝙ si una cum sit anima ex pluribus est elementis, quod igitur eius unionis causa erit, id quidẽ erit anima.in quibus oero aliud quidem cootinens est,aliud uero contentum, in ijs, qđ' contioet, id primum oatura est,& pulchrius eo, quod continetur. quare si in composito anima est continẽs, & præcipuum, qñ.n.illa abiuerit quod cõpositum est, illud iotercidit,quod autem continet,illud idem imperat oatura,anima igitur ipsa dominatur, elementa autẽ quæ ex auima unionem,& continuitatem habent,ea secundum tenent ordinem,quare anima magis,quàm elementa,primigenia est,etenim in ijs,quæ sunt ex materia,& forma,quod primigeniũ magis est, & natura primum,illud est forma. nanque propter formam materia est,siquidem forma est,cuius gratia est materia,& materia,quæ fit causa ipsius formæ,quæ ut suscipiatur,ipsius aptitudo materiæ paratur,in animatis autem anima ipsa forma est,anima igitur natura primum est. At illi elementa omnium esse principia dicunt,& eius, quod animam continet elementa contenta dicunt esse causam, atque principia.sic autem fuerit argm̃. quod maxime præcipuum est,illud continet,anima autem maxime p̃cipua est,anima igitur continet, quod autem continet, illud est magis primigenium, magis igitur est anima primigenia,non igitur omnium,quæcunque suot, elementa priocipia sunt. quod autẽ sit anima aliquid melius, atque imperans,fieri non potest,nanque anima hoc quidem corpore, atque etiam spiritu preciosior est; at intellectu solum non est antiquior, sed intellectus anima preciosius,& antiquius est, ut qui substantiam separabilem tenet,unde maxime omnium secundum naturã intellis principale est.qũo igiť illi elemeta dñt? illud.n. dicere consentaneũ est,quod id p̃ciosius est, quod & natura antiquius est.

Maxime.n.consentaneũ est hoc esse antiquissimũ,& dominum secundũ naturã,elementa aũt dicunt prima eorum,quæ sunt,esse.

Manifeste

Manifeste igitur etiam per hæc esse intellectum separabilem Aristoteles uult, siquidem eum esse anima antiquiorem dicit, intellectum autem animã rationis participem uocat, at animam reliquam nominat. Hinc aũt habes eorum solutionẽ, de quibus cum dubitauisset superius, dubitationem non soluit, cum. s. dixisset animæ motus corporis temperamenta sequi, hoc. n. tunc euenit, cum præter naturam se habet homo, qñ. n non dominatur intellectus, cuius quidem secundum naturam est id, quod est principale, conuerso ordine potentiæ ipsius animæ corporis temperamenta sequũtur. sed qñ intellectus dominatur, tunc, quia secundum naturam se habet homo, non amplius animæ potentiæ temperamenta corporis consequũtur, at ipsum corpus animam sequitur.

Omnes aũt qui, quia cognoscat, & sentiat anima ea, quæ sunt, ex elementis esse dicunt ipsam, & maxime motiuũ, non ij de omni dicunt anima, neq; n. quæ sentiunt omnia motiua, uidentur. n. esse quædam stabilia animalium in loco.

Qm̃ qui de anima dicunt, eos in tres partes diuisit, nanque, & eos, qui motiuum, & qui sensitiuum, quiq; respiciunt incorporeum, proposuit, quia etiam unamquanque harum opinionum priuatim redarguit, nam quemadmodum a me iam dictum est, uniuscuiusque aliud quidem admittit, aliud autem uituperat. quod. n. mouens animam & sensitiuum dixerunt, quodq; eam quammaxime incorporeum esse oportere putauerunt, id admittit. uituperat aũt, alios quidẽ, qđ oportere putauerint eam mouere, quia moueretur. alios autem qđ eam ex principijs esse dixerint, quia simili sisse cognosceret, alios uero, qđ cum mente bene eam esse incorporeã concepissent, hac cogitatione minime contenti & delati sunt, ut eam corpus subtilium partium esse dicerent. Quia igiť unãquanq; harum opinionum priuatim redarguit, oñditq; illud absurdum, quod unamquãq; sequitur, nunc ad omnes argm̃ quoddam cõe intendit. accidit enim, inquit hisce omnibus, ut nõ de omni anima disserant, & quidem qui eam maxime motiuũ, aut subtilissimarum partium corpus esse dicunt, utrique, quod moueat, animam designantes. nihil quidem neque de anima plantali, neque de plantanimalibus dicent, non. n. horum anima, quia moueat, designatur, nullum nanq; horum secundum locum mouetur. & quidem de plantĩs id patet. at fortasse plantanimalia moueri uidebunť, ueluti spongiæ, sed motus ille localis non est, haud. n. locum mutat, sed ueluti contractio quædã est. at illi eũ motum accipiebant, qui in oĩbus rebus de loco in locũ mutare facit. at integritates horũ sunt immobiles. qui uero in cognitiuum & sensitiuum respexerunt, illi quoq, de plantali nihil quicq̃ dixerunt, nam plantæ animatæ quidem sunt, uerũ neq; sentiunt, neq; cognitionis participes factæ sunt.

At quidẽ uidetur hoc solo motu mouere anima animal ipsum.

Cum dixerit eos, qui in motiuum respexerũt, omni de anima non disserere, neque enim de plantarum, neque de plantanimalium anima dixerunt, quæ quidem plantanimalia sensum participant, motum uero localẽ nequaquam, ne quispiam dicat moueri etiam talia, nãque & plantæ, & plantanimalia alterantur, atq; augentur, hac de causa adiecit, hoc solo motu, uidelicet motũ locali anima mouet animal ipsum. quare si hoc solo motu mouet anima; illi, qui a motiuo eam diffiniunt, id quidẽ de omni anima non dixerint, neque n. alteratio, neq; augmẽtum motus animæ sunt, id aũt ex eo patet, quod inanimata quoque augentur, ut lapides, & mutãtur ut omnia, quæ sunt in generatione, motu autem locali, qui fit ex se, & secundum appetitionem sola animalia mouentur. Quod si etiam illorum motuũ unoquoque, quatenus animal est aliquando moueatur, non tamen illud ex anima, sed ex quibus fit extrinsecus, uel enim ab sensibilibus, uel ex intelligibilibus, uel ex aggregatoque, & crescente, secundum animam quidem quatenus animal est, secundum uero appetitionem, nõ modo quatenus est animatum, uerum ab anima etiam moueri uidetur.

Similiter etiam quicũq; intellectum, & sensitiuum ex elementis faciunt, apparent. n. plantæ uiuere non participes lationis, neq; sensus, & animalium multa intelligentiam non habent.

Cum demonstrauerit eos, qui animam definiunt a motu, non de omni anima dicere, nunc rursus id ostendit, quod neque definientes ipsam a cognitione, de omni anima disserunt, quia cum sensumq;, & intellectum ipsam animam dicerent, qui eam ab cognitione definiebant, proptereaque ex elementis illam constituerent, hoc modo dixit. sic n. aperte Democritus dicebat, Anaxagoras quoque dicere uidebatur, illi igitur de omni anima nequaquam loquunť, neque. n. id illi dicerent de ea anima, quæ neque sensum, neque intellectũ habeat, sensus n. & intellectus sunt partes animæ, quæ uim cognoscendi habent. Quare neque illi etiam de plantali disserunt, non. n plantæ sentiunt, & hoc quidem cõe est his, quiq; motiuum, & qui sensitiuum dicunt, nam plantæ neque sentiunt, neque mouentur. At qui sensitiuum dñt, ij de pluribus dicere uidentur, nam plantanimalia quoque complectuntur, quæ illi, qui motiuum dicebant, non complectebantur. at quispiam contra illos, dubitauerit, quid ita si ex elementis anima est, ut cognoscat, aliæ quidem animæ sentiunt, & intelligunt? aliæ autem sentiũt solum? idem quoq; aduersus eos, qui motiuum dicunt, dicere conuenit, quid ita. n. cum sit anima eiusdem naturæ, aliæ quidem localiter mouẽtur, aliæ uero non?

Quod si quispiam hæc concederet, & poneret intellectum quãdam partẽ animæ, & identidem sensitiuum, neq; sic quidẽ dicerẽt uniuerse de omni anima, neq; de tota, neq; de una.

Videlicet. si intellectum omnis animæ partem esse concesserimus, etiam sensitiuum, uel ut idem sit, uel ut hæc eadem concurrant adeo, ut ubi sit sensus, ibi sit intellectus, quemadmodum dicere Pythagorici uidebantur, qui in omne corpus animam traducebant, non tñ, qui ab cognoscendo animæ substantiam definiunt, hoc modo, de omni anima id comprobare poterunt, non enim plantalis animæ natura ea est, ut cognoscat, & sentiat, non igitur de omni, neque de una tota, nam si etiã quammaxime intellectumq;, & sensum omnis anima habeat. at etiam nutritiuam, & augmentatiuam, & generatiuam potentias habet, quæ quidem ab cognoscendi potẽtijs aliæ sunt, atque in omnibus hñtibus animam, manifestius, quam illæ sunt, de quibus nihil illi dicũt, at neque etiam de ea, quæ localiter mouet, ideo si hæc in omni animato sunt, & si illi de illis nihil dicunt id sequitur, quod neque de ulla tota dicunt: nanq; in unoquoq; indiuiduo uelut una quædã anima est, quæ pluribus potentijs, aut partibus utitur, de quibus omnibus cum non dicant, neque de una tota dicant necesse est. & hoc fortasse solutio dissentiẽtis est, ne. n quispiam ꝑ his qui animam cognitiuum ponunt esse respondẽs dicat non eos de omni anima, uerũ de humana sermonẽ

facere,cuius proprium est cognoscere,ppea inquit, neque de una tota sermonem faciunt, nam si humana aia non omnis io se tota cognitiua est, in eadem nanq; est & iracundom,& appetitiuum,& plantale,quorum nullum seosus particeps est , igitur neque de tota humana differuerunt .

Hoc etiam admittit sermo,qui fit in ijs,quæ carmina Orphei dicuntur,dicit.n.animam ingredi respirantibus latam a uentis . Impossibile aũt est plantis hoc accidere,& animalium quibusdam, siquidem non omnia respirant .

Quæ dñr,inquit,qm̄ ea non uñr esse Orphei carmina,quemadmodum ipse etiam in libris de philosophia dicit ,ipsius etenim dogmata sunt hæc autem asserit nomen melius accessit,quo latius explicarentur. ibi igitur dicit animam penitus a uentis portatam respirari ab animalibus. Quare neque hic de omni anima sermo est, non enim animata omnia respirant , non insecta, non plantæ. Dicuot autem carmina ænigmatice significare per respirationem corporis animam suscipientis aptitudinem, quia respiratio calidum naturale refrigerans temperatum facit,uentos autem potentias quasdam signficare aiunt , per quas ab uniuersali operatiooe in generationem anima deducitur, quam operationem ab hoc particulari corpore , & generatione liberata operatur .

Quod quidem latuit eos,qui ita crediderunt , quod si oporteat animam ex elementis facere,non oportet ex omnibus, nanque sufficiens est altera pars contrarietatis se'que ipsam iudicare,& oppositam.etenim recto & ipsum & obliquum cognoscimus , iudex.n. amborum regula est,at obliquum neque sui, neque recti.

Latuit inquit eos,qui animam,ut cognosceret,ex elementis faciebant, quod eam esse ex omnibus non oportebat,uerum satis erat eam ex altero contrariorum conficere,nanque alterum contrariorũ sufficiens est & seipsum,quod congruat,cognoscere,& contrarium & priuationem,& illud quod minime coogruat,ut inquit in recto,& obsiquo se habet,nam recto rectum cognoscit,quia congruunt inter se,obliquũ uero nequaquã , neq; sibijpsi conuenit. est.n.infinitum obliquum, neq; oĩo recto pp obliquitatis infinitatem congruit. Similiter ut ignorantiam cognoscamus,non indigemus ignorantia, uerũ scientia seque ipsam,& ignorantiã cognoscit. simili quoq; modo in uisu,& cæcitate.uerunta mẽ hic,quia per priuationem,& habitum fit appositio , ad utriusq; cognitionem solo habitu opus est,quia aũt in finita priuatio est,& nihil aliud,q̃ formę abñtia est,ideo merito formæ cognitio est,& ipsius formæ & priuationis cognitio. hoc.n.priuatio est,quod habitus nõ est.at sane in contrarijs,quorũ utrũq; informatum est, & naturam definitam habeat,non satis est hoc dicere,qđ nõ est hoc. nam siquidem album cognoscerem, ignorarem idem nigrum. postea quispiam diceret nigrum esse, qđ album noo est,album quidem.s.imaginario tolleret. in infinitate autem reliquum esset, ut in priuatione, cum non hñet,ubi ñiteretur. Oportet autem siquidẽ cognitio nigri futura sit , ipsius naturam nigri imaginatione circunscribi. forte igitur qm̄ in elementis quoque alia quidem sunt actiua,immo informatiua ignis,& aer, alia uero materialia magis,& passiua,io aqua,& terra , quæ secuodum formam sunt ordinata,quæq; actiua,ea erãt ad animæ substantiam sufficientia,nanq; hisce alia quoque abñtia cognoscebat. ex analogia igitur sermo sumptus est,q si forma,& priuatio ibi est,forma ipsa,& formam,& priuationem cognoscimus, quod aũt peius est in contrariis,priuationis & materiei rationem tenet.altero igitur contrariorum correspondenti forma alterũ quoque cognoscemus. quod quidem priuationi conuenit, an aliqñ etiam ut cootraria sufficit in cõtrariorum cognitionem alterum. siquidem scientia est una contrariorum? Qñ.n.contrarium dico,id patet, quod quasdã passiuas cõtrarietates cognoscam. quare si albũ cognouero,quod est uisuum disgregatiuum,hoc uidelicet cõtrarium nigrum cognoscam,nam disgregationi cõgregatio contrarium est. igitur albo erit contrarium cõgregatiuum . quare si in aliquem congregantem inciderẽ, & si non ipsum consecutus cognoscerem, cognoscẽdo quod album disgregat,hoc cognoscerem & superueniẽs nigrum,quia albo contrarium est. sic igitur ex uno elemento esse animam sufficiebat,uelut ex igne, nã si hoc est,& calidum,& siccum,uidelicet qñ in reliqua elementa incidero, quæ huic dispositiones contrarias faciunt, cõtrarietate ea,q̃ ad se hoc habet,illa quoq; cognoscã . ppea ex uno elemento facere animã sufficiebat,in uno quoque.n. elemento duarumcontrarietatum simul altera pars est .

Et in toto quidam ipsam mixtam esse dicunt,unde fortasse & Thales ratus est omnia plena deorum esse.hoc autem quasdam dubitationes habet,qua enim de causa in aere, uel in igne cum sit anima,non facit animal?in mixtis autem facit,& maxime cũ præstantior in his esse uideatur?quæsiuerit etiã quispiam,qua de causa quæ in aere est anima, sit ea,quæ in animalibus est, melior , & immortalior .

Aliam de anima opinionem exponit . putauerunt inquit aliqui animam io omni corpore mixtam esse,ut omoe sit animatum corpus, & ex hac opinione ipsum Thalen omnia esse Deorum plena putauisse, credentes ipsius Thalæ opinionem esse,quod ubiq; Deus esset localiter,uel quod animam ipsam esse Deum suspicaret, uel diuinæ portionis eam esse putaret. Tale quoq; est illud Arati,

Omnes quæq; uiæ omnipotenti sunt Ioue plenæ .
Pleni oẽs hoim conuentus, & mare plenum,
Portusq;,& cunctis magnus dat Iupiter usum.

Stoicos etiam esse eiusdem opinionis dicunt,corpus enim [illegible] esse putabant. quod igitur Deum esse localiter ubique putent,id quidem absurdum est, & præter rationem, siquidem neque Deum corpus esse possibile est,quando etiam sensum esse incorporeum demõstratũ est,& hoc est, aduersum quod Aristotelis instantia est,operationibus sane ubique esse necesse est,siquidem ipse esse omnium demonstratur , sic quidem cognoscimus.

Omnia plena deis,cunctis in partibus illi,
Sunt aures,& per terram,& per saxa, uirumq;
Ipsum, occultauit quamcũq; in pectore mentem

Contra igitur hanc opinionem,quæ in omni animã esse dicit,primum quidem dubitat , quid ita cum sit in omni corpore aĩa,alia quidem sunt aĩalia,alia uero nõ? atqui oportebat ut oĩa essent animalia , ex simplicibus aũt nihil est animal,uelut elementa,quæ quidẽ magis esse animalia oportebat,nam q̃ in igne aut in aere esset anima,ea compositis melior esset, ueluti q̃ in puriorib9, & subtilioribus corporibus existeret,unde etiam magis eius actiones apparere debebant . hoc aũt uelut ab illis dictum cõmemorat,quod in igne,atq; aere purior,atq; immortalior est anima. debebat igit magis quam cõposita interlucere,& ad hoc ipsum dubitat,quomodo quę

est

est in elementis, animam meliorem, & magis immortalem esse dicant, sit. n. cum compositis simplicia corrumpuntur, & alterant, & mutant. quæ igit causa est, ut animæ, quæ sunt in his, sint magis immortales?

Accidit autem utroque modo quod absurdum est, & præter rationem, nanque dicere animal ignem, aut aera præter rationē est, & non dicere animalia, si insit anima, absurdum est.

Qui dixit cum sit anima in elementis, qua de causa non sunt animalia? nunc ait, quod utrum dent ex his, absurdum, finesq; rōnis egrediens est id quod sequitur, nam si animalia ea esse dicant, in quidē sermo stolidus, & temerarius est, qui quidem facillime ab sensu conuinci potest. id etiam absurdū est, si in ipsis anima sit, ea nō esse animalia, talē nanq; animam ipsis uidelicet inesse, dicebant, qualis est aīalium anima, quæ aūt subinferuntur, id ea declarant.

Putasse autem uidentur animam esse in his, quia totum cum partibus est eiusdem speciei.

Quo adducti sunt illi ut elementa dicerent animata, nunc ipse declarat, ratiocinabantur. n. ex hoc, quod elementa similaria sunt, & ideo totum cum partibus est eiusdem speciei, partes autem totorum elementorum, quæ sunt in animalibus, animatæ sunt, igitur ex necessitate etiam tota animata erunt. nam si pars animata est, & totum parti simile est, id sequitur, ut totum quoque sit animatum, ppea. n. esse animalia animata, quod quandam totius corporis partem unumquodque habeat. s. aut aeris, aut ignis, aut aliorum, quæ in eo sunt, quod si ea animata sunt, hæc etiam consequenter animata esse debent. quæ autem hunc sermonem absurda sequunt, ea subinde fert.

Quare necesse est ipsis, ut dicant, animam eiusdem speciei cum partibus esse, si quod acceperint aliquid de continente in animalibus, animata animalia fiunt.

Si propterea inquit unumquodque animatum est, quod in se partem quandam totius accipiat, omnes aūt partes & secū ipsæ, & cum toto sunt eiusdem speciei, necesse est ut similiter ipsæ sint animæ. Quare in ipsis anima ipsa secum est eiusdem speciei, & similaris, nam si anima ipsi sibi non fuerit eiusdem speciei, & similaris, ut aer, non tota erit in singulo, sed alia eius particula alio in loco, uidelicet (ut ita dicam) in aere irascibilis, in alio uero concupiscibilis, & in alio alia. Quod si hoc est, haud amplius aeris particulæ sibijpsis erūt eiusdē speciei cū toto sine aūt id dicat uelut ab illis dictum sit, qd' anima sit similaris, siue ut eam non esse similarem manifestū sit, in hoc absurdū sermonem deducit, neque. n. omne animatum omnes animæ potentias habet, neque in quibus omnes sunt, ut in hominibus, in illis inuicem sunt eiusdem speciei, præterea dico quidem necessariū esse ex hac ratione, φ anima sit eiusdem speciei, & quæ deinceps astruit, ad hæc etiam contra hunc sermonem hac uti diuisione possumus, ostendendo eos demonstrare quod nullo modo fieri potest, necesse est enim quod anima, quæ in toto aere est, aut ipsa secum sit eiusdem speciei, aut nō, φ si est eiusdem speciei, quia in aīatis accipiendo quandam aeris partem animata fiunt, oporteret ut omnia eandem participarent animam, at quidē secundum manifeste falsum est, nomen. n. sensitiuum, & nutritiuum, & alia sunt eiusdem speciei, primum igif quoque falsum est. quod si dissimilaris est anima, aut omnes eius partes per aera totū tendunt, ut in unaquaq; corporis parte nutriendi, & agendi uis est. ut ēt in uno quoq; arboris ramo. aut igitur omnes per totū tendūt, aut singula quæque animæ particula aeris quādam partem complexa est, aut quacunq; aeris particula oēs animæ particulæ sunt, oportebat omnia similiter animata esse, & omnia rationis, & sensus esse cōsortia, atq; etiam cupiditatis, & iracundiæ, sed secundū falsum est. igit & primum φ si unaquæq; animæ particula quandam aeris partem suscepit, oportebat ut aliud animal esset alterius animæ particeps, hoc quidem cupiendi uim solum teneret, illud autem irascendi, aliud uero ratiocinandi, & aliud tandem alterius cuiusdam potētiæ, siquidem recipiendo quandam partē aeris animalia animata fiunt. at nunc aliqua uidemus, quę oēs animales potentias participant, alia autem plures, non unam solam potentiam. cōicant. φ si quispiam dicat ea plures animales potentias participare ideo, quod in animalib. plures aeris amplecti particulas accidat, dicat quænam distributio est quasdam quidem particulas animæ in omnibus simpliciter animalibus, aut animatis amplecti, quasdam uero non? etenim nutritiua in omnibus est, & augmentatiua, reliquæ uero non omnino, & rursus, quænam distributio est in sensum participantibus tactum quidem penitus esse, alias uero non? alioqui si sibijpsi similaris est aer, quænam distributio est, hanc aeris partē ratiocinatiuam animæ cōplexam fuisse, hanc aūt sensitiuam, & aliam aliam? non n. in qualibet materia naturaliter quæ uis forma innascif. Quare si necesse est unam quandam diuisionis particulam ueram esse, siquidem animata sunt elementa, demonstratū est autē unumquodque impossibile esse, id sequif, quod animata dicere falsum est.

Quod si aer distractus eiusdem speciei est, anima uero dissimilaris, alia quidem eius particula inest, ut patet, alia uero non inest.

Quia necesse est secundum illorum suppositionem, animam, quæ est in uniuerso esse sibi similarem, ppea astruit. si. n. nō esset similaris, sed dissimilium partium, alia quidem eius particula esset in hac particula. s. aeris, alia uero non inesset. Quod si hoc est, non erūt omnes aeris particulæ, & elementorum sibijpsis eiusdem speciei, quod illi maxime uolebant. igitur sermonē redigit ipsis in contrarium, nanq; illi cōfirmabant uniuersum esse animatū, quod quæ sibi cum toto essent eiusdē speciei partes acciperent. ipse aūt de suppositione facta animam dissimiliū partiū esse astruit, qd' est contrarium. nam partes aeris, etsi inuicē sunt eiusdē speciei, qd' aer sibijpsi sis est, attā quia pars aīæ non est eadē in unoquoque, non erunt eiusdem speciei, nanque animata secundum animæ, ppietatem maxime designant, quæ forma uniuscuiusq;, & entelechia est aīa. Quamobrē si fieri id non pōt (quantum est in eorum suppositione) ut aīa dissimilium partium sit, necessario erit eiusdem speciei. hoc aūt manifeste falsum est, alterius. n. speciei est animæ particula rationalis, & alterius irascendi uis, & reliquæ sic. Vnde si necessitas est, ut qui aīatum dīit uniuersum, ij aīam eiusdem speciei, & similiū partium esse dicant, hoc aūt falsum est, id sequif qd' uniuersum dicere animatum falsum est.

Necessarium est igitur ipsam uel similarem esse, uel non esse in quacunque particula uniuersi.

Videlicet quantum est in suppositione illorum, quę dicit in quacunque uniuersi particula animam esse, unde & animata particularum uniuersi consortia animata fiunt, necesse est ut similium partium sit anima. nam si similium partiū non fuerit, in quacūq; uniuersi particula minime erit eadē. quod, autem similium partiū nō sit,

neque in omnibus anima, demonstrari poterat etiam ex hoc, quod aliquæ particulę in eodem manifeste non sunt animatæ, ut lapides, & ligna, & similia, q̃ sane sunt aeris consortia, q̄ si ipsi conarentur demonstrare elementa esse animata ex eo quod similaria sint, & partes ipsorũ animatas esse, eas uidelicet, quæ sunt in animalibus, eidē argumento astruere cōtrarium possumus. etenim quia partes elẽtorum, quæ sunt in ijs, quæ animata non sunt, eiusdem speciei cũ totis sunt, at hæ sunt sine anima, ergo tota quoque carent aīa. hoc aũt, in quacunq; uniuersi particula, siue in uniuerso aere accepis, cuius animata participantia eo ipso animata esse dicebant, rō pcedit, siue id in uniuerso & mūdano corpore interpretatus fuerit, id ēt magis absurdum demonstrat.

Patet igitur ex dictis, quod neq; cognitio adest animæ, quod ex elementis constet, neque moueri ipsam bene, uereq; dicitur.

Quæ dicta sunt, ea concludit, hoc modo. neq; ergo cognitionem habet aīa ex eo, q̄ sit ex elẽtis, neq; ppea quod moueat, ipsa mouet, sed quidem mouetq;, & cognoscit, at non ut illi dicebant.

Quoniam uero cognoscere animæ est, & sentire, & opinari, atque etiam cupere, & deliberare, & omnino appetitiones. fit autem & in loco motus animalibus ab anima. atque etiam accretióque, & status, & declinatio, utrum toti animæ horum unumquodque adsit? & nos tota intelligamusq;, & sentiamus, & aliorum unumquodque faciamus, & patiamur? an alijs partibus alia?

Qm̄ continenter cōmemorauit, esse speciei dissimilis animæ partes, idipsum nunc inquirere eius propositū est. nam cũ plures, & diuersæ sint animæ operationes, id quæritur, utrum, cum sit una, & indiuisibilis anima secundum substantiam, ex una hæc substantia potētiæ diuersæ, & operationes adueniant adeo, ut & nutriendi & augendi, & generandi, & ratiocinandi, & irascendi, & cupiendi uis, et si quæ alia animalis potentia est, una & eadem numero sit, & secundum substantiam? an ūa sit partibilis, & in alia, atq; alia eius particula harũ unaquæq; operationũ fiat? præterea utcũq; sit potentia p quam dñr animalia uiuere, id quærit, utrum sit in una ex prædictis operationibus, aut potentijs, ut in ratiocinandi, aut sentiendi ui? aut in aliqua aliarum? an in omnibus ipsis? an in nulla? sed aliud quid præter ipsas animalibus uiuendi causa sit hæc igitur, quæ in hisce inquirit problemata sunt. hic autem uidetur id uelle, ut substantiæ unius anima sit. ueruntñ hoc nō aperte declarat, sed ex quibus ad rationem dubitat, quæ supponit quod anima partibilis est, ostenditq; fieri non posse, ut ea particulis differentibus utens ratiocineturq;, & sentiat, & cupiat, & reliquas operationes operet. Hic aũt ipsi uisum est nihil pponere, ex quo potuisset adducere quod aīa una quædā est, q̃ ijs utitur, quas diximus differentes potentias, & nos ēt sæpenumero demōstrauimus Arist. cognouisse quidem ipsius animæ substantiæ dñam solamque & immortalem, sed eam rationalē intellexisse. nam reliquam oēm mortalem iudicauit. nunc aũt mediocria quædam hoc ipsum declarantia in usum proponemus. Quę ergo hic dñr arripiunt, & qui oēm animam immortalem faciunt, & qui oēm mortalē esse uolunt, & dñt, illi quidem, uides ne quod Arist. omnem animam separabilem atque immortalem uult esse? ecce. n. unius esse substantiæ omnem animam dicit, & intellectum, qui pars est animæ separabilem esse, & immortalem dicere uult, unde etiam se uelle omnem separabilem & immortalem fatetur, siquidem omnis anima est unius substantiæ. Hi uero econuerso, qui mortalem esse animam uolunt, inquiunt. si unam esse omnis animæ substantiam dicit, & irascibilem, & concupiscibilem, & plantalem nō separari, id patet quod oēm uult esse mortalem, siquidem oīs anima est unius subæ. Qđ aũt (ut ego dixi) non animæ sint unius substantiæ, id ante Arist. ex dissonantia, pugnaq; affectuum, & rationis Plato declarauit. nam si ratio, & affectus inuicem pugnant, unum uero idem sibi non repugnat, id sequitur quod ratio, & affectus unius substātiæ non sunt. Arist. etiam in secundo lib. cum diffiniuisset aīam esse entelechiam corporis naturalis instrũalis potentia uitā hñtis, paulopost inquit. quod igit nō est aīa separabilis a corpore, uel partes nōnullas ipsius, si separabilis sit, nō obscurum est, nam quorundam ipsarũ partium entelechia est. Quapropter aliquas animæ partes a corpore non separari, & ideo mortales esse cognouit. Quod si quædam partes separantur, quædam uero non, id. s. igit patet, deinde subdit. Ueruntamen aliquas esse nihil prohibet, propterea quod nullius corporis sint entelechiæ. manifeste igitur ibi quasdam aīæ particulas esse corporis formæ dicit. unde quoque sequitur non esse separabiles, nanq; est entelechia forma, & perfectio corporis, aliquas aũt separari ideo, quia nullius corporis sunt entelechiæ. Rursus etiam confestim subinfert, adhuc quoque obscurũ est an sit hoc mō entelechia corporis aīa, quēadmodũ nauigij nauiculator. Quare etsi diceret omnē aīam entelechiam, illud tñ cognouit quandā esse separabilem entelechiam, quæ extrinsecus ipsum subiectum instruit, ornat, & perficit, ut nauigiũ nauiculator. Quod si alia quidem separabilis est, alia uero non, & alia quidem mortalis, alia uero non, id patet, quod harũ substantia diuersa est igit manifeste in secundo sermone non solum diuersæ substantię, uerũetiam diuersi generis esse intellm̃ dicit, adeo ut anima rōnalis cum ea q̃ rationis expers est, gñe non sit una. cum. n. de alijs animæ potētijs quæsiuisset, singulum ne anima sit, an pars animæ, de intellectu inquit, & contemplatiua potentia nondum patet, uerum animæ uidetur esse alterum genus, & hoc contingit solum separari, quemadmodum a corruptibili æternum, quod etiam de diuino intellectu, ut putat Alexander, hæc non dicat, id patet, nam quærens de particulis animæ separabiles ne sint, an nō, subintulit de intellectu autem, tanquam & ipse sit animæ pars non enim intellectum diuinum esse animæ partē dixisset, alioqui quō. de diuino intellectu, qui penitus a corporibus separatus est, eum posse separari dixisset? & quomodo de diuino intellectu omnino id quæsisset, an sit separabilis, an non? quod autem neque alium intellectum quem ipse cōtemplatiuum uocat, innasci nobis uelit, id patet, quia ipse rursus ait, intellectum contēplatiuum solo fine ab actiuo differre, qm̄ subiecto eadem sunt. actiui enim finis est bonum, contemplatiui uero ueritas, etenim qñ ad superiora se tollit, contemplatiuus fit, uniuersi naturam disquirens, quando uero ad inferiora cōuertitur, euadit actiuus. quare si actiuus intellectus humanus est, hominum nanque sunt actiones, isq; solo fine differt a contēplatiuo, id sequitur qđ intells̃ contemplatiuus humanus est. Quod igitur non oēm animam unius esse substantiæ dicat, hæc dicta sufficiant, quæq; a nobis in procemijs proposita sunt, atq; etiam magis per ipsa dicta percurrentes cognoscemus. hic sane ut intendere sermonem contra Timæũ, qui in particulis corporis animam esse diuisam dicit, & rationalem, & sensitiuam in cerebro sedem habere, in corde

uero irascibilem, & in hepate concupiscibilem. hisce igitur occurrens, quia secundum particulas corporis animam esse in minutas partes diuisam minime concedit, uerum totam per totum corpus, etsi multipliciter diuisum est, eam unam habere continuationem, sic ait. unã esse ipsam, quia quoque animal est unum, sed Plato, nõ ut qui putaret in cerebro simpliciter substantiam rationalem sedere, in corde uero iracundiam, & in alia parte aliud quodpiam, in illis corporis partibus eam diuisit, uerum ut qui sibi persuaderet aliam quãq; partem corporis ad aliam animæ partem accommodate se habere, ut inde illuminationes acciperet. quemadmodum enĩ non oculi omnes æquabiliter solis lumen accipiunt, neque quod magis in hoc oculo sol sedeat, ideo magis elucet, uerum eius aptitudinis causa id fit, & quæ inanimata transparentia sunt, ea pp aptitudinẽ propriam, operationis ipsius luminis cõmodum capiunt. Similiter modo quoque id putandum est, quod anima magis in quibusdam partibus lumen concipit, ea de causa, quod eæ partes maxime appositæ sunt. qñ & ipse Arist. alibi uidetur opinari, quod animæ præstantissima pars in corde sedeat. Sed rursus ex his, quædam exoritur dubitatio, num. n. substantia una quædam est anima? & pro diuersis temperationibus, & aptitudinibus corporum in alia parte alias habet operationes? in oculo quidem uidendi uim, in aure uero audiendi, & in alia particula aliam potentiam? Quod si hoc patet, quod uidendi potentia in oculo est, & eum informat, auditus autem in particula sede sua, & alia uis in alia, quod si hoc sit, uiliora quidem, informabunt nobiliora, & ipsius formæ materia causa erit, & forma propter materiam facta, nam quidem materia cuius gratia erit. uisus enim fuerit oculi gratia, & forma erit alicuius gratia, sed hoc est rerum naturam peruertere. quod si hæc absurda, & impossibilia sunt, non quidem in partibus operationes animæ diuersæ sunt, at substantia differunt, quoniam cognoscere animæ, horum quæ enumerata sunt, hæc quidem sunt animæ rationalis, uidelicet cognitio, & opinio, & deliberatio, hæc autem .i. sensus, cupiditas, appetitio, & motus localis, animæ ratione carentis propria sunt. Plantalis uero accretio, & summum incrementũ, & corruptio, utrum singulum harum adest animæ, hoc est nunquid una est animæ substantiæ, quæ multiplicis potentiæ cum sit, operationes diuersas facit, an substantia non est una, sed multimembris de substãtijs diuersis componitur, & unaquæque eius pars ex dictis aliquid amplectitur.

Atque etiam ipsum uiuere, utrum in aliquo horum est? an & in pluribus? an & in omnibus? an alia quædam causa fit?

De his etiam quærit, de qua nam animæ parte iure optimo ipsum uiuere adueniat, sed ipse in sequenti libro dicet, id esse partis animæ ultimæ, & maxime humilis, potentiæ scilicet plantalis, non enim quod huius animæ sit expers, uiuere quicquam potest, quare etiam quæ participant hanc unam, scilicet plantæ uiuere dicuntur.

Dicunt autem quidam partibilem ipsam esse, & aliud quidem intelligere, aliud uero capere. quid igitur tandem continet animã, si partibilis est? non enim quidem corpus, nam uidetur contrarium potius, quod anima corpus contineat, quod ea egressa efflūit, & putrescit. si igitur aliud quid unam ipsam faciat, illud potissimum fuerit anima. opus erit autem rursus & illud quærere, utrum unum an multimembre sit: quod si unum sit, cur non statim & animam unum esse? sin autem partibile, rursus ratio quæret, quid-nam sit continens illud? & sic quidem ibit in infinitum.

Hinc est ad ea, quæ proposita sunt, obuiatio, nam, quia diuersæ sunt operationes animæ, quemadmodũ propositum est, id merito quæsiuit an tota anima omnia operemur? an aliud in alia eius potentia? sed quia non consentaneum est, ut dicamus, ex eadem potentia diuersas operationes prouenire, necesse est ut anima sit multiplicis potentiæ, unde rursus in ijs illud merito q̃rit, utrum in suas potentias diuidatur anima, habeatq; in hac quidem parte hanc potentiam, in illa uero illã? adeo ut in tot partes diuisa sit, quot et potentiæ sunt? an cum sit una & impartibilis potentias diuersas hẽat? ut ignis, qui unus, & idem secundum substantiam & calefacit, & siccat, & illuminat, multas quidem potentias habens, non autem in multas partes diuisus, uelut etiam pomum, quod quidem cum secundum substantiam sit unum, diuersas tamen potentias habet, odorem, dulcedinem, colorem bonum, & figuram. & in alijs quidem ferẽ omnibus hoc uideri potest. igitur contra eos, qui in partes animam localiter esse diuisam dicunt (hæc autem ut dixi contra Timæum Platonis latenter dicit) nunc disputare instituit. nam si anima in partes diuisa est, id necessario sequitur quod aut inuicem diuisę sunt hæ partes, aut unitæ. Quod si inuicem partes animæ diuisæ sunt, quomodo erit animal unum? quod si animal continuum est, & sibijpsi compatiens, necesse est ut animales potentiæ, siue partes animæ, quæ animal ipsum informant, unitæ sint, nam si ipsę non erunt unitę, quo animali erunt unionis causa? Quod si animę partes unitæ sunt, quid nam ipsis unionis causa est? nam certe corpus non est, non enim fieri id potest, cum sit econuerso anima corporis unionis causa, anima enim corpus ipm unius est, quod autem unionis causa est alicui, id necesse est ut eo cui, unionis est causa, sit melius, at anima corpore melior est, & illius unionis causa, unde ea egressa (inquit) ipsum corpus effluit, atque putrescit, non est igitur animæ partium corpus unionis causa. aut igitur unitæ sunt ab alio quodam, aut a seipsis. ab seipsis quidem uniri eas impossibile est, diuersæ enim substantiæ sunt, oportet enim id esse unum quoddam, quod ea, quæ diuersæ naturæ sunt, unire debet, idque esse opus est aliud ab ijs, quæ uniuntur, quemadmodum si sit aliquod unum liquidum, & alterum ex his corporibus, quæ inuicem conglutinantur, in unione enim terræ, cũ aqua corporibus appositis inuicem, corporibus inquã aquæ & terræ, liquidi uero qualitate per ea tota corpora procedente, & per se mediam conglutinante suppositorum corporum fieri unionem contingit. nam quæ semel ab natura diuisa sunt, neque eandem sibi sunt sortita substantiam, nunquam ab sua ipsorum natura quæ semel ea separauit, in unum congerentur, uerum si uniri debent, opus est ut ipsis aliud adueniat, per quod medium fiat illis unio mutua, quare illud est concludendum, quod animæ partes, cum sint inuicem diuersæ, ab seipsis, ut uniantur impossibile est, quod si ex se non hñt unionẽ, sed ex alio quodã illis uniri cõtingit, rursus necesse est, aut ut sit unũ, & impartibile, aut multimembre, ꝙ si multimẽbre erit, illud iterum interrogabimus, quæ nam sit illis unionis causa? nam quo quę unita nõ sunt, ea alijs erunt unionis causa? & rursus, quod illas unit, utrum unum illud erit an multa? & hoc in infinitum. ꝙ si uniens animę partes unum est, id quidem esse animam concedamus, & quid nam, inquit, animam quoque non ex se unum faciunt? nam si unionis causa unũ

esse diuisus necesse est, animam aũt corpori unionis, & coniunctionis causam esse uidemus, consentaneum est, ut animam unum ex se esse supponamus, neq; eã alio tertio contingente se indigere dicamus. nec quidẽ absurdum est animam unam & subiecto, & substantiam existentem diuersis usam esse potentijs, ꝓpterea uarias operationes hr̃e. ut ignis pomumq; habet, ita ut fere corpora, q̃ subiecto unũ sunt, diuersas potentias habeant. hæc aũt dicit Arist. non in dogmate probabile id esse ostẽdens, quod iam diximus, uidelicet animã unius esse substantiæ, sed ipsum Timæum reprehendens, qui in partes corporis aĩam diuidit, etenim non ipse animam unam esse substantiam, sed ex diuersis substantijs componi, unirique inuicẽ, & sic sane continuari, ut unus in easdẽ affectiones consensus fiat, de rõne. n. quodpiam transit in affectus, & ex affectibus in rõnem, nanq; hoc illis desuper de conceptione rõnis aduenit, ut rõni subijciant, & obediant, & rõni contingit, ut ex habitu, quem ad affectus habet, ad proprias operationes impediat, sic igit una substantia est aĩa, unde & hoĩem totum unius esse substantiæ dicimus, & simplr̃, quę sunt ex forma, & materia qm̃ uero neq; aĩa rõne carẽs omnis est unius substantiæ, sæpenumero inuicem pugnare affectus oñdit, iram s. & cupiditatem, nihil aũt sibi idem repugnat, igr̃ utplurimum rõnis partes ira sequit, uelut ea, q̃ pp studium magnificentiæ generosior est, at cupiditas ipsa cõtendendo in diuersa retrahere conat. Qđ si quispiam q̃rat, quid igit sit uniens diuersas hasce substantias, rñdemus, quod ipse in alijs dixit, non oportere quærere quid sit uniẽs in ijs, in quib. aliud quidem formæ, aliud uero materiæ rõnem tenet, nanq; ea de seipsis unionẽ hñt. naturaliter. n. materia, postquam ita disposita est, ut sponte formam suscipiat, ex nulla alia causa, quæ magis continua sit, ipsam suscipit, quemadmodum (ut ita dicam) cum ferrum politum sit aptum ad suscipiendã formam securis, uel serræ, non quidem est aliud quoddam, serto talem quod uniat formam, sed hæc inuicem sponte producuntur. simili quoq; modo in naturalib. ut in aĩalis formatione, reliquorumq; omnium, nã materia, & forma sunt ex his, quæ ad aliquid dñr, materia enim formæ materia est, & econuerso. quæ aũt dñr ad aliquid, ea simul subsistunt, & simul destruunt, neq; id opus est, ut ea sint prius, postea alicuius unientis indigeant, neq;. n. id opus est, ut in parte sint prius pr̃, & filius, deinde mutuum habitum suscipiant, sed altero cognito, simul alterum cognitum est Hoc igitur modo ẽt in partib. animæ diuersis hr̃ res, anima. n quæ rõne caret ad animam rõnalem materiæ rõnem sustinet, hæc uero ad illam formæ, silr̃ plantalis ad irrõnalẽ materiæ rõnem tenet, ueluti etiam corpus ad plantalẽ se habet, in ijs igitur non q̃remus quid sit uniens, etenim simul illud, quod materiæ rõnem tenet, aptum est ad suscipiẽdam formam, hoc ipsum simul fit, quod quidem nullius unientis extrinsecus eget, uerũ illud intrinsecus habet cum suæ ipsius naturæ potentia, quæ unum facit, sed in humana quidem anima hic sermo ꝓcederet, cum rõnis anima particeps una sit, eaq; etiam, deinceps per ipsam uniuntur, quemadmodũ in Herculeo magnete lapide & serramentis quæ ex eo mutuo pendent. sed qđ (inq̃t aliquis) in aĩalibus quæ rõne carent? nam si partes eius aĩæ, quæ in illis est, iræ inq̃, sensus, & cupditatis sunt alterius substantiæ, quid erit uniens eas, qđ sit in illis superius? nã eæ corporꝰ sunt unionis causa, easq; multo ante ab aliquo unitas esse oportet. deinde qño eæ, si nõ erunt unitæ, poterũt esse unionis causa, ijs quæ se post eiunt? nec quidem illud dicemus, qđ altera alteri ut materia subijciatur, omnes. n. eæ sunt eiusdem ordinis, & in plantali anima dicemus, quod etsi totam institutionem quispiam dicat eas partes unire, nondum tñ quod quærimus id dixit, etenim cui nam in unum cõiungit? nanq; qđ eius unionis est, ut causa formalis, id q̃rimus, non id, qđ facit. cui nam igitur eas partes ueluti contingens corpus naturæ, aut simplr̃, alicui potentiæ naturali colligauit? Quod si fuerit in partibus aĩæ quodpiam aliud eas uniens, id quidem uelut earum forma erit, & erit illud anima, nunquam autem in ijs absurdũ est, qđ inferiora materiæ rõnem habeant ad meliora, nanq; in ijs, q̃ carent aĩa, formis hoc ipsum accidere uidemus, qualitates. n. q̃ sunt elementorum formæ, rõnem materiæ habent ad ea, quæ ex ipsis corpora fiunt.

Dubitauerit autem quispiam etiam de partibus eius, quam potentiam habeat unaquæque in corpore, si. n. tota anima totum corpus continet, conuenit etiam partium unamquanque continere aliquam corporis, hoc autem impossibili simile uidetur. Qualem. n. partem, aut q̃uo intellectus continebit, difficile est fingere.

Et hoc quippe merito dubitauerit quispiam, nam si tota anima totũ corpus continet (paulo. n. supra dixit, id n. potius contrarium ur̃, quod anima contineat corpus) si igit tota totum corpus continet, & partibilis est aĩa, & in plures partes diuiditur, id necesse est, ut unaq̃que eius pars aliquam partem corporis contineat, quẽadmodum quoque illi dicere uidebantur, q rõcinandi, & sentiendi uim in cerebro, in corde uero irascibilem, aliamq́ue potentiam alio in loco collocabant. eius igit unaquæq; pars corporis, in quo est, aliquam partem cõtinebit, nõ. n. in alia parte corporis alia pars aĩæ, aliam corporis partem continebit, una. n. quæq; pars animæ partem, in qua est, eam continet. hoc aũt inquit impossibile ur̃ s. dicere unamquanque animæ partem quandã corporis cõtinere. nam si hoc est, qualem partẽ inquit, aut qño intellš continebit difficile est etiam fingere est. n intellš quoq; pars animæ, ꝙ si corpus anima continet, & ipsa, & partes eius separabiles sunt, id quidem sequitur, quod partem corporis continebit. at intellš est animæ pars, ipsum igit aliquam partem corporis continere opus est, & hoc quidem etiam fingere difficile est. nam q̃q̃ aliæ animæ potentiæ uelut eæ, quæ in operationib. corpus uel totum, uel in parte mouent, in quibusdã separatis particulis subintelligentur, qño intellš, qui in corpore non utitur operationib. in aliqua particula corporis esse subintelligetur? manifeste igitur per hæc intellm̃ a corpore separabilem dicit, qđ si hoc, immortalem quoq; eum esse fatetur, quod & ipse sępenumero dixit, & nos huiusce rei usus in ꝓœmijs proposuimus. At Alex. hoc in loco cum penitus dubitauisset qđ esset huiusce considerationis ꝓprium dicere, silentio locum præterijt. ex his igitur, quæ dicta sunt, hic id patet, quod intellm̃ esse separabilem, & substantiæ alterius Arist. declarat.

Apparent autem & plantæ diuisæ uiuere, & animalium quædam insectorum, ut eandem habentia animam specie, etsi non numero, utraque igitur partium sensum habet, & mouetur in loco in aliquod tempus, quod si non perseuerant, haud est absurdum, instrumenta enim non habent, ut naturam conseruent: sed nihilominus in utraque partium omnes insunt partes animæ, & eiusdem speciei sunt inter se, & cum tota, inter se quidem, ut quæ separabiles non sunt, cum tota anima, ut quæ diuisibilis est.

Cum redarguerit orone dicentes esse aĩam secũdum

partes

partes partibilē, nunc in ipsis rebus sermonem falsum esse demonstrat, si.n.inquit plantæ, & aialia insecta diuidanť, una singula quęq; pars indifferenter animales potentias hře uř, quia in unoquoq; ramo & gñandi, & nutriendi, & augmentandi uis est, & unaquæq; insectorū diuisorum pars hře motumq;, & seusum uř. ꝙ si secundum partes esset aīa separabilis, non hoc quidem esset, sed in hac quidem particula sensus, in illa uero motus esset, gñandi aūt uis aut statim cum diuisione simul in insectis corrupta est, aut in utroq; potentia est, aut oīo nihil est. etenim multa ipsorum (fortasse etiam oīa) nō gñant. quapp una, & eadem aīa in his est numero quidem, priusq̄ diuidanť, postq̄ uero diuisa sunt, specie, non aūt amplius numero. non.n fieri pōt, ut quæ in diuisis subiectis sunt, eæ sint una numero. qđ aūt insectorum partes utplurimum non uiuant, cām esse ferunt, quod quæ potentijs aīæ subseruiuut partes instřales haud habeant, ut fortasse intestina, aut oculos, aut os, aut filia, p quæ uirtus ea, quæ in totum corpus defluit, suppeditatur. & eiusdem speciei sunt inter se, & cum tota, inter se quidem ut eæ, q̄ partibiles non sunt, cū tota uero aīa ueluti q̄ diuisibilis est, nam partes insectorum, necnon plantarū secū ipsæ sunt eiusdem speciei. ppea qđ animę potentias minime separabiles hñt, sed oēs in unoquoque potentia sunt, hoc.n.i. inter se quidem, ut q̄ separabiles non sunt, cum tota aūt aīa sunt eiusdem speciei. f. ante quam fiat aialis diuisio, cum ea aūt hac de cā sunt eiusdem speciei, qđ est, ut tota in partes similares diuisibilis, nāq; similarium diuisorū partes cū totis sunt eiusdem speciei, diuisibilis aūt per accñs, quia cum diuidiť illud in quo est, ipsa etiam siľ diuiditur. cum igiť Aristo. quibusdam exemplis exercuisset rōnem, plantarum uidelicet, & insectorum, bñ quidem succedentē cōperijt. at quispiam fortasse dubitauerit, an in oibus hic sermo sit uerus, in alijs nanq; aīalib. cerebrum nř causa sensus & motus, etenim si quodpiam iniiciať in cerebrum, id quidem imobile. atq; insensibile aīal facit, etiam si neruus, unde in reliquum corporis e cerebro motusq;, & sensus aduenit, diuidať, eius qdem pars diuisa supior tota & moueť & sentit, quæ uero iferior est oīo motuq;, & sensu caret. illud idē quoq;, si in neruo fiat oppilatio, obuenire solet, pterea iræ ipsius gñatio de sanguine circum pcordia cerniť esse, cupidiras uero aut siľ cū hepate disponiť, aut ex hepate ipso oriť, ꝙ si potentiæ ipsę in subiecto corpore esse hñt, neq; tñ oēs p totū corpus pcedere uñt, neq;.n. uisus, neq; auditus, neq, odoratus, neq; gustus p totū pgrediunť, uis etiam concoquendi quasdam sibi particulas designatas habet, ad hæc ira nō per totū pcedit, & in reliquis siľr dicendum est, qđ oīo necessarium est, ut unaquęq; uirtus in illa parte sedeat, in qua etiam operať ad hæc igiť pta dñt, quod harū potentiarum partes hæ pincipia quidem sunt, at nō penitus in illis circunclusæ potentiæ sunt, sed ex illis in reliquum quoq; corpus ueniunt. igiť totū corpus simul cum iracundia, cum cupiditate disponiť. ueruntñ hoc non sufficit, nam quod quærimus, id dubium est, quod unaquæq; animæ uis quādam sibi partem corporis sortita est, qua primum iuxta uirtutem animæ in se sedentem operante, aut patiente, pp continuationē, coniunctionemq; naturæ reliquū quoq; simul corpus afficiť. nunquid igiť, qđ ad plantas, & insecta pertinet, in ipso manifesto corpore aīa habet esse, quare simul cū subiecto diuidiť, in reliquis uero aīalib. uelut ea, quæ in alio quodam subiecto spū est & secundū quandam aptitudinem reducet, cū priuata fuerit, ea aptitudine, quicqd diuisum, aut tale aliquod passum fuerit, haud amplius aīæ opera admittet. ꝙ si ad hoc ut reluceat aptitudine indiget, id sequiť, qđ unaquæq; eius pars maiorem cū potentia quadam aīæ aptitudinem hñs magis, uel sola inter alias eluceat, & ex ea pp continuationē in reliquū quoq; corpus dimittiť, in spiritu quidem sic se hñt animales potentiæ, quemadmodum in arbore plātales totæ per totum procedentes spiritum.

Videtur autem & in plantis principium anima quædam esse: hæc enim sola communis est & animalibus, & plantis.

Postquam eos, qui fuerunt ante se physicos improbauit ea de causa quod omni de anima non disseruerūt, hoc ipse facit, deq; omni disserit. cum igitur in superioribus dixerit etiam plantas esse animatas, in quibus cū diuisæ sunt, esse speciatim eandē aiam dicebat, ubi etiā refellit Orphei carmina, quæ nos ex uniuerso aīam latam respirare dñt, idq; uerbis oñdit impoľe esse plātis contingere, nunc quod aīa est ēt in plantis huiusce rei fidem facit, ex eo quod & plantis, & aīalib. hæc potētia cōis est, nam si nutriendi, & augendi, & gñandi uis in animalib. aīalis potentia est, & easdem in plantis uirtutes esse uidemus, id patet qđ illæ ēt sunt aīatæ. illud aūt ait, qđ hæc.n. sola cōis est, hoc significat, quod hanc solam cum plantis animalia communicant.

Et hæc quidem separatur a sensitiuo principio, sensum autem nihil sine ipsa habet.

Ex hoc illud ait, plantale quidem principium sine sensitiuo potest esse, sed hoc non sine illo, hoc autem dixit, non ueluti potentias utraque anima separabiles habeat, id.n. paulo ante redarguit. uerum quod in quibus plantalis est, in ijs omnino non est sensus, in quibus aūt sensus inest, in ijs plantalis est omnino, quod si fieri nō potest, ut sine plantali sensitiua sit, id patet, quod ipsa quoque plantalis anima est, de hac aūt ueluti potentia animali disseritur, superius quidem quæsiuit qua nam parte animæ uitam habeamus, in ijs aūt, quæ sequētur in animatis secūdum hanc ipsam potentiam uitam esse dicturus est. Quæ ergo a priorib de anima tradita sunt, hæc dicta sufficiant.

IOANNIS PHILOPONI INTERPRETATIO
IN SECVNDVM LIBRVM
ARISTOTELIS DE ANIMA.

OSTQVAM in primo libro, quemadmodū in poëmijs pollicitus fuerat Arist. maiorum de anima opiniones exposuit, & ibi, siqd ab eis non bene dictum fuit argumentis falsum esse demōstrans confutauit, reliquum est, ut quæ sua de anima sit opinio, nunc exponat. In hoc igitur secundo libro de potentijs animæ, quæ sunt extra partem rationis, in tertio autem de ijs, quæ sunt rationis participes, differit, q̄q̄ in hoc etiam rationalium, & in tertio irrationalium mētionem facit. in principio autē ueluti cōem animæ diffinitionem declarat, cū eam dicat esse entelechiam corporis naturalis organici potentia uitam habētis, quam diffinitionem, quicunque uoluerunt animam rationis participem dicere immortalem, Philosophi correptam impugnant dicentes eiusmodi diffōnem nō esse omnis animæ, sed solum plantali conuenire: nam, si entelechia perfectio est, & forma. & animam esse corporis entelechiam dicit, forma autem corporum inseparabilis ipsa est, id patet, quod hic de ea, quæ non separatur a corporibus, sermo est, sola autem ea plantalis est. Verum illi male putant. hæc. n. diffō uere de omni anima data est, nam cum dixisset entelechiam esse animam, subintulit primam, nanque entelechia alia est prima, & alia est secunda, prima quidem, inquit, ut scientia, secunda uero ut contemplatio. Dicit igitur entelechiam ut sciētiam. non ut contemplationem, nam cum adsit anima, & somnus, & uigilantia est proportionabile autem scientiæ somnus est, contemplationi uero uigilantia. Quare si entelechiam non uult esse animam, quemadmodū sciētiæ habitus est, ppea quod animal, ubicunque uiuat, animam semper habeat, neque tñ secundum illam semper operetur, id quidē patet, quód ille de plantali sola non loquitur. Plantalis. n. non secundum scientiam, sed secundum contemplationem speculatur, semper. n. plantalis anima per actum secundum. Quod est ut contemplatio operatur, & id magis in somnis, ubi reliquæ animæ potentiæ quiescunt, & ideo tunc maxime digestiones fiunt: Venereaque sæpenumero nos, etiam si nolimus, inuadunt. Quare magis & de rationis participe, deq; ea, quæ ratione uacat anima, hic sermo fuerit, quā de plantali, nanque anima hisce, etiam si dormiamus, animati sumus. in secundo. n. habemus animam potentia, quod est actu primum, hoc autem est ut sciētia, geometricum nanque habitum geometrā dormiēs habet, contemplationem uero nequaquam. Item cū ipse definiens dixisset animam esse entelechiam corporis naturalis organici potentia uitam habentis, subintulit. quātum ex diffōne colligitur, necesse esse animam, uel aliquas partes eius, si partibilis ipsa sit, a corpore separari, de plantali. s. id enuncians. nam quid a corpore separata nutriendi uis nutriet? aut ipsa augendi quid augebit? etenim quarundam inquit ipsarum partium est entelechia. Deinde subiungit uerūtamen aliquas esse partes nihil prohibet, ideo quod ullius corporis entelechiæ non sunt. Quapp intellectum quoque complexus est, is enim neque circa corpus operationes habet, neq; quo operetur, corpore utitur, quod quidem, ut dictum est aduersatur illi, quoque minus operetur, impedimento est, ppeáque necessario separabilis. deinde rursus hæc adducit, adhuc autem non patet, an sic entelechia corporis anima sit, ut nauis gubernator. id autem manifestum est, quod hoc ipse non dixisset, siquidem de plantali sola sermonem faceret. At fortasse ex his, quæ dicta sunt, aliquis contrario dubio fieri posset, num tali definitione plantalis anima concludatur, nam si animam esse entelechiam dicit, non ut contemplationem, sed ut scientiam, plantalis autem anima entelechia est, non ut sciētia, sed ut contemplatio. semper. n. operatio in secundo est, quod actionem significat, id patet quod animæ tali non conuenit hæc diffinitio. Sic igitur ad hoc dicamus quod nihilominus in diffinitione plantalem complexus est, nam cum dixisset entelechiam ut scientiam, omnem animā complexus est, quod. n. omnem consequit, & semper, id extulit, etenim qñ rationalis anima operatur, & quæ ratione caret entelechia ut scientia diceret, quod est ut habitus, quod quidem potestate secundum est, actu uero primū. ppea quod omnis operatio ab ea, quæ se secundum habitum habet potentia, descendit, operans. n. uidelicet geometra geometrica exercendo habitum geometricum tenet, quem si non teneret, qūo per eum operaretur, quem non teneret? quapp ubi est operatio, ibiquoque penitus habitus est. at non contra ubi habitus, ibi operatio est. nam geometra dormiens (ut sæpe iam dixi) habitum quidem geometricū tenet, at operationem non habet, quod si latius habitus se habet, quam operatio, semper. n. & omnes habentes consequitur, merito cum uellet omnis animæ, qñocunque se haberet, siue uidelicet operaretur siue non, definitionem dare, usus est ea, quæ & semper, & omnes cōsequeretur. s. entelechia ut scientia. Quemadmodum igit̃ de operante rationali anima dicens, irrationalem quoque complectitur, hoc modo plantalem non prætermittit, nam quod plātali semper inest, operationem dico, illud alijs est aliqñ. at sane potentia secunda, quæ est in habitu, omnibus adest, & semper. præterea ipse in dictione omnis animæ esse redditam rationem uult, quod inquit si cōe quoddam in omnem animam dicere oporteat, id erit entelechia prima, sermonemq́ue in omnem protendit, ostenditq; non esse ut diffōnem, cum dicat, sit quoddam. sic igitur sit hoc ordinatum. In his autem quærere dignum est, quid ita, cum ipse id dixerit i prior i sermone) at cauti simus, ne lateat utrū unus de ea sit sermo,

ueluti

ueluti de animali, an alius de unoquoque ut de equo, cane, homine) quid ita inquam hic omnis animę unam diffõnem asſignet? ad hoc igitur dicimus quam maxime non eſſe diffõnem datam. nam ſi animæ, inquãtum animæ non eſt cõe genus. nam certe ut ſubſtantiæ eſt cõe quoddam genus, uidelicet ſubſtantia, ueluti nec indiuiduorum eſt, inquantum indiuidua ſunt, eſt quidem cõe quoddam genus animæ, animatum particulari nõ, uel ſpecie, dr̃iam nec eſt omnium quidem cõis quędam ſpecies, ueluti quæ ſolo numero differunt, quemadmodum eſt animalium in his quæ ſpecie differunt cõmune quoddam genus. ſ. animal ſimpliciter, & hominum cõmunis quædam ſpecies eſt, homo ſimpliciter, omnis autem diffinitio genus habet, nõ igitur omnis animę ſimpliciter dare diffõnem, ſed deſcriptionem poſſumus. quare hæc ratio quæ de omni anima tradita eſt, deſcriptio eſt, non diffõ, præterea ipſa deſcriptio non eſt ꝑprie una, nanque æquiuocarum rerum animarum per æquiuoces uoces deſcriptionem reddidit, æquiuoca autem uoce quidem unum quoddam ſunt, ſignificatione uero plura. ipſe aotem dicit in Topicis poſſibile eſſe æquiuocorum per uoces æquiuocas unam diffinitionẽ, uel deſcriptionem dari, dicimus. n. cibum ſanum, & medicinam ſanam. ſimiliter phlebotomiam, & exercitationem ſanam dicimus, & urinas, & pulſum ſanum horũ igitur, cum ſint æquiuoca. poſſumus inquit unam per uoces æquiuocas diffinitionem dare dicentes illud eſſe ſanum quod ad ſanitatem bene ſe habet, hoc autem qđ ad ſanitatem bene ſe habet, æquiuocum eſt, uel eo qđ ſanitatem facit, uel ſignificat, uel conſeruat. quod ſi cõi proponamus id, quod unicuique priuatim ineſt, tunc uniuſcuiuſque priuatim diffinitio ſit, uidelicet bene ſe habens ad ſanitatem eſt, ut cõſeruet ipſum, uelut exercitatie, aut ut ſignificet, uelut urinæ faciunt, aut arteriarum pulſus, aut ut faciat, ueluti cibus. Quapropter uoce quidem una eſt hæc diffinitio, bene ſe habens ad ſanitatem, ſignificatione uero plures hoc igitur modo neque aſſignata, animarum deſcriptio, cum ſit æquiuoca, una erit, uerum plures. entelechia. n. de forma ſeparabili, & de ea, quæ non ſeparatur, dr̃, nam gubernatoe quoque nauis perfectio eſt, & forma carnis perfectio eſt corporis ipſius carnis. uerum cum ſit a nauigio ſeparabilis gubernator, ſolam, quæ nauigij perfectio eſt, operationem ſuam. tenet forma uero carnis, & uniuerſaliter formæ quæ ſunt in materia ſuorum ſubiectorum perfectiones ſunt, ſic igitur & in animabus, anima quidem plantalis & ea, quæ ratione caret, cum ſubſtantiam ab ſubiecto habeant inſeparabilem, & quę ſine ſubiecto nihil operari queat, ipſam quidem ſubſtantiam habent, quæ ipſius ſubiecti perfectio eſt, at ſane rationalis anima nõ ſubſtantia, ſed operatione ſola perficit animal, uoluntate enim ſua utens anima irrationali uelut inſtrumento ijs modis ipſum mouet. ꝑterea in animis eſt & prius, & poſterius, nanque ubi rationalis eſt, ibi quoque ſunt reliquæ, neque id ſane conuertit, in quibus aũt prius eſt, & poſterius, horum non eſt cõiter prędicatum genus; non igitur animarum cõe quoddam genus eſt, uerum ſunt æquiuocæ, uelut ea, quæ ab uno, & ad unum ſunt. Dixi autem rationalem non eſſe ſine alijs, ad hoc uidelicet animal mortale deſpiciens, qm̃ quantum in ſubſtantia propria ſua anima & ante animalia, quæ ratione carent, & poſt eſſe per ſe poteſt, at is ſermo de animis eſt, quæ ſunt in hiſce animalibus, quæ morti obnoxia ſunt. quare ſi animæ ſunt æquiuocæ, diffinitio quoque animarum tradita eſt æquiuoca, neque propterea una eſt, unde & ipſe cum ſciret impoſſibile eſſe ꝑprie unã animæ diffinitionem aſſignata hac ipſa diffinitione dixit ſi quoddam cõe in omnẽ animam dicere oporteat. At quiſpiam fortaſſe ex his, quæ dicta ſunt illud quæſiuerit, quid ita, ſi una omnis animæ diffinitio dari non poteſt, de ijs, qui fuerunt ante ſe, conqueſtus eſt Ariſt. quod non de omni anima differuerunt? Dico igitur primum quod illi facere poterant, ut ipſe fecit, de omni ſ. ſi non diffinitionem, ſaltem cõem quandam deſcriptionem reddere, deinde non hoc eos accuſat, quod unam omnis animæ definitionem non aſſignauerint, uerum quia de omni, quæ cuiuſque eſſent propria, minime diſſertarunt, quod quidem ipſe facit, nam poſt traditam cõem rationem priuatim de unaquaque differet, & de ipſis eo, quo dubitauit modo, docebit. etenim cum uelit de ea, quæ eſt extra partem rationis, explicare, de obiectis primum diſputat, ueluti de ſenſu doctrinam daturus, prius de ſenſibilibus ſermonem facit, & de uiſu dicturus de uiſibilibus prius loquitur, neque ante de nutriendi ui differit, quam de nutrimentis tractauerit, de alijs quoque ſimili modo. deinde ſic ad operationes tranſit, & inde ad illas potentias, quæ eas ipſas operationes faciunt.

QVONIAM autem ea quæ de anima tradita ſunt ab alijs, ſ. q. antiquorum unuſquiſque enunciauit, prius dictum eſt. i.

HINC (ut iam dixi) opinionem ſuam de anima exorditur, & primum quendam de omni anima cõem ſermonem tradere uult, at prius ea, quæ in comprehenſionem ipſius diffinitionis conferũt expoint, nam, cum uelit animę genus accipere ad diffinitionis redditionem, idq; magis quod generi proportionabile eſt, nanque etiam dictis de cauſis diffinitio diffinitionis proportionabilis eſt, primum merito omniũ, quæcunque ſunt in decem prædicamenta diuiſionem facit. Cum ſit. n. ex his quę ſunt anima, eam ſub uno horum prędicamentorum eſſe neceſſe eſt quod igitur anima non eſt accidens, id patet, nec quidem quãtitas eſt, hoc. n. in ſermonibus contra Timęum demonſtrauit oſtendendo nullo modo fieri poſſe, ut anima magnitudo ſit. Pręterea contra Xenocratem eam eſſe numerũ impoſſibile eſſe declarauit. Quare neque, ut continua, neque ut diſcreta quantitas erit, neque propterea penitus quantitas ꝙ autem non ſit qualitas, id oſtendit in q̃ bus eam non eſſe Harmoniam diſputat argumentis. n. eiſdem eam omnino qualitatem non eſſe comprobat; ꝙ ſi neque qualitas, neque quantitas eſt multo minus ex alijs accidentibus erit; reliqua. n. ſunt ex his; id ergo relinquit, ut ſit ſubſtantia. Quod ergo anima ſubſtantia eſt, ideo rurſus ſubſtantiam in ſimplicem, & compoſitam diuidit, atque adhuc ſimplicem in formam, & materiam. Cum igitur ſit ſubſtantia triplex, ſubſtantias maxime corpora uĩr eſſe, pręcipue autem ut ad homines multos, horum. n. maxime cognitionem hñt, corporũ uero maxime ſubſtantię ſunt corpora naturalia, diſtinguendo: ſ. ab artificioſe factis, uel etiam mathematicis corporibus. fortaſſe autem corpora artificioſe facta appellat ea, quib ab artifice formę quędam inductæ ſunt, ut eſt abaculus, & ſolium, neque. n. corpus aliquod eſt inquantum corpus artificioſum. cum autem naturalia corpora compoſita, ex forma, & materia componant,

in his forma magis substantia est,hoc.n.& est,& dr cōpositum per ipsam formam , nam cum sit una , & cōis materia,discretio,& essentialis unio;quæ fit in unoquoque ex formis est . ex hac igitur diuisione inuenimus corpora naturalia magis esse substantiam, & in his magis formam , quam materiam . hic igitur quærendum est,in quo nam horum ueluti genere anima ponenda sit,utrum composita quædam substantia(idem ac si dicam corpus naturale) sit,an simplex ? quod si simplex, forma ne,an materia? posthac igitur,ut ex manifestionibus hoc inueniat,inquisitionis principium facit,in quo autem magis anima manifestatur.i.aoimatum,animatū uero,quia uiuit,animatum dicitur.Corporum igitur inquit naturalium , alia quidem uitam habent, & ea animata uocamus,alia uero uita carent , quapropter in corporibus naturalibus uitam habentibus animam contēplantur,hancque ipsam uitam uocamus animam , neq; enim corpus ipsum animam dicimus,nam corpus, postquam uita abijt,nihilominus corpus est , nec uiuit amplius,nec anima dicitur. Quare anima in habentibus uitam non corpus,uerum uita est propter quam ea animata dñr,quæ igitur corpora uiuuot, ea cōposita sunt ex corpore,& uita,quæ in ipsis est,quamque uocamus animam,ex anima igitur,& corpore animatum compositum est , atqui substantia omnis ex foima ,& materia composita est , igitur animarum cum sit ex anima , & corpore , alterum quidem ut materiam , alterum uerò ut formam habebit. Quod si forma continua est,& finis materiæ causa,& hoc idem anima corpori est , nanque ea egressa corpus ipsum diffluit,& putrescit, forma quidem corporis erit anima, materia uero corpus ipsum , quod autem anima sit corpoii causa,ut sit, patet ex eo, quod animata hac ipsa re notantur, & inde habent , ut sint,unde etiam consuetudo est , ut anima priuata corpora,quanquam uel post animæ separationem corpora sunt,nihilominus dicitur , Abijt,nec est amplius Admeti uxor. Quare si composita animata ex anima , & corpore constant.omne autem compositum est ex forma,& materia,& quod in ijs contiuuum est,& esseotiæ causa,forma est,& anima in animatis talis est,id sequit, ut anima sit forma. Sic igitur animam esse substantiam secundum formam inuenit,quam quidem formam uocat entelechiam ab ἕν,quod est unum,& τέλειον perfectū, & ἐνέχειν continere.i.quod unum perfectum cōtineat , etenim unionis,& perfectiōis materiæ forma causa est . quia etiam subiecti perfectionis causa est, & ipsum continet.assignat igitur hinc animæ diffinitionem dicēs esse eam entelechiam.s.formam,& perfectionē.at cuius ? huiusce corporis naturalis.hoc ppea dicit ut ab arte factis corporibus,& ab accidentibus distinguat. Deinde qm̄ lapis quoque corpus est naturale , & huios forma entelechia, quemadmodum omnia quoque anima carētia se habent,ideo adiecit,potentia uitam habētis , ea de causa,ut ab inanimis,ab mortuis corporibus,& a semine separet,neque.n ex inanimis aliquid potētia uitam habet.neque corpus mortuum,neque semen, neque ēt in utero infantulus,si nondum uitæ instrā parata sint ; in processu autem literæ in idem deducit uitalibus organis instrui,cum potentia uitam habere,adeo ut quod una re hac uerborum serie uti liceat potentia .s. uitam habet,& organis instructum esse , non igitur mortuum potentia nitam habet.nam licet organis instructum uideatur,nihilominus (ut ipse ait) eius partes æquiuocæ sunt . etenim sic mortui manus dicitur, ut lapidea, quia non manus officium facit,neque ipsum semen potentia habet uitam,nanque quia organa nondum obtinet, id haud est idoneum ut ex anima uitam suscipiat. Veruntamen semen ipsum,uel infantulus in utero non organis perfecte instructus potentia uitam hře dicetur, habens n.uitam potentia fieri potest. at ipsum perfectū, quodque iam uitam susceperit, illud habere uitam potentia dicit.quomodo igitur potentia,& non actu? Qm̄ quatenus in suijpsius natura sine uita est,aptumque solum ad suscipiendam uitam,secundum autem potentia id est,quod habet habitum,nanque per se habitum tenet ut uiuum fieri possit,& si semper ab anima , donec adsit,uiuificari potest,ut enim iam diximus, quæ secundum hñt actu,quod est in contemplatio,ea habitura habent. Quare etsi semper corpus uiuum sit, haud absurdum est,quantum in eius natura est,id dicere,quod potentia uitam habeat,etenim patet ipsum,cum potentiā habeat,unde possit uiuum fieri,ita fieri uiuum . nam si ex se non habere potentiam,nō quidem uiuum fieret . hoc autem,quod de poteotia significatum hic est,idem dixit in libro de interpretatione,ubi ipsum possibile diuidit,possibile.n.inquit nō simpliciter dicitur,sed hoc quidem,uelut actu existat , aut possibile est ire, quia uadit,idque omnino possibile esse ait,quod iam in actu est secundum hoc igitur id dictum est , & potentia uitam habentis. Dubitauerit autem fortasse quispiam cum sit anima secundum formam substantia , quid ita non esse cōe aliquod genus animæ dicamus ? cōe.n.animarum genus esse substantiam,aut quid ita omnino entelechiā esse æquiuocam? quid ita insuper, cum regula recta dicat,in quibus est prius & posterius,horum cōiter prædicatum non est genus , & cum prius & posterius in animis sit,ipsarum tamen cōiter prædicatum genus est, omnis oanque anima secundum formam , quam entelechiam uocat,substantia est . quod igitur noo similiter omnis anima subiecti sibi corporis entelechia est,id iam absoluimus,ppea quod,etsi anima rationalis entelechia corporis dicitur, actu tamen solum corporis est entelechia,non substantia,quemadmodum sunt aliæ. Verum siquidem genus ipsarum substantia est, & substantia quidem secundum formam,nōne hoc dubium regula uniuersalis soluisse uidetur? ad hæc igitur respondeo,quod cum in quibus est prius, & posterios , horum non esse cōiter prædicatum genus dicimus cōiter prædicatum , non quoduis accipimus,uerum illud, quod continuare circumplectitur,nanque est etiam animal lapideum, uelut equus,& æreum,uel ligneum;atque ideo est illi animal prædicatum,uel equus non illi ut genus prædicat, nihil autem hæc ipsa genera cōia prædicata remotiora habere prohibet , corpus igitur & substantia ut genus equi lapidei & lignei prædicatur,idemque in omnibus. Sic igitur & in anima , genus quidem ipsarum esse substaotiam nihil prohibet.at sane quod ipsa continuare complectatur cōe quoddam genus non habent, neque enim anima,uelut ipsarum genus prædicatur, neq; entelechia.nā quemadmodum dixi,entelechiæ, partim quidem substantia ipsa sunt corporis,partim uero operatione sola,non igitur similes oēs entelechiæ sunt,in ipsis igitur est prius,& posterius.

Nunc ut ab initio rursum redeamus tentantes diffinire quid est anima,& quænam sit eius maxime communis ratio. Dicimus quidem unum quoddam genus eorum,quæ sunt,esse substantiam

3 Nam postquam,ea,quæ prius ab antiquis dicta sunt

nar-

enarrauit, aliud orationis principium facit, ac illa quæ sibi uidentur exponit.

Huius autem aliud quidem ut materia, quod sane per se nō est hoc aliquid, aliud uero formam & speciem secundum quam iam dicitur hoc aliquid, & tertium, quod ex his conficitur.

Hoc aliquid hoc in loco Arist. formam significat, in prædicamentis.n.est indiuiduum. substantia.n inquit, omnis hoc aliquid significare uidetur, quod igitur unicuique est esse, & dici, uelut hominem, equum, secundū formam .i. nam cōiter omnibus materia substrata est. ideo dicit substantiam secundum materiam per se nullam esse formam, quia neque per se subsistit. Verū semper quadam cum forma materiam contemplamur, per quam formam deinceps unumquodque denominationem habet, nam per quod ab unoquoque aliorum differt, illud habet a forma. potestate autem materia est, nihil enim formarum per se materia est. Verum potestate omnes, neque enim id, nec absolute quidem, quod est alicuius susceptiuum, illius materia est, ut in magis proximis materijs uidere est, nunquam enim (ut ita dicam) fictilium instrumentorum lapides materia erunt, qm non id habent a natura tributum, ut horum formam suscipiant, neq; id, quod non amplius potest, quia eandem obtinet formam, regula.n.non fiet, neq; suipsius materia, neq; consimilium formarum, quia iam speciē actu habet, igitur prima potestate solum consideratur unaquæq; aūt proximarum potestate solū est illa forma, cuius est.

Est autem materia quidem potentia, forma uero entelechia.

Non dixit entelechia per ablatiuum casum, sed per nominatiuum, nam postquam materia ipsa formā sumpserit, entelechia esse dicitur, & hoc utrūque simul est, sed sane forma per se entelechia est. opposuit autē potentiæ entelechiam quia imperfecta potentia est, entelechia uero ipsa perfectio, nanque in perfectione signat ipsum esse, in quo autem unumquodque habet esse, in eo quoque propriam habet perfectionem, sed unumquodque secundum formam suam habet esse, igit unus cuiusque perfectio sua ipsius forma est. q̄ si perfectionis est forma, & perfectio ipsa est entelechia decenter quidem formæ nomen in nomen entelechiæ transmutat. q̄ si uniuersę forma est, forma autem anima, id quidem sequitur q̄ anima est entelechia, neque uero solum ut nunc loquimur, formam dicit entelechiam, sed etiam p figura hoc nomine utitur. etenim de utrisque in naturali disseruit, nam statuæ figura, eius perfectio est. fortasse autem entelechiæ nomen pro forma assumpsit ideo quod formæ nomen in accidentia quoque fertur, uelուti cum dico Socratem forma esse simum, uentre elato, sed hæc non sunt Socratis perfectio, uerum ficilli acciderunt.

Et hoc duobus modis, altera quidem ut scientia, altera uero ut contemplatio.

In duas partes entelechiam diuidit, alteram secundum habitum, alteram secundum operationem dicit. hoc autem facit, quod sibi entelechiæ diuisio ad diffinitionis assignationem utilis est, cum sit enim duplex entelechia, altera quæ est secundum habitum quæ quoque & tempore, & natura prima est. altera, quæ est secundum eam, quæ ab hac est, operationem, inueniet animam (uelutiam diximus) esse entelechiam primam. secunda enim quæ ut contemplatio est, a prima ut substantia sit habet, nam contemplatio per se substantia non est.

Substantiæ aūt maxime esse uidentur corpora, & horū naturalia, ea enim sunt aliorum principia.

In tria substantia diuidens in materiam, in formam, & in utrunque simul, quod est naturale corpus, ex hoc (ut iam dixi) uelut a magis manifesto doctrinam tradere incipit, ex hoc enim rursus inueniet. q. d'anima substantia est, & qualis substantia itē sit, hæc igit inquit maxime substantia uñr esse, pleriq;.n materiamq;, & formam non cognouerunt, at simul utrāq; solum sciunt, eo igit accepto quod corpora substantia maxime uñr, & horum magis quæ naturalia sunt, distinguens uidelicet a mathematicis, & artificiosis corporibus, huius rei causam addit, Quia, inquit, naturalia aliorum principia sunt, nam tum mathematicorum, tum arte factorū corporum constructio sunt, unumquodq;.n illorum naturale corpus habet subiectum, nanq; a baculo, quod est artificiosum corpus, lignum, quod est naturale, subiectum est.

Sed naturalium alia quidem habent uitam, alia uero non habent.

Postquam id accepit, quod naturale corpus maxime substantia est, hoc ipsum in animatum, & in id, qd' animam non habet, diuidit, & id ostendit, quod anima substantia est. nam si naturale corpus ex materia, & forma substantia constans utrunque simul est, & naturale animatum est, id sequitur quod ex forma, & materia est. Veruntamen ex prima materia, & forma simplicia corpora dicimus esse, & hæc ex magis proxima, corporis materia, & animę forma. quod si forma substātia est, igit & anima. & si forma q̄dam substantia simplex est, igitur & anima substantia simplex, anima inquam secundum formam.

Vitam autem dicimus nutricationē per se, & accretionem, & decretionē. Quare omne corpus naturale particeps uitæ, substantia quidem erit, substantia uero sicut composita.

Diuisis corporibus naturalibus in uitam habentia, & non habentia, deinceps quidnam sit uita diffinit. ex hoc enim quæ uitam habent cognoscenda sunt. per se autem inquit nutricationem, & accretionem, qm additio uidetur esse accretio, ut si aquæ addatur aqua, quæ tñ accretio non est per se, uerum per aliud additum, nutriri etiam, atque augeri ignis uideri potest, cum tamen uitam non habeat, quod quidem nequaquam uerū est, ea enim per se nutriuntur, quæcunque habent instrumenta, per quæ nutrimentum suscipiunt, quibusq; ex nutricatione additioque, & incrementum in omni parte fit, ignis uero, & aqua, & alia istius modi non per instrumenta suscipiunt, nec in omni parte accretionem faciunt. præterea in igne generatio magis, & corruptio consideratur, cum quod augetur manere oporteat. uerum de hisce in libro de generatione, & corruptione diligenter dictum est. hinc autem colligant in uentre non esse animal, nam si uita est nutritio per se, & incrementum, & decretio, idque est per instrumenta ppria. quod uita est, infantulus autem in utero nō per instrumenta propria nutritur, dico autem per os, non est igitur cum, non, uiuat, animal, nutritur autem umbilico p cingulum, quod a matre recipit. uerum hisce instando respondere possumus, quod & fœtus in utero per se nutritur, nam si augetur, patet quod etiam nutritur, manifestumque est eam non esse additionem, nō enim os ossi apponitur, neque carni caro, sed a matre nutricatio præparatur, quemadmodum quoque nobis panem pistores nutritionem parant at præterea puerulis præ-

mansum cibum matres præparant, hoc igitur modo & in embryone accidit . secunda.n.quædam nutritionis præparatio est, quæ ex matris natura procedit.at etiam per instrumenta propria nutritur.nanque, & si non p os, quod in eo tñ primum est, uenter digerit, transmittitque ad hepar, hepar uero in unamquanque partem per uenat & sic in unaquaque nutrimentum subiectæ substantiæ assimilatur, sed hæc in animalibus perfectis accidere solent. Item aliter. si perfectissimis animalibus in loco motus adest, manifesteque in utero fœtus motu locali mouentur, id sequitur quod hi quoque animalia sunt. Verum qui hæc omnia confutare quærunt, id contra astruunt, dicentes si nihil quicquam frustra natura facit, neque aliquod imperfectum, quod sibi nequaquam sufficere possit, quid nam, siquidem perfectum erat animal, adhuc ipsum in uentre natura cõtinet ? nõne id patet quod adhuc imperfectum est? eoque tendit ut sit animal? nondum autem est. ꝙ si erat animal, quid ita non præbuit illi per quæ uiueret instrũa perfecta, ut os ? Verum nos possumus ad hoc contra respondere, quod ueluti, cum iam genitum est animal, & adhuc firmitate roboreque instrorum indigeat, operari perfectas animalis operationes minime potest, hoc mõ quoque existens in utero, ex quo omne corpus cum tempore suam ipsius perfectionem consequitur, maiori ẽt indiget auxilio, & ppea quod animalis formam suscepit in utero conseruatur, quod adhuc sane (ut dixi) magis instrumenti, custodia, & cura indigeat, præterea si quispiam ad operationes perfectissimas respiciat, nec puerulum quidem dixerit animal, nisi pubes fuerit, & iam deinceps generatiuas operationes operatus fuerit, sed eum, qui se ita habeat, animal solum dicere absurdũ est . Verum fortasse, quæ dicta sunt, minime necessaria sunt, neque.n.etsi per se nutritur, iam est animal, quia non est idem uiuens & animal, uigere.n. & uiuere ipm dicemus, at animal nondum. nam plantæ quoque ipsæ per se nutriuntur, neque tñ animalia sunt at neque qd' sensus sit particeps ideo iam est animal, quæ igitur solũ tactum participant, ea non sunt animalia, quæ.n media sunt inter sensibilia, & uegetabilia, ea tactus consortia sunt, alioqui animalium maxime proprium est, ut tota per se tota de loco ad locum transeant, quod infantulis in utero non adest, nanque utero coniuncti, & colligati sunt ueluti sint eius pars, mouenturque ut plantanimes. quid autem mirẽ, siquidem perfecte composuerat animal, natura sic in uentre continuit? item aliter, si operationis institutio hac uia progreditur, ut ab imperfectioribus ad magis perfecta tendat, neque aliter uitæ superiores adueniunt, nisi quæ sunt inferiores præextiterint, huiusce autem rei ordo sic se habet, ut primum sit quod anima caret, deinde plantalis uita sequatur, tertio loco sit eorum, quæ cõmode plantamina dicimus; quarto eorum, quæ sunt extra partem rationis, ultima uero sit rationalium uita. quõ igitur hoc ordine cõstitutionis natura utatur considerare oportet, nam postquam semen cõdensatum est, illud quod simul stat inanimatum quoddam est, deinde (ut ita dicam) organizatum primo plantæ simile est, adhuc tñ extra partem sensus, paulopost autem cum processerit, & assumpserit sensumq;, & tactum, & motum, tunc plantanimi simile in sui principio utero coniunctum est, ut circumpositis conchis, testis'ue, aut lapidibus plantanimes hæret, atq; hoc donec partu emittatur in lucem. tunc igitur in animalia perfecta euadunt, motuq; de loco ad locum mouentur, aluntur q; proprijs instrũs, ore.s. & talibus, & omnibus sensibus agunt, tandem autem (si de hominib. dicatur) uitam rationis participem suscipiunt, cũ prius extra rationem uitam ducant ꝙ si primo uitæ tpe, non generant, non ideo non sunt animalia. neq;.n.omne animal generat, multa.n ex putrefactione nascuntur, q̃ quidem generandi potentiam non habent, & nihilominus animalia sunt, at etiam muli & quæcunq; ex diuersarum specierum combinatione nascũtur, animalia quidem sunt, generandi uero potentiam non habent, nõ enim animalium generare proprium est, sed uti motuque & sensu. quod autem non sit animal in uẽtre, hinc illud patet, nam si animal est substantia animata sensitiua, uidelicet nata ut sentiat, si esset animal id oporteret, ut priusquam uel perfecto, uel immaturo partu ederet, per sensus ageret, quod quidem minime facit, ergo non erat animal.

Quia autem corpus est, tale scilicet habens uitam, non quidem 4
erit ipsum corpus anima, non.n.est eorum, quæ sunt super subiecto corpus, uerum magis est ut subiectũ, & materia. necesse est igitur animam substantiam esse, ut formam corporis naturalis potentia uitam habentis, substantia autem est entelechia, talis igitur corporis est entelechia. ipsa autem dicitur bifariam, altera quidem ut scientia, altera uero ut contemplatio. patet igitur quod ut scientia est, cum enim adsit anima, somnus, & uigilia est, & respondet quidem uigilia contemplationi, somnus uero habitui sine operatione

Quod ait ex his hoc est . quia corpus habens uitam corpus est, & tale corpus, quod est, ac si dicat compositum ex corpore, & uita, quæ uita anima est, necesse est hoc quidem aliquid horum esse materiam; aliud uero formam, quod ostendit hoc modo quod.n.inquit, animatum corpus tale corpus est, ut si diceret, hoc quidem subiectum est illud uero est in subiecto, corpus.n.subijcitur, in subiecto autem hoc tale est, subiectum uero nõ erit anima, quod est ac si dicatur materia. hoc autem declarauit dicendo non quidem corpus erit, pro subiecto scilicet accepta anima, corpore uero pro materia, nanque hæc subiecti, materiæq; habet ordinem. deinde causam subijcit, quod ita subiectum non sit anima. non.n. inquit super subiecto corpus est, super subiecto dicens, pro in subiecto, quod formam non esse significat, nam quod in subiecto est forma est, non subiectum. subijcit autem corpus, dicimus.n.corpus esse tale . Quapropter in ordine subiecti corpus est. ex hoc autem quod ait, uidelicet non erit anima ipsum corpus, pro subiecto corpus accepit, unde subintulit, non.n.eorum, quæ de subiecto sunt corpus est, nam si ipsum corpus esset anima, uidelicet si anima esset subiectum, corpus quidẽ in subiecto esset. quod si ipsum corpus nõ est in subiecto, nõ quidem fuerit anima subiectum, quod ipse dixit; non quidem erit anima ipsum corpus, horum nanque duorum necesse est alterum quidem subiectum, alterũ uero formam. sed hoc in loco quidam quorum unus est Alex. sibi persuaserunt ipsum dicere, ꝙ anima nõ est corpus, hac de causa, inquit Alex. quod non esse corpus ostendit, simul non esse subiectum declarat, uerum res nõ ita se habet, haud.n.nunc est Arist. propositum demonstrare quod anima non est corpus . sed quod incorporea, nanque in ijs, quæ deinceps sequuntur illud explicat, uel nunc quoque demonstratum.i.quibus eam nõ esse magnitudinem declarauit . nam si magnitudo non est, id sequitur quod neque corpus est, nam corpus magnitudo superat . præterea nunc demõstratum .i. quod

anima forma est, non materia, quodque corpus subiectum est,& materia, deinde ex additione articuli id patet,non.n.dixit non quidem corpus erit aĩa, sed ipsum corpus,nam qui adponitur articulus cuiusdam diffiniti declaratiuus est,aĩa uero omnino incorporea est . uerũ (quẽadmodũ diximus)corpus ipm subiectum materiãque declarat.ex his aũt patet qđ anima forma est, quo .n.differunt inuicem ea, quæ sunt eiusdẽ gñis,illud est horũ forma,corpora aũt cum sint animata gñis eiusdẽ differunt inter se, anima igitur animatorum forma est, cum eniim adsit anima somnusque & uigilia est , postquam diuisit entelechia in primam,& in secundam, uidelicet in habitum,& in operationẽ ex habitu, dixitq; aĩam sic esse entelechiam , ut sciam manifeste satis supque hoiusce rei demrones extulit,per somnum.s.& uigiliã,qđ idẽ est,ac si diceret aĩam operari & non opari, operatio.n.uigilia,contrariũ uero operationis somnus est,cũ nihilominus habeamus in utroq; aĩam.Cãm aũt transumptionis de forma in entelechiam Alex.pulcherrime cõsiderauit.nãq; ais,qm̃ necesse erat diffinire utrũ dicere oporteat aĩal ex operationibus , quæ scdm aĩam fiũt,an ex eo,qđ operari possit, quorũ quidẽ posse primum est,opari uero secundũ. quodq; primo,& secũdo ad diffõuem usurus erat, absurdumq; est in forma primum & secundum dicere , nanq; una est uniuscuiusq; forma ppea in entelechiam,& perfectionem formã transumpsit,neq;.n.perfectionem aliam primã,aliam secundam dicere absonum ab rõne est, hæc igiẽ inquit, causa transumptionis est,formę aũt & entelechię dĩa inquit est,quod omnis quidem forma entelechia est,at non omnis entelechia est forma. nam quæ ab habitu est operatio entelechia quidem est,non tñ & forma.quapp entelechia se latius habet,q̃ forma,forma aũt uidelicet subaudiendũ substantialis,non p accñs,nõ n.quemadmodũ dixi) subiecti perfectio accñs est,ꝓ si hæc ita se hñt , non quidẽ qui diffinit aĩam dicens eam esse formã talis corporis,bene addiderit primam,sed qui dixerit entelechiam,qđ entelechia latius q̃ forma se habet,huic quidẽ illa additio necessaria est.

Prior autem generatione in eodem scientia est . Quapropter anima est entelechia prima corporis naturalis uitam habentis potestate .

Cautissime quidem est usus additione dicens in eodem,nanque in alio,atque alio fieri potest , ut sit habitus operatio prior , præceptor.n.tenet habitus operationem priorem,q̃ discipulus,quia sane unius,& eiusdẽ pcedit habitus opationis , hoc aũt in hisce quæ sunt in gñatione & corruptione uerum est,in quibus naturalis operatio põt ab habitu separari , diuina.n.cum habitu concurrentẽ hñt operationẽ,nam semper habitũ tenẽtia operanẽ,quia sine potentia sunt operationes,ut in libro de interpretatione ab eo dictum est. quare in mortalibus quidem habitus operatio progreditur , & hoc in uno,& eodem,uelut in uniuerso , hæc inuicem concurrunt,in uniuerso.n.habitus actio semper est, nam siue diuina,siue uniuersale,quod est in mortalibus respiciamus,semper habitum cum actione mutuo concurrere uidebimus,etenim semper in horum totalitate semper utraque sunt,neque omnino alterum alteri adiunctum esse dicimus,qm̃ in uniuerso perfecta imperfectis præposita essent , ut enim dixi productiuæ causæ cum sint in actione perfecta præcedunt, & penitus uniuersi opificium ex perfectis,non autem ex imperfectis incipere oportet.

Talis autem corporis,quod quidem sit instrumentale.

Quoniam dixit potentia uitam habentis,hoc ipsum declarat , hoc enim inquit est potentia uitam habens , quod est instrumentale , non enim prima ignis entelechia anima est,uidelicet potentia calefactiua, atqui hoc etiam naturale corpus est , uerum quia non est instrumentale,non est ipsius prima entelechia anima calefactiua,scilicet exiccatiua potentia, instrumentale autem id est,quod habet instrumenta,per quæ operationes in uita fiunt,talia autem sunt ea,quę dissimilarium partiũ sunt , quorum unumquodque diuersis operationibus incumbit.

Instrumenta aũt plãtarũ sunt partes,at omnino simplicia,ueluti foliũ thecæ fructus protectio est,theca uero ipsius fructus,radicesq; autem pro ore sunt, utraq; enim trahunt alimentum.

Quoniam plantæ etiam sunt animæ,anima autẽ entelechia est instrumentalis corporis,ideo plantarũ partes instrumenta esse dicit , nanque operationem propriam unaquæque habet. Simplicia sane inquit plantarum sunt instrã,simplicia aũt comparatione instrorum animalium,nam subiecto. & operationibus instrã plantarum magis simplicia sunt,in animalibus.n.unumqđque instrm ex multis similaribus constat. Plãtarum uero,ut ita dicam,trũcus ex ligno,& cortice,uel alio quodam constat, at etiam quantum ad operationes simplicia sunt,in plantis.n.una,& simplici operatione singula quæq; pars operatur,in animalibus autem multas,& uarias unaquæque pars habet operationes,& hoc consequenter,nam cum facta sint instrumenta , ut appetitionibus animæ subseruiant,consequens est,ut proportionabiliter ad animæ motus parata sint,animalium autem animæ sunt appetitionibus uariæ,cum plantarum uirtus ipsa sit simplex, nam nutritiua potentia solũ nutrit,& augmentatiua auget,& nihil plus operaẽ . Postq̃ autem demonstrauit qũo plãtarum corpus sit instrãle , simul narrat quid instrãle illud sit, ueluti folium thecæ fructus protectio est,theca uero ipsius fructus, ipsum q dem semen fructus dicitur,ut ficus acini.& oliuarũ nuclei,thecã uero intelligimus id, quod hisce humore plenum cum quadam quasi pelle ipsum complectente circunfusum est facta igitur inquit folia sunt , ut thecam protegant,ne quod adhęreat circum nocumentũ ferat, theca uero,ut fructum custodiat,hac enim de causa omnia sunt ab natura excogitata, ut omnium rerũ successio permaneat .

Quod si quiddã cõe de omni anima oporteat dicere, sit quidem prima entelechia corporis naturalis instrumentalis.

Videre potes quod ipse non uult esse cõe genus, uel definitionem cõmunem animarum,nam(ueluti dictum iam est)in quibus est primum,& secundum , non est horum cõmuniter prædicatum genus.ex hac autem definitione,quæ nunc data est,id manifeste patet quod idem est instrumentale, & potentia uitam habens . etenim cum superius dixerit, naturalis uitam hñtis, nunc ait,naturalis instrumentalis,nominibus hisce altero pro altero usus .

Quare non oportet quærere an unum sit anima,& corpus,quẽadmodum neq; ceram neq; figuram omnino nec uniuscuiusq; materiã,nec id cuius est materia,nãq; unũ,& esse, quia multipliciter proprie entelechia est .

In sermone , quem ante hunc fecit ijs , qui in partes animam diuidunt,hoc dubium proposuit, quidnam sit uniens eas partes,siquidem unius existentis,& eiusdem animalis una est anima,non.n.multæ sunt animæ, nam

si unaquæque pars esset animal, illud accideret, quod unusquisque multa essent animalia, quibus quidem tale dubium conuenit & omnibus qui de anima quidem dixerunt, sed nihil circunscripserunt de conuenientia corporis ipsam complexi, quid. s. sit uniens animam corpori, & faciens unum animal. at hæc quæstio non habebit apud eos locum, qui entelechiam animam, materiam uero subiectum corpus esse uolunt. Quemadmodum. n. in cera sphærica non quæ sfuerit aliqs, quidnā sit uniēs figuræ ceram, nanque figura est affectio ceræ, nihilque opus est, quod eas uniat, ipsa enim propria harum rerū natura, & conuenientia ceræ unionis est causa. sic in corpore & anima, nanque entelechia, & perfectio corporis est anima. quemadmodum quoque ceræ sphæricę figura entelechia, & ex se naturaliter uniuntur, ut enim diximus, quando alterum materia sit, alterum uero forma, ipsa materiæ conuenientia statim formæ perfectionem suscipit, neque ad eam rem alicuius medij indiget, etenim, inquit, cum unū, & esse multipliciter dicat, nanque unū dicitur uel genere, uel specie, uel numero, uel circulo, uel glutino, uel quæcūq; alia in physica unū significantia numerat. Pręterea esse etiam multipl̄r dī, cū aliud quidem sit potentia, aliud uero actu. sed unū proprie & esse proprie secundū uniuscuiusq; entelechiam rebus ipsis est, secundum quam omnino est, & dicitur hoc aliqd. Quare si unio, & omnino ipsum esse hoc aliquid compositis rebus ex forma est, non illud quærendum est, quid sit uniens aīam corpori, uidelicet ut unū exn̄s, & susceptiuum, hoc. n. ipsum natura formæ est, & materiæ, quod alterum sit in altero.

8. *Vniuersaliter igitur est dictum quid sit anima, est. n. substantia secundum rationem, hoc autem quod quid erat esse tali corpori, ue luti si aliquod instrumentum naturale esset corpus, ut securis, esset enim securi ipsum esse substantia eius, & anima hoc ipsum, separata enim ipsa, non quidē amplius securis esset, nisi æquiuoce, nunc autem securis est, non enim talis corporis quod quid erat esse, & ratio, anima est, sed naturalis talis habentis principium motus, & status in se.*

Postquā planiorem animæ diffōnem dedit, per hæc ad eius partes declarandas subit, exēplisq; declarat, quā bene sit unaquæque assignata, simul etiam per hæc ostendit animam, quatenus entelechia est, a corpore non separari, nanque perfectio non est separabilis, quatenus perfectio est Quo autē rationalis dicatur inseparabilis, ordine progredientes enarrabimus. diximus igitur, inquit, animam substantiam esse secundum rōnē, uidelicet secundum formam, formam autem corporis naturalis instr̄alis. Quod igitur substantia secūdum formam bene sit assignata, id declarat exemplis, & artificiosis, & naturalibus, etenim inquit securis est artificiosum instrumentum. Si igitur naturale corpus uelut instrum esset, forma quidem securis esset eius anima scilicet incisiua potentia, quæ tali figura facta esset, materia uero, & tanquam corpus ipsum ferrum, ex quo si separetur anima uidelicet figura, & incisiua uirtus, non quidē amplius erit securis, nec forma propria, quæ incidendi uirturem habeat. Quod si forma securis, figura & eius incidendi uirtus est, q̄ si separet, non amplius securis est, & ut aīa se hēt & corpus, hoc modo, securis figura ad ferrum, forma aūt securis est in hoc ipso, quod hēt esse, & dr̄ securis, talis aūt figura est, quæ habet incidendi uirtutem, corporis igitur naturalis instrumentalis forma est anima, quapropter habet esse in ea, nā separata anima, non amplius instrumentale est corpus, nisi æquiuoce, sic enim dicitur mortua manus, ut lignea, aut lapidea, etenim uniuscuiusque forma, secundum cuiusque substantiales operationes designatur. Quemadmodū igit forma securis mortua est, cum securis, ut securis operari non potest, hoc modo cum animatum perdiderit operationes animati, forma quidem eius animata destructa erit, utrunque autem suas amittit operationes, alterum quidem figura destructa, alterum uero, perdita anima. forma autem securis figura talis est, quæ scilicet habeat incidendi potentiam, animati igitur forma est anima. nanque ut figura securis ad ferrum se habet, sic anima ad animatum, perfectio autem, & forma securis est figura, & incidendi potentia, corporis igitur perfectio, & forma est anima. Quare bene dictum est animam perfectionem, & formam corporis esse. simul quoque patet bene esse additum naturale, nam quidē securis corpus est, & instrumentale, ueruntamen entelechia eius non est anima, nanque artis, non naturæ corpus eius est opus. postquam autem in artificioso exemplo sermone uersatus est, quod propius exponitur aggressus exēplo magis affini usus est, in animatorum partibus sermonē faciens, si enim inquit esset oculus animal, anima quidē eius uisus esset. Corpus uero tunicula, & suppositum liquidum. informatur autem natura oculi in ipso uisu, nam si non uideret, oculus quidem non esset. Quapp anima quidem eius esset ea, quæ secundum formā substantia est. nunc igitur, inquit, quam rationem uisus habet ad oculum, eandem tota anima ad totum corpus habet. q̄ si uidendi potentia cum sit ipsius animę uirtutis seositiuæ pars, est oculi forma, hoc etiam consequēs est, quod anima tota totius animalis forma erit & uelut in securi se habet incidendi uirtus, quāuis non incidat, & in oculo uidendi, & si clauserit, hoc modo ī tota anima prima entelechia se habet, quæ, quamuis aīal dormiat, inest tñ, est. n nihil minus animatum, & dormiens. & uelut in securi incisio est, & in oculo uisus, eodem modo in animali uigilantia est. Vniuersaliter igitur quid anima sit, dictum est, p eo quod est cōmunius, & planius, in correctione enim de unaquaque animæ potētia priuatim cum processerit, substantia enim secundum rationem est, uidelicet secundum formam, nanque rationem in diffinitione fert, & per causam, & per formam, ut hoc in loco, atque etiam in physica de principijs eorum quæ suot explicans, postquam de materia & forma disseruit, de materia ait. unum igitur ipsum principium est, scilicet secundum materiam, alterum uero ratio est, idest forma, hoc autem est qd' quid erat esse corpori tali. quia uero dixit animam esse substantiam secūdum formam, sed non omnem formam animam, ppea subintulit, hoc autem est quod quid erat esse corpori tali, scilicet hanc esse formam animam, dico secundum quam tale corpus, uidelicet naturale instrumētum esse habet, & diffinitionem, hoc enim significat quod quid erat esse, scilicet quatenus ipsi est esse, & inquantum esse aliquid dicitur, nā secundum formas rerum diffōnes dantur, sic igitur & animatorum esse, & diffō est secundum animam, ex anima enim animata informant, esset enim securi ipsum esse substantia eius, & anima hoc ipsum, si securis inquit, cum sit instrumentum naturale corpus esset, naturale autem ait ut animatum, ac si esset utique ipsius secundum formam substantia, quod idem est ac si diceret, animam hoc esse ipsi securi, uidelicet quatenus habet securis hoc ipsum quod est securis esse, hoc quidem esset eius anima. quod si separaretur

eius

eius anima,& fieret inanimatum, non amplius quidem securis esset,nisi ut picta, nunc aūt dicit inanimata securis cum sit,securis est, q̄m corporis artificiosi entelechia non est anima, sed instrũalis naturalis, hoc autem dixit uolens ostendere,quod bene in diffinitione positū est, instrumentalis. Deinde quia uult ostendere nobis quale instrumentale naturale corpus dicat.apposuit habētis principium motus & status in se,etenim dixit in naturali naturam esse principium motus, & quietis, motus aūt proprie in animatis est,qui in loco,& per incrementum,& per diminutionem fit, nam motus per alterationem in ijs etiam,quæ carent anima,uẽ. Lapis enim multaq; alia animatorũ ex se causam alterationis hñt. ea igitur dico naturalia, quæ ex se principium motus, & quietis habent. securis uero inquantum securis,de se motum non habet,sed extrinsecus ab eo,qui illa utitur. artificiosa similiter omnia non in se principium motus & quietis habent, at extrinsecus ex operantibus, aut mouentibus.

9 *Speculari autem in partibus quoque oportet, quod dictum est, si enim esset oculus animal,anima quidem illi esset uisus,ipse enim substantia oculi est, quæ ut ratio se habet, oculus autem materia uisus est: qui si defecerit, non est oculus, nisi æquiuoce, quemadmodum lapideus, & pictus. oportet autem accipere hoc de parte in totum uiuens corpus. proportionabile enim est, ut pars ad partem. totus sensus ad totum corpus sensitiuum, quatenus quale est.*

Exemplum ex artificioso ad naturale, & animatum traducit,nam partes animatorum dicit. si nanque esset oculus animal,scilicet ipse per se sine corporis totalitate,notandum autem quod oculum quandoque accipit pro utroque ut & hic,& paulopost,ubi ait, uerum quē admodū oculus,pupilla, & uisus, nomine etiam ipsius oculi pro solo corpore,quod uisus potentiæ subijcitur uisus est,igitur statim dicit oculus materia uisus est, hic autem pro utroq; oculum capiens ideo,quod ait,si nanque esset oculus animal, manifeste declarat quod forma utriusque simul est forma,non corporis, sit.n.& est in corpore,neque tamen forma est corporis. at utriusque simul, nam.i. eius forma, quod illi causa est,ut sit, utrique autem simul forma causa est. cum igitur ipse dixisset utrunq; simul oculū,quia dixit. si.n. esset animal oculus,subintulit,anima quidē eius esset uisus oculi,uidelicet quod esset utrunq; simul,oportea aūt accipere hoc de parte in totum animal, utumquodque.n. sensorium designatur per quandam sensitiuam animæ potētiam,præter tactum,tactus.n.per totum corpus tendit. quam rationem unusquisque sensus ad subiectum suū sensorium habet,eandem tota anima ad totum sensitiuum corpus habet,forma autē partis, tota igitur totius sensitiui corporis forma erit. illud autem quatenus tale est,significat inquantum sensitiuum est. non.n.quatenus aut graue,aut album,aut aliquod tale, corpus ab anima informat,uerum quatenus sensitiuum est. qui autem oēm animam immortalem facere uolūt, hoc dicto accepto uidelicet quod oporteat accipere qđ de parte dr in animal totum, conantur demonstrare Arist. hoc idem dicere,si.n inquiunt ut se habet pars, ita quoque totum se habet, & in primo sermone de uisiua potētia dixit ostendens eam nihil offendi,quamuis sensoriū patiatur,ueluti in eo non habeat esse. quod si senex oculum talē acciperet,ut iuuenis uidetet, patet inquiunt, quod & anima tota separabilis est. dico igitur ad hoc, quod etsi concedemus hanc esse separabilem.s.animam sensitiuam,& qualicunq; sensibili præseparata a corpore suscipietur, non tñ plantalem, nanque de ea nihil quicquam,ne rationem manifestam quidem,dedit. deinde,etsi ea,quæ ratione caret,separabilis est,non tñ ab hoc solo corpore,neq; a spiritu, ut a nobis iam demonstratum est,& adhuc in ijs, quæ deinceps dicturi sumus demonstrabitur.

Est autem, non quod abiecit animam, potentia existens ut uiuat, sed quod ipsam habet: semen uero, & fructus potentia tale corpus est. ut igitur incisio, & uisio, sic uigilantia entelechia est, ut autem uisus & uirtus instrumenti,anima,corpus autem, quod potentia est,sed ut oculus, pupilla, & uisus & ibi anima, & corpus animal. 10

Ex his declarat q̄uo dixerit potentia uitam habentis,ut enim iam uitam habens,non ut quod abiecit,neque ut potentiam habeat, proposuimus aūt superius usus ex libro de interpretatione, quod intelligit tale id esse potentia significatum, quod ut iam actu est, semen uero,& fructus potentia tale corpus, fructum dicit arborum,plantarumq; semen,ut ficorum acini,nā cortex cum alio esculento liquido ab eo pericarpion.i. inuolucrum uel theca seminis dicitur,ut in meteoris. quod autem dicit hoc est,quod perfectum iam, & instrũale corpus.i.quod potentia uitam habet. semen uero non est habens uitam potentia,sed quod habere uitam potest, uidelicet quod instrumentale potentia est, quamobrē quod est potentia in semine, id secūdum aptitudinem est,quæ aptitudo est, ut instrũale atq; animatū fieri possit,non.n.non est,quod uero nunc perfectum est, & instructum. qualia nostra hæc corpora, id nunc potentia uitam habet, quod si quispiam dicat, quo actu uitam non habet id rursus dicimus,quod nunc fere dixi,quod ut oculus ipse per se potentia uisiuus est,at non sine luminis illuminatione,nanque ex lumine datur illi, ut actu uideat(& si quis actu uidentis oculi oculum potentia uisiuum esse dicat,uera narrat,ipse n. secundum suā ipsius substantiam,solam aptitudinem ad uidendū habet,cum ex alterius lumine actus aduenerit)hoc modo in toto corpore totaque anima dicimus,quod ipsum quidem corpus,quantum in eo est, aptitudinem solam uitæ habet,& ipsa sane scdm actū uita ex aīa illi aduenit. Bene igitur dictum est,potentia uitam habentis. ut igit incisio,& uisio,sic uigilantia entelechia est, proportionem imaginū ad primitiuum demonstrat,pportionem aūt iam diximus,incisionem uero,& uisionem secundā dicit entelechiam securis,& oculi,quæ esset ut contemplari,sed uisum, & uirtutē instrũ incisiuam primam entelechiam,quæ esset ut scientia,secundum quam etiā designauit animam, corpus aūt potentia exñs, uidelicet corpus est,quod has operationes suscipere pōt, ut etiā in oculo subiectum pupilla est, quod autem sit utrunque est,in toto quidem animal est. quod ex anima, & corpore constat,in parte uero,oculus qui ex pupilla,& uisu est,pupillam autem totum oculum dicit tuniculas cum liquidis.

Quod igitur nō est anima separabilis a corpore,aut eius aliquæ partes,si partibilis sit,obscurū non est,aliquarū nāq; entelechia partiū est ipsarū,ueruntamē quod aliquæ sine,nihil prohibet,quia nullius sine corporis entelechia 11.

Data animæ diffinitione,ueluti conclusionem quandam ex necessitate diffinitionem sequentem colligit,animam non esse ab corpore separabilem,nam si forma, & perfectio corporis animati est anima, neque fieri id potest,ut alicuius pfectio sit absq; eo, cuius pfectio est,

id quidem patet, quod anima ab corpore ſeparari non poteſt, nam forma, & perfectio ſunt ex his quæ ad aliquid dñr, forma.n materiæ forma eſt, atque perfectio, q̄ autē ſunt ad aliquid aut ſimul ſunt, aut non ſunt. quantum igitur ex aſsignata animæ diffōne colligimus, omnis quidem inſeparabilis eſt a corpore, cuius eſt entelechia, ſiquidem omni diffō conuenit, quod ſi non eſt omnis inſeparabilis, at ſaltem partes animæ quædam manifeſte ſunt a corpore inſeparabiles, quibus diffinitio conuenit, nanq; animati partium ſunt entelechiæ, etenim corporis ipſius, quod alitur, nutritiua potentia pfectio eſt, ſilr & augendi, & gñandi uis, præterea uirtus appetitionis eam partē, in qua eſt, informat, quod ſi corporum ſunt ipſæ perfectiones, neque fieri poteſt, ut circa corpora eæ aiæ partes ſint a corpore ſeparabiles, nā cuius erunt perfectiones, aut circa quod operabuntur, ſi ſint a corporibus ſeparatæ? quid enim nutricatio nutriet? aut incrementum augebit, ſi ſint a corporibus ſeparatæ? Veruntamen ſi eæ, inquit, animæ partes a corpore neceſſario non ſeparantur, aliquas nihil prohibet eſſe ſeparabiles, quia nullius corporis entelechiæ ſint. Manifeſte igiť non uult animam rationalem corporis eſſe entelechiam, ppeaq; eſſe eam ab corpore ſeparabilem demonſtrat. Deinde quia per hæc aniimæ aſsignatam diffōnem particularem facere uidebatur, nam dixit aliquas animæ partes a corpore ſeparabiles eſſe, qa nullius eſſent corporis entelechiæ, atqui etiam cū dixerit, ſi quiddam cōe de omni anima, curans hoc. ſ. ut oſtēderet hoc modo nihil minus poſſe cōmunem eſſe omnis animæ, ipſius etiam rationalis aſsignatam diffinitionem ſubiunxit.

12 *Adhuc autem obſcurū eſt, an ſic entelechia corporis anima eſt, ut gubernator nauis. ſummatim igitur hæc diffinita, & deſcripta ſint de anima.*

Quid.n. inquit timemus circa omnem animam ſermonem extendere dicentes quod aliquæ animæ partes ullius corporis non ſunt entelechia, propterea qď ſunt inſeparabiles, ut hac de cauſa ad omnis animæ potentiā diffinitio non faciat. non enim dum ex his, quæ dicta ſunt, id nobis patebit, quomodo diximus animam entelechiam eſſe, utrum uelut inſeparabilem, quemadmodū ſe ad ſecurim forma ſecuris habet, an ut ſeparabilem? an ueluti ad nauem ſe gubetnator habet? perficit n. nauis formam gubernator, cum ſit ſeparabilis, quod ſi fieri poteſt ut ſecundum quid entelechia ſit, ſecundum quid autem ipſum ſeparabile ueluti non ſit ſecundum ipſum entelechia, in omni igitur animali potentia fieri poteſt ut diffinitio conueniat. Quare cum dicebamus quaſdam partes animæ ſeparari non poſſe, quod eſſent illarum partiū entelechiæ, ſic dicebamus ueluti ſeparari non poſſet entelechia. nam cuius erit perfectio nutritiua potentia, ſi ſeparata fuerit a corpore? rurſus etiam qñ dicebam quod aliquas animæ partes nihil prohibet eſſe ſeparabiles, quia nullius ſint corporis entelechiæ, ita dicebam non eſſe entelechiæ, neluti ipſarum ſubſtātia in corpore non haberet eſſe, nam ſunt ipſæ quoque animalis entelechia, ueluti nauis gubernator, poteſt. n. quodam modo, ut iam dixi, anima quoque rationalis dici non ſeparari a corpore, quatenus eſt entelechia, nam uarias operationes, in quibus animal perficit, ipſum mouens hoc uel illo modo, eas babet, ut non ſeparentur a corpore, nam poſtquam de corpore exierit, haud ita amplius operabiť, ex habitu enim quem ad corpus habet eas operationes tenet. Quapp hæc quatenus entelechia eſt, ſecuudum. ſ. operationes inſeparabilis erit a corpore, quemadmodum quoque gubernatoris opetationes, dum gubernat, a naue ſunt inſeparabiles, is quidem ſeparatur ut homo, ut uero gubernator ſi ſeparetur a naue, ſimul quoq; operatio ſeparata eſt, taleſq; operationes corruptas habet. ſic igitur & anima rationalis uelut ea, quæ ſeparabilem ſubſtantiam habet, non eſt entelechia corporis, ut uero, quæ talem ad corpus, habitum ſuſceperit, ſecundum quem etiam anima dicitur (nanq; anima ad corpus dicitur) & eſt entelechia corporis, neque ab eo ſeparatur, nam ſeparata ab eo dimittit illas operationes quas ex habitu ad illud conſecuta fuerat, ueluti uiuū facere, & illi naturales omnes motus cōicare, & ſi quid aliud tale eſt. quid.n. naturaliter mouebit, aut uiuificabit. ſi de toto corpore egreſſa fuerit? illud uero ſi partibilis ſit, non eſt intelligendum quod ſit partibilis corporaliter, neque ſecūdum locum, ſed ſecundū ſubſtantiam, uidelicet ſi diuidať ſubſtantia, aliæ aiæ potentia ſit alterius ſubſtantiæ, nec oēs animæ partes ſint conſubſtantiales, aliquarum nanq; entelechia partium eſt ipſarum. per hæc uiť in partes corporis animam diuidere, aliquarū. u. inquit partium corporis entelechia ſunt animæ partes, quare ſunt ab ipſis inſeparabiles, uelut ab oculis uiſus, & ab naribus odoratus, & in alijs, alia quædam. Dictio autem hæc, aliquarum.n. partium animæ entelechia eſt, id ſignificat, quod aliquæ animæ partes, quarum unamquanq; diffiniuimus eſſe entelechiam ipſarum corporis partium ſunt entelechiæ. ſ. formæ perfectiuæ corporis partium, uelut eæ, quæ ab ipſis ea de cauſa non ſeparantur. quid igitur Timæum reprehendit, quod in partes diuidat? de his autem ſuperius dictum eſt. Alex uero hoc in loco aperte, cū dicat Ariſ. quod aliquas eſſe partes ſeparabiles nihil prohibet, qď ullius non ſint corporis entelechiæ. Primū dicit, quod Ariſt. dnbitare uidetur an omnis aīa ſit inſeparabilis, atqui cum diffiniuerit hoc ipſum, quia nondum demōſtratum id ſit, an ſit inſeparabilis, deiude procedens dictione ipſe coactus dicit eum uideri dicere intellm eſſe ſeparabilem, hoc uero nihil prohibet, nō eſt dubitātis, uerum quia definiuit animam omnem eſſe entelechiā, ppea ait, quod & ſic nihil prohibet, aliquas animæ partes eſſe ſeparabiles, poſſunt.n. eſſe entelechiæ, ueluti gubernator nauis, uel aliter quia nondum demonſtrauit hoc ipſum, nihil.n. de potentijs rationalibus hactenus diſſeruit.

Quoniam uero ex obſcuris quidē, manifeſtioribus aūt ſit quod dilucidum eſt per rationem notius tentandum eſt rurſus hoc modo de ipſa percurrere. 12

Cum cōiter dixerit animam eſſe corporis naturalis inſtr̄alis entelechiam, ex his, quod reliquum eſt oſtendere uult, quare ita dictum ſit, & qūo anima ſit entelechia, quomodo plantalis, quomodo ſenſus, quomodo tandem unaquæque aliarum, in omni enim doctrina oportet, ut propter quid præcedat quia, nam cum quatuor quærenda ſint, an ſit, quid ſit, quale ſit, & cur ſit, hoc, an ſit, in ordine primum eſt, non immerito igitnr, quoniam quæritur an ſit cōmunis quædam diffinitio, immo cum diffinitioni proportionabilem dictam rationem aſſignauerit, adeo quod in ea habemus etiam quid ſit, relinquitur ut duo reliqua problemata quærat, qūo uidelicet unaquæque animarum potentia dicatur entelechia, & quamobrem ita dicatur. qm̄ uero dicit ex obſcuris quidem, nobis aūt manifeſtioribus quod per rōnem dilucidum eſt, etiam notum fieri, quæ autem nobis

manifeſtiora

manifestiora sint, nequaquam subiunxit, hoc ipsum primum quærere necessarium est, nam quidem hac in re interpretes multum dubitauerunt, cum uarij uario modo illud manifestum dicere Aristotelem sibi persuaderent. Dicimus igitur quod tribus modis id quod manifestius est, contemplamur. etenim hoc quod aliquid sit manifestius, quam cur sit, nobisque est ad cognitionem primum, quod enim habemus animam, quodque immortalis est, multis ad intellectionem magis in promptu est, quam ut id persequamur, & incumbamus orationi, quæ id ipsum probet, secundo ut in physica dictum est, quod uniuersale & confusum est, id nobis manifestius est, quam particulare, & in membris distinctũ; ueluti scire quod corpus est, notius est, quam quale corpus sit scire, ut cœleste & terrenum, uel tali, aut tali temperatura compositum. tertio nobis id manifestum magis est; quod quidem quo ad nos primum est, secundum uero quo ad naturam; nam quæ magis composita sunt, ea notiora sunt nobis, quam simpliciora, quæ natura prima sunt. cum nobis igitur pateat q̃d dilucidius & manifestius tribus modis constat, omnibus hisce primis hoc in loco usum esse Aristotelem inueniemus, etenim quod est ante edocuit, quam cur sit, nam docuit esse entelechiam corporis naturalis instrumentalis, & entelechiam posse esse & ut separabilem, & ut non separabilem, procedens autem docebit quomodo sit entelechia, quid faciat, & quomodo corpus perficiat, at non quemadmodum sermone uno quid est anima, docuit, id quomodo sit entelechia uno sermone docebit, etenim entelechia omnis non similiter se habet, uerum plantalis aliter, aliter sensitiua, & rationalis aliter; & uniuscuiusque harum partes alia aliter, sed ab confusis, magisq; cõmunibus facto principio ad planiora, magisque propria procedit. nam cum primum nobis confuse tradiderit animæ notitiam per assignatam rationem; deinceps de unaquaq; animę parte ordinatim differet, quo, & cuius unaquæque pars sit entelechia, tertio ex ultimis natura, nobisque magis cognitis facto principio, ad ea, quæ prima, & nobiliora naturaliter sunt, procedet, quo maxime modo in his ait pertransire, est enim natura; prius, & posterius in quod, & in cur, quod econuerso in nobis, & in natura se habet, nam prius natura est cur, quam quod. omnium enim, quæcunque facit natura, rationes in se repositas ante habet, nihil.n. neque frustra, neque ex incerto facit, sed opus unumquodque suũ ad scopum quendam dirigit. quod si eorum quæ fiunt ab se cum rationes habeat in se præexitẽtes, naturalia sic facit, illud est manifestũ; q̃d apud naturam prius est cur, quam q̃d, hoc aũt, ut dixi, cur, confusum est, neque audiuimus aliq̃d manifestum, aut mẽbratim compositum; cũ diximus q̃ anima sit entelechia, non.n. silr omnis anima est entelechia, uerum nec quõcunque hoc ipsum est entelechia quidd alicubi faciens, & aliquo modo scienter perficiens in quod, & cur, duo quoq; doctrinæ reliqui modi simul ueuerunt. igit̃ hac de causa ex eo, q̃d est, doctrinæ principium fecit, natura.n. nostra ex imperfectis ad perfecta, & ex notioribus ad minus nota, pcedit: perfectum est cur, quam quod, & ea quæ sunt posteriora natura & confusa, nobis manifesta magis sunt. nam quemadmodum fieri non põt, ut is demonstratiuum syllm cognoscat, qui simpliciter quid sit sylls nesciat, neque ut oxyrynchi piscis figuram pingat, qui simplr pingere nesciat; hoc.n. confusum est, cum dico simpliciter syllogismum, sunt enim plures eius differẽtiæ, similiter etiam simpliciter pingere, sed unaquæque species per membra diuisa est. sic igitur qui simpliciter nescit quid sit corpus, non potest ille scire quid sit aut ignis, aut aeris, aut cœli corpus, quique simpliciter ignorat quid anima sit, haud quidem fieri potest, ut sciat quid rationalis, aut ea, quæ ratione caret, aut plantalis anima sit. corpus autem simpliciter confusum est, atque anima simpliciter, sed unaquæq; species in membra disposita est, uerum facto ex imperfectis principio, uelut in gñatione procedimus in cœlestium cognitionem, & in eum, qui est in illis, ordinem, atq; inde ad eum, qui ea cũcta regit, atq; disponit. in progressu igitur, qui fit ab quod ad pp quid, tres illi doctrinæ modi quos diximus continent. similiter in animalium potentiarũ repræsentatione eodẽ ordine utit̃ ab imperfectis, & ultimis principio sumpto, & ad prima, magisq; perfecta pcedens. prius.n de plantali disputat, deinceps de sensitiua, tertio loco de imaginatiua, interea progrediens ad rõnales aĩæ potentias rursus a posterioribus, & imperfectioribus incipit, prius de opinatiua potentia differens, deinceps de cogitatiua, ultimo loco de intellectu, nam si ut ad aĩal prior natura plantalis est, nã destruit alias, nõ aũt destruitur. Secunda aũt sensitiua, & reliquæ deinceps ut enumerauimus, uerũ tñ ut ad uniuersum, se hñt ecõuerso, prior enim natura est in uniuerso ea, quæ perfectior, & honorabilior est. posterior uero magis imperfecta. nam quæ magis perfecta sunt, & efficacia, ea quæ minus perfecta sunt cõtinent, igit̃ quantũ ad uniuersum natura prior intellis est, & reliqua deinceps. secundum econuerso pcedentium ordinem. quod igit̃ in animali, quantũ ad cognitionem aĩam plãtalis prima est, ideo ab ea doctrinæ principium dedit; hoc igit̃ ordine disciplinæ in aĩarum, potẽtijs usus est, in unaquaq; aũt parte potentiarũ animæ, differens. ego de plantali, & sensitiua dico, eodẽ modo disciplinæ non est usus, non.n. ab ultimis, sed a primis, & nobiliorib. incepit. nãq; de plãtali differẽs, prius de gñatiua potentia sermonem fecit, secundo loco de augmentatiua, tertio uero de nutritiua, atqui melior oĩbus, & nobilior est, generatiua & augmentatiua, nutritiua melior est, etenim seruare spẽm nutritiuæ est opus, nam eousq; seruamur, donec nutrimur. augmentatiuæ autem interest ad perfectam, secundum naturam mensuræ quantitatem reducere, in quam conuenerint animaliaq;, & plantæ in exquisitissimum naturæ finẽ aduenient ex gñatiua potẽtia, is.n. naturæ perfectissimus scopus ob desiderium sempiternæ imortalis aĩs aĩalib. morti obnoxijs successiuo apparatu aduenit, ut ipse in alijs quoque dixit.

Quare augmentatiua materiæ rationem tenet ad generatiuam, nutritiua uero ad augmẽtatiuam. in partib. igitur plantalis animæ ex perfectiorib. incepit, atq; etiã in partibus sensitiuæ idem facit, nam primo loco de uisu, secundo de auditu, tertio de odoratu, quarto de gustu, ultimo de tactu sermonẽ faciet, nobilior aũt omnibus uisus est, & deinceps eo ordine, quem pposuimus sensus alius alio nobilior est, primum quidẽ q̃d gustus, & tactus, & odoratus ad esse conferunt, auditus uero, & uisus, ad bene esse, p quos, ut ait Plato, philosophiæ genus diffiniuimus, Quare etiam Poeta soli solos hos attribuit sensus cum dicit.

Sol qui cuncta uides, quiq; auribus omnia sentis.

Et ex his uisum præposuit, & quidem uisus ea, quæ admodum longe sunt percipit, operationemque habet sine tẽpore, sed auditus, licet ex remotior loco sentiat,

non tñ ut oculus ex longissimo interuallo percipit, ꝓpius uero odoratus olfacit, at gustus & tactus, nisi tangendo sensibilia percipiunt, inde quæcũq; aliquem ex nobilioribus sensibus habent, omnino reliquos habent omnes. at non sane quod habet uiliores, id etiam nobiliores habet, nam quædam solum tactum habẽt, ut plãtanimalia, ideo contrahuntur, & extenduntur ad ea, q̃ proxime accedunt tristantia aut lætantia. Præterea alia solum gustum tenent, ut ostrea, uñr. n. pasci, alia etiã odoratum solum participant, ideo quædam conchylia dicunt escas insequi, ueluti quæ olfactu hiatulas persequuntur, alia autem sine uisu auditum habent, ueluti q̃ dicuntur talpæ. quod si uisus fit animal particeps, oĩno reliquos quoque sensus habet. quid igitur in alijs potẽtijs ex ultimis, & indignioribus facto principio, in partibus econuerso procedit? principiumq; ab nobilioribus, & primis facit? ad hoc igitur aliqui dicunt, quod in doctrina uias utrasque cõmiscuit, in alijs quidẽ potẽtijs ab ultimis, & imperfectioribus facto principio, in partibus uero a primis & perfectionibus alij autem solertius disputantes dicunt, primarũ, magisq; perfectarum animæ potentiarum effectus inq; sensitiua, & plãtali nobis esse manifestiores. generatiuæ igitur effectus manifestius magis est, quam augmentatiuæ, & huius magis, quam nutritiuæ, similiter habet in partibus animæ sensitiuæ, nam uisus auditu certior est, auditus odoratu, odoratus gustu, gustus tactu. non igitur a tactu incipere oportebat, ut enim ipse ait, in his quæ sequuntur dubitatur omnino an sensus tactus sit. uidetur autem non esse sensus, unus. n. quisq; aliorum sensuum, circa aliquod unũ sensibile oppositionem exercet, circaque ea, quæ inter opposita sunt, ut uisus circa nigrum, & album, & eos, q̃ sunt inter hos, colores operatur, auditus circa acutum, grauemque sonum & inter hos medios, odoratus circa bonum, malumq; odorem, gustus circa dulce, & amarũ, & ea quæ sunt horum media. Omnia. n. sub aliq̃d horum oppositorum reducit Arist. ego dico dulce, & amarum. tactus uero se circa plures oppositiones habet, quæ non sunt alternatim. nam circa calidum, & frigidũ, humidum, & siccum, durum & molle, graue, & leue, rarum, & densum, quæ quidem inter se genere subalterna esse nõ possunt, uerũtur. quare, quod sermo de sensu tactus, est dubius, neque ab dubijs incipere oportet, ea de causa a tactu principium non fecit. igitur quia id in partibus euenit & plantalis, & sensitiuæ animæ, qđ quæ prima, & magis perfecta sunt natura, ea nobis magis patent, ab ijs non immerito doctrinæ principium facit. atqui in rationali anima a posterioribus inchoauit, nanq; quamplurimis opinione imaginatio clarior est, & ipsa opinio, quam cogitatio dilucidior, cogitatione uero multo obscurior intellectus est, quod raro, & in paucos eius operationes euadant. post omnia tandẽ de localiter motiuo quærit, quidnam illud sit. utrum sit aliud ab animæ partibus enumeratis, an harum aliqua, an omnes localis motus causa sint. & uñr omnes esse causa motus localis, in hominibus. n. qui secundum intellectum uiuunt, intellectus huiusce motus causa est, ipse enim animal mouet, in his uero qui ratione carẽt sensus, at uere ab ijs omnibus aliud est localiter motiuum. nam nutritiuum motus localis causa est, ueruntamen hoc diuersum est, nanq; in potentijs rationalib. est appetitus, qui quoq; in irrationalibus est, ut in principio diximus.

Qm̃ uero ex obscuris quidem, manifestioribus autẽ fit, ꝙ dilucidum est per rationem notius, tentandum est rursus hoc modo de ipsa percurrere. Quod hoc in loco propter breuitatem subobscuram fecit orationem, quo dictionum sententiam dilucidam faciamus, sic legamus cum adiectione uidelicet, qm̃ uero ex obscuris, quidem naturæ, manifestioribus autem nobis, hoc fit quod dilucidum, est etiam per rationem notum, equale autem est fieri natura dilucidum, & per doctrinam notius, ut omne quod dicitur tale sit. qm̃ uero ex obscuris quidẽ naturæ, nobis autem manifestioribus natura (manifestum enim primumque nobis per rationem notius est) percurrentes tentare oportet uelut ab initio, ut de anima sermonem tractemus, incipientes ab ijs, quæ nobis manifesta sunt, obscuriora autem naturæ, sic. n. quidnam sit anima inueniemus, quod quidem naturæ manifestũ est, nobis est obscurum. igitur hac de causa ab sermone de anima, rursus initium capiens exorditur ab animato, quod quidem nobis manifestum est, & q̃rit quanã in re differat ab inanimato, idque ait esse animæ propriũ. q̃ aũt sunt obscura naturæ, ea secunda facit, quæ uero manifesta, ea prima cõstituit, ueluti natura primũ facit. elemẽta, deinde ex his succos, deinde ex his similaria, deinde ex his instralia. Denique ex ipsis animal. nos autem primum cognoscimus animal, deinde quod ex partibus similaribus componitur, & sic ordine conuerso procedẽtes elementa, de quibus animal compositum est, & tandem cognoscimus.

Non enim solum hoc quod est, oportet diffinitiuam rationem declarare, ut complures diffinitiones dicunt, sed etiam causam inesse & apparere.

Propterea, inquit, ut ab initio de anima sermonem facimus, quod in antedictis de ea minime satis dictũ est; cum id solum retulerimus, quod est. non. n. oportet aliquem uolentem cuiusdam exhibere substantiam rei, in eius diffinitione assignare id solum, quod est, sed eius ẽt causam. pp quam illud est, in sermone autem de anima facto dictum est, quod est entelechia corporis naturalis instralis. illud autem q̃ũ & pp quid sit entelechia dictum non est, neque enim fieri id potest, ut qui uniuerse de anima sermonem faciat, hoc cur sit, id dicat, cũ neque sint animæ omnes eiusdem speciei, neq; eiusdem generis. Quapp hinc initio sumpto a manifesto, quæ in unaquaq; animali potentia contemplamur, eo modo disputabit, ut pp quid, & q̃ũ sit unaquæque entelechia percipiatur.

Nunc autem ueluti conclusiones rationes diffinitionum sunt.

Dictum est etiam in primo sermone, quod aliæ diffinitiones ex materia, aliæ ex forma, aliæ uero ex utroq; accipiuntur, ut ex materia, quod ira est feruor sanguinis circa cor. & domus est lapidum, lignorumque compositio. ex forma autem quod ira ultionis desideriũ impetuosum est. & domus ab imbribus, & caloribus defensio. ex utroque uero, quod ira est feruor sanguinis circa cor, ex ultionis impetu & domus protectio, quæ defendit ab imbribus, & caloribus ex tali lapidum, lignorumque constructione composita. harum quidem diffinitionum, atque uniuerse omnis diffinitio, ut ipse in demonstratiua ait, alia quidem principium demonstrationis est, quæ est ex forma, alia uero conclusio, quę est ex materia, alia autem demõ positione differens, q̃ est ex utroque, ut qui iram diffinire uult syllo tali utit, iratus cupit supplicium sumere de eo, ex quo passus ira est, eius autem qui cupit ulcisci sanguis circa cor feruet. deinde conclusionem sic affert, irati igitur circa cor sanguis

sanguis feruet, huius igitur syllogismi, & demfonis, quę ex materia iracundiæ diffinitio est, ea est conclusio. quę uero est ex forma. i. principium, nam propositio prima est, quæ dicit, iratus cupit ultionem, quæ uero est ex utroque diffinitio, sylls est, siue demonstratio, quæ positione sola differt. Quamobrem in syllogismo quidem prima est propositio, quæ sic ait, iratus ultionem cupit, secunda autem cupientis ultionem sanguis circa cor feruet. at sane in diffinitione, quæ fit ex utroque econuerso incipimus, feruor enim, dicimus, sanguinis circa cor est, deinde propter ultionis cupiditatem. Quid igitur ait? oportere tales diffinitiones assignare, quæ causam, unde talis est res habeant, non. n. multæ, inquit, ex assignatis diffinitionibus. conueniunt syllorum conclusionibus, quod in se causam non habent, unde ita sint, quæ causa proportionabilis medio termino in syllogismo. s. ex materia sola assignantur. ea igitur dictorum sententia est.

Alexander autem dictionem ita constituit. nunc autem ueluti conclusione rationes, pro eo quod est, diffinitiones terminorum sunt, hoc est syllogismorum, nã syllogismos terminos uocauit, quia sunt ex terminis syllogismi. item aliter, ueluti conclusiones rationum, idest syllogismorum termini sunt, ut casus uice uersa faciamus, & rationis genitiuum demus, & termino nominatiuum. sed simpliciter magis, atque cõmodius expositores, Attici dñt, rationes terminorum, pro rationes definitionum, uidelicet rationes enunciatiuæ, per quas rerum definitiones assignamus, conclusiones autẽ sunt. s. syllogismorũ, conclusiones enim syllogismorum sunt conclusiones.

Ut quid est quadratio? æquale ex altera parte longiori figura, rectangulum esse æqualium laterum. talis autem definitio ratio conclusionis est, quæ autem dicit quadrationem esse mediæ inuentionem, rei ipsius causam dicit. Dicamus igitur, principio considerationis rei sumpto, seiunctum esse animatum ab inanimato uiuendi actu.

Postquam dixit definitionem perfectam non modo quod est, uerum etiam causam ipsam docere, plurimasque definitiones docere solum quod est, id. n. declarat cum dicit, ueluti conclusiones sunt, ex his exemplũ dictorum ponit, qualis quidẽ definitio sit demfonis principium, qualis autem conclusio, nam si, inquit, quadrationem ita definias, æquale ex altera parte longiori figuræ rectangulum facere æqualium laterum, talis, inqt, definitio ratio conclusionis est, ac si dicat, demfonis cõclusio est, ex materia. n. sumpta est, quod si quispiã definiens dicat quadrationem esse mediæ inuentionẽ eiusmodi definitionem esse demfonis principium significat, nam formam dixit, & causam, quod si quispiam dicat hoc modo, quadratio est æquale ex altera parte longiori figuræ rectangulum facere, is quidem per inuentionem mediæ ex utroque definiuit, talisque hæc definitio demonstratio est positione differens, posset. n. sic aliquis syllogismum formare, qui facere quadrationem uult proportionabilem mediam quærit, quod si media inuenta æquale ex altera parte longiori figurę æqualiũ laterum, & rectangulum facit, id. s. est manifestum, qđ ex altera parte lõgioris figuræ quadrationem dicit. est autem quadrangulus & æqualium laterum, & rectangulus, spatium uidelicet est habens latera quatuor ęqualia, & angulos rectos, figura uero altera parte longior rectangula quidem est, sed non æqualium laterum. Qui uolunt igitur figuram ex altera parte longiorem quadrare. mediam proportionabilem quærunt, ut exempli gratia, sit spatium ex altera parte longius, quod alterũ ex lateribus ulnarum octo habeat, alterum uero duarũ, id quidem patet quod totum est ulnarum sedecim, nãque omne quadrilaterũ mensuratur latere in latus multiplicato. cum igitur uoluerimus spatio huic ex altera parte longiori æqualem quadrangulum facere, ut sit ulnarum sedecim, uelut etiam erat spatium ex altera parte longius, debemus duarum ulnarum spatij ex altera parte longioris mediam proportionabilem inuenire, ut hanc habeat rationem ad maius latus quod erat ulnarum octo, quam rationem ad ipsam mediam, uidelicet ulnarum duarum figuræ ex altera parte longioris latus habet, id autem sit ulnarum quatuor, quam. n. ad octo rationem quatoor habent, eandem ad quatuor habent duo, utrumque. n. est maioris dimidium, ea aũt est media proportionabilis. ex hac igitur designabitur quadrangulare spatium ulnarum sedecim, quod erit æquale figuræ ex altera parte longiori. & hoc modo in omni figura quę sit ex altera parte longior, ij facere debẽt, qui eidem figuræ quadrangulum uolunt æqualem describere. rursus enim sit ex altera patte longior figura, quæ latus unum sedecim uloarum habeat, alterum uero quatuor, ea uidelicet ulnarum quatuor, & sexaginta spatium describit, quod si uelis huic æqualem quadrangulum facere, mediam proportionabilem quærere debes, ea autem est ulnarum octo, octies. n. octo sexaginta quatuor faciunt. nam quemadmodum figuræ ex altera parte longioris latus ulnarum sedecim duplum est ad id, quod ulnarum octo inuentum est, sic & ipsum latus duplum est reliqui lateris figuræ ex altera parte longioris, quod est ulnarum quatuor. mediæ igitur inuentio hæc est, quam dicit Alexander esse in secundo Euclidis, quod quidem non est, ibi enim nihil tale demonstratũ est, id autem uerum est, quod eo in loco dixit Euclides, uidelicet inueniri mediam proportionabilem si duæ lineæ rectæ datæ fuerint, & si proportionabiles lineæ rectæ tres sint, quod ab extremis est illi, quod est a media, æquale est. dicamus igit initio considerationis rei sumpto seiunctum esse inanimatum ab animato uiuendi actu, ueluti sæpius dictum est, ex his, quæ natura posteriora sunt, & nobis magis manifesta de primis, & obscurioribus docendo uerba facit, nam cum uelit animæ designatiuum proprium deprehendere, quid animati designatiuum sit inquirit, quod animæ natura posterius est, nanque animatum dicitur eo, quod animæ particeps est, ex qua etiam nomen animati consecutum est, hoc aũt unde dr, ab eo, unde est, secundũ est. qđ si aĩatũ ab inanimato differt aĩæ participatione, differt autẽ & actu uiuẽdi, id sequitur, quod ipsius animæ designatiuũ esse uita uidetur.

Multifarian autem cum uiuere ipsum dicatur, & si unũ quid horum sit solum, uiuere dicimus ipsum, uelut intellectus, sensus, motus, & status in loco, præterea motus secundum nutricationem, & minutionem & accretionem quapropter & plantæ omnes uidentur uiuere, nanque apparent in se habere potentiam, atque principium tale, per quod incrementumq;, & diminutionem suscipiunt secundum contrarios locos. non enim sursum quidem crescunt, deorsum uero non, sed simul ad utrunq;, & semper nutriuntur, & uiuunt continue donec possunt accipere nutrimentum. 13 14

Postquam nobis animam uitæ nota designauit, nũc animam in diuersa significantia diuidit, etenim inquit cum multifariam uiuere ipsum dicatur, hoc est cũ multæ sint animales potentiæ, secũdum quas, ijs uita adest,

quibus illarũ participatio est, & qm̄ hoc ait, subinfert, uelut intellectus, sensus, & reliqua, deinde facta fide qđ in unoquoque horum uita est, ait, quod etiam si unũ quid horum sit alicui, quod eius particeps est, uiuere id dicitur. Vnde plantæ quoque cum nutriendi uim habeant, uiuunt & si aliarum nullam habent, neque sensitiuam, neque localiter motiuam, neque ex his, quas supradiximus, aliquam, sequitur autem nutriendi, uel augendi uis, nam ut imperfectam speciem habeat, nutritio fit, ideo nutrita augentur donec non magis inualescat diminutio, tunc.n. nutricatio in qua est, eam speciem solum conseruat, illud autem secundum contraria loca, dictum est pro undique, nanque (ut in libro de gñatione dixit) ea nutriri, & augeri dñr, quæ ĩ omni parte sua nutriuntur & augentur. nam quæ per additionem incrementum suscipere uñr; non in omnibus partibus suis ea crescunt; quapp nec incrementum in illis dr̃, sed additio. si.n. in frumenti cumulum frumentum aliud addidero; non per omnes cumuli partes additio fiet, sed in una parte solum, ubi additio ipsa facta erit. Corpus aũt partibus omnibus totum crescit, hoc igitur modo, plantæ etiam se partibus uniuersis augent. augentur.n. sursumq; & deorsum, nanq; radicem in profundum, inq; dextram, atq; sinistram crescunt, utrinq;.n. in latitudinem incrementum diffundunt, atq; etiã ante, & retro idem faciunt, etenim plana & æqualis in profundũ fit accretio. Quare si hæc, quæ nutriendi uim solam tenẽt; uiuere dñr, id sequitur, quod unaquæq; animæ uis esse uita uidetur.

Separari autem hoc ab alijs possibile quidẽ est, alia uero ab hoc, impossibile, in mortalibus. manifestum aũt hoc est in plãtis, nulla.n. ipsis adest potentia.

Quod igitur unaquæque animæ potentia uita est, & uiuere facit ea, quæ participãtia sunt, iam dixi. id.n. patet, quod ea, quæ sensum participant, secundum hoc unum uiuunt, manifestam uero magis uitam habent, similiter etiam quæ intellectus consortia sunt, secundum hoc ipsum uiuunt. Veruntñ, quanquam unaquæq; harum potentiarum uita est, nutritiua inquit sine alijs esse potest, cum sit omnium ultima, aliæ uero sine hac minime sunt. & bene quidem addidit in mortalibus, in diuinis.n. nutritiua inutilis est, quod ibi neque incrementum, neque diminutio est, quę quia sunt in mortalibus, ppea mortalia sunt, impossibile est meliorem uenire animalem potentiam, nisi adsit inferior, & pp eas, quas iam sæpenumero causas diximus. nam qđ mortale est, influxus indiget, & qm̄ effluit, omnino necessaria est ipsa nutriendi uis, quæ in corpore subtexendo sufficiat pro eo, quod defluxerit, idq; ut species conseruetur. Quare sine uirtute nutritiua nihil est animatum, quæ uero rationalia sunt, ea quidem cupiditatis, & iracũdiæ consortia sunt, ut ea, quæ sunt animalis conseruatiua appetant, quæque ipsum destruunt aufugiant, id autem patet in plantis; quod ab alijs potentia nutritiua separatur, nam cum plantæ hanc ipsam habeant, ex alijs nullam tenent, neq; enim sentiendi, aut cupiendi uim habent, neq; multo magis aliquam ex his, q̃ superiorem locum tenent.

Viuere igitur propter hoc ipsum principium inest omnibus animalibus.

Cum dixerit in superioribus, quod & si unum quid horum sit, uiuere dicitur, nunc ait uitam esse ex nutritiua potentia, quod si hoc ait, quod ubi aliarum sit una; ibi hanc etiam necesse est, quod si sola sit; statim etiam quæ eam participant, uiuere dicuntur, atque insuper si illud est, uiuere (uelut ipse paulo ante diffiniuit) per se nutriri, & augeri, nutricatio autem, & incrementum ex ipsa nutriendi uirtute procedit. illud quidem merito concludere possumus, quod ex hac potentia uiuere datum est, quod quanquam unaquæque animæ potentia uita quædam est, mortalia quidem sine nutritiua esse nequaquam possunt, immo maxime per hanc ipsorũ uita designatur, ppea quod eorũ natura fluida est, nec; nisi pro eo, quod effluxerit, aliud sufficiat, esse potest; hoc aũt nutritiua facit, igitur animalibus esse uitam per hanc merito dixit.

Animal autem est propter sensum primo, etenim quæ non mouentur, neque mutant locum, habent autem sensum, ea animalia dicimus, nec uiuere solum: sensuum uero est primus omnibus, tactus. 17

Quemadmodum per nutritiuam potentiam uiuentia designantur, sic animalia per sensitiuam notantur; adeo quod hanc solam participantia, quamuis ex superioribus aliam nullam habeant, animalia dñr, primo aũt sensuum consortia dicit esse ea, quæ tactum participãt, nam, licet aliquid solius tactus particeps sit, non modo id uiuere, uerum etiam animal esse dicitur; sensu enim animal ipsum designatur, qualia sunt ea; quæ plantanimalia uocantur, ut spongiæ sunt, quæ solum tangendi sensum participant, & plantanimalia nuncupata sunt; quapp animalia quidem sunt eo, quod sensus consortia sunt. Plantarum uero non est mutare locum de loco, magis autem in hoc ipso est animalium quid, & neque hoc omnino plantarum est. nam plantæ loca secundũ partes mutant, cum contrahantur, & extendantur. qđ si animalia ex sensu designantur; sensus autem in diuinis non est (sensum autem dico, quales nostri quinque sunt) id quidem sequitur, quod ea non uideantur esse animalia, ueluti cœlestia. Sed ego dico quod de mortalibus nobis sermo est. q̄ si in illis ij sensus non sunt, meliores tamen, atque diuiniores certe sunt. Quispiam fortasse hic dubitauerit, quid sit, cum ex eo, quod uiuit, animal designetur; & plantæ uiuant, non plantas animalia dicamus? ipse autem hoc soluens in his, quæ sequentur, ait, quod quemadmodum cursores dicimus non eos, qui quomodocunque cursus participes sunt; sed qui uehementiorem, & magis apertum cursum participant, sic animalia dicuntur, ea, in quibus uitæ species manifestior est; sensibus autem manifestior est uita; quam nutritiua.

Et ueluti nutritiuam potest separari a tactu, & ab omni sensu, sic & tactus ab alijs sensibus. nutritiuã aũt dicimus talem partẽ animæ, cuius & plantæ participes sunt, animalia uero omnia uidentur tangendi sensum habere.

Et ueluti, pro, ut enim, nãq; coniunctio causalis est; nam cum dixerit esse sensuum primũ tactum, per hæc hoc ipsum cõfirmat. uelut enim quæ alias animales potentias participant, multo etiam magis nutritiuæ consortia sunt, nec contra quæ nutritiuam participant, necesse est ea in alicuius alterius parte esse; sed ea secundũ ipsam speculamur; ut in plantis, hoc modo etiam quæ aliquem alium sensum participant, necesse omnino est, ut in tactus participatione sint, quod non sane econuerso se habet. multa igitur, quæ tactum participant, nullũ habent alterum sensum, ut spõgiæ, & ostrea, & quæ uocantur cochleæ; & omnino conchylia, quare si natura prius est, quod una cum alio infertur, & ablatum tollit id sequitur quod tangendi uis sensuum prima est,

potest

poteſt autem illud, & ueluti, ab alio principio dictum eſſe.

18 *Propter quam autem cauſam utrunque horum acciderit, poſtea dicemus.*

Quare & nutriendi uis ab alijs animæ potentijs ſeparatur, & tangendi uirtus ab alijs ſenſibus. in his quæ dicentur poſt, ipſe cauſam, quam ego quoque iam dixi, enarrabit, quod, cum ſit ipſum corpus floidum, neceſſe penitus eſt ea, quæ uitæ conſortia ſunt, ut conſeruādæ ſpeciei cauſa, nutriendi uim participent. hac etiam de cauſa tactus & ab alijs, & cum alijs omnibus ſeparabilis eſt, quia ſenſus propterea datus eſt, ut quæ domeſtica, quæque aliena ſunt, & quæ conſeruant, quæque corrūpūt, diſcernat, ea autem nobis maxime domeſtica ſunt, ex quibus conſtamus, ea autem ſunt, aridum, humidū, calidum, & frigidum, quæ ſentire ipſius tactus eſt proprium, quapp merito tactus inter ſenſus primus & maxime uſus eſt, nec abſque tactu ullus aliorum ſenſuum eſſe poteſt.

Nunc aūt eo uſque dictum ſit ſolum quod anima horum eſt principium dictorum, atq; his definita eſt, nutritiuo, ſenſitiuo, cogitatiuo, motu.

Qui uolunt omnem animam facere immortalem, dicunt, augendi, & nutriendi uires, & alias eiuſmodi operationes eſſe animæ, quas dīt Ariſt. quoque dicere inſeparabiles eſſe, animam. ſ. & potentias, unde operationes ipſæ pcedunt, has eſſe ſeparabiles. animam igiť cauſam, & harū principium operationum dicere ipm dīt, uidelicet nutritiuæ, ſenſitiuæ & aliarum. quod aūt non hoc putet Ariſt. iam ſæpius dictum eſt. ſed cōmodius atq; uerius Alex. interpretatur, cum dicat aīam ipſam eſſe principium & cauſam nutriendi, augendi, & ſentiēdi, quæ uere operationes animæ ſunt. quod aūt non dicat animam principium nutritiui & ſenſitiuī, id explicuit ex eo, qđ ait, his definita eſt, nutritiuo, ſenſitiuo, & reliquis pro eo, quod eſt, in his terminata eſt anima, & ī his eſſe eſt animæ, præter omnia illa tandem motiuū inducit eo quod in omnibus dictis motus uř, in cogitatiuo etiam de qōne in inuentionem, & a propoſitione in concluſiones.

19 *Verū aūt horum unūquodq; ſit anima, an pars animæ? & utrū partes, ſic ut ſit ſeparabile rōne ſolum, an etiam loco? de quibuſdam quidem non difficile eſt uidere.*

Quod in primo ſermone dubitauit, adhuc dubitat, utrum per corporis partes animæ potentiæ loco diuidantur, quemadmodum dicere Timæus uidebatur, cū diceret in corde quidem eſſe iraſcibilem, in hepate uero concupiſcibilem, ſentiendiq; uim in cerebro, at non loco, neque in partibus corporis, ſed ratione ſolum, ſubſtantia. ſ. inuicem diuerſa ſunt. nanque potentiæ uniuſcuiuſque diffinitio diuerſa eſt, hoc igitur eodem modo ſoluitur, quemadmodū ab initio, & ex plantis, & ex inſectis, non. n. inquit difficile eſt in aliquibus animæ potentijs uidere, quod loco ſeparatæ non ſunt, etenim in unoquoque plantarum diuiſarum ramo & nutriendi, & augendi, & generandi uim inuenies, quapropter quę in plantis anima eſt, ea quidem actu una eſt, at potētia multæ, diuiſa n. planta in unaquaque parte diuiſa plātalis animæ ſpecies perfecta uidetur. quare prius quidē, ſcilicet ante, quam diuideretur, una erat numero, poſtq̄ autem diuiſa eſt, plures quidē numero factæ ſunt, una uero ſpecie eſt, in plantis. n. per totum, & unoquoque in ramo ſemen quoddam medulla eſt, in qua anima eſſe impartibiliter habet, unde pp eius impartibilitatem, in inciſo etiam ramo, eius potentiæ omnes inueniunť. ſimiliter quoque ſe habet in inſectis, nam ſi ea diuidantur, unaquæque diſſecta pars & ſentiendi & mouendi uim habere cernitur, quod ſi loco diuiſæ eſſent animales potentiæ, opus eſſet in hac quidem parte ſenſitiuā, in alia uero motiuam uirtutem eſſe. id autem in plantis magis exempli gratia ſumptum eſt, nanque eius eſt propoſitum declarare quaſdam animæ potentias inſeparabiles eſſe loco, ſolam autem animalem potentiam plantas habere, ex generatiua. n. uirtute, illis eſt uſus incrementi, propter incrementum uero nutriendi uis data eſt. Dicit igitur quod, ut in plantis diuiſis, in unaquaq; parte omnis animalis potentia uidetur, ſic in inſectis, q̄ plures habent animales potentias, in unaquaque diuiſarum parte omnes inueniuntur. igitur de tangendi mouendique ſecundum locum uirtute erit ipſi ſeparatim ſermo, de reliquis uero. ſ. uiuendi, audiendi, guſtandi, odorandi, fortaſſe etiam de cupiendi, & iraſcendi potentijs, haud adhuc declarare habet, non. n. loco ſeparatæ ſunt, manifeſte. n ſecundum partes corporis inuicē diuiſæ ſunt, niſi id quiſpiam dicat, impartibiles eas eſſe inuicem, quod ex cerebro procedant omnes, unde ſi qd crebrum patiatur, inſenſibile penitus, & immobile fit animal, nam ſi feſtuca cerebro imponať ſenſus omnis, motuſque ſine ulla manet operatione, inde etiam hoc ipſum manifeſtius oſtenditur, nam ſi fiat in neruo oppilatio, uel ſi incidatur, aut ligetur, pars quidem ſuperior corporis ſentitq; & mouetur, inferior autem eſt inſenſibilis, atque immobilis. quapropter e cerebro potētiæ ſenſitiuæ omnes procedunt. quod autem inſtřis indigent, neque iiſdem, ſunt enim uirtutes diuerſæ, unaquæque in proprio inſtřo apparet. Fortaſſe igitur tale dubium quiſpiam cōmentus eſt, uerumtamen Ariſt. nō uidetur uelle ſic eas eſſe impartibiles, ut omnes in quadam parte ſint & ab ea in reliquum corpus ueniāt, ſed in toto corpore impartibiliter eas eſſe uult, & ideo his exemplis uſus eſt, quæ & de plantis, & de inſectis accepit. Sed cum dicunt uelle eas in ſpiritu ſedere, totum enim per totum illum uidereq; & audire, reliquiſque ſenſibus operari, & ſic omnes eſſe in eo ſenſus, quemadmodum in plantis potentias plantales, & in inſectis tactumque & motum localem, neq;. n. eſſe organis inſtrumentum ſpiritum, ſed ueluti in dolio condenſata aqua, aut quoddam aliud tale, uaſis formam accipit, hoc modo ſpiritum de uita, quam in corpore hoc flagitioſe dixit contractis uaporibus condenſari, & inde formas quaſdam phantaſmatum in ſepulchris uideri, uelut hoc ipſum corpus quia incompoſitum eſt in alias quoq; mutari figuras ad imaginationem confictum, quare dicunt eum purgationibus uti, quo raros eos efficiat, quos contraxit uapores, inctusq; tenuis, qui magis ſtudioſi ſunt, eos ſatagere, abſtinereque multis cibis, quicuoq; ſpiritum denſiorem faciunt, etenim uaporibus ipſum nutriri dicunt. Verum ad hoc ego dicerem, quod ſi ſpūs inſtřis inſtructus non eſt, anima eidem diffinitioni non ſuccumbit, nam cum dixerit animam corporis inſtřalis eſſe entelechiam, ſic. n. a formis inanimatis ipſam ſecreuit, etenim illarum forma entelechia eſt, ſed lapis & ſimilia, corpus inſtřale non eſt, quod ſi anima, quæ in ſpiritu eſt, diffinitioni ſuccumbit, illud neceſſe eſt, ut ſpūs organis inſtitutus ſit. quod ſi ita eſt, neceſſe eſt animæ partes ſimul cum ipſis inſtřis diuiſas eſſe, id. n. patet, qđ unaquæque potentia, in unoquoque ſedēs organo ſic operatur, neq;. n. in alio quodam ſedet, nam in ſpiritu

primo iacet. quod si uerbi gratia, uisus instrũm pprium cum habeat, non in ipso instrũo operatur solum, uerum etiam in reliquis spiritus ipsius partibus, id sequitur, qd superfluum sit, & frustra illud instrũm. quod si in ipso solo operatur, inq; ipso solo sedet, cur in alia spiritus parte uisus habet esse, & in alia operatur? nisi quispiam id ficte supponat, quod in illo in una quidem parte sint omnes, ex ea aũt in reliquum ueniant, quõ.n. hoc ipsum se sic hr̃e ostẽderit? quod autem de uisu dictum est, hoc .s. etiam de reliquis sensibus erit, quod si hoc est uerum necesse est per corporis partes aĩam esse diuisam igitur si organis instructus est, quod dixi, id sequetur, uidelicet animam per corporis partes esse diuisam. Sin aũt non organis est instirutus, animam rõnis expertem diffõ nõ comprehendet. Verum plantalem, atq; rationalem solum, in spiritu .n. habet esse irrationalis, nisi quispiam fortasse hoc dicat. quod in hoc corpore rempublicam gerentem animam diffiniuit, neq;.n. cœlestium animas diffinitio complectitur, nam neque illæ sunt organis instructæ.

20 *Nonnulla aũt dubitationẽ habent, quemadmodum.n. in plantis quædam diuisa apparent uiuentia, seiunctaq; inuicem, ut existẽte in ipsis anima, actu quidem unius in unaquaq; planta, potentia uero pluriũ, sic & circa alias differentias animæ uidemus accidens in insectis, in his, quæ incidũtur, etenim sensum utraq; partiũ habet, & motum localem.*

Si non & loco diuisæ sunt, de intellectu aũt dicit, ut deinceps enarrabit.

Quod si sensum, & imaginationẽ, etiam appetitũ, ubi.n. sensus est, tristitiaq;, & uoluptas consequitur, ubi aũt sunt hæc, necessario quoq; cupiditas est.

Postquam demonstrauit sensitiuum, motiuumque secundum locum, non esse inuicem loco separabilia, ex his ratiocinari uult quod appetitiuum, & imaginatiuũ sunt inseparabilia, de appetitiuo quidem ratiocinatur, de imaginatiuo uero, nondum: non.n. quod sensum habeat, id illi statim uidetur hr̃e imaginationem, nam qđ formicæ, quod muscæ, quod multa huiuscemodi alia imaginationem habeant, id patet. latebras.n. suas non ignorant. Vermes aũt (ut in his, quæ sequentur, dicet) imaginationem hr̃e minime uñr, cum quosdam motus uagos, atq; errantes faciant. quare aut imaginatiuũ non hñt, aut si hñt, id quidem maxime hebes, atq; obscurũ tenent, & tale ut neq; esse uideatur, quod sane sensum habent statim quoq; appetitum habeat, id hic ostẽdit, quæ sensum hñt, ea suauis & tristis apprehensionem habent, huius.n. discernendi uim sensus habet, & maxime aliorum tactus, horum autem, alterum quidem mœrorem fugit, alterum uero iucunditatem petit, uñr.n. cochleæ, quæ sane solius tactus participes sunt, aqua pๅlata de testis suis prodire, & inde ferri, quę si durum, aut asperum quoddam tactu offendant, contrahunt. Spongiæ similiter si aliquod molestũ tetigerint contrahunt, adire uero quod iucundum est, & fugere, quod tristitiã inserat, cupiditatis est, & appetitus proprium. quod autem hęc imaginationem habeant dicere consentaneum non est.

21 *De intellectu autem, & contemplatiua potentia, nondum manifestum est.*

Cum dixerit haud esse difficile uidere, quod aliquæ animæ partes inuicem sunt inseparabiles loco, cumque ostenderit sensitiuum, & secundum locum motiuum manifeste inuicem loco inseparabilia esse, deinceps ex his adducta de appetitiuo ratione, quod intells sit pars eius animæ, quæ cõius dicitur, propterea dicit, quod ex his, quæ dicta sunt, aptius nihil de intellectu dicere possumus, nanq; & ipse ab alijs potentijs loco inseparabilis est non.n. quemadmodum ratiocinati sumus de appetitu, sic de intellectu ex his quæ dicta sunt, adducere rationes possumus, deinde quod ipsis separabilis intells esse uř, hoc subintulit, idem aũt dicit esse intellm & eius contemplatiuam potentiam. nanq; ipsius intells aliud est cõtemplatiuum, aliud actiuum, pars actiua fit illi ex habitu, quem ad corpus habet, unde postquam solutus est a corpore, solus est intellectus contemplatiuus, actiuus autem non amplius. Ipse uero in his quæ sequentur contemplatiuum intellectum ab actiuo solo fine differre dicit, cum tamen subiecto non differant, quemadmodum neque semen, & fructus differunt. etenim contemplatiuo finis est ueritatis cognitio, actiuo uero boni cõprehensio. quod igitur solus intellectus cõtemplatiuus separabilis est, ideo apposuit & de contemplatiua eius potentia.

Sed uidetur animæ genus aliud esse, & hoc solũ cõtingit separari, uelut æternum a corruptibili.

Manifeste per hoc & esse alterius substantiæ intellectum, & a corpore separabilem, atque immortalem demonstrauit. ex eo autem quod ait alterum animæ genus esse intellectum, declarauit quod æquiuocum esset animæ nomen. Deinde quod intellectus habet substantiam separabilem, quæ uero reliqua est anima omnis, ĩseparabilem, ideo subintulit, & hoc solum contingit separari. Deinde qm̃ separari æquiuocum est, dñr.n. accidentia quædam separabilia, quæ simul & separantur a subiecto, & corrumpuntur. ppea subinduxit quandam separationis speciem inquit enim, uelut æternum a corruptibili. Sic n. est, inquit, separabilis intellectus a corporibus, alijsque potentijs animæ, uelut a corruptibili separatur æternum. Quapropter aliæ quidem partes animæ sunt corruptibiles, intellectus autem solus æternus. illud autem (sed uidetur) non dubitando dicit, ut Alex. putauit, sed aut, quia nondum sibi de intellectu docere propositum est, aut quod magis conuenit pro apparet, id dictum est, non.n. penitus (illud uidetur) dubitationem significat. etenim Porphyrius etiam cum dicit, uidetur autem neque genus, neque species dici simpliciter, id quidem minime dubitando dicit, atque ideo statim differentias ipsorum significãtes profert, de quare multa quidem sibi in usum seligere, atque proponere quispiam poterit. quæ autem nunc dicta sunt, ea ad eius opinionem de intellectu ostendendam sufficiunt. qualem u. partem aut quõ intellectus continebit, difficile est etiam fingere. Apte etiam usui possunt esse ea, quæ in proœmio proposuimus. uerum quõ potest aliquis omnino suspicari ipsum non de nostro, sed de intellectu diuino hæc dicere? non enim de intellectu diuino dixit, quod nondum manifestum est, quodque etiã separari contingit, aut quõ omnium dixit intellectũ diuinum esse partem eius animæ, quę cõiter dicitur? & eo magis, quod eius propositum est de nostra, & animaliũ mortalium anima pertractare? id igitur patet, qđ non alium intellectum dicit, quam nostrum. Alia etiam scriptura affertur, qua ipse Alex. usus est, sed uidetur animæ genus alterum esse, & hoc solum separari contingit. qđ si ita est, separabilem nihilominus denotat. nam si, cum partes aliæ sint animæ separabiles, hoc genus animæ alterum, illud est, omnino quidem separabile fuerit, & hoc contingit separari, pro necessario intelligendũ est.

quod

quod autem dicat hoc .s. quod intellectus est separabilis, id infra declarabit. quod uero reliquæ animæ partes minime sint separabiles, his patet, ut quidē dicunt, tanquam s. intellēctus sit separabilis. Considera quod ego dixi, eum non de diuino, sed de intellectu nostro .s. anima rationali sermonem habere, atque ideo subintulisse, reliquæ autem partes animæ. non n sane diuinus intellēctus erit animæ particula, ut qui ex ratione, & irrationalitate animam acceperit, atq; insuper plantalis adiacentis huius particulam unam intellectum separabilemq;, & æternum esse dicunt.

22 *Reliquæ aūt partes animæ patent, ex his nō esse separabiles, quēadmodum dicunt aliqui.*

Patet igitur inquit ex his, quæ dicta sunt, quod reliquæ omnes animæ partes, præter intellectum, non sunt separabiles, neq; inuicem altera ab altera, neq; a corpore, inuicem quidem, uelut in diuisis insectis ostensum est, a corpore autem, quod eius entelechiæ sunt, neque enim aut sensitiua, aut nutritiua uis, aut mouendi, aut cupiendi uirtus absque corpore possunt esse, eius quod nutriendi, quod sentiendi, quod mouendi uim suscipere potest, ex potentiæ sunt, ipse autem paulo ante eas non esse inuicem loco separabiles manifestum esse ex his quæ ostensa sunt dicebat. quod autem ait, quemadmodum dnt aliqui, clam aduersus Platonem dicit, q nō ratione solū, uerū etiam loco potentias ipsas discernit, ut dictum est.

Ratione aūt quod alia est patet, sensitiuo.n. esse, et opinatiuo diuersum est, siquidē sentire aliud est ab opinari, similiter quoq; & aliorum unumquodq; dictorum.

Etsi enim loco separatæ non sunt, attamen diffinitione non sunt eædem, alia enim sensitiui ratio est, & eius uis, quæ secundum locum mouet, & in alijs simili modo.

23 *Præterea autē aliquibus quidem animalium omnes insunt, aliquibus uero pauciores, & quibusdam una sola, hoc autem facit animalium differentias.*

Aliquibus autem quædam uidentur, quod scilicet animæ potentiæ sint diuersæ inuicem ratione, id autē per hæc declarat. Differentiæ enim animalium ex animarum differentia secundum speciem fiunt, inuicem autem differunt animalia, quod alia quidem plures animæ potentias habent, alia uero pauciores. quod si animæ potentiæ essent omnes eædem ratione, nulla quidē inter animalia differentia esset, non enim secūdum materiam differentiam differunt, ueluti Pythagorici dicūt, qui in diuersa corpora animas ascendere faciunt, uariasque animarum operationes ex corporum uarietate fieri uolunt. quod si non est hoc rationi consentaneum, ex forma enim unumquodque designatur, formæ autē rationem tenet anima, id sequitur, quod animæ uarias esse ex diffinitionibus differentias necesse est, atque ex hoc animalium fieri differentias. non enim potentias omnes omnia animalia habent, sed alia omnes, alia aliquas, alia unam. illud autem, quod ait, aliquibus quidē animalium, & illud hoc autem facit animalium differētiam, animalium dixit, pro uiuentium, quæ enim animalem unam potentiam habent, ut plantalem, ea nō sunt animalia.

Quam autem ob causam, considerandum postea est.

Qua causa inquit hę quidē coniunctæ sunt, & plures in ipsis aīæ potentiæ, in alijs uero pauciores, & in alijs una sola, id postea dicemus. præterea etiam quamobrem aliæ primæ, aliæ secūdæ sint, de his enim in his quę sequentur dicturus est.

Similiter aūt & circa sensus cōtigit, alia.n. habent oēs, alia autē pauciores, alia uero unum maxime necessarium tactum.

Quod, inquit, ut in potentijs animę contigit, hoc in sensitiua quoq; sola factum est. animalium nanq; alia sensus omnes hnt, alia aūt plures, alia uero unum, atq; horum causam, quod iam prædiximus, in his quæ sequentur declarabit.

Quoniam autem quod uiuimus, & sentimus bifariam dicitur, quemadmodum quod scimus, horum autem dicimus alterum quidē m scientiam, alterum uero animam, utroque enim horum dicimus scire, similiter etiam quod sani sumus, aliud quidem sanitate, aliud autem parte quadam corporis, aut etiam toto, horum autem scientia, & sanitas, forma, & species, quædam est, & ratio, & uelut operatio susceptiuorum, altera quidem scientis, altera uero sani. 24

Hanc ipsam diffinitionem interpretari eius propositum est, & ab quod in cur transire, naturæ.n. cur est primum, nobis uero primum manifestius est quod. cū igitur dixerit animam esse entelechiam, nunc eius ueritatis est ostendere quod ipsam entelechiam bene diffiniuit, hoc est substantiam esse secundum speciem, quod est ipsum cur. nam postquam illud acceptum est quod animata ab inanimatis actu uiuendi differūt, ex eo hoc in loco demonstrat, se bene diffiniuisse animam esse entelechiam corporis instrumentalis naturalis, in hac n. uiuere, & sentire animal ipsum dicit, proprie quidem, & primo anima, secundo uero propter illam corpore quemadmodum animata informantur uiuendo, & sentiendo, cuius rei primo anima causa est, atque ob id ea forma est, & entelechia animatorum. præparatio autē procedit hoc modo, omnia inquit composita duplici modo dicuntur esse, & secundum materiam, & secundū formam, etenim primo secundum formam unumquodque esse dicitur, quicquid est, secundo autem secūdum materiam, qm̄ id quod per se esse dicitur, uidelicet forma in materia est, fides autem est ex inductione. Dicit enim inquit scire duobus modis animaque & scientia, nanque anima ipsa scientes esse dicimur, neque.n. corpore scimus, & rursus scientia scientes esse dicimur, sed proprie quidem, & primo scientia, propter scientiam quoque anima, in anima enim scientia est, & propterea anima subiectum quoddam est, & uelut materia, ipsa autem scientia ut forma. rursus sani dicimur esse aut sanitate, aut corpore, aut oculis, at rursus hic in utroq, sit corpore scilicet & sanitate, primo quidem propter sanitatem sani sumus, secundo autem corpore ualemus & propter sanitatem, & propter corpus, qua in re formæ rationem sanitas habet, materiæ uero corpus, et em scientia perficit animam ueluti sanitas corpus. primo igitur est & ualere, & scire propter scientiam, & sanitatem, nanque propter sanitatem, corpus ipsum ualere dicitur, animaque ipsa propter scientiam scire. sīr quoq; aut albi aut nigri, aut rubei dicimur, primo quidem pp talem calorem, secundo uero propter superficiem, & hæc quidem subiectum est, color uero forma. similiter calidi, aut frigidi dicimur, primo quidem propter caliditatem, aut frigiditatem, secūdo autem propter corpus, quod quidem subiectum est, qualitas autem eiusmodi forma. quemadmodum igitur in hisce se habet, in omnibus eodem modo considerare possumus, quomodo necesse est etiam in animatis esse, uiuere.n dupliciter dicitur, nam uiuere dicimur aut anima, aut corpore, sed primo quidem anima, secūdo autem ratione & pp ipsam,

corpore, nam uita ipsa corpora animata ab inanimatis differunt, uelut ipsis ex anima uita adueniat, horum igitur necesse est, ut in alijs omnibus, esse animam formã. Quare primo dictum est unumquodque esse secũdum formam, quam in se habeat, corpus uero materia est, & subiectum, hoc autem, scilicet uelut operatio susceptiuorum, dixit, pro perfectio susceptiuorum. est. n scientis quidem, uidelicet animæ, perfectio scientia, sani autẽ scilicet corporis, sanitas perfectio est, nanq; sciens, & sanum potentia sunt, & imperfecta, perficiuntur aũt sciẽtia & sanitate. Quamobrẽ si corpus materia est, anima uero forma, est autem materia quidem potentia, entelechia uero forma, quare ipsum, quod in materia potẽtia est, forma perficit, id sequit quod bene entelechiam esse animam diffiniuit.

Videtur aũt in patiente, & affecto factiuorum inesse operatio.

Qm̃ cum dixerit scientiam & sanitatem esse sciẽtis, & sani operationem, quod non cuiusuis operatio scia & sanitas esse ut, sed inducentis in sanũ, & scire ut medici, & sciẽtis, ideo prædefiniuit quod in patiẽte & effecto facientis operatio est, hoc. n. in naturali etiam demonstrauit. unam. s. esse in ambobus operationem & in faciente, & in patiente, & est ipsa in patiente, & non in agente, nanq; agẽs est immobilis, propriamq; perfectionem habet, at patiens mouet, & ex potentia in actũ deducitur. quæ igit ibi dixit in memoriam nobis reducẽs, hæc ait, hac igitur de causa non simplr, operatio dixit, sed ut operatio.

Anima autem hoc est, quo uiuimus, & sentimus, & intelligimus primo, quare ratio quædam fuerit, & forma, sed non ut materia, & subiectum.

Cum demonstrauerit inductione, id esse formam, secundum quod, unumquodque primo dr, materia uero, & subiectum id, secundum quod, secundo, sermonẽ ad id, qd' inquiritur traducit. s. ad animatum. primo. n. dicimur anima uiuere & sentire, & intelligere, quare concluditur, animam esse formam, corpus aũt materiam, & subiectum. uiuere autem & sentire, & intelligere plantalem, & rationis expertem animam, atque rationalem se dicere demonstrauit, ut omni animæ sermo conueniat.

Tripliciter. n. cum dicatur substantia, quemadmodum diximus, quarum alia quidem forma est, alia aũt materia, alia uero, quod est ex utrisq;, & harum quidẽm materia potentia est, forma uero entelechia, & quoniam quod ex utrisq; est, id animatum est, non corpus est entelechia animæ, sed ipsa est corporis alicuius.

Quod ipsa substantia trifariam dicatur, paulo ante demonstrauit, quod autem tertium substantiam significans illud est, quod ex utrisque constat, & animatum est, ex utrisque substantia, ex anima, scilicet & corpore, quorum necesse est alterum esse formam, alterum uero materiam quod enim est ex materia, & forma id est qd' ex utrisque est. ostensum est autem quod anima, cum sit secundum formam substantia, corporis naturalis instrumentalis forma erit, non autem corpus animæ. ꝙ si anima forma est, igitur materia corpus est, materia autem, inquit, potentia. est, hoc est in eo, quod potentia est, habet esse, corpus igitur potentia est, forma uero entelechia eius, quod potentia est, at forma est anima, igitur anima est entelechia. Quare concluditur, ab eo bene datam esse animæ diffinitionem, cum dixerit, eam esse corporis naturalis instrumentalis entelechiam.

t ob hanc rem bene opinantur illi, quibus uidetur neque sine corpore esse, neque corpus aliquod anima, corpus enim non est, sed corporis aliquid, & propterea in corpore est, & in corpore tali.

Postquam demonstrauit bene dictum esse, quod anima sit corporis entelechia, quod eius erat propositum declarare, nam cum per prima non id satis ostensum esset, neque causa, quamobrem entelechia esset assignata, in huius declarationem progressus est. ex his igitur declaratis eos laudat, qui neque corpus, neque sine corpore animam esse dixerũt, nam si corporis est entelechia, non quidem corpus ipsa erit, non enim perfectio alicuius est idem cum eo, cuius perfectio est, sed neque corpus aliquod est anima, nam cuius erit amplius entelechia? & corporis talis, uidelicet naturalis instrumẽtalis. Hinc fortasse uideri posset Arist. omnem animam dicere ab corpore inseparabilem, sed ipsius Philosophi mẽtem totam respicere oportet, & ea, quæ de intellectu ante dicta sunt, in memoriam reducere. Quod si ubiq; intellectum separabilem, atq; immortalem esse demonstrat, hoc in loco animam plantalemq; & irrationalem eum dicere credamus, alioqui intellectus, quatenus entelechia corporis est, eatenus inseparabilis est, entelechia autem corporis est, non substantia, neque suis omnibus operationibus, sed ijs, quas ex respectu ad corpus habet ex quibus maxime sunt actiuæ, quæ quidem operationes ab corpore sunt inseparabiles, ac ueluti gubernator, qui nauis cum sit entelechia, quatenus gubernator est ab naue separari non potest, uerum quia non solũ gubernator est, sed etiam homo, ut homo quidem, non ut entelechia, ab naue separabilis est hoc etiam modo anima nostra, quæ quatenus entelechia est corporis nõ potest esse sine corpore, sed qm̃ quasdam ab corpore separabiles operationes habet scilicet circa intelligibilia, in quas non modo corpus confert, uerum etiam ei illis intellectui impedimento est, id patet, quod substantiam separabilem habebit, cum eatenus anima sit, & dicatur intellectus, non sane amplius anima, nisi potentia, uelut etiam cum in corpore est, intellectus potentia est, ut ipse etiã dicit, & si omnino naturaliter imaginari potest actu, qui de intelligibilibus nõ sunt penitus imaginabiles, & hoc non frustra habeat, ex natura necessitas, qd' aliquando sic operetur, & hoc id sequitur, qd' eius substantia separabilis est, uerum de his in superioribus diligentius diximus.

Et non ueluti, qui prius in corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo, & in quali, & quidem cum non appareat quoduis suscipere quodcunque contigerit, sic autem fit, & secundum rationem, uniuscuiusque enim entelechia in eo, quod est potentia, & in propria materia nata est fieri. quod igitur entelechia quædam est, & ratio eius, quod potest huiusce talis esse, manifestum est ex his.

Prius quidem questus est, de anima multos quidem differere, sed nullum sermonem facere de corpore aiam suscipiente, ueluti fieri id possit ex Pythagoreorum uerbis, ut anima quæcunque sit, in quoduis corpus ingrediatur, atqui inquit non uidetur quæuis forma in quodcunque subiectum inuenire, non enim unquam strepitibus lingua subiectum fuerit, neque odorabilib. auditus, neque saporibus nasus. non cera ostrei, aut æris formam unquam susceperit, igitur si non quælibet forma in quoduis subiectum uenit, forma autem corporis est anima, non quidem in quoduis corpus ingredietur. quod quidem ueteres non diffiniuerunt, ipse autẽ diffiniuit, cum dixerit esse formam corporis naturalis instrumentalis, nam corpus instrumentale simpliciter ꝙ quidem

quidem nunc diffiniuit. talis autem animæ, tale quidem corpus instrumentale uelut, exempli gratia, rationalis animæ corpus rectum manibus utens in rationis seruitutem. alijs autem corpus unguibus curuis ad rapinam, atque simplr ad uniuscuiusque animæ & corporis ope rationem corpus præparatum esse Hoc autem Plato et ante ipsum diffiniuit, quemadmodum nos prædiximus, de figura.n. corporis humani loquens ait, non.n. nisi cognouerit ens, in hanc figuram ueniet, ens aũt dicit intelligibile, intelligibile autem sola rationalis anima cognoscit, animæ igitur rõnalis solius humanum corpus est, ꝓprium, sic autem sit secundum rõnem, uniuscuiusq;.n. entelechia in eo, quod est potentia, & ꝓpria materia nata est fieri, sic igiẽ illi, inquit, de aĩa dicebant, de corpore, quod ipsam susciperet nihil definientes, neq; est scdm rõnem, neq; apparentib. consequẽs, sic aũt nos diximus, talis cum dixerimus corporis entelechiam aĩam. qđ aũt apparentia sic se habeant ipsa tõ testaẽ, etenim, inquit, alicuius entelechia in eo nata fieri solet, quod ut sit tale potentiam naturaliter habet, ar uniuscuiusq; materia, ꝓxima tale est, non.n. quãlibet formam, quæuis materia suscipere põt, neq;.n. cera domus formam, neq; nauigij papyrus suscipere unq̃ posset, nec cõsequenter cuiusli-bet animæ quodcũq; cõtigerit corpus, erit susceptiuũ. Quare sicut cum sermone de anima de corpore eam susci-piẽte sermonẽ facere necesse est, nãq; materia, & forma sunt ex his, q̃ ad aliquid dñr, q̃ aũt sunt ad aliquid, fieri non põt, quatenus talia sunt, quin inuicem aut sint, aut cognoscantur.

Ex potentijs autem animæ, quæ dictæ sunt, alijs quidem insunt omnes, ut diximus, alijs autem quædam ipsarum, quibusdam uero una sola.

Quod paulo ante de potentijs animæ se inuenturũ, promisit, uidelicet quibus nam, & quæ, & quot insint, quaq; de causa & quales, quæq; a quibus separari non possint, & contra q̃ a qbus separent, id nunc declarat dicens, ꝙ inferiores aĩæ potentiæ, sequunẽ meliores, nec separanẽ ab illis. Sed sane inferiores absq; melioribus esse põt, alijs.n. sola plantalis inest, alijs aũt sit hac sensitiua, quas oĩo appetendi uis sequiẽ, nanq; oẽ sensum participans, necessario appetitionis particeps est, ut & paulo superius demonstrauit, & nunc ostendet. alijs aũt ꝑter eas, quæ dictæ sunt cogitandi uis inest, ut hominib. uel quibusdã alijs talibus, uel etiam præstantioribus potentijs. Simul aũt per hæc ostendit, qđ in animis est primum, atque secundum.

Potentias aũt diximus nutritiuum, sensitiuum, appetitiuũ, motiuum secundum locũ, intellectiuũ. Inest aũt plantis nutritiuum, alijs aũt & hoc ipsum, & sensitiuum, & appetitiuũ, appetitus.n. est cupiditas, & ira, & uolũtas, animalia aũt omnia unũ habent ex sensibus tactũ, cui aũt sensus inest. huic uoluptasq; & tristitia, & iucundum, & triste est, quibus aũt hæc insunt, inest & cupiditas, iucundi enim appetitus est ipse.

Id notandum est, quod in enumeratione animalium potentiarum prius appetitiuum non posuit per se, uerũ id omnino sensitiuo coniunctum sit, tunc dicebat aĩam hisce diffinitã esse, nutritiuo, sensitiuo, ĩtellectiuo, motu, nũc aũt cum alijs potentijs ipm appetitiuũ reducit in numerũ dicẽs, alijs aũt & hoc ipm, & sensitiuũ, & appetitiuũ. alijs aũt ꝓ aĩalibus, infert, aĩalia aũt oĩa unũ hñt ex sensib. tactum, aĩalia igitur, inquit, nutriendi, & sentiendi, & appetendi uim participant. Deinde satis aperte confirmat hoc, quod omnino ubi sensus unus sit, ibi necessario sit ira, atque cupiditas, hac igiẽ de causa sensum oĩa animalia hñt, in omnibus, n. oĩo tactus est, & si nullus ex sensibus alius adsit, sensus autem tristis, & iucundi susciptur, ubi autem iucundum est, ibi omnino & cupiditas & appetitus est, iucundi.n. desiderium cupiditas est, unde q̃ solum tactum participant iucundis adeuntibus diffundere se uñr, tristi uerõ quodam impellente se contrahere. Cum autem diceret, cui sensus inest, huic & uolupras, & dolor adest, apposuit & iucundum, & triste, bene quidem ualde, atque utiliter transitione usus est, appetitus.n nõ est uoluptatis, at iucundi, diffinit aũt appetitum, cupiditate, ira, uoluntatẽ, nam unũquodq; horũ appetitus quidam est, id aũt patet, qđ simplr appetitus sensitiuo inest, at non oĩs appetitus, ijs.n. q̃ solum tactum hñt, appetitus est secundum cupiditatem, q̃ uero sensus oẽs, ijs est appetitus ẽt scdm iram, uñr.n. talia esse ad ultionẽ prona, sed rõnis solius uoluntas est. Quare cupiditas & appetitus æquiuoca, significare uñr, & ueluti dispositio, quæ quidem de habitu cõiter ꝑdicaẽ, & rursum magis ꝓprie ad habitũ distinguiẽ, sic etiam dr appetitus cõiter de ira, de cupiditate, & de rõne, dicimus.n. quẽpiam diuina appetere, & sciam appetere, magis quoq; ꝓprie dr appetitus ad rõnem distinctus, & simili modo cupiditas, est.n. & cõis, & ad irã, & ad rationem distincta.

Praeterea aũt nutrimẽti sensum habent, nã tactus nutrimenti sensus est, aridis.n & liquidis, & calidis, & frigidis nutriũtur animalia omnia, horum autem sensus est tactus.

Demonstrauit quod habẽtia sensum sunt appetitui consortia, etiam si solum ex sensibus tactum habeant, nunc autem cõius, & manifestius declarat, qđ ea, quæ sensum tenent, hñt appetitum, ex eo quod simul sentiunt iucundum, hñt & triste, q̃ aũt hæc sentiunt, iucundum quidẽ adeunt, triste uero refugiũt. hoc aũt cupit aliqd, qđ adit, cupiditas uero, appetitus qdam est. hac.n. de causa diuisionem fecit appetitus. q̃ quidẽ sentiunt, qđ hñt sensum, ea de causa appetitionẽ participant. nunc autẽ manifestius, & magis ꝓprie id ipsum ostendit, qđ oĩa tactum hñtia, penitus appetitum quoque habent. nam si inquit, ea tactus sentit, quibus animal nutriẽ, nutritus aũt ex his, quibus constat, quatuor aũt qualitatibus constat, uidelicet arido, humido, calido, frigido, ut in libro d gñatione demonstrauit, ex his igitur nutritur aĩal, nanque nutritur nnumquodq; eo, quod sibi proprium est. deinde quõ ijs nutriatur demonstrauit. etenim inquit, nutrimentũ per calida, atq; arida sit, potus uero p humida, & frigida, quas quidem qualitates tactus discernit, quibus aũt nutrietur, ium sensus est, his quidem siti, & famem esse solet. utriusq; aut cupiditas appetitus est, aridis.n. & calidis, frigidisq;, atq; humidis uiuentia nutriunẽ prĩmo. nãq; saporũ, qui tales non sunt, cupido per accñs sit, nãq; sapores, uelut ipse ait, sunt ut ciborũ condimẽta, necnon medici dñt per humida, & frigida poĩ fieri, nasci.n. sitim nõn modo per siccitatem, uerũetiam p caliditatem, atq; ideo talem sitim frigido aere solo sedari. Quare si sitis est remediũ potus, Homerus.n. dicit bibebant, & siti medicabanẽ, sitis aũt per siccitatem, uel per caliditatẽ sit, nã patet in febribus caliditatẽ siti esse causam, atq; ideo sæpenumero cũ sit humidis uenter minime plenus, bibendi tñ est desideriũ, qđ quidem per siccitatẽ sit, ꝙ si cõtraria cõtrarijs curanẽ, sitis aũt uel p siccitatẽ, uel p caliditatem sit, id sequiẽ qđ frigido, & humido potus sit. qđ si calidum sæpe potum accipimus, hoc quidem per accidens, uidelicet (si ita contingat) propter stomachi imbecillitatem, aut ex consuetudine facti

mus,quemadmodum quoque uina suauia,& quas presumimus potiones, non propter sitim, sed uoluptatis causa potamus. Quare si potus frigidis,& humidis fit, necessario cibus fiet ex siccis,& calidis.nam si quibus cõstamus,ijs quoque nutrimur, constamus autem siccisque,& liquidis,calidisque,& frigidis,fames autem,& sitis est desiderium suppletionis eius, quod e nostra substantia absumptum est,at secundum eas omnes,quibus compositi sumus qualitates absumimur,frigidis autem,& humidis fit potus,id necessario ergo sequitur,ut siccis & calidis fiat cibus,nam si nulla est alia species nutrimẽti præter potum,& cibum proprie dictum, potus.n.cibus est quidam,necesse autem est esse cibum ex his,quibus constamus,id quidem necessario concluditur,quod cum potus ex humidis,& frigidis fiat, cibus fit ex calidis,& siccis, q̃ si plantarum nutrimentum fimus est; & ipse fimus est calidus,id sequitur,quod cibus non fit ex aridis solum, uerumetiam calidis, & si uinum sæpenumero sumptum famem sedauit,id patet,quod hoc non fecit quatenus humidum est, namque aqua id magis faceret,quod quidem non facit.manifestum igitur est,q̃d si calidum nutriuit,e calido cibus fiat, hoc autem rationabilius probare possumus.diuisio illorum,quæ magis cõia sunt in magis propria,ex oppositione quadam fit oppositorum,ut substãtia diuiditur in corpus & in corporeum,& rursus corpus, in animatũ & in id quod caret anima,& animal in rationale & irrationale,& rõnale in mortale, & in id quod morti non est obnoxium. ex quibus patet quod horum oppositio est, ueluti per habitum, & priuationem, etenim quod de incorporea substantia non habuimus,quod prædicaremus,eius corpus abnegauimus,& similiter in alijs. animati sane diuisio fit in animal,in plantanimal,& in plantam,atque ipsa quidem per quandam talem oppositionem accepta est.nam quod animali inest proprie,hoc ipso plantanimal priuatũ est,quodq; plantanimali inest, hoc planta non habet. Præterea coloris diuisio primo fit in albũ,& nigrum,alij namque colores sunt ex his, hi autem cõtrarij sunt.numerus etiam diuiditur in parẽ,& imparẽ. Quemadmodum aũt dispositio diuiditur & in habitũ,& in eam,quæ proprie dispositio dicitur,sic etiam cib. in cibum,proprie,& potum.igitur horum diuisionẽ, q̃ fit ex cõiore per oppositorum quoddam suscipere debemus.at uero neque sic ut per habitum,& priuationẽ potest accipi, neque ut per affirmationem & negationem,neque multo magis ut ea,quæ sunt ad aliquid. ea igitur diuidi solum ut contraria intelligendum est. Q̃d si potus est ex frigidis,& humidis, aperte q̃dẽ ex aridis; & calidis erit cibus. at ne mirum sit quod sæpenumero contraria simul cupimus,dico aũt potũ & cibũ,q̃d est, ac si diceremus,aridũ,& humidum, calidũ,& frigidum, ex his.n.constituti sumus, quibus consumptis in horũ suppletionem decẽter appetitus mouet,nam similia similibus appetunt. Quare unoquoq; elementorum deficiente consequẽter omnium fit appetitus, ex quo maxime patet ex aridis quidẽ calidisq; cibũ fieri, ex frigidis uero & humidis potũ. nam si quatuor constamus,oimq; fit consumptio,famesq; ; & sitis est appetitus supplẽdi ea,q̃ consumpta sunt,id sequit q̃d calidorũ, siccorũq;, frigidorumq;, & liquidorũ fames,& sitis appetitus est, ipsæ.n.solæ cõsumptorũ est appetitus, & famẽ quidẽ sicca,sitim uero humida appetere manifestũ est.sed calidi,& frigidi diuisio quodã mõ faciẽda est.nã si siti calidũ tribuamus,absurdũ uĩ,in febribus.n.(ut dictum est) aperte frigidi cupido est,nam quæ molestias affert,ipsa caliditas est,id igitur accidet quod una,& eadem contrariorum appetitio erit,& uni appetitioni tres duarũ cõtrarietatum partes assignabimus, quæ ambo absurda sunt,& consentaneum quidem est, cum duæ sint appetitiones,& oppositiones duæ, quarum sunt appetitus, ut utriusque oppositionis unam quãdam partẽ utriq; appetitioni natura distribuat. Q̃n aũt dico frigidi cupido,non oĩo actu frigidi dico,sed oĩo potentia, sæpenumero etiam alterius horũ fit appetitus,ut aut cibi, aut potus,q̃n horum alterũ deficit,aridum quidẽ dico,& calidum,aut humidum,& frigidum. q̃d aũt cibus sit non ex aridis modo,sed ex calidis etiam: Potusq; non ex liquidis solum,uerumetiam ex frigidis, ita Philosophus probat,etenim,inquit,aridum terræ est,ex terra aũt humida exhalatio q̃dam ascendit, quæ quidem calida est. Silr inquit ex humidis euaporatio quædam exit, q̃ quidem frigida est,igitur cum sicco calidũ,cum liquido frigidum sequit. Veruntñ non est hoc argm̃ munitum, nanq; totum mutat in totum & maxime contraria in contraria, unde si dicendum esset quod quæ calida & humida cupiunt,ea contraria cupiant,quod quidẽ rõni consentaneum non est.ex his autem quæ dicta sunt habes qua causa sensibus omnibus tactus præpositus sit; sine quo nullus alius sensus esse potest, cum tñ absque alijs tactus ipse possit esse. Quapropter horum nobis est apprehensio,de quibus habemus esse,quod si tangẽdi sensus non adesset, nullum consumptæ nobis substãtiæ subsidium haberemus, neq; hoc modo nobis ulla deficientis esset cupido,quod si esset,nec ullum quidem desiderium suppletionis haberemus, at ex hoc animal ipsum cõseruatur. igitur si non hoc esset,ex necessitate corrumperetur.

Aliorum uero sensibilium per accidens,nihil.n.in nutrimentum confert sonus,neq; color,neq; odor, sapor aũt unũ quoddam tangibilium est,fames uero,& sitis cupiditas est, & fames quidẽ calidi, & sicci,sitis aũt liquidi,& frigidi,sapor uero ueluti condimentum quoddam horum est.

In hoc expõnentes duplicem ferunt, nam si tactum dicit alia sensibilia per accidens apprehendere,aut per appetitum,tactus.n.primo, & per se calida, sicca; liquida, frigida apprehendit,nam qualitatum sunt ipsæ tangẽdi uirtutes. q̃ si alia sensibilia sentire tactus dicatur, id sane per accidens intelligendum est, neque solum de tactu, uerum etiam alijs de sensibus hoc dicere possumus,nanque uidendi uirtus primo quidem colores apprehẽdit; dulcedinem uero aut amaritudinem, aut fragrantiam p accidens,ueluti si mel uideat per se quidem,id esse flauũ apprehendet,dulce uero per accidens, etenim, quod cooperati sunt aliquando simul duo sensus,uidelicet uisus, & gustus,hac de causa cognoscit, quæ sit eiusmodi figura,eam esse aut dulcem,aut amarã,queq; contigerit alio quodam modo,eam esse boni odoris,aut mali. Sic etiam tactus primo quidem & per seq̃ dicta sunt, apprehendit,alia uero per accidens,nam si (exempli gratia) clausis oculis parietem tetigero, id quidem scio, q̃d habet & qualitatẽ,& colorem talem,q̃ si mel tetigero, id quidẽ cognosco,q̃d est & dulce,& flauum.similia quoq; in reliquis sensibus dicenda sunt,quarũ rerum cãm docimus esse,quod aliq̃n simul sensus operati sint,etenim si quodpiam uideamus,in quo sensus nunquam simul operati sunt,qualis quidem sit color scimus,at non famẽ qualitatem saporis dijudicare possumus,de tactu silr,& de reliquis dicendũ est.Si igitur tactum per accidens alia sensibilia

sibilia percipere uolumus interpretari, hoc quidem fuerit Alexandri dictum. Siue quod aliqui sensus omnes esse tactus putauerunt, & omnia sensibilia sub tangendi uirtutem uenire, nanque tangentibus fieri sensibiliũ susceptio quædam uidetur, uisus enim transparens, per quod uidet, tangit, & olfactus id, per quod odorem diiudicat, (id autem diosmon dicunt) & auditus similiter. hac igitur facta distinctione dixit, alia sensibilia a nobis per accidens apprehendi, non enim quatenus diaphanũ tangit, uisibilia uisus apprehendit, neque olfactus ea, q̃ sibi sensibilia obijciuntur, neque auditus quæ sub auditum ueniunt, sed ijs ita accidit ea tangere, per quæ sensibilia propria percipiunt, non.n. sic alij sensus apprehẽdunt, ut tactus, qui sibi propria sensilia tangendo percipit, neque.n. uisus tangendo colores apprehendit, sed ipsum diaphanum, per quod colorum uarietates percipit, aliorum autem sensibilium, dicit Alexander tactum per accidẽs esse susceptiuũ, quod horũ susceptiuus est, quibus alia contigerũt, nã simplicia, & prima corpora, de quibus alia quoq; sunt, ijs definita sunt, quorum tactus susceptiuus est, suscipit autem calidum, & frigidũ, & siccum, & tumidum, quæ quidem primorum corporum simplices, & specificæ dñæ sunt. Quod igitur alia, quæ sensus alij per se suscipiũt, accidere corporibus ijs, quorum tactus ꝓprie perceptiuus est, illa quidem per accidens tactus apprehendit. sed hoc, uidelicet aliorũ uero sensibilium per accñs, magis quidem proprie ad cupiditatem aptandũ est, ut ita sit ordo, quibus autẽ hæc sunt, his etiam cupiditas est, nam iucũdi quidem est appetitus ipse, aliorum aũt sensibilium per accñs. Cupiditas.n. primo cupit ea, per quæ nutritur. s. humida, & sicca, calida, & frigida, per accidens uero sapores appetit, & colores, & alia sensibilia, nanque (exempli gratia) qui uinum cupit aut album, aut dulce, id quidem ex consuetudine quadam per accidens cupit. nam primo quidem liquidum cupit. & quod ad hoc magis subaudiendũ sit illud, aliorum autem per accidens, id ea, quæ sequuntur, declarant, nihil.n. inquit in nutrimentum confert sonus neque color, quare ad appetitum redditio est, per quæ.n. inquit animal nutritur, ea appetit, alia uero per accidens, ut enim progressus dicet, sapor est, ueluti nutrimentum condimentum quoddam. Saporum aũt dicit quandam gustabilem qualitatem, quæ nutrientibus innascitur, frigidum autem potum dixit, nam quamuis aqua calida bibatur, calida inquam, tactu, potẽtia tñ frigida est, unde eam depellit siccitatem, quæ de siti orta est, & qui ualde sitiunt, frigidum cupiunt adeo, ut neq; uinum, nisi compellantur, adeant. Quid igitur? nonne sapores alij animali ad salutẽ conferunt, & alij cõtra salutem lædendo uastant? ad hoc ego respondeo, quod sic quidem simplr aridis & humidis, frigidisq;, & calidis corpora nutriunt, sic aũt, & tali modo affecta tali indigent in cibis qualitate, alioqui pp hoc non in omnibus eædem ciborũ qualitates accipiunt, qđ qualitas elementorum temperationis ad eas est immoderata. etẽm, qđ eiusmodi qualitates ex tali elñtorum temperatione in compositis secundũ aliq̃ alicuius simplicis continentiã fiunt, ea de causa merito ijs quidẽ, in quibus (ut ita dicã) calidum ꝑualet, eos offerimus sapores, qui frigido continente innascuntur. contraria.n. contrarijs curant. Quare non, quia talis est sapor, ipsum eius indigentib. ꝓferimus, sed quod ita ut frigido, aut calido, aut arido, aut humido continente factus est. Quamobrem rursus, hæc quidem primo nutriẽtia sunt, ꝑ accñs uero sapores, fames uero, & sitis cupiditas est. cum dixerit ea, quæ tactũ habent, sentire cibum, quæ autem cibum sentiunt, ea famescere, & sitire, famẽ uero, & sitim cupiditatẽ esse, cupiditatem uero appetitum, collegit, & demonstrauit qđ omnia quæ tangendi sensum habent omnino sequitur appetitus.

Verũ declarandũ de ipsis est postea, nũc tantũ diffinitũ sit, quod animalibus ijs, quæ tactum habent, appetitus inest.

Deinceps.n. de unaquaq; aĩali potentia priuatim dicturus est, deq; uniuscuiusq; sensus proprijs sensibilib. cum de illorum sensibus sermo fiet.

De imaginatione autem obscurum est, at posterius considerandum.

Prius quidem dicebat ut is, qui diceret appetitum se qui ea, quæ sensum participant, atque sic imaginationem, qñ orationem de insectis habebat, nunc aũt dicit obscurum esse an ea penitus, quæ sensum hñt imaginatio sequatur. nam spongiæ quidem triste, & iucundum sentiunt, quas tñ hře imaginationem nullus merito crediderit, siquidem sensibus imaginatio melior est, & illæ nullum alium sensum habent, præter tactum, quod si peiores non adsunt, neq; meliores adesse concedendũ est. de eo autem in hoc sermone paulopost, & ꝑfectius etiam in tertio, quibus animalibus adsit, quæq; eo careant, explicabit.

Aliquibus uero præterea inest, & in loco motiuum, alijs aũt & cogitatiuumq;, & intellectus, ut hominibus, et siquid tale est aliud, uel etiam præstabilius.

Potentiarum animæ ordinẽ tradit pariter declarans in ipsis esse prius, & posterius, in aliquibus.n. sola nutritiua est, in aliquibus autem & sensitiua, quam cupiendi uis consequitur. præterea in aliquibus est etiam imaginatio, in alijs autem & in loco motiuum, in alijs uero etiam cogitatiuum, quod intellectus potentia est, ut in hominibus, & in quibus meliora sunt, in illis quoq; peiora omnino sunt, quod e conuerso non ꝓcedit. hoc autem, quod ait, & si quid tale est aliud, uel etiam ꝓ̃stabilius, aiunt esse de quibusdam dæmonib dictum, q quodam modo cum natura humana eiusdem sunt ordinis participes, neq;.n. (inquiunt) ex his quæ semper supra sunt delapsum, & descensum usq; ad nos esse sine medio oportet, neq; ita statim substantiæ rationalis in ultimis casum fieri, sed esse ueluti medietatem quandã, q̃ neq; sic, ut nos irrationalitati cõmista est, nec tñ ad illã sine respectu se habet, animamq; ipsam dicunt haud ita statim huc decidere, sed prius in aliquod certum tẽpus aeriam factam uitam quandam nostra minus perturbatam uiuere, quæ sane penitus ad rõne carentes potẽtias non sine respectu se habet, ut fortasse per hæc obscure loquatur.

Patet igitur quod eodem modo una est ratio animæq;, & figuræ.

Postquam demonstrauit in potentijs animalibus esse prius, & posterius, reliquum uult hinc ostendere, qđ bene de confuso ad id quod per membra compositum est, & ab diffinitione cõmunius assignata ad eam trãsit, quæ uniuscuiusq; potẽtiæ propria est, etenim & si maxime animarum cõiter prædicatum genus fuisset, non tñ sic oportebat in generum diffinitionibus physicum immorari, sed ad species specialissimas transire fuerat opus, uniuscuiusque enim cognitio ex his, quæ unicuique priuatim adsunt, habetur. nunc uero, quia non est animarum cõmuniter prædicatum genus, sed uox æquiuoca, ut quæ ab uno, & ad unum ridiculum quidẽ i.

in sermonibus cõibus immorari, quemadmodũ si quispiam definiẽs figuram, quæ quidem uox æquiuoca est, eam dicat esse, quæ termino, uel terminis claudatur, neque aliter ad particulares figuras triangulum, quadrangulum, & reliquas descendat. de figuris quidẽ nihil nos docuerit, neq; enim figuræ natura quædam ipsa per se absque particularibus est, ut etiam quædam specificans animalis natura est, q̃ quidem particularibus omnib. cõuenit, quæ etiam si non essent, aial nihilominus esse põt substantia animata sensitiua, eodẽ modo qui de anima cõem sermonem fecerit, nisi ad particularia descẽderit, nihil quidem docuerit, quia neque genus est animarũ, nihil enim aliud est anima, præter id, quod unaquæque particularis est, quemadmodum neque figura alia quædam est, præter unamquanq; figuram, ueluti triangulũ, aut quadrangulum, reliquasque, sed ut in figuris triangulus prima est, in figuris (inquam) rectilineis, nam circulus habet ordinem primum, ut ea, quæ una linea continetur, secundum autem semicirculus, uel simpliciter portio circuli, ut, quæ lineis duabus complectitur, tertiũ uero triangulus, qui tribus lineis terminatur, sed in rectilineis triangulus prima figura est, secunda autẽ quadrangulus, qui duobus triangulis componitur, nam si lineam binos angulos includentem quadrangulo coniũxerit, triangulos duos rectilineos facis, compositi uero trianguli tres pentagonũ faciunt. uidelicet a,c,b, & a,b, e. & e,d,b. quatuor aũt hexagonũ, & a,f,e. & a,g,c. quinque uero septangulum, & sic de reliquis, triangulo addito angulum addideris, omnis. u. multiangulus, ex triãgulis generaẽ, & in omni multiangulo, si lineam rectam duo latera prætendentem coniunxeris triangulum facies, & omnis triangulus in triangulos diuidiẽ. quare destructo triangulo, nulla ex his, q̃ deinceps oriunẽ figurę, erit, at quidem destructis illis triangulus manet, unde in illis est & prius, & posterius, & hac de causa cõiter ipsarum prædicatum genus, non est figura, sed horũ, de quibus prædicatur summaria q̃dam comprehensio est hoc igitur modo se res habet in animabus, nam si nutritiua interficiatur in mortalibus animalibus, nulla erit alia. etenim causam diximus alias sæpius, quod si interficiantur aliæ, ipsa sola potest esse, uelut in plantis. quod si cõiter ipsarum prædicatum non est substantia quædã, ridiculũ certe est in sermone cõi immorari, ex eiusmodi n. dictis de substantia animarum nihil sciemus, quare necessarium est ut de unaquaque priuatim sermo progrediatur.

Neq; n. ibi figura præter triangulũ est, et quæ deinceps, neq; hic anima præter dictas, fieret aũt quoq; in figuris sermo cõis, qui cõueniret quidẽ omnibus, sed proprius nullius esset figuræ, similiter aũt & in dictis animabus.

Genus. n. natura quædam est in speciebus quidem existens, proprium sane diffinitionem præter unamquanque speciem habens, ut diffinitio quæ quidem speciebus conuenit, at nullius ipsarum propria est, sed cuiusdam substantiæ generis est propria, figuræ sane ratio nihil aliud quicquam declarat, quam particulares figuras, de quibus prædicatur. Quare non solũ in his est, ut in speciebus genus, sed harum etiam aliquid est, nam q̃d ab aliquo, uel aliquibus terminis continẽ, est enumeratio figurarũ, non quędam propria natura significata, circulus quidem termino quodam, triangulus uero q̃busdam continẽ. Quemadmodum igitur sermo cõis in figuris, non aliquam naturam, præter figuras particulares declarat, hoc modo sermo cõis animam non explicat, cuius rei signum est, quod uno ablato auferunẽ alia, nam si triangulus destruatur, destruunẽ figuræ, & si quæ nutriendi uim habet potentia interficiat, aliæ quoque animæ uirtutes extinguanẽ necesse est. in quibus aũt ex unius speciei destructione reliqua destruuntur, horum cõmuniter prædicatum non est genus, sed uox æquiuoca.

Quamobrem ridiculum est quærere cõem rõnem, & in his, & in cæteris, quæ nullius est eorũ, quæ sunt, propria rõ, neq; in propria & indiuidua specie, relicta ea, quæ propria est. similiter aũt se hãbẽt, ut in figuris, ea, quæ sunt animæ, semper. n. in eo quod deinceps est, potẽtia prius est inq; figuris, & in animatis. uelut in quadrato quidem triangulus, in sensitiuo aũt nutritiuũ, quapropter in unoquoq; quærendũ est, quæ sit uniuscuiusq; anima, ut quæ plãtæ, quæ hominis, aut bestiæ.

Quo igitur ipse cõem circa omnem animam rationẽ quæ nulli animæ propria est, assignauit, hoc tamen no dicit, cõem assignare rationem non oportere, sed neq; opus esse hoc solum quærere, neq; putare quod rõnis uñis assignatio sufficiat ad substantiam propositi declarandam, uerum partium quoque, quas species specialissimas uocant, diffinitiones reddere, siquidem uniuscuiusq; substantia secundũ ea, quæ proprie sunt, esse dẽ. hoc igiẽ omnino dicit esse ridiculum, quod aliqui cõi ratione contenti, uniuscuiusq; rõnem ppriã dimiserint, maxime. n. & si aliqua erat abstracta, & cõis quædã substantia anima, non tñ in huius definitione physicũ immorari oportebat, sed uniuscuiusq; specialissimũ cum materia illi supposita q̃rere, ueluti nec in animalis cõis intelligentia persistere opus est, uerũ de specialissimis considerationẽ facere oportet. nunc aũt multo magis, qñ anima non est simpliciter genus, q̃ si genus nõ est, neq; eam interpretãs oro definitio est. at nos rerũ substantias per definitiones declaramus, igitur ridiculũ est ad uñem solam rõnem uenire, & ibi manere physicum, Sed quemadmodũ geometra cõiter figuram definiens uniuscuiusque specialissimas earum, quæ sunt in substantia, figurarum definitiones apposuit, sic etiam nos oportet cõiter operatione animæ assignata, de unaquaque animę substantia priuatim sermonem facere. semp enim eorum, q̃ deinceps collocata sunt, potentia prius est, & in quadrato potentia triangulus est, nam si (ut dictum est) triangulum coniunxeris bina triangulam recti lineam facies. in animalibus quoq; ubi est in loco motiuum, ibi penitus necesse est esse sensitiuum, ubi aũt hoc est, ibi simul nutritiuum ut sit oportet, at non sane ubi priora sunt, ibi posteriora esse necessarium est. in plãtis enim sine alijs per se stat nutriendi uis, & triãgulus absque alijs figuris, quæ post illum deinceps componunẽ, esse potest quare in ipsis prius est, & posterius. non igiẽ sermo uñis satis erit, sed uniuscuiusque ratio priuatim quærenda est.

Quam autem ob causam sic se deinceps habeant, considerandum est, nam sine nutritiuo sensitiuum non est, ab sensitiuo autem separatur nutritiuum in plantis. Rursus uero sine tactu aliorum sensuum nullus est. At tactus sine alijs est, multa enim animalium neque uisum, neque auditum habent, neque odoris omnino sensum.

Hinc ordinis potentiarum naturalium causam declarare uult, quid ita. s. posteriores absque prioribus minime sunt, cum tñ priores absq; posteriorib. esse possint. sed anteq̃ assignet causam, prius quem ordinẽ habeant pcurrit, uidelicet quod sensitiua nõ est absq; nutritiua, nutritiua aũt sine sensitiua esse põt. Rursus in sensitiua

aliæ

aliæ quidem sine tactu esse non possunt, at ipsa sine illis esse potest, & simpliciter præstantiores absque deterioribus esse non possunt, cum tñ contra sint absq; pſtantioribus deteriores, ut spongiæ quidem, & urticæ (ut aiunt) & si quid simile, solius tactus particeps sunt, hiatulæ uero, & ostrea præter tactum etiam gustandi uirtutē habent, pascuntur.n & in ipsis oris, & uentris rationē tenens quoddam uidetur, ꝙ si os habēt, necesse est etiā ut habeant gustandi uim, sed odoratus participes non sunt, neque enim escarum illecebris attingi uñr. testæ uero, & purpuræ præter tactum, & gustatum olfaciēdi uim tenent, escas.n. sequi eas asseuerant, at auditu carēt, quod inde percipitur, quod nullo sono, aut strepitu pati uñr. alia autem sunt, quæ præter hos tres sensus hñt etiam audiendi uirtutem, ut talpæ, qui quidem sunt oculis captæ, immo uero dicit hos Aris. habere oculos, uerum sub cute, quod quidem naturæ ipsius artificio confectum est, eiusmodi.n. animal sub terra uiuit, ore terrā consodiens, sibique ita uictum quæritans, quare ne terram fodientis oculi lædantur, hos illi cute natura contexit, omnibus.n. quæ localiter mouentur, animalibus oculos necessario natura dedit, ne ex ipso motu locali in præceps lata malum habeant. in aquatilibus quoq; possumus inuenire, quæ uisu careāt cum talis læsio illis esse non possit, quod in aqua uiuant. Quapropter ubi uisus est, ibi quoq; sunt reliqui sensus, eodem modo ubi est auditus, ibi quæ deinceps ordinantur, & in reliquis similiter. at non sane ultimos primi sequuntur, ordinata autem continenter est inter sensus cupiendi uis, quæ quidem sensus omnino, quamuis unus sensus duntaxat fuerit, & præter hunc in loco motiuum, quod secundū locum mota non sequitur, imaginatio est, formicę.n. & apes, & similia, manifeste sunt imaginationis participes, uermes aūt, & simpliciter quæcunq; motum incōposite faciunt, imaginationem non participant, etsi id quispiam concedat, quia uidelicet ea potentia uix apparet, neq; an sit facile cognoscere possumus. idē in reliqs potentijs rōnalib. ordo seruandus est. consentaneū.n rōni est, quod ipsa cœlestia in sua ipsorū uita ordinatim cogitatione utanť, qđ oīo sunt illis assignata corpora, opinione autem non sine rōne, sed conclusione cogitationis utuntur. Plantales uero potentiæ nutriendi q. dem, & augendi uis oīo sil' sequunť, q̄q̄ non semper, nāque cum tpe uirtus augmētatiua desinit, nutritiua aūt manet, generationis aūt potentia nō est omnib. quib. adest incrementum, & nutricatio, nanq; multa animalia ea ipsa uirtute carent, ut uermes, & omnia, quæcūq; ex putrefactione nascunť. herbæ præterea multæ quæ sponte oriunť, nullum semen ferunt, & tñ nutriunť, & amplificantur. omnino sane (ut ipse dixit) in animalib. morti obnoxijs deteriores potentię sequunť pſtantiores, ab æternis.n. hoc ipso quod æterna sunt, plantales defecerunt, q̄ qđ effluit in mortalib. non retexunt, ira aūt, & cupiditas absunt, cum nihil ibi lędatur, qđ ulcisci oporteat. Quare neq; instris, uidelicet particulis ijs, quę eiusmodi potentijs animæ subseruiant, instructa sunt, sed ad animalis uitæ rōnem corpora confecta, irrōnaliū quidem curua, & prona terram spectantia toto suæ uitæ tpe, hoīm uero recta, & in parte superiori sphærica sunt, & cœlum uident, quemadmodum supradictū est, id quidem pp rationis expertem, hoc uero pp rationis participē uitam, recto ipso demonstrante quod rōnis expers anima rationali appensa est, & ipsi annuit, sola aūt cœlestium corpora rotunda sunt, uitam nanq; suā intellectualem, secundum quam designātur, imitatione exprimunt, sed harum causas rerum deinceps Philosophus explanabit.

Et ex sensitiuis alia quidem habēt, quod est secundū locū motiuum, alia autem non habent.

Sicut, quæ sensum hñt, nutritiuam quoq; facultatē omnino hñt, sic & quæ habent id, quod est secundū locum motiuum, sensum quoq; omnino hñt qm̄.i. sensu melius. non itidem autem, & quæ sensum habent, id quoq; habent, quod est secundum locum motiuū, cuiusmodi sunt plantanimalia. ea.n. in petris radices egerunt, & tota locum non mutant. Si itaq; motū acceperimus ulem, contingit, ut sensum quidem aliquē res habeat, motū aūt non habeat. Si autem simplr omnem secundum locum motum, omnino ubi sensus, & solus tactus, illic & secundum locū motus gñalis uel particularis. Propterea.n. dedit natura hunc sensum, ut ad iucūda quidem & utilia procedat: ea aūt, quæ lædunt, declinet, eorum simul sensum accipiens, id, quod eius est particeps. Cernuntur itaque spōgiæ, & cochleæ, & alia plurima, eo quidem, quod est durum, & quod resistit, tangente, contrahi, humido uero diffundi & extēdi. Sic ergo ppea sensus datus est, ut ad id quidem, quod est sibi cognatum, & gratum, se applicet, declinet autem quod nocet. se autem applicare & declinare sunt motus secūdum locum.

Postremum autem quod & minimum, ratiocinationem, & cogitationem.

Vt homo, & siqua est alia hmōi species. Ratiocinationis autem, & cogitationis merito minimum habet. Quo magis autem res uni omnium principio accedūt, quantitate quidem minuuntur, excedunt aūt potētia. Quo fit, ut & ea, cum sit extra numerum, sit ops. Quare & quæ sunt eis propinquiora, quantitatem quidem cōtrahunt, augent autem potentiam. Propterea ergo, quæ ratiocinationis, & cogitationis partem ceperunt in mortalibus, minima sunt numero, & ideo sunt potētia maxima.

In quibus enim ex corruptibilibus inest ratiocinatio, ijs reliqua quoq; omnia: Quibus autem eorum unumquodq;, non omnibus ratiocinatio.

Necessario addidit ex corruptibilib. In corruptibilibus.n. omnib. insunt omnes prædictę aīales facultates, & dictus earum ordo. Diuina aūt, & īmortalia ratiocinationem quidem hře uidebunť, aliarū aūt facultatum nullam. Ad usum.n. & mortaliū salutē oēs illæ fuerūt. Ratiocinationem aūt dicit cogitationem. Non est aūt mirandum diuiniora quoque animalia, ut cœlestia, pp corporis cōnexionē, uti quidem cogitatione eorū uitæ conueniente, non sicut ea, quæ apud nos est, quæ ex dubitatione ad eius solutionem assequendam, pcedit, & a qōne ad inuentionem. Sed quærit, per quædam prima colligens secunda, tamē differente eiusmodi cogitatione a mente, ꝙ hæc quidem sola applicatione cōprehendit, quod cognosci potest, illa uero transitu aliquo indiget, non sine tamen negotio & dubitatio, & quæstio præcesserunt.

Sed illa ne imaginatione quidem, hæc uero ea sola uiuunt.

Eorum enim, quæ rationem non habent, quæ sunt perfectissima, secundum imaginationem uiuunt. Illud autem, Hac sola uiuunt, dixit, ut ratiocinationi opponatur, & ab ea distinguatur. Nam & sensu quoq; uiuunt, sed unumquodq; secūdū id, qđ in eo est preciosissimū formam & figurā habet. Nonnulla aūt etiam eorum, q̄

sensu prædita sunt, imaginationem non habent. Hoc enim dicere uidetur, est autem dubia, & anceps oratio. Si.n. quæ sensu prædita sunt, appetitum quoque hñt, est aût appetitus abñtium, pñtis.n. non est appetitus, quod aût non est pñs appetere, fit per eius ueluti typo expressam repræsentationem, quo fieri potest ut, quæ appetitum habeant (idẽ est aût dicere sensum) imaginationem quoq; nõ habeant? Eorum aût rõnem exactius quæremus, qñ de imaginatione tractare aggredieť Philosophus. De ea.n. differet & hic quoq; maxime autem in tertio libro. Potest autem simpliciter dicere quædam imaginationem non habere, quæcunque neq; sensum, ut plantæ.

De contemplatiua autem mente alia est ratio.

Hic quoq; clarum est eum mentem separare, & non cum alijs animæ facultatibus cõnumerare. Hic aût rursus dicit Alex. eum de diuina mente in æternis dicere. Sed ea non longe absunt, quæ de illa ab eo dicta sunt, ubi dicebat. Sed de mente, & contemplatiua facultate nihil adhuc apertum. Videtur autem animæ aliud esse genus, & hoc solum contingere separari. Propemodũ autem hic quoque eadem dicit. Illic.n. dicebat, Nondũ est apertum Hic uero, alia ratio. Atqui nõ dixerit quispiam ea de diuina mente dici. Neque.n. ab illis separať corporibus, siquidem sunt æterna. Deinde etiam subiũxit. Reliquæ autem partes animæ, ab his uidelicet distinguens. Si autem illæ non sunt earum facultatum participes, ut nuper dictum est, nostra mens est. s. separabilis a corpore, in quo est, & est pars totius animæ, quę est in animali, alioqui & ipse in sequenti libro, morali nempe tractatu, dicit, ꝙ actiua mens nostra est, & non diuina. nostræ.n. sunt secundum mentem actiones. Hæc autẽ eadem est cum contemplatiua secundum subiectum, solo fine differens. Non autem dixerit de diuina mente, dicens, De contemplatiua autem mente, sed de nostra. Pulchre autem dixit de ea aliam esse rationem, ut.n. sæpe dixi, ipse inquit, & in libro de partibus, & in 4. Met. ꝙ naturalis est Philosophi differere de anima, non omni, sed quæcunque non sine materia. Qm̃ ergo est contemplatiua mens est, merito ait aliam esse de ea rationem. Est.n. Theologi de formis separabilibus differere. Sed tñ, sicut consueuit, quemadmodum in Physica in fine seipsum erexit ad separabilem naturalium rerum cãm, de imobili causa differens, ita & hic postq̃ de alijs differuerit, seipsum quoq; ad mentem extollet. Necessario aût addidit contemplatiua. etsi.n. eadem est cum actiua secundum subiectũ, sed ut actiua tñ, habet inseparabiles corporis operationes. Circa id.n. oĩs actio. quare mens separata, non ut actiua separatur. ea.n. ratione est inseparabilis, sed ut contemplatiua, propterea de contemplatiua dixit.

Quod itaq; de eorũ unoquoq; oratio, ipsa quoq; est tractatus de anima accõmodatissima, & maxime propria, clarum est.

Ostendit n. ꝙ in quibus cõis definitiua oratio non est propria quædam natura præter ea, de quibus prædicatur, ridiculum in cõi definitione ĩsistere, sed & doctrinam assumere oportet de unoquoque eorum, quæ significantur a cõi definitione. Qm̃ ergo eiusmodi est cõmunis animæ definitio, necesse est eum, qui de anima differit, de unaquaque animali facultate uerba facere. Necesse est autem, & eum, qui de ijs est consideraturus, quid est eorum unumquodque assumere, tradita cõi aię definitione, & postquam ostenderit deinceps, ꝙ non oportet usque ad cõem definitionem sistere, sed seorsum de unaquaque animali facultate differere, quod.n. de eis cõiter prædicatur nõ est genus, est.n. in eis prius, & posterius. in quibus n. sunt præstantiores, ut rationalis, in ijs & reliquę, non autem uiceuersa. Similiter autem & in partibus, sicut in sensitiua, quæ aliquam ex alijs sensitiuis facultatibus habent, tactum quoque omnino habent, quæ autem tactum, nõ omnino & aliquã aliam, spongiæ.n & urticæ, & siquid eiusmodi, solum tactum habent, cernuntur.n. cum aliquid attingũt, uel contrahi, uel diffundi. Qm̃ ergo de unaquaque animali facultate oratio necessaria est, oportet inquit, eum, qui de his est tractaturus, quærere quænam sit uniuscuiusque substantia. Deinde inquit & de ijs, quæ cohærent, id est de ijs quæ propriẽ, & per se accidunt. Per se autẽ accidentia dicit, quæ eis facultatibus inesse in confesso est. Ea.n. ad assumendam definitionem, & substantiam conferunt. ut ꝙ uiuere corpori a uegetatiua inest: ꝙ est i eis prius, & posterius, ꝙ sensus, qui maiora sensilia apprehendunt, minora apprehendere nequeunt. Quis enim uehementiores succos, & qui nimis feriunt, gustauerit, leniores non sentiet. & qui maiores strepitus audiuerit, minores non percipiet, ut susurros. Similiter & qui solem intentis aspexit oculis, legere non poteſt, neque alia exacte uisibilia apprehendere. Similiter & qui in tactu ualde frigidum, uel calidum attigerit, tepidum non sentiet. Mens autem contra habet. quo.n. maiora intelligibilia apprehendit, eo exactius circa minorum apprehensionem uersatur. Et sensus quidem sensilium excessus corrumpũtur. luminis.n. uel tenebrarum excessus uisum corrumpit. Similiter & in alijs. Mentem autem maiorum intelligibilium apprehensio perspicaciorem facit. Hæc ergo, quæ per se animalibus facultatib. accidũt, & quę in confesso est his esse similia, ad substantiam assumendam, & definitionem conferunt. Dicit autem ipse, ꝙ postquam de substantia dictum fuerit, de ijs quoque quæ substantię cohærent, dicere oportet, de incertis & obscuris dico per se accidentibus, quæ quidem ex substantiæ inuentione apparent, ut an separabilem habeat substantiam, an inseparabilẽ. ex tradita.n. definitione inueniemus, ꝙ inseparabilẽ. & utrum mortalis an immortalis. Illud aût, de ijs, quæ cohærent, siue de ijs, quę per accidens insunt, ut an moueatur per accidens, & an in loco est. Vel cohærentia quidẽ dixit, quæ propinquius proprie accidunt, ut separabile, uel inseparabile, alia aût, quæ longius, ut mortale an immortale. uel ꝙ aliqua quidem per se apprehendunt, aliqua aût per accidens, ut uisus per se quidem colores, per accñs autem fortasse figuras.

Necesse est aût eum, qui de ijs est uerba facturus, accipere quid est eorum unumquodq;: deinde sic de cohærentibus.

Hinc doctrinæ formam uult exponere, qua de unaquaque usurus est animali facultate. Cum.n. prima quidem sit facultas, secunda autem operatio, prius quidem de animalibus operationibus differit, deinde de facultatibus, eo ꝙ sint manifestiores facultatibus operationes, & adhuc ante hæc de ijs, quę opponuntur facultatib. Opponuntur autem ut ad aliquid, nutritioni.n. nutrimentum opponitur. nutritio enim nutrimento nutrit, & nutrimẽti est nutritio. Similiter uisus uisibilis uisus, & in alijs sic. hoc ipm ergo uult cõfirmare, qđ doctrinã ab oppositis, utpote manifestioribus, oportet incipere.

Si aût dicere oportet, quid eorum unumquodq;, ut intellectiuũ, uel sensitiuum, uel nutritiuum, prius adhuc dicendum est, quid intelligere, & quid sentire.

Si de animalibus inquit facultatib. tractare oportet, idem est autem dicere de substantijs,qui.n.nouit facultatem,substantiam quoque nouit, nouit n.quod substantia est incorporea, in subiecto corpore talem habens facultatem. Quoniam ergo inquit de facultatibus tractare oportet, facultatibus autem priores sunt operationes,necessario de operationibus dicere primũ oportet.

Facultatibus enim priores sunt operationes,& actiones secundũ rationẽ. Quod si sic,& ijs etiam adhuc priora opposita seu obiecta considerare oportet, de illis primum definiendum fuerit propter hanc ipsam causam.

Addidit, ꝙ ratione tpe n.facultates sunt actionibus priores,operationes utique tpe quidem sunt secundæ, ratione uero priores .i. doctrina . nobis .n. apertiores sunt operationes facultatibus, ubique autem oportet ab apertioribus initium sumere. Vel,ut ait Alex.rõne, id est perfectione perfectio.n eius,quod est potentia,ipsa est operatio huius.n.causa facultas est seu potẽtia. Illud autem cuius causa,prius est eo, propter quod illud.cuiuslibet.n finis tempore quidem est posterior,ratione uero prior. Præposito autem rationi fine,sic,quę ad ipsum sunt,inquirimus,& præparamus & natura quidem omnia propter aliquid facit. Et si n.non nouit,ꝗ facit,neque de ijs proponit,sed naturaliter tamen ad aliquem finem refert eius operatio. Merito ergo prius quam de facultatibus loquatur de operationibus prius tractabit,ut quæ nostræ cognitioni sunt priores,ꝙ sint apertiores,atque etiam fini. Quod si sic inquit.i.de apertioribus,& primis prius uerba facienda sunt, operationibus aũt apertiora sunt,quæ eis sunt opposita,de oppositis ergo primum uerba facere oportet. Opposita autem sunt ad aliquid. sensus.n sensilis est sensus. & intellectus intelligibilis est intellectus. & nutritio nutrimenti est nutritio. Quod autẽ facultate operatio prior est ratione,& operatione opposita,& quænam in uniuersum sunt ratione prima,in nono Metaphy.dicit. In quorum.n. definitione assumpta quædam sunt, ea illis priora ratione definimus. Atqui facultatem definiẽtes operatione opus habemus,ut uisum definientes dicimus,facultas,ex qua uidere est,quod est operatio, nõ itidem autem operationem definientes, facultate utimur. Videre.n est apprehendere uisibilia i.colores. rursus operatione secundum eandem rationem priora sunt opposita,circa quæ operationes. definientes.n.operationem,quæ est in uidendo,uisibili quoq; utimur. uidere.n.esse dicimus apprehensionem colorum.nõ ita autem in coloris definitione uidere comprehendiẽ. Color itaque,ut uisibilis quidem,est ad aliquid. Ad aliquid autem sunt,quibus esse idem est, eo ꝙ ad aliquid quodãmodo se habeant. In his.n.necesse est in utriusq; definitione alterum comprehendi,ut autem color,nõ est ex ijs,quæ sunt ad aliqnid. Quare nõ necesse est in eius definitione,uidere,assumi. Hæc ergo priora sunt illis,ꝗ in d finitione assumuntur, his aũt adhuc priora opposita cõsiderare oportet & in principio libri dicebat, Quęrere oportet an de ijs, quæ sunt opposita operationib. prius tractare oportet. & nunc dicit, ꝙ ab illis doctrina est incipienda,ut apertioribus,& natura primis. ut n. in prædicamentis ostendit,cum est quidem sensus,omnino necesse est esse & sensile.& si sit nutritio,omnino necesse est esse nutrimentum.& his sublatis, neque sensus,neque nutritio erit Sensu autem sublato, & nutritione,ea,quorum est sensus apprehensiuus,& ea,quib. nutriuntur,quæ nutriuntur,nihil esse prohibet Etsi.n. non,ut sensilia,sunt sensu priora,sed illi tamen præexistunt,ut hæc quædam. Quænam autem animalium facultatum operationibus opposita sint, ut ei quod est nutriri,sentire,& intelligere,subiunxi. De nutrimento enim inquit,& sensili & intelligibili. Et in nutritiua quidem facultate primum de nutrimento differit In generatiua autem, & auctiua qm̃ non inuenit oppositum, quod nutrimento conuenientiam, & proportionem habeat,neque enim sicut aliquid est extra nutritionem nutrimentum,sic & in illis In eo enim,quod augetur, est auctiua facultas: Similiter,quod generatur,simile est generanti: Quare quæcunque de generante dicontur, eadem & de generato,& de eo nihil oportet separatim dicere. Et cuilibet apertum est, ꝙ generantis simile est, quod gignitur,nam & de nutrimento anceps est,ut diximus,oratio,propterea ergo a finibus de eis doctrinã aggressus est,de auctiua dico,& generatiua Generatiuę autem facultatis finis est, rerum diuinarum imitatio. Qm̃.n.omnia primum quidem appetunt, & eam,quæ est in illo,æternitatem,non possunt autem corruptibilia,eo quod sunt eadem secundum numerum, Dei ęternitatem imitari,in alijs generandis, quæ sunt qualia & ipsa sunt,æternitatem imitantur. Finis autem auctiuæ est,id quod augetur, ad perfectam, & quæ secundum naturam est,formam reducere, ad quam cum peruenerit,perfectissimas naturæ operationes exercet, gñatiuas aũt dico operationes. A finibus ergo suam de ijs doctrinam aggrediẽ. Si quis aũt exacte consideret, nutritiuam quoq; a fine docuit ut eius declarat definitio. Sic.n illã definit. Facultas inquit est,quæ seruare pnt est,quod illam habet,sicut eius esse est,hominem, quatenus est homo,& reliqua.

Vt de nutrimento,& sensili,& intelligibili.

Ante nutritiuam enim facultatem, quid est nutrimẽtum docebit,& ante sensitiuam facultatem, quid est sensile. Non ita autem & de intellectu docturus, prius differet de intelligibili. Hic n.oppositum est,obscurius, dico autem, intellectu intelligibile. Sed quoniam hæc nondum dixit,dico autem de doctrina omnium animalium facultatem,propterea adiecit,& de intelligibili,ne perturbet doctrinam,qm̃ ut dixi, non eodem in eis ordine utetur.

Quare primum de nutrimento,& generatione dicendum.

Qm̃ primum est natura nutritiua facultas, ut sæpe dixi,dicit autem oportere ante facultates de operationibus dicere,ante operationes autem de oppositis,ad ꝗ operationes esse habent,ei autem,quod est nutriri, nutrimentum opponitur, quod.n.nutritur, nutrimento nutritur. propterea rursus incipiens ab ea, quæ est de nutritiua anima, oratione, de nutrimento primum ait oportere dicere. Nutritioni autem generationem coniunxit,utpote cum nutrimentum gignendi quoq; causa fit. Semen.n est nutrimenti excrementum. Generationem autem,quod generatur dixit. hoc.n.ei,quod est generare,opponitur. Quod.n.generat,quod generatur, generat. De generatiua ergo dicturis primum de opposito dicendum est.non est autem, sicut dicebam, quod generatur,ut oppositum,sed magis ad finem. Hoc.n.sibi, tanquam scopum, proponit natura, permansionis gratia,ut aliud faciat, quale ipsum est. Nihil uero prohibebit & ipsum tanquam subiectum considerare, qñ ut quod generatur,solum consideratur. Neque.n.generationem esse contingit sine eo,quod generatur, ne-

que quod generatur, fine generatione. sicut ergo ædificatio ædificabilis est ædificatio, & sensus sensilis sensus, sic & gñatio gñabilis est gñatio. Et sicut ædificationis finis est perficere ædificabile. i. domum facere, sic & gñationis facere aliud, quale est generans. Sicut ergo domũ nihil prohibet, & ut oppositum, & ut finem considerare ædificationis, ut hoc ipsum quidem domum. i. tegumentum, quod arcet a pluuijs & æstuus, finem, ut aũt ædificabile, donec ædificatur, oppositum, sic & gñonis, id quod generatur, ut quod adhuc generaẽ quidẽ oppositum. Vt. n. ædificatio ad ædificabile, sic generatio ad generabile. Vt autem iam generatum, ad finem. Idem & in auctione, & eo quod potest augeri, & eo quod auctum est.

Nutritiua. n. anima alijs quoq; inest, & prima, & maxime cõis est animæ facultas: per quã uiuere inest omnibus. Cuius opera sunt generare, & uti nutrimento.

Hinc deinceps incipit eam, quæ de uegetatiua est anima, doctrinam aggredi. nutritiuam hic animam, uegetatiuam dicit, Qm̃ ante facultates de operationib. prius tractare oportet, ante operationes autem de oppositis, animalium autem facultatum uegetatiua prior est, eo quod, quæ alias habent animales facultates, eam quoq; habent, quæ autem eam habent, non alias quoque habent, propterea primum de nutrimento, & gñatione necesse est dicere. Hæc. n. sunt animæ uegetatiuæ opa, de qua primum tractandum est, ut maxime cõi. secundum eam. n. uiuere inest omnibus uiuentibus, ut animalibus esse secundum sensum. & prius quidem, ut iam dixi, de generatiua uerba facit, cuius sunt opera generare, & nutrimento uti. Vides, qđ illud, Nutritiua n. anima, dixit pro eo, quod est, uegetatiua. Sic. n. nutritiuæ inqt sunt opera generare, & nutrimẽto uti, pro eo, quod est nutrire.

Est. n. maxime naturale eorũ, quæ in uiuẽtibus sunt, operũ, quæcũq; perfecta, & non mãca, uel generationẽ nõ habent spontaneã, facere alterũ, quale ipsum, animal quidẽ animal, plantã aũt plantam: ut, quod semper, & diuinũ est, aliqua ex parte habeant, quatenus possunt. Omnia. n. illud appetunt: & propter illud agunt, quæcunq; secundum naturam agunt.

Ecce generatiuæ facultatis principium a fine cepit, docens quisnam est eius finis. maxime naturale autẽ. i. finis, quem sibi tanquam scopum maxime proponit natura, ut aliud faciat, quale ipsum est. Quæcunque ergo uitam habent, nisi uel mãca fuerint, ut Eunuchi, uel nõ perfecta, ut recenter nata, uel nisi spontaneam habẽt generationem, ut quæ ex putredine fiunt, ut uermes, & pulices, & cimices, & eiusmodi, habent a natura finem quem sibi maxime proponunt, ut generent alterũ, quale ipsum. Muli autem, & siquid est eis simile, sunt & ipsi ueluti manci. Neutram. n. speciem seruant, quare neque ex seipsis inter se habent generationem. Narrant autem, quod cum qñque mulæ concepissent, abortum fecerint, cum non posset, quod erat conceptum, naturæ perficere, eo quod neutra sit pura, & integra natura, neque. n. equi, neque asini, sed utraque est mutila. Nõ omnia autem concipiunt, quæ ex putredine fiunt. Refert. n. Arist. in libro de historia animaliũ pisces quosdam ex putredine gigni, qui etiam concipiunt atque apes quidem, quæ ex taorinorum corporum putredine gignuntur, similiter generant, ceris semen immittentes. Deinde & causam adiungit, propter quam maxime naturalis est finis uiuentibus alterum facere, quale ipsum. Vt enim inquit id, quod semper est, & diuinum, aliqua ex parte habeant, quatenus possunt. Vñr n. omnia, q̃ natura constant, eius quod rerum est primum, & optimum, desiderio teneri, dico autem diuini. Quare unum quodque quatenus potest, imitatur eam, quæ est in primo, æternitatẽ. Dubitauerit autem quispiam, si est maxime naturale omnibus uiuentibus facere, quale ipsum unumquodque, est autẽ similis generatiuum, an etiam in irrationali anima continget esse generatiuam facultatem, & sensum, sensum gignere, iram, iram, & in reliquis similiter, an uegetatiuam esse irrationalis generatiuam, ut sit ex deteriore melius, quod est absurdum. Nũquid autem dici potest, q quemadmodum abscissus ramus in seipso habet indiuisibiliter naturales omnes facultates, & quemadmodum insectorum, partes etiam a totis abscissæ, in se habent sensitiuam facultatem, & secundum locum motum, sic & in semine, quod est ex animalibus, indiuisibiliter insunt rationes animalium facultatum.? non. n. uitæ expers & mortuum egreditur. Sed si hoc datum fuerit, q irrationalis quoque animæ rõnes sunt in semine, quæ cum augentur, uel ad perfectionem deducuntur, irrationalis anima tũc in corpus inditur, nec ulla irrationalis animæ substantia extrinsecus & aliũde in corpus adsciscitur, multa eorum, quæ sunt in confesso, subuertemus. Consideretur autem, ut in homine, qđ dicitur. fertur humanæ animæ ad generationem descendenti, prius quam in hoc corpus deciderit, ei adtexi spiritum, & illas, quæ sunt in eo, irrationales facultates. Quod si hoc uerum est, necesse est ante semen præexistere irrationalem animam. Si. n. in semine generationem habet, falsum est, quod dictum est. & si in spiritu esse habet, & post animalis dissolutionem remanet, fieri non potest, ut in semine sint eius rationes. in illo. n. esse quoque habebit. Rationi autem consentaneum est, ut & post corpus manens, ante ipsum quoque existat. Nunquid autem, quemadmodum animalium, quæ spõte nascuntur, & plantarum generatio, non ex anima, q̃ præexistit, successione fit, sed & apta existente materia, ab uniuerso opificio, herbarum, & animalium species in eam immittuntur, & quę in ipso sunt, animales facultates, sic & in irrationali anima, quæ est in omnibus animalibus, cum ea ex uniuerso opificio subsistant? Generatiua ergo facultas non est irrationalis animę, nulla est dubitatio. neq; n. generatiua ei facultate opus est, quæ secundum numerum habet æternitatem. Sed si omnia, quod semper est, appetunt, & animatis propterea insita est generatiua facultas, quõ in inanimatis procedet oratio? neque. n. generatiuam habent facultatem. Dico ergo, q in eis quoque pro modo eorum, talem operatiunem licet intueri. Quemadmodum. n. in animatis nõ simile est eiusmodi desiderium, sed in animalibus quidem, quæ electiuum habent motum, appetitus quoq; a natura immittitur generatiuæ facultatis, qui ueluti œstro perciens, animalia cõmouet, & ad talem operationem cogit, & in hũ ipsis plurima est dria. Homo. n. simul etiam, quod sit, inquirit, dico autem, q successionis gratia tales nobis insunt operationes. In plantis aũt, & arboribus, cum electionis expers motus sit, spontanea generatiua operatio procedit sic non est mirum, si etiã in inanimatis appareat remissa talis facultas. itaque & elementa, quæ in se inuicem agunt, quod dominaẽ, & est posterius, in suam speciem mutat, quod est imbecilius, & quod uincit. Frigidum. n. a calido superatum in ipsum mutaẽ, similiter & si calidum a frigido supereẽ. & in sicco, & humido similiter. Qm̃. n. elementa non

sunt

ſunt incorruptibilia, eadem cauſa ſi fuerit calido corruptum frigidum, fit alibi uicaria eius loco repoſitio, ſuperante frigido, ut conſeruetur ſpecies. Et corrupta quoque metalla in alterius locum rurſus reponunt. Etſi n. ne hic quidem lapis alium ſibi ſ1lẽm generat, ipſa tñ metalli uniuerſitas, ſiue, ut ita dicam, totitas gñatiuam habet facultatẽ. Similis eſt n hic lapis alicui animalis parti, ipſa uero metalli uniuerſitas toti animali. Etenim & in animalibus, in totis eſt generatiua facultas, nõ in partibus. & ſicut in animalibus, carne aliqua ablata, pro ea aliam generat natura, ſic & in metallis pro ablato aliud reponitur.

Illud autem propter quod duplex eſt, hoc quidem cuius gratia, illud uero cui. Quoniam ergo eius, quod ſemper eſt, & diuinum, continentia & perpetuitate particeps eſſe non poteſt, quod nihil corruptibile cõtingat unũ et idẽ numero permanere, qua rõne particeps eſſe unumquodq; poteſt, ea quoq; ratione cõicat, hoc quidem magis, illud uero minus. & permanet non ipſum, ſed quale ipſum, numero quidẽ non unũ, ſpecie uero unum. Quare ſemẽ, animaliũ, & plantarum eſt inſtrumentum.

Illud autem, cui conſequens eſt eſſe maxime naturale uiuentibus, ut quale ipſum generent, fit eo ꝙ omnia primum appetunt, & illius æternitatem, & qm̄ omnino finalis cauſæ meminit, propterea inquit, ꝙ illud, ꝓp quod, id eſt finis, duplex eſt, hoc quidem cuius gratia, illud uero cui, quod & in poetica, & in libro de generatione dixit. Quemadmodum dico, domus ædificator finem habet, ut faciat tegmentum imbrium & ęſtuum ꝓhibitiuum, hic finis cuius gratia eſt. Tegmenti.n. gratia domum facit. habet autem & alium finẽ, nos uidelicet. hoc.n. tegmentum nobis facit. Sumus ergo, & nos domus ædificatoris finis, ut cui. ſicut ergo hic, ſic & in omnibus, quæ natura conſtant, duplex eſt finis. eius eṁ quod diuinum eſt, deſiderium, propter quod unumquodq; animatum facit aliud, quale eſt ipſum, eſt finis cuius. huius.n. gratia generatio. Qm̄.n. corpora ſunt animis inſtrumenta, animæ ſunt fines, ut cui. Cum artifice autem domus extructore, conuenientiam & proportionem habet natura, cum homine uero tegmentũ fieri iubente anima, cum corpore autem domus. non ſolum autem in animalibus duplex eſt finis, cuius, & cui, ſed & in plantis. & in his n. natura inſtrarium facit corpus, qđ refertur ad uſum eius, quæ in eis eſt, animæ. Inſtrarię.n. ſunt plantarum quoque partes, radix, cortex, medullę, & folia, & eiuſmodi. In animatis ergo duplex eſt finis, ut dictum eſt, in reliquis autem non eſt itidem inuenire duplicem finem Metalla.n. & lapides, &, ut ſemel dicã, inanimata, quæ a frigiditate quidem & caliditate proxime fiunt, ſed ab uniuerſo opificio, ſeparate, unum hñt finem, cuius gratia propter mundi.n. fabricam. non itidem autem, & cui, ut finis eſt in eis, neq; .n. ſunt aliquorum inſtrorum inſtra, neque ad aliquarum uſum animarum comparantur. Magis autem eſt, ut duplex finis, in omnibus cõites cõſideretur. & eſt, ut cuius finis, cõiter rerum omnium naturalium, & artificialium, boni deſiderium. Boni.n. gratia & natura, & ars omnia agit. finis autem cui, ornandæ materiæ gratia. eſt.n. finis forma quoque ſimpliciter abaci, uel animalis, quod eſt ornare materiam, & boni deſiderium, propter quod hæc fiũt, uſus fortaſſe, uel diuinitatis imitatio. Notãt autem hic, ꝙ ſcopum Ariſt. finẽ dicit. cuius.n. deſiderium, hic ſcopus eſt. & propterea duplicem finem dixit. Appetitum autem cõius dixit. proprie.n. in ſolis ſenſum habẽtibus appetitus, ut ſuperius dixit. Plantæ autem appetitum non habent, qm̄ neque ſenſum. Appetitum ergo dicit naturalem ad hoc conſtitutionem & ſicut. ſ. ignem, qđ ſurſum eſt, appetere dicimus, & ſic ad illud tendere. Omnino ergo, quæ naturalem hunc impulſum & appetitum habent, primi æternitatem appetunt. Et qm̄ corruptibilia, inquit non poſſunt eadem numero manere, faciendo alia, qualia ipſa ſunt ſpecie, ſucceſſione æternitatem perſequuntur, hoc quidem magis, illud uero minus. uel quod hæc quidem ſint uitę diuturnioris, illa uero breuioris. uel propterea, quod deficiunt, & nõ ſunt perpetuo, ſed aliquibus temporibus fiunt, ut locuſtarũ genera, & ueſpæ, & culices, & ſi qua alia eiuſmodi. Magis autem proprie hoc audit aliquis, non. de temporis diuturnitate, ſed de qualitatis participatione. ſic enim quod reliquis animalibus longe eſt præſtantius, homo, erit lõge deterioribus minus diuinitatis particeps. multa.n. animalia ſunt diuturnioris uitæ quam homo, cornices, & elephanti, & ſerpentes, & alia plurima. non ita que ſic illud audiendum eſt, hæc quidem magis, illa uero minus, ſed ſecundum qualitatem participationis. Quemadmodum & ſolis illuminationes non omnia animalia ſimiliter admittunt. Aliter enim Aquila ſolaris luminis eſt particeps, & aliter hõ, & aliter ueſpertilio, pro modo uiſiuæ eorum facultatis, ſic & Dei illuminationes alia aliter ſuſcipiunt, ſecundum ſuæ ſubſtantiæ modos.

Eſt aũt anima uiuẽtis corporis cauſa, & principium. Ea aũt multipliciter dicuntur. Sed tamen anima, ſecũdum diuiſos tres modos, cauſa. Etenim unde illi motus, ea eſt id, propter quod & ut ſubſtantia, animatorum corporum anima cauſa. Quod itaq; ut ſubſtantia, clarũ eſt. Cauſa.n. omnibus, quod ſint, eſt ſubſtantia. Viuere autem uiuentibus eſſe eſt.

Poſtquam dixit de fine generatiuæ facultatis, & de nutrimẽto, & ſenſili, & ut ſemel dicam, de ijs quæ ſunt oppoſita animalibus facultatibus, eſt tractaturus, prius per hæc docet, quod illi, quæ habenda eſt de anima orationi, oppoſitorum eſt neceſſaria tractatio. Animatum enim, quatenus eſt animatũ, nutritur. Quare, ꝙ ipſum nutriatur, ei anima cauſa eſt. Similiter & ut uita ſentiat cauſa eſt anima, quod autem, nutritur, nutrimento nutritur, & quod ſentit, ſenſile ſentit. Quare ei, qui de nutritiua & ſenſitiua anima eſt tractaturus, prius ſciẽdum eſt, quid eſt ſentire, & nutrire, & ei, qui illa noſſe uult, ſcire neceſſarium eſt, quidnam eſt nutrimentum, & ſenſile. Senſus.n. ſenſilis ſenſus eſt, & quod nutritur, nutrimento nutritur. ea autem ſunt ad aliquid. Eorum aũt, quæ ſunt ad aliquid, qui alterum noſſe uult, ei quoque neceſſe eſt reliquum cognoſcere. Quare neceſſe eſt, ut qui de anima dicturus eſt, de oppoſitis quoque dicat. Frumentum enim, ut frumentum quidem, non eſt ad aliquid. Vt nutrimentum autem, eſt ad aliquid. Similiter & lapis. ut ſubſtantia quidem aliqua, non eſt ad aliquid, ut autem uiſibilis ad aliquid eſt. Viſibile.n. eſt uiſu uiſibile. Vnde ergo hoc eſt, ꝙ anima nutrimenti, & ſenſus corporibus cauſa eſt, ut adeo neceſſario oñdatur de eis eſſe dicendum, hoc oſtendit per propoſita. Cum enim cauſæ, inquit, multis modis dicantur. Vel enim materialis cauſa eſt, uel formalis, uel finalis, uel effectiua. Cum ergo quattuor modis cauſæ dicantur, ſecundum tres modos oſtendit cauſam eſſe uiuentibus animam, & ut formam, & ut finem, & ut effectiuam. Quod.n. nõ materialis cauſas anima eſt, clarum eſt. Et ꝙ anima quidem, ut forma, uiuentibus cauſa eſt, duobus argumentis oſtendit. Illud enim ut ſubſtantia, ei formam ſignificat.

Anima inquit, uiuentibus uiuendi causa est. Quæ autē uiuunt, esse habent. Quicquid autem est, quatenus esse habet, id eius forma est. Anima ergo uiuentium forma est. Vel sic potius. Anima uiuendi uiuētibus causa est. Viuentibus autem uiuere eorum esse est. Anima ergo uiuentium esse est. Cuiuscūq; aūt rei ipm esse eius substantia est. Anima ergo omnium uiuentium substantia est. Substantia aūt ut sint omnibus causa est. Anima ergo, omnibus uiuentibus, ut sint, causa est. Vt substantia ergo anima, ut sit, causa est. Hoc ergo unum est argm̄, ꝙ anima, ut forma, causa est. Alterū est autem, quod iam etiam in præcedentibus dixit. Cuiusuis.n. quod est potentia, inquit, perfectio, seu entelechia, forma est. Potentia autem uitam habētis corporis anima entelechia est. Anima ergo potentia uitam habentis corporis forma est. Sic ergo causa est anima animati corporis, ut quæ eius forma est. Atqui & ut effectiua causa, causa est, & principium anima, & ut finalis. Et ꝙ causa est, ut finis anima, sic ostendi potest. Prius autem accipit ꝙ natura omnia alicuius gratia facit. hoc.n. monstratur in auscultatione naturali. Instrumentis prædita corpora, animæ gratia. Cuius autem gratia aliquid fit, hoc est illius finis. Anima ergo instrumenti præditorum corporum finalis causa est. Quod autem, ut effectiua causa, principium est anima, aperte ostendit. Effectiua autem causa est illa, unde est principium motus. Motus aūt species sunt quatuor. primus.n. & maxime ꝓprius motus est, qui est secundum locum: Deinde, qui est secundum alterationem: Deinde secundum auctionem. Deinde secundum diminutionem: Et, quod motus secundum locum causa est animalibus, anima, clarum est, sed sic non omnem comprehendit animam, sed eam, quæ est secundum locum motiua. Quare etiam ostendit, ꝙ alterationis quoque causa est. Sensuum.n. causa est anima. Sensus autem alterantur, a sensilibus quodammodo affecti. alteratio.n. quædā est, disgregatio, & cōgregatio uisus. Sed nondum per hæc plantas quoque comprehendit: subiungit itaque, ꝙ auctionis & diminutionis causa est anima, ut omnia animata comprehendat. Nō similiter autem est effectiuum principium, & formale. Formale enim principium similiter est, ac finale. effectiuum aūt non amplius substantię, sed aliquarum operationū, uel affectuum principium, & causa est. Qūo autē dicimus diminutionis quoque causam esse animam? Nihil.n. neque ipsum sibijpsi, neq; suo subiecto corruptionis causa est. Omnia.n non solum esse, sed & æternitatem pro modo suo appetunt, ut iam dictum est. Dicimus ergo, ꝙ quemadmodum dicitur, & id quod non est, & priuatio causa esse rerum generationis, non ꝙ causam effectiuam habeat, sed ꝙ ex ijs mutatur, quod fit, & ꝙ ea cedant formæ eorum, quæ fiunt. Omne.n. quod fit, ex ijs, quæ non sunt, & ex propria priuatione fit, ut dictum est in naturalibus. Sic & anima diminutionis esse causa dicitur, non ꝙ faciat diminutionem, sicut facit auctionem, sed quod propter imbecillitatem ei deinceps cedet. Alioqui ad ostendendum, ꝙ effectiua causa est anima, satis est scire, ꝙ auctionis causa est. Si itaque secundum omnes causarum modos animato corpori anima causa est, ut sit, quatenus est animatum: Si autem est animatum, eo ipso nutritur, & augetur, & generat, & eorū ergo anima causa est. quod erat propositum ostēdere. Ea autem multis modis dr̄. Causam autem dicit & principium multis modis dici. Quatuor.n. modis dr̄, ut forma, ut materia, ut effectiua causa, ut finalis. Similiter autem anima tribus definitis modis causa est. Ex quatuor.n. modis causarum in naturali auscultatione definitarum, secundum tres similiter corpori anima causa est. Vnde.n. motus, hoc est, ut effectiua causa, sic.n. ipsam uocat, & cuius gratia.i. ut finis, & ut substantia, animatorum corporum anima causa est, pro eo, quod est, ut forma. In propria.n. forma uniuscuiusque substantia characterem & figuram accipit. Materia.n. cōis est omnium. Iam uero animata esse habent secundum animam. Quare animatorum corporum anima forma est. Quod itaque ut substantia, clarum est causa.n. ut sint, omnibus est substantia. Quod causa est anima, ut forma, per hæc ostendit. est autem hoc primum argm̄: Anima.n. inquit, uitæ principium & causa est uiuentib: Viuere autem uiuentibus esse est. Vniuscujusque autē esse eius forma est, & substantia. Anima ergo forma est & substantia uiuentium. Vniuscuiusque autem substantia causa est, ut sit. Anima ergo uiuentibus substantia, ut sint, causa est. Non hoc autem ordine propositiones protulit, sed a posterioribus incepit. Causa.n. inqt, ut sint, omnibus est substantia, ut sic sit oratio. Substantia. idem est autem dicere, forma, ut sint, omnibus causa est, secundum hanc.n. unumquodque & est & dicitur. Quare uiuentibus substātia, & forma, ut sint, causa est. Viuentia autem esse hn̄t secundum uitam. hac.n. rōne ab alijs differunt. Vitæ aūt anima causa est. Quare si omnibus, ut sint, causa est uniuscuiusq; substantia & forma. uiuentibus aūt uitæ causa est anima, quatenus esse quoq; hn̄t, forma ergo & substantia uiuentium est aīa. Arist. autem, cum propositiones dixisset, cōclusionem non addidit, ut apertum est. Substantiam aūt, ut iam dixi, formam dicit.

Est autem eius, quod potentia, ratio entelechia.

Secundum argm̄. Ratio aūt, inquit, pro eo, quod est. substantia, & forma.

Manifestum autem, quod & cuius gratia anima, sicut mens, alicuius gratia facit, eodem modo & natura. & hoc est ut finis. Talem autem in animalibus anima secundum naturam. Omnia.n. naturalia corpora, animæ instrumēta, quemadmodū quæ sunt animaliū, sic quæ sunt plantarū, ut quæ sint gratia animæ. Duobus aūt modis illud cuius gratia, & cuius, & cui.

Postquam ostendit, ꝙ, ut forma corporis, principiū, & causa est anima, nunc ostendit, ꝙ & ut finis. Quemadmodum.n. mens alicuius gratia facit, eodem modo & natura. Mentem dicit actiuam, sicut mens architecti nihil frustra assumit, sed omnia, quæ ad aliquem finem spectant, nempe domus constructionem. Sic ergo nihil frustra facit natura, sed unumquodque eius opus, ꝓpter aliquid est. Hoc autem aperte ostendit in naturali auscultatione. Declarant & de usu partium medicorū tractatus, ꝙ ne minimum quidem naturæ opus frustra est, sed alicuius gratia. Cuius autem gratia facit, hoc est, eius finis, inquit. Cuius ergo gratia facit? animæ, inquit, gr̄a. Animatorum.n. inquit, corpora omnia, & animalium, & plantarum, instrumenta sunt animarum. Instrm̄ aūt fit gratia utentis, & eum habet finem. Quare & quæ fiunt a natura. corpora, animata dico, finem habent ipsam eis usuram animam. Duobus autem modis illud, cuius gratia, & id cuius, & id cui. Hoc in loco uel sic accipiendum est, animam quidem finem, ut cuius, animal animal autem, ut cui. facit.n. instrarium corpus natura animæ quidem gratia, ut eo utatur, tanquam finis, aīa. ut cuius. finis autem ut cui animatum. Vt enim citra impedimentum sint animali operationes, omnia facit natura.

natura. Vel igitur sic est, illud, Cuius, & illud, cui, uel, sicut paulo ante diximus, Cuius quidem, gratia fabricæ mundi, & æternitatis: Hoc.n. omnia expetunt: Sic & animæ. Ei enim præparat ad usum instrumentum, ꝙ & uerius est.

Sed & unde primum secundum locum motus, anima. non omnibus autem inest uiuentibus hæc facultas. est autem & alteratio & auctio per animam. Sensus enim alteratio quædam esse uidetur. nihil autem sentit, quod non habet animam. Similiter aũt & de auctione, & diminutione habet. Nihil.n. diminuitur, nec augetur naturaliter, quod non nutritur. Nihil autem nutritur, quod nõ uitæ sit particeps.

Deinceps ad effectiuam transit. effectiuam.n. cãm sic semper uocat, unde principium motus. Cum autẽ multis modis dicatur motus, ut dictum est: ꝙ motus quidẽ secundum locum anima causa est, clarum est. Sed non omnibus, inquit, inest uiuentibus hæc facultas i. secundum locum motiua. Quare non sic uidebitur omnis anima esse causa effectiua. & ideo eam aliorum quoque motuum esse causam ostendit, alterationis, inquam, & auctionis, & diminutionis. & sic in omni anima ussem fecit orationem. Quod itaque anima alterationis causa est, sic ostendit. Animalibus anima sensus causa est. Oẽ autem, quod sentit, alteratur. Anima ergo alterationis causa est. Quomodo autem sensum dicit alterationem, nunc quidem non addidit. Deinceps autem adiiciet, ꝙ duplex est alteratio, & in uniuersum pati duplex est, hoc quidem, quod ducit ad corruptionẽ, illud uero ad perfectionem. a doctore. n. discipulus patitur, & alteratur, & non ad corruptionem, sed perfectionem ducitur. Quod.n. potẽtia in eo est, ad operationem deducitur. Sic & sensus alteratur, & a sensilibus patitur ad perfectionem ductus, & a potentia ad operationem pductus. Quod autem auctionis quoque, & diminutionis causa est anima, sic ostendit. Quod augetur, & minuitur, nutritur, nihil.n. augetur, quod non nutritur. Quicquid autem augetur, uitæ est particeps, & fieri nõ potest, ut nutriatur, quod non est uitæ particeps. Vt ergo nutriaẽ, uiuere causa est. Totius autem uitæ causa est anima. Is ergo, quæ augentur & minuuntur, huius ipsius auctionis & diminutionis causa anima est. Si autem nonnulli quoque lapides augeri uidentur, non est hæc proprie auctio, sed potius additio. Hanc.n. auctionem dicit, quæ fit per instrumenta naturalia. Instrumenta autem non sunt in inanimatis. non ergo augentur, & alioqui, qđ augetur, per omnem partem augetur. ut in libro de generatione ostensum est. Lapidibus autem exterius fortasse addito puluere, quædam fit mutatio, & sic maius totum fit, non facta auctione, sed additione, sicut & lignis augeri dicatur, pluribus lignis additis. sic & metalla augentur, humida ex qua constant, materia circumcirca exterius concreta, eaque in ipsorum substantiam, ab ea, quæ est in terra, naturali facultate, ex uniuerso mutata. Si.n. proxima, & continens, causa est anima. Continentur autem, & sunt, & animalia, & plantæ, donec nutriunt. Nutrimentum autem auctionis causa est. Anima ergo auctionis causa est. Male ergo materialibus principijs, terræ, & reliquis, auctionis causa attribuitur. Sed ad hoc fortasse dixerit Empedocles, Sicut tu materiales, & effectiuas naturalium causas tradis, sic & ego nunc non effectiuas causas, sed materiales tradidi. Sed locum nõ habebit responsio. Neque enim terrestres radices magis augentur, quam rami. Vbique autem terrenum superabundat. Quod ergo ad terræ substantiam attinet, nihil sursum augeri deberet.

Empedocles autem non recte hoc dixit, adijciens plantis augmentum euenire, radices quidem deorsum agentibus, quod terra sic feratur secundum naturam, sursum autem, propter ignem similiter. Neque enim illud sursum & deorsum recte accipit. Non enim idẽ est omnibus sursum, & deorsum, & uniuerso. Sed sicut caput animalium, sic radices plantarum, si oportet alia instrumenta dicere, & eadem, pp opera, & quibus funguntur muneris, idẽ aũt instrumentũ dicere, in quo sit idẽ opus. Ad hæc aũt, quid est, quod ea continet, quæ in contraria feruntur, ignem, terrã? Distrahentur.n. nisi sit aliquid prohibiturũ. Si aũt ita est, anima quoq; est causa, ꝙ augetur, & nutritur.

Postquam ostendit augmenti causam esse animam, reprehendit Empedoc. qui non recte dixit auctionem in animatis fieri. Dicebat.n. augeri plantam, eo quidẽ, qui in ipsa est igne, ramos sursum augente, terra autem, quę in ipsa est, radices inferne agente. Auctionis enim causam terræ, & igni adscribebat. Hic.n. sursum ramos auget, ut qui sursum ferat, terra uero deorsum radices, ut quæ deorsum ferat. Eum autem primo reprehendit, ꝙ non recte dicat esse inferius plantarum radices. non enim omnibus idem est, inquit, quod sursum est, & deorsum. Deinde causam quoque affert. instrumenta.n. inquit, operibus dijudicantur. Si enim operationum gratia sunt instrumenta, quæ easdem operationes agũt eadem fuerint. Quemadmodum enim in alijs animatis, id per quod nutritur, est os, sic ergo & plantis id, per quod nutriuntur, os fuerit. Nutriuntur autem per radices ipsæ ergo plantarum os fuerint, aliorum autem animatorum omnium os per quod nutriuntur, super est. Omnium enim caput, in quo os superiorem locum obtinet. Et plantarum ergo os, & caput conuenienter superius fuerit. Quare plãtarum radices superne, potius, rami autem inferne. ut ad uniuersum autem, siquidem in uniuerso sursum, & deorsum dicere oportet. quod circumcirca quidem est, sursum est. (Dico autem cœlũ) quod autem medium, deorsum, nempe terra. animata itaque dicuntur superne caput habere, non omnino, ut quod circumcirca est, sed ut unde principiũ motus, quandoquidem & ex cœlo principium est motus eorum, quæ hic sunt. Et cum irrationalia animalia plurima, fere autem omnia, prona in terram spectent, ut ne posterioribus quidem partibus ad id, quod circumcirca est caput altius habeant, superiores tamen animalium partes esse dicuntur caput, & quæ sunt circa caput. Quare caput superne dicimus. cum capite autem proportionem & conuenientiam habẽt radices. illuc enim est plantis motus principium, ut superius quidem sint radices, & non inferius. Hoc ergo unum absurdum ei obijcit, aduersus quod quispiam pro eo respondens, & eum defendens dicit, ꝙ ille supra, & infra, ut ad uniuersum dixit. Radices enim ut ad centrum, augentur, reliquum autem, ut ad cœlum. Alterum rursus absurdum ex eius dictis colligit admodum apte, & cohærẽter. Nõ enim ab igne, inquit, & terra fit auctio. Si.n. ignis sursum auget, & terra aũt deorsum, distraherẽ, inquit, & diuellerẽ plantæ, cum nihil sit, qđ contineat. si aũt est aliquid, quod continet, hoc fuerit anima, nutrimenti, & auctionis causa.

Videtur autem quibusdam ignis natura esse simpliciter nutrimenti, & auctionis causa. ipse enim solus uidetur ex corporibus & elementis, qui nutritur, & augetur. Quare & in plantis, & in animalibus existimauerit quispiam id esse, quod operatur. is aũt quodammodo concausa est, non autem simpliciter causa, sed potius

anima. Ignis enim auctio in infinitum: donec fuerit, quod possit comburi. Eorum autem, quæ natura constant, finis est, & ratio magnitudinis, & augmenti. ea autem animæ, & non ignis. & rationis potius quam materiæ.

Postquam ostendit animam auctionis esse causam: alia perimit, quæ quibusdam auctionis uidetur esse causæ. Empedocles quidẽ terram, & ignẽ causam in plantis existimabat, eo ꝙ illorũ quidem contrarij sunt motus, sursum, & deorsum. Videntur autem & plantæ in cõtrarias partes augeri secundũ radices, & secundum ramos. Alij autẽ ignem suspicabantur solã esse auctionis causam: aduersus quos nunc insistit. Recte autem illud, Simpliciter addidit, in hoc. n. errabant, qui uim auctiuã igni tribuebant, ꝙ eum simpliciter auctionis causam dicerent. Cõcausa. n. esse ignis, ut instrumentũ auctionis per qđ ei quoq; esse uidetur. nõ aũt simpliciter auctionis esse causa, sed tm̃ abesset ait, ut auctionis simpliciter causa sit, ut & deteriorem, quam secundũ instrumenta, concausam esse dicat in libro de generatione, & corruptione. Instrumenta. n. a ratione adaptata finẽ assequũtur. Si autem ab artifice dimittantur, incõmodum. Sine artifice. n. operari nõ possunt. Ignis autem ipse per se operans, exitij, & corruptionis causa fit. Cum. n. cibus coquitur, & medicamentum, nisi a medica, uel coquinaria ratione regatur, qui coquit ignis, magis corrumpit & a propria specie, seu forma abducit. Cum autẽ dixisset, ꝙ uidetur quibusdam ignis esse nutrimenti, & auctionis causa: undenam in hanc adducti sunt sententiã, subiunxit. Solus. n. inquit ex simplicibus corporibus cernitur augeri, & nutriri. in hoc. n. solum consuetudo nutrimenti nomine usa est, & ppea auctionis quoque. Quod. n. nutritur. hoc et augetur, huius multum usum habemus in consuetudine, & apud antiquos. Omnes simul tecũ, inquit Poeta, edax ignis norat: & rursus, Omniuoro igne dictum est. Si itaq; ex simplicibus hic solũ nutritur, & augetur: hic in compositis quoq; fuerit nutritionis, & auctionis causa dico autẽ, in animatis. Vbi ergo ostenderit Philosophus, ꝙ non similiter nutriuntur, & augentur animata, ut ignis: simul etiam per hoc ostenderit, ꝙ non in animatis ignis nutrimenti, & auctionis causa est. Sic autem ostenditur. Quæcunq; natura nutriuntur, & augentur (idest autẽ Quæ in seipsis nutritiuam, & auctiuã habent facultatem Quæ n. non sic nutriuntur, & augentur, ea non proprie esse dicuntur illa, quæ dicuntur.) Quæ ergo natura nutriuntur, & per hoc augentur, habent nutritionis terminum: & definita est eorum ad certam usq; mensuram auctio. Ignis autem non est definita nutritio, & auctio. in infinitum. n. augebitur, si materia suppeditetur. Ignis autem non similiter ac animata, nutritur, & augetur. Si autem non similiter ne animatis quidẽ auctionis causa fuerit. Ignis. n. non est finis, nec ratio auctionis. Quæ aũt natura augentur aliquem finem habẽt, & determinatam auctionis rationẽ. Secundum rationem autẽ augere. & definite, fuerit animæ, & non ignis. Sic ergo ostẽdit, ꝙ nõ ignis animatis auctionis causa est. Qđ aũt neq; de igne proprie dicitur nutritio. & auctio, sed generatio, ostendit in libro de generatione, & corruptione. Is autẽ existimatus est ex elementis nutriri & augeri: quod aperte quidem in alijs superabũdantia, additio est: aqua n. aquæ addita, & terra terræ, sic fit eorũ maior excrescentia. id autem non esse nutrimentũ, nec auctionem, clarũ est. Ignis autem excrescit, non addito igne, sed dissimili materia, sicut lignis, uel eiusmodi, ijsq; ab ignis facultate in eius mutatis substantiam, sic fit ignis excrescentia. Videtur autem tale quid esse, & quę est proprie, auctio. Mutato. n. alimento in corporis naturã, sic fit animatorum auctio. Ostendit autem, ut dixi, quod id, qđ in igne fit, generatio est, & non auctio.

Quoniam aũt eadem est animæ nutritiua & generatiua facultas, de nutrimento primum definire necesse est.

Postquam dixit de fine generatiuę facultatis, deinde ostendit, ꝙ ei, qui de anima dicturus est de ijs, quæ sunt opposita animalibus facultatibus, tractare necesse est, ad ostendendũ animam esse causam nutritionis, & auctionis, & alterationis, quę est secundum sensus, & reliquæ: & Empedoclis sententiæ interea meminit, qui nõ animæ auctiõem tribuit, sed materialibus causis: & eos penitus refellit, qui eius, quæ fit in animatis, auctionis igneam substantiam causam existimant: hic deinceps de cohærentibus uerba facit, dico autem de nutrimẽto ut sic deinceps de facultatibus quoq; tractet. Tãquam enim de una uegetatiua facultate superius quoq; uerba fecit, ubi dixit. Nutritiua. n. alijs quoq; prima inest, & est maxime cõmunis facultas animæ, secũdum quã uiuere inest omnibus: cuius sunt opera generare, & nutrimento uti: & hic rursus, qm̃ eadem est nutritiua, & generatiua facultas: de nutrimẽto primum definire necesse est. Quod autem dicit, est eiusmodi: quoniam una est. & eadem uegetatiua facultas: cuius sunt opera generare, & uti nutrimento (per extrema medijs quoque comprehenderis, qđ est augere, & ad perfectam mensuram deducere, quæ augẽtur) diximus autem, inquit, de fine generatiuæ operationis, necesse est, & de eo, quod est oppositum nutritiuæ facultati, dicere, dico autem, nutrimẽto: ut sic deinde de ipsa quoq; facultate loquamur. Vnam autem dicit facultatẽ nutritiuam, & auctiuam, & generatiuam: non simpliciter: qm̃ uegetatiuæ cõis de eis prædicatur: sed quod unus finis est harũ omnium operationum. id aũt est, generare alterum, quale ipsum; propter desiderium æternitatis. Omnia autem, inquit, a fine, ad quẽ maxime tẽditur, denominare par est. Quare, quoniam omni uegetatiuę facultati finis est generare alterum, quale ipsum est, quæ in omnibus est, generatiuam appellare æquum est. Nutritiua. n. & auctiua facultas, ut ei seruiant, factæ sunt. Qm̃ in. fieri non potest, ut animata generent, quæ non ad definitam, & secundum naturam mensuram peruenerint, ppterea auctiua operatiõe, & facultate opus est. Sed qa rursus fieri non potest, ut augeantur, quæ non nutriuntur: in nutritione opus est. Quare ꝓpter generationẽ quidem auctio: propter auctionẽ autem nutritio. propter generationem ergo nutritio. Quare quoniã a fine omnia denominare par est, hæc est generatiua omnib. appellanda. Nutritiuam autem cũ actiua ad idem deducit ppter eam, quam, cum in dictionis contextu fuerimus, causam dicturi sumus. Quare neq; de auctiõe seorsum uerba facit: sed coniunctim cum eo, quod de nutritione dicit: Vñ neq; auctiuam seorsum facultatẽ definit. Quoniam autem ipsa animæ uegetatiuæ facultas, eadẽ est, ac nutritiua, & generatiua facit ac defectiue secundum phrasim dicta est sententia. Sic. n. dicere oportebat. Qm̃ autem eadem est animæ facultas, nutritiua, & generatiua: de generatiuæ autem fine dictũ est: necesse est & de nutritiuæ opposito dicere: nutritiuę autem facultati oppositum est nutrimentũ: oportet itaque primum de nutrimento dicere.

Hæc enim ab alijs facultatibus opere secernitur.

Nutritiua,

Nutritiua,inquit anima ab alijs animalib.facultatib. secernitur,quod nutriat hoc est.n.eius proprium. Nutrit autem nutrimento. quare de nutrimento primum dicere necesse est.

Videtur autem esse nutrimentum contrariorum contrarium,: non quoduis cuiuis, sed quæcunque contraria non ex se solum inuicem habent generationem, sed & auctionem. Multa enim fiunt ex seinuicem: sed non omnia quātitatem suscipiunt, ut sanum ex laborante.

Varia sunt,quæ de nutrimento dñr. Alij.n.dicunt, ꝙ quatenus nutrimentum est simile eorũ,quę nutriuntur,id auget:est autem simile similis auctiuum,non cõtrarium.id.n.& contrarij quoq; corruptiuum est.neq; esse potest,ut a contrario nutriatur, quod nutritur, sed a simili. Alij uero dicunt,ꝙ contrarium nutrit, qđ nutritur. Si.n.nutrimẽtum patitur ab eo,quod nutritur: & contrarium in contrarium mutatur. nutrimentum ergo contrarium est eorum,quæ nutriuntur. Hæc ergo sunt, quæ de nutrimento dicuntur, quæ contraria esse uidentur,cum reuera non sint. Vtrunque enim eorum ad partem aliquam respexit: & ad hanc uera dicit. Nutrimentum.n.est potentia quidem simile ei quod nutritur:actu autem & operatione contrarium. Panis.n. & obsonia, prius quam conficiantur, & concoquantur, ei sunt,quod nutritur,contraria: postquam autem mutata,& alterata fuerint,tunc fiunt similia. Mutatur autẽ non simile in simile: neque quodlibet in quodlibet: sed contrarium in contrarium. Neque enim album in calidum: sed frigidum in calidum. Etenim fuscum, qđ in album mutatur,non quatenus est albi particeps,mutatur. Quare,si nutrimentum mutatur, clarum est, ꝙ in contrarium mutatur. Cum itaque duplex sit nutrimentum: hoc quidẽ incoctum: illud uero concoctũ: incoctũ quidem ei,qđ nutrit̃,contrarium est concoctum aũt, & mutatum,iam simile. Cum autem dixisset,ꝙ uidet̃ nutrimentum esse nutrimento contrarium: subiunxit, ꝙ non quoduis contrarium cuiuis contrario est nutrimẽtum; sed quæcunq; dum mutant̃,in contrarium mutāt̃, quod mutatur. Multa.n.inquit, contraria in seinuicem mutantur,ut sanitas & morbus: album & nigrum: sed ea nihil quantitati mutata adijciunt. Quare nõ sunt sui ipsorum inuicem nutrimentum. neq; album nigro nutritur,qñ mutatur nigrum in album: neq; sanitas morbo. Non autem hoc simpliciter dicit,ꝙ quæ in seinuicẽ contraria mutantur,& quantitati adducuntur, ea a seinuicem nutriuntur. neq;.n.hoc uerum est,ut & ipse dicit: sed ꝙ quæ ex contrarijs nutriunt,ea quantitati adijciũt. Qñ.n ab anima mutata fuerint eiusmodi contraria, dico autem quæcunque ei quantitati, in quam mutātur, adijciunt tunc fit nutrimentũ Simplicia itaque corpora augent̃ quidẽ inuicẽ inter se mutata: a se aũt inuicẽ non nutriunt. & quod magis est,ne proprie quidem in eis auctio dr̃,sed additio: ut in libro de gñatione ostendit. Quod autem primum nutrimentum & incõcoctũ, est ei,quod nutritur,contrarium hinc planũ est. Si.n. patit̃ ab eo,quod nutrit̃,& mutat̃ in illius substantiam: non quodlibet autem a quodlibet patit̃ neq;.n.quoduis a quouis mutatur,sed contrarium in cõtrarium: nutrimentum.s.quod patitur ab eo,quod nutrit̃; ut in illius substantiam mutet̃,contrarium est ei,quod nutrit̃. Certe qm̃ constamus ex frigido, & calido: humido, & sicco.s.in qualitates, quæ eiusdem sunt ordinis cum eo, quod nutritur,nutrimentum quoque mutabitur. Vel ergo,cum sit calidius,in frigidius per concoctionẽ mutabitur:uel frigidius in calidius:uel siccius in humidius, uel humidius in siccius. Quare ei,quæ in corpore superabundat,qualitati contrarium nutrimẽtum afferimus. Si corpus quidem sit siccius,humidius afferentes: si calidius aũt,frigidius: & in reliquis sil̃r. Clarum est n.ꝙ materia opus hẽt nutritiua facultas q̃ suapte natura apta sit,ut mutetur in eius,ꝙ nutritur,substātiam. Postquā autem iam passum fuerit,nutrimentum,& ei quod nutritur, assimilatum, non est amplius contrarium, sed simile. Ipsum autem ultimum, & in utraque deinceps parte assimilatum,est quoque aggregandum,& agglutinandum.

Videntur autem neque illa eodem modo sibi esse inuicem nutrimentum. Sed igni quidem aqua nutrimentum: Ignis autem aquam non nutrit. In simplicibus itaque corporibus, hæc esse maxime uidentur, hoc quidem nutrimentum: illud uero, quod nutritur.

Postquam dixit ex contrarijs ea sui esse inuicem nutrimentum,quæ non solum ex seinuicem fiunt, sed & seinuicem augent propterea addidit,ꝙ non omnia eiusmodi sui esse inuicem nutrimentũ dñr. & hoc per exẽplum ostendit, ꝙ non quicquid secundum quātitatem auget,nutrimentum est contrario,sed quod ex contrarijs formalius est, seu formæ magis particeps, auctum a magis materialis. & contrarij in ipsum mutatione,nutriri dr̃. non itidem autem, & qđ est materialius ab eo, quod est magis formale Sic.n.se habent inter se ignis & aqua. His ergo sic inuicem mutatis,aqua,inquit,igni est nutrimentum ignis autem aquæ non itidem, nemo.n. dixerit aquam ab igne nutriri. Ignis autem nutriri dr̃. Omnes simul tecum,inquit Poeta, edax ignis uorat. Vnde etiam quæsiuerit quispiam,si quemadmodum aquæ in ignem mutatio,generatio solum est,& non auctio: sic & ignis in aquam, ut ostensum est in libro de generatione cur aqua quidem igne non nutriri dicitur, ignis aũt aqua dr̃? Quod n aqua ignis nutritur, clarum est. Est.n.oleum aqua aliquo modo affecta, & cera, & hm̃oi. & ligna quoq;, & similia, ꝙ aliquid humiditatis habeant,materia sic ignis fiunt. Vnde omnia exiccat ali gna,ut quæ putrefacta sunt, uel in cinerem redacta, ne uri quidem possunt: eo quod sint undique humiditatis expertia Dicimus ergo,primum,ꝙ consuetudinem secutus est Philosophus. Dicimus.n.nutrimentum esse igni oleum. hoc autem nihil est aliud, quam aquā igni nutrimentum esse dicere. Oleum.n ut in 4. Meteororum ostensum est, est ex aqua & aere, quæ ambo sunt humida natura. Præterea in libro de gñatione ostensum est,quod id,quod auget̃,forma est, & nõ materia: Oportet.n.quod augetur,unum esse numero. materia autem,quæ affluit,& effluit,non est eadem,in eo, quod augetur. Forma autem ipsa magis formalis,ut in elmentis ignis. Aqua autem magis materialis,ut illis ostendit. forma aũt magis actiua,& incorporea,& comprehensiua: si quidem patit̃ quidem materia,agit aũt forma. & illa quidem diffundi & dispergi potest, a forma aũt continet̃, & certis finibus circumscribitur. Ea uero in igna quoq; cernuntur. est n. & alijs elementis agilior, & subtilior, & magis comprehensiuus. Ignis.n.sphæra reliqua elementa comprehendit Et,ut semel dicam,in contrarijs, quod ex contrarijs melius est,formę rationem obtinet, quatenus dicit. Quare & eam,quæ est ad id,mutationẽ generationem dicit. Quod autem deterius,materiæ. Quare corruptionem dicit, quæ est ad id, mutationem aliquā, & quod nutritur, nutrimentum per se

ipsum conficiens, in seipsum mutat. Hoc ipsum autem uidetur ignis quoq; facere, infuso oleo, & lignis subiectis. Mutatio quidem certe ignis in aquã non sic fit. Per hoc aũt quod dixit. In alijs ergo corporibus, & ut multis uidetur, hoc declarauit. Nutrimentum.n. proprie in corporibus est animatis. Hæc autem sunt composita, q̃ & nutriuntur.

Dubitationem autem habet. Aiunt enim nonnulli simile simili nutriri, quemadmodum & augeri. Alijs autem, ut diximus, contra uidetur, contrarium contrario. ut pote cum simile tale sit, quod pati non possit: nutrimentum autem mutetur, & concoquatur. Mutatio autem est omnibus in oppositum: uel in id, quod intercedit.

Postquam satis dixit nutrimentum esse contrarium contrario: nunc dicit, ꝙ dubitationem habet tractatus de nutrimento. Nonnulli.n. dicunt simile a simili nutriri. alij uero contrarium a contrario. De his autem dixit in libro de generatione, nunc quoque, inquit, necessarium est de nutrimento loqui ei, qui de nutritiua facultate dicturus est. Postquam autem dixit, ꝙ dubitationem habet, eo ꝙ alij simili quidẽ nutriri, quę nutriũtur, dicunt. alij uero, contrario: utriq; opinioni, quæ eas cõfirment, paucis addidit. illinc quidem ijs, qui simili nutriri cẽsent dicens, sicut & augeri. Si.n. eodẽ nutrimur, & augemur. augemur autẽ sic. carnis n. adiectione caro augetur. simili quoq; nutrimur. hinc uero ijs, qui cõtrario nutriri uolunt, dicens, Vtpote cum sic a simili pati nõ possit. Quod.n. patitur, a contrario patitur, & nutrimẽtum mutare & concoquere aliquid pati est. Omnis.n. mutatio, etiam ea, quæ ex eo, quod inter contraria intercedit fit, quodammodo, quatenus fit, cõtrarij est particeps. & non fit mutatio ex ipso, & in ipsum. Oppositum autem hic contrariũ accipit: & non oẽ simplr oppositum, & apertum est ex eo, quod addidit. Et qđ intercedit. Inter contraria n. aliquid intercedit, & nõ simpliciter omnia opposita.

Praeterea nutrimentũ aliquid patitur ab eo, quod nutritur: sed non hoc a nutrimẽto. sicut nec faber a materia: sed illa ab ipso. Faber aũt mutatur tantum ab ocio & cessatione ad operationem.

Cum dixisset, ꝙ nutrire, & nutriri fit aliquo agente, & patiente: utpote cum pati, inquit, non possit simile a simili: per hoc ostendens, ꝙ agere, & pati oporteat, qđ nutrit, & quod nutritur: deinde dixisset nutrimentum mutari: nunc ostendit ꝙ nutrimentum quidem est, qđ patitur, & alteratur, actiuum autem est, & a passione alienum, quod nutrit. Si n. quod nutritur, idem manens secundum formam nutritur, nutrimentum aũt non idẽ manet: ipsum est ergo, quod mutatur. Exemplo autem usus, fabri, postquam ostendit, ꝙ ab artifice, & forma materia patiur: sed non contra, a materia artifex, qm̃ uidetur artifex quoq; in eo, quod materiam operetur mutari: quænam sit eius mutatio ostendit. Ab ocio.n. & cessatione, inquit ad operationem mutatur: sed non secundum passionem. neque n. quicquam patitur, neque alteratur, ostendens, quod talis quædam est nutritiuæ facultatis mutatio in nutriendo, nõ alteratio, sed pfectio. Perficitur.n. facultatis operatio. Talis aũt mutatio, non motus, sed perfectionis potius generatio, ut ostendit in naturali auscultatione.

Verum autem est nutrimentum, quod postremum aggregatur, & adiungitur, uel primum, interest. Si autem utrunque: sed hoc quidem incoctum: illud uero concoctum: utroque modo contingat nutrimentum, dicere. Quatenus enim incoctum est, contrarium cõtrario nutritur. Quatenus autem concoctum, simile simili. Quare manifestum est, quod dicunt quodammodo utrique & recte, & non recte.

Quærit utrum nutrimentũ dicere oporteat, id ne, qđ a principio afferimus, panem dico, & reliqua: an quod postremum corpori aggregatur, cuiusmodi est, qui ex nutrimento sanguis mutatur, & in partibus fit, & eis assimilatur. hoc est enim postremũ. Nutrimentũ enim aiũt Medici, quod nutrit nutrimentum est. ex his enim inuenietur, quod quæritur, utrum simili nutrimur: an cõtrario. Si enim quod primum affertur, est nutrimentũ: cõtrario nutrimur. Si autem postremum, quod corpori aggregatur & unitur, simili. Si autem utraq; nutrimentum, quod etiam uidetur, & primum & ultimum: & sic, & contrario. Primum.n. & incoctum, est contrarium. Secundum aũt, & concoctum, sile. Quare uterq; eorum, qui de nutrimento dixerunt, ut ad partẽ respõciens, recte quidem dixit, non aũt perfecte. Dubitauerit aũt quispiam, quidnam est, quod postremum aggregatur. Si.n. nõ primũ fit caro, deinde carni aggregatur. hoc.n. est additio, non auctio, quicquid ante mutationem postremum fuerit, hoc cõtrarium esse necesse est. Si.n. mutatur, solum ergo contrarium nutrimentum. Si aũt postremũ dicit, quod iam est assimilatum: non est amplius eiusmodi nutrimentum, sed pars. Et soluens Philosophus inquit, ꝙ facta quidem caro est secundum nutrimentum, secundum partem autem eius, quod ante aggregationẽ fuit corporis est nutrimentum. illo quidem ut toto cõsideratu, dico aũt, eo, quod post aggregationẽ pars est. De his autem exactius in libro de generatione & corruptione dictum est.

Quoniã aũt non nutritur, quod uitæ non est particeps: animatum corpus fuerit oportet, quod nutritur, quatenus est animatũ. Sic & nutrimentum est ad animatum: & non secundum accidens.

Quare non proprie de igne nutrimentum dr̃. Trãsit aũt e nutrimento ad operationem. ea est autẽ nutrire. Nutrire.n est eius, quod nutritur. & nutriri quidẽ fuerit, per operationem circa nutrimentum eius, quod nutritiuam habet facultatem illius, quod nutritur, seruare substantiam. Nutrire autem, circa nutrimentum operari nutritiuam facultatem. Deinceps ergo ab operatione, quænam sit nutritiua facultas inuenit, & definiet. Si aũt nihil nutritur quod non sit uitæ particeps, inquit ab aia aũt uiuentibus uita: necesse est aiatũ corpus esse, quod nutritur, secundũ hoc ipsum, quatenus est aiatum, & non secundum accñs, non.n. corpori, ꝙ nutritur, esse aiatum accidit, sed ꝙ est aiatum ppea nutritur. Si aũt qđ nutritur, est animatum: nutrimentum quoq; secundum hoc ipsum animati fuerit. Quare non proprie ignis nutriri dr̃. Eorum.n. quæ sunt ad aliquid, alia qdẽ proprie, & secũdum se ad illud sunt, ad quod referuntur, alia aũt per accñs. Vt seruus dr̃ hominis esse seruus: & dñi seruus. Sed dñi quidem secundum se hominis uero per accidens. accidit enim domino esse hominem. Dicatur autem & grammatici esse seruus, & rhetoris: per accidens, scilicet. Nutrimentum autem per se ad animatum dicitur.

Est aũt aliud et nutrimentũ, & esse auctiuũ. Quatenus.n. quantum quid est id, quod est, animatũ, auctiuum: quatenus uero hoc quidpiam, & substantia, nutrimentũ. Seruat.n. substantiam, & eo usq; est, donec & nutritur. & generationis effectiuum, non eius, quod nutritur, sed quale. quod nutritur. iam.n. est ipsa substantia. Nihil autem ipsum seipsum generat, sed seruat.

Hoc quoque ijs est conueniens, quæ de nutrimento tractantur. Hoc aũt in ijs quoque dixit libris, quibus de

de generatione, ꝙ non secundum idem nutrimur, & augemur. Qm̃.n. quod nutritur, & forma est, & quantum quid: Similiter autem & nutrimentum nutrit, quod nutritur, nutrimenti proprium est seruare formam eousque, dum nutriuntur, quæ nutriuntur, & si non augeantur. Si autem quantitatem augeat ei, quod nutritur, additum nutrimentum, nõ augetur autem semper, quod nutritur: qñ excretio uel fuerit æqualis, uel maior ea, q̃ ex nutrimento fit, aggregatione: ut dixit in libro de generatione: & sic quidem certe nutrimentum, quod in se est, quantitati adijcit. Qm̃ ergo idem nutrimentum & nutrit, & auget. Si.n. idem est potentia, quod id, quod nutritur: nutrit, & seruat formam eius, qď nutritur, Si aũt quantitate præditum est: ea quoq; ratione auget: clarum est, ꝙ quæ circa nutrimentũ operaẗ, facultas, idq; concoquit, & mutet, & corpori adglutinat, una, & eadẽ fuerit nutritiua, & auctiua. Qñ.n. sic habet, quod nutritur, ut esse & posſit, & eius quantitati adijcere: non solũ nutrit, sed & auget. Qñ uero non potest, quod nutriẗ, eo ꝙ id, quod nutritur, tpe defessum fit & exhaostum, non amplius quoque auget. Cum.n. partes ficciores seipsis euaserint; non suapte natura amplius extendi possunt, ut quantitati adijciant. Vnde & infantium, ac puerorum uelox admodum fit incrementum. & cum in totis sæpe duobus, aut tribus annis duorum, aut trium cubitorum additionem ceperint, in alijs plurimis minimã adiectionem accipiunt: cum iam deinceps partes ad siccius mutentur, nec extendi posſint, & quantitati adijcere. Nam nutritiua facultas, quantum quidem in se est, quantitati semper adderet. Et alioqui, cũ deinceps magna facta sit effluxio, eo ꝙ ad diminutionem tendat animal non sufficit nutritiua facultas ad reficiẽdum quod defecit, & ei quod a principio fuit, adijciendum. Qm̃ ergo nutritiua facultas eadem est cum auctiua: merito de nutritiua, & generatiua sola meminit, eandem, ut dixi, existimans cum nutritiua auctiuam. Et generationis effectiuum, non eius, quod nutritur, sed quale quod notritur. Postquam dixit, ꝙ nutrimentum secundum aliud & aliud nutrit, & auget, dicit generationis quoque effectiuum esse nutrimentum: siquidẽ semen est excrementum ultimi nutrimenti. ut ostendet in libris de gñone aĩalium: certe ad qualitatem & quantitatem nutrimẽti, rerum uenerearum magis uel minus motus fit. Non est aõt eius, quod nutritur, generationis effectiuum nutrimentum: nihil.n. ipsum seipsum generat: iam est.n. eius substantia: sed quale ipsum quod nutritur. Omnia.n q̃ generant, ut plurimum, & secundum naturam, sibijpsis similia generant. Aeternitatem.n. desiderantia, sic eã ut superius dictum est, assequuntur, quod alia, qualia ipsa, generent.

Quare eiusmodi quidem animæ principium, facultas est quæ seruare potest, quod eam habet, quatenus tale. Nutrimentum autẽ ad operandum preparat. & ideo, quod nutrimento priuatum est, esse non potest. Quoniam autem tria sunt: quod nutritur: quo nutritur: & quod nutrit: Quod nutrit quidem prima est anima: quod nutritur autem, quod eam habet corpus. Quo nutritur uero, nutrimentum.

Postquam dixit, quod nutrimentum est eius, quod nutrit, seruatiuum, quatenus est nutrimentum, ex hoc nutritiuam quoque inuenit animam, & eam definit, qď ea est facultas, quæ seruare põtest, quod eam habet, quatenus tale. Illud autem, Quatenus tale, pro eo, quod est, secundum hanc ipsam formam. i. in eadẽ forma seruãs, quod nutritur. Et ipse quidem nutritiuæ solius facultatis definitionem tradidit. Ex hac autem etiam tradi potest auctiuæ & generatiuæ facultatis definitio. Est.n. auctiua facultas animæ, quæ ad perfectam formam ducit, quod eam habet, ad quam cum peruenerit, potest omnes naturales operationes perficere. Generatiua autem est facultas animæ, quæ præparare potest id quod eam habet, ad faciendum alterum, quale ipsum, secũdum desiderium eius, quæ est in primo, æternitatis. Nutrimentum autem inquit, præparat nutritiuæ facultati talem operationem. Nisi.n. sit nutrimentum, non operatur nutritiua facultas. Est autem nutrimẽtum operationis præparatiuum nutritiuæ facultatis, per quam seruatur, qood eam habet. Et ideo quod nutrimento priuatum est, fieri non potest, ut sit animatum. id enim est quod nutritur. Qm̃ autem est quod nutritur, & quo nutriẗ, & quod nutrit; quoniam de nutrimento dixit: uult, quæ ab eo denominantur, definire, & dicere quid est eorum unumquodque. Est enim aliquid quod nutrit, & quod nutritor, & quo nutrit. Quod nutrit autem est prima animæ facultas, quæ est nutritiua, sæpe autem dictum est, cur prima. Quod nutritur aũt, animatum corpus, qoatenus hanc habet facultatem. Quo autem nutritur, nutrimentum.

Quoniam autem a fine omnia par est appellare: finis aũt est generare, quale ipsum: fuerit prima anima, id quod est generatiuum; quale ipsum.

Sicut enim ab intelligendo intellectus appellatur: & a sentiendo sensus, nutritiuæ autẽ facultatis, quam primam uocat, ut inferius primam, finis est generare, quale ipsum: eorum enim, quæ nutriutur, quæ perfecta sunt, & non manca, generant: ergo eam etiam a fine denominare par est, dico autem generatiuam: quia generare ei finis est.

Est autem, quo nutritur duplex, sicut, quo gubernat, manus, & clauus.

Postquam dixit quidnam est illud, quo nutritur, qď nunc additur instrarium est, quo tanquam per instrm̃, nutritur, Hoc ergo instrm̃ duplex est, inquit, hoc quidẽ quod mouet, & mouetur, illud uero, quod solom mouetur, non itidem etiam mouet. Innatum.n. calidum, quo quidem nutrit anima, tanquam per instrm̃, & mouet, & mouetur. A notritiua quidem facultate mouet: reliquas autem partes mouet, ut dentes, uenas, uẽtrem, & alia, per quæ nutritio: quæ quidem solum mouent: non ita autem & mouent alia, quia ut instrm̃, sed nutrimentum. Ostendit autem duplicem rationem eius, qď nutrit, tanquam per instrm̃, gubernatoris appositione. manus.n. est quod mouet, & mouetur. mouetur.n. ab anima: mouet autem clauum. clauus autem solum mouetur non.n. ipse aliud mouet instrm̃. sed mare, uel nauem, sicut illa nutrimentum. Alij autem nutrimentum dicunt, qood mouet quidem, & mouetur a calido mouere autem, quatenus nutrit. Melius aũt est id, qď mouet, & mouetur, calidum accipere, quod ab anima quidem mouetur, mouet autem nutrimentum: nutrimentum autem, quod solum mouetur: Non.n. mouet, qď notrit in eo, quod nutrit, ut ostensum est. Dicit autem Alex. aliam quoq; expositionem. id.n. quod nutrit, duplex, non de nutrimento accipiendum nunc dicit: sed duplex esse, nutritiuam. s. facultatem, & innatum calidum. Quorum illud quidem est immobile, nutritiua. s. facultas: ipsa enim, cum non moueatur, mouet. innatũ autem calidum, quod mouetur, & mouet. mouet enim nutrimentum, mouetur autem a facultate. Hæc aũt ex-

positio conuenerit lecturæ, quę sic fertur. Hoc quidem, quod mouet, & mouetur: illud uero, quod solum mouet, uidelicet, cum ipsum non moueatur. & hunc quidē lecturæ gubernatoris exemplum ad hunc modum adaptaueris. Clauus quidem, qui mouet, & mouetur, mouet quidem mare, uel nauem: mouetur autem a manu, manus autem, quod solum mouet: mouet enim clauū: sed ipsa ab alio non mouetur. Continentium.n. partes non mouentur per se: qm̄ neque in loco per se, ut ostensum est in Physica: continens autem est manus gubernatoris. & aliter, quod clauus quidem ab aliquo, qđ est extra, mouetur, nempe a manu: manus autem nihil habet, quod ad eam extra moueat. Si ergo scriptura habet, illud uero solum mouens, ultima interpretatio conueniet.

Hoc quidem quod mouet, & mouetur: illud uero, quod solū mouet, cū aūt nutrimentū necesse est facultate concoqui, concoctionem aūt operatū calidū: & ideo oē animatum habet caliditatem. Typice ergo, quid n. i est nutrimentum, dictum est. postea aūt de eo clare dicendum est in libris conuenientibus.

Postquam dixit, quod duplex est animę nutritiuæ esse, præter dictum nutrimentum aliud, per quod fit duplex id, quo nutrit, nunc dicit: Innatum.n. inquit calidum: deinde & quō nutrit, subiunxit. Oportet.n. inquit, nutrimentum concoqui. Quod autem concoctionem operatur, est calidum. quare hac ratione nutrit. Si autem omne animatum nutritur: nutrimentum autem a calido concoquitur: necesse est ergo omne animatum habere caliditatem. Typice ergo, quid est, dictum est. Postea autem de eo clare dicendum est in conuenientibus libris, quod dupliciter est nutrimentum, contrarium.n. & simile: & quod eorum, quæ augere possunt, contrarium, & quod concoquitur, & mutatur, & quod secundum aliud nutrit, & secundum aliud auget: & quod quatenus nutrit, seruat quod nutritur: & quod generationis quoque ipsum est principium, nō eius quod nutritur, sed quale, quod nutritur; & quæcunque alia dicta sunt. postea autem de eo clare dicendum est in conuenientibus libris. De nutrimento quidem aliquo modo dixit in libris de generatione: dicet autem postea & in tractatu de gñatione animalium, in quem differt. in quo etiā de semine dicet, quod & ipsum est nutrimenti. Excrementum.n. inquit, nutrimenti est semē. Quare ad seminis generationem alia quidem nutrimenta sunt apta: alia uero contra.

His autem definitis, dicamus cōmuniter de omni sensu:

Postquam dixit de anima, de plantali dico seu uegetatiua: ꝙ est facultas animæ conseruatrix eius, quod eā habet, per propriam operationem, quæ fit præsentia alimenti: & per hoc ostēdit, ꝙ est entelechia seu perfectio illam habentis corporis, & ab ea inseparabilis: trāsijt ad sensitiuæ animæ definitionem. Et quemadmodū prius in anima simpliciter cōem de omni anima definitionē tradidit: sic & hic prius cōiter de omni sensu differit. deinde de unoquoq; seorsum. Tradit aūt cōem sensitiuæ animæ rōnem. Sensum.n. esse dicit facultatem animæ, qua per alterationem sensilibus assimilatur. hac ratione sensitiuam quoq; animam dicet. Quæcūq; ergo ad sensum in uniuersum definiendū ei sunt utilia, ea prius distinguit. Primum autem eo utef, quod & sensus patiaf, & alteref. Differet aūt & de eo quod est potentia, & de eo quod est actu: & nonnullas mouebit dubitationes, & de eo quod facit, & de eo quod patitur; & de sensu: & eas etiam soluet.

Sensus aūt in eo, quod est moueri, & pati, accidit, quemadmodū dictum est. Videtur enim esse quædam alteratio.

Primum ꝙ sensus in sensilium apprehēsione taliter uel taliter affectus alterari uidetur. Si autem alteretur, & patitur: passio.n. alteratio. Si autem patitur, & mouef. non hæc autem dicit, perinde ac si sit ipse in ea sententia, ꝙ sensus alterent, & patiant. Addit itaq; illud uidef. Ostendet.n. procedens, quō unumquodq; eorum in anima dr, ꝙ non proprie neq; alterari, neq; pati sensus dr. Hoc aūt ut dictum est, dicit; quia paulo ante cum ostenderet, quod anima etiam, ut unde incipit motus animalium, causa est, ostendit quod non solum auctionis, & secundum locum motus, sed & alterationis causa est, argumentatus, ꝙ sensus fit alteratio. Sensus ergo alteratio, alteratio motus. Sensus ergo in eo est, quod alteraf & mouetur.

Dicunt aūt aliqui & simile a simili pati. hoc aūt quō fieri possit, uel non possit, diximus quidem etiā in ijs, quæ in uniuersum dicta sunt de faciendo, & patiendo.

Qm̄ autem sensum esse accidit in eo, ꝙ mouetur & patitur: in his ulēm dubitationem proponit, quō patiatur id, quod patitur, ab eo, quod agit. Vtrum simile a simili patitur, uel contrarium a contrario. Vtrunque.n. aliqua ratione, niti uidef. neque.n. quod omnino aliud est, ab eo patietur, ut nulla ro ei cōicans. neque.n. albedo a dulcedine patitur, nihil est.n. eis cōmune, neque calor ab albedine. Neque uero simile, a simili patietur. Albedo enim ad similem albedinem nihil egerit, neque enim quodlibet agit in quodlibet, sed contrarium in contrarium. Albedo enim a contraria nigredine patief, & frigiditas a caliditate, & contra. Videbitur ergo esse quoq; nobis consentaneum, ut a contrario contrarium patiatur; & simile a simili. Hac ergo dubōne soluta, dixit & quō sensus a sensilibus patitur, cum partim quidem sit silis, partim aūt dissimilis. Quia potentia quidē est similis ijs, quæ secundum actum sunt sensilibus: siquidem ab eis patif; quod aūt patitur a sic simili patitur: dico autem, quod est potentia sile, actu uero dissimile, & contrarium, ut ostendet. Hanc aūt dubōnem soluit etiā in libris de gñatione, & corruptione. eum.n. tractatum significauit, cū dixit; Diximus in ijs, quæ in uniuersum dicta sunt. non subiunxit aūt redditiue, quod & nunc quoq; dicetur. Alex. quidem certe dicit haberi eiusmodi quoq; lecturam. Dicendum autem & nūc. Si autem non hoc adscriptum est, nihilominus hoc ipsum subaudiendum est: ipsum enim prætermisit; ut quod sit in confesso. Dicet autem de hoc ipso in ijs, quæ deinceps sequuntur.

Habet aūt dubitationem, cur nō ipsorum quoq; sensuum sensus fit. & cur sine ijs, quæ extra sunt, sensus non agunt.

Postquam in uniuersum dubitauit, utrum, quod patitur, a simili patitur, an a dissimili, priusquam hanc dubitationem solueret, aliam dubitationem adiungit: & per secundæ solutionem, priorem quoque dissoluit. est enim hoc in more positum Aristoteli. Quę est ergo dubitatio? Si sensus inquit est sensilium apprehensiuus: sensilia autem sunt & sensoria, per q̄ sentimus: cur nō ea quoq; apprehēdit sensus, etiā si nihil adsit exterius? ut, cur oculus seipsum nō uidet, & si sit compositus ex ijs, quæ sunt uisibilia, dico autem elementis? Hanc autē dubōnem mouit, quæ alioqui conuenit ijs, quæ de sensu tractantur: nunc autem, quia eius solutio constituit, ꝙ sensus in patiendo, & alterando accidunt. Quæ est ergo dubōnis solutio? Ait ergo: ꝙ sensus potentia solū

est,quod est. Quodcunque autem est potentia, in actū producitur ab aliquo,quod actu est. Ergo & sensus,qui est potentia,in actum a sensili producitur : Sensili autē, quod est exterius. Quicquid autem est potentia,quod in actum producitur,a simili producitur,quod iam actu est. Durum.n.a frigido fit per accidens . Ei.n.quod est esse frigidum,durum fuit consequens,ut in glacie. Sensus ergo,qui est potentia,a simili producitur in actum, quod iam entelechia & perfectione est. Quare & sensus potentia est,quod sensile : Quō autem hoc dicitur, hoc in processu articulatim exponet.& si a sensili in actum producitur,sensile autem est & sensorium,in quo sensus,cur non ab eo quoque in actum producitur ? alioqui si non potest sensus proprium sensorium apprehendere,cum sit sensile:cur,quæ in eo modū excedunt, apprehendit ? eum.n.qui est secundum naturam calorem,qui est in uniuerso corpore,sensitiua facultas non apprehendit : Postquām autem calor nimius in nobis fuerit,& cōmoderationem exuperauerit.ut in febrib9: tunc eum sentit . Et uisus similiter oculum quidem secundum naturam habentem non apprehendit.ut qualis sit humorum,uel tunicarum color. Postquam aūt ei præter naturam aliquid acciderit, ut in ijs qui albugine laborant,eius,quæ est in oculo,albuginis sensum habet, & ideo omnia alba esse existimat . Similiter & siquis alius humor crystallino incubuerit, & colorem, & eius figuram apprehendit. Vnde & in suffusionum principijs,prius,quam perfecte impedita fuerit operatio obducta pupilla,in omnibus uidere oīr culices,& eiusmodi. Dicimus ergo ad hanc dubitationem , dico autē, cur non sentit sensus proprium sensorium , cum sit ipsum quoq; sensile dicimus,inquam,ꝙ non eo modo sensilia sensus apprehendit,quo intellectus intelligibilia. Intellectus.n. quod cognosci potest,ambiens, & comprehendens,suæ est operationis dñs,& a nullo impeditor , qm̄ uult propriam applicare operationem,in seipso, ut dixi,hn̄s intelligibilia . Ipse.n.in seipsum conuersus omnia uidet . Sensus aūt,quod cognosci potest.extra hēt, & ideo nō aliter cognoscit,quam ad id,quod est extra, extensus. Id autem eo fit,qm̄ nō separabiles habet operationes.neq; .n.ipse in seipsum conuerti potest,ut qui in subiecto esse habeat proprio sensorio,& cum eo sensilia apprehendat . Iure ergo nō potest sensus propriū sensorium apprehendere. Si enim cum eo sensilia attingat: eo quod in ipso esse habet,& sensilia attingit,sic ea apprehendit. Si autem proprium sensorium apprehenderet,ipsum utique tangens,apprehenderet . Tangere autem sine ipso non potest. Ipsum ergo sensorium seipsum tangere necesse esset,& ipsum ad seipsum cōuerti, Sed fieri non potest,ut quod sit corpus , ipsum seipsum tāgat,neq; ergo sensorium, cum sit corpus, ipm̄ seipsum tanget. Si aūt non tetigerit, nec sensitiua , q̄ in eo est facultas,ipsum apprehendet . Sic.n.sensilium fit apprehensio,secundū sensorij quidem attactum ad sensile,iudicium aūt,& apprehensionem eius quę in se est; sensitiuę facultatis. Hæc ergo una causa est, Secūda aūt ꝙ opus habet interiecto aere : & ideo, cum lema est in oculo,non apprehendimus:neq; eo,qui interiectus est aere quōcunq; se habente,sed illuminato . Quare sensus fuerit potentia,quod sensile. Sensile autem,quod aliquid agit in sensum,ad propriam operationem deducit. Quod autem agit,in id,quod patitur,agit. Quicquid autem patitur,mouetur : sensus ergo a sensibilibus patitur,& mouetur. Si autem sensus quidem est potentia;

actu autem quod sensile : eorum autem hoc quidem agit,illud uero patitur. Quod ergo patitur, simile quidē est potentia ei quod agit.actu dissimile. Soluta est ergo & prima dubitatio per secundam. Si autem sensitiuum, quod est potentia,patitur a sensili,& fit actu sensitiuū : patitur autem,quod patitur,a dissimili. nihil autem est ipsum sibijpsi dissimile : nihil ergo ipsum a seipso patitur. Merito ergo,quod est sensitiuum, seipsum non apprehendit,qm̄ neque ipsum a seipso patitur, dico autē utrunque simul,sensitiuam facultatem cum sensorio . Et est hæc tertia,& maxime propria causa,ꝙ sensus ꝑpria sensoria non apprehendunt. Vtriusq; .n.simul est apprehensio,ꝙ si hoc est,ꝙ a sensilibus patitur: alterū ergo,quod agit,necessario esse debet Quid uero ? an nō ipsi sentimus nos ipsos calidius,uel frigidius affectos,uel eiusmodi aliquid a mala temperatura eorum quæ sunt in nobis,elementorum ? Et,qn̄ humor crystallious tactu,uel affectu aliquo fuerit coloratus,eodem colore putamus,& aerem, & alia uisibilia esse colorata . Ad hoc autem pulcherrime dicunt etiam Medici , ꝙ nobis febricitantibus: uel in morbis refrigeratis, sentimus non ipsos neruos sensitiuos,uel carnes calefactas,sed sanguinis & spiritus humores . Qm̄ ergo sensitiua facultas est primo in carnibus,& neruis, merito cum humores male temperati fuerint,spiritus,inquam, & sanguis.& sensitiuis partibus appositi fuerint, eos tactu apprehendimus. quemadmodum aerem calefactum , uel frigefactū, tactu per appositionem apprehēdimus . Quod si febris ipsa etiam solida attigerit : qm̄ non æqualiter calescūt, sed inæqualiter,sunt omnino quædam partes , quæ secundum naturam habent,ut ea apprehendāt quæ sunt affecta præter naturam . Neque.n.fieri potest,ut sit æqualis mala temperatura,tunc.n.ad exitium , & corruptionem deinceps tendit aoimal. Hæc est ergo consensus causa,& ꝙ hoc uerum, qui hectica.i.in habitum deducta,febre laborant , hoc autem est,qui in ipsis solidis febricitant,si æqualis in ijs fuerit mala temperatura per uniuersa solida,nullum consensum accipiunt eius, quæ in eis est,caliditatis,eo ꝙ æqualis sit caliditatis per uniuersas partes,& non sit hoc quidem quod agit , illud uero quod patitur. Quemadmodum ergo neq; quia natura ad calidius temperati sunt, hoc ipsum consensu percipiunt,ꝙ æqualis sit per uniuersum caliditas, idq; etiā alioqui pp consuetudinem: nam cum ij,qui sunt in uentre & alijs concauitatibus; humores secundum naturā cōmoderationem habent,non sentimus: qn̄ autem præter naturam plus uel minus processerint : tunc eorum consensum accipimus : quod secundum naturam quidem habet animal,& uoluptate,& dolore priuatum est, Qn̄ aūt id,quod est secundum naturam,ducitur,eius quidem ipsius sensum hn̄s,lætatur: ad id uero , quod est ꝑter naturam,dolore afficitur. De humore autem,qui in oculo consistit,quō ipsum uidemus,& quō sensorio secundum naturam habente eum non apprehendimus, præter naturam autem habente apprehendimus, nondum est per iam dicta solutum . Quod iam.n.dictū est, soli tactiuo sensui couenit . Atqui & gustus,cum secūdum naturam habet gustatiuum sensorium,non apprehēdit succum,qui inest humiditati, quæ est in sensorio, Cum autem præter naturam habet, apprehendit, sicut in morbis,uerbi gratia,amaritudinem,uel salsedinē, uel eiusmodi .

Cū insit ignis & terra,& alia elementa,quorū est sensus per se, uel ea quæ illis accidunt .

Elementa enim habent qualitates, has quidem substãtiales,& eorum completiuas illas uero per accidēs. Substantialium itaque elementorum qualitatū apprehensiuus est tactus,ut caliditatis, frigiditatis, humiditatis,siccitatis. Hæ sunt enim qualitates, quæ illis formam tribuunt. Earum autem, quæ per accidens illis insunt, ut colorum,sonorum,odorum, & aliarum,alij sunt sensus apprehensiui. Illud autem, Per se,uel quæ accidunt, Græce, καθ'αὑτά,ἢ τὰ συμβαίνοντα αὐτοῖς, pro eo quod est, κατ'αὑτὸν ἢ τῶν συμβαινόντων τούτοις, id est, de se & ijs, quæ illis accidunt, recto usus pro genitiuo. Frequens autem est huiusmodi usus. Iique duo scopuli,hic ad cœlum peruenit usque, pro eo quod est, horum duorum scopulorum.

Est ergo manifestum,q sensitiuum quidem non est actu,sed potentia tantum,& ideo non sentit,sicut quod cōburi pōt,non urittur ipsum per se,sine combustiuo.seipsum.n.ureret: neq; opus haberet igne,qui sit perfectione,& actu.

Hinc est dubitationis solutio. Quoniã enim inquit potentia sensus est,& non actu, non apprehendet, nisi adsit actiuum, & ad operationem deductiuum. Sicut neque quod comburi potest, nisi adsit ignis, ipsum seipsum urit, sicut lignum: uel oleum. Conuenientiam ergo, & proportionem habet sensitiuum cum igne: cum eo autem, quod comburi potest, sensitiua facultas.

Quoniam aūt sentire duobus modis dicimus. Nam & id,quod potentia audit,& uidet,audire,& uidere dicimus, & si forte dormiat,& id,quod agit,& operatur.Duobus etiā modis dicatur sensus,ille quidē ut potentia,hic uero,ut actu.Similiter & sentire,& quod potentia est,& quod actu.

Quoniam potentia sensum esse dixit, nisi adsint sensilia,actu autem fieri,si adsint:hoc ipsum uult probare. Sicut enim inquit quod sentit duplex est,illud quidem secundum habitum, sicut dicimus sensitiuum esse dormientem hominem,hoc uero secundum actum,ut uigilantem,& iam secundum sensus operantem, sic inquit & sensitiua facultas,& eius operatio. Ipsum autem,sentire dico,duobus modis dicitur,illud quidem potentia: dico autē,quod habet habitum, non autem operatur: hoc uero,quod iam operatur. Hoc ergo primum sentire,pro eo,quod sentit accepit, hoc est ipsum cōpositū. Illud uero,duobus etiam modis dicitur sensus, hoc est, sensitiua facultas. Illud autem similiter & sentire,ipsa operatio. Vnde illud qm̄ sentire,pro eo quod est,id qđ sentit, dixit.

Primum ergo,tanquam idem sit pati,& moueri,& agere, dicimus. Et motus.n.est quidam actus,sed imperfectus, sicut in alijs dictum est. Omnia autem patiuntur,& mouentur ab actiuo, & eo quod est actu.Est ergo & quod a simili patitur,est & quod a dissimili, sicut diximus. Patitur.n.quod est dissimile. Passum autem simile est.

Postquam dixit,& obiter dubitauit,cur non seipsos quoque sensus sentiunt: & huius rationem tradidit, q non adest actiuum,transit ad ostendendum, quō quod patitur,partim quidem,ut a simili, patitur, partim, ut a dissimili. potentia quidem secundæ dubitationis solutio hoc quoq; soluerit,ut ostendimus. Hic autē & hoc quoq; seorsum ostendit. Qm̄ ergo id,quod hic dicitur, dictionis contextui consequens esse dicunt, Et simile pati a simili. id autem quomodo fieri possit,uel nō possit,in ijs etiam quę de faciendo uel patiendo in uniuersum dicta sunt, dictum est. Quibus sit addiderimus: Nunc autem dicendum est,in ordine fuerit consequenter,quod dicitur. Primum ergo perinde ac idem sit pati,& agere,& moueri dicimus. Quoniam autem dixit,q sensus in eo,quod est moueri,uel pati,accidit: & de patiendo omnino dubitauit,a quo,& quō fit. Vtrum a simili,ut quibusdam uidetur uel a dissimili,ut alijs, hoc autem non recte dici uidetur, sensum pati, & alterari simpliciter, non enim agere, & ab alio moueri, & pati est sentire,ut deinceps ostendit,nunc dicit. Dicimus,perinde ac idem sit dicere sensus pati & sensus moueri,uel agere,donec distinxerimus, q non idem sit sensus agere,quod mouere,& pati. Est enim motus actus quidam: Actus quidem motu est uniuersalior. Motus autem quam pati. Quicquid enim patitur,& mouetur. Quicquid autem mouetur,agit. non ita etiam quod agit,& mouetur. Actus enim seu operatio,est, ut ipse in physica definit,coaceruata ab habitu productio. Motus autē est imperfecta actio. Hac ratione idem esse uidebitur motus,& actio siue operatio. Quatenus autem actus, seu operatio,non est ab imperfecto ad perfectum progressio: hac ratione non idem fuerit motus,quod operatio. Quemadmodum enim dispositio dicitur & cōmunius de habitu,dicitur & ut ab habitu distinguatur, & discernatur,specialius. Sic & actio dicitur cōmunius etiam de omni motu,dicitur & prout a motu distinguitur,eo quod motus est a primo potentia,ad secundum progressus alicuius eorum,quæ sunt circa substantiam, ipsa seruata substantia. Actio autem est perfecta habitus productio, nulla in re habitu magis alterato, & est reuera perfecta actio coaceruatus habitus processus,qui non cum motu temporis una concurrit, sed secundum uniuersam sui partem æqualiter habet: qualis est luminis processus. Cum primum enim illuminans tiuum apparuerit,coaceruatim quicquid aptum est, simul repente illuminatur, non concurrente luminis operatione una cum temporis motu,sed in omni sui parte similiter habente. Talis est & sensus actio. Cum primum enim aspeximus,sine tempore sensilia apprehēdimus. Vnde neque sensus ait moueri,sed agere. Hoc ergo proprie est actio, seu operatio. Quare & de diuinis dixit q sine potentia sunt actus,seu operationes. Motus autē, sicut disciplina,quæ est habitus mutatio secundum partem ad perfectum ab imperfecto. Inter hæc autē sunt cogitatiui motus,seu actus, & si quid est his simile, qui quidem neque proprie motus sunt. Neque enim mutatio est habitus,uel ulla ex parte actio,neque.n. similiter habent in omni parte temporis, neque coaceruatus eorum est ab habitu progressus,sed alia ante aliam propō, & extremum conclusio. Neq; ergo simpliciter motus tale quid,neq; simpliciter actio, nisi actionem proprie quis diuiserit in coaceruatā,& in diuisibilē,& in indiuisibilem. Vnde & prius cogitationē quoq; utriusq; sic motum esse dicebat. Sed & cogitatio secundū unūquēque terminum coaceruatam habet applicationē, & est unūquodq;,ut quod cognosci possit,accipere,quod in motu,naturali dico,non contingit. Etsi.n.sit coaceruatum unumquodq; eorum, quæ prius tradita sunt, sed non omnino finem quoq; naturalem talem esse contingit,sicut in ijs, quæ secundum locum mouentur, id qđ intercedit,neq; enim grauium, neq; leuiū naturalis hic finis. Huius ergo actio est quodammodo & cogitatio. Sicut ergo amplior est actio motu,sic motus passione. Quod.n.patitur,& mouetur quodammodo, non.n.sine motu passio est. Quod autem mouetur,non oīno & patitur,non enim passio est & secundum locū motus.

Pati

Pati enim ad agendum habito respectu dicitur. Agere autem est secundum qualitatem mutare. ex qualitate enim agere. & agere ergo est secundum qualitatē, moueri, & mutari. Quare si motus quidē est in tribus prędicamentis, quantitate, qualitate, ubi: pati autem solum in quantitate in plus ergo motus extenditur, quam passio: actio aūt quam motus. Aliqui ēt rōne eadem sunt, eo quod quedam est actio motus quedā aūt motus passio. Non ut genus autē actio de motu prædicatur: neq; motus de passione: sed ut uox æquiuoca. Eorum autem paulo post, ut dixi, differentiam ostendet. Nunc autem, perinde ac eadem sint, dicit quodammodo, & a quo mouetur, & patitur, quod patitur. His autem omnino, ut eisdem, usus est. & quod aliqua ratione eadem sint, ut diximus, & ipse consuetudinem sequens, his, ut eisdem, usus est. Itaq; & superius, ubi dicebat animā esse causam, ut vñ principium motus, dicebat eam esse alterationis causam: esse. n. causam sensus: eum autem esse alterationem: alteratio autem passio. Tanquam ergo in sensu eadem sint agere, & mouere, & pati de patiendo, quomodo fiat, dicit. Quod enim patitur inquit ab agente patitur. Ad se enim inuicem referuntur agere, & pati. In Physica autem ostensum est, quod id, quod alicuius actu actiuū est, agit in id, quod patitur, quod potētia est id, quod agit. Si autem, quod patitur, cum nondum actu sit sed potētia, hoc fit ab actiuo, quod ipsum actu tale est: secūdum aliquid quidem a simili patietur: potentia enim agenti simile est patiens: secundum aliquid autem a dissimili. Est enim actu dissimile. Potentia enim aliquid esse, & actu, dissimile. Postquam autem passum fuerit, est simile. Finis enim huic quidem est agere. Patienti autem, ut assimiletur, qd' patitur, agenti, eousq; enim calefaciens calefacit, quod potentia, quidem est calidum, actu uero frigidum, donec ad ipsum est calidum similiter fecerit. Postquam autem simile fuerit, ab eo non amplius patitur. Nihil. n. a simili patitur. Si enim lucernæ lumen a lampade patitur ab ea. n. extinguitur: sed tamen ut a dissimili patitur. Tanquam. n. defectus ab excessu patitur. Si enim duæ lampades eiusdem potestatis fuerint a se nihil inuicem patientur.

Distinguendum autem & de potētia, & de entelechia, seu perfectione, & actu.

Diuisionem facturus patiendi & agendi, & eorū differentiam ostensurus, dixit enim. Nunc interea perinde ac idem sit pati, & moueri, & agere dicimus, diuisionem oportere facere dicit potentiæ, & entelechiæ. Potentiæ. n. nomine in sensu usus est, & eorum soluit dubitationem, quam mouit: cur sensus non seipsum sentit. Sed & sensum diuisit in eum, qui est potentia, & in actū, eodem modo quo & sentire, & hoc enim dici duobus modis ostendit. Quoniam ergo nō est simplex nomen potētiæ: in uniuersum de potentia, & entelechia, id est, actu distinguere instituit: & quonā a se inuicem differāt & quid est eorum unumquodq;: & quot modis est, id quod potentia. Per quæ simul ostendet; quod sensus non est, quæ est secundum actum, alteratio, nec motus. Neq; n. quod quomodocunq; potentia est, in actum mutatum alteratur. Quo hucusq;, tanquam sic habeat, usus est, quod nondum diuisum sit, quot modis est quod est potentia.

Nunc enim de eis simpliciter dicimus.

Simpliciter. i. indistincte & indefinite, de potentia, & entelechia seu actu dicimus, nescientes eorum differentiam, & quid unumquodq; significat, & quot modis dicitur. Nunc autem inquit, quoniam eo, quod est potentia, in sensu paulo ante usus est, eo autem quod actu est & actu, in faciendo, & patiēdo. Omnia. n. pati ait, ab eo quod est actiuum, & actu est. Vel nunc dixit, usq; ad factam ab eo diuisionem eius, quod est potentia, & eius, quod est actu.

Est enim sic sciens aliquid, ut si dicamus hominem scientē, quòd homo est ex scientibus, & scientiam habentibus. Est autem, & ut iam dicimus scientem, qui habet grammaticam.

Distinguit id, quod est potentia, & ostendit esse duplex. Quod enim natura aptum est, & quod potest habitū suscipere, potentia tale dicimus ut hominem potentia scientem dicimus, quod ipsius natura est. scientiæ susceptiua. Iuxta quod significatum materiam quoq; potentia dicimus, & potentia præterea dicimus, quod iam habet habitum, & secundum eū non operatur. Musicus enim quando non operatur, potentia musicus dicitur. Hæc est autem potentia, quam prius dixit primam entelechiam, in qua animam quoq; esse ostēdit. Est. n. in confinio primæ potentiæ, & secundæ actionis. Quare & utroq; nomine appellatur. & quænam sit utriusque eius, quod est potentia, differentia distinguit, aperte dicens.

Vterq; enim horum non eodem modo potens est, sed ille quidē, quòd tale genus est, & materia: Hic uero, quod, si uelit, potens est contemplari, nisi quid externum prohibuerit. Ille autem iam contemplans, & qui est entelechia, seu actu, & qui proprie scit hoc, A. Vterq; ergo primi secundum potentiam scientes.

Homo enim communiter sciens dicitur, quod hominis natura est scientiæ susceptiua. Hoc. n. illi significat genus, & materia, pro eo quod est, Ipsa hominis natura & ipsum subiectum. Genus. n dicit, & subiectum secundum hoc significatum, & materiam potentia diximus. Omnis enim materia potentia illud est, cuius est materia, quod possit ipsum suscipe. Aliud autem significatum eius, qd' est potētia, dr in eo, quod iam babet habitū, & non operatur, quod uolēs operari, operari possit, nisi quid probibuerit. quare et hic quoq; est potentia. Qui uero præter id, quod habitum habet, agit quoq; secundum habitum, hic iam entelechia esse dicitur. Scientiam autem secūdum actum ostendit, eo quod addidit hoc, A. Hic enim est qui secūdum grammaticam operatur, qui dicit, uel scribit hoc, A.

Sed ille quidem per disciplinam alteratus, & sæpe ex contrario habitu mutatus: hic uero ex eo quòd habeat sensum uel grammaticam, non operetur autem, ad operandum alio modo.

Exemplo ostendit, quidnā dicti modi differant eius quod est potentia: quod ille quidem, secūdum primum potentiæ significatum, qui est potentia sciens, ad hoc, quod habeat, quod potest, per disciplinam alteratus, & sic sæpe per contrarium habitum mutatus, sciens fit. Vel n. ab ignorantia in cognitionem mutatur: uel a falsa opinione in ueram. Quorum primum quidem a priuatione in formam est mutatio: & est generatio, & non alteratio enim est mutatio a formato ad formatum, eodem manente subiecto. Hæc est ergo alteratio. Ipse autem, qui nūc uniuersalius eam, quæ ex eo, quod est potentia, ad id, quod actu est, mutationem alterationem dixit, hoc corriget, & definiet, de quonam proprie alteratio dicitur. Eum autem, qui ex eo, quod sensum, uel scientiam babeat non operetur autem, ad operandum procedit, in quo secūdum erat significatum eius quod est potentia, non per alterationem, neq mutationem fieri dicit, sed alio modo ex tali potentia actum fieri. Si

militer & in eo qui habet scientiam, sed non operatur & in eo qui sensum. Alio autem modo dicens, qđ non magis alienus sit talis: sed solum operationem aggreditur. Cum ergo duplex sit, & quod potentia, & qđ actu est: quicquid potentia quidem est, ad alicuius absentiã potẽtia esse dr̃, qđ aũt actu est, ad p̃ntiam actiõis. Qđ.n. potentia quidem est, ad præsentiam actionis. Quod.n. potentia primum est, ad habitus, & actionis absentiam dicitur: Secundum autem ad absentiam actus.

Non est autem nec pati quidem simplex: sed hoc quidem quædam a contrario corruptio, illud uero salus potius eius, quod est potentia, ab eo, quod est entelechia seu actu, & simile, sic ut potentia habet ad entelechiam & actum. contemplans enim fit, quod habet scientiam: quod non est alterari. Fit enim incrementum ad ipsum, & ad entelechiam & actum: uel alterum genus alterationis.

Postquam diuersa significata diuisit eius qđ est potentia, & eius quod actu est, nunc uult ostendere, ꝙ ne pati quidem simplex est: pro eodem accipiens pati, & alterari, ut ipse paulo post declarabit. Postquam enim dixisset, ꝙ id, quod ab eo, quod est potẽtia, discit & sciẽtiã accipit, ab eo quod actu est, & doctrina prędito, uel eiusmodi, pati dicendum est: postquã, inquam, hoc dixisset: intulit uel non esse alterationẽ, uel esse duos alterationis modos, idem dicens, Pati, & Alterari. Duplex ergo pati esse dicit, hoc quidem, quod ad corruptiõem ducit, quod etiam proprie est passio, & alteratio: illud uero, quod ad perfectionem, quod non proprie passio dicitur, neq; alteratio, sed potius generatio. Et, ut paucis dicam, cum duplex sit id, quod est potentia: siquidẽ ex eo, quod est secundum potentiam qđ erat, id quod secundum habitũ in operationem mutatur, nullo modo est alteratio, neq; passio: siquidem alterari dicit, cuiusmodi est, quod albescit, uel nigrescit, quod manens secundũ substantiam, & idem subiectum secũdum passiuam qualitatem habet mutationem: ex cõtraria enim qualitate in contrariam mutatum, corrupto habitu mutatum est. Quod autem ex eo, quod habet habitũ, sed non operatur, ad operandum mutatur: nõ secundum aliquam qualitatem habet mutationem, neque.n. alia qualitate corrupta, in aliam mutatum est: sed eodem habitu manente solum actum assumpsit. Neq; enim domus ædificatorem alterari dixerimus, a non ędificando ad ædificandum mutatum: uel geometram, qñ theoremata aggreditur. Quæ ergo est a secundo potentia, ad id, quod secundum actu est, mutatio, clarũ est, ꝙ ne mutatio quidem possit existimari. uel si alicui placeat eam quoq; alterationem uocare, alterũ inquit hoc fuerit genus alterationis, & non, sicut ex consuetudine dicitur: hoc autem est mutatio, quæ fit secundum passiuas qualitates, quando ex contraria qualitate in qualitatem cõtrariam mutatur, quod mutatur, eodem manente subiecto. Quæ autem ex eo, quod est prius potẽtia, ad id, qđ secundum est potentia, primus autem actus, mutatur, si ex contraria quidem in contrariam mutatur, est alteratio. Vt quãdo quid fit ex calido frigidum, & ex albo nigrum. Potentia.n. est contrarium, quod contrarium. Quando autem ex priuatione in formam fuerit mutatum: est hoc generatio, & non alteratio. Vt quando ex non homine fit homo, & ex non igne ignis, & in similibus. Vel ergo ne hoc quidem proprie est alteratio, sed simpliciter generatio: Vel duo fuerint modi alterationis, & quæ ex priuatiõe est in formam mutatio, & quæ ex contrario in contrarium. Est autem, quæ ex contrario in cõtrarium est mutatio, generatio quædam, & corruptio, & simpliciter generatio: ut in libro de generatiõe dictum est. Corruptio quidem eius, ex quo mutatur: Generatio autem eius, in quod mutatur. Non autem nec pati quidem simplex, sed hoc quidem quędam a cõtrario corruptio. illud uero potius salus eius quod est potentia, ab eo, quod est entelechia seu actu, & simile. Videtur autem quicquid ex eo, quod potentia est, in entelechiam, & actum mutatur, pati & alterari non autem sic habet. Vnde & ipse usus est in omni, quod ex potentia in actum mutatur, passionis nomine, idem est autem dicere, alterationis. Dixit.n. ꝙ hoc quidem est a contrario corruptio, corrumpitur enim nigrum accedẽte albo: est autem hoc, quod est prius potentia. Est enim potentia contrarium, quod contrarium, quoniam in id mutari sua natura aptum est: illud uero perfectio. Est enim domus extructoris, & aliorum scientiis præditorum perfectio, secundum habitum operari. Cũ hic autem communiter de omni, quod est potentiũ, pati prædicauerit, hoc autem est alterari: eo ꝙ consuetudinis curam non habuerit, in horum nominum differentia, de his sigillatim & articulatim deinceps differet: & dicet quid proprie est alteratio, & quid, quæ non est penitus alteratio, uel uniuersum hoc, æquiuoce alteratio dicet, & quæ a nobis prius sunt cõsiderata. Postquam autem dixit hanc quidem mutationem a contrario fieri contrarium corrumpente, illam uero a simili: similitudinis modum declarauit agentis, & patientis, subiungens, Quod sic simile, ut potentia habet ad entelechiam & actum. Quod quidem æquale est huic, Vt habitus ad propriam operatiõem. Ab habitu.n. procedens operatio sic est ei æqualis, ut proprium opus, & ppria operatio unicuiq; cuius est opus. Sicut ergo similis est domus extructiuo, uel geometrico habitui domus extructiua, & geometrica operatio: sic simile ei, quod actu habet, id quod habitum, a quo in actum producitur, hoc quidem agente, illo uero patiente. Quoniam enim, & intelligere, & sentire fit secũdum imaginum assumptionem intelligibilium, & sensilium. idem fere est, quod secundum actum intelligit, & sentit, quod intelligibilia, & sensilia Sic ergo sensus est potentia, quod sensile, & intellectus, quod intelligibile, ut habitus est similis operatiõi proprię. Sicut ergo habitus presenti actu, & operatione propriam sui esse perfectionem recipit, nõ corruptus nec alteratus, sic et sensus, qui est potentia idem quod sensile. Potentia autem, quod est secundum habitum, a sensili, quod est actu, deducitur in actum, sic ei assimilatus, ut ei natura assimilari datum est. sicut enim ceram potẽtia dicimus, id quod annulum, fieri aũt ab eo actu expressum, quod ille, non ꝙ facta sit cera, quod annulus secundum materiam, sed ꝙ expressam eius figuram secundũ superficiem accepit, sic & in sensib. oportet intelligere, quando eos fieri dicimus, quod sensiles non quod albus fiat uisus, uel niger: sed quod sensiliũ formas, q̃ pñt sine materia cognosci, in seipsis sensus admittant. Cum autem dixisset salutem esse talem affectionem seu passionem, & mutationem eius quod sic potentia dicitur: declarauit quomodo salus, subiungẽs, Contemplans.n. fit, quod habet scientiam. Habitus.n. salus est propria operatio Hi certe, qui secundum habitus operantur, eos magis seruant. Simul autem per hoc exposuit, quomodo illud dixit, ut potentia habet ad entelechiam & actum, & declarauit, de quali potentia, & entelechia dixit: ꝙ de secunda potentia, quæ est secundum habitum, & secunda operatione, ea enim est

pet fectio,

perfectio,& salus operationis propriæ. sicut contemplatiui habitus,& scientiæ perfectio,& salus;est ipsa contemplatio.quod quidem uel nõ est alteratio:in ipsum enim fit incrementum,uel alterum alterationis genus. Qui enim habet sciam,deinde eius operatiões aggreditur,nõ proprie dici possit eoipso,quod illas operatiões aggrediatur,pati,et alterari. Neq; enim ulla in eo facta est mutatio:sed solum perfectio,& habitus manifestatio. Vel ergo ea non est proprie alteratio: Vel si cui placet eam quoq; alterationem uocare,alterum fuerit alterationis genus,& æquiuocum,& non,quod uulgo fertur,& dicitur in ea,quæ est secundum locum, mutatione:quam quidem motum quoq; dicimus. Illud autẽ in ipsum enim est incrementum,est maxime huius susceptiuum,quod non sit huiusmodi alteratio: siquidẽ, alteratio,quidẽ,manente subiecto secundum eius substantiam,secundum passionem est mutatio, ex alio in aliud mutato eo,quod præexistit,id autem,quod in suã ipsius perfectionem procedit,in seipsum incremẽtum, suscipit,idem manens,& nõ ex alia forma corrupta in aliam mutatum.

Quare non recte habet si dicatur,id,quod prudens est, quando prouidet,alterari:sicut neq; domus ædificatorem,quando domum ædificat.

Sicut.n.ædificator,quando iam operatur,nullam secundum artem alteratiõem sustinet:sic neq; , quod est scientia præditum,quando secundum scientiam operatur.neq; sentiens,quando sentit. Ab otio enim & cessatione ad operationem est mutatio:non ex forma in formam:quod facit alteratio.

Quod ergo ducit ad entelechiam & actum ab eo,quod est potentia,iuxta id,quod intelligit,& prouidet,nõ doctrinam,sed aliã cognominationem habeat,æquum est.

Hoc est,id,quod iuxta secundam potentiam consideratur,sicut,quod prouidet,quando ad secũdam operationem deducit,non doceri dicatur ab eo,qđ in operationem ducit. Nõ enim discit ab eo,quod ipsum mutat:hoc autem est scibile,uel sensile. Non enim quicquam ab eo patitur. Quare neq; illud agit.

Quod autem ab eo,quod est potentia,discit et sciẽtiã accipit ab eo quod est actu,& quod docere potest,uel dicendum est non pati ut dictum est,uel duos esse alterationis modos:& eam, quæ ad priuatiuas fit dispositiones,mutationem: & eam,quæ ad habitus, & naturam.

Hoc est,quod secundum priorem potentiam, cuius modi est sciẽtiæ susceptiuum:qualis est puellus,qui ab eo,qui est actu sciens,ad habitum prouehitur. Postquã autem dixit,quomodo habet,quæ ex secundo potentia,in actum fit,mutatio:nunc dicit de ea,quæ ex priore potentia in prius actu fit,mutatione, cuiusmodi est puellus,qui in scientiam deducitur. Quod itaq; sic mutatur inquit ne pati quidẽ omnino dicemus. Proprie enim pati in his,quæ corrumpũtur, dicitur,secundum cõsuetum usum.uel si quis hoc quoq; pati dicat,duos, inquit,esse modos dicendum est patiendi,& alterandi, partim quidem,quando in priuatiõem mutatur, a sciẽdo ad nesciendum traductum,quod est,& proprie passio:quoniam passio corruptio quædam est,& in deterius mutatio. Proprie enim patiuntur,quæ fiunt deteriora,& preterea quando ex contraria forma in contrariam mutatur.& hic enim corruptio quædam est eius; ex quo fit mutatio.& propterea passio eiusmodi est. Partim autem,quando in perfectionem & naturam, id est ad id,quod natura datum est,& quod sibi natura ponit,ut scientiæ susceptiuum,quando iam scientiam susceperit. Quando enim ad id, quod natura insitum est,mutatur; in perfectionem quodammodo eorum quoq; mutatio est,& in ipsum incrementum; nõ similiter autem ad id,quod habet habitum. a priuatione enim in habitum in his fit mutatio, non ab habitu in actum. Prius itaq; passionem diuidens hanc quidẽ dixit in his,quæ ex contrario habitu in cõtrarium mutantur,& si potentia dicuntur:illam uero in iis,quæ ab habitu in operationem procedunt. Nunc autem non sic.sed secunda quidem ne passio quidem omnino est, neq; alteratio. Quare neq; motus fuerit,neq; doctrina quæ est secundum hoc,mutatio. Quod autem est in eo quod est prius potẽtia,dupliciter diuisit,& in id quod est in priuatiõem mutare,quod quidem dixit proprie pati,& alterare,& in id,quod est in habitum a priuatione,quod neq; passio est,neq; alteratio; uel æquoce.

Sensitiui autem prima quidem mutatio fit a generante; quando autem generatum est,habet iam tanquam scientiam, & sentire. Ac quod secundum actum quidem est,similiter dicitur ac contemplari.

Cum de sensibus dicere cepisset, & communiter de omni sensu tractare ꝓposuisset,deinde dixisset, ꝙ sensus in eo,quod est moueri & pati,accidit, uidetur enim sensus esse quædam alteratio,& cum in uniuersum dixisset de agente,& patiente,utrum simile a simili patiatur,uel contrarium a contrario,huic dubitationi alteram dubitationem adiunxit,cur non propria sensoria apprehendit sensus,cum sint sensibilia? hanc autem soluens dubitationem dixit, ꝙ sensus est potentia,non actus. Quare quemadmodum,quod uri potest, a seipso non uritur absq; ustiuo,sic & sensus proprium sensorium non apprehendit,utpote,qui extra ipsum operari non possit. Quoniam ergo nihil ipsum a seipso agit, neq; a seipso patitur,sensus autem sentit eo ꝙ patitur clarum est ꝙ ipse seipsum non apprehendat, hoc est ꝓprium sensorium.cum quo operationes exercet; quandoquidem neq; in seipsum potest agere. Dupliciter itaque sensus est,inquit,hic quidem potentia,ille uero actu.similiter & sentire. Patitur autem,quod patitur,inquit,ab actiuo,& eo quod actu est. lignum enim, quod est potentia,quod ignis patitur ab igne,qui actu est,& discipulus,qui est potentia,quod præceptor, patitur a præceptore,qui actu est. Prius quam ergo passum sit, quod patitur,dissimile est agenti, Passum autem simile est, Est itaque ut simile a simili patiatur,est ut & a dissimili. Si enim quod potentia passiuum est theorema, est agenti dissimile: Sepe autem inquit,& contrarium. Si autem iam passum,simile est, Hinc ergo quoniã omnino uenit ad mentionem eius, quod est potentia, & eius quod actu,& agendi & patiendi,utriusque diuisionem fecit,& dixit,duobus modis esse,quod est potentia,& quod actu est,& ꝙ pati quoq; dupliciter,hoc qdẽ corruptio a contrario,illud uero salus potius; Deinde dixit,quomodo se habet sensus secundum id, quod est pati, ꝙ a sensili quidem patitur,non ad corruptionem ductus,sed perfectiõem. Hæc ergo postquam dixit,nũc dicit quomodo se habet,& secundum id,quod est potentia,& secundum id,quod actu est. Quoniam enim duplex est,quod est potentia,hoc quidem primum, illud uero secundum,hoc quidem secundum solam aptitudinem absque habitu,illud uero secundum habitum citra operationem,dicit ꝙ sensitiuum potentia est secundum aptitudinem semen,& omnino animalis na-

teria. Sicut enim se habet noper natus puellus ad hoc ut sit grammaticus: sic se habet quoq; animalis materia ad hoc, ut sit sensitiua. Quid ergo est, quod id, quod potētia primum est, ad habitum deducit, hoc est, quod potentia quidem est secundum, actu uero primum? Generans, inquit In conceptione enim deducitur aptitudo ad habitum. Sicut ergo puerum ad habitū ducit is, qui est actu grammaticus: sic & semen, & omnino animalis materiam deducit ea, quæ in matre est, natura, ad sensum, qui est secundum habitum. Est ergo cōceptio alteratio, & mutatio eius, quod natura sentire aptum est, ad sensum, qui est secundum habitū. Postquam autem natus fuerit, iam habet habitum. Postquam. n. perfecte insitus fuerit sentiendi secūdum omnem sensum habitus, statim paritur. Sic enim generatur animal cum habitu sensitiuo. Quæ ergo a potentia primo in habitum est mutatio, fit in conceptione ab ea, quæ est in generante natura. Ab habitu autem in actum mutatio fit a sensilibus, & ideo, cum primum natus fuerit, si adsit sensile, id statim apprehendit. Vnde & protinus uagit in non consuetum & frigidum aerem incidens, & non solum cum ambientis aeris contactu concertans, sed & cum uisu luminis. Clarum autem, ꝙ sicut ea sentit, sic, & si reliquorum sensuum sensilia inciderint, omnino, & ea sentiet, sonos dico, succos, & odores. Sic itaq; in sensitiua anima, & quod potentia, & quod actu est, & quæ secundum ea mutatio est ab aptitudine in habitū is est qui generauit: ab habitu autem ad operationem, sensilia, quando & ipsa adfuerint, & quęcunq; alia quibus opus est ad eorum apprehensionem. ut lumen quidem in uisibilibus, & perspicuus, purus, & non caliginosus aer, diuisus autem in sonis, & redolens in odorabilibus. Quoniam autem & in rationali animal duplex est & quod potētia est, & quod actu, quænam fuerit in ea quoq; causa mutationis? Cum est ergo extra corpora, ab eo quidem, quod potentia primum est, omnino separata est, ut quæ sit mens pura. & omnia intelligibilia habens secundum habitum. Postquam autem in generationem decidit, sicut, qui morbo, uel tempore, uel lotione scientiam mutauit, ex scientia in inscitiam mutatur, & fit primo potentia sciens, aptitudinem solam habens, non etiam habitum. Ad habitum autem a præceptore deducitur, uel etiam a sensilibus, ipsa quærens & inueniens, & per particularia ad uniuersalia conscendens. Postquam autem habitum comparauerit, tūc habet uoluntatem, quæ est causa effectiua, ut ab habitu in operationem mutetur. Quando. o. eligit, assumit, quæ in se sunt, rationes ad operationem, dico autem sensilis. Mens autem nullo externo opus habet, sed ipsa seipsam ꝑducit. Huius ergo causam tradit, ꝙ sensus quidem alicuius particularis habet apprehensionem, particulare autem aliquod corpus est. Merito ergo exterius est. Mens autem uniuersalia apprehendit. Vniuersalia autem rationes, seu definitiones. Hæ autem non exterius, sed in ipsa sunt anima. Mens itaq; aliquo exteriore non eget, quod eam perficiat. Dixit autem eam iam habere, ut scientiam, & sentire, non quod animalia, statim ac generata fuerint, scientiam habeant, sed id quod in sensu duplex est uolens ostendere, & quod est secundum habitum, & quod est secundum actum, eum qui est secūdum habitum, sensum scientiæ præsentiæ similem esse dixit. Exempli ergo gratia sciētiam addidit. habet n. sensus sensitiuam facultatem, sicut quādam sciētiam. Sicut enim, quod discit, per disciplinam mutatum habet scientiam, sic & genitum statim eum, qui est secūdum habitum, sensum. Quod enim est in illo disciplina in hoc est generatio. Si autem statim ac fuerit genitum habet eum, qui est secundum habitum, sensum, nō per alterationem ergo fit sentire secundum actum, sicut neque operari secundum, scientiam fit per alterationem. Et illud, Secundū actum, similiter dicitur contemplari, sicut & secundum potētiam sentire, simile est ei, quod est, scire. Sic & secundum actum sentire ei, quæ est secundum scientiam, contemplationi simile.

Sed hoc quidem ab illo differt, ꝙ illius quidem operationis effectiua foris sunt, uisibile & audibile. Similiter autem & reliqua sensilia. Causa autem quòd singularium est, qui est secundum actum, sensus. Scientia autem uniuersalium. Hæc uero sunt in ipsa quodammodo anima. Quamobrem intelligere quidem, in ipso est, quando uelit, sentire autem nō in ipso. necesse est. n. adesse sensile.

Postquam dixit simile esse secundum actum sentire ei, quod est contemplari, nunc dicit quanā ratione differat, ꝙ eius quidem, qui est secundum actum, sensus foris sunt effectiua, externe. n. incidentibus sensilib. sentimus, ea autem, que contemplari possumus, non foris sunt. Deinde & causam addit, cur illa quidem exterius incidant, hæc uero non, ꝙ sensus quidem est singulariū ea autem per se separatim subsistunt, quib. animal quoque ad hoc, ut sit, opus habet. Eo. n ꝙ illis opus habeat sensus animali datus est Scientia autē, ea quæ sunt uniuersalia, apprehēdit. Vniuersalia autem, inquit, sunt in ipsa quodammodo anima. Exacte autem illud, Quodā modo, adiecit: uel quia illud, in ipsa, ut in aliquo loco, sicut & ipse in ijs, quę deinceps sequuntur, dicit, Et recte qui animam locum formarum esse dicunt, non proprie autem illud, uidelicet, In loco. sed secundum proportionem, & conuenietiam, uel ꝙ etiam uniuersalia in singularibus subsistant, quando autem ut uniuersalia, & communia accipiuntur, sunt in anima. Eis. n. communiter suum esse est in intelligenda eorum communione. Intelligentiæ autem in anima. Intelligere autem, in ipso, dixit, sed non in ipsa, hoc est in eo quod habet animam.

Similiter autem hoc habet & in sensilium scientijs, & propter eandem causam, quod sensilia singularium sunt, & externorum.

Non solum, inquit, sensus, qui circa particularia, & sensilia uersatur, externis præsentibus opus habet, ut agat, sed & eę quæ circa sensilia uersantur scientię, cum in seipsis non habeant, ut possint operari quando uelint, sed & ijs opus est, sicut & in sensu, exterius adesse id, circa quod eorū uersetur operatio. Ipse n. circa singularia, & externa, & quæ sęparatim subsistunt, uersantur, ut Politicus: Mechanicus: &, ut semel dicam, particulares artifices. Eorum. n. scientia est circa singularia, ut Politicus considerabit, an hic sit exercitus Imperator assumendus, & ædificator, an sit hoc lapide utendū. Horum autem, quæ sunt particularia, cōsideratio: sciētiæ est, uidelicet, & non sensus. Vniuersalis ergo secundum artes consideratio in his est. Quæ autem ab artib. circa singularia fit contemplatio, non amplius in his. Materia enim & instrumentis opus est.

Sed de his quidem aperte dicendi fuerit quoq; occasio postea. nunc autem tantum definitum sit, quòd cum nō sit simplex, quod potentia dicitur, sed hoc quidem, ut si dicamus puerum posse exercitus ducem esse, illud uero, ut eum, qui est in ætate, sic habet sensitiuum.

Quomodo uniuersalia cōtemplari in nobis, & quomodo actiuus intellectus particularia apprehendit, nūc

differt

differt de his considerationem. De his.n.in tertio libro dicit. Cur autem eius, quod est potẽtia, & eius qđ actu est, diuisiõem fecerit, nobis in memoriam reducit, uempe ut ostendat, quomodo dicantur animalia, quãdo nõ sentiunt, sensum habere potentia. iuxta secundam.n. potentiam, quæ de ijs, qui actum iam habent, prædicãtur, de quibus nec pati, nec alterari proprie dici posſit. in ipsum enim est incrementum & non in contrarium mutatio, ut dixit.

Quoniam autem est innominata ipsorum differentia: de his autem definitum est, quod sunt alia, & quomodo alia: necesse est uti eo, quod est pati, & eo quod alterari, ut proprijs nominibus.

Quoniam utitur eo, quod est pati, & eo, quod est alterari, ut proprijs nominibus, in sensu, qui est secundũ actum, dixit aũt, ꝙ nec pati, nec alterari sentire est, caussam, cur his nominibus, in eo quod est sentire, utitur dicit. quóniam, inquit, est innominata harum facultatum differentia, neq; enim proprijs nominibus distinctam habemus utranq; facultatem: ratione autem didicimus quænam sit harum facultatum differentia, necesse est, ut utamur in his eo, quod est pati, & alterari, ut ꝓprijs, nominibus: quia ut dicebam, non sunt in usu, quæ sint illis imposita nomina.

Sensitiuum autem potentia est, ut sensile iam actu, quemadmodum dictum est.

Quia dicturus est sensitiuum pati a sensili, non sine iusta ratione presumit, potentia sensitiuum esse ut sensile est actu. hoc autem prius dixit etiam, quando quærebat, an simile a simili patitur, an dissimili. Potẽtia autem est sensitiuum ut sensile, iuxta secundam potentiam, neq; enim passum, nec a contrario habitu mutatum, ei assimilatur, sed eius forma suscepta. Neq; enim albus fit sensus, sensilis forma suscepta (quare nec pati, nec alterari proprie dicitur) sed formæ rationem in se cognitiue suscipiens. Sicut.n.ceram dicimus id esse potentia, quod annulus: eo ꝙ ab ipso passa id fit, quod ille actu, nõ ipsius materia suscepta, sed solum forma, sic & sensus a sensilibus passus ipsorum formas in se impressas incorporaliter habet. Differt autem, ꝙ cera quidem ipsa fit formæ materia, quæ est in annulo. Sensus autem non fit sensilis materia, sed ipsi illius forma cognitiue imprimitur. Habet aũt sensus aliquid plus quã cera. Cera enim & si sit materia formæ, quæ est in annulo, non tamẽ per totam ipsam formam suscipit, sed in superficie. Sensitiua uero facultas per totam uitalem formas sensilium imprimit.

Patitur itaq;, cum non est quidem simile: Passum autem assimilatur, & est quale illud.

Postquam dixit superius quomodo dicitur pati, qđ patitur a simili & a contrario, hoc etiam sensui quoq; accommodat, ꝙ anteq̃ quidem passus sit a sensili, nõ est ei secũdum actum similis, ei autem similis, eo modo, qui sæpe dictus est. Cum autem proposuisset de omni sensu communiter dicere, sensitiuæ animæ definitione tradidit, ꝙ ipsa talis est potentia, qualia sunt sensilia actu eius, quæ est secundum operationem, sensitiuæ animæ tali uidelicet existente operatione, qualia sunt sensilia. Si autem est eiusmodi, sensitiua fuerit anima ex necessitate inseparabilis, siquidem est facultas, per quã, quod eam habet, sensilibus assimilatum, eo quod ab eis quodammodo patitur, & alteretur, ea apprehendat.

Dicendum est autem secundum unumquenq; sensum de sensilibus primum. Dicitur autem sensile tribus modis. Quorum duo quidem per se sentiri dicimus, unum autem per accidens. Duorum autem, hoc quidem proprium est uniuscuiusq; sensus, illud uero omnium commune.

Postquam rationem tradidit, & sensitiuam facultatem definiji, ꝙ est potentia, id quod sensile, & dixit qđ non passa quidem a sensili est dissimilis: ab eis autẽ passa, fit illis similis, transit ad separatim dicendum de unoquoq; sensu: quoniam, sicut iam dixit, in quibus, quod communiter prædicatur, non est genus, sed uox æquiuoca, non est sufficirus communis definitio ad rei naturam nobis significandam, sed uniuscuiusq;, ꝙ ab æquiuoca uoce significatur, seorsum oportet definitionem tradere: quando neq;, quæ est generum definitio ad singulas species cognoscendas satis est. Vniuscuiusq; autem sensus definitionem traditurus, prius de unicuiq; sensui sensilibus tractat, propter sæpe dictam ratiõem. Deinde de ipsis operationibus, & sic de facultatib. quæsiuerit autem quispiam, cur non ante communem sensus definitionem prius de simpliciter sensili tractauit. Dico ergo, ꝙ huius simul definitionem comprehendit in communi sensus definitione: ubi elementorum sensum esse dicebat per se uel per ea, quæ eis accidunt, & rursus, cum dixit, ꝙ actu sensile, hoc est potẽtia sensus, & ꝙ sensitiui effectiua foris sunt singularia. intellectui autem in ipso, & uniuersaliter. Per hæc ergo omnia, qđ est simpliciter sensile, significauit: ꝙ ea, quæ elementis accidunt, quod particularia, ꝙ ea, quibus sensus secundum actum ab eis patiens assimilatur, qui prius erat eis potentia similis. Porro & hic de unicuiq; sensui sensilibus separatim dicturus, prius quandam tradit diuisionem omnium in uniuersum sensilium, quot modu dicantur, ut quæ sunt proprie sensilia, a sensilibus per accidens, quæ neq; propria sunt ratione sensilia, sepatãs de his uerba faciat, ne & illa incidant, & doctrinam perturbent. Tribus ergo modis, inquit, dicuntur sensilia. Sensilium enim alia quidem sunt per se sensilia, alia uero per accidens, Et eorum quæ sunt per se, sensilium, alia quidẽ sunt communia sensuum. alia uero uniuscuiusq; propria. Vniuscuiusque ergo sensus sunt ꝓpria sensilia, quæ illi soli subsunt. ut uisui quidem colores, auditui soni: olfactui autem uapores; gustui uero succi seu sapores: tactui, quæ ei sunt coordinata, caliditas, humiditas, frigiditas, siccitas, resistẽtia seu repercussio, grauitas, & similia. Propria autem ea dicuntur sensilia, ꝙ nulli alij sensui subsunt. neque.n. uisus uaporis, uel succos, uel tangibilia apprehendit. neque nullus alius sensus, quæ sunt alij sensui apprehensibilia, apprehendit. Hæc ergo sunt propria sensilia Cõmunia autem sensilia dicit esse quinque: motum, quietem, numerum, figuram, magnitudinem. Ea autem omnium dicit esse communia: non ꝙ unumquodque eorum omnibus sensibus subsit, sed ꝙ unũquodq; pluribus, & non uni, quædam autem simul omnibus. Magnitudo.n.est commune sensile uisus, & tactus. Videmus.n.magnum esse hominem, uel magnum montem, & tangentes quoq; sentimus, magnam esse, uel paruam molem, quæ subijcitur uel interuallum. Si autem sonum quoq; dicimus magnum sentire, uel paruum: hic secundum conuenientiã & proportionem magnitudo accepta est, nõ proprie. Magnitudinem.n.nunc dicimus continuam esse ex cõmunibus sensilibus, Magnus autem sonus est qualitatis intensæ, uel remissæ declaratiuus. Quare exile, uel uehemens magis proprie in sonis dicere conuenit. Figura autem commune est & ipsa sensile tactus, & uisus. Figuram autem dico, non ꝙ hic est triangulus, uel

circulus:hoc.n.est rationis dicere, Figura est, quæ ab una linea comprehenditur, uel tribus, uel quotcunque illæ fuerint, sed ꝙ simpliciter est quidpiam circunscriptũ. Oĩs autem circũscriptio fit secundum aliquam figuram. Itaq; & irrationalia, cum in paruam terræ altitudinem, & leniter accliuem inciderint, ad transeundũ conscendunt: ut quæ sciant, ꝙ si circunscripta magnitudo, & ꝙ transire possint. cum autem in ualde altum, & arduum, & præcipitem locum casu uenerint, ne transire quidem tentant: ut quæ simul magnitudinem sentiant, & figuram. Quare & ipsius formæ & figuræ exilis quædam, & obscura est eis perceptio. Eas itaq; uias fugiunt, quæ in acutum uel concauum sunt figuratæ: eligunt autem planam, & quæ in recta est. Numerus autem cõmune est omnium sensilium. Videmus.n. quinque fortasse esse homines. Sed & palpantes hoc ipsum scimus. Atq; audientes scimus, plurium, uel paucorũ, uel unius uocem esse, quæ ad nos peruenit. In his antẽ dubitauerit quispiam, quomodo Aristoteles dicens numerum esse commune sensile, non solum alijs aduersatur Philosophis, ac ipsi rerum operationi, sed sibijpsi. Cum.n.in Physica dixisset tempus esse numerum motus, numerare dixit solius esse mentis. Nihil.n. inquit, potest numerare, præterq̃ anima, & animæ mens. Quomodo ergo illic solam mentem numerum dicit apprehendere, hic autem sensum? Dicimus ergo ipsam quidem numeri formam mentẽ apprehendere. Sensus autem non, ut tantum numerum, apprehẽdit, sed simpliciter ut eum, qui plures contineat: uel unitatem & ut minorem, uel multitudinem, uel maiorem. Mens est autem, quæ per sensum numeri quodq; formam cognoscit. Quod autem auditus quoq; hũc numerum apprehendit, clarum est. Aures perniciũ strepitus quoque pulsat equorum, inquit ille. Scit.n. eas, quę accesserunt uoces plurium esse, quam unius. Quod autem gustui quoq;, & olfactui sensilis est numerus, clarum est. Sentit.n. & odoratus differentes odores: ut quando bene olens, & male olẽs uapor simul accesserit. Sunt autem & specie differentes uel bene olentes, uel male olentes. Similiter & gustus, si misceatur absinthium cum melle utrunq; simul sentit. Et motus quoq;, & status sunt omnium sensuum cõmunia sensilia, præterq̃ gustus. Si enim ex eodẽ loco ad nos sonus peruenerit: sentit id constitisse, quod sonat. Si autem non ex eodem, sed & alius ex alio: sentit moueri. Et in uaporibus similiter. Tactum quoq; manifestum est sentire, id ꝙ mouetur, & quod stat. Sentit certe corpus quod est in aqua, ea uel consistente, uel diffluente. Nunquid autem & gustus, si gustabile prætercurrit sensorium, sentit motum uel statum? Siquis ergo uirgam melle unxerit: deinde eam per os circunferat, apprehendet succum non stantem. Quod si quis huius causam tactũ esse dixerit, non gustum. non magnopere contẽdimus. Est ergo numerus omnibus quidem sensilis. Status autem, & motus præterquam gustui, reliquis. Figura autem & magnitudo tribus. uisui: auditui: olfactui. Per accidẽs autẽ sunt sensilia. Per seipsum.n. uisus apprehendit colorem, uel figuram: Per accidens autem, ꝙ hoc est Socrates. Est enim intellectus substantiarum apprehensiuus. Vniuscuiusq; autem propria sensilia sunt reliquis p accidens sensilia. Viso.n. aliquo flauo, ut arbore, quæ styrax dicitur, dicimus, Vidi aliquid bene olens. Per accidens.n. bene olens me uidere dico. Et olfacta styrace, dico me flauum olfecisse. & si sonuerit argentum, dico me argẽtum audiuisse, uel album, audiuisse. Similiter & si fuerit lignum, quod sonat. Et in omnibus similiter. Gustato enim melle, quispiam dicit flauum gustasse. Hæc ergo sunt omnia per accidens sensilia: & sunt unicuique ex alijs sensilia. Quæ sunt itaq; propria sensilia, & quæ cõmunia, & quæ per accidens, dictum est. Quomodo autem ea a se inuicem discernantur, & quæ sint ea, quæ unicuiq; figuram & characterem præbeant, sciemus cõtextum persequentes. Sciendum aũt; ꝙ quæ uisui, & auditui, & gustui subiecta sunt, sensilia. communibus a consuetudine nominibus appellata sunt. Visus quidẽ colores, auditus autem, soni. Gustus uero, sapores uel succi. Quæ autẽ tactui, & olfactui subiecta sunt, nõ amplius cõibus nominibus appellata sunt. Si.n. tangibilia, uel odorabilia dicas, nõ est eorum denominatio: sed eorum habitudinis, quæ est ad sensum. Sicut & si in reliquis uisibilia dicas, uel audibilia, uel gustabilia. Sed neque uaporum nomine utemur pprie in odoratu. Vapores.n. sunt & qui ex aqua ascendunt, sed non odorabiles. Vni quidem odoratui quædam oppositio contraposita est, quæ est secundum bene olens, quæ quidẽ ut dixi, proprie impositum commune nomen non habet. Similiter neq;, quæ tactui subiectæ sunt, plures oppositiões: calidum, frigidum, siccum, humidum, durum, molle, & reliquæ.

Dico autem proprium, quod non contingit alteri sensui sentire, & circa quod non contingit decipi: ut uisus, colorem: auditus, sonum: gustus, succum:

Propria sensilia ab alijs discernit, ꝙ non alij sint sensui sensilia, ꝙ neq; communia, neq;, quæ secundum accidens sunt sensilia, habent. illorum.n. plus uno apprehendimus. Ac de communibus quidem sensilibus clarum est: De his autem, quę sunt secundum accidens, ꝙ non solum, uiso hoc albo, per accidens sentimus, ꝙ est Socrates: sed & audita uoce, rursus per accidens substantiam cognoscimus & nõ solum uisu cognoscimus hoc lignum, uel aliquid eorum, quæ bene uel male olẽt sed & odoratu. Postquam.n. talem odorem sensimus, etsi nõ conspexerimus, substantiã scimus, ex qua odor est, & colorem. Similiter & gustu cognoscimus substantiam uel tactu. Gustu quidem, ꝙ est mel, uel quid tale. Tactu autem, panem, lapidem, carnem: & similia. Hæc est ergo una eorum, quæ sunt proprie sensilium, & cõmunium, & eorum, quę sunt secundum accidens distinctio. Alia uero, quod circa propria quidem sensilia secundum naturam habentibus sensibus; & ex quibus locis apprehendi sua natura apta sunt sensilibus admotis, circa ea non falluntur. At circa ea, quæ sunt cõmuniter sensilia, & per accidens, fit deceptio. Neq;.n. si ægri fuerint, nec præter naturam se habuerint sensus, neque si a suis spatijs, & interuallis seiuncta fuerint sensilia, apprehendunt: Nec si consulto, & de industria sita sint: neq;.n. a tergo positos uidet uisus colores, sed qui sunt anterius. Ita.n. ei natura datum est. Sed neque anteriora a quouis interuallo: sed quando & ea adfuerint & præterea lumen. Circa communia autem sensilia fit error & quæ sunt per accidens. Hoc.n. albo eminus cõspecto, quod album quidem est, scimus, utrum autem lapis est, uel lignum, uel quid eiusmodi, ignoramus, & sæpe erramus, aliud pro alio existimantes. Et uoce quidẽ audita, eo autem non uiso, quod uocem edit, circa locũ erramus, unde uox est. Atq; locus quidem est eorum, quæ sunt secundum accidens, sensiliũ, ut deinceps ostẽdemus. Præterea autem, & circa figuras fit error. Itaq;

&, quę

&,quæ sunt rectilinea,eminus aspectu rotunda esse uidentur:& quę angulos habent,angulis carere. Sed & q̃ sunt rotunda,rectilinea esse uidentur ijs,qui secundum ipsam lineam eminus se applicant,quod fit in luna dimidio orbe cæsa. Lineam itaq;, quod est illuminatum a non illuminato discernentem, rectam existimamus, cum sit rotunda. Sed & quidpiam,quod mouetur,uidentes,stare putamus,quando procul fuerit : & quod stat moueri. Vt quando nauigantes terram moueri putant:seipsos autem stare. Similiter & magnitudines quæ cominus,& eminus apparent,non se nobis similiter exhibent,Neque per aerem, & aquam. Maiora enim apparent,quæ per aquam. Sed & circa numerum fit error. Pluribus itaq; simul canentibus auditis, propter similitudinem unam uocem esse putamus,& quæ sunt procul discreta,unita sæpe ducimus.

Tactus autem plures habet differentias. Sed unusquisq; quidẽ de his iudicat: & nõ fallitur,quòd color,neq; quòd sonus,sed quid est quod est coloratum,uel ubi uel quid est,quod sonat,uel ubi. Talia ergo dicuntur uniuscuiusq; propria.

Non sicut gustus succorum solum est apprehẽsiuus & uisus colorum & olfactus odorum:& auditus sonorum :sic & sensilia tactus licet uno nomine complecti. Vnusquisq; enim aliorum sensuum circa unam oppositionem uersatur. Visus enim circa album, & nigrum & quæ interiecta sunt. Gustus autem circa dulce, & amarum,& quod intercedit. Odoratus uero circa bene olens & male. Auditus autem circa sonum grauem, & acutum. At qui tactus circa plures oppositiones uersatur,quæ non possunt sub unam cõmunem oppositionem reduci. Leuia.n & aspera apprehendit : dura, & mollia grauia,& leuia:frigida,& calida,humida,& sicca que quidem sub se inuicem non sunt. Vnde & deinceps dubitauit,nũquid ne sensus quidem tactus est:uel si etiam est sensus,nõ unus est,sed plures:siquidem alij quidem unam oppositionem apprehendunt,ipse autẽ plures. Sed & plores habet differentias tactus, quarum apprehensiua causa est. Non propterea autem hoius magis q̃ aliorum,alienum est iudicium. Sed unusquisq; sensus similiter iudicat de ꝓprijs, nec in eius fallitur. Illud.n Sed unusquisq; de his iudicat, de omnibus dixit sensibus:non de solo tactu,sed eius est deceptio circa illa,quibus propria sensilia accidunt. Non enim circa id,in quo color est deceptio:sed circa id,in quo color est,neq; circa sonum,sed circa id,quod sonat : quæ sunt sensilia per accidens.

Communia autem,motus,quies,numerus,figura, magnitudo. Talia enim nullius sunt propria:sed omnibus communia. Etenim & tactui aliquis sensilis motus est,& uisui. Per se itaq; hæc sunt sensilia.

Postquam de proprijs sensilibus dixit, nunc dicit de communibus. Cõmunia autem hęc dicit,ꝙ nullius proprie,sed omnium sunt cõmunia. omnium autem dixit, non ꝙ ea quinq; sint,quinq; sensibus sensilia,nõ enim unumquodq; eorum omnibus sensile esse uidetur:sed ꝙ hæc quidem omnibus. illa uero pluribus,ut iam diximus. Potest enim magnitudo secundum conuenientiã & proportionem in odoratu quoq; accipi, & gustu. Sunt enim & hi proprie magnitudinis apprehensiui,ille quidem in odoribus:hic uero in succis, etsi non nouit in his consuetudo nomen magnitudinis.

Secundum accidens autem dicitur sensile, ut si album sit Diaris. Per accidens enim hoc sentit,ꝙ huic albo accidit,quod sentit.

Postquam dixit de ꝓprie sensilibus, dixit autem, & de communibus:nunc dicit,& de his,quæ sunt per accidens, In hæc.n.tria sensilium diuisionem fecit. Dicitur autem hic Diares fuisse amicus Aristo. eius itaq; feruntur ad eum epistolæ. Album ergo,quod in hoc est, per se quidem uidet uisus:per accidens autem ꝙ est Diaresnouit. Quædam autem exemplaria habent, Diaris filius.

Quare etiam nihil patitur,quatenus tale,a sensili.

Propria quidem sensilia a communibus sensilibus, & ijs quæ sunt secundum accidens,distinxit:ꝙ circa illa quidem error non accidat,circa hæc autem nonnunquam accidat. In collo.n.columbæ,& in eiusmodi, quęcunq; habent uariorum colorum mixtionem uarietas, & mixtio,& quæ est ad radium,quædam eorum habitudo,ꝙ ea alias aliter apprehendantur,& decipiamur, causa est. Nunc autem ab ijs,quæ sunt per se, sensilibus ea quæ sunt per accidens,discernit. Ab ijs enim quæ sunt per se inquit,sensilibus patiuntur sensus. Non ita autem & ab ijs, quæ sunt secundum accidens. Et qđ propria quidem sensilia agant circa sensus, clarum est. Quod autem & communia,hinc manifestum est. Qđ acutos.n.habet angulos aliter agit circa uisum(eum.n. molestia afficit,)q̃ quod obtusos habet angulos, & est magis planum,& carens angulis. Iam uero & circa tactum perspicuum est,ꝙ non similiter aguot diuersæ figuræ,sed aliter quę acutos haber angulos,& quæ obtusos, uel nullos. Similiter & in motu & statu. Neque.n. similem affectum sustinet auditus,sonum,qui mouetur uel qui stat,audiens. Similiter & odoratui fit quidam diuersus ab ijs affectus:etsi eorum proprietates operatione exprimere non possumus. Sed & tactus aliquem alium affectuũ patitur,cum mouetur tangibile, & aliũ quando stat. Si.n non ita esset,in fluentes stãtes fluuios cum una sit aquæ continentia,& eodem mõ, quatenus aqua est agit in tactum,non simul sensu perciperemus ꝙ mouetur,etsi stat,ꝙ stet. Et ex hoc ergo clarum est, ꝙ fit ob hæc sensui diuersus affectus. Neq; uero dicendum est,quomodo se habet & in numero. Diuersum enim affectum patimur,cum plures, quam cum unum audimus. Vnde & a uocũ multitudine commouemur, & concutimur. Quod quidem non eueniret,nisi a multitudine aliquid pateretur auditus. Sed & duos colores uidentes,& si sint similes,uisu aliter afficimur. Et hoc fit manifestum,si duabus simul lucernis uisus se applicet. nam & hic uisus dimouetur,& excutitur in sensilium apprehensione. Atqui hoc non pateretur,si unitum esset,quod duarum lucernarum ignitum est, sed & plurium. Vnde autem & multitudinem tactu apprehẽdimus,uel gustu,nisi ab ea diuersum affectum patiamur? Nisi quispiam ad hoc contradixerit, quod tactus,quando sentit multitudinem, non alium patitur affectum. Sed quia per uniuersum corpus tactiua est facultas,plures sunt partes,quæ apprehendunt ea quæ appropinquarunt : & sic imaginatio, uel ratio potius colligit,quod sunt plures,qui tetigerunt, Nunquid autem hoc ipsum contingit, & in uisu? Cum enim alij uisus uisibili aliter se applicant,accidit ut cum facultas quæ iudicat,sit circa corpus diuisibilis,& diuulse ac diuisim uisibilia apprehendat,confundatur uis imaginatiua, quæ plures simul typos non potest admittere. Quare non alium affectum sensus sustinet. Oportet enim si non imaginatio confundenda eum,unũ & cõtinuũ sensus affectum ad eam trãsmitti. Præterea aũt & magnitudo aliqđ agere uidebit & in uisum,& in tactũ.

A maiore n. colore, uel maiore calido magis congregátur, uel disgregantur sensoria: Tactus itaque & uisus uel tātam habet magnitudinem, uel in tanta est magnitudine: si quidem sub eo, quod est in minori similiter magnitudine albo. At qui quatenus album, uel quatenus calidum fit, magis aget magnū paruo: multum pauco. Sed ad hoc dixerit quispiam, quod cum densæ sunt facultates, firmiores, & ualidiores fiunt, atq; adeo seipsis potentiores euadunt: ut in grauibus clarum est, coeuntes quidem certæ grauitates grauiores fiunt, q̄ quando erant disiunctæ. Qñ ergo in maiore fuerit subiecto color: etiam si idem qualitate fuerit: magis aget confirmatus, & ualidior effectus a similium cohærentia, & continuitate. Quod & in igne quoq; fit. Si plus. n. fuerit, magis urit. Sciendum autem, ꝙ communia sensilia a proprijs separata sensilibus in sensus nihil penitus agunt, Neq; sunt omnino apprehensibilia, sicut figuram uisus non apprehenderit, si, quod figuratum est, coloris expers fuerit. Sed neq; tactus, si nullam, ex simplicibus qualitatibus habeat. Et in reliquis similiter. Quare uideri possint & ipsa esse ex ijs, quæ sunt per accidens, sensilibus, per alia. n. sui apprehensionē præbent. Sed dico, si, quæ sunt per accidens, sensilia, propter hoc ipsum in sensus nihil agunt: ab his autem sensus patiuntur, non fuerint. s. per accidens sensilia, sed secundario quidem fortasse sensilia, ueruntamen per se. Et sicut non, quoniam sine lumine uel perspicuo, uel eo, quod intercedit non agūt propria sensilia circa sensus, propterea ea esse dicimus per accidens sensilia: sic & si communia sine proprijs non agant, quoniam cum illis omnino sunt, & agunt secundum hoc & eius sensilia fuerint, circa quos agunt. Quare si quis sensus ab his non patitur, ei non fuerint sensui sensilia, nisi secundum accidens. Quæsiuerit autem quispiam, si quæ sunt per accidens sensilia sunt substantiæ, eas autem sola ratio cognoscit, instrumento sensu utens: quam ob causam etiā omnino per accidens sensilia dicuntur: qui fit, ꝙ canis dñm cognoscit, & asinus præsepe: & si quid aliud eiusmodi in irrationalibus uidetur? Dico ꝙ non, ut substantias, hæc cognoscunt, sed ut tales figuras, quæ sensui amicæ, uel infestæ fuerint, eisq̄ am adhærentia typos in imaginatione cognoscunt. Si autem in irrationalibus quoq; eorū sensus est, figurarum dico: & numerorū: & reliquorum discernunt. n. quod sibi aptum est, & conueniēs ab alieno: & quod mouet appetitum persequuntur: sicut & multitudinem sentimus, & numerū, & hinc quoque quispiam, ꝙ ea sint per se sensilia confirmabit. Agunt n. circa irrationalia animalia. Neq;. n. ab eis cognoscetur. Illa. n. nihil per accidens sentiunt qm̄ neq; ratiocinari possunt. Quæ. n. sunt secundum accidens sensilia, in sensus nihil agunt, & ratione opus habent, quæ ex alijs ratiocinando colligat. Sed & locus est, per accidēs sensilis, ab eo. n. nihil patiuntur sensus. Neq;. n. formā loci apprehendit sensus, nisi ut figuras, idq; non propter se, sed eo loco ꝙ in loco est. Quare & hic quoque est ex sensilibus quæ sunt secundum accidens. Qđ autem cōia sensilia non sunt per accidens sensilia, sed per se, est & logice hoc modo ostendere. Si. n. figura, & magnitudo, & numerus, & motus, & status sunt sensilia neque. n. sunt intelligibilia. Quæcunq;. n. sunt, uel intelligibilia sunt, uel sensilia. Si ergo non intelligibilia sunt, quæ dicta sunt, sunt secundum se sensilia. Si autem sensilia, oportet esse sensum, qui ea apprehendat. Quod. n. est sensile, sensu est sensile. Si ergo neq; ullus alius sensus ea per se apprehendit: neq; ullius ex quinq;, sunt ꝓpria sensilia: quod restat nisi ut uel omnium, uel plurium sint cōia? Si. n. neq; his per se, neq; alijs secūdum se fuerint apprehensibilia ne fuerint quidem penitus sensilia. Atqui nec sunt intelligibia. Neq; ergo sensilia fuerint, nec intelligibilia. quod fieri non potest. Præterea autem & magnitudo in uisum quoq;, & in tactum aliquid agere uidebitur, a maiori enim colore, uel maiore calido cōiungunẗ sensoria, uel disiungūtur. Tactus, & uisus uel tantam habet magnitudinem: uel in tanta magnitudine albo similiter existente. Atqui quatenus est album, uel calidum, magis aget.

Eorum autem, quæ sunt per se, sensilium sunt propria propriè sensilia, & ad quæ uniuscuiusq; sensus substantia natura est.

Quænam sunt secundum accidens sensilia aperte declarauit. Ea uempe, quæ sua natura non sunt sensilia, insunt autem ijs, quæ sunt per se, sensilibus Albo autē accidere dixit Diaris filium. Non, ꝙ albo Diaris filius accidat, neq;. n. substantia accidentib. accidit, sed ꝙ fortasse accidat hoc uisibile album Diaris esse filiū. Quod autem nihil patiatur uisus a Diaris filio, quatenus Diaris est filius, signum est ꝙ per accidens eū uisus sentiat. Cum autem sint duplicia per se sensilia, hæc quidē cōmunia, illa uero uniuscuiusq; sensus propria: uniuscuiusq; propria ea esse dicit, ꝓprie sensilia. cuius causam declarauit dicens. Et ad quæ uniuscuiusq; sensus substantia natura est. Si enim uniuscuiusq; sensus esse est ad propria sensilia, hæc sunt maxime sensilia. Ad aliqđ n. est sensus. Ad aliqđ aūt sunt, quibus est unicuiq; sensui. Et ea sunt maxime, ꝓprie sensilia: uisui quidē ad uisibilia, auditui autē ad audibilia, & in reliquis similiter.

Cuius ergo uisus est, hoc est, quod uidetur.

Postquam communiter dixit de sensu & sensilibus & de unoquoq; sensu seorsum est dicere aggressurus: prius differit de unicuique sensui sensilibus, & ante omnia de uisui sensilibus, quandoquidem ante alios quoque de uisu differet. Deinde dicit quod id, quod uisui est apprehensibile, color est: &, quod oratione quidem explicatur, usitatum autem nomen nō habet, cuiusmodi sunt Lampyres, & squamæ, & quædam alia. Deinde definit, quidnā est color, nempe id, quod est motiuum eius, quod est secundum actum, perspicui. Quoniam ergo in coloris definitione meminit ꝑspicui, docet nō qđ nam sit perspicuum, quod natura quædam est, quæ in pluribus inest, in aqua, in aere, in uitro, & in alijs, colorum transportatrix, quæ non præsente, quidem luce, potentia est hoc ipsum perspicuum, actu autem fit per spicuum præsente lumine. Quoniam ergo lucis meminit, de ea prius uerba facit. Cuius ergo uisus est, subaudiendum apprehensiuus, hoc uidetur.

Visibile autem est & color, & quod licet quidem oratione dicere est autem sine nomine. Clarum autem erit progressu, id quod dicimus. Quod enim uisibile dicimus, color est.

Postquam dixit, quod, cuius est uisus apprehēsiuus, & circa quod ipsa facultas operatur, hoc est uisibile, deinceps subiungit, quænam sunt uisibilia & color, & q̄dam alia, quæ commune quidem nomen non habent oratione autē explicantur. De quibus in progressu dicet, ut sunt lampyres, capita piscium, squamæ oculi echinorum, testæ marinorum, quę in luce quidem non uidentur, sed in tenebris. Neque enim eis, color est se uidetur, quod in eis igneum quid apparet in tenebris. Est enim coloris proprium in luce uideri. Quod autem est in eis igneum, in luce non uidetur.

Quod

Quod enim uisibile est, color est.

Hoc autem est, quod in eo est, quod est per se uisibile. Per se autem non ratione, sed in seipso causam habet, quod sit uisibile.

Cum dixisset in progressu nobis apertum fore, quaenam sint ea innominata, quae uisibilia esse dixit, transit ad dicendum de colore, sed ut de uisibili. id ergo est, inquit color, dico aût uisibile, quod in eo inest, quod est per se uisibile Per se aût uisibile, dicit superficiem Quo autem per se uisibile superficies, ipse explicauit. Non.n. inquit, sic per se dictum est, ut rõne per se.i.definitiõe. In demonstratiuo.n.dicit. Per se esse, uel, quod in subiecti definitione adsumitur, ut animal.& rõale in definitione hominis: ea.n. per se homini insunt: uel cuius in definitione subiectum assumitur, ut in simitatis definitione, naris, & in definitione paris, & imparis, numerus Ea.n.per se numero insunt. Dicimus.n. parem esse numerum, qui in duas partes scinditur. imparẽ aût numerum, qui in duas partes diuidi non põt. Similiter simitatẽ esse concauitatẽ in nare. Non sic aût, inquit per se uisibile, superficiem: sed ut, quae in se habet causam, ut sit uisibile. Id autẽ est color. Qui.n.in superficie color est, id est uisibile:& eũ uisus apprehẽdunt. Neq;.n. apprehendunt eũ, qui est in profundo, colorẽ Perspicuos.n. lapides uidemur quidẽ uidere per uniuersum profundũ coloratos, sed uisu fallimur. Eo.n.quod sunt perspicui lapides, per pfundum transeunt uisus, uel colorum operationes. Per solũ autem colorẽ, qui est in superficie, lapides apprehendimus, & propterea uidemur eum quoq;, qui est in profundo, colorẽ uidisse. Huius autẽ signum est, quod si uitri, uel perspicui lapidis una supficies colorata fuerit, totũ corpus nobis uideatur per profundũ esse coloratum. Et si ad non coloratam superficiem aspexerimus, ipsa quoq; eiusdem nobis coloris esse uideatur, cuius & colorata, & si illo colore colorata non fuerit. Vitreorũ itaq; speculorum externam superficiẽ plumbi colorem hr̃e putamus et interius colorata pocula toto corpore colorata esse uidentur, ut pote quod uisus per pspicuum extremam superficiẽ uideant, & illius colorem apprehendant. Quid igitur, dixerit qspiã, in perspicuis lapidib. non uidemus, si quempiam alienum colorẽ interiectum esse contigerit, ut quae in electro intercipiuntur, culices? Porro & in alijs perspicuis lapidib. si quem alienum colorẽ in pfundo in aliqua esse parte contigerit, fit nobis sensilis. uisu itaq;.s. apprehendente colorem, qui est in profundo, sic euenit, ut fiat distinctio eius qui interiectus est, alieni coloris a reliquo. Dico ergo, quod si fit qdem, qui est in profundo in aliqua parte perspicui lapidis, alienus color acrior & uehementior, quiq; sensum magis feriat, q̃ is, qui est in toto lapide, color apprehẽdunt eũ uisus, pp̃ter eam quae est in lapide, perspicuitatem. Sed si sit imbecillior, non fit eius apprehensio. Sunt.n. quaedam gemmae apte perlucidae, ut sardiae, & q̃dam aliae, coloratae: non per profundum, sed q̃ in profundo sunt albae, quae quidem ad profundum usq; eodẽ colore coloratae esse uñr, nẽpe, quod uisus profundum non apprehendat. In quib. aũt interiectus apparet alienus color, eo quod imbecillior color est, qui est in superficie, nõ impediuntur uisus, quo minus apprehendant eũ, qui est in aliqua profundi parte, profundiorem colorem. Si itaq; uitri exiliore.& nõ satis copioso colore tinctũ alteram superficiem nigro pfundo illueris, totum tibi nigrũ uidebitur. Atqui non totum est nigro coloratum. Quare & si in gemmis trãslucidis coloratam profunditatem cernere uidemur: nõ reuera quidem profunditatem, & si colorata fuerit, sed solam superficiem apprehẽdimus. Quemadmodum.n. & si uisus per aerem uel aquam permeantes, qui interiecti sunt colores uident. qui.n. in quouis sunt translucido, colores uides, eorũq̃dem certe, q̃ nñr non pertingit ad profundum usq; uisus, sed secundum solam superficiem ea apprehendit. Sic & translucidis lapidib. cõtingit propter eam, quę in illis est, perspicuitatem, q̃n non totus lapis a uehementi aliquo, & efficaci colore occupatus fuerit, qui interiectus incidit color, uñ, propter lapidis perspicuitatẽ. Ipse qdem, qui ut color, secundum solam partis superficiem, in qua est, uidetur, non autem uniuersum profundum. Quoniam ergo, qui in superficie color est.i.uisibile, ptoptierea secundum se uisibile superficiẽ dicit, ut q̃ sit subiectũ eius, quod est p se uisibile.

Omnis autem color est motiuus eius, quod est secundum actum perspicuum. Et hoc est eius natura. Quapropter non est uisibilis sine luce. Sed omnino unusquisq; color in luce est uisibilis. Quare de luce primum dicendum est, quid est.

Hęc fuerit coloris definitio, ab accidente, & proprio ipsum declarans, non a substantia. In libro.n. q̃ est de sensib.& sensilib eius definitionem, q̃ est a substantia, tradidit. Dicit ergo colorem esse motiuum eius, quod est scd̃m actum perspicuum.i. illuminatum. Quod.n. nõ est illuminatum, est potentia perspicuum. Motiuũ autem, pro eo quod est perfectiuũ. Est.n eius lux quoque pfectiua, quatenus ipsum pficit, & actu perspicuũ reddit. Perfectiuus uero est eius & color, quatenus per traiectitiam eius facultatem ad operationem deducit. Appatat.n.ipsum & quodammõ disponit a colore, q ipsum quodammõ subigit & cõprimit, ut natura subigi citra ullum affectum põt, idq; uisui tradit. Sed lux qdem eius est perfectiua, quod est potẽtia perspicuum. Ipsum.n perficit, & actu perspicuum reddit. Colores autem sunt perfectiui eius, quod est secundum actum perspicuum. Ipsum autem pficit, nõ quatenus est perspicuũ, sed quatenus, quod scd̃m actum est, perspicuum, est potentia traiectitium, & colorum annuntiatiuum. Postq̃ ergo colores adfuerint, actu fit tale. Si ergo color est motiuus eius, quod est secundum actum est perspicuum, quod autẽ secundum actum est perspicuum, est illuminatum, & p eius motum uidere euenit, propterea ergo sine lumine non uident colores. Necesse est itaq; ei, q de uisibilibus dicturus est, ut de luce disserat, eo quod sunt colores uisibiles. Postquam autem dixit colorem esse motiuum eius quod est secundum actum perspicuum, quod actus perspicui lux est, declarauit, subiungens, Quapropter non est uisibilis sine luce. Nõ uisibilis autem.s.color, perspicui n.actus lux est. Color autem motiuus est eius, quod est secũdum actum perspicuum. Qm̃ ergo ei, qui de uisibilibus est disputaturus, de lumine necessario dicendũ est, Primum, inquit, dicamus de lumine, sed quoniam lux perspicui actus est: antequã de luce uerba faciat, de perspicuo disserit.

Est aliquid perspicuum. Perspicuum autem dico, quod est quidẽ uisibile: non per se aũt uisibile, ut semel dicã, sed per alienũ colorẽ.

Cum iam dixisset quod sibi quidem propositum est de uisibilib dicere, ad disserendum aũt de uisibilibus, de luce necessario dicendum est, ad dicendum uero de luce, de perspicuo prius agendum est, de eo disserit. Perspicui itaque differentiam ab alijs quoque uisibilibus, de eo autem coloribus, tradidit, dicens uisibile esse perspicuum, nõ propter proprium, sed pp̃ter alienũ colorẽ. Colorẽ aũt dicere lucem. Est n. uelut color pspicui &

nunc quidem ipsam colorem dicit. progrediens autem exactius dicit, Veluti colorē. Lux n. est color. Perspicuum itaq;, inquit, quod per se nō uisibile, sed accepta luce, quę alienus color est, sic fit uisibile: luce autem uel ignis, uel ea, quæ est ex cœlestib. sole, luna, & astris dubia aōt esse mihi vr oratio. Videri. n. possit esse & uisibile perspicuum, & non uisibile. Si. n. in olla, uel aliquo alio eiusmodi uase, lucernā deposueris, lumine per foramē sursum ascendente: si in aerē, qui est super foramen, per quē lucem emittit, suspexeris, ipsum illuminatum nō uidebis, nisi forte uel tectum, uel aliquod aliud corpus solidū esse superius contigerit, Nam quantum in se quidē est, uideri non posset. Nunquid ergo, ꝙ, qui in ipsu sunt colores, appareant, est uisibile per accidēs? Qd autem in particulari hoc exēplo diximus, hoc etiā in lumine solari est dicere. Nunquid aūt, ꝙ solari lumini solida undiq; corpora obuia fiant, propterea fit uisibiliu, qui est circa nos, aer? Clarum. n. est, ꝙ quocunque respexerimus, siue sursum siue deorsum, siue oblique, & ad latus, uel cœlum, uel terram, uel aquam uidemus. Qd si, ut in prædicto exemplo in superiorem locum respicere possemus, in quo solari lumini corpus solidum non occurrat: fortassis io ea parte non uideremus illuminatō aerē. Sic ergo uidebit illumioatus aer, quantū in se est, nō esse uisibilis. Sed qm̄ aperte scimus, qn̄ dies est, & qn̄ nox, non alio sensorio, q̄ uisu iudicantes, nec nos solū, sed & quæ rōne carent, animalia: speluncas. n. subeunt, & ex eis exeuot noctē discernentia, & diem: hac. s. rōne fuerit uisibilis illuminatus aer: & quēadmodum, qm̄ sine lumine non est uisibilis, ppea nec uisibile ipsum dicemus: qn̄quidem neq; quicquā aliud sine lumioe uideri pōt. Er nō solum sine lumioe, sed & eo, ꝙ interiectum est, & pspicuo opus est, ad hoc, ur fiot uisibilia: & ideo sensuum sumptuosissimō esse uisum dicebat Timæus, eo ꝙ pluribus, quam alij, ad pprias operationes exercendas opus habeat: Sic ēt illuminatus aer in luce non vr, nisi in solidum corpus lumen incidat, propterea oe uisibilis quidem fuerit. Si. n. lux nihil est aliud, quam actus, & perfectio eius quod est potentia pspicuum: lux autem nullo alio iudicat, quā uisu, est uidelicet illuminatus quoq; aer uisibilis, quateuus est illuminatus, et si alijs indiget Lux autem uou est aeris substantialiu qualitas. Quare nec proptet propriam qualitatem est uisibiliu, sed propter alienam, dico autem lucē quam colorem abusiue appellauit, eo quod maxime uisibilis color est.

Eiusmodi autem est aer, & aqua: & multa ex solidis. Non. n. quatenus aqua, neq; quatenus aer, est perspicuum: sed quòd eadem est in his utriusq; natura, & in æterno, quod supra est, corpore.

Non. n. per solem aerem, & aquam uidemus ut quæ perspicuum habeant, sed & per multa solida corpora, sunt aūt multa eiusmodi. Vt gēmæ, cornua, uitrum, gypsum perspicuum, & multa alia. Quare si ut plurib. corporib. est pspicuū clarum, ꝙ nō quatenus aqua, uel aer uel aliquid aliud ex perspicuis, perspicuum habet. si. n. secuodū aliquid eorū esset perspicuum, ut, si aer eēt, nō esset, quod oō est aer perspicuum. Nunc aūt sunt perspicua, & quæ non sunt aerea. Similiter & in alijs. quare est aliqua perspicui natura, quæ in plurib. subståtijs, & subiectis esse habet. Quemadmodum. n. est humiditatis natura, uel caliditatis, uel oīs, ut paucis absoluā, qualitatis: ipsę autem qualitates, cum alię sint præter subiecta, plurib. insunt corporib. sic est & perspicui natura, q̄ est in plurib. subiectis, ut quæ sit alia ab ipsis. In his autē utrisq; dixit. i. in aere, & aqua: qm̄ eorum alioqui meminerat, ut quæ sint maxime perspicua. Perspicuitatis autem ait esse particeps, & quod superiorum corporum æternum est. Dicit autem ipsam sphærarū effusam latitudinem. Sunt autem oēs perspicuæ. Videmus n. quæ in primo mobili sunt, astra per alias spæras, Ipsę ergo sphæræ sunt perspicuæ At non itidem & astra. Vnde & per interpositiooem, sui inuicem aspectum auferunt. Hinc. n. solis est defectus, cum ab interposita luna eius lumeo adimitur. Si autem esset perspicua: nō subter eum currens eius lumen obscuraret & aliæ stellæ subter cutrentes interpositione, & congressu aliarū stellarum nobis aspectum adimunt. Vnde clarum est, ꝙ non est in astris natura perspicui.

Lux autem est huius perspicui actus, quatenus est perspicuum. Potentia autem in quibus hoc est, & tenebræ.

Postquam dixit quid est perspicuum, ꝙ uisibile quidem, non per propriū autem colorem uisibile, sed per alienum, coofert se ad dicendū de luce: & dicit lucem esse actum perspicui quatenus est perspicuū, pro eo, qđ est, eius forma, & perfectio. Cum. o. potētia perspicuū, si lux accesserit, eiq; formam dederit, & ipsum perfecerit, ipsum actu perspicuum effecerit. Est. n. in aere, & aqua, & eiusmodi perspicui natura: quæ si lumen quidem oon adsit, non est actu perspicua, neq;. n. eius colorum aliquid uiderimus. Si adsit autem lumen, habet propriam formā, & perfectiōem. Si lux itaq; adsit per aerem quidem uel aquam uidemus. Per terram autem non utiq;, ut quæ io se s. potentia non habeat perspicuū naturam. Eorum autem, qui de luce dixeruot, hi quidem eā dixerunt esse corpus. illi autem incorporeum. Quod lux nō est corpus, neq; uero ex uisu per aliquorum corporū emissionem uidere fit, oportet hoc ipso probato, ꝙ fieri nō possit ut uel lux, uel uisus corpus sint, sic eam, q̄ est Aristot. de hiu exponere sententiam, & deinceps, q̄ ad eam spectant, dubitationes considerate. Si itaq; secuodum aliquorū corporū emissionem sic uidere, qūo fieri pōt ut simul ac suspexerimus, simul & semel cœlum repente apprehendamus? Qūo fieri pōt, ut absq; tempore tm̄ spatium moueatur? Ostēsum. n. est duorū Zodiaci signorū esse distātiam a terra usque ad cœlū. Quæ. n. a centro est, sepatio ęqualu est duorū signorū sexanguli lateri. Er triplus est ambitus ad diametrū. Est autem, ꝙ a centro est, dimidium diametri. clarum est ergo ꝙ cum uniuersus diameter quatuor signa habeat, & pterea ambitus duodecim habeat, dimidium diametri duo habet signa. Qūo ergo fieri pōt, ut corpus tm̄ spatium moueat? ipse qdem motus oīum uelocissimus, dico autē primi mobilis, duab. horis sextā uniuersi partē, dico aūt duo signa, mouet. Qūo ergo nō est ab oī ratione alienō, ut quæ ex uisu corpora eotittunt ipso quoq; primo mobili uelocius moueri psumantur, Rursus si per radios, q sunt corpora, uidemus: qn̄, cum suspexerimus, qoartam cœli partē uidemus. oīno oecesse est, ꝙ uisus, q per aerē proceduot, uel transeant, & sic corpus per corpus transiuerit) ꝙ neqt fieri) uel ipsum secent, & si secant, nō oporteret nos neq; cœlū, oeque ea, q̄ sunt oisibilia, scdm̄ continuitatē uidere. si quidem non per totū aerem procedunt, sed ipsum secaot. Clarū est, ergo ꝙ partes uisibilium, qua sunt sub partib sectis aeris, uideri oequeant. Et sic nihil eorum q̄ vnr, cōtinoum uidemus, sed diuisum per partes. Præterea, qm̄ suspicientes quartā cœli partē uidemus. si p corporeorū quorundā radiorū emissionē fit uidere, necesse, ē ut

uisus

uisus eiusmodi corpora statuamus, ut a nobis ad cœlum usq; pertingant, & eius quartam partem cõprehendãt quod quidẽ absurdum est, ex parua oculi parte, uel potius non toto, sed ex pupilla, tanta corpora emitti dicere, ut quartã uniuersi partẽ cõprehendãt. Sed ad hęc dicunt, ꝙ uisibiliũ fit occursus ad uisus. Quædã.n. lumina ex cœlestibus emittũtur, & quæ quidem occurrentia uisui, sui apprehensionẽ præbent. Ad hoc dicimus, ꝙ si non ipsis cœlestibus se applicat uisus, sed luminibus, q̃ ex ipsis exeunt: unde sciunt astronomi magnitudines astrorũ, unde motus: unde distantias: unde coitus & recessus, & quæcunq; alia de cœlestib. demonstrãt? Tanq̃.n. ipsas sphæras apprehendant, sic de eis demonstrationes faciunt. Deinde ipsa quoq; lumina, quæ ex eis exeunt, necesse est uel corporea esse, uel incorporea Si corpora itaq; fuerint, iisdem refellentur rõnib. quibus eos, qui lucem corpus esse dicunt, refellimus. Si aũt incorporea, quisnam usus est uisuum emissionis, & occursus? Si.n. incorporei omnino actus fuerint, etiam si nullus fuerit penitus occursus, ad uisus usq; ueniẽt. Et sic de uisu & lumine idem dicent, ꝙ Aristoteles, ut paulo post sciemus. Vt paucis aũt complectar, si uidere fit secundũ eam emissionem, quæ fit ex oculis, uel corpora esse necesse est, quæ emittuntur, uel lineas, ut dicere uidentur Mathematici. Sed si lineæ quidẽ fuerint uisus, qui exeunt. s. secundum signa uisibilia attingunt. Videre autem fieri dicunt, ꝙ uisus uisibilia attingant, secũdum signa ergo attingunt. Secundũ signa ergo & uisibilia apprehendent. Magnitudines ergo nõ apprehendent, quod est absurdum. Si autem corporea: uel esse pforatã circa pupillam corneæ partem necesse est, quod falsum, est enim continua, & postquam perforata fuerit, humores quoq; statim effundũtur, uel corpus p corpus transire, quod & ipsum fieri nõ potest, uel p quosdã poros seu meatus uisus exire necesse est. Sed ꝙ corpora quidẽ non sunt poris seu meatibus prædita, in libro de generatione ostensum est. Et alioqui necesse est aliquas omnino esse magnitudines, & corpora in tunicis, quibus intercipiuntur meatus. Per illa itaq; nequaquam fieri potest, ut uisus procedant. Quare nõ oporteret uidere pauimentũ, seu quiduis aliud, secundũ cõtinuitatem, sed aliquas quidẽ partes uidere, aliquas uero non. Visibilis.n. partes, e quarum regione sitæ sunt magnitudines, quæ meatus intercipiunt, eæ ut uideanť nequaquam fieri põt Nihil ergo secundum continuitatem uisum est, quod quidẽ sit præter rei ueritatem, et id quod apte fit. Sed neq; ut incorporeus actus ex oculis exeat, fieri potest, Vel.n. cũ propria figura exit, uel non. Si cum propria quidẽ figura, in alio esse subiecto omnino necesse est. Qm̃ ergo sensitiua facultas uita q̃dam est: neq;.n. fieri potest, ut quod non uitam habet, sit sensus particeps, cui aũt uita infuerit, illud facit uiuere, & sensitiua ergo facultas ex oculis egressa, cũ in aere fuerit, uel in aqua, uel, ut semel dicam, in aliquo eorum quæ sunt perspicua, illud facit uiuere. Est itaq; & animatum: qđ est ridiculum. Vel si ita non est, erit uita in non uiuenti, quod fieri non põt. Maxime aũt, si uisiua facultas actu exiens ex oculo, fuerit in aere, uel aqua, uel eiusmodi, ille erit, qui uidet, & qui sensitiuus factus est. Quòd itaq; nihil ex oculis ꝓcedit, neq; corpus, neq; incorporeũ, & ex alijs quoq; multis probari potest, hæc tamen sufficiunt, quæ dicta sunt. Quod autem lux corpus non est, hinc clarum est. Si.n. corpus esset, quomodo fieri posset, ut corporis tam citus, & tã repentinus esset motus? Simul.n. ac super horizontem seu finitorem sol euasit, repente sine tempore, qđ super terram est, hemisphærium illuminatur. Et si absconsam lucernam in domũ intulero: deinde extra operculum eduxero, ꝓtinus simul & semel tota domus illustratur. Quomodo ergo fieri posset, ut sic corpus sine tp̃e moueretť? Deinde si lux corpus est, cũ sit simplex. s. simplici motu mouebitur. Simplices autem motus duo sunt, qui secundum rectum, & qui secundũ circulum Si itaque recta moueatur lux, uel, cum sursum moueatur, deorsum non mouebitur. Vel, si deorsum moueatur, sursum nõ mouebiť, nunc aũt & sursum, & deorsum, & a dextris & sinistris uidetur moueri. Quodcunq; autem corpus recta fertur, uel, qui sursum est, uel, qui deorsum, motu mouetur. Quod autẽ non mouetur circulo, ex ipsa rei euidentia clarum est. Si.n. in angustam domunculã altera parte longiorem lucernam intulero: in domunculæ principio statim recta totũ illuminauerit, & si inferne posita fuerit, q̃ superne quoq; sunt, illuminauerit, & si supne, similiter quæ inferne. Ostendũt aũt, & qui pspectiua demõstrant, ꝙ secundum rectũ lux procedit, & nõ secũdum circulũ. Si.n. asserem persoraueris, uel in eo incisionem aliquam feceris: & in altera quidem asseris parte secuudũ incisionem lucernam accenderis, in altera autem parte asserem statueris, ueniet, quod p incisionem ingreditur lucernæ lumen, in alterã tabulam. Si ergo a luce, quæ est in assere, rectam extenderis, per id qđ est incisum, transibit ad lucernam. Fit itaq; secundum rectũ, uidelicet, lucis motus. Quare si non secũdũ rectum moueť: ut corpora, neq; eo, qui sursum est, solo neq; eo, qui deorsum est, solo motu mouetur, neq; secundũ circulum, oẽ autem corpus uno prædictorũ motuum moueť, uidetur lux nõ esse corpus, Rursus, si lux est corpus, necesse est oĩno, si per totũ quidem aerem, ꝓcedit, esse corpus in corpore, si aũt non p totum, sed uel ipsum scindit, uel per eius poros, & meatus ꝓcedit, necesse est nõ in oĩ parte aeris lucem esse, Sed esse aliquas quidem eius partes illustratas, alias uero obscuratas quare neq; omnis aer erit illuminatus, neq; ubiq; erit aer, sed ubi lux quidẽ fuerit, non esse aerem: & ubi aer, non esse lucem: & sic cõtinget ut lucẽ, & aerem respiremus aliqñ uero & lucem tm̃, nõ etiam aerem: ut quando pipsum illuminatum nos respirare cõtigerit. Hæc autẽ sunt manifestæ absurda, & præter ipsam rei euidentiã. Oporteret autem & uentum, dum simul coactus, & cõtinuus moueť, oẽm quoq; locum undiq; obscurare, in quẽ inciderit, extrudẽtem lucis corpus, uel locum certe obscuriorẽ reddere, utpote q lucis corpus eius partes extruserit, & in eorum locis fuerit. Nunc autẽ hæc non eueniunt. Videmus aũt, ꝙ & illuminato aere iidẽ sunt aeris actus. Spiramus.n. similiter, & refrigeramur. Atqui lucis certe naturæ insitum est, ut aerem calefaciat, nõ refrigeret. Accedit his, ꝙ qñquidem, qui lucem corpus esse dñt, luminis sphæram quandã ex sole procedere inquiunt, qm̃ & sol ipse est sphæricus, est autẽ & aer quoque sphæricus, oĩno necesse est lucis sphæram ad nos ꝓcedentem, uel aeris sphęram trudere & sic eius locum occupantẽ, qui circa nos est, locum illuminare, uel nõ trudere, uel per ipsam ꝓcedere, Si itaq; aerem trudit, & eius locum occupat, erit aere uacuum illuminatum hemisphęrium, ꝙ fieri non põt. Sicut.n. dixi omnia aeris opera fiunt, etiam uniuerso, ꝙ circa nos est, illuminato. Si autẽ non truserit, nec illuminauerit, ut, qđ ad nos non perueniat. Si autem p ipsam procedat, erit

corpus,quod per corpus procedet ,quod fieri nõ pôt. Si autem dixerint,corpus immateriale posse per corpus procedere,id certe dicitur quod maxime fieri nequit.Sic enim fieri posset,ut cœlum esset in milio. Præterea si ideo,ꝙ sit immateriale,potest per corpus procedere procederet non solum per aerem,sed & per aliud quodlibet. Quid enim uetat,si,quatenus est immateriale,potest corpus per corpus procedere,quo minus per omne quoq; procedat? Oporteret itaq; lucem per solida corpora transire per terram inquam,& aliquid ex similibus Cur ergo,cum sol est sub terra,non lucē quoque uidemus uel per terram procedentem ? Deinde,si lux,cum sit corpus,per corpus aere procedit,oportet totum densius,& crassius fieri. Nunc autem contrarium est,quod uidetur. Subtilior enim fit,& magis tenuis,luce suscepta,quod quidem nō usu ueniret,si corpus esset. Quemadmodū.n.si terra aquam continuerit, nec maior ex utrisq; locus factus sit, quod ex utrisq; corpus est,omnino crassius fieri necesse est. Sic & aerē crassiorem esse necesse esset,si lumen inesset. Nunc aūt contra,sit illuminatus subtilior. Si quis autem dixerit aduersus eam,quæ de lucis motu est,rationem insistēs, ꝙ radij quidam sunt,qui a sole depēdēt,& motus trāsitu illuminant,eo non egentes motu,qui superne est, a sole enim semper dependent in terram,hoc quidē est maxime præter ea,quæ cernuntur. Similiter.n.& sol illuminat,& luna,& ignis,& alia omnia. Non poterit autem hoc dicere,& in igne & in aliquo alio. Et quando in tenebris exili cum collisione ignem accendero in maxima domo,lux totam domū fine tempore cōprehendit. Iam uero & condensato aere sol non quidem apparet totus uero,qui circa nos est,locus comprehenditur. Deinde & de solaribus radijs sciscitabor, utrum corpus sunt,an incorporei,& utrum per totum aerem radij feruntur,uel non totum,& eædem rursus dubitatiões incident. His ergo & talib. adducti necessario cogimur neq; lucem,neq; uisus corpus esse dicere. Quid ergo quō sit uidere,& quænā est lucis natura? De uidēdo ergo primū dicimus Aristotelē sequentes,ꝙ habet, quod est perspicuū,nempe aer, traiectricem colorū facultatem,cū sit ipse coloris expers. Si n proprium aliquem colorē haberet,ad alios traijciēdos colores ei impedimento esset Certe,si uitrum,quod colorē non habet,omnes traijcit colores,neq;.n.quæ sunt obscura,et uix apparentia,adeo exacte traijciet:habet itaq; & aer per omnem sui partem traiectricē colorum facultatē. Est enim totus per totum seipsum perspicuus. Quod enim hic situm est,& qui ante,& qui retro,& qui,ut semel dicam,in omni parte sunt,uident. Operationes ergo quædam ex uisibilibus,citra affectionem ullam, in aere insunt,ipsum non colorantes. Neq;.n. sua natura ut coloretur,aptus est. Vnde per eandem aeris partem diuersi uidentes diuersos colores uidemus. Quod quidem non fieret,si ipse coloratus esset. Neq; enim simul posset colorari contrarijs. Vt si O,aer esset: M ,autem nigrum album uero L,uideret autem A,album.B,aūt nigrum:procedent nigri,& albi operatiōes per aerem. Si autem per O,procedunt,cum sint contrariæ:clarum est,ꝙ ipsum non colorant. Neque enim fieri potest,ut eadem pars contrarios simul colores suscipiat. Quod autem in duobus,idem & in pluribus coloribus licet dicere Cum enim plures sunt,qui uident:& plura, quæ uidentur uenient plures colorum operationes per eundem aerem inuicem concurrentes. Si autem coloratus esset aer,hoc nunquam fieret. Transeunt ergo per inuisibile colorum operatiōes,& uisui propria subiecta renunciant,ipsos,inquam,colores,in ipsum quidem sensum agētes,taliter,uel taliter in ipsum uero perspicuū aliquem affectum non immittentes. Neque quærere oportet ,quomodo coloris operatio a ꝓprio subiecto progressa ad uisum uenit. Fit enim in subiecto aere:& sic per eum agit in uisum. Sicut fabri operatio ꝓcedit per securim in lignum,& in lignum quidem agit, ei talem uel talem figuram præbens,in securim autem oihil tale agit,quale in lignum Sicut ergo in his,sic & in luce dicimus operationem quandam incorpoream ex illuminatiuo corpore in perspicua immitti,quę eam suscipere sua natura apta sunt. Et sicut ignis etiam a nobis longe situs nos calefacit:non,ꝙ ipse ad nos ueniat, sed ꝙ ipse quidem sibi ꝓximum aerem calefaciat , qui ab igne pati sua natura aptus est:calefactus autem ille talis fit,ut possit & ipse,quæ iuxta se sita sunt, calefacere ,& id ad totum usque fit ,& sic ea quoque,quæ ab igne sunt longissime remota,calefacit. Et primo quidē ab igne,proxime autem,& per secundam rationem,ex ijs,quæ iuxta sita sunt. Sic & perspicuis corporib. per ordinem sitis(sphæræ enim se inuicem attingunt,& deinceps extremam sphæram attingit , qui circa nos est, aer,& deinde eam aqua)Sol ergo proxime in id , quod iuxta se situm est,corpus,& quod eū attingit,agens, ipsum facit actu perspicuum. Illud autē sic factum habet facultatē,ut & ipsum,in ea,quæ prope sunt,ut & ea talia faciat:& sic ad ultima usque procedit illuminatiua facultas,non solis operatione ad ultima citra intermedium ueniente,sed propinquis,& primo patientib. ualentibus & ipsis in susceptiua similē operationē exercere. Si autem repentina fit in omnibus operatio, & sicut si quis funis longi,& extensi summum mouerit,totus funis sine tempore mouetur,propter partium continentiam,priore,quod cohęret, mouente , sic oportet intelligere in lucis quoq; operatione fieri,eo ꝙ omnia mundi corpora per seriem se inuicem attingant. Est ergo lux non corpus,sed perspicui operatio,quæ est per spicua,quæ quidem fit ab effectiuo. Effectiuum autem primo,& maxime proprie sol est. Secundo aūt, quæcūque,ꝙ alicuius ex eo fluxus partem nacta sint, fiunt & ipsa illuminatiua,sicut luna:& astra:& ignis. Primum n.lucis fontem Deus in Sole collocauit. Sic ergo dictas omnes dubitationes effugiemus,Et neq; corpus p corpus procedet neq; fieri non poterit,ut repentina & tēporis expers simul & semel fiat operatio, cū sit incorporea. Sed ad hæc,quę de luce,& uisibus statuimus, nobis dubium mouent: Si corpus non est lux,& uisus,unde ergo,quæ in speculis fiunt,reuerberationes seu reflexiones? Vnde & quę in balnearij solijs? ūde,& quę ex radiorum sit refractatione,collisio,& ex eo calefactio? Qui fit,ꝙ promontoria planitie minus calescant ? Cur autem,si uisibiliū operatiōes sunt in aere,nō &,q̃ sunt posteriora,uidemus? Si.n.per omnem sui partē aer habet colorū operationes,ut satis declarat,ꝙ qui undiq; uident,eundem colorem uideāt,ut si ponaſ,a,color, circa eum aūt sint plures uidētes,b,c,d,e,f,g,oēs ipsum uident:clarū est autem hoc iō fieri,ꝙ aer per oēm sui partem colorum operatiōes habet . Quod si ita est,cur nō &,quæ a tergo sunt,uidemus ? Vnam ergo his omnibus solutionem afferemus, ijsdem suppositionibus usi in dicendo de operationibus, quibus usi sunt, & qui corpora dicunt uisus, & lucem. Sicut ergo illi statuunt

tuunt uisus, & radios secundum rectas lineas emitti, & a planis, & leuibus corporibus per æquales angulos reflecti: & ideo ea quoque, quæ sunt in speculo, simulacra apparent, non nostris quidem uisibus ad uisibilia refractis: sed illis operationibus ad nos, propterea ergo neq; quæ retro sunt, uidemus: qm̃ operationes ad uisus secundum rectam feruntur. Non aliter autem per rectam e uisibilibus ad uisus operationes deferentur: quam si uultu aduerso fuerimus. Operationes.n. semp sunt in aere citra ullam affectionem: itt nos aũt non aguot, nisi qñ sensilia fuerint directo uisui opposita. Sicut neq; ui sus per se uisibili se applicāt, nisi ei directo obiecti sint. Propterea ergo, qui a tergo sunt, colores, ne si oblique quidem aspexerimus, non uidemus, quamuis in aere sit colorum operatio eo ꝙ non recta ad uisus feratur operatio. Sic ergo lucis repercussiones, & operationum uisibilium, fieri dicimus a planis, & leuigatis corporibus, ꝑ æquales angulos refractus operationibus: & ppea eadē uisuum ratione, qñ contigerit speculum talem situm habere ad nos: & uisibile, ut, quæ in ipsum operationes inciderint: inæquales etiam angulos reflexe ad oculum ueniant, ea etiam, quæ non sunt oculo directe opposita, uidemus: ut, quę sunt retro, uel superne uel inferne, uel oblique. &, quæ illi dñt simpliciter in uisu, ea nos immutabiliter in operationibus dicentes, q̃ cernuntur, seruamus. Quid.n refert, an uel ab oculo recte procedētes ueniant ad speculum, uel a speculo ad uisum reflectantur, siquidem eadem & illi, & quod Arist. dicit, supponit? Sed hic quidē in operationibus, illi uero in egrediente uisu. Innumerabilia autem absurda, & quæ fieri nõn possunt, eam, quæ est de egrediente uisu, suppositionem consequuntur. Est ergo potius eligenda Arist. suppositio, quæ & quę cernuntur, seruat & absurda declinat. Vnde ergo in aere calor sit, si quidem Sol nõ est calidus, radij autem corpus non sunt? Si n. corpus non sunt, attritus non est. Si autem attritus non est, q̃uo aer calescet? Quód n. attritus sic calefaciat, ut ignitum etiã reddat, si frequentior fiat, ex rei euidantia clarum est. Ex lignis certe, & lapidibus, & ferro collisio accenditur ignis. Quin & in ignarijs, nisi sic radium ad id, quod accendere uolumus, adaptauerimus: ut non obtusum angulum radiorum refractio efficiat: sed sic acutum, ut duplicatus fere in unam tectam definat: & sua densitate aerem, qui est interceptus, atterat, accensio fieri non potest: & id sensiliter uidemus. Quare ab ijs quidem, qui radios corpus statuunt, quæ manifeste cernuntur, colliguntur, at oon itidem ab ijs, qui operationes. Q̃uo.n. calefaceret eius, quod non est calidum, operatio? Q̃uo autem attritus fiat ab incorporeo? Ad hæc ergo dico, ꝙ, quemadmodum ab anima, quæ non est calida, uiuificati ua quædam operatio fit in corpore, quæ innatum calidum excitans, animal uiuificat, postquam autem recesserit anima, statim quoque calidum innatum extinguit: sic & uiuificatiuam quandam operationem ex sole dico inesse in aere, eamq;. quod insitum est aeri calidum, mouentem ipsum calefacere. Et sicut animosa seu irascibilis animæ facultas, & si non sit calida, postquam tñ fuerit cōmota, quí circa cor est, sanguinem calefacit: similiter & cura calefacit, quamuis sit incorporea animæ operatio: sic & solem sanis est probabile, quamuis non sit calidus, uiuificatiua sua operatione, quæ lux est, eã, quæ est in aere, caliditatem excitantem ipsam calefacere. Si autem calefactiua operationibi plus est operationis, illic quoque caliditatis plus esse necesse est. Quare, cum in repercussionibus dupletur operatio, & exiguũ, qui intus est aerem comprehendat, utpote a maiori operatione exiguo aere calefacto, non per attritum: sed ꝙ dicto iam modo moueat in natum calorem, inre contingit accensionem fieri. Quód autem meridies magis calefcat, quam aurora, & uesper, rursus easdem causas reddemus: ꝙ oriente quidem, & occidente sole reflexæ operationes obtusos angulos faciunt, & multum aerē intercipiunt, ppea minus calefaciunt. Et alioqui Sol & oriens: & occidens per multam caliginem ad nos accedit, caligo autem aquosa est, uapor.n. & ppea minus calefaciunt operationes, quæ per multam caliginē ad nos accedunt. ꝙ autem plus est caliginis uersus orientem, & occidentem, quam uersus id, quod est supra uerticem, hinc planum est. Statuatur.n. unus quidem stans circulus, terra: alius autem exterius ex caligine terram ambiens. Quæ itaque ex centro terræ.s. emittuntur æquales erunt Quæ.n. ex quouis circulo ad circunferentiam rectæ lineæ emittuntur, erunt inter se æquales. Si aũt a nostra habitatione rectas emiseris, siquidem in cœlum, clarum est, ꝙ qm̃ tota terra centri ad uniuersum rationem obtinet, & si sint inæquales, tñ, eo ꝙ, ut ad uniuersi magnitudinem, sit earum dña sensu non perceptibilis, æquales erunt. Si autem a nostra habitatione ad caliginem lineas miseris, qm̃, ut in Meteoris ostensum est, non in magnam altitudioem fertur a terra uapor, sunt quidem certe & montes, qui nubes transcendunt, neq; uero nos in centro habitamus, ex necessitate non erũt inter seinuicem æquales. Sed minimæ quidem, quæ in uertice: reliquæ uero, eæ quidem, quæ ab eo, quod est supra uerticem, plurimum distant, sunt maximæ. Quæ autem ei, quod est supra uerticem, sunt propinquiores; minores sunt. Est autem earum quæ ex superficie ducuntur, in qua & habitamus, rectarum minima, quæ est in uertice, maxima autem, quæ per centrum, reliquarũ autem, quæ ad uerticem quidem magis accedunt, minores, reliquæ uero maiores Io calido aũt, & longiori tpe supra terram manens, magis calefacit. Lumini.n. hoc natura insitum est, ut qñ in leue aliquod, & splendidō corpus inciderit, sic in illud agat ut & ipsum similem operationem remittat ut in argento, & speculis, & in aqua, & uitris, & alijs plurimis. Quodcunque ergo corpus luminis operationem admittit, ad eam quoque remittendam sua natura aptum est, præcipue autem plana & leuia corpora ut quę dicta sunt. Propterea ergo & luna, solis luce accepta, quæ hic sunt, illuminat. Et hoc esse dicimus refractionem seu repercussionem luminis, quæ fit ab ijs, quæ susceperunt, & exercere similiter operationem possunt. Aestate itaque, & meridie, cum plures similes operationes in eodem fiant, aerem magis calefcere contingit. Sic ergo quæ aduersus ea, quæ de operationibus dñr, afferuntur, dubitationes soluunt. Sed ad hoc dico, quod prius dicebam, ꝙ quemadmodum luna, quæ solis operationes suscepit, & per sui corporis splēdorem illuminatur, ipsa quoque sua natura apta est ad operationem contra reddendam, & ea, quæ hic sunt, illustranda: sic & alia sunt plurima, quæ lucis operationibus acceptis, ad eas quoque contra reddendas sua natura apta sunt, ut aqua, uitrum, argentum, æs: &, ut semel dicam, leuia & splendida omnia. Quando ergo a leuib. corporibus reflecti dicitur operatio, nihil aliud dicitur, quam ꝙ eiusmodi corpora, quæ lucis & uisibilium operationes susceperunt, non easdem numero, quas susceperunt, reflecti, & reuerberati faciunt, sed ꝙ eiusmodi

quoque operationes cōtra reddere sua quoque natura apta sint. Et ppea diligētiam & studium adhibemus, ut sic illuminentur igniaria, ut, quę a sole operatio in ignē incidit, & quæ ex eo rursus fit, a seinuicem non differ, sed prope sint, & ea dēsitate calefaciāt. Eadē & in uisu. Sit ergo hoc sic tractatum. De illo nō citra rōnem quispiā dubitauerit. Si nō per uisuū emissionem uidere fit: sed uisibiliū operationes ad oculum ueniūt: unde nam interualla, quæ inter nos sunt, & ea: quæ uidentur, cognoscimus? Si.n. ad oculum usque operationes ueniretent, & quæ longe sunt, & quæ prope, eodem modo cerni oporteret. Si aūt uisibilium distantias cognoscimus: non ad nos. s. imagines seu uisiliū operationes ueniūt. Quō autem imaginari possit quispiam figurarum: & colorum operationes uenientes per aerem? sed ad hoc dicebat Philosophus, non operationes uenire ad oclm: sed totum, ut semel dicam, aerem omnibus esse uisibilibus repletum. Hoc aūt est & magis dubium: & multo magis absurdum. Primum.n. & hoc ipsum adhuc manet dubium. Si.n. aer coīter uisibiliū simulacris & imaginib. plenus est: unde interualla cognoscimus? Oporteret.n. & ꝙ ualde longe est, & quod prope, eodem modo apparere. Sed neq; oporteret, quæ sunt longissime, sensum effugere, siquidem totus aer omnibus simulacris plenus est. Sed ad hoc fortasse dixerint, ꝙ sicut, qui uisus statuunt, eos longe procedentes imbecillos esse dicunt: & ppea, quæ procul sunt, non uidere: idipsum & nos in operationibus ponimus, eas longe procedentes imbecillas fieri. Sed ad illud quid dixerint? Si.n. totus aer est plenus imaginibus, quis est usus, ut dicentes statuamus secundum rectam operationes, pcedere? Oporteret.n. ea, quæ non longe sunt a nobis, & quæ, ut paucis dicam uidere possumus, quoq; aspexerimus, uidere, cum totus aer penitus sit simulacris plenus. Cur ergo cœlum non uidemus, & unumquodque uisibilium, nisi ad ea aciem intendamus? Qui autem Aristotelis sniam defendere uoluerit, hanc ipsam operationem in testimonium adducere poterit. Videmus.n. ꝙ, qñ per speculum flauo, aut alio colore tinctum, solis radius transierit nihil affectus, nec quicquam passus aer manens, & speculi colorē quendam, & figuram traijcit, donec corpus aliquod solidum attigerit. & deinde in illo imprimit, & colorem, & figuram. Et si operatio lux est, & nō corpus: præterea aūt & non secundum uisuum aliquorum, qui sunt corpora, emissionem uidere fit, sed uisibilium operationes ad nos ueniunt, cur in Meteoris usus est Arist. ijsdem suppositionibus? Dicit ergo, ꝙ, ut apertioribus, usus est suppositionibus radiorum, & uisuū. Neq;.n. cogitatione complecti facile est operationes refractas, uel per aerem omnino procedentes colorum operationes. Quæcunque autem per illas suppositiones confirmata sunt, eadem & per has quoque confirmabuntur. Sicut.n. conos illic dicebamus ex oculis ab aliquo centro exire, deinde procedētes latiores fieri: sic & in operationib. uidelicet, dicetur. Qm̄.n. ad aliquod angustum crystallini humoris centrum operationes uisibilium iudicantur. necesse est ab ipso quidem lato uisibili initium sumere, desinere aūt in angustum, nempe oculum. Id aūt est conus, habens uerticem quidē pupillam, uel crystallini centrum, basim autē ipsum uisibile. Quare ex ijs, quæ ostensa sunt, non læditur suppōnū diuersitas. Et, quæ de refractionibus quidem dicta sunt, similiter habebunt in utrisque suppositionibus. Hæc itaque sint, quantum ad defendendas Arist. suppōnes attinet. Imaginatū autem difficile uidetur, quod de operationum refractione dicitur: quō fieri potest, ut operationes, quæ sunt res incorporeæ, repercutiantur: & angulos faciant. Est.n. obtusus, & acutus distantiæ angulus. Est autem distantia magnitudinis. Est uero magnitudo corporum, & in corporibus. operatio uero est incorporea, esse non habens in aere: sed in eo quod operatur. Quō ergo sine proprio subiecto repercutitur? Et alioqui, si repercutitur, uel cum aere repercutit, uel per se. Si itaq; per se, quō rursus res aliqua incorporea repercutietur, & angulos faciet? Si autem cum aere: quoniam aer, cum sit humidus, seipsum ex aduerso circumsistit & comprimit: necessario refractus aer alium trudet aerem, in cuius loco est, & eius locum alia aeris pars occupabit. Clarum est autem, ꝙ, qui refractum ex aduerso circunsistit, cum ea, quę in eo est, operatione luminis, cedet refracto. Non conduplicabitur ergo luminis operatio in uno & eodem aere. Pro ea.n. quæ inter aerem repercussa est alia cum aere circumsistente secessit. Si autem conduplicata non est operatio, non magis calefecit. Est ergo superuacaneum, quod de operationum refractionibus dicitur, ad hoc ut maiorem caliditatem faciant; qñ ex aduerso circumsistit reuerberatam cum aere, quæ in loco, cuius est reuerberatio, fuit prius operatio. Et est re uera uisu mirabile. In aere.n. per quē transit solis radius, intendens quis oculos, ipsum nec a uitri colore, nec figura affectum uidet, in solido uero corpore, in quo finitur radius, in illo & color, & figura cernitur. Neque uero uisuum reuerberatione illic quoque causari licet Neque.n. in leuibus fit simpliciter tale corpus, sed & in lana, si illic radius inciderit: & in ueste, & in arena, & in quolibet, & quōcunque fuerit uisus. Quare ne illinc quidem potest ad speculum fieri repercussio. Hinc ergo manifestum est, ꝙ uisibilium operationes citra ingeneratam affectionem per aerem procedentes, cum sic in sensorio fuerint, utpote in alio corpore, illic & colores & figuras uisibilium imprimunt: & sic ab eis affecto sensorio ad sensum iudicium peruenit. Sed dici ad hoc potest ꝙ non id ipsum uidemus fieri in uisibilibus, quod fit in imaginis repræsentatione. Neque.n. fit aliter, quod dictum est, nisi radius per speculum acciderit. Visibilia autem uñr, etiam si non a sole radius eis se per rectam applicauerit. Et alioqui, qđ ad speculum quidem attinet, quibus radius acciderit, in eis fit imaginatio coloris, sed nihil eiusmodi in uisibilib. apparet. Nihil.n. agere cernuntur in reliqua corpora, etiam si per ea radius feratur, sed est, quod fit in imaginis repræsentatione, præter uisibilium operationē, uel simpliciter assumptionem. Et hoc quoque in hoc, qđ de operationibus dicitur, dubitant. Quid uero, inquint, qñ humor aliquis in oculum inciderit, eum non uidemus, cum intus sit? Si enim non omnino sensilium operationes, quæ in ipso sunt oculo, agunt, & nō uisus nostri ad eas ueniunt, oporteret humorem, qui intra nrm oculum coactus est, uidere, nunc autem hoc non fit, sed ipsum extra apprehendimus, & si figuratus fuerit, figuram quoque rursus extra sentimus. Neque dixerit quispiam huius operationem foras egressam, in aere rursus ab eo in oculum esse refractam. Neque.n. uisus simplr ab aere, idque, cū sit subtilior, natura reuerberari aptus est, etiam si operatio. Alioqui si ita esset, cur non uuæ quoque color hoc ipsum faceret? Oporteret.n. ab hac quoque operationem egressam, & ad nos repercussam, nobis esse apprehensiuam, nunc autem non ita est. Nō

est ergo manifestum,inquiunt,quod uisiuus spiritus ab eo, qui intus est,humore passus,deinde extra processus, & tanquam uehiculo illuminato aere usus, sic inditam in se affectionem ab eo humore,qui intus est,apprehēdit. Qui in seipso continuus est spiritus,parte illa,quæ humori applicatur,affecta,eius semel mutatę per continuitatem deinceps alternationem retinet. Et quoniam uisibiliū non fit aliter apprehensio, quam per illuminatum aerem,uerisimile est, quod, cum extra fuerit,affectum apprehendit. Ad hęc ergo illud dicimus,quod uisus ex oculis exire non prius admittemus,quam ea, quæ ad hanc suppositionem sequuntur,absurda dissoluerint. Si.n.uisus ex oculis exire omnino sublatum est.non utique, tanquā sit uera suppositio,teremus eos,qui illa utuntur,propositorum rationes reddere. Dicimus ergo nos easdē suppositiones sequentes,hunc humorem in oculo concretum,non alibi habere concretionem,quam circa ipsum uueæ fotamen extra humores. Si.n.magis interius concretus fuerit,quam in humoribus, uel in neruo uisiuo, uisum omnino impediet. Visiuum ergo spiritum a cerebro re uera descendere dicimus per uisiuos neruos: eumq; ad crystallinum usque peruenire: & eum in ipso desinere. Quare & illic fiunt uisibilium iudicia. Est itaque & ipse perspicuus,ut uisibilium operationes per ipsum ad uisiuum spiritum transportentur: & ideo perforata est pars uueæ,quæ interiecta est. Quia.n.colorata est uuea,& propterea impeditura erat quominus colorum operationes transirent: perforata est ea pars,quę est ad crystallinum: ut citra impedimentum perueniāt operationes uisibilium per corneam: & humores perspicuos. Per eos ergo deuenit ad uisiuum spiritum, uel concreti coloris,uel figuræ operatio. Et quanquidem,etsi sunt humores perspicui,eorum tamē perspicuitas luminis præsentia perficitur: & fit actu perspicuum,quod erat prius potentia, propterea clausis oculis non uidemus. Nec nobis obijcietur, cur non uueæ quoque colorem uidemus, ostensa per humores eius operatione. Diximus,quod pars eius, quæ est ad crystallinum perforata est,cum non fit illius in ea parte substantia,in qua uisibilium iudicationes fiunt: & propterea illic uisiuus spiritus terminatur, merito ergo nec fit eius appræhensio. Quid ergo, inquiunt,uisiuus spiritus tm locum solum occupat,quantum est,pupillæ spatium? Deinde si tantum occupauerit,& in illa parte immobilis permanserit, non est rationi consentaneum ipsum etiam ad utraque diffundi non autem eius auctio & diminutio totum oculum uel concauiorem uel eminentiorem reddit? Ad hæc ergo paucis dico,quod etiam si ad utraq; euenit spiritus diffusionem fieri: sed uisibilium tñ apprehensio in ea solum parte fit, in qua pupilla consistit. idq; & ex ipsa rei euidentia,& ex ratione clarum est. Videmus enim,quod si in ipsa quidem pupilla affectus aliquis seu uitium insuerit, uel humoris, inquam, concretio,uel sordes aliqua: & corneæ cōdensatio, statim quominus uideamus impedimur Si ipsa quidem talis sit,et quæ circa illam sunt partes, secundum naturam se habeant,quæ autem utrinque sunt partes, omnes affectæ fuerint: & uel scirrho, uel humoris suffusione, uel aliquo alio uitio laborauerint, citra ullum impedimentū est uisus: perinde ac apertum sit, quod per illam solam sit apprehensio. Et causa manifesta est. Si enim ad eam,propterea perforata est uuea,ne uisibilium apprehensionē suo colore impediat,ubi hoc non euenerit, ei.s.impedimentum afferet. Quare etsi in toto oculo spiritus diffusus fuerit fieri non potest: ut per totum apprehendat. Et quemadmodum si aliqua domus fuerit, quæ unum solum foramen habeat, in eo autem foramine sit p mul tum uitri nigri ita ut per id lux non possit domum illuminare,cum neque eius,neque alicuius alius rei, quæ intus sit,fiat apprehensio: sic & in cornea accidit. Si.n. omnia,quæ intra illam sunt,essent perspicua: cum lux non possit propter corneæ colorem,quod in eis est, perspicuum in actum deducere, non apprehendet ea,quæ est intra illa,facultas,ne ipsam quidem uueam Quare si omnino per totam corneam non uidemus,sed per solā pupillam: superuacaneum est quærere,cur non & ipsam uisus uueam apprehendit. Maxime,inquit,& si eū, qui est intus,humorem uidemus, cum extra uisus tamē non procedant, cur non intus esse affectionem sentimus sed extra esse existimamus affectionem,quæ intus est? Ad hoc ergo dico quod omnibus fere,quæ præter naturam sunt, dispositionibus tale quid naturaliter accidit. Qui.n.capitis uertigine laborant,ijs quoque,quæ extra sunt,affectionem suam addunt,non,utique,quod spiritus aliquis foras ex cerebro exierit. Sed &,qui in ore præter naturam saporem aliquem habent, eum & cibis & potibus quoque inesse existimāt. Vnde & dictū est: & rursus dicetur,id,quod aliquid sit apprehensurū, nulla eorum qualitate esse præditum,quorum est apprehēsionem retenturum & similiter,quod est eorum transportatiuum,eorum nulla qualitate præoccupari. Et,propterea,quoniam aer est colorum,& sonorum, & odorum transportatiuus & coloris & odoris, & soni per se expers est. Si.n.colore aliquo esset præoccupatus,hoc reliquorum transportationi impedimento esset. & propterea, ut iam dixi,colorata specula reliquos colores transportare non possunt. Quemadmodum ergo rubro, uel cæruleo colore tincta specula,quæcunque per ea uñr,eiusdem quoque esse colorū ostendunt: sic & unumquodque sensorium,quando ab una aliqua qualitate eorum quorum iudex esse debet,præoccupatum fuerit ex morbo aliquo,eandem quoque qualitatem omnibus sensilibus adijciet. Sic ergo & lingua,quando fuerit aliqua qualitate affecta,omnibus quoque gustabilibus eandem inesse qualitatem existimat,quam ipsa iam prius habebat. Gustabile.n.gustans,quoniam acriorem,& efficaciorem habet, qui in se est,saporem,ei quoq;,qui accidit,idem adesse existimat,& ideo,qui ita habent,uehemētiores, & acriores succos adhibent ut uerbi gratia, acetum, uel quid eiusmodi: ut cum eo,qui est in lingua,præter naturam succo potentius fuerit,a sensitiua possit facultate apprehēdi. Quod ipsum in uisu quoque accidit eo.n.colore, quod nobis præter naturam insuerit,colorata quoque ea esse,quæ extra sunt,putamus: Vt in ijs,qui regio morbo laborare. Omnia.n.esse flaua existimant. Quoniam.n.perspicuæ oculi partes,per quas uisibilia apprehendimus: ut humores,& cornea,pallidæ euaserunt,quæ per ea quoque uidentur,talia existimamus: sicut & quæ perspecua la cernuntur,eundem quoque colorem hēe nñr,quem specula. sic & in eo humore,qui in oculo concrescit,eū. dem colorem,& figuram in aere apponimus. Et quemadmodum iam dixi,si sicut in reliquis sensorijs,quando præter. naturam se habent,sensibilibus quoque eorum effectio inesse uidetur, & si id non fiat per sensus emissionem, est rationi consentaneum id quoque in uisu euenire. Non ergo propterea quod sensorium proprium foris affectionem apprehendat, ex oculo exire spiritus admisimus. Contingit autem & ad figuram eius,qui incubuit,

humoris,talia etiam exterius uideri,pq̃t hanc causam. Si
enim humor qui incubuit, omnem pupillam inuaserit,
tota operatio læditur. Si aũt in aliqua pupillæ parte in
uisiuam facultatem inciderit, undique ingredientibus
uisibilibus & luce,cum in ea quidem parte sit uisus pri
uatio propter incursionem & interpositionem humo-
ris,fit quidam error, & uidetur pars illa, per quam non
uidet aliquod corpus extra esse clarum, & similiter figu-
ratum:& ideo si contigerit ut non stet, sed moueatur
humor, extra quoque uidetur esse aliquod corpus &
semper moueri,cum in alia parte uisus fuerit priuatio.
Quid mirum autem si sunt specula, quæ imaginum re-
præsentationem extra exhibent? Atqui suspicari pos-
set quispiam imaginem,quæ apparet,extra circumferri;
& hoc ipsum in ijs,quæ sunt præter naturam,oculi affe
ctionibus,seu dispositionibus fieri Cur ergo, inquit,cũ
nimia pupillæ latitudo fuerit,non uidemus? Qui.n.ui-
sus causantur,rationi consentaneam causam habent, ꝙ
uisus exeuntes dispergantur,& diffundantur & in emis
sione non seruent figuram,quam seruarent, si pupillã
secundum naturam haberẽt. Quid autem dixeris in o-
perationibus? Latiore.n.existente pupilla ingredienti-
bus operationibus magis uidere oportebat. Rursus er-
go est & ad hæc ex eisdem suppositionibus occurrere:
ꝙ,ut sæpe dictum est,oportet sensilia sensorio ex dire-
cto opponi. Dicet ergo aliquis diffundi operationes,&
non in ipsum centrum ferri, ubi est iudicium, sed hoc
est ridiculum. Si.n.essent corpora, esset probabile,qđ
dicitur Nunc autem quõ fieri potest, ut diffundantur
operationes incorporeę? Nam omnino quõcunque si-
ta centra fuerint,uisibilia sensorio directe opponũtur,
in quo est iudicium. Quid ergo uetat quominus exacta
sit illorum apprehensio? Quæ autem causa est,ꝙ cum
peruersæ sunt pupillæ, & non sub una & eadem recta
sunt,siue ex naturali uitio,siue de industria,ut qñ in in
feriore cilio iofixo digito alterius oculi situm superius
amouemus, in hoc ergo statu cum sumus, res duplices
uidemus. Ego itaque huius causam aliqñ interrogatus,
& uisuum suppositione usus, sic eius quod fit rationẽ
reddidi: ꝙ si duos ex oculis conos exire dicimus ab una
& eadem recta,& indeclinabili linea, quæ per crystalli-
norum humorum cẽtra defertur,& se uisus uisibilibus
applicant, & triangulos faciunt basim quidem habẽtes
sensilem,latera autem axis coni, utrinque æqualiter di-
stantes uisus,per quos & uisibilium iudicationes fiont?
Sunt autem duo axes uniuscuiusque coni, circa quem
reliqui sunt uisus:Clarum est utique, ꝙ si non declina-
uerit quidem recta linea, quæ per centra crystallinorũ
est conis deducitur, qui æqualiter ab axibus uisus di-
stant,se in ijsdem signis uisibilium ita applicant,ut uisu-
um inter se fines conueniant & angulos æquales fa-
ciant,qm̃ discernuntur quidem sensilia per angulos, q
fiunt ex uisibus utrinque æqualiter distantibus: Qm̃
autem coni non declinant,quæ ab axibus utriusque co-
ni æqualiter distant merito,ut unum,unum apprehen-
dunt. Quemadmodum ergo & si duo sensilia fuerint,
eo ꝙ alij,& alij eis uisus incidant,qui neque per se mu-
tuo conueniunt,& diuersos angulos faciunt, propter-
ea duo quoque apparent,quæ uidentur,uel plura: ita si
inuersus fuerit uisuum situs,euenit,ut in idẽ sensile ex
utroque cono se uisus applicet ab axibus non æqualiter
distãtib9. Et qm̃ ab ijsdem signis diuersi sensilis anguli
fiunt,merito & duo sunt iudicia, & propterea duo esse
unum quoque sensile uidetur. Sic ergo ex ea,quę est se-
cundum uisus,suppositione, est eius quod fit causam ꝓ
babiliter assignare. Quam autem huius causam dixerit
esse quispiam,operationum suppositione utens? Ad du
bitationem autem de interuallis, dico autem eam, quæ
dicit,ꝙ si ad nos operationes ueniunt & non ex uisibi-
libus ad sensilia aliquid emittitur,unde nam interuallo-
rum sensum & magnitudinem accipimus? Neque n.a-
liud alio propius uel longius uideri possit, cum omnia
similiter sensilia ad sensorium ueniant. Quõ autem ma
iora uel minora appareant, quæ in unum signum ter-
minantur omnia? Hoc ergo soluentes dicunt,ꝙ si in au
ditione aperte sentimus an prope uel longe sit, quod
sonat: & si manifeste sensilia ad sensorium non acce-
dant,nec ex sensitiua facultate egreditur aliquid: quid
mirum si in uisu idem quoque accidit,uisibilium opera
tione in uisus incidente? Quod ipse.n.aer percussus &
sonum edens auditui non appropinquat, sed per quan
dam suam sonorum transuectricem facultatem aer so-
nos traijcit,sicut & operationes colorum: ex eo clarum
est,ꝙ cum sumus in aqua,eos,qui in aere sonitus fiunt,
sentimus,non ipso utique sonante aere per aquam trã-
seunte,sed ea,quæ in aqua est,soni uectrice facultate. Et
in aqua n.est, quod transuehit renunciatiuam sonorũ
facultatem. Quanquam si & ipse sonans aer ad senso-
rium accederet,pro eo quod propositum est adhuc ma
gis faceret. Vnde.n.sonante aere ad sensorium uenien-
te,sentimus,an longe sit,quod sonat? Quare etsi huius
causam tradere quis non potest,sed tñ ꝙ non ex eo re-
fellatur Arist.de uisibilibus opinio, ostendit, quod fit
in sonis,& in ijs sonorum transuectrix aeris facultas, q̃
sonos sensorio renuntiat & si nihil ex sensorio exeat.
Et tamen an longe sit, an procul ante uel retro, senti-
mus. Potentia autem propemodum idem est lumen,
quod & tenebræ. Qm̃.n.perspicuum non est semper
actu perspicuum: perspicuum autem dico, quod apud
nos,cœlestia.n.sunt semper perspicua,in quibus est po
tentia perspicuum, in his sunt necessario quoque tene
bræ. Priusquam.n.fit actu perspicuum,tenebræ sunt.
Quod.n adhuc est potentia,secundum hmói potentiã,
dico autem primam,est in priuatione eius.qood pot̃.
Priuatio autem luminis sunt tenebræ. Quorum ergo
præsentia lucem facit in eo, quod est potentia perspi-
cuum,ei absentia facit lucis priuationem in eo ipso Lu
cis autem priuatio sunt tenebrę. Sicut uisus quidem est
aliqua species, eius autem absentia non aliquam aliam
speciem affert,sed uisus solum priuationem. Et hęc est
cæcitas. & sicut gubernatoris absentia nauem submer-
git,& si nulla alia forma in naui insit, sed solum guber-
natoris priuatio, sic & luminis absentia necessario sunt
tenebræ. Si autem lux tenebris opponitur,sunt autem
tenebræ priuatio: lux est forma necessario. Forma.n.
priuationi opponitur secundum ea,quæ in Physica di-
cta sunt. Si autem lux forma est, sunt autem formæ in-
corporeæ,corpus enim est,quod constat ex materia,&
forma: clarum ergo est,ꝙ lumen corpus non est. Si aũt
nolit quispiam lucem tenebris opponi, ut habitum &
priuationem,sed ut contraria: eo ꝙ habitus quidem mu
tatur in priuationem,non itidem autem & priuatio in
habitum mutatur: lux autem & tenebræ in seinuicem
mutantur,& ipsa propterea uolunt esse contraria, qm̃
contraria in seinuicem mutãtur,& sic nihilo secius lux
esse incorporea ostenditur. Si enim lux contraria tene
bris: in compositis autem substantijs nulla est substan-
tia alicui substantiæ contraria,ut in p̃dicamentis osten-

sum

sum est: sunt autem corpora compositæ substantiæ, nõ ergo corpus lux est. Nihil.n.est corpori contrarium, qm̃ neque quicquam est compositæ substantiæ contrarium. Si.n.ignis est aquæ oppositus, non quatenus corpus est, sed quatenus secundum contrarias qualitates est qualitatibus prædıtus. Quare tenebræ quidem secũdum quid sunt contrarium, secundum quid autem nõ contrarium. Similiter secundum quid quidem sunt priuatio, secundum quid autem nõ. Siquis enim priuationem esse dicit, quæ ad formam non reuertitur: nõ sunt tenebræ priuatio, sed contrarium. Si priuationem autẽ dicit, ut in Physica dictum est, solam formæ absentiam, quæ ad formam etiam reuertitur, fuerint tenebræ priuatio. Rursus si contraria quidem dicat quispiam, quæ forma prædita sunt, & quæ propriam habent operationem, non sunt luci tenebræ contrariæ. Nullam enim formam habet, nec propriam facultatem, uel operationem. Si quis autem omnia dicit simpliciter contraria, quæ in se inuicem mutantur, sunt luci tenebræ contrariæ. Quod autem tenebræ forma non sunt, hinc est aptum. Lucis enim causa est sol, uel ignis, uel luna, uel tale quid aliud. Tenebrarum autem nullam uidemus cãm, sed ad hoc, ut sint tenebræ, satis est illuminatiui absentia. Sed neque aeris est qualitas, ut quispiam existimauerit, tenebræ. Si.n.est aeris qualitas, cur non in luce uidentur? Quõ autem repente absque tempore luminis statim præsentia euanescunt? Nulla enim qualitas absque tempore a suo subiecto recedit. Si autem illuminatiui operationis priuatio sunt tenebræ: est ergo lux operatio. Nulla autẽ operatio corpus est. Lux ergo corpus non est.

Lux autem est ueluti color perspicui, quando actu fuerit perspicuum, ab igne, uel einsmodi: quale est corpus quod est superius. Et enim inest idem.

Cum superius lucem colorem esse dixisset: Perspicuum enim, inquit, dico quod est uisibile, non per se autem, sed per alienum colorem, lucem; cum ergo superius indistincte lucem colorem esse dixisset, hic orone corrigit, cum dicit, ꝙ ueluti perspicui color lux est. Nõ enim color, sed ueluti color. Quod.n.non simpliciter perspicui color lux est, declarauit, cum addidit, qñ actu est. Est.n.semper perspicuum, non semper autem lucẽ habet. Quare non in sua natura est, ut color perspicui, sed per proportionem & conuenientiam ueluti color. Sicut enim uisibilia, ꝙ colorem habeant, fiunt uisibilia; sic & uisibile, qñ habet lucem, fit uisibile. Qñ ergo non habet, proprium colorem perspicuum, sed alienum: nõ extra rationem adijcit, a quo eum habet. Ignis.n præsentia, uel, quod est superius corporis, solis, & lunę, & astrorum. Iis.n.inest unum & idem. Igni.n.& quod est superius solis corpori, & lunæ, unum & idem illuminatiuum inest, per quod utrunque eorum ad operationem deducit, & perficit perspicuũ. Sicut ergo perspicuum, cum sit unum & idem, inest pluribus substantia differẽtibus: sic & lux, & differentes mensuræ & perspicuitatis & luminis. Quæ.n sunt apud nos perspicua, aliqñ quidem potentia, aliqñ uero sunt actu perspicua. Cœlestia uero actu semper habent perspicuum, a sole enim semper illuminantur. Ostensum est enim, quod terræ umbra, & si ad lunarem usque sphæram, uel etiam Mercurij, perueniat, tamen ualde exiguus est locus, qui adumbratur. In sui.n.ipsius uertice conus lunari sphęræ, uel Mercurij se admouens minimam partem adumbrat.

Quid est perspicuum, & quid lux dictum est, quòd neque ignis, neque omnino corpus, neque ullius corporis effluxus, esset.n. sic quoque in corpore: sed ignis: uel alicuius eiusmodi præsentia in perspicuo.

Neque enim perspicuum corpus est, eo ꝙ est in corpore. In aqua.n.uel in aere, uel in aliquo eiusmodi, quæ sunt corpora. Vt corpus autem sit in corpore, fieri nõ potest. Sed neque lux corpus est, siquidem actu perspicui quoque forma est, sic enim esset corpus quoque in corpore, & siquidem perspicuum est in corpore, huius autem perfectio & forma lux est. si autem non est corpus, neque ignis, neque ignis effluxio, ut in Timæo. uidetur Plato dicere, quem in his quoque tacite innuit, sic.n corpus quoque esset, corporis.n.effluxio corpus est, & alioqui si non solus igni illuminatur, sed & alia, non fuerit ignis effluxio. Effluxionem autem in cœlestibus luminaribus cogitare stultum est. In quibus.n. est effluxio, in ijs affluxu quoq; opus est. In ijs autem auctio, & diminutio consideratur, si autem nihil est horum in cœlestibus, necesse est nec secundum effluxionẽ corporum ipsa illuminationem facere. si autem non est corporis effluxio lux, non corporum effluxionem dicit, sed quod ipse dicit Arist. emissionem, & operationem, hoc ipse effluxionem dixit. Sed ignis uel alicuius eiusmodi præsentia in perspicuo. Non ꝙ ignis insit in perspicuo. Neq;.n perspicuum, igne in se suscepto, sic fit actu perspicuũ, sed secundum cõicationem potestatis incorporeæ. Cum.n.sit aliquo interuallo ignis dissitus, quod ei directo oppositũ est perspicuũ, illuminat. Præsentiã, habitudinẽ, quę est ex coitu ignis ad perspicuũ, appellauit, perinde ac si diceret dextrum fieri dextrum sinistri præsentia.

Neque enim fieri potest, ut duo corpora in eodem simul sint.

Postquam dixit lucem non esse corpus, addit & demonstrationem. Neque enim fieri potest, ut duo corpora sint in eodem, ꝙ autem fieri non potest, per plura ostenditur. si n.fieri posset, ut corpus per corpus procederet, ut ipse alibi dicit, esse posset mare in cyatho, & in milio cœlũ. Si.n.cyathus aquæ in eodem loco alterũ cyathũ exceperit, & tertium admittet, & quartũ, & innumerabiles. Si.n.duo corpora idem unus locus oĩno caperet, cur non & plura, uel infinita, & sic mare in cyatho esse posset? Si aũt fieri non possit, ut corpus per corpus pcedat, lux aũt procedit per aerem corpus ergo nõ fuerit. Siquis aũt dixerit, ꝙ in aeris poris seu meatibus pcedit, est maxime quidem absurdũ. introducet.n uacuum. Vacuum n. ab aere separatum relinquet locũ, in quo erat. Deinde oporteret aerem crassiorẽ & densiorẽ fieri impletis meatibus, nunc autem lucis fit præsentia subtilior.

Et uidetur lux esse tenebris contraria. Sunt autem tenebræ talis habitus priuatio ex perspicuo. Quare manifestum est, ꝙ huius præsentia lux est.

Argm̃ a contrario, ꝙ lux non est corpus. Si.n tenebræ luci opponuntur, tenebræ autem nihil sunt aliud quàm lucis priuatio (neque.n cum aliquod fuerit in aere, fiunt tenebræ, sed lucis tantũmodo absentia) quod autem priuationi opponitur, est habitus, lux ergo talis facultatis est habitus in perspicuo, & non corpus. Vt iam autem diximus, etiam si luci contrarium quis dicat esse tenebras, omnino necesse est ipsum non esse corpus: qm̃ nihil est substantiæ contrarium. Sed & si quis lucis priuationem tenebras esse dixerit: eis autem oppositam esse lucẽ, ut formam secũdum ea q̃ in Physica di-

cta sunt: & sic quoque non est corpus. Est.n.omnis forma incorporea. Ipsa n.corporis forma, quæ triplicem habet dimensionem, siquidem particularib omnib. conuenit corporib corpus non fuerit. Si.n.corpus esset, definitam aliquam magnitudinem hēet. sic aūt non conueniret similiter & cubitali, & unius digiti corpori, & reliquis. Quare necesse est ipsa per se corporis formam incorpoream hēe, & ipsum.n corpus est compositum ex materia, & forma. Quare & si lux forma est in perspicuo. sunt.n.tenebræ priuatio: necesse est ipsam non esse corpus.

Et non recte Empedocles, nec siquis alius sic dixit, quòd lux fertur, & est aliquando inter terram, & id quod ambit, nos autem latet. Hoc enim est præter eam, quæ est in ratione, ueritatem, & ea, quæ cernuntur: in exiguo enim spatio latuerit: ut ab oriente autem ad occidentem lateat, admodum magnum est postulatum.

Postquam ostendit lucem non, esse corpus, eos, qui in hac fuerunt opinione, reprehendit, quorum est & Empedocles, qui dicebat effluentem lucem, cum sit corpus, ex illuminante corpore, esse primum in eo loco, q̄ est inter aerem & cœlum: deinde ad nos peruenire: talē autem eius motum latere propter celeritatem. Hoc autem, inquit, est & præter rationem, & præter ea, quæ apparent. Neq;.n.uidetur, cum sic mouetur, & ad nos deuenit & insensilem quidem motum dicere inparuo interuallo posset aliquis ab oriente aūt ad occidentem insensiliter mouet, magnū re uera est postulatum. Per ea autem, quæ dicit aduersus Empedoclem, rursus ostēdit, lucem corpus non esse. Si n.corpus esset, ei motu opus esset, ut ad nos deueniret. Si autem motu: & tpe. Omnis.n.motus est in tpe. Nunc autem simul illuminantur, & quæ prope sunt, & q̄ longe ab illuminante. Est.n.præter rationem, ut iam dicebam, dicere, ꝙ tātus motus sit insensilis. Illud aūt, Et si quis aliud dixit, sic aduersus Platonem intenditur. Videtur n & ipse in Timæo ipsam quoq; corpus dicere, & ad nos per effluxionem uenire.

Est aūt coloris quidem susceptiuum, quod est coloris expers: & soni, quod sine sono est.

Postquam ostendit, lucem corpus non esse, sed tanq̄ colorem aeris: & tanquam alienum colorem eum aerē suscipere. Nunc insert aliquid, quod est prædictis accōmodatum, ꝙ id quod debet colorem suscipere, non oportet ipsum proprium colorē habere. is.n.immixtus non sinit purum esse. qui adijcitur. Oportet ergo aerē, si uel colores, uel lucem, uel sonos, uel odores est traiecturus, ipsum & coloris, & soni, & odoris esse expertē. Et hæc causa est, ꝙ per perspicuum uideantur colores, ꝙ ipse sit coloris expers & secundum propriam naturā. Vnde & in perspicuis lapidib. in quibus acrior fuerit color, ut nigrum uel rubrū, in his impeditā uidemus pspicuitatem: in quib. aūt tale quid non est, minus impeditā, & magis uidemus, q̄ per eam uīr. Et ideo p album quidē uitrum exacte uidemus eo ꝙ ꝓpemodū coloris expers est eiusmodi. Per id aūt, quod habet alium colorem, secundum ꝓportionem coloris. Est.n.perspicuitas per quam alij quoq; colores transportantur, uel magis, uel minus.

Est uero expers coloris & quod est perspicuum, & quod est inuisibile, uel quod uix uidetur, cuiusmodi uidetur, quod est tenebricosum. Tale aūt est perspicuum quidem, sed non quando actu fuerit perspicuum: sed quando potentia.

Cum dixisset id, quod est colores suscepturum, eosque traiecturum, coloris expers esse oportere, quidnam sit illud coloris expers intulit. Potentia.n.inquit, perspicuum, ꝙ uel est inuisibile, uel uix uidetur, cum non adsit eius color. Id autem est lux, ut cum sit aer per se perspicuus potentia, & sit eius ueluti color lux, qn̄ non adest lux, uel omnino non uidetur, ut media nocte uel uix & euanide, ut circa diluculum: Tunc enim euanide & illuminatur aer, & uidetur, cum nondum sit perfecte perspicuus. Vel sic ergo, quod uix uidetur, accipiendū est: uel, ut Alex. uidetur, de eodem inuisibile, & quod uix uidetur. Dico autem de omnino obscurato aere: qm̄ uīr quodāmodo & tenebræ a uisu iudicari. Quod si ita est, & uideri. Cognoscūtur autem a uisu tenebræ, ut sæpe dictum est, secundum negationem, priuatione lucis, & uisibilium. Vnusquisq;.n.sensus, per accidens etiam proprium sensilium priuationem apprehendit. Propterea, & quod uix uī, dixit, qm̄ non per se, sed per accidēs est uisibile. Tenebricosum.n.dicit, quod obscuratum est.

Eius enim natura aliquando quidem tenebræ, aliquando uero lux est.

Eius enim perspicui natura, hoc est ipsum subiectū, & lucis est susceptiuum & tenebrarum. Lucem aūt dixit, quod actu est perspicuum, & tenebras, quod potentia. Ea enim sunt eius ueluti colores. Sicut ergo nix alba dicitur, ut quę habeat albedinem, sic & dicitur. Nam & statua hoc ipsum statua dicitur, & nō æs. Sic & locū, qui est solis particeps, solē dicere iuxta consuetudinem solemus. Pone enim, dicimus, ad solem. Et ipse quoq; sic dixit.

Non omnia autem uisibilia sunt in luce, sed solus proprius color. Nonnulla enim in luce quidem non uidentur, in tenebris autē sensum faciunt, ut, quæ ignita apparent & splendentia. Hæc autē uno quidem sunt nomine innominata, ut fungus, cornu, capita piscium, & squammæ, & oculi: sed nullius horum uidetur proprius color.

Cum paulo ante dixisset uisibile esse & colorem, & quod definitione quidem dici potest, uno autem noīe appellare non licet: deinde autem dixisset q̄uo color est uisibilis, qm̄ est motiuus eius quod est secundum actum perspicuum, & ideo de luce dixisset, ꝙ in ea & p eam color est uisibilis: nunc transit ad ea, quæ uīr præter colores, quæ non sunt in luce uisibilia: hoc est n.colorum proprium, & enumerat quænam ea sint: ut fungus, cornu, capita piscium, & reliqua: &, quæ lampyres appellantur: &, ut semel dicam, quęcunque ignita sunt, & splendida. Et eorum alia quidem noctu tm̄ uīr, alia uero & noctu, & interdiu. Et ut summatim dicam, quatuor sunt uisibilium drīæ. Eorum.n.alia quidē interdiu solum uīr: alia uero noctu solum: alia autem & noctu, & interdiu: alia uero ne eum tenebris quidem simul esse sua natura possunt. Quid autem est horum unumquodque hinc manifestum est. uisibilium.n.alia quidē sunt colores, alia uero īnominata, ꝙ ad ea quidem uno nomine appellanda attinet quæ ueluti quendam colorem, splendorem habent. Colores itaque interdiu tm̄ uīr: noctu autem nequaquam. Splendidorū autem alia quidem noctu solum uidentur: alia interdiu solum, alia & noctu, & interdiu. Eorum enim quædam sunt ualde splendida: alia uero obscure & exigue splendida: alia autem mediocriter. Quæ ergo habent splendorem exiguum, noctu solum uidentur: ut lampyres, & squammæ, & similia. Eorum enim splendor interdiu non apparet, ut qui a maiore uincatur. Præterea autem & plures stellæ. Quæ autem sunt media & noctu, & interdiu

uidentur,

uidentur,ut luna,& quædam astra,ut hesperus, si terræ sit propinquior. Præterea autem & ignis,is enim quantum potest,aerem perficit, & eius perspicuum in actũ, & operationem deducit,ut & eos,qui in eo sunt, colores ostendat:in reliquo autem seipsum quidem ostendit,quod est autem illius perspicuum, in actum non deducit. Vnde ipsum quidem uidemus, etsi procul in tenebris sumus,sed nullum eorum,qui circa nos sunt, colorum. interdiu aũt rursus ignis apparet, ut nihil quidẽ splendidũ in aerem agens,ꝙ a maiore iam splendore affectus fit:sic aũt quodãmodo apparet, ut & reliqui colores,uel potius,quemadmodũ lunæ splendor,eo qd̃ sit ualde obscurus & exiguus,interdiu apparet,sic & ignis qñ non procul ostendit,dum lux est. Quæ aũt sunt ualde splendida,solũ interdiu,ut sol qñquidẽ ipse & lucis, & diei causa est. Ei aũt,quod dicit, Non oĩa aũt sunt in luce uisibilia,adijciendum est,solum. Nõ.n.oẽ uisibile in luce uisibile est uisibile,sed unius cuiusq; inquit,proprius color. sunt.n.colores in sola luce uisibiles.addidit aũt illud,soli,qm̃ ignis quoq; splendor,& si non sit color, in luce uĩ,sed non in sola luce, sed etiam in tenebris, sed nullius horum uĩ proprius color. Sex ergo esse in uniuersum dicit uisibilia. quorum quinq; quidem dicit,alterum aũt,ut apertum,fortasse prætermittit. Nã & colores in sola sunt luce uisibiles. Quędam aũt alia in tenebris solum,ut lãpyres,& similia. Alia uero & in luce,& in tenebris,ut luna,ignis,& q̃dam astra. Plurima.n.solũ in tenebris uñr,eo ꝙ a sola solis maiori luce uincantur. Præterea autem uisibile dicit, & quod est actu perspicuum.i.illuminatum aerem. Vt prius.n. ostendimus, nullo alio diem esse iudicamus, præterquam uisu. Ad hæc aũt,& quod est potentia perspicuũ i.tenebras,uisibiles esse dicimus negatione. Est aũt,quod his accedit, sextum uisibilium,sol genus. Quod,cum sit oĩm longe lucidissimũ,neq; in tenebris apparere dixeris,is n.est,q tenebras amouet & expellit:neq; interdiu, ipse.n. diei effectiua causa. Atq; oĩa quidẽ pter colorẽ,& tenebras, sunt,ipsa sibijpsis causæ, ut uideanť, ut quæ sunt luminosa. Noctu.n.lampyrum uel squãmarum, uel aliorum color non uĩ,sed interdiu, neq;.n.eorum splendor adeo perspicuum potest aerem efficere, ut colorem, qui est in alio ab eis corpore,traijciat,sed tãtas habet uires, quantæ ad seipsum manifestandum satis sint, non ita autem & colores.

Propter quam ergo causam hæc uidentur, alia est oratio.

Propter quam,inquit,causam, quæ noctu cernũtur, uñr,non est præsentis orationis dicere. In lib.n.de sensibus & sensatis dicit, ꝙ aer suapte natura a splendido illuminari aptus est,cuiusmodi sunt cœlestia. Quæ ergo huius partem habent,exiliter & obscure noctu illustrant eum,qui est circa illa,aerem, quandiu non a magis splendido illustratus,eorum penitus lumen euanescere fecit. Tñ aũt illuminant,ut seipsa oñdant. Nã & ignis,si multus sit,adeo perspicuũ illuminat, ut & colores quoq; possint uideri. Si aũt paucus sit, eousq; perspicuũ illustrat,ut & ipse uideat,& simul tũ manserit. Talia aũt astra quoq; noctu sunt. interdiu.n.lumẽ solis ea apparere non sinit. Atqui semper quidẽ lux solis cœlestia illuminat. sicut.n.paulo ante dixi,exigua est aeris pars,q obumbraẽ,sed si noctu, & interdiu solare lucẽ oĩa cœlestia suscipiũt,cur nõ noctu cœlestia illuminata uidemus?cur aũt noctu stellas uidemus? cur.n interdiu potius q̃ noctu earũ lucẽ sol abscõdit, siquidẽ semp illuminanť a sole?Dico ergo,ꝙ cono umbrę circa nos diffuso non possumus eũ qui est supra umbram,utrinq; illuminatum aerẽ uidere. Astra aũt,& q̃ ex eis sunt splẽdidiora,se ipsa nobis,ut dictũ est,annunciant. Quod aũt fatis fieri põt ut hoc accidat,hinc clarũ est multo.n.igne aerem aliquẽ clare illuminante,ut iam dixi,qui,pcul sunt, illuminatũ quidẽ non uident aerem,ipm aũt ignẽ qñq; uident. Quod aũt stellæ quãuis a sole illuminatæ noctu uideanť,causa est,ꝙ non ualde disiungaẽ a solaribus radijs uisiuum sensorium. Et ꝙ hæc causa est,hinc didiceris: Qñ.n.sol est in meridie,nõ possumus intentis oculis in eius discũ aspicere. uisiuo,ut dixi,spũ ualde disgregato,qñ aũt in finitore fuerit,& maxime qñ fuerit caliginosior, tunc intentis oculis discum aspicere possumus, & exacte eũ uidemus, ꝙ per caliginem eũ uideamus,& non disgregent uisus. Hoc ipsum & in nocte fit,non ueniẽtib.radijs ad eũ,q est circa nos aerem, pp illam,q̃ fit a terra,interpositionẽ & obstaculum. certe si qs sereno quoq; cœlo in profundũ puteum descẽderit stellas uidebit,etsi supra puteũ non uideat. Quæ.n.in putei,pfundo umbra est,instar noctis uisus cõgregãs,& a lumine disgregari nõ sinẽs,uisibilia facit apphẽdere. Atq; ex hoc qdem collegerit qspiã nõ exire qcq̃ ex oculis,qd̃ sensilia apphẽdat: sed,ut in alijs sensib.ad ipm uenire sensoriũ uisibile Si.n.uisus exirent, qũs clarum est,ꝙ in longitudinẽ ,pcedentes imbecilliores fierẽt,sic quoq; luci se applicãtes magis disgregarenť. Nunc aũt neq; noctu,cum ad fixarum stellarũ cœlum puenerint, ab ea,ĝ illic est,luce disgreganť. Et qñ ex puteo qspiã aspexerit,oportebat uisus,q fuerint supra puteũ,ubi se ad lucem,q̃ est,adiunxerint,sñr disgregari, & sic nõ amplius astra uidere oporteret. nunc aũt uident. non ergo discernunť. clarũ est ergo ꝙ disgreganť tunc uisus, qñ lux ipsi se oculo applicarit. Quare & q est in puteo,ut,pote cũ sit circa eũ umbra,& lux se oculo nõ applicet, neq; ipsum disgreget,uisibilium põt operationes suscipere quod noctu quoq; euenit.

Nunc aũt eousq; manifestum est,ꝙ id,quod in luce quidem uidetur,color. Quare neq; sine luce uidetur. Hoc.n.erat ei color esse, esse motiuum eius,quod est secundum actum perspicui. Perspicui autem actus,& perfectio lux est.

Quod id,quod in luce quidem uidetur,color est,clarum est:qm̃ noctu non uidetur color,sed lucis præsentia. Lux.u est habitus perspicui. Color autem est actus, qui est secundum habitum perfectiuus. Præsente.n.colore fit &,quod est actu perspicuum colorum transportatiuum Quare & ipsa est coloris definitio. esse motiuum eius,quod est secundum actum perspicuum, actũ, nidelicet. secundum habitum. Motiuum aũr,p eo,quod est perfectiuum,& exhibitiuum actus.

Huius autem signum est. Siquis.n.id, quod habet colorem super ipsum uisum posuerit,non uidebit.sed color quidem mouet per spicuum,uidelicet aerem.ab eo autem,ut quod est continuum,mouetur sensorium. Non hoc.n.recte dicit Democritus, si esset uacuũ, quod intercederet,uideri posse,etiam si formica in cœlo esset. Hoc enim fieri non potest:Patiente enim sensitiuo fit uidere. Ab ipso itaque eius quod uidetur,colore fieri non potest. Reliquum est igitur, ut ab eo,quod intercedit. Quare necesse est aliquid intercedere. Si autem fuerit uacuum,non solum non exacte, sed nihil penitus uidebitur.

Signum dicit, non eius, ꝙ lux sit actus & perfectio perspicui: sed ꝙ colores in luce uideantur, & sint ipsi motiui eius,quod est secũdum actum perspicuũ, ꝙ si in ipm sensoriũ, oculũ dico, positũ fuerit coloratũ, ipsum non uidemus.neq;.n.uidemus,si pupilla inũcta fuerit:

neq; id ppea ꝙ non sit uisiuum sensorium: est.n.sed ꝙ non sit id quod intercedit, dico aũt perspicuum, quod a colore moueri suapte natura aptum est, & est uisibili contiguum. Democrito aũt, qui dicebat, si esset aliquod uacuum inter uidentes & uisibilia, multo exactius uiderentur, quæ uñr, adeo ut etsi formica in cœlo esset, uideretur, nullo, quod impediret, interiecto corpore. Nõ.n. solum, inquit, non uideremus exactius si esset id, quod intercedit, uacuũ: sed nec omnino quidem uideremus utpote cum non esset, quod operationẽ uisibilis in oculum traijceret. Deinde & hoc confirmat per ea, quæ deinceps sequuntur. Patiente enim, inquit, sensorio fit uidere. Si quid ergo patitur sensorium uisibile apprehendẽs (affectionem autem seu passionem perfectiuam esse clarum est) necesse est omnino uel ab ipso colore ipm pati, uel ab eo pati, quod intercedit hoc est ab illuminato propinquo aere, & sensorium attingente. Eo itaque intermedio indiget, quod moueri potest, & mouere. uacuum aũt non est tale. si uacuum itaque esset, nihil uideretur. Hic aũt merito dubitant. si nõ uideremus aliquo non interiecto, quõ suffusiones circa corneam coactas extra humores uidemus, cum nullus interiectus sit aer? Quare.n. habet colorem coactus humor, talia uñr uidere externa omnia, eum, qui in eis est, colorem externis admouentes. Videntur autem sæpe uidere & conopea exterius, cum densus humor fit in oculo, quem sensus uidens, eum esse existimat, & nominat. Ad hoc dicendũ est, ꝙ uisiuus spiritus in crystallino humore uisibilia diiudicat. Ostendunt enim medici ex dissectionibus illic fieri iudicium Crystallina aũt est magis intima, q̃ humores, uidelicet non solum tunicarum, corneæ, & uuæ quę dr̃, sed & albuginei seu aquei humoris, qui est & ipse pspicuus. Hic ergo albugineus humor cũ sit perspicuus, sicut & crystallinus, interiectus est inter uisiuum spm̃, qui in crystallino dijudicat, & suffusionem quæ uueam constituit. Quare est hic quoque, quod intercedit. Ideo aũt colorem, qui intus est, quod exterius est suscipit, qm̃ & qñ per uitrum quædam colorata uidemus, talẽ quoq; illa colorem habere existimamus, qualem & uitrum. Id autem propterea fit, ꝙ ut ostensum est, qui in superficie color est, is est uisibilis, qui aũt in profundo est, eum non uidemus. Sed si, quod uř, est perspicuũ, eodem colore tinctum profundum existimamus, quo & superficies & si quid aliud apposuerimus obscuriore & exiliore colore coloratum, illud quoq, eiusmodi apparebit. Qm̃ ergo per coactum humorem, qui est coloratus, uidemus: existimamus ea quoq;, quæ sunt exterius, eodẽ esse colorata colore, & ppea dicebat, quod est colorum susceptiuum, id colorum expers esse oportere, ne ipso colore uisibilia impediat, ne talia uideanť, qualia sunt. Sed & ad hæc rursus dubitant, & dñt, ꝙ si sufficit albugineus humor ad supplendũ eius, qđ interiectũ est, usum, & ppea uidemus humorẽ coactũ circa corneam, oporteret saponẽ oculũ attingentẽ, &, ut semel dicam, qdqd est uisibile, uisum non impedire, eo ꝙ non intercedit aer, sed uideri. Nam & in ijs oporteret albugineũ humorẽ intermedij usum supplere. Dicimus ergo, ꝙ sicut aer lucẽ suscipiẽs, fit actu pspicuus, sic & oĩa pspicua. Qñ ergo saponẽ oculo admouerim͂, tenebras offundit, nec finit eos, q̃ sunt ĩ oculo, perspicuos humores potẽtia actu fieri pspicuos. Humor aũt nõ coactus, cũ sit pspicuus, lucẽ humores traijcit. Vñ si oculos clauserimus, humorẽ nõ amplius uidebimus, eo ꝙ luci sint impedimento cilia. Iam & ipse humor, qñ fuerit condensatus, non amplius uř, & neq; quicquam uideri permittit, lucem intersæpiens. Qñ aũt condensatus humor fuerit exiguus, ut non totam pupillam occupet; eã quidem, quæ in eo est, humorũ partem non perspicuã nõ amplius uident, qui in illam partẽ incidũt, uisus. Quare in illis partib. sunt tenebræ. Iis aũt, qui circũcirca sunt, uisibus, quod exiguum est, uidentib. cõtingit conopeorum seu telarũ imaginationẽm præbere sed si sapo, sup positus, eo ꝙ non sit res perspicua, lucẽ impediat: oporteret, si quidem cogitari posset, uitreus sapo, uel ex alia pspicua materia, eũ in oculum impositũ lucẽ non impediret: quare & ipsum uideri; sed oporteret, & si in ipm oculum esset immissus, uideri, quod & euenit. si.n. in ipso speculo oculũ adglutinauerimus, p ipsum uidemus. sed ueriti ne tactu oculos lædamus, tactum sponte non sustinemus, sed cilia concludimus. Quod si sustinuerimus fixos & intẽtos oculos alicui perspicuo admouere, omnino uidebimus. sicut etiam tãgente aere ocũ uidet, sed & qui aquas subierũt, uident, q̃ sunt in pfundo, cũ oculi eorum aquam proxime attingãt: sed qñ quid quid fuerit, qđ est tacturus ocũ, nostra sponte ueriti ne contactu lædamur, cilia claudimus: & ppea euenit, etiã si perspicuus sit sapo, per ipsum non uidere, non aũt eo ꝙ sensorio incumbat sicut in non perspicuo. In eo.n. etsi intentus sit oculus, cum non sit perspicuus, per ipsum non uidebimus.

Propter quam ergo causam in luce colorẽ uideri necesse est, dictum est. Ignis aũt in utrisq; uidetur, & in tenebris, et in luce: idq; ex necessitate. Perspicuum enim ab eo fit perspicuum.

Eo ꝙ est motiuus eius, quod est secundum actũ, per spicui. Qđ est ergo secundum actum perspicuum, fit pñsentia lucis. Ignis aũt in utrisq; uř. Et in luce; ppterea ignis non solum in luce uř; sed & in tenebris, eo ꝙ habeat illuminatiuam operationẽ, q̃ suum colorem renũciare possit. Idq; ex necessitate. Perspicuũ.n. ab eo sit perspicuũ, natura.n. apta est ignis substantia ad efficiendum actu perspicuũ, qđ est potentia perspicuũ. Quare & noctu uidemus colores cum ignis est. sed non hoc dicit, ꝙ ppea uř, qm̃ factus aer actu pspicuus, ad uisus suã operationẽ traijcit, nã & cũ pcul est ignis, & in eum, qui est circa nos, aerem nõ agit, uř tñ, & lampyres, & multæ stellæ: sed ꝙ si naturam habet ignis, ut perspicuum ad operationẽ deducat, ut p ipsum uisibilia appareat, quãto magis ipse etiam noctu uidebit? Hoc ipsum aũt dicimus & in ijs omnibus, q̃ noctu uidemus. Nã & lampyres, si ualde prope fuerint, & in manu positi sint, ostendunt partis manus colorem, in qua positi fuerint. Sed qñ ualde exilis est earum lux, uidetur nihil penitus in aerem aget.

Eadem autem est ratio de sono, & odore. Nihil enim eorum tangens sensorium sensum facit, sed ab odore quidem, & sono, id quod interiectum est, mouetur: ab eo autem utrunque sensorium. quando autẽ ad ipsum quis sensorium apposuerit, quod sonat, uel quod olet, nullum sensum faciet.

Postquam de uisibilibus uerba fecit, transit ad dicendum de audibilibus: & eodem modo de odorabilibus, ordine procedens a pfectioribus ad imperfectiora. Quę fuerit aũt quispiam, quõ, cũ superius dixerit, ab imperfectioribus, & cõmunioribus incipere oportere, non suam a tactu doctrinam incipiat; ipse.n. est sensuum maxime cõis, & ordine ultimus, & cæteris ignobilior: sed a uisu, qui est alijs & particularior, & perfectior. Dicimus ergo, ꝙ superius quidem dixit a cõioribus, & impfectioribus esse incipiẽdum, utpote ꝙ sint manifestiora cõmuniora

cõmuniora & imperfectiora oportet autem a manifestioribus incipere. Est autem manifestior negatiua rõnali: magis autem & sensitiua. Atqui in sensibus præter opinionẽ accidit, ut perfectiores, & particulariores sensus, ijs sint quoque manifestiores. Omoibus itaque uisus est manifestior. Nã & uisibile, dico aũt colores, sunt & tangibili, & alijs sensilibus manifestiores. Propterea ergo hoc ordioe usus est doctrinæ: & cum de uisibilib. dixisset transit ad audibilia. ea n. erant, quę auditui erãt opposita, & sic dicet odorabilia. De sono ergo, & odore eadem est ratio, sicut & in uisibilibus. Quæ sit autẽ ea ratio, aperte intulit: ꝙ & ea sunt motiua alicuius, qđ inter ipsa, & propria sensoria intercedit. Quod cũ mouetur, id autem dico quod intercedit, ipsorum quoque sensoria mouenť. Quemadmodum. n. uisibilis operatio per id, quod intercedit, ad sensorium transportatur, nec ipsum ab ipso attingiť: sic & odorabile, & audibile ad eorum sensoria transportanť per aerem, uel per aquã. Ambo. n. sicut habent perspicuam potentiam, ita & sonorum, & odorum traiectricem. Quod. n. in aqua quoque sint hæ facultates, sonorum. s. & odorum traospor tatrices, declarant pisces & sooos fugientes, & odore escas persequentes. Qui itaque apod nos in lacu piscanť, in cymbarum asseribus strepitum edere cõsueuerũt, ut pisces in retia cogant. Quod autem & odorentur, clarũ est quidem ex eo, ꝙ noctu quoq; piscentur. Deinde si uisus & auditus sunt manifeste participes, fieri non põt, ut perfectiora habeat, qui non sit imperfectiorum quoque particeps est aũt imperfectior odoratus: & eius ergo sunt participes. Est itaque in aqua non solum sonorum, sed & odorum trãsportatrix facultas. Et nos quoque, cum aquã subierimus, eũ qui clamat superius, sentimus. Odores quidẽ in aqua nó sentimus, ut pisces. Quęcunq;. n. respirant, p respirationẽ olfaciunt: ut in aqua aũt respireť, fieri noo potest, cum non sit aer. Pisces aũt non respirant, qm̃ nec pulmonem hñt. Propter quam aũt causam quæcunq; respirant, non sine respiratione odorenť, dicet in libro de odoratu. ꝙ aũt & odores, & soni eo, quod illos transuehat, opus babeãt, clarum est. siquis. n. inquit, odorabile ipsi sensorio admouerit, ut attingat, non olfaciet. Neq; n. naris est sensorium, sed qdam intus instar pelliculæ, quod a cerebro ꝓcedit. si qs ergo per narem in subtilissimas partes cõminutũ odorabile ei admouerit, ut ipsum attingat, non sentiet. Silr neq; auris est audituũ sensorium: sed uel, quæ intus est membranula, uel, qui in ea est, spiritus: ad quam si audibile admoueris, non sentiet. Hoc aũt in uisu quoq; aptum. si ergo hi tres sensus eo, quod intercedit, opus hñt, & sine eo non sentietur: reliqui quoq;, uidelicet, ut ostendet: et si nideantur ipsi, nullo intermedio sensile attingentes, ab ipso pati.

De tactu autem & gustu similiter habet, sed non apparet. Propter quam autem causam, postea apertum erit. Quod autem inter sonos quidem est, aer: quod uero inter odorem, nomen non habet. Est. n. cõis quædam affectio in aere, & aqua. Quemadmodum perspicuum colori, sic ei, id quod habet odorem, in his utrisque inest. Videntur aũt & aquatilia animalia habere sensum odoris. Sed hõ quidem, & pedestrium quæcunque respirant, odorari non possunt, nisi respirent. Causa aũt de his quoque posterius dicetur, nunc autẽ prius de sono, & auditu definiamus.

Similiter, inquit, & tactus, & gustus per quidpiam, quod intercedit, gustabilia & tangibilia apprehendunt. Videntur autem ipsi opus non habere eo, quod intercedit. cur aũt uideanť non uti eo, qui intercedit, aere, in loco in quo de tactu agitur, dicetur. Quod. n. inter eos intercedit, non est extra, sicut aliorum, & ideo non est apertum. Quod autem inter sonos quidem est, aer: qđ uero inter odorem, nomen non habet. nunc quidem aerem solum esse dicit sonorum transuectiuum nam & pisces sonos exaudiunt, ut diximus. Quod aũt terra, neque sonorũ, neq; odorũ transportatricẽ facultatem habeat, hinc clarum est. si quis. n. cera, uel luto, uel terreno aliquo aures obturauerit, uel nares: nec audiet, nec olfaciet. Innominatam aũt dicit cõem aeris & aquæ facultatẽ, per quã odores transportanť. Posteriores aũt, quorũ est Theophrastus, ei nomẽ imposuerũt Gręce διοσμὴς, idest odorum transportatiuum, sicut sonorum transuectrici facultati, διηχὲς i. personans. Quemadmodum Aristoteles traiectrici colorum facultati, διαφανὲς, id est perspicuum.

Est autem duplex sonus: hic quidem actus quidam: ille uero potentia. Quædam. n. sonum non habere dicimus, ut spongiam, lanas. Quædam uero habere, ut æs, & quæcunque solida, & leuia: quia sonare possunt.

Quemadmodum in uisu duplex esse dixit uisibile: hoc quidem actu, illud uero potentia Color n luce nõ præsente est potentia uisibilis sic & in audibili: Id autẽ est sonus, hic quidem est actu: ille uero potentia. Silr & in alijs sensilibus, Quisnam autem sit potẽtia sonos, oñdit: Quæ absque sonantibus penitus sonare non pñt, ea autem sunt solida & leuia, in ijs est potẽtia sonus, qñ nõ agunt, quatenus sunt sonatiua. Ipsa. n. aptitudo, ut possint sonare, is est sonus potentia. Qñ aũt potẽtia agunt, is est actu sonus. Est aũt duplex sonus, De sono dicere ꝓpositũ est, qm̃ & de auditu. Oportet aũt primũ dicere de oppositis. auditui aũt opponiť sonis, Dicit aũt, qđ & in tractatu de cœlo dixerat, ꝙ sonus est, ut paucis dicã, ꝑcussio aeris, q̃ taliter fit. Oportet. n. ad hoc: ut fiat sonus duorum durorum, & leuium corporum, silr inter se uehementẽ coocursum fieri. In ijs. n. qui intercipitur aer, conglobatus & uiolenter expressus, sonũ facit neq; enim mollia corpora sonum edunt: ut spongiæ, lanæ. neq; dura quidem, noo uehementer aũt collisa: sed sensim & paulatim: Prius. n per partes aer ueluti confringitur. Vehementi ergo durorum corporum concursu opus est, ut multus aer intercipiatur: qui interceptus, & uehementer extrusus sonũ facit. Præueniens. n. ictus eius exitum impedit, & aceruatim elidit. Mollia aũt nõ sonant, ꝙ non possint interceptum aerem aceruatim extrudere. Per poros. n. & meatus (nã mollia rara sunt) frustatim cõminutus egreditur. Leuitate aũt opus est ijs, quæ feriunt, & maxime ad hoc, ut maior sit sonus: eo quod oĩs, qui intercipiť, aer aceruatim reprimitur. in non leuibus aũt frustatim cõminuiť in pluribus, q̃ sunt, concauitatibus & non aceruatim egreditur. Nolæ aũt, & cymbala percussa constantẽ & diu ꝑmanentem sonũ edunt id aũt, ꝑp concauitatem. In concauitate. n aer intercipiť, qui diu circa concauum circũactus, exire non ualens, sonitũ extendit. Et in incuruis suis partib. percussum tintinnabulũ, longiori tp̃e sonat, qñ a tenui aliquo loro fuit suspensum. eadem aũt est causa. Percussũ moueť: motũ aũt mouet, qui est in concauitatib cõprehensum aerẽ: qui diu rursus circũactus, & æri allisus, sonitũ extendit. Et ꝙ hoc ita est, si non sit tenui loro suspensum, sed manu detentũ: nc ab ictu non concutiť, sonitũ non extendit: idq; ideo, ꝙ non motum tintinnabulũ non mouebit aerẽ, qui est intus: uel si ligno pulsa uero. Quo ergo non sit sonus silr, qñ æs, uel aliquam

eiusmodi materiam quispiam pulsauerit? In confesso ergo est opus esse & materia aptiss ma eorum q̃ percutiuntur, corporum. fortasse ergo, ꝙ in æris, uel argenti, uel talium metallorum substantia multus sit aer disseminatus, qui est sonorum causa, ppea sunt sonora eiusmodi metalla. Est.n. & in ligni substantia aer, sed terra cōmixtus. quare soni expers est, uel parū admodū so nat. Qui est aūt in æris substantia, uel eiusmodi, aqua est cōmixtus, q̃ habet & ipsa psonantem facultatē. Eorum aūt, q̃ dicta sunt, signum est, & quod in poculis accidit. Si n. humidum digitum circa labrū circūduxerimus: fit sonus quidā expssi a digito aeris in poculi concauitatē incidentis, & ictu sonū pficientis. Et ꝙ hoc ita est, hic fit sensib apertū. Si.n. aquam in poculum immiseris: uidebis in digiti circūductione inferius motum, & subsultationem cum in aqua f.insit, qui compressione incidit aer, digito aquæ motum faciente. Si.n. fere plenū aqua fuerit poculum, plurimæ quoq; & continuæ aquę aspergines sursum mittunt. & siquidem ex fundo quis poculum teneat, hæc accidunt. Si aūt nō ex fundo, sed ipsum quis tenet poculum, sonus oīo non fit, idq; ideo, ꝙ oportet id, qd' pulsat, sensim moueri, & agitari, ne extrudat aer, sed interius continue reuerberatus, & poculi parietes feriēs & ad alterā partē repulsus p circūferentiā, & concauitatē, diu manet & nō dispersat, & sic manens magnū sonum efficit, sic & ferrū, uel aliqd aliud eiusmodi, si subtili fibra, uel chordula appenderimus, & ęre, uel aliquo eiusmodi, sensim percusserimus, diu manet sonus, ppea ꝙ, ut dixi, eo quod moueatur, & agitetur ferrum, eius, & aeris diu fiat aduersa protrusio. Vnde si interea dū sonat, ferrum tenuerimus, cessat ei sonus aeris deinceps dispersi, & q non amplius reuerberat ad id qd' sonorū, quod in nolis fit, & in tintinnabulis. Quare & si non a fibra, seu chordula ferrū apprehenderimus ut uibretur, & agitetur, similiter autem & tintinnabulum, sed manu tenentes semel percusserimus, statim sonare desinit, eo ꝙ aeris non fiat repercussio, sed & si tenui quidem chordula ferrum appenderimus, non sensim autē, sed magnū ictum dederimus, non permanet sonus, eo ꝙ non sæpe fiat ferri & aeris reuerberatio, sed a uioleto ictu aer semel trusus non recurrat. Et fortasse tintinnabulum græce κώδων nominatum est ἀπὸ τοῦ κινεῖν & ᾄδειν, ꝙ dū mouet, canit. postq.n. quispiam eā tenēs steterit, cessabit sonare pp prædictam cām, stante.n. & qui intus & qui extra est agitatus, aere, sistit.

Id autem est, inter ipsum & auditum sonitum actu efficere.

Postquam dixit, qd est, id quod habet sonum, id aūt dicit, quod est auditui sensile, subiunxit, Id aūt est, &c. Potest sonus esse & in eo, quod est inter id, quod sonat, & aliquid aliud, & non auditum sed in potentia est audibilis, & non actu. Vt ergo, quod actu est audibile significet, adiecit, Id qd' est inter ipsum.i.id quod sonat, & auditum.

Fit autem, qui secundū actum sonus est semper alicuius ad aliquid, & in aliquo. Est enim ictus, qui facit.

Postquam dixit in quibusnam est sonus, qui est secundum potentiam ꝙ in ijs, q̃ pñt secundum actū sonare, quōfit, qui secundum actū sonus est, per hęc adiūgit. Qm.n. inquit, ictus est, qui sonum facit: Ictus aūt est alicuius, ad aliquid, & in aliquo, alicuius quidem percutiētis, ad aliqd aūt, quod percutitur: In aliquo aūt, quod intercedit: Ictus.n. fit motu, qui est secundum locū. Ipse aūt est alicuius in aliquo, alicuius aūt, eius, quod mouet, in aliquo aūt nō in quolibet, neq; .n.p inane, neq; per solidum fieri pōt, ut sit motus, sed in aere, uel in aq. Omnino ergo necesse est & sonum esse alicuius ad aliquid, & in aliquo, alicuius quidem, eius quod percutit: ad aliquid aūt, quod percutitur, in aliquo uero, in aere. Neque.n. fieri potest, ut in aqua fiat sonus. Si.n. in profundum immersus, manus in aqua inter se percusseris: sonitum non facies, qm ut iam dicebam, qm inter ea, q̃ feruntur, aer exprimitur, sonum facit. Nam habet quidem aqua transuectricē sonorū facultatē, quā διηχῆ seu personantē dicimus, sed citra aerē sonū efficere nō pōt Qd'qdem etiam dubōne dignum est. Si.n. qui in pcussis solidis corporib. aer intercipit, ppea sonat, ꝙ sonorū traiectricem ipse facultatem habeat: & ideo aere oīo opus est, ut fit sonus: cur & in aqua percussis solidis corporibus, q̃ intercipitur aqua, sonū non edit, cum & ipsa personautem habeat facultatē? Ad hoc ergo dicimus, primū quidem ꝙ, ut iam diximus, coaceruatū eorum, q̃ feriunt, concursum fieri oportet, ut frequens, & densus exprimat, & non paulatim, aer qui intercipit. Hoc autē in aqua nequaquam fieri pōt pp eius partium crassitudinem. concurrentib. itaq; in quæ feriuntur, ante pcussionē aqua prius paulatim exprimit. Præterea aer, cū sit suapte natura mobilis, eo ꝙ sursum ex principio ferat, si impelli contingat, a ptrudente impetu fertur, eo, qui illi deinceps est, pximus. diuiso. in aqua aūt non hoc iti dem accidit. Cum.n. natura grauis sit aqua, multa ui opus habet, ut protrudatur. Hoc aūt, ut dixi, in aqua fieri non pōt & cum alioqui neq; motu fit facilis aqua quæ protrudit, neq; quæ ei deinceps proxima est, facile diuidatur, nec transitum præbeat, cōtingit aquę protrusionem fieri, & si non sufficientem. Quare neq; sonū fieri contingit. Nam & in aere non quilibet motus aeris facit sonum. & alioqui existimare oportet, etiam si personatrix facultas sit in aqua & in aere, non tñ-sīr, sed aer magis personat. Qm ergo & magis personat aer, & est magis mobilissin eo merito, quidem fit sonus, in aqua nō itidem. Sed & si non sonet aqua, sonantis tñ aeris sonos pōt aqua transuehere. Propterea ergo habet oīo transuectricem sonorum facultatē. nō.n. aquā hic moueri oportet, sed eius tm̄ persici potentiam & ideo: ut dixi, qui in aere fiunt, sonos sentiunt urinatores: & pisces, etsi non sīr. Quemadmodum.n. sīr pspicua est aqua ut aer: sic neq; odorū, nec sonorū transportatrix. Quare sonorum quidem effectrices causæ sunt solida & leuia corpora, & corum quæ sunt cōcaua. Materialis aūt causa est aer in eo.n. subsistit, & eis uelutiformá sonus est Nō solum aūt in effectiuis, magnitudine, & soliditate & leuitate opus est, sed & qualitate pdita substantia. Aliter n sonat æs, & aliter ferrum, & plumbum, & argenteum, & ligneum. Quare lances quoq; solent ex diuersa componere materia, ut sonorum diuersitate harmoniam perficiant. Est.n. harmonia mixtorum, & eorum, quæ separatim sapiunt, unio.

Quare fieri non potest, ut si unum sit, fiat sonus. Est enim alterum, quod percutit, & quod percutitur. Itaque, quod sonat, ad aliquid sonat.

Qm ictus quidam sonus est, quod autem percutit, quod percutitur, percutit r quid ergo, cum flagello aerē percutimus, non sonum facimus? sīr & uirgis: sed aer tunc duos usus supplet, & eius, quod percutit, & eius, quod intercedit. Qui enim a flagello aer ictu protruditur, exprimitur, cum eo, qui est post illum, collidens. ille

ille aũt eius, qui percutiẽ, locum suscipit, & medius expressus & a flagello, & ab eo, q est post illũ aere, sonat. Sæpe aut trium quoque uicem in se aer suscipit, & percutientis, & eius quod percutiẽ, & eius quod intercedit, ut qñ ualde inflauerimus. Hic.n. protinus egrediens ꝑcutit, ille uero deinceps ab ipso ꝓtrusus alterũ impellit, & ab utrisq; subactus, expressus trudit: uel potius hic quoq; est, qđ percutit. labra.n. & palatũ, & ea impellẽs aer, foras extrudiẽ. Quare & inflantes labra contrahere oportet, ut cũ angustiora fuerint, ea expressus aer ipellat. Atq; in hiatibus quidem a pulmone trudiẽ, asperam aũt arteriam, & totũ os impellit. Sed & in flagello aer nõ ab uno protrudiẽ: sed quodãmodo a duobus. Inflexum.n. flagellũ duorum usum efficit. Itaq; utraq; eius pars percussum eũ, qui intus est interceptus, aerẽ, ꝓtrudit. Certe si sit lignũ crassum, uel lapis: uel aliud qđpiã, qđ in motu non inflectaẽ, non siẽr motum facit, uel certe admodũ exiliter, ut neq; sit audibilis. Quare & in flagello, & in uirga aerem feriente, ꝑꝑ prædictam causam fit sonus, duorum percutientiũ usum ꝑficiẽte flagello. Vnde &, ꝙ sæpe multis ea flexib. inflectatur, plures in uno ictu sonos sentimus.

Ictus autem non fit sine lationis motu.

Postquam ostendit, ꝙ alicuius ad aliquid sonus est, & dixit, quod ictus quidam est, per hæc confirmat, ꝙ & in aliquo. Si.n. ictus sonus est. Ictus aũt non sine motu. Id aũt est, qui est secundum locum, motus. motus autẽ non ꝑ uacuum, sed in aliquo uel aere, uel aqua: & sonus ergo est in aliquo uel aere, uel aqua, ut iam ostendimus. Hic.n. coaceruatim a percutiente interceptus, ad leue, uel concauum, qđ percutiẽ, corpus sonat. Leue igiẽ percussum ꝓpea sonum edit, ꝙ densus a percutiente fit ad id aer interceptus. Cõcauum aũt, ꝙ aer, qui in ijs exire non põt, primus percussus, ꝑꝑ concauitatem eius, quod ipsum ambit, nunc ad has, nunc ad illas concaui partes latus, & repercussus, & uiolenter reuolutus, plus sonat, quod plures ictus faciat.

Vt aũt diximus, nõ quorũlibet ictus sonus. nullum.n. sonum faciunt lanæ pulsatæ, uel percussæ, sed æs, & quæcũq; leuia & concaua. Aes quidẽ, ꝙ leue: Concaua aũt reuerberatione multos faciunt ictus post primum, dum, qui motus est, egredi non potest.

Qm̃ dixit, ꝙ ictus quidam est sonus, non omnis autem ictus sonus, neque a quibuslibet factus, hoc ipsum per hæc definit, quorum ictus sonus, & quomodo se habentium, nempe solidorum non enim lanę percussę sonant: sonant aũt & aspera, q̃ percutiunẽ, sed illa magis.

Præterea auditur in aere, & aqua, sed minus.

Id qđ superius defectiue dictum est, hic corrigit. superius.n. dicebat aerẽ esse solũ sonorum transuectorẽ: nunc aũt dicit aquam quoq; talem esse, sed minus aere. Est.n. aqua crassior, & quæ meatus auditiuos obturat. Aliud est aũt in aqua audiri, aliud per aquam, ut procedens ostendet. sonus.n. per aerem auditur tantum: fit aũt & in aqua: & subaudi, ut procedens ostendet, sonus enim per aerem auditur tm̃, fit autem & in aqua, & auditur, sicut & in aere.

Non est autem soni proprius auctor aer, neque aqua: sed solidorum ictum in seinuicem esse oportet, & ad aerem. hoc autem fit, quando sustinet & manet percussus aer, & non fuerit diffusus. Quare si celeriter, & uehemẽter percussus sit, sonat. Oportet.n. motum pulsantis præuenire fractioné aeris, ut si quis cumulũ arenæ, uel aceruum uerberet, qui uelociter fertur.

Non qm̃, inquit, dicimus sonorum esse transuectores aerem, & aquam, hæc iam sunt soni propria. Hæc enim sua natura sunt soni expertia. Quare soni quoq; sunt susceptiua (ut colore carens, coloris) sed soni ꝓpria sunt. & effectiua, qđ pulsat, & quod pulsaẽ, cum sint solida. Ex causis.n maxime ꝓpriæ sunt effectiuæ. Vel hoc ergo dicit, uel qđ magis est, ꝙ non sufficit aer, & aqua, ad sonũ faciendum, sed & uerberantib. quoq; solidis corporib. opus est. Et hoc declarans subiunxit, sed solidis opus est, ut ictus in se inuicẽ, & ad aerẽ fiat. Nam & ipse ab eũ intercipientib. solidis corporib. percutiẽ: & tunc quidẽ sonum facit, qñ a percutientib. fuerit celeriter ꝓtrusus, ut prius ictus fuerit, q̃ aer sit confractus, tunc.n. aceruatim extrusus sonũ facit. Quẽadmodũ ergo, si ab aliquo infundibulo fluat ueluti aceruus arenæ, si qs ergo coaceruatum subtus uerberet, ut prius ueniat ictus, quã arena cõminuta fuerit, illic quoq; sonũ facit, si aũt sensum, non itidẽ, confringiẽ.n. arena. Idem contingit & in aere. nam & is facile confringi potest.

Fit autem Echo, quando ab aere, qui unus fuerit, per uas, quod definit & terminauit, & confringi impedijt, aer abstrusus fuerit, ut globus.

Postquam de sono cõiter disseruit, de Echo quoq; cõiter uerba facit. Dicit ergo fieri Echo, per reuerberationem a duris, ac resistentibus, & leuibus corporibus, maxime autem concauis, a uoce percusso aere. Qui n. loquitur, trudit omnem fere quidem circumcirca aerẽ, maxime autem eum, qui est anterius. & ideo magis audiuimus eum, qui ad nos respicit, loquẽtem, quam auersum. Hic ergo aer, qui anterius est, trusus, qñ ad aliquod durum & resistens, quod habet concauitatem, cuiusmodi antra sunt, delatus fuerit, continuus existẽs, & ita manens: ut diffundi possit, eo ꝙ ab ea concauitate continetur, quam uas nominauit, in illud durum: & resistens corpus incurrens, retro impelliẽ, ut proiectus fortasse globus: & sic procedit ad eum qui percussit, operante, uidelicet, aere per utrunq; secundum suam sonorũ trãsuectricem facultatẽ. Non solum.n. ꝙ non a concauo loco permittatur dispergi, qualis delata est a duri corporis resistentia, in contrarium retruditur, sed quia in hoc concauum incidit, & non in uacuum: sed in aere plenũ incidit, qui aer est & continuus & unitus, ꝑꝑ id quod ambit. Eum igitur, qui ab eo, qui uocẽ edidit, percussus est aer, & sonat, motu diuisum, & ab ipso, qui est continuus, & unitus, dispergi prohibitum, duro corpori allidit: & cum anterius progredi non possit, retro repercutitur cum propria operatione, dico autẽ, sono: & sic sonum contingit recurrere. Oportet autẽ existimare, ut Alex. uidetur, sic fieri Echo, non tanquam omnino ipse primum percussus aer ad uas usque feratur, & idẽ ipse rursus ad eum usque, qui percussit, reuerberetur, sed ꝙ primus quidẽ aer percussus, ꝑꝑ ictus celeritatem continuus, & indiuisibilis manens, eum, qui post illum est, eodem ictu figurat: ut ipse ab ictu est figuratus. hic uero rursus eũ, qui est post ipsum, & sic per cõtinuitatẽ, ꝓcessus ad uas usq; fit. Quandiu.n. manet traditus ictus aeris fractione ualidior, eousq; manet alius ab alio figuratus: Postremus aũt ad uas percussus: & figuratus, & ictũ anterius tradere a uase prohibitus, rursus a solidi resistentia retrusus, ut globus ab aliquo solido, eũ rursus, q post illum est, ꝑcutit, & figurat, & sic rursus ad eadem transmittiẽ & ictus & sonitus. Articulata aũt fit Echo, qm̃ quia nobis loquentibus primus percussus est aer, ad nos quoq; reuerberatur, referens, primæ dictionis sonum: & secundus secundæ: & sic seruaẽ ordo loquelæ: Hinc aũt probabiliter ratiocinari licet & de uisibilium

operationibus. Dubitabatur enim, quomodo fieri potest, ut, cum sint incorporeæ uisibilium operationes, reuerberationes supponantur. Quæ.n. incorporei fuerit reuerberatio? Si ergo sonus est aeris operatio, & transportatricis sonorum facultatis, quę in eo est, perfectio: ipsa autem operatio aperte reuerberatur, qñ in aliqđ leue & concauum inciderit, ut in Echo (nulla.n. hic dubitatio est, quin reuerberatio fiat) quidni ergo fieri pōt, ut hoc ipsum in uisibilium quoque operationibus accidat? Dico autem ad hoc, ꝙ etiam si sonus reuerberatur, non tamen ipse per seipsum: sed cū proprio subiecto, dico autem aere: hoc enim dicebat, ꝙ propterea maxime a concauis. Echo enim est, ꝙ (non dispersus: sed continuitatem seruans, propter id, quod ambit) reuerberat. Nunquid autem ne in sonis quidem uerum est hoc, reuerberari sonantem aerem. Videmus.n. ꝙ non solum, qui directo ijs, a quibus fit reuerberatio, obiecti sunt: sed &, qui ex obliquo siti sunt, uocem exaudiunt. Si ita que fieri non potest: ut coaceruatus aer recordat: confractus aūt & diminutus non amplius sonuerit: nunqđ hic quoque solius operationis dico autem ipsius soni, fit reuerberatio? Si.n. non perueniente ad sensoriū aere, uel aqua, facultatem soni ad sensoria transmittūt: clarum est utiq;, ꝙ ad leue, uel concauum, in quod incidet, non cū percusso aere aduolauit: sed sicut in luce, qualitate quadam ꝑdita materia, luce suscepta, pōt & ipsa apposita sibi illuminare, & eiusmodi operationem reuerberationē appellamus: quid ꝓhibet hoc ipsum in sonis quoq; accidere? Quod aūt lux corpus non est, aperte ostensum est.

Videtur autem semper fieri echo, sed non aperta. Si quidem accidit in sono, sicut & in luce. Nam & lux semper reuerberatur. Neque.n. undiq; lux esset, sed tenebra extra id, quod est apricū, & soli expositum, sed non sic reuerberatur, sicut ab aqua, uel aere, uel aliquo alio ex leuibus, ut umbram faciat, qua lucem definimus.

Breuiter confirmat ex operatione omnem locū esse illuminatum, non solum eum, qui soli directo est expositus: sed & remotum, & ab aliquo solido corpore tectum: ut, quę sunt sub tecto uel pariete. Si.n. nulla in ijs esset lucis repercussio, uel a terra, uel a pariete: obscurata futura erant, & non illuminata. Sed non est æqualis reuerberatio, quæ a quolibet fit corpore: & quæ ab aqua: uel ære, uel aliquo ex leuibus. Est.n. manifestior, q̃ a talibus fit corporibus repercussio: & quæ easdem propemodum uires habet, quas prima illa, quæ fit per solis accessum, illuminatio. Vmbra itaque circunscribuntur reliqua, quæ a sole illustrantur. Similiter &, quæ fiunt a talibus reuerberationibus. obijciente.n. se corpore ei, q̃ ab hmōi fit corporibus, lucis repercussioni, umbra fit in ea, quæ obijcitur, parte. Repercussionum aūt diuersitas hinc aperte clara est. Si enim sint duo loci: hic quidem apricus & soli expositus: ille uero per aliquā muri obiectum obumbratus, ꝙ lucis quidem reuerberatio facta est in obumbratum locum, uel a terra, uel ab aliquo alio, clarum est ex hoc, ꝙ non sint in eo tenebrę, sed lux. Breuis quidem certe est reuerberatio, ut umbram nō faciant, quæ in eo sunt solida corpora. stantes.n. in obumbratis locis umbram non facimus. Sed si in aprico loco & soli exposito æs quis, uel aquam, uel uitrum, uel ex leuibus aliquid obumbrato loco aduersum posuerit, uidebis ad obumbratum locum aliam fieri reuerberationem, ut & obūbratus locus apricus fiat, ut & reliquis, & sic ut, quēadmodū iam dixi, alia umbra ī eo possit fieri, si quid obiectū fuerit. Sicut ergo, inquit, in lumine ab oī quidem corpore fit reuerberatio, non a quolibet autē similis, sed aperta quidem, quæ a leuibus: obscura autē & exilis q̃ a non talibus: sic, inquit, & in sono, ut quidē a quolibet, quod repercussit, reuerberatio fieri, sed non similis, neq; sic aperta, ut in sono, qui fit a concauis fit & leuibus locis, pp prædictas causas. Si.n. non fuerit cōcauum, sed planum: dispergitur aer, & non fluit ad nos, sed diffundit, uel exiguus ad nos peruenit. Si aōt leue nō fuerit, quod planum est, adhuc exilior fit reuerberatio pp prædictas causas: sed non sic reuerberatur sicut ab aqua. uel ære, uel aliquo ex leuibus, ut umbrā faciat, qua lucem definimus. Vbi.n. mollis lux fuerit, illic se aliquo obijciente fit umbra. In alia ergo parte, ubi neq; a leuibus fit reuerberatio, neq; illic sol resplendet, fit quidem quædam reuerberatio. non tanta aūt ut umbrā faciat, obijciente se aliquo, ut fit in ea, quæ est a leuibus, reuerberatione.

Vacuum aūt recte dicitur auditionis auctor & princeps. uidetur.n. uacuum, aer. Is aūt est, qui facit audire, quando motus fuerit continuus, & unus sed quia est friabilis, non sonat, nisi leue sit, quod percutitur. tunc aūt unus est simul propter superficiem. una est enim leuis superficies.

Postquam dixit aerem soni, & audiendi esse causam, & non solam, sed & concausam, ut materiam: dixit.n. sonum esse ictū alicuius ad aliquid, & in aliquo, & eius, quod percutit: & eius, quod percutitur, & eius, quod intercedit: quod aūt intercedit, id esse aerem. Præterea aūtem id rursos monstraturus, uult eius testes omnes eos, qui ante se fuerunt, Physicos adducere. Omnes.n. inquit, dicebant aerem esse auditionis auctorē & principem. Quatenus ergo aerem uacuum existimātes, uacuū dñt esse soni principem & auctorem recte dñt. Quatenus aūt aerem uacuum existimabant, non itidem recte. Hic ergo aer est auditionis auctor, ut concausa, qñ continuus exn̄s, a percutiente, & percusso motus fuerit. Continuus aūt, & unus est, qñ leue est quod percutit: totus.n. simul mouetur. leue.n. inest, Tāquam ergo ab uno, & eodem motus unus est. Asperum aūt non unū. Secundum unamquanq;.n. eminentiam & inæqualitatem aliam superficiem emittit. Cum ergo sit aer friabilis, qñ ab aspero truditur, non unus manens mouet, sed comminutus.

Sonatiuū itaque est, quod unius est aeris continuitate motiuum usque ad auditum, est autem auditus aerei congenitus.

Qm̄ non omne simpliciter, quod percutit, & percutitur sonum facit, definit quidnam est sonatiuum, nempe id, quod potest unum & continuum aerem sensatū ad auditum usque mouere. eiusmodi autem est solidū. & leue pp prædictas causas. Cum aūt dixisset motiuum unius aeris, addidit continuitate, fere dicens, numero e ut sit continuus, & nō friabilis pp ictum, & talē reddat figuram ei, qui est post illum: & hoc secundum cōtinuitatem usq, ad auditum. Hoc aūt dictum fuerit non simpliciter de sono: sed de sono, qui auditur, & ideo etiam addidit. Vsq; ad auditum. Pōt.n. & ultra auditum moueri sonus, sed nō utiq;, ut audibile. Postquā hæc dixit, nequis existimaret eum dicere, ꝙ ad membranam usq; exterius motus aer uenit & ipse est, qui mouet cohærēter sensoriū: subiunxit deinceps: Quod auditui est cōgenitus aer. Est.n. cōgenitus qdā aer, in concauitatib. auriū inædificatus ad ipsam mēbranā, q ab exterius moto aere primus affectus, & sonorum operationes suscipiēs, ad primū sensitiuū trāsmittit, id est aūt sensitiuus spūs, qui in ipsa est mēbrana collocatus. Sensus.n. sunt a cerebro

rebro incipientes per neruos, usq; ad aurium radices, quas membranas appellant. Est autem neruus a cerebro procedens poris,& meatibus preditus,in quo longe est auditiuus spiritus. Est ergo aer quidam in auriū concauitatibus contentus,qui est membranæ,& pelliculæ congenitus Hic ergo aer sonos ab externo aere suscipiens,habens & ipse sonorum transuectricem facultatem,per seipsum ad membranam sonos transuehit. Procedit autem a latiore meatu ad angustiorem, dico autem a cōcauitate auris usq; ad meatum membranæ. Non oportet autem existimare hunc aerem, & si est congenitus,iam esse & incorruptibilem, ut qui sit unus,& idem numero: sed est per partes corruptibilis, & generabilis,sicut & aliud hominis corpus: si autē per totum seipsum hic aer passus & corruptus sit, perit,& auditiua animalis operatio. Propterea enim & a natura ante membranam positus est,ut exteriores aeris incursiones excipiat,& non in membranam incurrat exterior aer,sicut & in uisu. Nam & in eo constituit natura aliquod oculo congenitum perspicuum,dico autē & crystallinum humorem: & ut semel dicam, humores & corneam tunicam,quę cum sint perspicua,& prima exterioris perspicui operationem admittat,eam per seipsos transuehunt ad neruum uisiuum,qui neruus a cerebro descēdens,terminatur ad finem principij crystallini. Sicut ergo in uisu, si hæc quæ sunt ueluti obiecta propugnacula,aliqua ex parte affecta sint,uel eorū aliquid,corrūpitur uisus operatio: sic & in auditu,si hoc aereum propugnaculum corruptum sit, auditiua corrumpitur operatio,affecta membrana: quod nullo intermedio excipiat exterioris aeris incursiones. Quare & magnis sonis afficitur auditus, exteriori aere uehementer protruso,& congenitum in auribus aerem uiolenter protrudente,& eum sæpe dispergente: Propterea ergo natura hunc aerem in auribus ædificauit, & ꝑpter circunstantes animalis operationes, & quæ fiunt in aquis,immersiones erat enim aqua ipsi sensorio appropinquatura,& ipsum læsura,nisi aliquod ꝓpugnaculum natura excogitasset. Quia autem aqua ingreditur,non erat auditurum,quod aqua obrutum est animal,nisi esset quid personatorium,quod ad sensorium usq; sonos transuehat. Ad sensorij ergo custodiam inædificatus est. Propterea ergo & circunuolutos auriū meatus natura fecit: ne facile ingrediens,uel aer, uel aqua: uel aliquid aliud membranam feriat.

Eo autem ꝙ sit in aere,exteriore moto,quod intus est,mouet. Quare non undiq; animal audit: neq; undiq; pertransit aer. neq; enim undiq; habet aerem mouenda pars,& animata,sicut pupilla humorem.

Id est eo ꝙ inædificatus auditui congenitus aer sit externo aeri continuus(hoc enim ei significat,quod sit in aere)moto externo aere per continuitatem, & qui intus est mouetur,cum sit per se immobilis,ut congenitus. Fortasse autem non dicit eum secundum locum moueri. Nam & immobilem eum deinceps dixit: sed ꝙ sonos perfert,secundum hoc eum,qui mouetur, perfert,& qui intus est,ut qui sit exteriori continuus. Et hoc dicit esse causam,ꝙ per aures solum audiamus, & non per omnem partem corporis, ꝙ in solis auribus est inclusus congenitus aer, externo aeri & auditiuo sensorio continuus,ut possit per se tradere affectionē, quę in exteriori fit aere. Sicut ergo uisiuus spiritus nō habet undiq; humorem,qui ad se perferat,quę fiunt in aere,colorum operationes: neq;.n. ad eum tendunt crystallinus humor,uel aliquid aliud eiusmodi,quod sit aeri & neruo uisiuo continuū: sed aliud crassum corpus, & quod impedimentum afferat: sic quoniam non est undiq; quidam congenitus aer comprehēsus,& externo aeri & auditiuæ parti continuus,sed in solis aurib. propterea per aliam partem non audimus. Quod autē in aurium concauitatibus est congenitus aer, hinc clarū est. Si quis enim digito aures obturauerit,sentiet sonum quendam,& motum eius,qui intus est,aeris. Fit autem hic affectus externo circa aures aere digito truso,& in breuiorem locum constipato, & congenitum aerem constipante. Vi autem cōstipationis motus corpora,quæ intus sunt,chartilaginosa,& dura impellit,& sic facit sonū. Et dicit magnum esse signum, ꝙ sana sit auris,ꝙ sonet aer,qui est intus. Si.n. sana non esset,non sentiret sonum,qui fit ab aere,qui est intus. Non enim undiq; habet aerem mouenda pars & animata, ut pupilla humorem. Sicut ante pupillam humor est collocatus,ut per eum uisibilia apprehendat. Pupillam autem dicit,non foramen,quod est in uuea tunica: sunt enim magis interius humores: sed nerui uisiui sensoriū, per quem uisiuus spiritus egreditur: sic & ante auditiuum sensorium aer congenitus positus est. Quoniam ergo animata,& auditiua pars(dico autem membrana) non habet undiq; congenitum aerem,qui sit & sibi continuus,& externo aeri,sed solum in auribus: ideo nō undiq; est animal auditiuum,sed solum per aures.

Ipsum quidem certe soni expers,aer: ꝙ sit friabilis & fractu facilis. Quando autem frangi fuerit prohibitus,huius motus sonus.

Et in principio dixit,ꝙ sicut coloris susceptiuū est expers coloris sic expers quoq; soni est,quod est soni susceptiuum. Sed nō quodlibet soni expers est soni susceptiuum,sed tale quale est aer,& causam cur sit soni expers addidit. Nam quia est friabilis,& fractu facilis,ꝓpterea est soni expers. Quando autem secundum propriam naturam frangi fuerit prohibitus ab alicuius leuis,& solidi coaceruato ictu,tūc huius motus fit sonus. In his autem aperte sonum dixit motum esse continui aeris,& qui unus mansit,per ictum certa qualitate præditum frangi prohibiti.

Is autē in auribus inædificatus est,ut sit immobilis,ut exacte sentiat omnes motus differentias.

Quemadmodum exterior aer per se est soni expers ꝙ sit fractu facilis: sic & qui est intus,quod sit immobilis. Ait enim talem aeris motum esse sonum. Propterea ergo,qui est in auribus,aer immobilis cōstitutus est, ut cum sit ipse soni expers,omnes transuehendi sonos facultatem habeat Si haberet enim proprium sonum,eū qui exterius aduenit,expelleret. Quare & hæc fuerit causa,ꝙ in auribus aer immobilis inędificatus est,ut omnes possit sonos transmittere. Si enim moueretur, deinde ab ictu motus sonaret: pręter id ꝙ,ut prius dixi, læderetur sensorium,nec omnium quoq; posset esse sonorum trāsuector: nam & qui exterius est,aer, postquā sonuerit,non eos,qui sunt in alio aere, sonos similiter transuehit,sed confundit,

Propterea autem & in aqua audimus,quòd nō ingreditur ad ipsum congenitum aerem.

Quod audire fiat non per ingressum externi aeris in aurem,sed per contactum qui fit ad in auribus inædificatum aerem,est argumentum,ꝙ & in aqua audiamus,in aquam non ingrediente aere. Si enim ingressa fuerit,corrumpit quidem & extrudit eum,qui inædificatus est,aerem,qui auditui subseruit. & membranam:

nullo intermedio attingens,ictu eam lædit: & præterea in concauitate manens,corrumpitur, & sic sensoriũ lædit. Multi ergo hinc læsi sunt. ea autem læsa corrumpitur sonus. Sicut ergo cum in aqua sumus, audimus aqua non ingrediente,sed secundum personatricẽ eius facultatem transeunte sono usq; ad congenitum aerẽ, & ab illo deinde usq; ad membranam. Et hocipsum est maximum argumentum,ꝙ est quidam aer membranæ ueluti congenitus,ꝙ & eorum,qui sunt in aqua,in aurem aqua non ingreditur,nisi nimis uehemẽs & magna uis fuerit,eo ꝙ eius extrudatur ingressus ab eo,qui est intus aere:& multa ui opus est,ut aquam, quæ est intus,eiaculetur,uel quempiam eiusmodi humorem, q̃ simul etiam confert,ne a foris ingredientibus extrudatur aer.& tortuosa quoq; auris cõllitutione opus est. Et ipse itaque causam,cur aqua in aurem non ingrediatur,subiunxit dicens.

Sed neq; in aurem propter flexus. Quando autem hoc contigerit,non audit.neq; si membrana laborauerit,quemadmodum, quæ supra pupillam est,pellis,quando laborauerit.

Non enim solum,inquit,nõ extrudit inædificatum aerem ingrediens aqua:sed neq; in ipsam aurem ingreditur,propter eos,qui in ipsa sunt, flexus, simul etiam per hæc causam nos docens,cur a natura talis auris facta sit:ne quicquam facile ingrediens, aerem, qui in ea inædificatus est, corrumpat,& lædat. Neq; si membrana laborauerit,quemadmodum,quæ supra pupillã est, pellis,quãdo laborauerit,pupillam uocat,uel quæ sunt ei subiectæ,partes,uel quę ante eam sitę,ea autem sunt & tunicæ,& humores. Quemadmodum ergo, quando quid eorum laborauerit,non uidemus: sic & quando membrana aliquo morbo laborauerit,non audimus.

Vel etiam pupillam simplicius audiendum est,secundum consuetudinem,ipsum uuæ foramen. Quæ supra illam est autem pellem,tunicam,quæ dicitur cornea.

Quemadmodum ergo,quando hæc tunica laborauerit uel condensata,uel quibusdam alioqui cicatricibus ex uulneribus in scirrum in ea induratis,non uidere contingit,cum uisibilium operationes per ipsam amplius transire non possint,quod ipsa perspicuitatem amiserit,sic quando membrana laborauerit, a tempore, uel morbo nonnihil affecta,sonorum operationes nõ potest amplius suscipere.

Sed & audiendi,uel non audiendi signum est,quòd auris semper sonet,ut cornu. Proprio enim motu semper mouetur aer, qui est in auribus.

Quoniam dixit,ꝙ si congenitus aer, uel membrana non nihil affecta sit,non audimus:sæpe autem accidit, ut quamuis horum nihil sit,nonnulli tamen obsurdescant:ut quando sordes aliqua ante congenitum aerẽ proiecta,prohibet,ne citra impedimentum ab externo aere tradatur sonus,ꝙ sonorum transuectricem facultatem terra non habeat:uel si quid aliud eiusmodi contigerit. Dicit ergo esse iudicandum an sana sit auditiua facultas,an non,uel aure digito obturata, uel aure manu operta. Si enim sana sit, bombum quendam sentimus. Digiti enim uel manus constipatio, exteriorẽ quẽdam aerem extrudit,qui in angustam redactus, & congenitum pulsans,bombum facit, Deinde congenitus, ut consueuit hunc bombum ad sensum transmittit. Sicut,inquit,& qui in concauis cornibus est conceptus aer,semper & ipse sonum quendam motus facit, quando mouetur ab externo aere: tumescens enim & motus ferit cornu:sic ergo & qui est in auribus, quãdo ab externo sono motus fuerit. Hoc autem dictum est, tanquam eo ostendi possit,ꝙ sit in aurib. aer ꝓprius. Is.n. est,qui est soni exterioris susceptiuus, qui quando aliqua ratione affectus est,ut qui proprio motu non moueatur,sonos in sensum non traijcit,& hinc sit ut non audiatur. Merito autem quærunt, cur, cum immobilẽ in auribus inædificatum aerem esse dixerit, nunc dicit, ꝙ proprio quodam motu mouetur aer, qui est in auribus. Immobilem autem superius accipiendum est,motum ab alio,pro eo quod est,eũdem semper aerem manentem in auribus,neq; alias aliud factum, ut in concauis cornibus, sed semper manentem congenitum.

Quod autem semper aer proprio quodam motu mouetur,clarum est ex hoc,ꝙ sereno,& tranquillo tempore ramenta moueri uideantur in ea, quæ est per fenestras luce. Fieri autem potest,ut moueri dicatur congenitus aer,non secundum locum,sed uiuifice,motum eo appellante,sonorum transuectionem ad sensum. Et hic est eius proprius motus, non simpliciter transuehere(hoc enim exterior quoq; aer habet) sed ad sensum transuehere. Quando ergo cõgenitus aer pro more sonos sensui renunciat:sensus autem apprehendit : clarũ est,ꝙ sana est facultas auditiua.

Sed sonus alienus,& non proprius. & propterea dicunt audire uacuo & sonante,quod audimus,eo quod habet definitum aerẽ.

Sonus enim qui factus est in auribus non est congeniti aeris,nec quando nobis aurem obturãtibus fit bõbus,sed exterioris aeris uel cum strepitu externe ingredientis,uel constipatione intus sonum emittente. Est autem congeniti aeris eum,qui in alio sit, sonum renũciare. non enim,quonism mouetur,etiam sonat. Neq; enim quodcunq; mouetur sonat,sed oportet, quod sonat,uiolento ictu moueri. Et propterea,inquit, dicunt audire uacuo,& sonante, Vacuo enim dicebant audire,quoniam uacuum aerem existimabant, audimus autem contento in auribus aere. Sonãte autem, quod hic est definitus aer,& semper idem: & sonos transmittit, non ipse sonans,sed solum secundum suam personatricem facultatem.

Verum autem sonat,quod uerberatur,uel quod uerberat,an & ambo,alio autem modo.

Postquam dixit sonum esse alicuius ad aliquid, & in aliquo,dico autem uerberantem,& uerberatum, & eum qui intercedit,aerem hoc merito quærit,quid est, quod soni est effectiuum,utrum,quod uerberat, an,ꝙ uerberatur,& dicit quod ambo. Illud enim(An enim ambo)est,& perfectam esse diuisionem, exponentis,siquidem & uerberans esse necesse est,quod sonat, & ꝙ uerberatur,uel utrunq;,& præterea iudicantis, ꝙ non alterum,sed utraq; faciunt sonum. Sed si utraq;, nõ eodem modo. Sed uerberans quidem,ut, quod mouetur, & aerem trudit. Quod uerberatur autem,ut manens,& ipsum pertransire non sinens,ut ex utrinsq; expressione resiliens sonet:&,illud quidem agit:hoc uero patitur. Fieri autem potest,ut utraq; intelligantur, & quę uerberant,& quæ uerberantur:quando non hoc quidem immobile manet : illud uero motum,sed utrunq; motum pulsatur.

Est.n.sonus motus eius,quod potest moueri,eo modo,quo,quæ a leuibus resiliunt,quando quis pulsauerit.

Quod non alterum est,quod sonat, sed utraq;, per hæc ostendit,Quoniam enim sonus est motus cõstipati aeris tanquam resiliens,ut,quæ a quibusdam leuibus corporibus repelluntur hoc autem a seipso aer facere

non

nō poteſt. Oportet ergo leue aliquid eſſe, a quo ipſum reſilire oportet. Sed quoniam rurſus, ut ipſe reſiliat ab aliquo leui corpore, ſi nihil ſit, quod percutiat, & ad leue hoc, & ſolidum, condenſatum aerem intercipiat, fieri non poteſt: clarum eſt, ꝙ non ab uno ſolo reſilierit, ſed utriſq; opus eſt, & eo, quod percutit, & eo, quod percutitur. Quod enim utriſq; opus eſt, hinc quoq; apertum eſt. Si enim non fuerint utraq; leuia, & ſolida, non faciunt ſonum. Vt ſi lana, uel ſpongia æs percuſſeris, ſonus non fiat. Non omnis ergo aeris motus ſonus eſt, ſed talis qualis eſt, quia leuibus. Si enim non fuerint leuia, quæ percutiuntur: non aceruatim reſiliaret, ſed in concauitatibus retinetur, ut in murum proiectus globus. Si leuis quidem fuerit murus, reſiſtentia, & repercuſſione ab eo reſilit globus. Sin minus ſæpe manet in concauitatibus. Sicut ergo talia a leuibus reſiliunt, ſic & aer. Secundum hoc autem ſolum, ꝙ aer a leuib. retorqueatur, accepit ſimilitudinem eorum, quæ a leuib. retorquentur, ut globi: non autem etiam ſecundū cauſam retortionis a ſimilibus quoq;: niſi quis hoc dixerit ꝙ ſicut globum quis uiolenter emittens: una cum eo trudit aerem: qui uiolenter extruſus, & a globo expreſſus, & a muro excutitur, & retortus, una ſecum globū quoq; contrudit: ſic & in ijs quæ ſe illinc inuicem feriunt, reſilit aer, & motu ſonat. Eſt enim ſonus motus. poteſt motum non localem dicere, ſed operationem. Illud autem, Eius quod poteſt moueri, localem motū exponere oportet, ut ſit totum, ꝙ ſonus eſt operatio eius, quod poteſt ſecundum locum moueri, eo modo, quo, quæ reſiliunt a leuibus, ut globus a muro. Quod ſi etiam in eo, qui eſt ſecundum locum, motu audierimus, ut iam expoſuimus, nihil abſurdi. Non enim ſimpliciter omnem aeris motum ſonum dicemus, ſed eum qui fit a leuibus.

Neq; uero quodlibet, ut dictum eſt, ſonat, quod uerberat, & quod uerberatur, ut ſi quis acum acu pulſauerit.

Quoniam dixit duobus ſolidis ſe inuicem ferientibus opus eſſe ad hoc, ut fiat ſonus: ne quis exiſtimet, cuiuſmodicunq; ſolida & leuia corpora ſufficere ad faciendum ſonum hæc addidit, ꝙ non ſolum duo eſſe oportet leuia & ſolida, quæ ſonum faciant, ſed & commoderatam magnitudinem ipſa habere oportet, talem figuram. Si enim ualde paruæ fuerint magnitudines, ut acus, minimum aerem intercipiunt, ut ne ſenſilis qdem ſit ſonus, Sed quemadmodum in Phyſica dixit, ꝙ forma a definita magnitudine incipit, ubi aduerſus Democritum contendebat, inſectilia corpuſcula refellens. Magnitudines enim, inquit, natura potentia quidem ſunt in infinitum, ut magnitudines, diuiſibiles. Fieri. n. poteſt, ut, quantum ad propriam naturam, datum cogitatiōe, & intellectu ſecetur: & illud in aliud, idq; in infinitum: formā autem aliquam habentes uel carnis, uel nerui, eorum nec potentia ad infinitum diuiſionem admittere poſſumus, ſed neceſſe eſt ultimas aliquas partes indiuiſibiles accipere, ut deinceps ab illo nōn amplius diuidatur in aliud tale, quale ipſum. Vt caro quidem diuidi poteſt in partes, quæ ſeruent formam carnis: & illæ rurſus in alias, quæ eandem formam ſeruent. hoc autem in infinitum fieri non poteſt, ſed in aliquam omnino magnitudinem definit. quam ſi ſecueris, non amplius ſeruas carnis formam, propter multam paruitatem Sicut enim dixi, formę quemadmodum tali temperatura indigent, ut ſubſiſtant, ſic & tanta magnitudine, & ſicut non contingit hominem uel equum unius digiti fieri, ſed ijs commoderatam magnitudinem eſſe oportet, ſic & animalis inſtrumentarias partes, & ſimilares, & omnem, ut ſemel dicam, formam in definita aliqua magnitudine eſſe natura ſtatutum eſt. Sicut ergo in ijs habet, ſic & in ſonis. Non omnis magnitudo, quæ uerberat, & quæ uerberatur, ſonum facit, ut acus, ſed cōmoderatā magnitudinem eam habere oportet. Figura quoq; opus eſt. Si globus. n. globū attigerit, non faciet ſonum. Oſtenſum eſt enim quod globus globum ſecū dum ſignum attingit. Quoniam ergo ſufficientem aerem non intercipit, ſonum non faciet. Eorum autem, qui ſunt apud nos, artificialium globorū, quoniam fieri non poteſt, ut exacte tornetur ſuperficies, nihil mirū ſi globus globum feriens, breuem ſonum ediderit. nam cum non ſit apud nos exacte globus, neq; ſe exacte ſecundum ſignum attingunt.

Sed oportet, quod uerberatur eſſe æquale, ut aer cōdenſatus reſiliat, & concutiatur.

Aequale dixit, pro eo quod eſt latum. Pulchre autē dixit quod uerberatur, latum eſſe oportere non omnino autem & quod uerberat. Etſi. n quod uerberat, nō fuerit latū, ſed cylindricum, ſit ſonus. Cauſa autem eſt, ꝙ non ſolus aer ab ea, quæ uerberat, parte intercipitur qui eſt fere idiuiſibilis, ſed & quia reliquis cylindri partibus aer protruditur: qui ſi in tenue aliquod & acutū corpus aduerſum inciderit, diffunditur, & non ſonat. Si autem in latū inciderit: non diffuſus, ſed interceptus a leuitate, & reſiſtente duritie, torquetur: & ſic reſiliēs ſonat. Concuti autem eum dicit, non qui ſimpliciter a quolibet reſilijt, ſed qui in concauis, & ſonoris intercipitur. Quemadmodum in nola accidit calculo percuſſa, ea enim concuſſa, concutitur, &, qui in eius concauitatibus intercipitur aer, & nunc in has, nunc in illas cō cauæ nolæ ſuperficiei partes incidens, ſonum facit, certe ſi nolam retinuerimus, ceſſat & ſonus eo ꝙ nola ceſſante moueri, ſimul etiam aer moueri deſinit. Poteſt itaq;, ut dixi, æquale & pro lato accipi Cum. n dixiſſet ꝙ non quodcunq; uerberat, & uerberatur, ſonat, neq; enim ſonat acus acum uerberans: tanq ut acubus opponeret, & ab eis diſtingueret, ſubiunxit. Sed oportet, qd uerberatur, eſſe æquale: non utiq; tanquam ſint acus inæquales per partes: ſed clarum eſt, quod earum magnitudini, & figurę ęquale oppoſuit, ut ab eis diſtingueret. Poteſt autem æquale, & de æquato, & non aſpero audire, & hoc clarum eſt ex hoc, quod ſubiungit, Vt aer condenſatus reſiliat. Ab aſperis n. & inæqualibus comminuitur, & non denſus reſilit. ſed ab æqualibus, quod ſit continuus & unus.

Sonantium autem differentiæ in eo, qui eſt ſecundum actum ſono declarantur. Sicut enim ſine luce non uidentur colores, ſic neque ſine ſono, quod eſt acutum, & graue.

Sonantium dixit, pro eo quod eſt, ſonorum. Nam ſecundum ſonorum differentias diuerſi quoque ſoni ſiunt. Sonorum ergo differentias eſſe dicit acutum, & grauem. eas aūt cognoſci dicit nō in ijs, qui ſunt ſecundum potentiam, ſonis, ſed in ijs, qui ſunt ſecundum actum. Quæ enim ſunt potentia, propemodum neque ſunt. Sunt quodammodo eorum, quæ non ſunt. Vnūquodq; enim ſecundum proprium actum, & perfectionem iudicatur. Sicut enim proprios, inquit, colores apprehendimus: non quando potentia fuerit aer perſpicuus, ſed quando actu: hoc eſt, quando illuminatus fuerit: ſic neque quando eſt potentia ſonorus, ſonorum differentia ſentimus. ſed quando actu fuerit, hoc eſt, iā

ſonum admiſerit. Soni enim a coloribus tantum differũt, ꝙ colores ſunt quidem alij a perſpicuo, & cum alij ſint ipſum mouent, eorum enim ſolas operatiões per ſpituum tranſuehit. Soni autem nõ ſunt alij ab eo, qui actu perſonat, aere, ſed in eo ſuã habent conſtitutionẽ.

Ea autem per translationem dicuntur a tangibilibus. Acutum enim ſenſum mouet exiguo tempore multum: graue autem multo parum.

Acutum & graue, & quædam ſunt ſonorum differẽtiæ: & per translationem, inquit, quæ eſt a tangibilibus appellatæ ſunt. In magnitudinibus. n. quæ ſunt ꝓprie tangibiles, eſt acutum & graue per quorum translationem dicuntur, & quæ ſunt in ſonis. Acutum. n. dicitur in tactu, quod celeriter operatur, ut gladiolus acutus, ꝙ celeriter pungit. Obtuſum autem quod tarde operatur, & ueluti non pungens, ſed trudens, ut piſtillus. quęcunq; enim ad pungendum apta facere uolumus, ea acutis angulis facimus. Quęcunq; autem ad trudendum obtuſis angulis. Sic & in ſonis acutũ quidem dicimus eum, qui ad ſenſum uelociter accedit, & permanet. Grauem autem, qui cum obtuſo habet proportionem, eũ, qui ad ſenſum tarde accedit, & celeriter ceſſat: ſicut in una fidium poſtrema, quæ nete dicitur. cum n. ipſa ſit alijs magis tenſa, dum pulſatur, propter tenſionem aerem uelociter feriens, acutiſſimum facit ſonum, & paruo quidem tempore hoc facit, diu autem ſeruat, ſicut arcus duri, & magis tenſi. Eorum. n. chorda a ſagittario tenſa, deinde remiſſa, exiguo tempore propter tenſionem in proprium locum reuertiť. Quare ſagittam exiguo tẽpore truſam pp hoc ipſum in lõgius motum ſpatium mittit. Eſt enim maioris uirtutis exiguo tempore idem mouere, quam longiori. quod & in magis intenſis chordis contingit in minus autem intenſa uiceuerſa quemadmodum ſuprema longo quidem tempore, qđ eſt aeris perſonatorium, mouet, exiguo autem ſeruat. cauſa autem eſt, quod ſubtiles quidem ſunt, & nõ multum habentes occurrẽtem aerem, celerius eum mouẽt. Præterea cum ſunt tenſæ, & a multo aere non impeditæ, celerius ꝓperant in ſuum proprium locum, & rectitudinem recipere, ex qua percuſſæ motę ſunt, ꝙ a finibus & extremis contenderentur. Propterea ergo paruo tempore mouent id, quod in aerem uim habet perſonatiuam. Diu autem ſonum ſeruant, ꝙ ualde extenſæ aerem uehementer feriunt. Vehementius autẽ percuſſus, repercutit & ipſe chordam, & rurſus ab ipſa repercutitur: idq; longiori fit tempore. Agitata autẽ corda, ſonus neceſſario diutius extẽditur. Craſſæ aũt chordæ, & minus intenſæ, ut ſupræmæ, omnino contrarium euenit. Multum enim habens occurrentem aerem, & neq; ſic intenſa, & breuius aerem mouet, & tardius reuertitur. Quare & tardius ſonant, neq; diu ſonum extendunt, ꝙ neq; aerem uehementer moueant, neq; ualde repertutiant, & ideo non diu agitantur. Id autem ſi non fiat, celerius petit ſonus.

Et ſic uelox eſt, quod eſt acutum: illud uero, graue, ſed fit quidẽ illius propter celeritatem motus talis: huius autem propter tarditatem. Et uidetur proportionem habere cum eo, quod eſt circa tactũ, acuto, & obtuſo. Acutum enim ueluti pungit. Obtuſum autem ueluti trudit, eo quod illud quidẽ moueat in paruo, hoc uero in multo. Quare contingat hoc quidem uelox eſſe, illud uero tardum.

Poſtquam dixit, ꝙ ſonus acutus celeriter mouet ſenſum, & ſenſilis factus in longius tempus manet: grauis autem uiceuerſa: ne quis exiſtimaret eundem acutum ſonum celeriter, uel tarde moueri: eſt enim aeris operatio incorporea: incorporeum autem non mouetur ſecundum locum, ſed acutus dicitur ſonus, acute moueri aerem, cuius eſt operatio: ſimiliter & tardus: uel hoc ergo ſignificat per hoc quod dicit, ſed fit quidem illius ꝓpter celeritatem motus talis: huius uero propter tarditatem, pro eo quod eſt, propter celeritatem eius, quod mouetur, corporis, in quo eſt, talis fit & motus ſenſus a ſono: uel ꝙ, quemadmodum in tangibilibus, per aciem in magnitudinibus fit uelox ab eis diuiſio, & eſt aliud quidem eſſe acutum aliud autem ab eis uelociter corpus diuidi. Hoc enim illud conſequitur: & accidit acuto celeriter diuidere. Acutum enim erat, etiam nõ operans. Similiter & in obtuſo. Sic & in uoce acuta aliud quidem eſt acutum: hoc autem contingit, ut auditum moueat celeriter. Similiter autem & tardum in graui. Illud autem, Quare contingit hoc quidem uelox eſſe: illud uero tardum, perinde eſt, ac ꝙ hæc ſcđm accidens habent uelox & tardum, & non ſunt eorum ſubſtãtia. Accidit autem acuto quidem celeriter mouere, ut gladiolo: ꝙ ei ab exiguo corpore occurratur obtuſo autẽ tarde: ut piſtillo, quod ei a multo corpore occurratur.

De ſono ergo hac ſit ratione definitum.

Dixit quid eſt ſonus. ſ. quod motus eius, quod põt moueri eo modo, quo, quæ a leuibus reſiliunt, quando repercuſſerint: & quomodo fit, nempe quod uerberante aliquo, & uerberato: Per quod. ſ. ꝙ ictus eſt aliquorũ inter ſe ſolidorum in aere, uehementiore in ijs aeris diuiſione, & confractiõe: ſed & qualia eſſe oporteat, quæ feriuntur: per quod auditur & quomodo ſonus.

Vox autem ſonus quidam eſt animati. Ex inanimatis enim nihil uocem edit: ſed per ſimilitudinem uocem emittere dicuntur, ut tibia, & lyra.

Poſtquam dixit de ſono, conſequenter & de uoce diſſerit. Vox enim ſpecies eſt ſoni. Dicit ergo uocem quandam eſſe ſonum. Non enim omnis ſonus uox eſt, ſicut inanimatorum. neq; enim qui ex fluctibus, uel uẽtis fit, ſtrepitus, neq; qui ex alliſis fit lapidibus, fragor, uox eſt. ſed animati aliquis ſonus uox eſt. ſed neq; quiuis animati ſonus uox eſt. neq; enim qui per comploſionem manuum, neq; qui fit per ſcreatum, uel tuſſim, uox eſt. Sunt enim hæc ſoni, & non uoces, ſed uox eſt animati ſonus, qui per uocales fit partes. Sunt autem uocales partes, pulmo & omnes reſpiratiuæ partes, & aſpera arteria & fauces. Sed neq; ab ijs quomodocũq; factus ſonus uox eſt. Tuſſis enim ab ijs fit: nec uocem dicitur emittere, qui tuſſit. Sed quando cum imaginatiua ſignificatione hæc mouentur, tunc demum factus ab ijs ſonus uox dicitur. Quomodo autem per hæc inſtrumenta uox fit, & in quo differt uox a tuſſi, eo dicente, progredientes ſciemus. Animati ergo quidam ſonus uox eſt. Etſi enim quædam ex inanimatis uocem edere dicuntur, per tranſlationem, & ſimilitudinem quãdam dicuntur. ut quę uoci hominis ſimile quid habeãt. Hæc enim tria circa hominis uocem cõſiderantur, numerus, harmonia, & dictio. Verſatur autẽ numerus circa tempus prolationis longum, & breue, & ideo antiqui, quæ ex uocalibus maiori tempore proferuntur, longas nominauerunt. Quæ autem in minore, breues. Si. n. ſecundum ipſam naturam protulerimus, uidebimus eas, quæ dicuntur longæ, ut η & ω maiori tempore proferri, breues autem minore. Ex eorum autem ad ſeinuicem cõpoſitione numeroſum exiſtit, eſt hoc enim carminum. Harmonia autem circa acuti, & grauis commoderationem uerſatur. Dictio uero uerſatur circa ſyllabarũ for-

mationem & expressionem, ex qua eorum, quæ dicuntur, intelligentia significatur. Quoniam ergo proprie hæc hēt uox humana, eam aūt quodāmodo imitatur, & instrumenta musica, propterea dicuntur & ipsa secundum proportionem & conuenientiam uocem edere. Non solum enim numerum, & harmoniam imitantur, sed & dictiones. Sciunt certe & qualis sit cantilena, quæ dicitur: & cum instrumentis concinunt. Imitātur autem non simpliciter uocem hominis, sed loquelam. Vt dixi.n. in dictionis compositione uersatur, quæ sit per linguam. Quæsiuerit autem quispiam, in quo differt numerus a metro. Dicimus ergo numerum esse qd generalius, numeri autem speciē esse metrum. Si quid enim est metrum.i. & numerus: non ita autem & contra. Consideratur enim numerus in ijs, qui pulsant pedibus, & manibus. Quando enim uelox, & tarda pedū eleuatio, & positio, inter se rationem, & proportionem habent, fit numerus. Et hinc ab horum translatione talis syllabarum connexio, quæ ad metrorum generationem accipitur, pedes appellati sunt. Secundum eādem conuenientiam & in manuum, & tibiarum, & aliorum eiusmodi pulsatiōe numerus appellatus est, qui est cōmoderatio temporis, in quo fit motus. Nam & in tibijs numerus quoq; consideratur. Tibiæ enim foraminum alia quidem longiori tempore obturant: alia uero breuiori. Et sic resonantiarum hanc quidem leniorem, illā uero asperiorem emittunt. Et foraminum alia quidem sunt maiora, alia uero minora, & hæc quidem sunt linguæ ppinquiora, illa uero remotiora, & q̄ sunt angustiora, sunt latiorib. acutiora. in pueris itaq; & in mulieribus uoces acutiores: Quæ aūt latiora, tardiora. Sūt & quæ sunt propius, sunt remotioribus acutiora. quorum commoderatione fit harmonia, & melos: numerus autem uelocis, & tardi. Quod in reliquis quoq; instrumentis numerus consideratur, omnibus apertum est. commoderata enim digitorum eleuatione, & positione perficitur. Qui ergo in alijs est numerus, secundū tarditatem, & celeritatem figurarum. Qui autem in oratione, quę est pronuncianda, secundum longum & breue: qui etiam metrum solus dicitur. Cum tardo autem proportionem & conuenientiam habet longum: cum celeri uero breue non solum autem in poeticis scriptis consideratur metrum, sed & in oratorijs. Dicimus ergo longum esse metrum uel curtum & mutilum: & ex eo ꝙ non sunt commoderata membra, non est numerosa oratio. Qui itaq; de forma orationis scripserunt, tradiderunt, quot, & quales pedes assumpti ad oratorium membrum, hōc recte efficiant. Hæc quidem in digressione, sed redeamus ad dictionis contextum.

Et quæcunq; alia ex inanimatis extensionem habent, & concentum, & sermonem.

Extensionem dixi pro eo quod est, numerum. Sicut enim dixi, circa temporis extensionem, quæ fit plus uel minus, & eorum commoderationem, consideratur numerus. Melos autem dixit, pro eo quod est, harmoniam, quæ circa acuti, & grauis commoderationem uersatur: sermonem autem dictionum compositionem.

Videtur enim uox quoq; hæc habere.

Similis est, inquit, musicorum instrumentorum sonus uoci, quatenus eius habent imitationem, quę dicta sunt. clarum est autem, ꝙ uocem maxime nūc dicit sermonem. circa eam enim solam consideratur dictio. In uocibus enim inarticulatis est melos quidem, & numerus: dictio autem non ita. nam etsi de Pica, uel Psitaco dixeris, uel alijs eiusmodi, non proprie est dictio: nisi secundum imitationem, & conuenientiam, sicut & in inanimatis.

Multa autem animalia uocem non habent: ut & quæ sanguine carent: & ex ijs, quæ sanguinem habent, pisces.

Quoniam dixit uocem esse animati sonum: nō omne autem animatum uocem habet: sed sunt quædam q̄ uoce carent, hoc ipsum definit. Non enim simpliciter animata sunt uoce prædita, sed animalia. & nec omnia animalia, sed ea sola, quæ habent pulmonem, hoc est, quæcunq; respirāt. Vocis enim materia est respiratus aer, ut ipse in processu ostēdet. Neq; insecta, ut muscę, apes, & similia, nec quæ sanguine carent, uocem edunt ut uermes. Sed neq; omnia sanguinem habētia, ut quæcunq; ex aquatilibus non ancipitem uitam agunt, ut pisces. neq; enim habent pulmonem, & propterea uocem non emittunt, & ideo ἔλλοπες appellati sunt, qua si ὀπὶ ἐλλείποντες, hoc est uoce destituti. Sed neq; quæcunq; ancipitem uitam agunt, ea uocem emittunt, nā neq; quæ testaceam cutem habent, ut cochleæ: neque quę molliora sunt testæ, ut cancri, & mures aranei. Ex ijs autem, quę ancipitem uitam agunt, uocem edunt, & fluuiatilis equus, & crocodilus. Dicitur enim & hic breuem, & exiguam uocem edere. Dubitauerit autem quispiam, quomodo dicatur insecta uocem non edere. Quid est enim cicadis uocalius? Quin & muscæ inter uolandum non minimum bombum edunt. Dico ergo non esse uocem, eorum uocalem soni emissionem. neque. o. per uocalia hæc instrumēta fiunt. Est enim quædam pellicula circa superficiem sub pectore cicadarum quam alis uerberantes, & interceptum aerem exprimētes, sonum emittunt. Similiter & muscę asperis alis percutiētes sonant: & latites certe bōbū emittere desinunt.

Idq; non circa rationem, siquidem aeris motus est sonus, sed qui dicuntur uocem edere, ut in Acheloo pisces, brāchijs sonant, uel alio quo alio eiusmodi.

Postquam dixit pisces non habere uocem, huius ipsius causam subiunxit: Si.n. inqt, ut ostensum est aeris motus, sonus est: uox aūt est sonus quidam: in aere autem non degunt pisces, sed in aqua, merito uocem nō hñt, ut qui non aerem moueant, sed aquam. Et ex ijs, quæ utrobiq; indiscriminatim uiuunt, quæcunq; uocē habent, non possunt uocem in aqua emittere. Neq;.n. nos cum aquam subierimus, edere uocem possumus. Sed & qui dicuntur uocem edere in Acheloo, magni sunt, quos quidam uocem emittere existimant, quando circa aquæ fuerint superficiem. Dicit ergo non oportere existimare eos uocem emittere. neq;.n. per uocalia membra sonum faciunt, sed secundum aliquem branchiarum motum. Quando.n. ij circa aquæ superficiem natant, cum magni sint, & multum aquæ intercipiant; deinde branchias contrahant, aquam emittunt, & emissione turbant: eaq; turbata aliquid aeris intercipit, qui ictu aquæ expressus sonat, & hoc modo uidētur illi uocem emittere, ut de muscis, & cicadis diximus. Quare extra animal fit sonus, & non per instrumenta uocalia, & in talibus similiter euenit, ut in columbis, quæ uolantes alis sonant. Similis ergo est is sonus plausui, qui fit per manus. Quare si & scari uocem edere dicuntur, idem de ijs existimandum est. Illud autem, Vel aliquo alio eiusmodi, adiecit, quod contingit non solum branchiarum contractiōe eos dicto modo sonare, sed & ore aquam excipientes, & cum strepitu extrudentes. Certe cum sunt in profundo, non sonant. Fieri enim nō po-

test,ut in aqua fit sonus. Propterea ergo,ut iam dixi, si in aqua manus simul percusserimus,non sonant. Est enim aqua quidem sonorum transportatrix, sed quæ sonum non emittit.

Vox autem est animalis sonus,& non qualibet parte. Sed quoniã quodcunq; sonat,uerberante aliquo,& aliquid, & in aliquo sonat:id autem est aer:ea sola uocem merito ediderint, quæ aerem suscipiunt.

Postquam discreuit ea,quæ uocem edunt,ab ijs,quę non edunt:& ex ijs ad uocis rationem tradendam ingressus est:uult deinceps eius,quæ est proprie,uocis rationem tradere. Eam autem ab alijs sonis dupliciter discernit,& ex modo generationis,& ex fine. Ex modo itaq; generationis,qđ uox quidem fit exspirato aere expresso contractione thoracis, secundum eam, quæ illi inest, sonatiuam facultatem, & in asperam arteriam incidente,& in eum,qui in illa est interceptus, aerem, qui denso ictu infractus,retortus,& uibratus, cohærentem aerem ad auditum,usq; percutit. Est enim oris hiatus,qui est ad radicem usq; linguæ,gula. Illinc autem duo uasa feruntur:hoc quidem ad thoracem,quod aspera arteria dicitur:alterum autem secus tendinem usq; ad uentriculum,quod dicitur œsophagus. Per œsophagum itaq; fit ciborum aditus:per asperam autem, spiritus,qui fit secundum inspirationem,& expirationem. Qui quidẽ dicto modo expiratus facit sonum,qui uox dicitur,quando fit cum aliqua imaginatione significatiua. Ex modo igit generationis hac ratione differt uox ab alijs sonis. Quicunq; enim soni nõ sunt animalium, uel,quod magis est,animalium quidem sunt sed nõ per prædicta uocalia instrumenta fiunt,non sunt uoces,ex fine autem,ꝙ uox fit per aliquem animalis impulsum ad aliquid significandum.itaq; & cum imaginatione. Quare & irrationalium soni,uoces Compascentem loquit,suem persequens ululat. Nam & canis, quãdo habet imaginationem alieni,latrat quando autem familiaris & domestici,blandiens mouet caudam. Et,ut semel dicam,cum talem,uel talem typum secundum imaginationem susceperint, diuersas uoces edunt. Sunt itaq; uoces significatiuæ animæ affectuum. Nam cum cibum appetunt,quadam uoce utuntur: & aliam edũt uocem,cum tristitia afficiuntur:aliam,cum lætantur. Tussis autem quæ fit per exitum spiritus per asperam arteriam,nõ est uox. Differt enim & modo generationis,& fine. Modo quidem generationis,ꝙ in uoce,qui extruditur spiritus,sensim & secundum naturam egrediens,percutit ordinate eum, qui est in aspera arteria, & ipsam arteriam.& ille paulatim trusus,& a percutiẽte,& ab aspera arteria,sonat numerose:fit enim uolẽte animali. In tussiẽtibus autem spiritus,ut qui pręter naturam mouetur, aceruatim & inordinate e thorace egreditur,& seipsum quoq; ferit,& id quod est in aspera arteria,Cum enim humidum pręter naturam in thorace cõtractum fuerit,id nam uult per spiritum extrudere. Deinde cum non ualet spiritus id extrudere, ipse ab eo repercutit,& sæpe enixus interrumpitur. Vnde fit etiam corporis concussio. Ipsum autem interrumpi, & concuti signum est, ꝙ non ualet spiritus extrudere adiacentia. Et quando laborat aliquis inflammatione, spiritus,qui est circa thoracem in angustias redactus,difficultatis anhelitus,& inordinati per tussim motus cã est. Hac itaq; ratione differt tussis a uoce,& fine, ꝙ nõ fit cum imaginatione,non enim alicuius significãdi gratia,sed fit coacte. nisi secundum aliquam cõuentionem fiat,ut si excreauero,uel tussiuero,hoc significabo. tũc enim & ea uoces quædam sunt. Sic ergo,ut paucis cõplectar,licet dicere uocem esse animalis sonum,per uocales partes cum imaginatione,factum,imagitione, scilicet alicuius rei significandæ gratia. Quare & in thorace inspiratum aerem paulatim mouemus, prout elegerimus cum celeritate,uel tarditate loqui. Hæc itaq; sunt uocis instrumenta. Sermonis autem lingua,palatũ,dentes. Taliter enim,& taliter uocem edentem spiritũ per quandam eiusmodi circunactionem lingua figurans,sic dictiones facit. Quare quibuscunq; lingua supra modũ uel relaxata,uel alligata est,ij non loq,uel non articulate loqui possunt:cum lingua non amplius possit secũdum rationem motus facere,per quos uox figuratur. Sicut enim in tibijs,& in instrumentis musicis,qui per utres,uel corpus in tibias efflatur,spiritũ,& taliter, uel taliter sonat,figurantes digiti,in dictiones adaptant: sic & lingua eum,qui ex thorace efflatur, & ad arteriam sonat,in dictiones figurat. Vnde & irrationalia animalia,quoniam animam rationalem nõ habent, remissam linguam,& labra diducta habẽt.neq; enim ea opus habebant ad linguæ ministerium. Vnde & ex uolucrib. quæcunq; linguæ & genarum compositionem & speciem habent hominibus persimilem,nec ualde latam, possunt imitari sermonem,cuiusmodi sunt picæ, & psitaci,& similia. Sed quiã quodcũq; sonat, uerberante aliquo,& aliqd,& in aliquo sonat,aliquo quidem,qđ percutit:aliquid uero,quod percutitur:in quo autem ipse declarauit dicens. Id est autem aer. Si autem sit fit sonus,merito quæcunq; pulmonem non habent,& quę in aquis degunt,uocem non habent.

Materia enim,eo quod respiratur,utitur natura ad duo opera: quemadmodum lingua ad gustum,& ad sermonem. Quorum gustus quidem est necessarium,unde & pluribus inest,Sermo autem; & interpretatio,ut bene sit sic & spiritu,& ad calorem; qui est intus,ut necessarium,causã autem in alijs dicet, & ad uocem,ut sit,quod bene est.respirationi autem instrumentum guttur: cuius autem gratia hæc quoq; pars est,pulmo.

Quoniam dixit ea animalia uoce uti,quæ respirant est autem respirationem præcedens alius quidam usus in ijs,quæ respirant:quomodo ad uocem quoq; respiratio cõfert,p hæc addidit. Sicut.n.inquit linguam fecit natura ad duo opera: quorum alterum quidem ad hoc,ut sint confert ijs,quæ habent,gustus: alterum autem ad hoc,ut bene sint,sermo,Sic & respirationis duo fecit opera,quorum unum quidem ad hoc, ut sit alterum uero,ut bene sit. Compendium.n.sibi uẽdicat natura,& ideo ijsdem in pluribus utitur. Natura ergo lingua utitur,& ad succorum usum,& ad sermonẽ. Quorum alterum quidem ad hoc,ut sint,conducit,nam sine alimento uiui non potest. Sermo autem ad hoc,ut bene sit. Hinc n.fit animal,quod societate delectatur, & cum alijs communicat,homo,& per eum docti,& scientia prædíti a præceptoribus reddimur. Propterea gustus idem est in omnibus animalibus,sermo autem non in omnibus:sed neq; omnino uox:sed in perfectiorib. Sicut ergo in lingua habet,ita & in respiratione. Nam & ad interni caloris refrigerationem confert, quod est naturæ opus necessarium. Nam ad hoc,ut sint:respirantibus confert,ut in libris dictum est de partibus animalium,& in tractatu de respiratione, & expiratione, ad quæ etiam differt,ut qui sit in illis dicturus. Opus enim inquit,habet & pulmo respiratione,ut qui sit secundũ naturam calidior in pedestribus animalibus, eo quod

fit

sit cordi superpositus, & multo prius cor ab eo.n.in pulmone quoq; calidū nimis abundat. Propterea ergo dixit primum refrigeratione opus habere eum, qui est circa cor, locum. refrigerat n.ipsum per pulmonem respiratum aerē recipientē, & ppria refrigeratione illud quoq; refrigerantē. Hic est ergo necessarius respirationis usus, qui ad hoc, ut sint, aïalibus confert. Cōfert autem & ad sermonē, qui nobis inest ad hoc, ut bene simus, siquidē & uox ad sermonem. Vox n.est materia sermonis. Vocis aūt materia est expiratus aer. Est aūt eā effectiua natura. Instrariis uero aspera arteria. Est n. ueluti tibia. certe iuuenes qdē sunt uocaliores, ut qui eā lenem habeant, sunt aūt senes minus uocales, ut q eā habeant asperā. Finalis autem, significatio. Aiali enim uocis finis est, ut per eam aïæ motus & habitus significet. Sermonis aūt materia quidē, ut dictum est, uox est. effectiua aūt causa, rōnalis aïa instrumentaria uero, lingua, & palatū, & dentes, Finalis uero, mentis cōceptuū significatio. Vocis aūt instrm est guttur, quod Græce φάρυγξ, φάρυγξ autem fœminino gñe qñq; dicitur, & significat fauces, eæ autem sunt uastus ille hiatus, q est post linguæ radicē, qñ uero masculino, significat laryngem, seu guttur, sicut & hic. Est autem larynx seu guttur asperæ arteriæ extremum, quod à tribus chartilaginibus continet: ab ea quæ dr arytænoides, adypeiformi, & ab ea, quæ est innoiata. Quæ quidem extensæ & contractę ab ijs, qui illic sunt, musculis uocē componunt. A tali n.horum cōtractione, & extensione, uel magis, uel minus formatur uox st dn acutum, & graue & si qua alia forma circa eam consideratur, sicut a lingua, & palato, & dentib. formatur sermo. Vocis ergo instrm, ut paucis totum absoluam, esse dicit asperam arteri.m. Huius n principium est pharynx, seu larynx seu guttur, ut ipse dixit. Cuius aūt gratia hæc, quoque pars est, pulmo Propter pulmonem. n. ait factam esse asperam arteriā, quā pharyngē appellauit, ut per eam ingrediens spiritu eū refrigeret Quæcunq; n hñt pulmonē ea hñt quoq; asperā arteriā. quęcūq; ergo hñt pulmonē, aspera arteria refrigeratur eorum, q est intus, calidum ingrediente aere. Pisces aūt per branchias refrigerant calidū, quod est intus, eas contrahentes, & aquā admittentes. Quare pulmone nō indigēt, & alio qui aquatilia non ualde opus hñt, ut exterius ingrediatur frigidum, ut refrigerent. Nam cum ea aqua circūstet, ipso tactu refrigerationem facit. Si autem & eo, q est in pfundo, frigidi auditu opus habeant, per branchias hoc faciunt contractas, & extensas.

Hac.n.parte plurimum habens calidi pedestria animalia. respiratione autem opus habet, & qui est circa cor, locus primus.

Pedestria, iquit, animalia, quæ pulmones hñt, superant aquatilia in ea, q̄ est in pulmone, caliditate. Nam cū pulmonem nō habeant, neq; eam, q̄ in eo est, caliditatem habebunt. Pulmonē.n.non hñt, qm̄, neq; cor. Quæ n.cor hñt, pulmonem quoq; hñt. Non oportet autem existimare eum hoc dicere q sunt calidiora pedestria aquatilibus, sed hac parte calidiora, qm̄, ut dixi, non hñt illa pulmonem. Sunt n. quædam aquatilia pedestrib natura calidiora. cōcoquunt certe pisces quidā arenā, & limosa oïa, quæ pedestria nō concoquunt.

Quare necesse est, eo intro respirante, ingredi aerem.

Inspirationis & expirationis cōe genus respiratio. Hic itaq; respirante, dixit, pro eo, quod est, inspirante animali, necesse est ingredi aerem in eum, qui est circa cor, primum locum. Is enim est primus, qui in frigidatione indiget. Fons.n.innati calidi est cor. Qm̄ autem ei est superpositus pulmo, & ex eo multum calidi recipit: ipse quoque infrigidatione indiget. Primo ergo cor refrigeratiōe indiget, propter ipsum autem & pulmo. Per inspirationem ergo refrigeratur: per expirationem autem fuliginosa excrementa excernuntur.

Quare ictus respirati aeris ab ea, quæ est in illis partibus, anima ad eam, quæ dicitur arteriam, uox est. Non.n.omnis animalis sonus uox est, sicut diximus. est.n.lingua sonare, ut qui tussiunt. Sed oportet & animatū esse, quod uerberat, cū imaginatione reliqua.

Hic uocem definit a modo generationis. Primum enim uox est, inquit, ictus expirati aeris ad asperam arteriam, ab ea, quæ est in spiritu, & in thorace, animali facultate. Addet autem etiam deinceps definitioni id, cuius causa, dicens: q uerberans est animatum, nō hoc cum aliqua imaginatione faciat. Quare talis quoq; est sonus significatiuus, dico autem uox.

Significatiuus n quidam sonus est uox, & non respirati aeris ut tussis: sed illo uerberat eum, qui est in arteria, ad ipsam.

Duobus modis, ut iam dixi, separat tussim a uoce, & a fine, q non significatiua, sed coacta secundum aliquē sit affectum, & quod non omnibus similem habet uoci generationem. In uoce enim qui ex thorace exprimitur spiritus, paulatim incidens spiritum in aspera arteria interceptum, percutit ad ipsam arteriam ipsum cōprimens & sic ea percussa ab illo, qui est in ipsa spiritu sit sonus, qui est in uoce. Fit autem articulatus, quando ex arteriæ concauitate trosum aerem circa fauces lingua taliter, uel taliter figurauerit. In tussi autem extruditur quidem ex thorace, sed aceruatim: & non solum percutit eum, qui est in aspera arteria, aerem, sed & ab eo percutitur: & alia sunt ut iam prædixi.

Signum autem, quod non possit edere uocem respirans, neque expirans, sed detinens. mouet enim mouet retinens.

Respirantem inquit, pro eo, quod est, inspirantem. Generali enim nomine pro speciali usus est. Quod ergo, inquit, quod expiratus aer facit uocem? Signum autem, q non possit uocem edens inspirare, q egreditur spiritus, & si alij ingredienti obuius fuerit, interrumpitur. Non solum autem, inqnit, fieri non potest, ut inspiret, qui uocem edit, sed neque ut expiret. Atqui hoc ipsum expirantium fit uox. Et hanc dicit generationem uocis expiratum aerem. Fortasse ergo illud dicit, quod aceruatim expirantes nō possumus uocem edere. Densa enim expiratione consumitur spiritus. & non prius uocem edere possumus, quam aliud inspirauerimus, quod expiratum subseruiet ad uocis generationem. Tragœdos itaque admiramur, qui carmina sine interruptione cum uehementia extendunt, quod diu eis sufficit spiritus. Quod autem sic habet hi ipsi declarant, quando sunt cantaturi, multo prius spiritum inspirantes, & sic uocem emittere incipientes, ut eis sufficiat circa expirationem. Quare neq; sine respiratione diu loqui possumus, eo quod consuma tur spiritus, qui est in thorace. Opus ergo habemus prius alium inspirare ad subministrationem uocis. Fieri autem non potest, ut simul inspiremus, & loquamur. Nam neq; fieri potest, ut simul inspiremus, & expiremus. Ei n.contraria mooet, qui retinet. Qui n est uocem editurus, retinens eum, qui est in thorace spiritum, mouet eū, qui est in arteria. Conuenientiā autem & pportionem habet, qui in aspera arteria intercipitur spiritus, cum eo aere, qui est inædificatus in auribus, nisi, quod is quidem, qui est in auribus, est im-

mobilis,& semper idem. Qui est autem in aspera arteria,est aliquando alius.

Clarum est enim,cur & pisces sint muti,non enim habēt laryngem,seu guttur,quia aerem non suscipiunt,neq; respirant. Sed & qui dicunt pisces uocem emittere,errāt.Sed propter quam causam,est alius tractatus.

Ex prędictis clara est cā propter quā pisces sunt muti,quia uox exspirato fit spiritu, in asperam arteriam incumbente,qm̄ nec pulmonem hn̄t,cuius gratia hæc pars est,merito sunt muti.Et quicunq; inquit,eos uocem edere existimant,ꝙ in Acheloo sonēt pisces, ij falluot.sooum uocem esse putantes.sunt autem quidam qui dicunt pisces quoq; respirare:& ppea oonnulli conantur oñdere,ꝙ est aer in mari,est autem hoc falsum. Si.n.aerem respirarēt pisces,cum sunt in aqua, cur nō pisces quoq; io aere uiuunt? sicut nec oos in aqua, neque.n.branchiæ sufficiunt ad attrahendū intro aerem. Vnde cum breui tpe suffeceriot,pereunt. Propterea ergo qa nec inspirare,nec respirare possunt,merito uocem non edunt. Et alioqui,qn̄o fieri potest, ut aer sit in aqua? neq; enim aeri natura insitum est, ut in aqua subsidat. Declarāt autē iosfiati utres,& amphoræ inanes,quæ supernatāt,& bullæ,quæ fiunt,ubi parua aeris particula intercepta est. Propter q̄ autē causam, est alius tractatus. Vel dicit cām,ppter q̄ falluntur,& adducunt,ut uocem edere existiment,uel potius ppter q̄ causam non respirant. Huius autem cām quoq; dixit in libris de partibus aialium.neq;.n.sufficit eis, quæ fit ex aere, refrigeratio: & iō non hn̄t respiratiuas aeris partes.neq;.n.habent circunstantem aerem: sed aqoa eis hunc usum præbet, quæ iuxta rationem respirati aeris ab eis per branchias attrahitur,& rursus expellit. Neq; quæ saoguine carent refrigeratione indigent,eo ꝙ in eis non sit tantum calidi. Insecta autem,ut iam diximus,per scissuras,si quid opus sit,refrigerantur,& ea quidē,uel oīa,uel magna ex parte,sanguine carent.

De odore autem,& odorabili,prędictis minus definitu facile est.Neq; enim clarum est,cuiusmodi quid sit odor,ita ut sonus,uel lux,uel color.Causa autem est, quod hunc sensum non habemus exactum,sed multis animalibus deteriorem.Homo enim male odoratur:& ex odorabilibus nihil sentit præter id,quod est incundū & quod molestum:cum non sit exactum sensorium. Rationi autem consentaneum est,& quæ duris sunt oculis,sic colores sentire nec eis esse apertas colorum differentias,præter quam eo, quod est terribile,& eo,quod est tutum,& metum non afferens. Sic autem odores quoq; genus hominum.

De odoratu & odorabilibus doctrinam mediam collocaoit,tertiam quidem a uisu & auditu,priorem autē gustu,& tactu,idq;,qm̄ mediam sortitus est aliorū naturam,& scd̄m operationes,& scd̄m subiecta. secundū operationes quidem,ꝙ uisus,quæ sunt longissime,apprehendit: auditus autem & ipse quidem, quæ longe sunt: sed minus uisu. Neq;.n.ex eodem spatio,ex quo uidemus,ab eodem quoq; sonos audimus. Sic itaq; in Meteoris dicebat,ꝙ ppea tonitru posterius audimus: fulgur aūt prius uidemus,ꝙ citius uidere,q̄ audire possumus.Spiritu enim nubes irrūpente fit tonitru,ex irruptione autem spiritus accendit, sicut in lapidib.qui allisione,& contractione ignem accendunt. Cum ergo primam tonitru gn̄ationem habeat primum fulgur uidemus: ꝙ uisus sic acutior,& quæ sont remotiora magis apprehendat,quam auditus & propterea facto tonitru statim fulgur quoq; audimus,magis enim opus habet aoditus,ut propinquius aer a sono afficiatur, ut sic eum apprehendat. Et in remigatiooe,si quis longe fuetit,sobiatum prius remum uidebit,deinde sonum sentiet. Gustus autem & tactus post eos,ipsa sensilia attingentes apprehendunt. Odoratus itaq;,neq; quæ sunt emious,apprehendit,ut uisus,& auditus,neq; opus habet tam propinquū habere sensile,ut gustus,& tactus. Ad utrunq; ergo eorum est medius. Sic ergo secundū operationes medius est odoratus. Secundum subiecta uero,q̄ uisus quidem circa colores uersatur,& lucem, quæ sunt ignea. est autem ignis subtilissimus, ut in corporibus incorporeus: Auditus autem circa sonos, qui sunt aeris,qui est igne qdem crassior,reliquis uero subtilior. inane itaq; quidam existimat esse aerem. Gustus autem circa succos,qui sunt aquæ: succis enim uehiculum est humidū. Tactus uero circa solida,& terrestria. Inter hæc autem quatuor olfactus est medius,qui circa uapores uersatur,& medij cuiusdā generis corpus. qui quidem sunt medij uel inter terram & ignem, ut sicca exhalatio,uel inter aerem & aquam,ut humida. Sic autem,& Plato,secundum dictum elementorum ordinē sensus oniuscuiusq; secernit & definit. Iure ergo cum medium locum odoratus habeat,mediam quoq; de eo fecit doctrinam. Dicit ergo,quod odoratus ratio est reliquis sensibus mious definitu facilis, & ideo odorabilium quoq; ratio non est aperta. Huius autem obscuritatis,& incertitudiois causam esse dicit,quod hunc sensum non habeamus exactum,sed multis animalibus deteriorem. Sicut enim tacto reliqua omnia superamus: sic io hoc inferiores sumus. Declarant autem & uestigantes canes,& quædam uolucres,quæ a longo internallo olfaciunt.

Velut,inquit,Lacenę gradū sagacis canis. & rursū
Noo pernix pedibus sursum lepus aufugit illum.

Propterea ergo dico,quod obscurum, & pro aliorum sensuum ratione exiguum habeamus odoratum. In alijs quidem sensibus,solum,quod sensilium genus unicuiq; fit seusui subiectū,cognoscimus.sed & quæ sunt species sub genere. Scimus enim colorem esse genus uisibilium,& huius generis species exacte discernimus, ut album,nigrum,rubrum,fuscum,& alia. Similiter & in auditu,genus quidem soni,species uero,acutus, grauis. Similiter in gustabilibus genus quidem,succi, species autem dulce,& amarum,& reliqua. Et in tangibilibus quidem genus oon est apertum,neq; enim habemus uno nomine appellatum. Quamobrem & de eo dubitat an sit unus sensus,an multi,quia fieri non potest ut tāgibilia uno gn̄e cōprehendamus, cū sint multæ secūdum species oppōnes eorū qdē certe spēs sunt ualde manifestæ,calidū,frigidū,siccum,humidū, graue, oel,leue, durum:molle: & reliqua. In odoratu uero nō solum quod sit odorabilium genus ignoramus,sed neque quæ sit secundum speciem ipsorum differētia,cognoscimus. Vnde neq; ea nominare possumus. Quando enim odorabilia dicimus, ea denominatiue a sensu nominamus: sicut & colores,uisibilia,& succos, gustabilia: & sonos,audibilia. Ea enim nomina non sunt naturæ sensilium,sed eorum ad sensus habitudinis. Coloribus.n.per se iuest,ut sint colores. Et si.n.nō sit uisus,qui eos apprehendat,sunt nihilominus colores. Vt sint autem uisibilia,eis inest in habitudine, quæ est ad uisum. Sic & quando dicimus odorabilia,& tangibilia,nomina dicimus habitudinis eorum, quam habent ad sensus,eorū quidē oaturæ significatiuū nomē nul-

lum

lum habemus, sicut in uisibilibus, colorem, & in gustabilibus succos, & audibilibus, sonos. Sed in tangibilib. quidem, & si commune non nominatum est, unaquæque certe species discernitur, ut frigidum: calidū molle durū, & reliqua. in odorabilibus uero, neq; cōu eorum natura, quænam sit, nobis cognita est, neq; unaquæq; species. Discernere.n. odorabilia secūdum speciem nō possumus: solo autem iucūdo, & molesto discernimus, nescientes quænā odorabilis proprietas nos uoluptate afficit, uel molestia, sicut in coloribus scimus: Quod hic quidem color uerbi gratia ualde albus molestus fuit, niger autem nō est sensui molestus: & quod dulcis quidem succus delectat, amarus autem molestia afficit. Similiter & in sonis, & alijs. Bene olens.n & male olens non sunt nomina naturæ, quæ ex eis sensui in est. Sicut & in uisibilibus dicimus formosum, & deforme: & in audibilibus, bene sonans, & male sonans. Qđ autem odorabilium species discernere nequeat, causa est, quod exilem, & exiguum habeat hūc sensum. Qm̄ ergo imbecillum hūc sensum habemus, si cum alijs animalibus conferamur: propterea & eius ratio est difinitu difficilis. Sic ergo, inquit, habemus nos olfactum, ut & quæ duris sunt oculis animalia, uisum: ut cancri, pisces. Propterea ergo nec tegumenta eis fecit natura, ut in alijs animalibus supercilia, ꝙ non facile lædi possint propter duritiem. Sicut ergo nos odorabilia exacte nō apprehendimus, ꝙ eum sensum exactum non habeamus, sed ea solo iucundo, & molesto discernimus, sic rationi consentaneum est ea quoq;, quæ duris sunt oculis, colores apprehendere non sic autem, ut album uel nigrum, cum reliqua animalia norint, & albi colorem, & ꝙ delectat uel molestia afficit. Quod reliqua enim animalia insistant & colorum, & aliorum sensilium, differentiæ, ex operatione clarum est. Sicut.n. dominum norunt, tali figuræ insistentia, ꝙ adunco forte est naso, uel simo, uel quid aliud eiusmodi, ita noiūt, & quod est albus v.g. uel æthiops, & panem discernunt, uel fœnū, non solum odoratu, sed & tali colore. Vnde & ad id ꝙ est eiusdem coloris, errauerint, Sic itaq; reliqua animalia. Sed quæ sunt duris oculis, rationi cōsentaneum est inquit, non eandem colorum differentiam apprehendere, iucundo autem, & molesto, ea solum discernere.

Vt ergo, quæ duris sunt oculis, uisum habēt, sic, & nos odoratum, ꝙ odorabilium substantiæ non insistentes, ea ne nominare quidem possumus, sed per circunlocutionem odores appellamus, croci odorem dicentes, uel acrem, uel amarum, uel quædam alia ex gustabilibus. Quæ est autē conuenientia, & cur sic appellamus, in dictionis contextu considerabimus. De odoratu autem, & odorabili: Græce est ὀσμὴ, quod & odorem, & odoratum significat. Vel ergo idem ὀσφρὰ.i. odorē, & odorabile dicit, quod est ueluti odorabilium genus: sicut audibilium sonans. Genus autem non proprie, sed simpliciter nomen cōe, denominatiue ab odoratu deductum, sicut a uisu uisibile, & auditu audibile. Vel ὀσφρὰ i. odoratum, siue ipsam olfactus operationem, odorabile autem id, quod est sensu apprehensibile, ut uaporē uel, ut semel dicam, talem affectum, qui est odoratu apprehensibili. Non.n. clarum est, qui est odor, ita ut sonus, uel lux, uel color. Ecce odorem sono, & luci, & colori assimilauit, ut generalioribus. Rationi autem consentaneum sic. Quoniam incertum est, an sic uident, q̄ sunt duris oculis, pulchre dixit. Rationi cōsentaneum. est enim uerisimile, cum dura sit pellis, colorum operationes non exacte ad sensum transportari. Illud autē, Præterq̄ eo, qđ est terribile, & eo quod est tutū & metum non afferens, ꝑ eo quod est, iucundo, & molesto.

Videtur enim habere quandam proportionem & conuenientiam cum gustu: & succorum species cum odoribus. sed exactiorē gustum habemus, ꝙ is sit tactus quidam, eum autem sensum habet homo exactissimum in alijs enim ab animalibus longo interuallo superatur: secundum tactum autem est reliquis insigniter exactior. Quare & prudentissimum omnium animalium. Signū autem est, quod & in hominum genere, iuxta hoc sensorium sunt ingeniosi, uel non, sed secundum nullum aliud. Qui enim sunt dura carne, sunt hebetioris ingenii: Qui molles autem carnes habent, ii sunt ingeniosi.

Conuenientiam inquit, & proportiōem quandam hēt odoratus cum gustu ꝙ per translatiouem secundū quandam conuenientiā succorum nominibus odorabilia uocamus, dulcem odorē dicentes, & acrē, & alios. Sed etsi quædā est conuenientia in odoratu, & gustu: odoratum tn̄ exignum & exilē habemus: exactissimū aūt gustū. Deinde & causam intulit, ꝙ gustum exactiū habeamus: eo ꝙ, inquit, tactus quidā est gustus tactum aūt exactissimū habemus nos hoies. In alijs.n. sensib. a multis aialibus superamur, in hoc aūt oibus sumus superiores. Quare inquit, oium est aialium homo prudētissimus Nam cū molles carnes habeat, ex quo sentiendi quoq; uirtute est magis preditus scdm tactū, excrementa celerius exudantur &, differūt: nec uis eius imaginatiua, & rōcinatiua perturbatur. Sciendum aūt, ꝙ ut materialē cām causificatur carnem. non est.n. prudentiæ effectiua, nisi ut concausa. per colligamentum n. disponuntur aiales motus corpis tēperaturis nō qa tēperatura qdem gnent, sed nō sine tali tēperatura, taliter, uel taliter operent. Si aūt q̄dam alia fuerint, q̄ molliorem hoie carnē habeant ut uermes, alijs .vs. carent. Neq;.n. perfectam hn̄t imaginatiuā facultatē. Nūc aūt de perfectis aialibus agitur. Fortasse aūt ne uermiū quidem caro est, ut neq; muscarum. Qđ aūt, eo ꝙ molliorem carnem hēat, hō est prudentior, ex hoc confirmat, ꝙ & in ipsis hoibus, qui mollibus sunt carnib. sint prudentiores, & ingeniosiores, & iō stultos, & qui ingenio carent, crassipelles, & crassos nominamus. Clarū est, ꝙ alijs iisdem seruatis, ut, eadem educatione, & eodem sexu, ne uirum cū muliere cōparaueris, si utriq; sint eiusdem sexu, & naturæ, qui mollibus sunt carnibus, sunt ingeniosiores, eo ꝙ, ut dixi, excrementis & supsluitatibus celerius dispersis, & resolutis, purior fit sanguis, in quo est imaginatiua facultas. Diximus aūt, si alia sint eadem, qa contingit nōnullos ex plurib. exercitijs, & circa illiberales artes operationib. duriorem carnē hēe iis, qui umbratilē uitam agunt, & in ocio uersantur. rō autem q̄rit eā, quæ est ex natura, constitutionem. Oportet ergo alia oīa eadem esse, & tunc eius, quod dicit, ueritatē q̄rere. Secundum aliud aūt nullum, pro eo quod est, scdm nullum aliud sensorium peius se habens, uel melius, esse ingeniosos, uel non, sed secundum solū tactum. Si quis autē, cū ipse dixerit esse tactum alijs exactiorem, dubitet q̄uo a uisu inceperit, cum ab apertioribus incipere oporteat. Dicimus ergo, ꝙ etsi tactū habemus exactiorem, est tamen alijs secundum doctrinā difficilior. De eo.n. dubitabit, nunquid nullus est sensus tactus, sed plures. Cum oīs enim sensus circa unam oppōnem uersef, uisus quidem circa album, & nigrū, & q intercedunt, auditus autem circa acutos, & graues sonos: gustus circa dulce, & amarum, & qđ intercedit.

tactus circa plures uersatur oppositiones: calidum, & frigidum, siccum, & humidum, graue, & leue, & alias plures.

Est autem sicut succus, hic quidem dulcis, ille uero amarus: sic & odores. sed hae quidem habent proportione conuenientem odorem, & tactum: illa uero contrarium. Dico autem, ut dulcem odorem, & dulcem succum. similiter autem & acris, & acerbus, & acutus, & pinguis odor. sed, sicut diximus, quia non fiunt ualde manifesti odores ab eis, nomina accepta sunt secundum rerum similitudinem. dulcis enim a croco, & melle: acris autem a thymo & talibus. Eorum modo, & in alijs.

Postquã dixit, ꝙ proportionem quãdam habẽt odorabilia ad gustabilia. & ꝙ non similiter odoratus odorabilia apprehendit, ut gustus gustabilia: & ostendit cur gustus sit oduratu exactior. uult ostendere, ꝙ est, proportio, & conuenientia odorabilium ad gustabilia. Sicut enim in succis, hi quidem dicuntur succi dulces: illi uero acres: illi pingues: sic & io odorabilibus per translationem hæc nomina dicimus, exili quadam, & exigua participatione io utroq; considerata. Gustabilium autem simul & odorabilium alia quidem habent succum odori conuenientẽ, ut crocus, & mel. Dulcis n. utrisque odor dicitur, sicut & succus. Similiter thymum, allium, porrum, gustu suot, & odoratu acria. Alia uero non conuenientem: ut aloe gustũ quidem babet amarum: odorem uero dulcem: similiter & styrax. Clarum est aũt, ꝙ io gustabilibus quidem ꝓprie dicuntur hæc nomina, qm̃ & eorum substantia comprehensa est. In odorabilibus autem secundum conuenientiam, quoniam mordax est succus acris: est autẽ & odorabile eo modo, propterea & id acre appellaimus. Et in alijs eadem est conuenientia.

Est autem, sicut auditus, & unusquisq; sensus, hic quidem eius, quod est audibile, & eius, quod est inaudibile: ille uero eius, quod est uisibile, & eius, quod non est uisibile: & odoratus quoque eius, quod est odorabile, & eius, quod non odorabile. Non odorabile autem, hoc quidem, quod fieri non possit, ut odorem habeat: illud autem, quod paruum, & malum habet. Similiter autem & gustabile, & ingustabile dicitur.

Sicut & in alijs sensibus dixit, uisu, & auditu, ꝙ non solum propria sensilia apprehendunt, sed & priuationes, & excessus, tenebræ. n. quæ non sunt uisibiles, non alio quam uisu, sic & in odoratu dicit, ꝙ apprehendit non solum odorabile, sed & non odorabile. Quod. n. odorem non hẽt, quo alio iudicamus, quã olfactu? Non quicqđ aũt simplr̃ est sine odore, iudicat sicut neq; uisus, quod est inuisibile. Neq;. n. qm̃ soni, & succi sunt & inodorabiles, & inuisibiles, propterea dicemus uel uisum ea posse apprehendere, uel odoratum. Ratio est, quæ iudicat sonum esse inuisibilẽ, & inodorabilem, nõ sensus: sed eam apprehendit priuationem, q̃ ꝓprio sensilium habitui est opposita, ut qñ, qđ est aptum uideri natura, nõ uĩ, ut perspicuum, uel qđ natura olfieri consueuit, odorẽ nõ habet, ut malum putrefactũ: Hoc aũt clarum est, ꝙ per accidens, & per negationem apprehẽdit. Non odorabile aũt rursus duplex esse dicit, uel qđ nullo mõ est odorabile, & secundum priuationem, ut quod est absq; odore: uel, quod est quidem odorabile, sed exiliter admodũ odorabile, ut crepusculum dicebat inuisibile. ut sunt soporiferi odores, qui sunt suffocatorij, & alia eiusmodi: Sic autem, inquit, & ingustabile dicitur dupliciter, sicut & in odorabile. Dicet autem, ubi tractabit de gustu.

Est autem & odoratus per id, quod intercedit, ut aerem, uel aquam. Nam et quæ sunt in aquis, uidentur odorem sentire.

Sicut io uisu, & auditu, eo, quod itercedit, opus erat ad sensilium apprehensiooem: sic & in odoratu per id n. quod intercedit, est apprehensio. Est autem, quod odoratui intercedit, aer, & aqua. ea enim odorum perlatrix facultas, est cõis aeris, & aquæ. Quod. n. aqua quoque sit odorũ transuectrix, aperte ex piscibus confirmat. Multa enim ex ijs, quæ degunt in aquis, olfaciunt, & odore procul ad escam accurrunt: sicut & multæ uolucres, ut uultures. Ii. n. ex ualde remotis interuallis cadauerum odorem apprehendunt. Præterea autem, & ĩ pedestrib. ut uenãtes canes: sicut & Sophocles inqt.

Sicul lacænæ sagacis gradum canis.

Sicut ergo multæ uolucres, & multa pedestria animalia odores eminus apprehẽdunt, propter odoriferam aeris facultatem: sic & multa aquatilia: ꝙ ea quoq; sit in aqua facultas. Conchæ certe, & murices, quæ uisum non hñt, escam persequi cernuotur. Similiter & crocodili carnes super aquæ superficiem eis appensas persequuntur. Quod autem non uidentes simpliciter pisces escas persequuntur, & ex muricibus, ut dixi, apertum est, quæ cum uisum non habeant, escas persequuntur. Declarant autem & alij pisces, qui noctu uenãtur. Dubitauerit autem quispiaoi, si per id, qđ intercedit, odoratus apprehendit, quod est aer & aqua, quare est odor odore potentior? Sæpe. n si male olens odor fuerit, accedens, qui bene olet, eum superat: uel contra. Quod quidem fieri noo oporteret, si odorum transuector esset aer, non autem ipsi odorabiles uapores ad sensorium accederent: sicut omnes colores transuehit, & nuoquam fit ualidior operatio. v. g. albi, uel alicuius alterius coloris, ut nigri: eo ꝙ non ipsi colores sint io aere, sed eorum operationes. Sic oportebat, & in odorib. fieri, siquidem eorum solum operationes transueheret, & non ipsos uapores, qui sunt corpora. Præterea autẽ hanc dubitationem auget & hoc, dico autem, ꝙ nõ per id, quod intercedit, sensus apprehendit odorabilia, sed ipsum odorabile deuenit ad sensorium. Tunc. n. thymiamata apprehendimus, quãdo io ignem imposita in ipsum resoluũtur. Fumus enim aperte uidetur ad nos ascendeos, & ad nos perueniens. Certe & quando citius odorem apprehendere uolumus, manibus fumum ad nares adtrudimus. Quare fit quædam aperte corporalis effluxio ex ipsis bene olentibus corporibus: & nõ aer eorum operationes transuehit, ut in coloribus, & sonis. Atq; dubitationem illam sic resoluimus. Dico autem eam, quæ uidentur offẽdere ex pomi bono odore, ꝙ qualitates separantur a subiectis: & dicimus, ꝙ nõ ipse per se ex malo bonus odor procedit, & ex similibus, sed cum aliqua substantia. & quod dicimus, cooficmamus ex eo ꝙ malum tempore corrugetur: & ꝙ panno naribus superposito, aerem quidem inspiremus (nõ respirantes enim noo uiueremus) odores autem nõ apprehendamus: nempe, ꝙ crassior sit substantia, in quã collocatum est odorabile, nec possit per pannum percolari, aer autem percoletur. Quomodo ergo utraque hęc dicta conciliabuntur, & quod nunc dictum est, & quod dicitur per odoriferam aeris facultatem incorporaliter transuehi odores ad sensorium? Ad hæc ergo dicimus, ꝙ reuera fiunt fluxiones quædam subides corporũ a bene olentibus, & maxime a suffitis, & propter ea, cum sunt in aere, quæ est maior, & odorem habet efficaciorem, superat minorem. Nam & in sonis, ubi non est corporum effluxio, maior sonus uincit minorem & magis

& magis ſplendidum minus ſplendidũ. Séd et ſi fit quædam effluxio, non ipſa tamen in ſenſorio facta apprehenſionem præbet: ſed opus habet eo, quod intercedit uel aqua, uel aere, qui odorabilium operatiões tranſuehat. Qũo.n. aquatilia, quæ ſunt ſuper aquæ ſuperficiẽ olfaciunt? Neq;.n. eſt probabile hanc effluxionem per aquam deorſum procedere, ſed potius ſurſum: ſiue ſit uaporoſa, ſiue fumoſa, ut deinceps dicet. Iam uero, & crocodili olfaciunt, quæ ſunt ſuper aquæ ſuperficiẽ appenſæ carnes. & ꝙ non uidentes ad eas accurrunt, ſed odorantes, ex hoc clarũ eſt, ꝙ noctu quoq; uenanẗ. Et uulnires ex infinitis interuallis cadauera ſentiunt, non eouſq; aũt utiq; e corporibus effluxiones perueniunt Sed uẗ noſter odoratus, cum ſit exilis, & imbecillus, uehementiori egere operatione. Qm̃ ergo, quæ in multo aere tranſuehiẗ operatio, minor fit, ſicut in uiſibilib. habet, & audibilib. ꝑpea opus habemus, ut propius narem fiat odorabilis effluxio: ut cũ eſt ualida effluxio, ab ea facile afficiatur odoratus, in nare alterato aere. Sicut & qui imbecillos oculos, uel nares hñt, niſi uiſibilia, & audibilia ꝓpius admouerint, non apprehendũt, & ꝓpterea panno ſuper ſenſoriũ poſito, cõtingit odorem non apprehendere, & maxime, ſi pannus craſſus fuerit, uel nõ ſit uehemens, & efficax odor. Nã ſi uehemens odor fuerit, & ſi ſit pannus ſuperpoſitus, ſufficit aeris odorifera facultas, ẽt ſi bene olens odor ſenſorio non admotus fuerit ut agat in ſenſoriũ, eſt aũt olfactiuum ſenſorium in anteriori parte cerebri, eius excreſcẽtia, mamillæ formam præſe ferẽs, poſt oſſa, que ἰσθμοειδῆ ab Iſthmi forma, Latine autem colatoria appellantur, ut ad id quod eſt interius.

Similiter autem, & quæ habent ſanguinem, & quæ ſanguine carent. Nam & eorum nonnulla procul ad cibum accurrunt odore incitata.

Hoc eſt μεταξυλογία, ideſt orationis interpoſitio. Sic autem habet dictionis contextus conſequentia. Nã & quæ in aquis ſunt, uidentur odorem ſentire, ut quæ ſunt in aere. Deinde, quod ſequitur, id confirmat, quod aquatilia olfaciant. Eorum n. nõnulla ad cibum accurrunt, eorum. ſ. aquatilium. Illud uero, Similiter autem, & quæ habent ſanguinem, & quæ ſanguine carent, & in aquatilibus, & in ijs, quæ ſunt in aere. in utriſq; enim eadem eſt differentia. Olfaciunt autem & quæ ſanguine carent, ut inſecta. Si uero illud, Autem, ſuperabundet, eius, qđ eſt: Similiter autem, pura fit conſtructio.

Quare & dubium uidetur, ſi omnia quidem ſimiliter olfaciãt homo autem reſpirans quidem, non reſpirãs uero, ſed expirans uel ſpiritum, continens, non olfacit, nec eminus, nec cominus: nec ſi ſuper narem intus poſitum fuerit. Et quod ſuper ipſum quidem ponitur ſenſorium, eſſe inſenſile, eſt commune omniũ. ſed, præter quam reſpirando, non ſentire, eſt proprium in hominibus. Eſt autẽ manifeſtum ijs, qui experiuntur. Quare, quæ ſanguine carent, quoniam non reſpirant, habent alios ſenſus præter eos, qui dicti ſunt.

Poſtquam dixit, ꝙ non ſolum tereſtria, ſed & aquatilia odorantur, &, quę ſunt in utriſq; & ſanguinem habentia, & ſanguine carentia: & ꝙ omnia per id quod intercedit: Qm̃ autem eorum alia quidem reſpirantia olfaciunt, ut homo, & quæcunque habent pulmonem (Hominem.n. exemplum accipit pro omnibus reſpirãtibus) non reſpirant aũt piſces, & ex terreſtribus, quæ carent ſanguine: & ab ijs, quæ carent ſanguine, fit odorum apprehenſio per odoriferã aeris facultatem, in ijs, dubitat, an omnia quidem, quæ olfaciunt, odores ſimiliter apprehendant: homo autem (idem eſt autem dicere quæcunq; reſpirant) inſpirans odoratur, non autem expirans, nec ſpiritum cõtinens. ut operatio declarat, ſed neq; ſi procul fuerit odorabile, neq; ſi adeo prope, ut ad ipſam narem ponatur, quæ eſt intus, cõſequens fuerit & alia, quæ olfaciunt, reſpirantia odorari. Nam & alia ſimiliter olfaciunt, ut quæ reſpirant, nec, ſi procul fuerit, odorabile apprehendunt, nec ſi intra narem fuerit. Per inſpirationem autem, inquit odorari eſt proprium hominis. idem eſt autem dicere, omnium reſpirãtium. Si autem hoc ſic habet, & omnia quidem, quæ odorantur, in alijs inter ſe communicant: quæ autem reſpirant non recte odorantur, niſi per inſpirationem, eſt ergo ueriſimile animalia, quæ non reſpirant, ut quæ ſanguinem non habent, non odoratum, ſed alium habere ſenſum. Si n. odorifera aeris facultas, ijs etiam nõ reſpirantibus, ad eorum ſenſorium odores tranſuehit, cur non hoc etiam in reſpirantibus contingit, ſed inſpiratione opus habẽt? Hæc eſt ergo dubitatio. Deinceps autem ſolutionem quoq; adiũgit: & primum quidem oſtendit, ꝙ etiam, quæ non reſpirant, nõ alium ſenſum habent. Deinde & cauſam infert, cur, quæ reſpirant, nõ niſi inſpirando olfacere poſſunt. cum alia, ad odorabilium apprehenſionem, reſpiratione omnino non indigeant. Reſpirationem autem dixit pro inſpiratione, generale pro ſpeciali. Quod autem odorabile odoratiuo ſenſorio ſuperpoſitum, eius apprehenſionem non præbeat, ex operatione argumentum non habemus, neq; enim nobis in hoc apertum ſenſorium incidit. Eſt autem hoc & ex alijs ſenſibus colligere, qui opus habent eo, quod intercedit: & ex hoc, ꝙ neq; expirantes, neq; aerem continentes olfaciamus: tanquam oporteat omnino aliquid pati aerem ab odorabilibus, ut is in nos agat. In ijs, qui eo, quod intercedit, nõ habent opus, guſtu dico, & tactu, ſi non ipſum attingat ſenſorium tangibile, & guſtabile, non præbet nobis ſui apprehenſionem: eo ꝙ aer nequaquam a ſuccis afficiatur: idq; merito. Succorum enim eſt aqua uehiculum. odorum autẽ uapores, hi autem magis ex aere. Non eſt autem exiſtimandum, ſicut dixi, oportere ipſos uapores, in quibus ſunt odores, ad ſenſoriũ accedere: idq; ex eo manifeſtũ eſt, quod piſces quoque olfaciunt: ſed, quod hi aquæ. & aeris odoriferam faciant facultatem, nõ utiq; aquæ ſubſtantia odorem admittente, ſed eius iam facultate perfecta: ſicut & a coloribus non ipſi aeris ſubſtantiæ qualitas inditur: ſed colorum eius tranſportatrix facultas perficitur.

Sed fieri non poteſt, ſi quidem odorem ſentiunt. Eius enim quod eſt odorabile ſenſus, & male olentis, & bene olentis eſt odoratus. Deinde & corrumpi cernuntur a uehementib. odorib. a quibus & homo, ut bitumine, & ſulfure, & eiuſmodi. eſt itaq; odorari neceſſarium, ſed non reſpirantia.

Qđ quæ non reſpirant, non alio utũtur ſenſu, quam odoratu, per hæc oſtendit. Si.n inquit, odoris ſenſum habent, odor autem nullo eſt alio ſenſu ſenſilis, quam ſolo odoratu: ergo odoratum, non alium hñt ſenſum. Qđ aũt odorem ſentiunt, ex hoc confirmat, ꝙ eã, quæ eſt ſecundum ipſum oppõnem, apprehendit, bonũ, dico, & malũ odorẽ, qđ ſuperius dixit, iucundũ, & moleſtũ. Vno ergo hoc argumento probauit, ꝙ odoratũ, & non aliũ hñt ſenſum, dico aũt, ex hoc, ꝙ eaſdẽ operationes operenẗ, quas &, quæ olfacere in confeſſo eſt. Quorũ autem eædẽ ſunt operatiões, eorũ ſunt oĩno quoq; facultates nõ aliæ, Id autem eſt, ꝙ ſicut, quæ reſpirant ab ijs, qui corrumpere poſſunt, odoribus corrumpunẗ,

ut bitumine,sulfure sic &,quæ non respirant. Quod si ita est,hæc quoq;,scilicet,olfaciunt.

videtur autem hominibus hoc sensoriũ differre ab ijs, quæ sunt aliori m an moltum:sicut oculi ob ijs,quæ duris sunt oculis. illa.n. habent sæpe,& uelut uelamen,supercilia,quibus non motis, nec reuulsis,non uidẽt.quæ autem sunt duris oculis nihil habent eius modi,sed ea statim uident,quæ sunt in perspicuo,sic & olfactiuũ sensorium,illis quidem esse intectum,ut oculum,ea uero,quæ aerẽ admittunt,habere tegumentum,quod inspirantibus detegitur,dilatatis uenulis,& meatibus.

Hoc in loco tradit cãm,cur alia quidẽ non respirantia olfaciãt alia uero sine respiratiõe odorari nequeãt. Dicit ergo. Tale quid contingit in odoratu, cuiusmodi & in uisu. Sicut.n.in hoc,quæ duris quidem sunt oculis animalia,supercilia non habent,quæ protegant oculos,& conseruent.sed,quæ mollibus sunt oculis,superciliјs tectos habent oculos ad sensoriorum custodiam, utpote quæ facilius pati possint.& propterea,quæ supcilia quidem habent,ijs egent,quæ non hñt autem, eo non egent,sic & in odoratu,animalia quidem quæ respirant,vñr protegumentum,& uelamentũ odoratiuæ partis hre,ut quæ sit,prout est uerisimile,imbecillior. Quæ aũt non respirant,ea & hoc sensorium intectum hñt,neq; ante locato tegumento indigent. Quæcunq; ergo hñt ad sensorium,ueluti tegumentũ,ea inspiratione opus hñt,ut uenulam dilatent. Venulam autẽ dicit neruũ sensorium,ut pure odorabilium operationes suscipiat.atq; ipse quidem hoc tm̃ dixit.fortasse aũt qm̃ intra ossa ἠθμοειδῆ,seu colatoria est,odoratiuum sensorium:in huius autem ossis foraminibus contrahuntur, & excrementa,quę sunt ẽt,ꝙ lenta & uiscosa sint,emũctu difficilia,ꝑpterea ẽt uehementiore inspiratiõe opus habemus,iõ fortasse,ut ijs foraminibus purgatis, odorifero aeri uiam patefaciamus. Fortasse autem est & quędam caruncula,seu pellicula supposita, q̃ & ipsa inspiratiõe leuaƭ. Dubitauerit aũt quispiam de ijs quæ sunt uitæ ancipitis,utrũ,si,quẽadmodum cũ sunt in aqua, inspiratione non hñt opus,ut olfaciant:sic,neq; cũ sunt in aere,inspiratione opus hñt ut odorentur. Et nõ est quidem admirabile,ea,cum sunt in aqua,contenta esse ea,quæ est ex aqua,refrigeratione qñ autem fuerint in aere,uti respiratorijs partibus. Quoniam n. sunt uitæ ancipitis,ad utraq; eis instrumenta præparauit natura.

Et propterea,quæ respirant,non odorantur in humido. necesse est n.odorari ea,quæ respirauerint.ut hoc autem in humido fiat, fieri non potest.

Tradita causa,cur,quę respirant,sine respiratiõe nõ olfaciant,merito inquit,eiusmodi ne in aqua quidem odorari,ꝑpter prædictam cãm. In aqua aũt,ut respireƭ nequaquam fieri potest:qm̃.n.ne illic quidem est aer. merito,in aqua olfacere non possunt.

Est autem odor sicci,sicut succus humidi.

Gustabilis materiam ait esse humidũ. Quare & quæ sunt ualde exiccata,etiam succo penitus carent. Dicet autem de ijs quoq; postea. Sicut ergo,inquit,est succus humidi,sic odor sicci Siccum autem dicit,nõ terrestre, sed igneum,qualem esse dicebamus famosam respirationem,ostendunt aũt thymiamata,quæ talẽ reddunt, dũ euaporanƭ.quod aũt odor est ex maiori parte ex sicco dicit in libro de sensu. Non est autem audiendum siccum,quod nullam in se habet humiditatem, id.n.est sine odore penitus ut declarant ẽt q̃ sunt ualde exiccata thymiamata,sed qđ est alicuius quidem humiditatis particeps,est autem magis siccum,q̃ humidũ. In Meteoris quoq; ostendit fumosam e terra exhalationẽ nõ aliter emitti,q̃ si terra madefacta fuerit.

Odoratiuum autem sensorium potentia tale.

Postq̃ dixit de odorabili,dicit & de sensitiuo. In uniuersum aũt oẽm sensum dixit id esse potẽtia,qđ ẽ sensile actu. Idẽ itaq; dicit & de odoratiuo,idẽ esse potẽtia qđ odorabile. Fit aũt simile,qñ odorabilium operationes susceperit,& fit actu odorans. Non enim fit bene uel male olens,sed a sensili uel disgregatur,uel congregatur. Dixit autem iam perfectius, quomodo fit sensorium,id qđ sensile. Quod autem nũc dixit de sensu,hoc postea dicet quoq; de uisu,& de reliqs. Vr̃.n. in præcedentibus,cum de uisibilibus, & audibilibus dixit de uisu,& auditu nihil dixisse Iure autem quispiam dubitauerit,qũo odorum materiam siccum esse dicit: succorum autem humidum. Neq; enim magis sicca sunt odorabilia quam humida,ut opobalsamum, & quicunque alij succi bene uel male olentes. Sed neq; succus magis est in humido,quam in sicco. Esculenta.n. sunt omnia sicca,& nonnulla,quę esculentorum uel pharmacalium succorum partem habent,sunt sæpe & tactu & potentia adeo sicca,ut & eos,qui offerunt, exiccent. Et alioqui aqua,quæ maxime ex humidis est succis subiectum,uel omnino,uel propemodum est succi, & saporis expers,qualitatem autem accipit ex sicco,quo mixta erat. Sic itaq; & ipse in Meteorũ mare ex subiecta terra amarum,& salsum succum habere dixit. Sed & aqua,quæ est in terra,diuersos herbarum & arborũ succos retinet. Sic ergo magis ex sicco succos suscipit. quare si quis eius partes tuens,qui in sicco odores esse dicit eos,qui sunt in succis,bonos uel malos odores ex sicca terræ uel arborum substantia, quibus aqua commixta est,gñatos esse dabit sic necessario eadẽ rõe succos quoque ex sicco magis esse,siquidem & eos ex sicca imixta substantia humidũ accipere. Sed ad hęc dñt,humidũ quidem,ut mãm,succis esse subiectum inesse aũt,aqua sicco imixta. sed in humido,tunc ueluti efficiente succos sicco ut succorũ efficientẽ cãm accipiamus siccum, materiã autem humidũ. Sed hac primum quidem rõne ut in odorib.quoq; utamur fieri potest. Aqua.n.odoris expers quæ est in humido, innumerabiles odorũ spẽs admittit,q̃ prius actu in terra non inerant. Fieri ergo rursus põt,ut dicamus,ꝙ,ut materia quidem, humidũ odores suscepit: siccũ autem effectricẽ habuit. Deinde fieri põt,ut etiam orationem conuertamus,ubi sunt q̃dam sicca uel odorabilia,uel gustabilia,q̃ citra temperaturam sicca manentia,ut terra,neq; odorẽ hñt, neque succũ:humido autem imixta utrunq; hñt. Et dici põt aquã effectricem eorũ habuisse cãm. Non est ergo bona orõ,quę sicco quidẽ separatim odores attribuit: humido uero succos Sed quẽadmodũ colorib. nõ simplr unũ aliquod simplex subiectũ est: sed talis tẽperatura talib. subiecta est coloribus.& huic quidem.v.g. colori humidius est subiectum,aliud uero siccius,sic quidẽ, & odorib.& succis cõpositum est subiectum. Si autem ad ꝓprietatem respicias succorum,& odorũ. subiectũ siccium est,uel humidius. Si uero oporteat reuera duo in partes dissecare,& distribuere,humidũ dico,& siccum; humidũ succis est tribuendũ. Cibis.n.succus maxime ab humido,& ab ea,q̃ in ipso est,qualitate inest &,ut iã dixi,qñ exiccatus fuerit,ne succi quidem est particeps. Humidum aũt,ut aqua,quãuis fuerit simplicissimum & imixtũ,est tñ alicuius succi particeps:sic & in siccis;

quoad

quoad odores Aqua enim, quãdo simplicissima fuerit, est penitus odoris expers. At siccũ nihil prohibet, quo minus sit odorum particeps: humido autem opus habet, nõ ut sit odoris particeps, sed ut facilius euaporet, & siccam simul exhalationẽ emittat, & sic affectus aer in nos agat. Sic itaq; & terra ab imbre sepius madefacta ea exhalante, & uapores emittente, quidam bonus odor ascendit.

Gustabile autem est aliquid tangibile & hæc causa est, cur non sit sensile per id, quod intercedit, ut quod sit corpus alienum. Neq; enim tactus.

Consequenter de gustu & gustabilibus tractat. Hũc autem sensum a tribus prædictis differre dicit: φ illi quidem per id quod intercedit, propria sensilia apprehendant hic uero non per aliquid, quod intercedit, gustabilia apprehẽdit, sed oportet sensile ipsum attingere sensorium. & causam tradit, cur opus non habeat gustus, ad gustabilium apprehensionem, aliquo, quod intercedit. Tactus enim inquit, quidam est gustus, & gustabile est aliquid tangibile. tactus autem non fit per aliquid quod intercedit. Ab ipso. n. tangitur sensorio sensile. Vnde & tactus appellatus est. Qm̃ ergo & gustus quidam est tactus, merito eo, quod intercedit, non eget. Tactum autem quendam dicit gustum, non φ sub tactus sensum reducatur, sed φ per tactum fiat. Qm̃ ergo in utrisque contactus est cõmunis: sicut in tactu non est, quod intercedit: ita nec in gustu, causam autem dicemus, ubi de tactu dicetur. Adiecit autem: Vt quod sit corpus alienum, qm̃, ut dicet, ubi de tactu aget, est utiq; & in ijs, id, quod intercedit, sed non alienum, sicut in tribus sensibus. In ijs enim duplex erat id, quod intercedit: hoc quidem alienum, illud uero proprium. Alienũ quidem aer, & aqua. Proprium autem & congenitum, in oculis quidem humores & tunicæ: In auditu autem inædificatus aer. In odoratu uero, seu naribus, uel circa colatoria ossa, quæ sunt, ἠθμοειδῆ, congenitus aer, uel qd eiusmodi habet enim quod alijs cõueniat. Sed in gustu, & tactu nihil alienum intercedit, per quod sentiat, sed solum proprium: carnem enim uult esse, quod intercedit: aliquid autẽ aliud quod sentit, ut illic sciemus exactius. Sicut autem tribus perspicuum & personans, & odoriferum est subiectum, per quæ colores, soni, & odores ad sensus transferuntur: sic & succis humidum est subiectum, sed illius quidem non fit materia perspicuum, uel personans, uel odoriferum sed eorum solum operationes renunciat, succis autem humidum, ut materia, subiectum est, ut quod ab eis patiat, & qualitate suscepta ex contactu ad sensorium, eorum apprehensionem suscipiat.

Atq; corpus quidẽ, in quo est succus, gustabile in humido, ut materia. id autem est, quid tangibile.

Quod tactus quidam est gustus, & propterea nõ habet opus eo quod intercedit, per hæc probat. Corpus enim, inquit, in quo, ut in materia, esse habet succus, φ est gustabile, est humidum. Quare si gustabile quidem, succus, in humido esse habet: est autem humidum tangibile: est enim tactus humidi apprehensiuus: est ergo, gustabile tangibile. Succus enim ipse seu sapor per se est incorporeus, ut color, & aliæ qualitates: sed in corpore quidem certe, nempe humido, esse habet. Quare si humidum est succo subiectum: id est autem tangibile eo ergo, quod intercedit, gustus merito opus non habet. Oportet enim eum, qui succum est apprehensurus, tangere corpus, in quo esse habet, dico autem humidum.

Quare & si in aqua essemus, eiectũ quidẽ dulce sentiremus, nobis aũt non esset sensus per id quod intercedit, sed quod esset humido commixtum, sicut & in potu.

Quod humidum est succorum materia, & φ opus non habemus eo, quod intercedit, ad succorum apprehensiouem, per hæc probat. Si enim aqua essemus, in eã aliquo dulci iniecto, ipsum sentiremus. non sic autẽ ut & colores per aquam uidemus, neque sicut, quæ per aquam olfacimus. In illis enim etsi non sins in aqua colores, neque ea, quorum est odoratus, ipsorum fit tamẽ apprehensio. Hic autem in ipsam aquam dulce iniectũ esse oportet, & ut materiam, aquam dulcedinem suscepisse, & ab ipsa formam accepisse, ipsamque dulcem factam esse. Itaque & in mulso, motu opus est, ut uel in aqua in minimas partes cõminuatur, quo ipsa mellis substantia in aqua immisceatur. Nõ autem odorabilia, nec sonatoria, eo φ hic quidem, gustata aqua, dulce apprehendimus: illic autem per ipsam & non ipsam attingẽtes. Dicit autem Alex & aliter scriptum haberi. Et corpus, in quo succus gustabile, in humido, ut aqua. Hanc autem lecturam dicit significare, φ succus in tali est humido, cuiusmodi est aqua. Non enim uidet esse aer humidorum susceptor, etsi fit humidus, nisi fit ualde uehemens & efficax succus. Sæpe enim si adsit absinthium, una quoque gustu amaritudinem sentimus, aere s. propinquo qualitate affecto, & appositione passo uel aliqua defluente substantia, & ei immixta, ut in melle, & aqua. Propterea id fit maxime, cum est recenter collectum, & non exiccatum. Sed in pluribus gustabilibus qualitatibus non fit aer earum susceptiuus. Est autem aqua uel sua natura penitus insipida, ut medicis uidet, uel propemodum insipida. Sentimus n. dulcem & salsam aquam. & huiusmodi ei dicũt accesisse qualitates, eo φ, quæ sunt aquæ subtiliores, eæ magis sunt omnis qualitatis expertes. Signum autem, φ quæ colat aqua, & euaporatur, & horum aliquid sæpe sustinet, fit propemodum omnis penitus qualitatis expers. Si autẽ colare, & euaporare, est a crassiori, & terrestri separare ipsa scilicet secundum suam naturam est qualitatis exps, siquidẽ terrestis mixtione fiunt succulẽta, & sapida. sed etsi per se est oio succi expers, & insipida uel propemodum: habet tamẽ facultatem omnium succorum susceptricem. Omni itaq; succo fruitur, si ei appropinquaue rit: & eius fit materia. In humido ergo succus est, ut in aqua. Non. n. in humido, ut in aere. non enim est gustabile aerneque succorum materia. Illud autem, Sicut in potu, est exemplum, quõ, cum sumus in aqua, dulce sentimus: φ gustare, sicut in potu, & nõ per aliquid quod intercedit.

Color autem non sic uidetur, eo quòd misceatur, neque per effluxiones. Vt itaque, quod intercedit, nihil est, ut autem color, uisibile, sic gustabile succus.

Succum. n. sentimus, cum in aqua sumus, φ ei immisceatur dulce corpus. Quare, ut dixi, motu quoq; opus est non sic autem uidemus colores per aerem, uel per aquam. neque enim miscentur colores perspicuo. neq; enim eorum materia fit perspicuum, ut succorum humidum. neque coloratum perspicuum uisui subijcitur, sed per ipsum colores uidentur. sed neque sic sunt colores uisibiles, ut effluxiones in uisum mutant. Hoc enim ostendet in libro de sensibus & sensilibus.

Si.n.uidere esset secundum effluxionem colorum, corpus esset effluxio Si autem esset corpus, eam sustinere & pati rationi esset cōsentaneum, & admotis paulatim tactibus effluere. Praeterea si esset effluxio, cur non a uentis dispergitur? Neque ergo, ut mixto aeri colore, uiderefit, neq; secundum effluxionem: sed tanquam p medium perspicuum: non est.n.materia coloris, neque ab eo coloratur. Quare non similiter & gustum, cum in aqua sumus, & colore sentimus. ut ergo quod intercedit, nihil est: ut color autē uisibile: sic gustabile succus.

Postquam dixit, in quo differat gustus ab alijs sensib. nunc dicit, in quo gustus cum omnibus alijs, ut semel dicam, sensibus coueniat. Gustus itaque, inquit, in hoc quidem, q non per aliquid, quod intercedit alienū, sub secta sibi sensilia apprehendat, cum tribus alijs prędictis nihil habet cōe: in hoc autem cum tactu cōicat Habet autem aliquid cōe cum uisu & auditu. Sicut.n.utrunq; eorum habet sibi subiecta, quae uno nomine appellant. uisus quidem colores, auditus uero sonos: sic & gustus sibi subiecta succos habet. At odoratus non habet sibi subiecta, quae proprio nomine appellentur. Si quis.n. odorabilia dixerit, ea ex sensu denominatiue nominat, sicut & uisibilia, & audibilia, & gustabilia. Huius autē causa est, qm̄ non exactum homines habemus odoratum. In eo.n.ab alijs animalibus uincimur. eum.n.nobis habent exactiorem, sicut & nos tactum alijs perfectionem habemus. Quare neque sicut secundum spēm, & ea quae intercedunt, acutum sonum, & graue, & molle, & durum, & graue, & leue, & humidum, & siccum, calidum, & frigidum: & uerbi gratia, dicimus q ceruſa, & lac, & cygnus: unum etiam habent colorem album: aqua uero & lac, & uinum, humidam substantiam participant: sic & in odoratu secundum speciem odorabilia discernere possumus, sed incundo & molesto ea solū discernimus. Neq;.n.scimus, cuius sit hic odor odorabilium speciei. Quid.n.est, ex quo est odor saepe cognoscimus. ipse aūt odor. cuius sit odorabilium speciei, discernere non possumus.

Nihil aūt succi sensum facit, sine humiditate. sed habēt actu uel potentia humiditatem, ut salsum. Est.n.et ipsum liquefactu facile, & lingua liquefactiuum.

Postquam dixit omnem succum esse in humido, ut materia: nunc ostendit ea quoque quae sicca esse uīr, succi non nihil habere, q humiditatem habeant, & sic succum habent, cuiusmodi sunt sales. Nam & ij, qn̄ gustus eos apprehenderit ipsiq; liquefiūt, ut qui sunt potentia humidi, & sunt linguae praeterea colliquefactiui, ex ea humiditatem exhaurientes, & sic eam humectantes, & siquid ex alijs praeterea siccis fuerit gustabile, ut panis & similia, uon quatenus est siccus, ea est ratioue gustabilis: sed quatenus est humiditatis particeps. certe quae nimium exuruntur, propemodum, uel etiam oīo, fiunt ingustabilia, ut quae per solum deinceps tactiuū sensum operentur. Si autem cum humiditate sit succorum sensus, merito quendam tactum dixit esse gustū. Si.n in humido quidem esset, non autem eius cum eo fieret apprehensio: non esset tangibilis. neque.n.color est tangibilis, quoniam in tangibili esse habet, eo quod non cum ipso colore est apprehensio. Non uidetur aūt uerum esse, q separatim sit succis attributum humidū. cur.n.magis humidum, quam siccum? Piper.n.& gleba Armenia, & praeterea lapis, & infinita alia, quae natura sunt sicca, & neque actu, neque potentia quicquam humiditatis habent, siccum tamen habent. & alioqui, qui sunt in humido succi, & pauci sunt, & qui possunt faci le circunscribi: Qui autem in siccis sunt plures, Plures enim sunt cibi, quam potus: maxime, cū & ipse in Meteoris ostenderit, q, quae sunt in aquis, diuersae qualitates, ut quae nitri gustum, & bituminis habeant, & quae sunt amarae, & salsae, ex subiecta eis terra tales sint: & omnino ostendimus, quod aqua, quod ad suam naturam attinet, uel fere, uel omnino, qualitatis est expers. Quare in humido potius uidebitur succus suam habere consistentiam, nempe terra. Deinde & aqua, cū sit simplex, & in terra insit innumerabiles ex ea qualitates accipit. Est ergo ad haec dicere, q reuera quidem nullum simplex est uidere, quod succum contineat. Neq; u.ignis, neque aer, neque aqua sed neque terra. Nam, ut dixi, & quae sunt ualde exusta, ea sunt propemodum insipida, & succi expertia. Sicut.n. diuersi fiūt colores iuxta qualitate praeditam simplicium contemperaturam: sic existimandum est succos quoque fieri. Quod.n.ne in terra quidem sunt operationes, ex hoc clarum est, quod eorū ne sensum quidem habemus. Deinde uidemus, q̄d qui sunt in ipsis plantis, succi concocti in alteram transmutantur speciem. Saepe n.est primum amarus, deinde acris: deinde dulcis: & rursus dulcis, deinde acris. In simplicibus.f.non est, sed fit in compositis Cur ergo eis potius humidum secreuit & attribuit, Arist. quam siccū? Dico ergo, q animaduertit humidum quidem omnem posse succum suscipere: Quoduis.u.siccum aqua immixtum, ei potest aliquam qualitatem tribuere, si uel quis solum aquam madefecerit, & uon subtilem effectam immiscuerit. Hoc aūt fieri non potest in sicco. neque n. quodlibet siccum suscipere: neq; ullum omnino oēm quoq; succum admittit, non solum, qui est in humidis, sed & multo magis, qui est in siccis. Sed in humido quidem certe, & quocuuque humido, & eum, qui est in siccis, & eum, qui est in humidis, succum immiscere contingit. Propterea ergo, ut uidetur, aliud subiectū esse dicit succis humidum.

Sicut autem uisus est & eius, quod est uisibile, & eius, quod inuisibile: tenebrae enim inuisibiles: has autem uisus quoque iudicat. Praeterea & ualde splendidi: hoc est enim inuisibile: alio autem modo quam tenebrarum. Similiter autem auditus quoque soni, & silentij: Quorum illud quidem audibile, hoc uero inaudibile, & magni soni, sicut uisus splendidi: Sicut enim exiguus sonus est quodammodo inaudibilis, sic & magnus, & uiolentus.

Dixi, quod postquam dixisset, quid gustus ab alijs differt sensibus: uult dicere, quid cum eis habet cōmune. Postquam itaque dixit, quid cum uisu & auditu habet cōmune: nunc dicit quid cōmune habet cum omnibus sensibus. Sicut ergo alij apprehendunt & propria sensilia, & eorum priuationes, & sensilium excessus, & defectus: sic & gustus. Vt uisus apprehendit quidem inquit uisibile, & inuisibile: uisibile quidem ut colores: Inuisibile autem, uel secundum priuationem inuisibile, ut tenebras. Vnusquisq;.n.sensus per se propria quidē sensilia apprehendit: per accidens autem & priuationes, sicut & uisus tenebras, eo.n.q non a uisibilibus afficiaī, per accñs dr̄ apprehendere tenebras. Apprehēdit ergo & quod est secūdum priuationem uisibile, & quod est per se quidem uisibile, sed pp nimiū excessum sensum corrumpit, & ea ratione dr̄ inuisibile. Splendidum.n. cum sit uisibile, qn̄ nimium excedit, corrupit sensum. Apprehendit & quod est ualde exile & exiguū, quodque priuationi est propinquius: ut lucem esse dulcem dicimus.

dicimus. Ea.n.fere etiam dicitur inuisibilis,ꝙ non possit sensum exacte mouere. Sicut ergo in uisu habet,sic in auditu. Est.n.audibile qdem,ipse sonus: inaudibile autem,quod est secundum priuationem, ut silentium, quod per accñs dicitur sensile:uel ingens, & nimius sonus Corrumpit n & is sensum,sicut & in attonitis, uel exiguus,ut susurrus. Sicut ergo ĩ ijs habet,& in alijs sensibus:sic & in gustu. eadem.n.in omnibus conueniẽtia & proportio seruatur.

Inuisibile autem,hoc quidem omnino dicitur, sicut & in alijs, quod uideri non potest:illud uero,si cum natura aptum sit,non possit,uel male,ut graece ἄπουν.i.pedum expers,& ἀπύρηνον, baccis uacuũ. Sic quidem est gustus eius,quod est gustabile,& eius quod ingustabile. id aũt est,quod paruum, uel malum habet gustum, uel quod gustum corrumpere potest.

Postquam dixit uisum esse uisibilis, & inuisibilis apprehensiuum:est autem multis modis inuisibile,inuisibilis significata diuidit Dicitur.n inquit uisibile,uel qđ penitus uideri non potest,ut dñr esse & incorporea, & quæ sunt post colorem inuisibilia Sic itaq; uox est inuisibilis,& odor. & ut semel dicam,quę sub alios sensus cadunt. Vel quod natura quidem aptum est ut uideatur, non autem uidetur,ut est id quod est in priuatione, ut quod est potentia perspicuum si non adsit lumen. Vel quod sic dicitur inuisibile,ut male uisibile. Eiusmodi autem est, uel quod propter splẽdoris excessum uisum potest corrumpere, uel quod propter exilitatem & imbecillitatem non agit in sensum. Apprehendit ergo inuisibile uisus,ꝙ est inuisibile, non id quidem, quod uideri non est aptum natura,ut sonos, & quæ sunt alijs sensibus sensilia,ea enim non esse uisibilia ratio est,quæ iudicat per instrm̃ sensus,non autem ipse sensus:sed id, quod est secundum priuationem uisibile,sensus potest apprehendere, & alia quoque. Visu.n.iudicant etiam irrationalia esse tenebras per accidens,ꝙ non a uisibilibus patiantur.itaq; & in antris quiescunt. Nũquid aũt & quod est secũdum priuationem uisibile, imaginatio est,quæ iudicat,& non uisus? Si quidem sensus iudiciũ habent in eo,ꝙ aliquid patiantur,non patientes aũt in tenebris,operatione carent. Quare & solum habitum considerant,non operantes autem,qũo iudicauerint? Pedum autem expers,& baccis uacuum, non quod nõ nullos penitus habet pedes,sed quod paruos,& malos: nam & sine baccis oleas dicimus,non quæ nullas, sed q̃ paruas baccas habent: Sic & ἄποδα.i.sine pedibus animalia dicimus,non quæ nullos,sed quæ paruos habent pedes. Est autem quædam hmõi uolucris hirundini sĩlis, noctu uolans,quæ uespertilio dr̃. His dictis,dicit. Et gustus gustabile & ingustabile apprehendit, non qđ non põt succum suscipere: sic.n.esse posset coloris, & soni iudex,sed ea,quæ possunt quidem suscipere, non autẽ susceperunt, uel male susceperunt, aut propter excessum,aut defectum.

Videtur aũt esse principium id,quod est potabile, et quod impotabile. Gustus.n.quidam utraq;:sed hoc quidẽ malum, & quod gustum possit corrumpere,illud uero secundum naturam.

Qm̃ dixit omnem succum esse in humido: nam & sicca dicit,quatenus humidi partem habent, esse gustabilia:humidum autem maxime & primo est potabile: merito potabile est gustus principium: principium .s. materiale Sed & ingustabilis impotabile humidũ principium:ꝙ impotabile factum est per succi impotabilis mixtionem: sicut & potabile poculentum redditũ est, per boni succi admixtionem. Illud autem, Gustus enim quidam utraque,pro eo quod est,gustabilia. Qũo autẽ impotabile gustabile, ipse subiunxit, quod non, ut qđ perficiat,sed ut quod possit gustum corrũpere,pp succi malignitatem. Vel si ergo audiemus esse gustabilium principium potabile, & impotabile: uel principia gustabilium potabile,& impotabile,tanquam in hæc primo diuisis gustabilibus, ijs autem rursus subdiuisis, in ea,quæ sunt per species, gustabilia. Rursus potabile quidem est gustabile, & conseruatiuum, & perfectiuum eius, quod est secundum naturam gustabile: Impotabile autem,ut præter naturam, & quod possit corrumpere.

Est autem cõmune tactus,& gustus, potabile.

Quoniam potabile humidum: est autem humidum tactu apprehensibile: ut humidum quidem,tangibile: ut talem autem habens succum, gustabile: propterea gustus & tactus est cõmune:tactus quidem,ut eius proprium sensili:gustus uero,ut materia,& uehiculum gustabilium.

Quoniam autem humidum est gustabile,necesse est eius sensorium,neq; esse actu humidum,neque tale,quod humectari nõ possit. Gustus.n.a gustabili patitur,quatenus est gustabile. necesse est ergo humectatum esse,quod põt humectari seruatum. non humidum autem gustatiuum sensorium.

Qm̃ potentia est sensorium, quale sensile secundum actum: est autem gustabile humidum: oportebit gustatiuum sensum esse potentia humidum,non actu: ut humiditate, in qua est succus, apprehensa, illi assimilatus, fiat actu humidus. Si n.esset actu humidus,ab ea,quę est in succis,humiditate non amplius pateretur: ut q̃ iam ante talis esset. Sic autem neque succos apprehenderet, propriam humiditatem admiscens, & succi uires faciẽs euanescere. Iam uero & eo succo, qui in ipsa est in proprio humido,oblatum perturbans,& confundens,eum non apprehenderet. Quod.n.est propius id.quod tangit,attingit,propriam itaq; humiditatem sentiret: nam & eam primam tangere. Sicut ergo in alijs sensilibus,& sensibus habet: potentia enim erat unumquodque sensorium tale,quale erat actu eius proprium sensile: sic & in gustu habet. Necesse est ergo esse humectatum, qđ humectari quidem potest,seruatum, non humidum autem gustatiuum sensorium. Si.n.sensus patitur a sensili,humidum autem gustabile: necessario ergo gustatiuũ sensorium sic natura aptum est humectari, ut etiam in humiditate propriam seruet naturam. Non est.n.corruptiua,quæ sensorio immittitur humiditas,sed contra seruatrix,& perfectrix. ꝙ autem non omnino a succis humectetur gustatiuum sensorium.s.lingua,sed a nonnullis etiam fiat siccior, iam dixi in ijs, quæ prius dicta sunt. Neque ergo piper,neque salsamenta,neque siccus panis,neque alia innumerabilia huiusmodi linguam humectant,& si sint gustabilia,sed potius exiccant, nõ ut succulenta & sapida, sed propter aliquam tangibilem qualitatem,ut siccitatem,& caliditatem: Neq;.n. siccus panis exiccat,uel uer. g. cicer fixũ,aut bellaria,& similia,sed eo ꝙ sunt sicca,uel calida,eã,q̃ est in lingua,humiditatẽ exhauriũt. Illud aũt,seruatũ dici põt, etiã ut ab alijs separet,& distinguat,ue nitro,& similib. Ea.n humectantur non seruata,utpote quæ liquescant.

Signum autem,quod neque cum est exiccata lingua sentiat,neque ualde humida.ipsa enim fit tactus primi humidi.sicut quando pregustato quis uehementi succo,alium gustet. & quemadmodum egrotantibus omnia uidentur amara,eo quod lingua tali humiditate plena sentiat.

Signum, inquit, ꝙ oporteat linguam esse potẽtia humidam, non autem actu, ꝙ quicunque habent linguam immoderate siccam, uel humidam, hi non apprehendũt gustabilia. Deinde huius quoque causam adiungit. Ipsa.n. inquit, fit tactus primi humidi.i. ꝓpea non apprehendit lingua ualde humida succos, quod, quæ in ipsa est, boni succi humiditas, ipsa quoque prima est linguæ accedens tactus, ipsa sui ipsius apprehensionem ꝑbens, & ea ratione non finens exteriorem apprehẽdere. eius enim, quod est appositum, & quod primum tangit, fit gustus. Signum autem huius dicit, ꝙ qui alium succum & maxime paulo uehementiorem prægustarunt, secũdos non amplius similiter sentiunt. Sed & iis, qui regio morbo laborant, omnis uidetur amarus succus: eo ꝙ humiditas, quæ est circa linguam, hũc succum habeat: quẽ primum gustans, non apprehendit eos, qui adhibẽtur. Sed qualis fuerit aliquis. Atqui si est amarus, qui est circa linguam, succus, oportebat, qñ mel adhibetur, uideri minus amarum, dulci immixto, & amari immoderationem castigante, nunc uero qñ dulce adhibetur, tunc magis amaritudinem apprehendit. Hoc aũt non est uerum: non.n. tunc magis apprehendit, sed quia iam ante hoc quiescit sensus: eum, qui est circa illa, succum non apprehendit. nam & si nihil adhibitum fuerit, magis amaritudinem sentiet. Sicut ergo is, qui humidam habet linguam, minus sentit: sic & qui nimium siccam. Oportet enim, ut dixi, sensorium affici a gustabili, quod est humidum: quod est autem nimis siccum, ab humido minus affici, & longiori tempore. Declarãt autem id exiccata coria, quæ longo tempore ab humido non afficiuntur.

Succorum autem species, sicut & in coloribus, simplices quidẽ sunt contraria, dulce, & amarum. Coharentes autem, illi quidem, pingue: huic uero, salsum. Inter hæc autem, acre, & austerum, & acerbum, et acidum. Fere enim hæ esse uidentur succorum differentiæ.

Enumerat species gustabilium. sicut enim in coloribus alia quidem sunt simplicia, quæ & contraria, albũ & nigrum. neque n. hæc ex alijs sunt mixta coloribus: neque inter se. Quæ autem inter illa interiecta sunt, nõ sunt amplius simplicia, sed quadam eorum inter se mixtione perficiuntur. & sunt nonnulla quidem eorũ albo propinquiora, ut flauum: alia uero, quæ ad nigrum propius accedunt, ut cæruleum. reliqua uero sunt inter media, ut fuscum, rubrum. sic & in siccis. Nam & in ijs simplicia quidem sunt rursus contraria, dulce, & amarum. Reliqua uero mixta & intermedia. sed dulci quidem propinquius est pingue, amaro uero salsum. Reliqua autem, quæ enumerat, ea sunt intermedia. non aũt & quæ sunt intermedia, mixta. Quæ enim sunt mixta, ea sunt quoque intermedia, non ita autem & contra: Vt in coloribus, fuscum quidem quod mixtum est, est & intermedium. Rubrũ uero, uel uiride seu porraceũ, non omnino fiunt ex contrariorũ mixtione, sed intermedia dñr, ut quæ neutrius extremi partẽ habeant. Sic aũt & in succis, mixtũ quidem est salsum, ut sales. ex amara.n aqua marina, & dulci generantur. Acre aũt, & austerum, & acutum, ꝙ neutrius extremorum partẽ habeant, sic sunt intermedia. neq; ex extremorũ mixtione omnino generantur. Octo aũt species succorũ enumerat. & fere hæc quidẽ sunt, quæ dicit esse. Si quid.n. est aliud, ꝓpe est, ut sit succi & saporis expers: ut flaccidum, u el quid huiusmodi.

Quare gustatiuum quidem est, quod est potentia tale: gustabile autem, quod est eius actu effectiuum.

Postquam dixit de gustatiuæ facultati oppositis seu obiectis, dico autem gustabilibus: deinceps dicit de gustatiua, ea, inquam, facultate, cuius gratia & de oppositis uerba fecit, ut & in alijs sensibus. Hoc aũt declarauit, cum dixit, quare gustatiuum quidem est, quod est potẽtia tale, ueluti orationem concludens. Tale est ergo inquit gustatiuum potentia, quale gustabile actu, uel dulce, uel amarum, uel quid eorum, quæ sunt intermedia. Quod quidem gustabile facit gustatiuum actu tale, quale est ipsum.

De tangibili autem & de tactu eadem est ratio. Si enim tactus non est unus sensus, sed plures: necesse est & tangibilia esse plura sensilia. Habet autem dubitationem utrum sint plures, an unus: & quidnam est sensorium tangibilis tactiuum, utrum caro, & quod in alijs habet proportionem, & conuenientiam, uel nõ. Sed hoc quidem est id, quod intercedit, primum autem sensorium est aliquid aliud intus.

Adhuc superest, ut de tactu dicat, ex omnibus sensibus, de quibus nunc tractat. Duas autem dubitabiles ꝓpositiones quæ sunt præter opinionem, & fidem, in ijs confirmat. Vnam quidem, ꝙ tactus non est unus sensus, sed plures. Secundam autem, ꝙ non est caro tactiuũ sensorium: sed est aliud quidem sensorium caro autem intercedit, ut in alijs, uel perspicuum, uel odoriferũ, uel sonorum transuectiuum, uel ut, quod est compositum, aer, & aqua. Quod itaque non unus est tactiuus sensus, sed plures, per duo argumenta confirmat. Vnum quidem, ꝙ omnis unus sensus circa unam contrarietatem uersatur: actus autem non circa unam uersatur contrarietatem, sed plures. non est ergo tactus unus sensus. Visus n. uersatur circa album, & nigrum, & ea quæ intercedunt. Similiter gustus circa dulce, & amarum, & q̃ sunt intermedia. Auditus circa acutum, & grauem sonum. Odoratus uero, cum sit, ut diximus, exilis, & exiguus, odorabilia per species non dijudicat, præterquam iucundo, & molesto. Sed tactus circa plures uersaᵵ contrarietates, quæ neque sub se inuicem sunt collocatæ, neque ullam inter se societatem, & cõmunicationem habent, ut calidum, & frigidum: siccum & humidum; molle & durum: graue & leue: asperum & lene, uiscosum, friabile, & similia. quare si hæ sunt plures oppositiones, quæ non sunt sub se inuicẽ collocatæ, quid.n. cõmune habet graue, & leue cum sicco & humido, uel reliquis, uel unumquodque aliorum cum cæteris? unus quisque autem unus sensus circa unam sensilium oppositionem uersatur: uidetur non unus esse sensus tactus. Vnum est ergo principium hoc argm̃. Secundum uero, Omnis quidem unus sensus circa unum genus: tactus autem non circa unum genus. Visus.n. circa colores. Gustus circa succos. Auditus circa sonos. Odoratus uero propter eam ipsam causam propter quam odorabilium species non discernit, nec ipsorum genus habet nominatum. Tactus autem, & si sit apud nos exactissimus, unum tamen genus non habet, nec nominatum, nec innominatum, quod propria sibi sensilia possit cõprehendere. Hæc sunt ergo argumenta, ꝙ tactus nõ est unus sensus. Themistius autem dicit hæc quidem esse uera: re uera enim non unum esse sensum, sed plures sensus, tactum. Duorum autem inquit, argumentorum ad secundum quidem nihil dicere conatus est Aristo. prius autem labefacere aggressus est: sed nos sophistice fefellit. Dicit enim ne alios quidem sensus circa unam oppositionẽ

oppositionem fieri,sed plures. Vox enim non solum circa graue & acutum uersatur,sed est etiam in uocibus aspera & lenis:candida,& fusca:magna,& parua longa, & breuis. Similiter autem & in coloribus est asperum, & leue. Leue quidem,quod uisum delectat,ut color luciferi: asperum uero,quod molestia afficit. Hæc autem inquit dicens,nos falsa argumentatione decepit. Cum enim dixisset omnem sensum circa unam sensilium oppositionem uersari clarum est,ꝙ propriorũ dixit sensilium. Deinde hanc orationem labefactare tentãs, dicit, ꝙ etiam auditus non solum uersatur circa acutũ, & graue,sed & circa magnum,& paruum. Magnum autem & paruum est ex cõmunibus sensilibus. Oportebat autem ostendere, an alij sensus circa plures oppositiones propriorum sensilium uersentur. Hæc quidem Themistius,seipsum autem decipi nesciuit. Magnum.n.& paruum, quod de sonis dicitur, solius est auditus propriũ. Quare nullus alius sensus potest,quod est in sonis,magnum & paruum iudicare,præter auditum. Dicebatur autem esse cõmune sensile magnum, & paruum, quod est in corporibus cõtinuum, huius autem est tactus,& uisus iudex. Clarum est autem,ꝙ si uocem candidam & fuscam dicimus,secundum conuenientiam, & similitudinem,quæ est a coloribus,dicimus. Similiter & in alijs. Sed est & ad hoc dicere, ꝙ magnum & paruum, quod est in sonis,non est alia quædam oppositio ab acuto, & graui sono, quẽadmodum in tactu a calido & frigido, alia est penitus oppositio,graue & leue,uel asperum,& planum,& unaquæque aliarum, sed sonorum intentionem,uel remissionem declarat. Id autem non est alius oppositionis proprium. Tale ergo magnum & paruũ dicis,ut mellis,uerbi gratia,magnum, caricæ autem fortasse paruum,ꝙ est quidem intensa in melle dulcedo,in carica autem remissa. sed & nigrum colorem, qui satis quidem est copiosus,magnum quispiam dixerit,qui autem non sic habet,sed remissior,paruum:quod est ut semel dicam,uehemens,& exiguum,magni & parui uoce nominans, sed etsi fuscam uocem & cãdidam dicamus, non aliam oppositionis uocum speciem dixerimus, neque n.eorum ab acuto & graui distinctionem est inuenire,ut durum & molle est ab alijs separatum uidere. similiter autem & asperum & lene,sed sunt ueluti quædam proprietates,quæ in acuto & graui considerantur. Non est autem quidam a forma recessus circa acutum, & grauem sonum. Est autem operæpretium quærere, quamnam ob causam,cum magnum & paruum de solis magnitudinibus dicatur,in solis uehementib.& exilibus sonis translatione utimur, dicentes magnum & paruum sonum, non autem magnum dulce, quod est admodum dulce,neque paruum dulce,quod habet exiguam,& non satis apertam dulcedinem, neque in ullo alio. Dico ergo,ꝙ sonus non est res aliqua accumulata subsistens,sed in eo,ꝙ fiat,subsistit,fit autem in tpe, est autem omne tempus continuum, propterea eum, qui fit in multo tempore,sonum magnum dicimus,qui aũt in paruo tpe,paruum. Valde dulce autem, & ualde nigrum in alijs quoque propter qualitatis uehementiam sunt talia,non autem propter temporis longitudinem. Non recte itaque Themistius aduersus ea,quæ ab Aristotele dicta sunt,argumento institit: Illud autem dici potest, quod in tangibilibus quidem plures assumptæ sunt oppositiones,quæ nihil inter se habent cõmune, sed sunt penitus separatæ.a calidi enim & frigidi oppositione separata est,quæ fit per humidum, & siccum. Vnde ignis quidem calidus,& siccus, aqua uero frigida & humida. similiter durum,& molle,asperum,& leue, uiscosum,& friabile,hæc omnia sunt a seinuicem separata. Nihil ergo horum neque in igne consideraẽ, neq; in aere,nec aqua,neq; omnia composita,corpora consequitur.neq;.n.quodlibet est uel uiscosum,uel friabile. Qui itaque sunt rigidi,& fractu difficiles lapides,neque uiscosi sunt,neq; friabiles. Est n.in humido uiscosum. Oppositiones autem,quas dixit in sonis Aristoteles, in omni uoce est inuenire. Omnis enim uox magna est, uel parua. Nam & acuta,uel magna est,uel parua,uel lenis,uel aspera.& grauis similiter Omni itaque uoci cõtingit,secundum enuntiationis enim quantitatem magnum habent, & paruum similiter & lene & asperum secundum qualitatem, quare non sunt oppositiones diuersorum audibilium,uel sonorum. In tactu sunt a seinuicem,ut ostendimus,separatæ oppositiones,& nihil habentes inter se cõe,neq; aliæ cum alijs concurrentes. :Vnde nec in omnibus quidem tangibilib.consideranẽ. Cur.n.non sicut omnis uox uel magna est uel parua, uel aspera uel lenis,sic quodcunque tangibile est uel uiscosum,uel friabile,uel asperum,uel lene? si aũt unumquodq; est calidũ,uel frigidum,uel siccum,uel humidũ: id est eam ob causam,ꝙ hæ sint oppositiones,quæ corporum substantiam constituant.si autem graue,& leue omnia sunt sortita corpora, sed non, ut quæ cum alijs qualitatibus concurrant,caliditate,inquam,& frigiditate,uel siccitate,& humiditate. Nõ sicut quantitatem sonorum,quorum & qualitatem consecutum est magnũ, & paruum,& asperum,& lene: sic & quantitatem calidi,& frigidi,& sicci,& humidi,intensionem,inquam, & remissionem,consecutum est asperum & lene, uel graue & leue,& reliqua similiter. Neq; qm̃ omne compositum est uel asperum,uel lene,propterea qualitates ipsæ aliarum sunt qualitatum quædam sequelæ. Potius enim partium positionem consequuntur. Circa æqualem.n uel inęqualem partium positionem fit asperum & lene.sunt itaque hæ omnino a seinuicem separatæ, & nihil ipsis simile est in alijs sensilibus uidere. Ad secundum autem argm̃ existimat quidem,ut dixi, Themistius nihil ab Aristotele dictum esse dico autem,ꝙ cum omnis sensus circa unum aliquod sensile uerseẽ, tactus non uersatur circa unum cõmune genus sensilium. Attici autem interpretes recte intelligentes dicunt, ꝙ admodum compendiose huius quoque solutionem posuit Arist. dicens ipsum quoq; circa unum aliquod genus uersari, non esse autem apertum unum genus,qđ sit tactui subiectum. Per hoc ergo significauit.ꝙ est quidem,sed non est apertum. Quid ergo hoc est? dicimus. ꝙ resistens. Resistens autem dico, nõ quod est molli oppositum,& tactui non cedit,sed omne naturale corpus, quod admonetur,& tactum attingit:ad Mathematicorum corporum differentiam,quæ neque attingunt,neque tactui resistunt. Quod igitur quomodocunque tactui resistit, hoc dicimus esse resistens, & esse cõmune genus tangibilium. Non uidetur autẽ hoc caliditatẽ,& frigiditatem comprehendere. Horum enim non fit secundum trusionem apprehensio, nisi quis dicat,cũ corporibus,quæ sunt his qualitatibus subiecta,fieri apprehensionem Hæc ergo erit uniuersalis oratio. Sed si ta est, cur tangibilium genus magis fuerit resistens,quam uisibilium, & audibilium, & reliquorum? Est enim hoc subiectum non solum tãgibilibus qualitatibus. sed & coloribus,& sonis,& succis, & odoribus. Si.n.nihil

cto certe digito adhuc in eo uidemus humidam substã-
tiam: sed propter exiguitatem eius, quod intercedit, ui-
dentur citra medium ea, quæ tanguntur, tangi. sic ne-
cessario & in aere contingit esse inter ea quæ tangunt,
aerem aliquem, latere autem propter exiguitatem.
Quare & in tactu non citra medium carnis est appre-
hensio, sed per aliquid, quod intercedit. Quod si ita est,
hic quoque seruatur tactus cum alijs concentus & con
uenientia. His ergo rationibus, per quas adstruere uide
tur, q caro sit tactiuum sensorium, peremptis, satis ostẽ
dit carnem non esse sensorium, sed id, quod intercedit;
Quod si ita est, & hic quoque seruatur tactus cum alijs
concentus. Has itaque rationes per quas astruere uidet
carnem esse tactiuum sensorium, & non id, quod inter-
cedit, earum quidem primam, quæ ex tempore appre-
hensionis, confirmat carnẽ esse sensoriũ, sic refellit. Nõ
est necesse inquit ad ostendendum carnem esse senso-
rium, ut sit cum eius tactu fiat apprehensio tangibiliũ.
Iam.n. si quis inquit circa digitum pelliculam exten-
dat, ut oui, uel allij corticem, uel alicuius hmõi, nihilo se
cius sic quoq; fit cum tactu apprehensio. Quod si quis
digitis quoq; congenitum corticem cogitauerit, multo
magis minimum impedimentum afferet. si alieno itaq;
corpore carni circumposito, nullum extitit impedimẽ-
tum ad apprehendendum sine tempore, multo magis
carne sensorio congenita, impediri non oportere apprẽ-
hensionem sensilium. Non ergo apprehensio, quæ fit
sine tpe, carnem esse sensorium ostendit. Aduersus se-
cundam aũt rationem, quæ dicit ne apparere quidem
aliqđ aliud sensorium præter carnem, illud dicit. Quem
admodum inquit si congenitus nobis esset aer, adeo cõ-
densatus, ut & uisiuum, & auditiuum, & odoratiuũ sen
sorium tegeret: existimaremus, eo q p unum & eundẽ,
dico aũt nobis congenitum aerem, & uideremus, & au
diremus, & olfaceremus, quendam unũ esse sensum ho-
rum omnium apprehensiuum: q nõ uideant discretas
partes, per quas horum apprehensionem particulatim
fiunt: nunc autem qm̃ uidemus diuisa sensoria, quia nõ
est nobis aer congenitus: uel per unum diuersa appre-
hendimus, dico aũt aerem, qui sua perspicua, & perso-
natrice, & odorum trãsuectrice facultate nobis sensilia
adducit. similiter & q diuersæ sunt facultates, sicut &
sensoria, sic non oportet existimare, qm̃ per unum ali-
quod, nempe carnem, diuisa tangibilia nobis fiunt ap-
prehensibilia, iam & unum aliquod esse sensorium. sed
qm̃ diuersæ sunt tangibilium oppositiones, plura quo-
que sensoria esse oportet, ea autem occultari, q caro sit
nobis congenita, quæ inter sensilia & sensoria media
intercedit. Nam si caro nobis non esset congenita: sed
separari suapte natura posset, sicut aer apparerent, quæ
nunc per eam occultantur, tangibilium sensoria. quem-
admodum econtrario, si quis in dicto exemplo uisibiliũ
& odorabilium & audibilium differentiam nesciret, q
esset, uerbi gratia, nobis congenitus aer: existimaret
esse horum omnium sensorium, nobis congenitum ae-
rem. Non ergo propterea q non aliud uideatur tangi-
bilium sensorium præter carnem, id satis est ad proban
dum carnem esse sensorium. Ego uero ad hoc dixerim,
q si plura essent tangibilium sensoria, a carne, quæ in-
tercedit, occultata, qm necesse est in corpore esse senso-
ria, necesse est utique ea esse locis diuisa: sicut & nunc
locis a seinuicem diuisa sunt sensoria: quod si ea locis
diuisa esse necesse est, oporteret non quodlibet tangibi-
le cuilibet parti carnis admotum esse apprehensibile:

quemadmodum, si aer esset nobis congenitus, & admo
tum esset uisibile, non in illa aeris parte, quæ oculo dire
cto obijcitur, sed quæ auditiuo meatui, non uideretur:
ita scilicet & nunc omnino necesse esset, si plura essent
tangibilium sensoria a carne occultata, quando quidem
ea sunt locis diuisa, nõ qualibet carnis parte quamlibet
tangibilem speciem admotam esse apprehensibilẽ. nũc
autem ita est. clarum est ergo, q non plura sunt intus
sensoria. si quis autem dicat plura quidem esse: unum-
quodque autem omnia apprehẽdere: superuacaneum.
unum enim sufficeret. non sunt ergo plura tangibiliũ
sensoria, sed unum. quod si unum est, omnino carnem
esse necesse est. Cum sit enim similarium partium, per
uniuersum animal secundum continuitatem peruadit
caro. sic itaque secundam rationem & Aristoteles refel
lit, & nos aduersus illum contradiximus. Tertiam autẽ
rationem hoc modo. Ea autem erat, quę instantiam dis
soluebat, quæ aduersus eos opponebatur, qui carnem
nolunt esse sensorium. Instantia autem erat, q non ser-
uat caro eam, quæ est in alijs sensorijs, proportionem,
& conuenientiam, dico autem apprehensionem, quę fit
per id quod intercedit. Dissoluitur autẽ, q sit hic quo-
que similiter id, quod intercedit: ut in ijs, quæ in aqua in-
tinguntur, est adhærens humidum: sic & in aere est ra-
tioni consentaneum esse breuem quendam inter ea, q
tanguntur, aerem. Hanc ergo solutionem refellit Ari-
stoteles. Etsi enim inquit, & in ijs, quæ tanguntur, est a-
liquid, quod intercedit, sed non quod cum alijs sensibu
proportionem, & conuenientiam habeat, cõmune ta-
men est id paruum, quod intercedit, in alijs quoque. In-
cumbente enim oculo lema, est necessario eiusmodi, qđ
intercedit. Tangit enim lema uidelicet corneam. Si er-
go, quæ tanguntur, per aliquid, quod intercedit tangũ-
tur: est, scilicet, inter oculum, & lemam, aliquid quod in-
tercedit: sed lemam tamen non uidemus, quia non o-
portet simpliciter esse, quod intercedit, sed id quoque
interuallo commoderatum esse oportet. Neque enim,
si oculi, & uisibilium proportionem magnitudine lon-
ge superet, eo uisibilia uidebimus: neque si ualde par-
uum fuerit, ut in lema, quæ oculo incumbit: Oportet
ergo in tactu quoque id, quod intercedit, cum alijs habe-
re proportionem, & conuenientiam: nunc uero nõ ha-
bet. Clarum est ergo, q & si quis eorum solutionem
admittat, ne sic quidem seruatam inueniet, quæ in alijs
est sensibus, proportionem. Est autem & ad hæc, dico
autem, quæ ab Aristotele dicta sunt, contradicere. Ocu
lus enim non aliquo simpliciter, quod intercedit, opus
habet: sed & perspicuo, nec eo solũ, sed & illuminato.
Dicet ergo quispiam, nos non uidere per id, quod inter
oculum, & lemam intercedit: non q sit ipsum exiguũ,
sed q lucem lema intersepiat, & impediat, ne, quod in-
tercedit, fiat actu perspicuum. Quare nisi lema lucẽ in-
tersepiret, eam uideremus. Eandem autem omnino pro-
portionem secũdum eius, quod intercedit, quantitatẽ,
in omnibus sensibus seruari, est a ratione alienum. Qui
enim sunt corporaliores sensus, minorẽ opus habẽt eo,
quod intercedit. Neq; enim quantũ uisus uisibilia ap-
prehendit, tanto auditus quoque audibilia, ut declarat,
quod in remigatione accidit: Dico aũt, q remum primũ
sublatum uidemus, deinde sonum sentimus. neq; ue-
ro per quantũ auditus, per tm̃ & odoratus. Est itaq; ra-
tioni consentaneũ tactũ quoq;, cũ sit omnibus crassior,
minore quam oẽs egere eo, quod intercedit. Omnino
aũt, q opus habeat tactus eo, quod intercedit, non no-

cessario comprobacum est ex ea,quæ est cum alijs sensibus,proportione,& conuenientia. Iam enim maxime neque gustus indiget. Neq;.n.quæcunq; in uisu accidunt,in alijs quoque euenire necesse est. Neque quæcũque io auditu & odoratu,in alijs quoque. Vt ꝙ uisus quidem per emissionem sentitut,reliqui autem per immissionem,etiam si ipse quoque per immissionem. In alijs itaque sensibus oportet ipsum aerem materialiter affici,ut sic afficiatur,sensus,ueluti,redolentem fieri,uel sonare. Non sic autẽ in uisu. Non enim coloratur aer. Et ꝙ uisus quidem sine loce non operatur: reliqui aũt maxime,non est ergo necesse eadem in omnibus sensibus euenire. Quare non est mirandum, si cum alij opus habeant eo quod intercedit: gustus,& tactus non egẽt. Et ipsum quidem nomen boc satis declarat,ꝙ tangẽdo tactus apprehensionem habeat. Hæc sunt ergo per q̃ probate uisus est Aristoteles, & ꝙ plures tactiui sunt sensus,& non unus, & ꝙ caro non est tactiuum sensorium,sed id,quod intercedit:& quomodo nos aduersus ea,quæ dicta erant, opposuimus. Nunquid autem ne duo quidem,quæ dicta sunt,confirmare proposuit, sed unum solum,ꝙ plures sensus sunt tactus: secũdum aũt ad hoc referebatur. Syllogismum enim ostendentem, ꝙ unus est sensus, ex eo, ꝙ unum sit sensorium, refellens, ostendit, ꝙ neque connexum eius est rectum, neque adsumptio. Adsumptio autem erat,ꝙ caro,cum sit una,est sensorium tangibilis. Vt ergo ostendat, oon unum esse sensorium, sed id,quod intercedit, hoc per tria argumenta ostendit,talibus Aristoteles, in duabus quæstionibus, siquidem duæ sint, argumentationibus nos exercens, nt dixi, & assuefaciens,ne simpliciter, & temere probabiles orationes admittamus,sed ueras. Est autem Aristotelis opinio,& ꝙ unus est tactiuus sensus, & ꝙ caro sensorium. Quod enim unum intellexit esse tactum,in tertij libri procemio declarauit. Quod enim, inquit,non est sensus præter quinque,ijsque enomeratis,unum ex quinque tactum quoque connumerauit. Quare si quinque sunt sensus: unus autein eorum est tactus:unus ergo est tactiuus sensus. Et carnem quidẽ sensorium esse uult,ubi dicit. Tactus autem est eo ipso, ꝙ tangatur,& adhue magis in ijs. Rursus,inquit,& quæcunque ipsa tangeotes sentimus,tactu sunt sensilia,quẽ habemus. Si autem ꝙ tangatur sentimus: tangitur autẽ caro: Sensorium ergo caro est. Magis autem ex ijs,quę sparsim,& diuersis in locis ab eo dicta sunt, Philosophi mentem colligendo dici potest, ꝙ & unum, & multos sensus nouit tactum:& non solũ ipsum,sed & reliquos sensus:& carnem esse & sensorium, & quod est intermedium. Similiter & reliqua sensoria. Nam & nostra anima & una est,& multiplex. Quemadmodum enim coloris quidem ratio est per se indiuisibilis, & figuræ expers: cum subiecto autem corpore simul & diuisionem,& figuram suscipit: Sic autem & irrationalis anima, secundum substantiam quidem habet, ut sit carens partibus, & indiuisibilis: Quomodo enim simul secundum idem, & album, & nigrum apprehenderet? Fit autem diuisibilis circa corpora in eis diuisa: Quoniam ergo est secundum aliquid indiuisibilis, & diuisibilis: merito una dici possit,& multæ. Et propterea itaque etiam unaquæque eius facultatum & una fuerit,& multæ,ut & quæ simul cum subiecto diuidatur, & alia parte aliud sensile apprehendat. In tactu autẽ hoc merito quæsiuit. Quoniam enim ipse est longe materialior,& corporalior: partium multiplicitatem iure habet apertiorem, Et alij quidem magis unum, quam multi. Ipse autem magis multi,quam unum. Et quod dico in anima irrationali, cum & rationalis, ut ad meotem collata, est quodammodo diuisibilis, ut quæ ipsa utatur propositionibus & confirmationibus, & conclusionibus? Est autem rationi consentaneum sensorium quoque carnem esse. Si ea enim esset id, quod intercedit: quoniam & aere,& aqua est crassior: in illis autem, etsi sint subtiliora, est aliquod tempus, ut per ea sensus sensilia apprehendant: Remum enim prius reuulsum uidemus: deinde postea sonum audimus.& cum sit tonitru, primum nobis fulgur apparet.& non simul atque odoriferum appropinquauerit, odorem sentimus: sed ad apprehensionem aliquo tempore opus est. Si itaque per aerem, qui est subtilis,tempore tamen opus est ad odorem, & sonum sentiendum:multo magis in tactu, siquidem caro nõ esset sensorium,sed id,quod intercedit,nobis tempore opus esset ad tangibilium apprehensionem, propter carnis crassitudinem: nisi quis in alijs interuallum causetur. Sed in odoratu,quamuis prope sit suffitus, tempore tamen aliquo ad apprehensionem opus habemus. Sed tamen etiam si sensorium est caro: sed & id etiam quod intercedit: sicut & in alijs sensorijs. Sensorium enim proprie est spiritus. Atque in oculo quidem crystallinus, & reliqui humores,& tunicæ,ut ad spiritum quidem intercedunt: ut ad aerem autem,& alia, sunt sensorium. Sed hic quidem hæc potius sensorium, quam id, quod intercedit. In tactu autem caro est potius id qđ intercedit,quam sensorium: propterea quod est materialior,& quæ terreoi plus continet. Spiritus enim est conuenientios uisiuum sensorium,quam caro. Et hæc est Aristotelis opinio. Sciendum autem,quod Themistius aliam quoque probationem ponit, cum ostendit carnem non esse sensorium. Sensoria enim,inquit,contraria dijudicant. Visus enim album,& nigrum dijudicat: gustus dulce,& amarum: auditus grauem, & acutũ sonum: tactus autem leue,& graue oppositum. Graue quidem,quod eius sit conslipatio,& protrusio: leue autem non itidem,quoniam ab eo non afficitur. Dico ergo, quod quemadmodum in alijs diximus, ea apprehendere non solum propria sensilia, sed & priuationes: apprehendit enim uisus quidem tenebras: silentium autem auditus: apprehendere autem ea dicimus non secundum affirmationem, sed negationem, quod nihil patiantur: sic & leuitatem tactum apprehendere dicimus secundum negationem. Nam eadem ratione dicemus ne alia quidem opposita apprehendi posse. Non enim uisus afficitur a tenebris. Neque auditus a silentio. Lux autem tenebris opponitur: Sooo autem seu uoci silentium. Sic & quando frigidum,& calidum apprehendit: siccum,& humidum: asperum & lene, quæ sunt contraria. Quod autem & unum est tactiuum sensorium,idq; non aliud quam caro,licet hoc modo ostendere. Et ꝙ unum est sensoriũ ostendemus hoc modo. Quodcunq; enim ex tangibilibus,ut calidum,in quacunque parte corporis admoueris,eius omnino apprehensionem retinet. Similiter & frigidum,& siccum,& humidũ,& reliqua omnia: Quore si unumquodque sensile in qoacunq; parte cito apprehendit: clarum est utique,quod non sunt plura sensoria,essent enim locis separata. Quod si ita esset,non cuilibet parti carnis idem ad motum sensile esset apprehensibile. Clarum est.n.ꝙ in aliqua carnis parte posi-

tum,

tum, si non esset subiectum, quod id apprehenderet, sensorium, nullam suijpsius apprehensionem præberet. Si cur ergo uisibile, quod est retro, non uidemus: Neque enim si, ut ita fingamus, nos circumcirca ambiret aer, & uisiuum, & auditiuum, & odoratiuum sensorium tegeret, in qualibet parte ambientis aeris positum uisibile uideretur, si enim ad eam partem positum esset, quę est directo e regione auditiui meatus, non uideretur: Atq; si audibile in eodem loco positum esset, magis auditum esset: sic & odorabile sui magis sensum præberet, si ex odoratiui meatus regione situm esset. Quare hac quoque ratione etiam discreta tunc essent diuersa sensoria, & propterea diuersi sensus. Quare si nunc quoque ambiens caro plura tegit sensoria cur in qualibet parte qd tis tangibile sentit? Quamobrem si in alijs quoq; ambiente aere omnia sentirentur: in tactu quidem certe hoc euenire non deberet: ꝙ non ea, quæ longe sunt, sed quæ prope, tactus apprehendit. Quod itaque non sunt plura tactiua sensoria, hinc clarum est. Quod autẽ neque aliquod aliud est præter carnem tactiuum sensorium, hinc manifestum est. Si enim aer intercederet: in quibus autem sensorijs est aliquid, quod intercedit, in ijs, si supra ipsum sensorium ponatur sensile, sui nullã apprehensionem præbet: clarum est, ꝙ hic quoque hoc ipsum eueniret. Nunc aũt siquis de carne paululum qd detraxerit, deinde supra reliquum imposuerit uel calidum, uel durum, uel aliquid eiusmodi, sentiet omnino: Et rursus si ab illa aliquam aliam partem abstuleris, idq; usq; ad ipsum os. Quare si hoc uerum est clarum, ꝙ caro est tactiuum sensoriũ. Si.n. aliquod aliud intus esset, carne paulatim ablata oporteret ad ipsum aliqñ peruenire sensorium. Quare superposito sensili consensus non amplius fieret. Quod autem una quoque est sensitiua facultas, & non multæ, hinc ratiocinatione collegeris, siquidem cuilibet sensitiuæ facultati proprium aliquod sensorium natura attribuit. Dicere.n linguam esse & gustatiuum, & tactiuum sensorium, est ridiculum. Tactiuum.n. sensum non sola habet lingua, sed totum per totum corpus. Et causa dicta est, ꝙ ex ijs cõstamus, calido, frigido, sicco, & humido. Cur ergo in lingua magis utrunque contingit, quam in oculo, & auditu, & odoratiuo meatu? Nam & hæc simul sunt & talia, & tactiua. Quod autem gustatiuum tangens sentiat, sicut tactiuum, eximium quid uidetur habere præter alia. Nã, ut dixi, nihil habet, quod sit proprium præter alia. Et clarum est, ꝙ neque ualidum est, quod dicitur, in tactu oportere esse, quod intercedat, ut cum alijs sensibus conueniat. Nam cum sint quinq; sensus: duo quidẽ, uisus, & auditus, quæ sunt longissime apprehendunt: Duo aũt, tactus, & gustus, quæ sunt proxime. Ipsum.n. oportet attingere sensoriu, siquidem ostensum est, ꝙ caro est sensorium, reliquus autem odoratus medium locũ sortitus est, ut qui neq; quæ ualde longe sunt, apprehendat, neq; ipsum sensorium tangunt odorabilia. Quare cum sic habet tactus & gustus, magis consensus quidã, & ordo seruatur in sensibus. Si.n. quatuor similiter externa apprehenderent, probabiliter dici posset, cur nõ reliquus quoq;? Si autem non sic habeat: sed lingua quidem tangens: olfactus autem, quæ ualde prope sunt, & fere tangunt: quid necesse est, ut tactus per id, quod intercedit, apprehendat? Dicere.n. ꝙ gustus quoque tactus est, non est uerum. Cur.n. non tactus gustus? Aperte.n distincta sunt & sensoria, & facultates. si autem propterea ꝙ tangens gustat, ideo tactus est hac ratione dixerit quispiam auditum quoque uisum, & uisum auditum ambo.n. per id, quod intercedit. Tangibilia aũt sentire, ut dixi, totius estcorporis cõmune. Reliquum est ergo ut quæramus, nunquid uerum est illud, quod dicitur, omnem sensum uersari circa unam oppositionem sensilium, & circa unum aliquod & commune genus propinquum. Visus quidem circa album, & nigrũ, & quæ sunt intermedia: & commune genus eorum est color. Auditus circa acutum & grauem, & cõmune genus sonorum. Gustus circa dulce, & amarum, & qua intercedunt, & eorum commune genus, succi. Odoratus autem ut exilis, & euanidus, neque species discreuit, neque genus, quia non discreuerit species. Aperte autem in tactu multæ sunt oppositiones, ut dictum est, & quæ sub commune aliquod, & propinquum genus non reducuntur. Ostendimus autem, ꝙ nec in alijs quidem est simile. Magnum enim & paruum in sono, & asperũ & leue in quolibet sensili secundum proportionem. Tale est enim in uisibilibus quidem, quod est uehemẽs & nimium nigrum, & exilius: in gustu autem ualde & minus dulce. similiter & in odorabilibus. Asperum autem & lene in auditu quidem id, quod delectat, & id, quod molestia afficit. Idipsum autem est in omni quoq; sensu Clarum autem, ꝙ hæc non recte accepta sunt apud Aristotelem. Ea enim quoduis sensile consequuntur, nec sensilium differentiam constituunt. Vt ipse enim in quinto naturalis auscultationis ostendit: Quę quodlibet genus consequuntur, ea specierum differentiam non faciunt. sic autem habet dictionis contextus in naturali auscultatione. quare non sunt species motus, uelocitas & tarditas, quoniam omnes secundum speciem differentes motus consequuntur, quare neque grauitas & leuitas, quæ est ad idem, ut terræ ad ipsam, & ignis ad ipsum Alia enim dicitur alia terra, uel grauior, uel leuior. sed hoc non facit terræ differentiam. quælibet em̃ terra alia quidem est grauior, alia uero leuior. similiter ignis igne grauior, & leuior. quare non hac ratione ignis differt ab igne, uel terra a terra. Terra autem ab igne. Neque enim quæ in igne est leuitas, terram aliquam consequitur. neque, quæ in terra est grauitas, aliquem ignem Atque omnis motus alio quidem est tardior. alio uelocior. quare si omnia sensilia consequitur, non dico sola audibilia, sed omnia simpliciter, ut alia alijs magis intensam propriam habeant qualitatem, uel remissam, quod accepit Aristoteles magnum, & paruum: similiter ut & delectet, uel molestia afficiat, sicut accepit asperum, & lene in auditu: Non ergo sensilium differentiam eiusmodi fecerint. quandoquidem neque uelocitas & tarditas motuum differentiam constituebat: quando etsi in uno solo sensu hoc contingeret, ne sic quidem sensuum differentiam constitueret. Magnũ enim & paruum omnem sonum consequitur: similiter & asperum & lene. Non sunt ergo sonorum differẽtiæ hmôi. Non oẽm aũt tangibilem qualitatem consequitur asperitas & lenitas: friabilitas, & lentor. sed neque eæ, quæ sunt corporum constitutiuæ qualitates, caliditas, frigiditas, siccitas, & humiditas se inuicem consequuntur, ut sonũ, magnitudo, uel paruitas. Sed cũ sunt diuersę, & secundũ spẽm separatæ, ad constitutionẽ corporũ connectuntur. Illic aũt quantũ est magnũ & paruũ in uoce, quale aũt asperũ, & lene nõ aũt quantitates. Et alioqui fatemur tactum hac rõne differre ab alijs. si aũt hoc facit ut nõ unus sit sensus tactus, sed plures, quærendum, nunqd, quẽadmodũ solus qdẽ uisus secũdum emissionẽ

uisibilia apprehendere uisus est, cum nullus alius hoc facere existimatus fuerit: sic & tactus hoc habet eximiũ, & ab alijs separatum ꝙ plures oppositiones apprehendat. Omnino aũt dicendo ꝙ plura apprehendit, statuere quidem licet, ꝙ eximium quid habeat ꝑter alios, nõ utique autem ppea necesse est eum non unum esse, sed plures. si enim propterea plures, ꝙ aliquam habeat ab alijs differentiã: cur non una potius, ex eo, quod unum habeat sensoriũ? De lingua enim respondimus, quod nõ tãquã lingua, tactiua est: sed quatenus totũ corpus tale est. Itaq; & uisorium sensorium, & reliqua sĩt etiã sunt tactiua. Quare nullum apertũ indicium, nec aliqua probabilis ratio ostendit, tactum non unũ esse sensum, sed plures.

De tangibili autem, & tactu eadem est ratio.

Quænam? Quod ab appositis est incipiendũ: ꝙ hic quoq; per id, qđ intercedit, est apprehensio ꝙ hic quoque circa unum genus, & unã oppositionem tactus est operatio, quantum quidem ad eam, quæ est ex reliqs, consequentiam.

Si.n. tactui non est unus sensus, sed plures: necessarium est esse quoq; plura sensilia.

Coniunctio n: causæ redditionem significans, totum contextus intellm tale facit. Qm̃ de tactu & tangibili eadem est ratio. Vt.n se habet tangibile sic necesse est, & tactum habere & contra, necesse est utiq;, siue sint plura tãgibilia, multos quoq; esse tactus: siue plures tactus multa quoq; esse tangibilia, si quidem in utrisq; eadem est ratio. Potest autem & coniunctio, enim, non ad prędicta referri, sed ad intelligentiam eorum, quæ subiunguntur. Erit autem apertus intellectus, si contextus ordinem sic immutemus. Dubitatio autem est utrum sint plures, an unus. Si tangibilia sensibilia plura sunt: necesse est tactum quoque non unum esse sensum, sed plures. Fortasse autem & tanquam oratione, quæ conuertitur, indifferenter usus est. Oportebat enim, ut dixi, ita dicere. Si sensilia plura, & tactus plures, ut ex confessis incerta confirmaret. Nunc autem contrarium dixit. Si plures tactus, & tangibilia. Potest autem, ut dixi, & dictio transiliri. Hic ergo dubitatiue proponit duas (quę mihi in præcedente contemplatione dictæ sunt) q̃ões ostẽdere: Vtrum unus est tactiuus sensus, an plures. Et utrum caro est sensorium tangibilium, ut uisus uisibiliũ etiam in alijs animalibus, quæ carnem quidem nõ hñt, sed aliquid, quod cum carne habet proportionem & conuenientiam: sunt enim quædam animalia, quæ carnem quidem non habent, sed aliquid, quod cum carne proportionem habeat, ut insecta, formicæ, & muscæ, & similia. At non est quidem caro sensorium, neque qđ cum ea habet proportionem, & conuenientiam: sed ipsa quidem est intermedia, per quam sensus: sicut erat & in alijs sensibus, quod inter sensilia, & sensoria intercedit. Quod aũt proprie, & primo tangibilia sentit, est aliquid aliud intra carnem, quod cum alijs sensorijs habet proportionem.

Nã & omnis sensus unius cõtrarietatis esse uidetur, ut uisus albi, & nigri. & auditus acuti, & grauis: & gustus amari, & dulcis: in tãgibili aũt multæ sunt cõtrarietates: calidũ, frigidũ: siccũ, humidum: dure, molle: & aliorum quæcunque eiusmodi.

Hic est primum argm̃, ꝙ non unus est sensus tactus. Si quilibet enim sensus unam contrarietatem indicat: tactus autem plures, necesse est utique, quot sunt, contrarietates, quas tactus apꝑhendit, tot esse tactiuos quoque sensus.

Habeat aũt aliquam solutionem ad hanc dubitationem, quòd in alijs quoque sensibus sunt plures contrarietates. Vt in uoce non solum acumen, & grauitas, sed & magnitudo, & paruitas, & lenitas, & asperitas uocis, & eiusmodi alia. Sunt aũt & circa colorẽ tales alia differentiæ.

Labefactat per hæc prius argm̃, ꝙ non solum tactus circa plures oppositiones uersatur: sed & reliqui. Iam enim prædiximus, ꝙ asperum & lene in uoce, & candidum & fuscum secundum proportionem dr̃, & ꝙ magnum & paruum, quod est in sonis, non est idem cũ eo, quod est in magnitudinibus. Vt dicimus magnam lineam, uel magnum corpus. In coloribus autem, magnũ quidem, & paruum non dicimus, asperum aũt & lene, pro uehemens & exile. Similiter neque odor magnus & paruus dicitur: sed dulcis, & amarus, & acris, & grauis. Clarum est ergo, ꝙ hic quoque non secundum proportionem magnum & paruum dicitur: sed in sonis tãtum, eo ꝙ magnum & paruũ est quantitatis continuæ & longum & breue. Sicut ergo longum & grauem sonum dicimus, qui fit in maiore uel minore extensione tpis: eo ꝙ tempus est quantum continuum, sonum qui magno, uel paruo motu factus est, uel magnum, uel paruum dicimus. Qm̃ ergo sonus fit omnino cum motu, dico aũt eo, qui est secundum locum: ipse aũt est quantitatis: nullum autem aliorum opus habet subiecto motu, qui est, secundum locũ: merito in illis non seruatur magni & parui proportio.

Sed quidnam est subiectum, sicut auditui sonus sic tactui, non est clarum.

Secundum argm̃, ꝙ non est unus sensus. Quilibet. n. sensus circa unum aliquod genus uersatur: uisus colores: auditus sonos: gustus succos: olfactus odores. Quæ autem tactui subiecta sunt, non habent unum cõmune genus. Videatur autem neque uisus circa unum aliqđ uersari genus, si quidem ipse prius dixit, ꝙ uisibile quidem est & color, & quod oratione quidem licet dicere, caret autem nomine. Dico autem ꝙ hoc quoque sub colorem est reducendum. Est enim hoc totum splendidus color.

Verum autem est sensorium intus uel non, sed statim caro, nullum uidetur esse signum, quòd sensus fiat simul eorum, quæ tanguntur. Nam & si quis, circa carnem ueluti factam pelliculam extenderit, similiter sensum, simul ac attigerit, significat. Atqui clarum est, quòd non est in ea sensorium. Si aũt congenitum quoq; fuerit, adhuc celerius sensus permeauerit.

Eum, qui a nobis in præcedente contemplatione dictus est, hypotheticum syllogismum non est aperte in uerbis contextus inuenire: sed eo ꝙ & eius assumptionem, & connexum potentia refellit, syllogismus quoq; in ijs comprehenditur. Quis erat autem syllogismus? Si sensorium tactus unum: id autem est caro: necesse est sensum quoq; unum esse. At qui sensorium caro. Et tactus ergo unus est sensus. Probat ergo, ꝙ neq; si sensorium unũ sit, unũ necesse est esse sensum, sicut habet in lingua. Cum. n. unum sit sensorium duo sensus: tactus, & gustus: & quod omnino caro non est sensoriũ. Sed nos quidẽ in præcedente contemplatione priorem cõnexi confutationem exposuimus: secundam aũt assumptionem, ut continentem redderemus orõnem, quæ adstruit, carnem non esse sensorium, sed id, qđ intercedit. Ipse autem non est usus eo ordine. Sed qm̃, ut dixi, & secunda propositio, & assumptionis hypothetici syllogismi confutatio erat unum & idem: prius duo argumenta, per quæ ostendit non esse carnem sensorium, ponit:

& deinde syllogismi cõnexum redarguit, & assumptionem in hac secundæ propositionis confirmatione. Potentia autem utique & dictum a nobis hypotheticum syllogismum posuit. Cum hic enim situs non esset syllogismus apud Aristotelem, ex dictis collegerunt interpretes, ꝙ quendam eiusmodi syllogismum confutaret. Vtrum autem est sensorium intus uel non, sed statim caro, nullum uidetur signum, ꝙ fiat simul sensus eorũ quæ tangunt. Trium argumentorũ, per quæ ostendit, non esse carnẽ sensorium, unum p hæc ponit. Id autem est; quod refellit argm̃ quo ostendere uidebat carnem esse sensorium: qm̃ etiam si per pelliculam tangibilia attingamus, sine tempore a apprehendimus: etiam si non sit illa pellicula sensorium: intercedit autem inter carnem, & sensilia. Quid ergo prohibet carnem eiusmodi quid esse?

Quare & talis pars corporis sic habere uidetur, quemadmodum si circulo nos congenitus ambiret aer. Videremur enim uno aliquo sentire, & sonum, & colorem, & odorem, & unus esse sensus, uisus, & auditus, & odoratus. Nunc autem quia definitum est, per quid fiunt motus: manifestum est dicta sensoria esse alia. In tactu autem hoc nunc incertum est.

Secunda ratio, quæ confirmat carnem sensorium, ex eo, ꝙ nihil aliud pter hanc appareat, per quod tãgibilia apprehendimus. Hanc itaq; refellit, ꝙ tñ esse caro, quale contingeret, si nos aer circulo ambiret, & congenitus nobis esset, ueluti cõdensatus: Quemadmodum ergo si hoc contingeret, ppea ꝙ tegerent sensoria, per unũ aũt, & eundem aerem, & audiremus, & uideremus, & olfaceremus existimaremus unum esse sensorium omnium dictorum uisibilium, audibilium, & odorabilium, congenitum nobis aerem, & ne esse quidem omnino aliquod aliud sensorium præter ipsum: neque enim apparet nobis aliquod aliud: quod nunc redarguitur, quoniam apte sensoria discernantur: hoc nunc existimandum contingere in carne nobis congenita, & ambiente, & tactiua, sensoria tegente. Quare non ideo, ꝙ non appareat aliquid aliud, præter carnem, per quod sensilia apprehẽdimus, hoc iam satis esse ad probandum existimandum est, ꝙ caro sit sensorium. Potest autem hoc argm̃ & cõnexi syllogismi esse confutatio. Hoc itaque deinceps, & dictam a nobis connexi confutationem ponit Aristoteles, & huic nostro argumento cohærere, & ab eo dependere facit. Vt autem hoc ostendamus, dico autẽ, ꝙ per prædicta syllogismi connexum refellitur, supius propositum dictionis contextum & exponemus, & interpretabimur.

Quare et talis pars corporis sic habere uidetur, quemadmodũ si circulo nos congenitus ambiret aer, uideremur uno aliquo sentire & sonum, & colorem, & odorem: & unus quidem esse sensus, uisus, auditus, odoratus.

Postquam ostendit carnem non esse sensorium: eo confutato, per quod esse probabilis coniectura uidebat carnem esse sensorium, dico autem apprehensionem, q̃ fit sine tempore. Cum itaque relinquatur, ut ea quidẽ sit, quod intercedit congenitum corpus, & intus esse tactiuum sensorium: hac opinione utens, hypothetici syllogismi connexum redarguit, ostendens non esse necesse unam esse tactiuam facultatem, quia per unũ & idẽ, nempe carnem, fit tangibilium apprehensio. Si enim inquit, circuofusus nobis aer congenitus esset, & condensatus, ut sensoria tegeret: quia per idem uidemus, & audimus, & olfacimus: nobis uiderentur hi tres sensus unus esse: eo ꝙ per unum quidem aerem, uisibilia, audibilia, & odorabilia apprehendimus: tecta sunt autem, q̃ illa dijudicant, sensoria. Quemadmodum ergo etiam si per unum nobis congenitum fieret apprehensio, non propterea unus esset & uisus, & auditus, & olfactus, sed plures, eo ꝙ sint plura quoque sensilia, colores, soni, & odores. Sic neque quoniam nobis congenita caro cohęret, unaq̃q; est, per quam omnes tangibiles, quæ plures sunt, contrarietates apprehẽdimus, unus fuerit tactiuus sensus, sed multi, propter sensilium diuersitatem. In alijs enim sensibus ꝙ separatum sit id, qđ intercedit, per quod fit sensilium apprehensio, dico autem aerem, & eorum insita sint a se inuicem distincta, manifesta est eorum diuersitas: in carne uero, ꝙ ea nobis congenita cohæreat, cum sit intermedia, incertum est, an sint multi tactus. Sed tangibiliũ diuersitate discernimus sensuum tactiuorum multitudinem. Nonqđ aũt & propositum argm̃ est etiam syllogismi assumptionis refutatorium? quod etiam magis uerum est. Volt.n. etiam per hoc ostendere, ꝙ non, quoniam per unum, scilicet carnem, sensilium est apprehensio, iam & unum est tactiuũ sensorium. Nunquid enim congenita quidem caro est, quæ intercedit, intus autem sunt plura sensoria, ut in exemplo?

Ex aere.n. uel aqua, fieri non põt, ut constet corpus animatum. Oportet.n. esse aliquid solidũ. Restat ut sit mixtũ ex terra, & his, cuiusmodi uult esse caro, & quod cũ ea habet proportionem. Si.n. omnis sensus per id, quod intercedit: & tactus.

Vult causam dicere, quãobrem id, per qđ tactus fit, nobis congenitum adhæret, caro inquam, nõ ita aũt & aer, & aqua, per quæ dicti sensus apprehendunt, nobis congeniti cohærent, sed sunt exterius. Quia enim inqt, fieri non potest, ut corpus animatum & in terra uicturum ex uno ex simplicibus constet, uel aere, uel aqua: oportet.n unumquodque ijs maxime adsimilari, in q̃bus est uersaturum. per hæc autem prædictorũ sensuũ fit apprehensio, aerem, dico, & aquam, merito hæc non sunt nobis congenita, & cohærentia. Nam & qui in auribus inclusus & inædificatus est aer, non cohæret quidem congenitus, sed est inseparabilis. Quoniam autem tactus per carnem habet apprehensionem: eaque est illi id, quod intercedit: tale autem est & animalis corpus solidum, & mixtum: iure ergo nobis congenita cohæret. Et propter hanc causam, per congenitum nobis cohærens corpus, quod intercedit, tactus fit apprehensio.

Quare necesse est corpus quoq; esse congenitũ, & cohærens, tactiui intermedium, per quod fiunt sensus, qui plures sunt.

Neq;.n. amplius prohibeantur, quominus congenita cohærerent, ut alia, ꝙ non possit tale esse animalis corpus. Nam si possent, illa quoq; necesse esset congenita cohærere. Si enim & ex tali constaremus, & per tale sensilium fieret apprehensio, quid uetaret per propriũ, & familiare uidere, alieno autem non egere? Qm̃ ergo tangibilium est apprehensio per carnem: id est, ut intermedium, per quod fit sensilium apprehensio: eius enim quod est necessarium, & quod fit comprehẽsio, est natura: propterea ergo, quod in partibus animalis carnem inuenit, per quam tangibilia sunt apprehensibilia, natura ea usa est, nec aliquo alio opus habuit, quod intercederet exterius.

Declarant aũt, ꝙ plures, qui in lingua tactus est. Omnia.n. tangibilia sentit secundum eandem partem, & succũ. Si itaq; alia caro succũ sentiret: uideretur idem & unus esse sensus, gustus & tactus. Nunc autem duo, quia non conuertuntur.

Vides,quomodo, ut dicebam, priora quoque erant refutatio connexi syllogismi hypothetici. Dico autem ꝙ non necesse est,si per unum aliquod sentimus, etiam unum esse sensum. Vt qui enim per præcedentia ostendisset,ꝙ cōtingit,etiam si unum sit sensorium caro, plures esse sensus,ex eo ꝙ supponat hoc circa carnem, contingere,quod contingeret,si nobis congenitus,& cohærens esset aer,per quem uidimus,& audimus, & odoramur,sic subiunxit , Declarat aūt,ꝙ plures sit,qui est in lingua tactus. Qm̄.n.non ex ipsis rebus ostensio ꝑcessit ,sed per suppositionem collegit,contingere per unū quidem fieri sensilium apprehensionem, non esse autē unam sensitiuam facultatem:& ꝙ nō est eiusmodi suppositio,ut fieri non possit , in ipsis rebus hoc cōfirmat, dico aūt in tactu,qui est lingua.Ecce ergo lingua, & gustabilium,& tangibilium est sensorium . Sed tn̄ alia est gustatiua facultas,quam tactiua. Non est ergo uera oratio,quæ dicit,si unum sit sensorium , necesse est unum quoq; esse sensum. Quod .n.alius est tactus, a gustu aptum est : qm̄ in reliquo quidem corpore tactus est,gustus non:lingua autem & omnia tangibilia apprehendit,& præterea succos.

Dubitauerit autem quispiam: si omne corpus habet profunditatem:id autem est tertia magnitudo : quorum autem est inter duo corpora corpus aliquod , non contingit ea se inuicem attingere . Humidum autem non est sine corpore , neque madefactum : sed necesse est esse aquam uel aquæ cohærere : Quæ autem se inuicem in aqua tangunt, si non sint sicca extrema , necesse est aquam habere intermediam,qua plena sunt extrema : Si autem hoc uerum est,fieri non potest,ut aliud in aqua aliud tangat . Eodem autem modo & in aere . Similiter.n.habet aer ad ea,quæ sunt in ipsa aqua.magis aūt nos latet,sīt & quæ sunt in aqua animalia,si madefactum attingit madefactum .

Hic est tertium argumentum eorum,qui ostendunt carnem non esse sensorium,sed id,quod intercedit. Est autem eiusmodi . Instantiam,ut dixi,proponit ijs, qui carnem sensorium esse uolunt, & eam soluit, & rursus solutionem refellit. Instantia,autem est, ꝙ si in alijs sensorijs per aliquid quod intercedit,est apprehensio:caro autem, ꝙ tangat, tangibilia apprehendit : uidetur non esse sensorium. Ostendit ergo quid & quod intercedit. Si.n.omne corpus,inquit, habet profunditatem : id est autem tertia magnitudo,pro eo quod est, tertia dimensio. Prima enim dimensio est longitudo: secunda latitudo:tertia profunditas . Inter quæ autem intercedit aliquod corpus,necesse est eorum profunditatem esse alienam,quæ intercedit,quantacunq;, & qualiscunq; sit. Quorum aūt est profunditas aliena,fieri nō pōt,ut hæc se inuicem tangant. Quæcunq; aūt alienam habent humiditatem in superficie , circunfusum aliquod corpus habent. Quæcunq; ergo in aqua se inuicem attingunt, ut quæ sunt madefacta,habent aliquod cotpus quod intercedit,& se inuicem non taugunt. Sicut aūt,quę sunt in aqua,se inuicem tangunt:sic & quæ in aere. Et in ijs ergo,quæ in aere tanguntur,est aliquid , quod intercedit,aer.sed id nos latet propter paruitatem. Nam & in ijs,quæ in aqua se inuicem tangunt, ignoratur esse aliquid aquæ,quod intercedit, Sed non propterea dixerimus non esse inter ea aliquid. Dubitauerit autem quispiam,si omne corpus habet profunditatem. Inordinatus uidetur locus. Postquam enim dixit . Dubitauerit autem quispiam,non subiunxit quid dubitauerit . Est autem eius dubitatio inferius . Oportet.n.subiungere, Madefactum attingit madefactum . Hoc enim,inquit, dubitatur,an madefacta se inuicem attingunt,& non intercedit aliquod alienum corpus. Et ostendit,ꝙ est humidum:id autem corpus:humidum autem non est sine corpore:neque quod est madefactum. Humidum quidem est,quod cōgenitam habet humiditatem,ut aqua , madefactum autem , quod alienam,ut lutum . . Humidum autem in corpore habet esse.Est ergo necesse humidum quidem esse aquam : madefactum autem esse aquæ particeps . Quoniam ergo,quæ se in aqua inuicē tangunt,non habent siccas superficies,omne autem humidum est cum corpore : inter ea ergo corpus aliquod intercedit,& se non inuicem tangunt. Sic ergo, & quæ in aere,etiam si aer,plusquam aqua , ignoretur intercedere. Quando & in ijs,quæ se in aqua attingunt,nesciatur,an sit aliquid,quod intercedit. Magis autem nos latent,quæ sunt in aere & aqua animalia , si madefactum attingit madefactum . Et ad id, quod cohæret , quod quæ in aqua sunt animalia, & quæ in aere , nos latent, an se inuicem tangant , cum madefacta sint , quæ tangunt,hoc est superficies. Propter continuitatem em̄ , quæ est ad aerem uel aquam , non est apertum . Hoc autem ostendit quod si madefactos in aqua digitos terigerimus,postquam separati fuerint , adhuc seruant humiditatem. Sed etsi nos latet , ipsa tamen ratio conuincit ex eo,quod contingit in madefactam carnem habentibus , & sic tactis . Videtur enim post separationem caro adhuc esse humida. Etsi aqua,cum sit crassior,propter humiditatem tamen non exprimitur,sed carni insidet,multo magis fieri non potest,ut aer , qui est subtilior,omnino exprimatur ab ijs,quæ se attingunt. Quid ergo? si hæc ita habent,& uera est hæc oratio , eueniet, ut nullum solidum corpus tangatur, siquidem omnia , quæ se inuicem tangunt,uel in aere,uel in aqua tanguntur:euenit ergo ut solida quidem corpora sola humida tangant. Solidum autem a solido nunquam tangitur. Ad hæc autem dici potest,quod quando madefacto digito,uel aliqua alia parte corporis , aliquod aliud solidū tetigerimus:caro,quæ est rara,& mollis,in compressione admittic in eos,qui in ipsa sunt meatus,seu concauitates,humidum, & in seipsam propter raritatem, & sic postquam separata fuerit,humiditatem rursus apparere contingit. Contingit ergo totam exacte carnem tangi,sed in illis concauitatibus,in quas confluxerat humidum,non aliquid aliud tangere. Postquam ergo separata fuerit,diffunditur rursus,quod in illis est humidū, & replet superficiem . Contingit autem & in obscuris meatibus protrusum esse humidum , quod rursus post uim factam diffunditur circa superficiem . Nam & si ualde dura,& leuia corpora acceperis,ut uitrea, uel ærea exacte splendentia,& sic figurata, ut si alia alijs inter se admoueantur,exacte quadrent superficies , ut ne ullam quidem uacuam regionem , quæ intercedat , relinquant : deinde ea madrfacta inter se admoueris,& compresseris, ut se exacte tangant : deinde separaueris : nullam,puto,in eis inueneris humiditatem. Neque enim aqua sua natura apta est,ut solidis corporibus resistat. Est ergo rationi consentaneum,illis compressis,cum aqua suapte natura solidis corporibus resistere nequeat,neq; ullus intercedat locus, nec apertus , nec obscurus,in quo aquā separare oporteat,ipsam elidi,& cedere. & multo magis aerem,qui est & motu facilis,& minime resistens , & qui cuilibet corpori cedere sua natura aptus sit . Et alioqui non omnino necesse est,quæ tanguntur , per aliquid tangi quod intercedit.

Si enim necesse est,quæ tanguntur,per aliquid se inuicem tangere,in infinitum necesse est hoc contingere. Si enim aer,& aqua tangibilia:ipsa utiq; sentimus,quę sunt frigida,uel calida,quando aquam uel aerem tangimus. Vtrum autem est aliquid inter nos,& aerem,uel aquam,uel non? Si ergo non est de illo rursus eadem dicēda sunt siue aliquid est inter ipsum,& nos,siue nō idq; usq; ad infinitum. Non est ergo necesse,quæ tanguntur per aliquod medium se inuicem tangere. Omnino autem quæ proprie se tangunt,necesse est ut nō habeant aliquid quod intercedit: quādoquidem ne se inuicem quidem tangere dicantur:quoniam ea se tangere dicuntur,ut ipse in quinto Physicæ definijt,quorum sunt simul extrema,Simul autem non sunt, inter quæ est aliquid intermedium,quod prohibet. Quod autem non necesse est,quæ in aere tanguntur, aliquid habere aeris intermedium,hinc quoq; didiceris. Mollia enim corpora,ut caro,uel quid eiusmodi, si quis ea digito uiolentius protruserit,cedunt:ita ut a proprio situ recedant,& quid dico mollia? contingit ut q madefactas manus habeat,lapidē trudat,uel quid eiusmodi. Si ergo non citra medium manus tangens sic trudit,sed per corpus intermedium,dico autem humidū: continget sic per ipsum trudi,ut per baculum ianuā. Quomodo ergo non est absurdum,dicere solidum corpus a fluido,& cedente cuilibet protrudi? Dicet autem fortasse quispiam. Sic per mediam humiditatem,quæ est in manu,trudit,ut si qs manui pellicula,uel uestem obtendens sic truserit. Et quid dico? ipsa caro est mollis,sed tamen quia non ipsa per seipsam trudit, sed cū ossibus,quæ per ipsam intermediam trudunt,potest ēt durissima protrudere. Ad hæc ergo dico,ꝗ caro,cum sit sibi ipsi cohærens,nec dispergi possit, non diffluit: neq; in protrusione decidit: etiam si reuera uideatur utrinq; in protrusione cedere. Quare & si quis multa ui usus fuerit,disrumpatur quoq;. At non similiter ꝗ & ipsa dispergi non possit,& sit circumcirca extensa, & ueluti cohærens,& congenita eadem,quæ caro,fussi net. Aqua autem & aer dispergi possunt,& sunt friabilia,& cuilibet ui cedunt,& locum dant trudentibus. Hinc autem didiceris. Clarū est utiq;,ꝗ uacua amphora aere plena est. Quando ergo eam aqua impleuero, omnis aer recedit,ut ne eius quidem aliquid uel minimum relinquatur. Certe si quid relictum sit,ꝗ aquæ non cesserit,bullas facit,ijsq; ruptis,se propriæ uniuersitati,seu,ut ita dicam totitati adiungit. Si ergo aquæ, quæ est adeo mollis,& fluida,& ei propemodum similis,subesse non potest,neq; eius compressionem sustinere,quanto magis solidis quibusdam,& duris inter se occurrētibus corporibus,intermedius relinqui nō poterit,qui ne cuiscis quidem uim sustinet,sed qui omnibus cedit? Quare fieri non potest ut inter ea,quæ se tāgunt,aliquid aeris uel aquæ relinquatur: nisi intercedant loca aliqua aperta,uel obscura,secundum quę nō quadrant inter se,quæ se attingunt. Nec enim sic sunt corporū figuratæ superficies,ut totæ exactæ totis quadrent. Humiditas itaq; in ijs locis, quibus defectus est, residet. Quæ postquam disiuncta sunt a se inuicem, quæ se prius tangebant rursus diffusa implent superficiem:& maxime si sint mollia,quæ se attingunt,& trudunt,uel ambo,uel alterum. Compressa enim carne, quam maxime comprimi potest,in concauitates confluit humiditas. Postquam ergo seiuncta fuerint,quæ se tangebant:in proprium situm caro reuertitur:& sic cum in una planicie fuerit humiditas, ad reliquas quoque partes circunfunditur.

Vtrum ergo omniū similiter est sensus,uel aliorum aliter,quē admodum nunc uidetur? Gustus enim, & tactus, ꝗ tangant alij autem procul. Hæc autem non ita est. Sed & durum,& molle per alia sentimus:sicut & sonatiuum,& uisibile,& odorabile. Sed hæc quidem eminus:illa uero cominus. Quare latent. Quandoquidē omnia per medium sentimus. Sed in his latet. Atqui quē admodum prius quoq; diximus,etiam si per pelliculam omnia tāgibilia sentiamus,quæ nesciatur quòd prohibeat,similiter quidem haberet,ut & nunc,in aqua,& aere:Putaremus enim ea tangere,& nihil esse intermedium.

Postquam ostēdit,ꝗ neq; in aqua,nec in aere se inuicem attingunt,quæ in eis se tangere uidentur: eo ꝗ intercedat,uel aer,uel aqua:hoc ueluti compendio utens,transit ad propositum. Id autem erat ostendere ꝗ in tactu quoq; seruatur eadem ꝓportio,quæ in alijs sensibus. Dico autem,ꝗ per id quoq;,quod intercedit in tactu fiat apprehensio. Hac enim ratione uidebātur ostendere carnem non esse sensorium,ꝗ non eandem seruaret proportionem,quæ erat in alijs sensibus. Nō est ergo,inquit,diuersa sensoriorum apprehensio, ut nunc uidetur. Videtur enim gustus,& tactus, ipsis sensorijs sensilia tangentibus,sic ea apprehendere,reliqui autem nō sic,sed cum procul sunt a se inuicem & sensilia & sensoria,sic per id,quod intercedit,ea apprehendere. Hoc ergo,inquit non est uerum sed & in tactu est aliquid,quod intercedit,sicut & alijs. Sed in auditu, & uisu,& olfactu multum est,quod intercedit,& iō manifestum est,& non latet. In gustu autem,& tactu paruū itaq; latet. Si enim ita habent,quæ in aere se tangunt, sicut,& quæ in aqua,illa autem sic se tangunt, ut sint extrema humida,ergo,& quæ sunt in aere, non citra medium se inuicem attingunt. Sed quoniā est exiguus qui in medio intercipitur,aer:merito latet, & nec esse uidetur. Nec est mirandum,si latet:quando si nobis tāgentibus esset circumcirca extensa pellicula, citra medium tangeret,illa propter paruitatem latēte,nec apperiente,ꝗ per seipsam intermediam arcet ea, quæ tanguntur. Sic ergo & nunc nos latet propter paruitatē prohibens,nec sinens,ut citra medium tangat tangibilia. Sed & si latet sensum,ratio tamen conuincit ex eo quod in ijs accidit,quæ in aqua se tangunt, & madefactam carnem habent.

Sed differt tangibile a uisibilibus,& sonatiuis,quòd illa quidem sentimus,eo quòd id,quod intercedit,nobis aliquid faciat, tāgibilia autem,non ab eo,quod intercedit,sed cum eo,quod intercedit,sicut qui est per clypeum percussus. Non enim clypeus percussus percutit,sed utrunq; percussum esse euenit.

Postquam dixit commune esse in omnibus sensib. ut per aliquid,quod intercedat,fiat apprehensio, nunc dicit in quo nam differt gustus,& tactus a reliquis. Alij enim sensus,inquit,non ab ipsis primo sensilibus patiuntur,sed eo,quod intercedit,primo a sensilibus affecto,sensorium ab eo,quod intercedit,patitur. Nam & colores motores esse dicti sunt eius, quod est pspicuū secundum actum,& sonus personatiui motor: similiter autem & odores eius,quod sonos transuehit. In tactu autem & gustu non eo,quod intercedit,primo patiēte a sensilibus,sic ad nos per id,quod intercedit, trāsmittitur affectio,eo in nos agente, sed simul cum eo,ꝗ intercedit,afficimur a sensili. Tangibilia enim simul,& quod intercedit,& sensorium afficiunt. Aperto autem ad probandum hoc exemplo utitur. Qui enim a lācea

uel lapide,uel aliquo alio,per clypeum percussus est,simul cum clypeo ipse quoq; a lancea,uel lapide uulneratus est,non ipse a clypeo, clypeus autem a lancea sed cum ea ipse quoq;. hoc enim illud, Simul declarat. Sicut enim humidum,succis susceptis,fit ipsum sensile ꝙ succum in seipso suscipiat,nõ itaque per ipsum succum sentimus,sed cum ipso ab humido patimur, Sic & tangibilium,qui per ea,quæ intercedunt, sunt sensus,fiunt ipsis patientibus similiter ac sensorium. Non sic autem & uisus colores apprehẽdit,ꝙ coloretur aer, sed per eum intermediũ. Sic differt tangibile a uisibilibus,& sonatiuis Quoniam ostendebat sententia, quæ carnem uult esse sensoriũ,refellitur autem, ꝙ in tactu non seruet similitudo ad alios sensus,esse in tactu quoque,quod intercedit,sicut & in alijs, & non citra medium carnem ad tangibilia accedi: In idipsum quod dixerat rursus incidit,ꝙ non amplius seruetur tactus ꝓprietas,& significatio. Non enim se mutuo tangunt, quæ per aliquid,quod intercedit,arcentur. Ea itaq; ratione & tactus appellatus est,ꝙ alij quidem non citra medium a sensilibus afficiuntur,sed a sensilibus quidẽ id quod intercedit:ab eo autem sensus. Tactus autem ab ipsis tangibilibus citra medium afficitur. Hoc autẽ quod contra opponitur ueluti dissoluens,hæc subiunxit,ꝙ etsi est,quod intercedit,in tactu quoq; ut in alijs non tamen propterea pereunt,quæ sunt tactiuæ facultatis propria. Afficitur enim sensus non ab eo,quod intercedit,ut alij,sed ab ipsis sensilibus cum eo, quod intercedit. Quare & similitudo,quæ est ad alia sensilia, seruatur in tactu quoq;,ut sit in eo quoq;, quod intercedit:& quod tactus est proprium,non perit. Ipsum enim quod intercedit,præditum qualitate redditur & fit materia calidi,uel frigidi,uel sicci,uel humidi: & cũ ipso sensorium,quod nõ fiebat in alijs,sensilium enim operationes solum suscipiebant sensus. Sciendum aũt ꝙ neq; tactiuum sensorium ab omni sensu qualitatem suscipit Neq; enim quando graue & leue apprehẽdit, lentum & friabile,asperum & lene,talis fit caro;sed solum cognitiuæ eius species suscipit. Quoniam autem, ut sæpe dictum est, omne corpus ex contemperatura humidi,& sicci,calidi, & frigidi constat propterea,& quando ab eis efficitur,ut sensus quidem ea apprehendit. Et est quidem hinc colligere,ꝙ hæ solæ sunt duæ oppositiones,ex quibus constat omne corpus naturale,& solę qualitatem tribuunt ijs,quæ ab illis afficiuntur,sensorijs,& in eis substantialiter insunt. Grauitas autem & leuitas etsi omne corpus consequantur(omne enim corpus quod generari potest,est uel graue,uel leue)tamen quando in tactum agunt,non mutant carnem in suam proprietatem,sicut caliditas, & humiditas,& frigiditas,& siccitas.

Omnino autem uidetur caro,& lingua,ut aer,& aqua ad uisum,& auditum,& odoratum habent:sic habere ad sensorium, s. eorum unumquodq;. Cum ipsum autem tangitur sensorium,neque hic,neq; illic fit sensus. Vt si quis corpus hoc,uerbi gratia, album,super oculi extremum posuerit,certe uel manifestum est,ꝙ id,quod est intus,est tangibilis sensorium:sic enim contingat sicut & in alijs. Imposita enim super sensorium non sentit: imposita autem super carnem sentit. Quare,quod inter tactiuum intercedit,caro est.

Postquam dubitauit,nunquid in tactu,& gustu est aliquid,quod inter carnem,& tangibilia intercedit, sicut & in alijs sensibus,ut ex eo in tactu quoq;, eadem ꝓportione seruata,fit caro sensoriũ:hic rursus cõtra argumẽtatur,qđ non est sensoriũ,neq; lingua neq; caro. Hoc autem confirmat,ut iam dixi,ex conuenientia,& proportione,quæ est ad alia sensilia. Sic autem format syllogismum in secunda figura. Super sensoria imposita sensilia non faciunt sensum. Super linguam autem & carnem imposita faciunt sensum. Non est ergo caro,& lingua sensorium. Atqui albo corpore super oculum imposito,omnino necesse est esse aliquid,quod intercedit,sicut erat & in tactu. Sed tamen non apprehẽdit,eo ꝙ certa quantitate prædito opus est,eo,quod intercedit. Si ergo oportet eãdem proportionem in omnibus sensibus seruare: In alijs autem,super sensoria positis sensilibus,non fit eorũ apprehensio,fit autẽ positis super carnem tangibilibus. Videtur non esse sensorium tactus,& gustus,sicut in alijs oculis, auris & naris, Est enim auditiuæ quidem facultatis sensoriũ mẽbrana. Odoratiuæ,mamillæ formam præ se ferens cerebri processus,qui græce *ἐμφύσις*. Necesse est ergo intra carnem esse gustatiuum & tactiuum sensorium. Spiritus enim commune omnium sensorium. Est enim communis in eo sensus. Hucusq; ergo Aristotelis argumentatio in utranq; partem processit. Vt autem iam dixi,tota eius sententia ex prædictis excerpta,dicet quispiam ꝙ,& id,quod intercedit, & sensorium uult esse carnem,propter prædictas rationes. Non necesse est autem omnino eandem proportionem in omnib. sensibus seruare. Nam si caro est id,quod intercedit, oporteret proportionem seruari in omnibus sensibus, & sicut in alijs,id quod intercedit,ꝑ quod sensus est,nõ sentit,sic oporteret nec carnem quidẽ sentire,si per eam intermediam fit tactus. Non est ergo necesse eandem proportionem in omnibus seruare.

Tangibilia ergo sunt differentiæ corporis,quatenus corpus:Dico autem differentias,quæ elementa definiunt,calidum,frigidum humidum,siccum. De quibus prius diximus,ubi de elementis egimus. Sensorium autem eorum tactiuum,in quo,qui tactus dicitur,primo inest,pars quæ potentia talis est,qualia sunt tangibilia actu.

Postquam dubitauit de tactu,orationem resumit,& quærit quænam sint tangibilia,& eorum species enumerat,sicut in alijs fecit. Dicit ergo, quod tangibilia sunt differentiæ corporis,quatenus corpus:differentię scilicet constitutiuæ. Quæsiuit autem,& in libro de generatione,& corruptione (ita enim librum uocat qui tractat de elementis)quęnam sint cõiter omniũ corporũ constitutiuæ qualitates? & dixit,ꝙ neq; colores,neque succi,neq; quicquam eiusmodi,eo qđ maxime cõmunia principia quærimus. Hæc autem non ad omnia pertingunt. Sunt enim non colorata corpora, ut aer, & ipse succus,& sic alia plura Secundum medicos autem & aqua maxime autem cõmunia corporum principia,tactiuæ qualitates,eo ꝙ omne corpus est protinus quoq; tangibile. Sed tangibilium pluribus enumeratis oppositionibus,omnes reduxit sub oppositionẽ calidi,& frigidi,humidi,& sicci,& ostendit ea esse maxime communia corporum principia,secũdum quę formam elementa quoq; accipiont. Merito autem addidit & illud. Quatenus corpus. Non enim quatenus sunt corpora,colorata sunt. Si enim ita esset,omne corpus statim quoq; oporteret has habere qualitates nũc autem non ita est. Calidi autem,& frigidi,& sicci,& humidi oppositio in omnia corpora peruadit. Omne.n. corpus statim est uel siccum,uel humidum, uel calidũ, uel frigidum. Recte itaq; dictum est has solas qualita-

tum

tum oppositiones esse constitutiuas corporum differẽtias. Quid igitur, nunquid & graue & leue in omnibus corporibus consideratur? in corporibus autem nũc dico, quæ sunt scilicet generabilia. Sed dico, ꝙ maxime quidem graue & leue sunt tangibiles qualitates, & ad prædictas reducuntur: ut in libro de generatione ostendit. Deinde omne corpus, quod est in propria uniuersitate, seu, ut ita dicam, totitate, neq; est graue, neq; leue. Graue autem uel leue tunc fit, quando a propria uniuersitate recessit. Quoniam ergo nihil est semper in eo, qđ est præter naturam: quando ignis præter naturam inferius fuerit, festinat ad eum occupandum locum, qui est secundum naturam & propterea sursum mouetur, Qđ autem sursum mouetur, leue dicimus. Similiter & gleba, si præter naturam superius fuerit festinans ad proprium locũ, deorsum mouetur. Quod autem deorsum mouetur, graue dicimus. Si autem corpora, quæ sunt in loco, qui est secũdum naturam, neq; sursum, neq; deorsum mouentur, neq; grauia fuerint, neq; leuia. Et alioqui caliditas, & frigiditas, siccitas, & humiditas, sunt actiuæ, & passiuæ differentiæ. Leuitas autem, & grauitas non ita. Illis autem opus est ad elementorum generationem, & constitutionem.

Sentire enim est aliquid pati. Quare, quod facit, quale ipsum actu, tale illud facit potentia existens.

Postquam dixit tactiuum potentia esse, quod tangibile, hoc ipsum confirmat. Quatenus enim inquit, sentire est aliquid pati, ut dictum est, a nobis autem positum erat, ꝙ id, quod patitur, partim quidem idem est, ꝙ id, quod agit, partim autem non est idem: potentia quidẽ idem: actu autem non idem: patiẽs enim non idem, passum autem idem: Si autem patiens a sensili fit ei, simile, potentia ergo erat, priusquam pateretur, quod sensile.

Quare, quod est similiter calidum, uel frigidum, & durum, & molle, non sentimus, sed excessus. Vt pote quòd sit sensus quædam ueluti medietas eius quæ in sensitiuis est, contrarietatis: & propter ea iudicat sensilia. Medium enim est quod iudicat: fit enim ad utrũque eorum alterum extremorum, & oportet sicut quod est sensurum album, & nigrum, neutrum esse actu, sed utrunq; potentia: sic & in alijs, & in tactu. nec frigidum, nec calidum.

Quandoquidem enim sensorium corpus: omne aũt corpus tangibile, tactiuum autem a tangibili patiens, fit ei actu simile, nihil autem patitur a simili, neq; enim quicquam sentit similiter temperatum tangibile, Quare si similia non apprehẽdit, excessuum & defectuũ fuerit apprehensio, Vt pote ꝙ sit sensit medietas quædam eius, quæ in sensitiuis est, contrarietatis, & proptcrea iudicat sensilia. Sensum nunc sensorium dicit. Medietatẽ autem sensum siue tactum, de eo enim nunc agitur, uel etiam de omni. Omnes enim sunt in medio contrarietatis, cuius est unusquisq; iudex. Sic enim est in medio utriusque contrariorum rationem suscipere. Non.n. simpliciter, quod est in neutra cõtrarietatum, in medio esse proprie oportebat. Quod est enim coloris expers, quomodo dicatur esse nigri, & albi medium? Nisi, ut dixi, quatenus potest utriusq; cõtrariorum rationem suscipere. Similiter autem, & quod est soni expers, & qđ succo, & odore caret. Nõ enim sicut in tactu necesse est sensorium ita esse temperatum, ut sit medium inter cõtrarietates tangibilium: sic & in alijs sensorijs, ꝙ in medietate contrarietatis qualitatem habeant, sunt eorum sensitiua. Non enim corporibus naturalibus secũdum illas qualitates est esse, sed secundum tangibiles. Itaque reuera quidem tactus est medietas. Habet enim intercedentem aliquam extremorum qualitatem. Quæ uero non in mixtione extremorum, sed in absentia, eorum. quo nam modo media fuerint, nisi secũdum prædictam rationem, ꝙ possint extremorum rationem suscipere? Fit enim ad utrũq; eorum alterum extremorum. Quomodo medium excessus iudicet ostendit. Quod est.n. in medietate aliquorum, ad utrunque extremorum est quodammodo alterum. Ad id enim quod eius propriã qualitatem superat, frigidum: ad id autem, ꝙ superat frigiditatem, calidum. Sic autem erit potentia simile contrarijs, & non actu. Et patitur ab ipsis, non ut a similib. sed a dissimilibus. A calidiore enim, ut frigidum, A frigidiore, ut calidum. Hoc autem proprie fuerit de tactu dictum.

Præterea autem sicut eius, quod est uisibile, & quod inuisibile, erat quodammodo uisus: Similiter autem, & reliqui oppositorum: Sic & tactu eius quod tangibile, & eius quod non tangibile. Non tangibile autem est, quod & paruum omnino habet differentiam tangibilium, quale passus est aer: & tangibilium excessus, ut quæ possunt corrumpere. De unoquoq; ergo sensu typice dictum est.

Quemadmodum dixi, & in alijs sensibus ꝙ iudicant non solum propria sensilia, sed & priuationes: sic & tactum dicit iudicare non solum tangibilia, sed & non tãgibilia. Sed in illis quidẽ erat proprie priuatio, ut in uisu tenebræ, & in auditu silentium, & in odoratu, & gustu, quod odorem, & quod succum non habet: In tangibilibus autem non est omnino corpus non tangibile quoniam, ut dictum est tactiuæ qualitates sunt constitutiuæ corporum. Sed non tangibilia dicit esse, uel quæ possunt per excessum corrũpere, uel quæ sunt sensim tangibilia Eiusmodi autem fuerint, quæ non multum distant a sensorijs secundum tactiuas qualitates, sed fere sunt similia: & ea sunt ratione sensim tangibilia, eo ꝙ simile a simili pati nõ possit. Tale autem est aer: & ideo eius excessus sentimus: Dico autem quando frigefactus fuerit, uel quando calefactus. Excedit enim deinceps similitudinem, quæ est ad sensoria: Et deinceps ut cõtrarium a contrario patitur. Quando autem est in commoderatione, fere ne sentimus quidem eam, quæ est in ipso, qualitatem. Potest autem hic ἀναφὲς, idest, non tangibile, audiri, uel quod natura non est aptum ut subijciatur tactui, uelut color, & sonus: uel quod est exile, uel quod nociuum.

In uniuersum autem de omni sensu hoc accipere oportet: quòd sensus quidem est, quod est susceptiuum formarum sensilium sine materia. Vt cera quidem anuli sine ferro, & auro signum suscipit. Accipit autem aureum, uel æreum signum, sed nõ quatenus æs, uel aurum. Similiter & sensus uniuscuiusq; patitur ab eo, quod habet colorem, uel succum, uel sonum: Sed non quatenus unũquodque illorum dicitur: sed quatenus tale, & secundum rationem.

Postquam seorsum dixit de unoquoq; sensu, & proprijs uniuscuiusq; sensilibus. uult nunc de omnibus cõmuniter dicere: & de ijs definire, de quibus obscure dixit, cũ de unoquoq; ageret. Vt in unoquoq; dixit, sensum, qui est potentia quod sensile, ab eo in actum duci, & esse id, quod illud. Quomodo ergo sensus a sensilib. patitur, & eis assimilatur nunc dicit. Sic enim, inquit, fit id quod sensile, non albus factus uel dulcis, sed sensilis formam sine materia suscipiens, id est, putas eorum rationes cognitiue impressas, & insculptas habens. Nihil enim, ut semel dicam, ab aliquo patiens, agentis materiam suscipit, sed formam, quæ in ipso est, sicut & cera id quod in auro est, signaculum, non aurum. Nõ enim quatenus est argẽteum, uel aureum, sigillum ei assimila

tur,sed quatenus talem formam habet. Si enim quatenus aureum uel argenteum sigillum,cera ei assimilaretur:generatio esset,& corruptio,Generatio quidem auri,uel argenti,ceræ autem corruptio. Sic ergo suscipit quoq; sensus eam,quæ in melle est,dulcedinis formam non quatenus est mel,sed quatenus habet talem formã dulcedinis. Differunt autem,quæ sentiunt,ab ijs,quæ simpliciter patiuntur,non autem sentiunt: ꝙ ea quidẽ quæ sentiunt,sic id suscipiunt,ꝙ cognoscant,& iudicẽt eam,quæ in ipsis fit,formam,cum altera patiantur quidem,sed non cognoscant: Cuiusmodi sunt specula,& & effigies,quæ differunt a sensibus,ꝙ non possint iudicare affectum,qui in ipsis fuerit. Differunt autem hæc ipsa,& reliqua a sensibus(nam patiuntur naturalia corpora,patiuntur enim a caliditate,& frigiditate,albedine & similibus)ꝙ hæc quidem ab agentibus,secũdum utrũque simul agentibus,sic patiuntur. Ignis enim non secundum formam tantum agit in aerem,& ipsum calefacit,sed secundum utrunq; simul. Tanquam corpus enim agit in ipsum Est autem apertum signum in bono & malo odore.Cum subiecto enim agit in aerem,& uestes bonus odor,immixta quadam in eis substantia, quæ existit ex bene olente corpore.Similiter & uestes quæ colorantur,patiuntur. Atq; etiam succi agunt in corpora.Aliter enim ab aquis dulcibus afficiuntur eorum,quæ lauantur,corpora,& aliter a salsis, substantia quadam una cum succo immixta. Ac domorum quidẽ ædificatores,lapides,quos firmos,& ualidos esse uolunt, dulcibus aquis diu præmadefactos, sic ad ædificatiõem assumũt.Cernitur autem maris salsugo rupes,& petras exedens.Inanimata ergo,& omne,ut semel dicam, corpus,quatenus est corpus,a sensilibus qualitatibus patitur:& agente secundum utrunq; simul patiente. Sensus autem neq; ab utroq; simul patitur,sed a sola forma,sicut & cera a sigillo nec ipsa,secundum utrunq; simul agente,& patiente secundum utrunque simul,patitur. Neq; enim coloratur sensorium,uel fit bene olens nisi secundum solam formam: Dico autem ipsam sensitiuam facultatem. Nam & corpus a caliditate patitur, patitur autem & tactiuus sensus,sed nõ eodem modo. Sed sensus quidem a sola calidi forma cognitiue patit͛, sensorium uero,caro,ut materia secundum utrunq; simul,ipsa subiectum caliditati effecta,& a calefaciente toto,ut toto,affecta.Et non est certe mirandum,si a sensilibus quidem aliter patitur sensus,aliter uero sensoriũ, & omnino corpus.aliud est enim eis eẽ colores, uel succos,uel sonos,uel frigida,uel calida,& aliud sensilia. quare color quidem est,& succi,& soni,& reliqua, etiam si non sit sensus,sensilia autem nõ sunt,nisi sit sensus, qui ea apprehendit. In sensus ergo agũt,ut sensilia.in corpora autem non itidem,ut sensilia,sed ut colores,ut succi. Et scdm unamquanq; formam habet, & substantiam,& totum in totũ agit,& patiens totũ a toto patit͛.

Sensorium autem primum,in quo talis facultas,est quidem certe idem: esse autem alterum. Magnitudo enim quædam fuerit id quod sentit,non autem eo quòd sit sensitiuum.Neq; sensus est magnitudo,sed ratio quædam,& facultas illius.

Postquam dixit de sensu,dicit & de sensorio. Primum autem dixit sensorium,in quo sensitiua facultas, qui est irrationali animæ subiectum,spiritum. In eo.n. primo sensus habet suum esse. Nam sensoria quidem,& oculi,& aures,& nares,sed non prima. Non est enim ijs sensitiua facultas:sed per ea affectus ad illum transmittitur. Est ergo idem:esse autem alterum. Sensus,inquit.i. sensitiua facultas,& sensorium, in quo primo facultas collocatur,sunt eadem numero. Non est enim ipse per se sensus sine subiecto,hoc est spiritu, qui est primum sensorium. Vnum ergo hæc subiecto.ut unum hominẽ dicimus,& unam nauem,materiam cum propria forma totum compositum unum dicentes. Atqui subiecta certe duo sunt. Aliud enim sensus & aliud,quod est ei subiectum. Ille enim est incorporeus,& expers magnitudinis. Quod est autem ei subiectum,corpus,& magnitudo. Et sensitiuum dicitur, non quatenus habet magnitudinem,sed quatenus habet sensum.

Ex his autem apertum est,& quam ob causam sensilium excessus sensoria corrumpunt. Si.n. sensorio fuerit ualidior motus, soluitur ratio. id autem erat sensus,sicut,& concentus,& tonus, ualde pulsatis fidibus.

Cum ostendisset sensoria,quatenus sensoria, in aliqua esse ratione & commoderatione,quatenus quidem habent sensitiuam facultatem,quæ est eorum ratio, & forma,per quã ipsum habet sensorium suum esse,ex ijs claram esse dicit causam,cur sensilium excessus corrumpant sensoria. si enim quatenus sunt sensoria,in quadã commoderatione sunt,& mediocritate,ut iam dixi: Taliter enim contemperatum sensorium fit aptum ad sensus susceptionem. Præterea sensorijs a sensilibus motis,sic fit sensilium sensus: merito ergo & immoderatus sensoriorum a sensilibus motus commoderatiõem corrumpit. Corrupta autem commoderatione, fiunt inepta,nec satis accommodata ad continẽdam sensitiuam facultatem. Duos enim affectus patitur sensorium,unũ quidem ut simpliciter corpus,aliud uero ut sensorium. Vt corpus ergo,a corpore patitur,ut sensorium autẽ, a sensilium operatione. sicut oculus,ut sensorium quidem,patitur,congregatus,uel disgregatus a colorũ operatione: ut corpus autem patitur ab igne.v.g. calefaciẽte. Et auris similiter,ut sensorium quidem,a sonis patitur: ut corpus autem,a uehementi aeris motu. Non est enim idem sonus,& aeris motus. Non tamen sine aeris motu sonus. In magnis ergo sonis magno facto sono, compressione & constipatione lędit motus auditiuum sensorium,ut corpus. Quomodo autem a uiolentiore ictu soluitur sensoriorum ratio a sensilibus,ostẽdit collatione eorum,quæ ad harmoniam composita & concinnata sunt. Nam in his,qui est in fidibus concentus, quæ est mediocritas,& forma quædam talis chordarum appositionis ex qualitate quadam prædita intentione, & remissione,soluitur & corrumpitur,etiam si chordę non corrumpuntur,similiter etsi chordæ uehementius pulsentur. Excessus enim ea corrumpunt,quæ in commoderatione,& mediocritate esse habent. Rationem autem non harmoniam compositorum dico, sic enim animam diceret Harmoniam. Hoc autem in primo libro sustulit,sed formam dicit,quæ accedit tali compositioni,& commoderationi,qua soluta,forma quoq; necessario corrumpitur. Differt autem fidium harmonia & sensitiua facultas in sensoriorum commoderatione, ꝙ harmonia quidem sit ipsa commoderatio, quæ ab excessu,& intentione chordarum soluitur: sensoriorum autẽ ea, quæ in tali est commoderatione, facultas, illius.n. est aliquid & illa,est enim huius forma.

Et quamnam ob causam plantæ non sentiũt,cum aliquam animalem partem habeant,& a tangibilibus aliquid patiantur. nam & refrigerantur, & calefiunt. Causa enim est, quòd medietatem non habeant neq; eiusmodi principium,quod possit suscipere formas sensilium: sed patiuntur cum materia.

Postquam

Postquam dixit, ꝙ ex ijs, quæ dicta sunt de sensu, & sensorijs, fit manifesta causa, cur excessus corrũpãt sensoria, ꝙ sint in mediocritate, mediocritates autem ab excessib. corrũpuntur, ex his ipsis dicit esse apertum, & quamnam ob causam plantæ non sentiunt, cum aliquã partem animalem habeant. aluntur itaq; & augentur, & sibi similia generant, & a tangibilibus aliquid patiuntur, nam & refrigerantur & calefiunt. Huius autem causa est, ꝙ non habeant ipsa partem, quæ est in mediocritate tangibilium, & præterea facultatem, & principium in ea susceptiuum formarum, quæ sunt in sensilibus, sine materia. Neq; enim quomodocunq; animatum erat sentiens, sed quod talem habebat facultatem. Medietatem autem dicit sensoria uel ꝙ sensilium medietatẽ apprehendunt & ab excessu & defectu læduntur, uel medietatem, ꝙ sint in medio sensilium, & sensuum. sed patiuntur cum materia, id est, etiam si a sensilibus patiuntur, non sic patiuntur, ut sensitiua secũdum formam patientia & non secundum materiam, sed patiuntur cum materia, hoc est, materialiter & corporaliter. Quæ est enim eis subiecta materia a sensibilibus patiens, in seipsam recipit sensilium affectus, ipsorum effecta materia, & tanquam materia, ipsa in seipsam suscipiens, erat ueluti inanimata. Illud enim, cum materia, significat, ꝙ ipsa, ut materia, patiuntur. Patitur autem ut materia, qđ formam affectus accipit, quem patitur. Nonnulli ergo sic acceperunt illud, pati cum materia, pro eo, quod est, secundum propriam materiam pati, quæ conuertitur, & mutatur. Quid autem pati cum materia sensilis, dicit ꝙ sensus quidem, ut iam ante diximus, patiuntur solũ a formis sensilibus, uisus quidem a colore, non autem a cerussa uel lana, uel quodcunq; fuerit colori subiectum similiter & in alijs. Inanimata autem a sensilibus patiẽtia, non ab ipsis solum formis patiuntur, sed ab utroq; simul. Quod enim hoc admixtum fit, uerbi gratia, aquę sic fit dulce. Similiter uapor, si uesti insideat, eam bene olentem reddit: similiter & colores agunt in corpora, ut ea, quæ tinguntur. Cum propria enim materia uestibus immiscentur. sic & sonus, qui lignum rumpit, subiecti aëris protrusione hoc facit. Videtur autem calido, & frigido solum hoc nõ euenire, sola enim caliditas apposito igne alterat subiecta, ut aerem. & in frigiditate similiter. Apposita enim glacies frigefacit, non immixta eius substantia frigefacto, sed qualitate tantum alterãs. Id autem propterea, ꝙ hæ solæ qualitates generatiõis, & corruptionis effectiuam causam habent. Generatio autem, & corruptio subiectæ substantiæ mutatione ex sua natura fit.

Dubitauerit autem quispiã, an ab odore patiatur aliquid: quod odorari non potest, uel a colore, quod non potest uidere. Similiter autem & in alijs.

Postquam dixit, ꝙ inanimata, licet sensum non habẽtia, a tangibilibus patiuntur qualitatibus, patiuntur autem corporaliter, & materialiter, merito postea quærit, an fieri possit, ut & ab alijs qualitatibus quid patiatur eorum, quæ sensu carent.

Si autem odorabile, odor: si quid facit odoratũ, quatenus odor facit. Quare eorum, quæ olfieri nõ possunt, fieri non potest, ut quidquam ab odore patiatur. Eadem autem ratio in alijs: neq; eorum, quæ possunt, nisi quatenus unumquodq; sensitiuum.

Hinc dubitationem soluit: & ostendit ꝙ nihil eorũ, quæ sensum habent, patitur a sensilibus, si enim odorabile, inquit, non est aliud, quam odor, & gustabile nihil est aliud, quam succus, si quid enim gustum facit, succus est, & si quid olfactum, odor, similiter & in alijs, odor autem nulli est alij, quam odoratui, ad eum enim & est & dicitur: similiter autem & gustabile ad gustum, & uisibile ad uisum, & in reliquis similiter a sensilibus qualitatibus, ut sensilibus nihil pati possit eorum, quæ sensum non habent. Neq; eorum, quæ possunt, nisi quatenus unumquodq; sensitiuum, & ipsa, inquit, quæ a sensilibus pati possunt, non secundum aliquid aliud ab eis patiũtur, quam quatenus sunt sensitiua. Vt oculus alio quoq; modo est passiuus, sed a uisibili non aliter patiatur, quam quatenus est uisiuus. Quare si affectus, qui fit a sensilibus qualitatibus, non secundum aliud fit ab ipsis, quam quatenus sensitiua sunt ea, quæ patiuntur, quod non est itaq; sensitiuum non patietur ab ipsis. Potest autem & sic hoc dictum intelligi, ꝙ ne ea quidẽ quæ a sensilibus aliquid patiuntur, ab eis secundum aliquid aliud patiuntur, quam secundum illud, secundum quod est sensitiuum, Vt oculus a sensili quidẽ pati põt sed non ab alio sensili, quam secundum id, a quo pati sua natura aptus est. Nõ enim pati potest oculus ab audibili sed tantum, a uisibili neq; auris ab odorabili, sed ab audibili tantũ. Multo magis, q̃ ne a sensilibus quidẽ pati sua natura apta sunt, ab ipsis quicquam pati non possunt.

Simul autem sic quoq; manifestum est. Neq; .n. lux, & tenebræ neq; sonus, neq; odor quidquam faciunt corporibus: sed ea, in quibus sunt, ut aer, qui est cum tonitru, lignum diuidit.

Non solum, inquit, hoc est ex consequenti apertum, quod nihil eorum, quæ sensum non habent, patitur a sensilibus, quatenus sensilia, sensus enim ad sensile, & sensile ad sensum, sed & ex ipsa operatione hoc apertum est. Neq; enim inquit, lux, & tenebrę, id est uisibile, per quod uisibilia uidemus, quatenus sunt uisibilia, quicquam agit in corpus, quod non habet uisum. Neque enim apprehendit ipsum, ut uisibile, id, quod uisum non habet. sed neque audibile quicquam agit quatenus talia sunt, in ea, quæ neq; auditiua sunt, neq; olfactiua. Deinde quoniam uidentur quædam corpora eorum, quæ non sunt sensitiua, pati a sonis, a tonitru enim quædam diuiduntur corpora, ut ligna & lapides & eiusmodi, patiuntur autem & ab illuminato aere ab ipso calefacta, ab odoribus quoq; bene olens fit aer, ad hoc dicit, ꝙ non a tonitru, quatenus est audibile, patiuntur, quæ ab eo rumpuntur corpora, sed ab aere sonante uiolenter moto percussa diuiduntur, quatenus percutiuntur, non a sono, quatenus sonus est & audibilis. Hoc enim significat, dum dicit, sed ea, in quibus sunt, id est a subiectis sono, eius autem subiectum est aer, ab eo patiuntur quæ a tonitru diuiduntur. Similiter habet & in alijs. Calefiunt enim inanimata ab illuminato aere, non quatenus est illuminatus, neq; a lumine, sed ab ipso aere, quatenus est calidus, ab ipso disgregata. Patiũtur autem ab odoribus, & aer & reliqua, non quatenus odorabilia odores, sed secundum id, quod est ipsis subiectum, una cum ipsorum uaporum substantia commixta, in quibus sunt odores, ut in mulso.

Sed tangibilia, & succi agunt. Sin minus, a quonam patiantur inanimata, & alterentur?

Postquam dicit, non pati, quæ sensum non habent, a sensilibus, idque ostendit in colore & sono & odore: Hic dicit, ꝙ etsi alia sensilia in ea, quę nõ sunt sensu prędita, non agunt, tangibilia quidem certe & gustabilia agunt. Calefiunt enim corpora, & frigefiunt, exiccãtur, & humectantur a tangibilibus qualitatibus omnia cor

pora, sed non quatenus sunt sensitiua, sed quatenus cor pora simpliciter. Si enim, inquit, non patiantur a tangibilibus, & gustabilibus qualitatibus, a quonam patiantur? Eo ergo res deducetur, ut sint impassibilia, & inalterabilia, quod est absurdum. Si enim neq; ab alijs patiuntur, neque a tangibilibus & gustabilibus, non habebunt aliquid aliud, a quo patientur. Erunt ergo impassibilia omnino.

Nunquid ergo & illa agent, uel non omne corpus passiuum ab odore, & sono. & quæ patiuntur, indefinita, & nō manent, ut aer, olet enim, ut quid passus.

Postquam dixit, q a tangibilibus qualitatibus patiūtur corpora, & a gustabilibus, quærit an & ab alijs sensibilibus patiuntur corpora, non autem sensitiue, sicut neque a tangibilibus, & gustabilibus, & dicit quod nō omnia sunt passiuā ab odore uel sono corpora, pro eo qd' est, passibilia. Quare nō omnia patiuntur. Sed sunt, quæ sub eis sunt, sicut quæ sub tangibilibus. Neq; enim omne corpus ab eis pati potest, sed sunt, quæ ab eis patiūtur, humida ut aer & aqua. Talia enim sunt, quæ a coloribus & sonis, & odoribus patiuntur, & mouentur. Non uidentur autem, inquit, pati, q cum sint indefinita & humida, affectus soni uel odoris, uel coloris nō seruant. Est enim indefinitorum proprium & in seipsis non manere, q propriam figuram non habeant, & q facile conuertibilem a coloribus ergo, & sonis humida, & indefinita patiuntur, ab odore autem non hæc solum, sed & quadam solida passa fiunt bene olentia. Sed est aeris proprium & celeriter affici & affectum abijcere, et alioqui odoris subiectum. dico autem uapor, quando fuerit corporibus immixtus, sicut succulentum humidum, quale est mel, cum sit subtilis & qui facile differri, & exhalari possit, dissoluitur & relinquit ea quib. erat, eo autem disperso & exhalato, una quoq; odor perit. Quare etiam si id, quod odorem suscepit, non sit facile alterabile, ut uestis, sed tamē propter imbecillitatem uaporis non diu manet affectus. In hoc autem differt ab affectu, qui fit in sensu. Seruatenim sensus eum, qui fit, affectum, Neq; enim formæ effluit cognitio. Potest autem & in omnibus sensibilibus extendi oratio, & indefinitum sic audiri, ut eo discernat affectum, qui fit a sensibus & in sensum & in corpora. Qui enim in corpora fit affectus, est indefinitus, ut qui neq; simul & coacerua tim fiat, neq; diu maneat. Quandiu enim prope calidū corpus est, tamdiu calefit. Sensus autem cum primum se ad sensile applicauerit, quam habuit cognitionem, & affectum, eundem semper retinet, ut neq; intendi neq; remitti possit. Ex quo enim tactiuus sensus calidū cognouerit, etiam si permanserit, non amplius cognoscet. Corpus autem non eundem affectum suscipit a calido, sed alias alium, secundum id, quod est magis, & minus intensum uel remissum. Nunquid autem hoc quoq; illis significat indefinitum?

Quid est ergo odorari, nisi aliquid pati, an odorari quidem sentire, aer autem passus fit celeriter sensilis.

Postquam ostendit, q a sensilibus patiuntur quę sensum non habent, a coloribus enim quod est actu perspicuum & a sonis & odoribus aer, merito quærit, quoniam sensitiua quoq; ab eis patiuntur, in quo differūt sensitiua a non sensitiuis, quæ patiuntur a sensilibus: Vtraq; enim ab ipsis uidentur similiter pati. Hanc ergo dissoluens dubitationem dicit, An odorari quidem sentire, aer autem passus, fit celeriter sensilis? Nō est enim satis ad sentiendum posse formam sine materia suscipere, sed & animali facultate. opus est, quæ non est in omnibus, quæ sensilium formas sine materia suscipiunt. Non enim si quid ab aliquo patitur, iam & sentit: Nā & aer & aqua, & specula sentirent, sed & eiusmodi facultate opus est, quæ possit iudicare affectus, qui fiunt a sensilibus. quæ non est in quælibet corpora, sed in naturali instrumentario, ut ostendit. & neq; hunc uniuerso, sed in ea huius parte, quæ propter certa qualitate pditam commoderatiōem & bonam temperaturam hāc possit suscipere facultatem. Quomodo ergo soluitur, sensilia esse ad sensus, & sensum ad sensilia, si quidē non solum, quæ sunt sensu prædita, sed & quæ non sunt, patiuntur a sensilibus? nisi q unicuiq; sensilium non est idem esse hoc, & esse sensile, neq; colori esse colorē idē est, & esse uisibile: sed substantia quidem coloris alia, si quidem finis perspicui, quatenus perspicuum, uisibile autem, quando contigit. Quatenus enim est motiuum eius, quod est secundum actum perspicuum, secūdum hoc est uisibile. Similiter & in alijs. Vt ergo sensilia ea solum afficiunt, quæ sunt sensu prædita. Vt autem hæc quæ quandoq; sunt sensilia fiunt alia quædam? Aliud est enim sensile & esse colorem, & hoc nihil uetat, quo minus sint aliorum quoq; effectiua. A bono enim odore, ut sensili quidem, nihil aliud patietur, quam olfactus ab odore autem simpliciter & eo, quod bene olet, aer quoq; patitur, qui est inanimatus. Similiter & in alijs. Vnumquodq; enim inanimatum patitur a sensilibus, non ut sentiens, sed ut & ipsum factum sensile, quatenus ab eis patitur. secundum enim substantiam ipsam affectum sustinet & mutatur. Inanimata enim a sensilium substantia, non quatenus sunt sensilia, patientia, fiunt quoque & ipsa sensilia, ipsis assimilata. Animata autem ab ipsorum operatione patientia, fiunt secundum actum sensitiua.

IOANNIS ALEXANDRINI PHILOPONI IN TERTIVM LIBRVM DE ANIMA COMMENTARIVS.

QVOD autem non est alius sensus præter quinque, dico autem hos, uisum, auditum, odoratum, gustum, tactum, ex his credideris quispiam.

POST quam in præcedentibus in tractando de naturali, & irrationali laborauit, nunc de rationali quoque anima uult nobis uerba facere, & eius substātiam quærere, & facultates, ipsarum quoq; facultatum differentias, & a seipsis, & nobilioribus facultatibus irrationalis animæ. quærit enim differentiam imaginationis, & opinionis a cogitatione, & cogitationis ab intellectu, siue mente. quoniam enim opinio, quæ est animę rationalis facultas, societatem & communicationem uidetur habere cū

communi sensu,& imaginatione,propterea quærit eorum differentiam. Præsentis ergo libri scopus,& institutum mansit de anima rationali. Non enim ut quidā existimant,in præsenti libro eius institutum est de irrationali anima disserere. Etsi enim cōmunis sensus, & imaginationis meminit:non q eorū scopū sibi proposuisset,sed ut rōalis animæ facultatū ab irrōalis facultatibus drīā adduceret,iō meminit irrōalis animę. Totius ergo libri scopus est de rōali anima,et nequaquā de irrōali. Sed ad hoc dubitōem mouet,q accusatorio sunt animo et lubēter reprehēdūt,dicētes. Oportebat ergo eū de sola imaginatione,& cōi sensu disserere:non ita autem & de sensu. Nunc aūt uidemus,q librum incipiens statim sensuum numerum dicit,quærens an sint quinq; sensus uel plures. Non erat autē necesse hæc nunc quærere,si quidem præciosarum tantum irrationalis animæ facultatum mentionem facere instituisset,ut earum a minoribus rationalis differentiam traderet. Preciosę enim,& nobiles secundarum substantiarū facultates, communicationem,& similitudinem habent cum uilibus & ignobilibus facultatibus primarum substantiarum, sicut, & nunc. Preciosæ.n.irrationalis facultates,ut cōis sensus, & imaginatio habent communicationem ad opinionē, quæ est uilior,& ignobilior facultas omnibus rationalibus. Et hæc quidem est dubitatio ad quā dicemus, q si quinq; sensuum meminit,non frustra hoc fecit, sed ne quis existimaret esse alium sensum a particularibus,qui quinq; sensuum sensilia iudicet. Nisi enim nunc ostendisset esse quinq; solum sensus,& non plures, existimaret fortasse quispiam non solum esse quinq;, sed & sextum alium sensum particularem,qui iudicat simul uisibile,& audibile,& odorabile, nec cōi sensu quicquam opus esse. Ne quis ergo hoc suspicaret,propterea nunc ostendit quinq; esse solum sensus,& non esse aliū particularem,qui iudicat,ergo cōi sensu opus est. Quare etiā si sensuum numerum quærit,non propter ipsos sensus hoc facit,sed propter cōem sensum. Communis autem sensus,& imaginationis meminit,nō propter ipsos,sed propter differentiam eius a rationalibus facultatibus.

Maneat ergo hic scopus de rationali anima. Hic est ergo scopus. Ostendit autem deinceps ex principio animæ,q sunt solum quinq; sensus, hypothetico sic usus syllogismo. sic enim inquit,si deessent sensus, deesset & sensorium. Atqui non deest sensorium, ergo nec deest sensus. Sed quoniam & cōnexum est dubium, Vnde.n. reuera,si deesset sensus,deesset & sensorium? & assumptio quoq; dubia est,quæ dicit,atqui sensorium nō deest,ergo nec sensus,undenā enim constat an non desit sensorium? Age ergo utraq; demonstremus,& connexum,& assumptionem,sed prius connexum demōstremus,qd dicit,q si deest sensus,deest & sensorium. Hoc autem per tres rationes demonstramus. Quarum hæc est prima. Sēsus & sensorium sunt ex ijs, quæ sunt ad aliquid. Sensus.n per sensorium sentitur,& sensorium sensus est sensorium. Vt autem se habet unum eorum quæ sunt ad aliquid,sic habet & reliquum. Est ergo clarum,q si deest sensus,deest quoq; sensorium, propter necessitatem eorum,quę sunt ad aliquid. Hęc est prima ratio. Secunda ratio. Sensus est,quod utitur. Est autem sensorium,quo utitur,si non est frustra futurum. Si ergo deest sensus,deest & sensorium,si non frustra est(qd est absurdum dictu) naturam frustra aliquid facere, Hæc est secunda quoque ratio. Tertia ratio. Sensus nūquā potest citra medium se sensilibus applicare, sed semper per media sensoria se applicat. Vbi ergo sensu opus,omnino & sensorio quoq; per quod se sensilib. sensus applicat. Si ergo deest sensus, uidelicet sensoriū deest,per quod se sensus sensilibus applicat. Hæ sunt ergo rationes quæ connexum confirmarunt. Age uero deinceps & quæ assumptionem confirmant,adijciamus. Hæ autem sunt duæ rationes inductiuæ, quarum hæc prima est. Ex omnibus,ex quibus oportebat fieri, sensoria facta sunt. Sed si ita est,nullum ergo deest sensoriū. Cū sint.n. quatuor elemēta,& unum quintum corpus cœleste,ex quinto quidem corpore sensorium factum non est. Quintum.n.corpus est æternum,ut quidam dicunt,sensoria autem sunt corruptibilia. Rursus ex igne non poterat fieri sensorium. Ignis.n.est qui possit corrumpere,ex corrumpente autem qn̄o posset fieri sensorium? Rursus ex ipsa terra non poterat per se fieri sensorium. Est.n.ipsa per se impressu difficilis,nec sensiliū typos poterat facile suscipere. Commixta autem cum alijs terra potest facere sensoria. Tactus itaq;, & gustus sensoriū est magis terræ particeps. Tactus.n.& gustus sensorium est caro,quæ est terræ magis particeps. Ignis autem,ut ipse dicit,in totis est sensorijs. Quare & ignem,& terram est in sensorijs inuenire,nec ignis autē nec terra per se unquam sensoria facit, propter prædictas causas. Restant ergo aer & aqua,quæ possunt facere sensoria. aqua itaq; fecit crystallinum humorem,qui est uisus sensorium. sed & aer est sensorium auditus, & olfactus. Qui.n.in naribus & in auribus est inędificatus & inclusus aer,ipse est auditus & olfactus sensorium. Si ergo ex omnibus,ex quibus fieri poterat, factum est sensorium,nullum deest ergo sensorium. Hæc est prima procedens inductiue ratio,quæ confirmat assumptionem. Aduersus hanc autem rationem Aristot. duæ mouentur dubitationes. Prima quidem, qn̄o dicit non deesse sensorium? ecce n.desunt. Cum sint.n. quinque sensus,tria sunt sola sensoria,aer,aqua,terra. Quare nihil confirmauit inductiua oratio,sed magis dubitatiōem adauxit. qn̄o ergo dicit assumptio,sed nullum deest sensorium? Ecce.n duo desunt sensoria. Et hæc quidem dubitatio:ad quam dicemus,q nomine quidē tria sunt tantum sensoria,reuera autem quinq;. Etsi.n.ad terram pertineat sensorium tactus,& gustus,sed nō est ipsa terra,si.n.esset ipsa terra sensorium tactus,& gustus oporteret in omni parte,in qua est tactus,gustum quoq; esse siquidem irrationalis anima est in oī aīali cum omnib. suis facultatibus,& dicimus,q ꝓpterea q nō est instrm̄ accōmodatum,non operatur secundum suas facultates in toto aīali. Oporteret enim si eadem terra est sensorium,adesse,quoq; facultatem,ne eam argueret. Atqui non est in toto corpore gustus. Qn̄o enim manus non gustat,etsi tactum habeat? non est ergo eadem terra. Vides,q nomine quidem idem,re autem diuersa. Rursus etiam si aer est in auditu & odoratu:sed non idem. Aerē autem dico non externum(omnis.n externus aer inseruit & odoribus,& sonis)sed eum,qui in auribus,& naribus est seorsum inædificatus,& inclusus. Hic quoq; nō est idem,sed diuersus. non n.qui in auribus est,aer potest odoribus inseruire,neq; qui est in naribus,sonis inseruire potest. Quare,etiam si sunt tria nomine, reuera tn̄ sunt quinq;. Hæc est solutio primæ dubitationis. secunda dubitatio ꝓcedit ex eo,quod est contrarium primæ dubitationi. Hæc est autē. Plura sensoria sensib. qd est absurdum. Si n propter sensus facta sunt sensoria, quot sunt ergo sensus,tot esse deberent sensoria, & nō

plura. Nunc autem uidemus eſſe plura ſenſibus. unius certe ſenſus duo ſunt ſenſoria Olfactus.n. in pedeſtrib. & uolucribus aer eſt ſenſorium, in aquatilibus uero ſenſorium eſt aqua. dicit itaq; piſces humiditatem quādā habere in naribus, quæ ſubſeruit odorib. Quare unius ſenſus duo ſunt ſenſoria. Propter hāc itaq; dubitationē ſunt qui dicant non in eodē animali duo eſſe ſenſoria, ſed in alio quidem aquam eſſe ſenſorium odoratus, in alio uero aerem. Quare non ſunt plura, nec pauciora. Sciendum aūt hanc rationem inductiōe procedere, quę nihil neceſſarium continet. Primum.n. duplex eſt ignis hic quidem corruptiuus, ille uero uiuificatiuus. Quare etſi ex corruptiuō ſenſus fieri nō poſſet, ſed tamē poterat ex uiuificatiuo fieri. & alioqui, ſicut uidemus externum aerem ſubſeruire, & odoribus, & coloribus, & ſonis, ſed tñ in iis, quæ tres habent tantum ſenſus, tactum dico, & odoratū, & guſtū, non ſubſeruit coloribus, ſed nihilominus talis eſt miniſter, etiamſi non adeſt facultas, cuius eſt miniſter. Quid ergo eſt abſurdi in nobis quinq; ſenſus habentibus dicere, eſſe alia quidem ſenſoria, ſed non apprehendere, ꝙ non ſint in eis ſenſus? quare eſt inductiua & non uera oratio. Eſt aūt ſecunda ratio Ariſt. inductiua hoc modo. ſi deeſt ſenſorium, deeſt & ſenſile. Atqui non deeſt ſenſile. Hoc.n. eſt connexū, quod demonſtratione quoq; indiget. Hoc, inquit, ex inductione clarum eſt Nam & quæ ſunt longe, apprehendimus, quæ ſunt ſoni & colores, & odores. Iam uero, & quæ prope ſunt: tangibilia, & ſimilia. ſi itaq;, & q̄ ꝓpe ſunt, & quæ longe apprehendimus: clarum eſt ergo, ꝙ oīa apprehendimus. nullum ergo deeſt ſenſile. ſi autem non deeſt ſenſile, ergo nec ſenſorium. Hoc enim oſtenditur per mutuam oppoſitionē, quæ conuertitur. Hæc eſt ſecunda Ariſto. ratio, quæ non eſt neceſſaria. Eſto.n. nos quæ longe ſunt, apprehendere, undenā erit apertum, an oīa quoq;, quæ ꝓpe ſunt, apprehendamus? Eſto.n. ꝙ oīa tangibilia ſentiamus, nunquid & omnia guſtabilia? undenam clarū erit nunquid nonnulla guſtabilia nos lateant? nempe carnem cameli nemo nr̄m guſtauit Quare deſunt etiam quædam ſenſilia. Qm̄ ergo Ariſt. rationes plus ſatis inductione procedunt, melius eſt uti ratione Themiſtij, quam dicit in commentario. Dicit.n. fieri non potuiſſe, ut anima rōnalis accederet, niſi prius omnibus irrationalis aīæ facultatibus ornatum eſſet animal Si.n. ubi meliora, illic & deteriora in iis quæ ſunt ſub luna: clarum ergo eſt, ꝙ ſi habemus rationales animas, omnes quoq; habebimus irrationalis facultates. Si homo ergo habet ſolum quinq; ſenſus, clarum eſt ꝙ ſoli quinq; ſunt. Quot.n. ſunt hominis, tot ſunt ſoli, & nec plures, nec pauciores: eo ꝙ oēs habet homo, ut & qui his præſtantiorem habeat, animam dico rationalem. eam autem non haberet, niſi oēs inferiores adeſſent. Omnes ergo habet, & qm̄ quinq; habet quinq; quoq; ſolum ſunt. Et hæc eſt quidem Themiſtij ratio, uerū enimuero alimentorum gratiam Ariſto. reddentes, hoc quoq; argm̄ eius eſſe oſtendemus. Si.n. in dictionis contextu quærit, cur talpa, quæ mouetur, uiſum non habet, abſurdum.n. ubi eſt melius, nō eſſe quoque deterius: & ſoluit ꝙ habet quidem. ſed a pellicula occultaſ: ita.n. oportebat, quia a terra nutritur, & erat excæcanda, niſi occultatus uiſus eſſet: Nutrimenti ergo natura maiorem curam, & prouidentiam geſſit. Si ergo in hac, quæ mouetur, oſtēdit eſſe quinq; ſenſus, ſciebat ergo argumentum, ꝙ neceſſe eſt hos ſolum eſſe quinq;. Vbi.n. eſt melius, illic & deterius. Eſt autem & hoc Platonice ſymbolice explicare. Sicut.n. inquit, ſunt quinq; corpora ſimplicia: quatuor enim elementa, & æthereū: & ſicut ſolida corpora quinque per ſimplicia corpora, eſt enim pyramis, cubus, octolaterum, duodecimlaterū, uigintilaterum, ſicut ergo per ſimplicia corpora, quę quinque ſunt, quinque etiam figuræ factæ ſunt, & non plures, ſic ſcilicet & ſenſus quinque. Quoniam ergo non eſt alius ſenſus præter quinque, quia in fine ſecundi libri quærebat, an unus eſt tactus, an plures nunc oſtendit quinque eſſe ſolum ſenſus, ut hoc oſtenſo clarū ſit, quod unus eſt tactus. Merito autem hoc facit: quoniā ex animalibus hæc quidem duos habent ſenſus, illa uero tres. & propterea quærit, quot ſunt ſenſus. Si omnia enim animalia haberent quinque ſenſus, ſuperuacaneū eſſet de eo quærere.

Si enim cuiuſcunq; eſt ſenſus tactus, & nunc ſenſum habemus omnis enim tangibilis, quatenus eſt tangibile, affectiones tactu ſunt nobis ſenſiles. neceſſe eſt, ſiquidem deeſt aliquis ſenſus, ſenſoriū quoque deeſſe. & quæcunq; quidem ipſi tangentes ſentimus, ſunt tactu ſenſilia, quem habemus: Quæcunq; uero per ea, quæ intercedūt & non ipſi tangentes, ſimplicibus interuallis, dico autem ueluti, aere, & aqua.

Cum non dixiſſet connexum, neq; aſſumptionem, confirmat aſſumptionem, & animaduerſa eius obſcuritate, dicit in medio connexum, & ſic deinde reliquum aſſumptionis confirmat. Cum.n. deberet dicere. Si deeſt ſenſus, deeſt & ſenſorium: atqui ſenſorium non deeſt, ergo nec ſenſus, deinde deberet confirmare, ꝙ non deeſt ſenſorium, quod eſt aſſumptio, idq; ex eo oſtendere, ꝙ oīs ſenſus uel citra mediū, uel per medium apprehendat, utrunq; autem habemus, & quod citra medium & qđ ꝑ intermediū, omnibus aliis prætermiſſis ab hoc incipit, & oſtendit ꝙ habemus ſenſum abſque intermedio. Si enim, inquit, ut quibuſcunq; eſt ſenſus tactus, ea citra medium operantur. Tangibilia enim ſunt affectiones tactus, & ſunt citra medium ſenſilia. Et id oblique dixit. Cum enim confirmare deberet, ꝙ & citra mediū ſenſum habemus, hoc prætermiſſo dicit. neceſſe eſt ubi deeſt ſenſus, & ſenſorium. agnita enim obſcuritate connexum in medio poſuit. Deinde conuertitur, & aſſumptionē cōfirmatū, dicens, dictū eſt, ꝙ tangibilia citra medium apprehendimus: Sunt autem & alia, quæ per id quod intercedit, apprehendimus. Quęcunq; autem per id, quod intercedit, & non ipſi tangētes, ſimplicibus interuallis, aſſumptionem confirmat, ꝙ ſunt in nobis quædam, quæ etiam per medium apprehenduntur, ut uiſus auditus, odoratus: ea autem apprehenduntur, per ſimplicia, quæ intercedunt. Simplicia autem dicit aerem, & aquam, eo ꝙ ſunt elementa. Per ea ergo apprehendūtur tres ſenſus.

Sic autem habet, quòd ſi per unum quidem plura quoq; ſenſilia, quæ ſunt inter ſe genere alia: neceſſe eſt eum, qui habet eiuſmodi ſenſorium, eſſe utriſq; ſenſile. ut ſi ex aere eſt ſenſorium, eſt aer & ſoni, & coloris.

Silentio prætermiſſam dubitationem diſſoluit. Qđ enim non mouit dubium, hoc diſſoluit, & maxima iis eſt habenda gratia, qui hanc ſententiam antiquitus diuinarunt. Cum deberet enim dubitare, an ſint duo ſenſoria, aer, & aqua tria, uero ſenſilia, color, ſonus, odor, & deinde ſic ſoluere, perinde ac iam dubitaſſet, dixit. Sic autem habet ſolutio, ꝙ per unum ſenſorium plura ſenſilia apprehenduntur, quę ſenſilia genere differre dixit. Sonus enim, & odor ſunt diuerſorum generum. neceſſe eſt enim, iquit, aerē, qui eſt in auditu, & odoratu, duo

apprehendere, & sonum & odorem. & cum deberet dicere odorem, colorem dixit pro odore, ne securitatē sugeret. Et nonnulli quidem sic interpretati sunt. Alij dicunt, q instat potius aduersus Empedoclem, tanquā ille diceret: Si non possunt, o Aristo tua quidem sententia, nec ex igne, nec ex terra per se fieri sensoria, da sensoria, ut ea apprehendant, & simile à simili cognoscat. Illi ergo respondet Aristoteles: Si per aliquod unum, quod intercedit, sensitiuum, & sensorium plura sensilia cognoscuntur, sicut ab aere, uerbi gratia, & color cognoscitur, & sonus: eo quod est perspicuus, & personans, quid est absurdi, & per unum quoque sensum multa cognosci?

Si autem plura eiusdem, ut coloris, aer, & aqua, ambo enim perspicua, & qui unum solum habet, utrunq; sentiet.

Alterum dubium mouet. Ait enim deesse sensorium. Plura enim sunt, quæ unius participant. Perspicui enī, (quod colorē dixit) & aer, & aqua est particeps. Deest ergo sensorium, eo q duo quidem sunt, quæ subseruiūt unus autem uisus. Et hoc soluit, q per unum sensoriū duo apprehendit. Qui enim, inquit, habet aeris alterū id est humidum, ut dicat pupillam, nouit utrunque perspicuum.

Simplicium autem, ex his duobus sunt solum sensoria, ex aere, & aqua. Pupilla enim ex aqua, auditus, ex aere, odoratus ex utroque eorum.

Assumptionem confirmat, q necesse est tria esse, quæ sunt citra medium sensoria, quoniam ex aere, & aqua solum esse possunt. ea autem uisus, auditus, & odoratus habent. Odoratus autem ex utroq; græce est, ἑκατέρου. Nonnulli dicunt eum quidem hoc dicere, q odoratus est utriusq; particeps, & aeris, & aquæ, in nobis quidem aeris, in aquatilibus uero aquæ. Nonnulli autē ἑκατέρου accipiunt, ut significet alterum, id est alterius est particeps, utpote aeris.

Ignis autem uel nullius, uel omnium cōis, nihil. n. sine caliditate sensitiuum. Terra aūt uel nullius, uel in tactu maxime mixta est proprie. relinquatur ergo nullū esse sensoriū præter aerem, & aquā.

Recte dixit, Communis omnium. Omnis enim sensus nutritur. si autem nutritur, & concoquit. Omnis autem concoctio per calidum. Omnis ergo sensus igne, ut calido opus habet. Terra autē uel nullius, uel in tactu. Etiam si terrenum tactui recte segregatum & attributū est, sed tamen non recte tactum nunc in medium intulit. De sensib. n. qui per medium fiūt, nūc ab eo agitur.

Hæc autem nunc quoq; habent nonnulla animalia. Omnes ergo sensus habentur a non imperfectis, nec orbatis. Cernitur. n. et talpa habere sub cute oculos.

Habēt, inquit, quædam animalia quinq; sensus, quæcunq; sunt perfecta, & non manca: & ne quis ei diceret ecce talpa perfectum est animal, sed uisum non habet, dicit eam habere quidem oculos, sed eos per pelliculam naturam obtexisse, ne in fodienda terra facile excæcaretur. Et, ut semel dicam, quæcunq; habent motum secūdum locum, ea habent quinq; sensus. Est enim motus sensu melior. & ubi meliora, illic & deteriora. Si autem nonnulla motum secundum locum habent: Non habēt autem quinq; sensus, ut lumbrici, & uermes: uerum alio modo natura suppleuit, quod illis deest. Ecce ergo apte eius est argumentum, quod ubi est melius, illic & deterius, & non est eorum proprium, qui scripsere commentaria.

Quare, si neq; est aliquid aliud corpus, nec est affectio, quæ nullius sit eorum, quæ hic sunt, corporum nullus deest sensus.

Corpus & affectionem dicit, id est corpoream affectionem. Tale quid autem uult concludere. Si enim, inquit, non est extra elementa corporea affectio: hoc autē dicit propter quintam essentiam, quod autem facit sensorium, omnino passiuum esse oportet, illa autem non est affectionibus, & passionibus obnoxia, non deest ergo sensorium.

Atqui neq; cōium fieri potest ut sit aliquod sensorium propriū, quæ unoquoq; sensu per accidens sentimus, ut motum, statum, figuram, magnitudinem, numerum unum.

Postquam ostēdit non esse sextum aliū sensum præter eos, qui sunt quinq; in præcedente tractatu, nunc quoque rursus hoc ipsum ostendit. Postq̄ n. dictum est in scdo libro huius tractatus, q sunt cōia sensilia, ut magnitudo & figura, numerus, motus, quies: & sunt magnitudo quidem & figura cōia uisus, & auditus, reliqua autem tria, motus, inquam, numerus, quies, sunt quinq; sensuum cōia. fortasse ergo quispiā existimauerit esse quendam alium sextum sensus præter hos quinq; qui hæc cōia sensilia iudicet. Nunc autem per præsentem contemplationem ostendit nō esse aliquem aliū sextū sensum particularem qui cōia sensilia iudicat. Hoc autem ostendit hoc modo. Si cōia sensilia sunt propria huius specialis sensus: Ergo sunt horum quinq; per accidens sensilia. Si. n. duæ res quibusdam insunt, & unius est propria, manifestum est, q est aliorum per accidēs. Si enim est & alius propria, non est etiam illius propria. Ecce. n. alij quoq; inest. Quare si cōia sensilia sunt sexti sensus propria: sunt ergo his quinq; sensilia per accidens. Atqui non sunt his quinq; sensilia per accidens, ut ostēdam, non est ergo sextus sensus. cuius propria sunt hæc sensilia, quæ dicuntur cōia sensilia. Quod aūt non sunt per accidens sensilia quinq; sensibus cōia sensilia, hoc rursus hypothetico syllogismo confirmat, sic dicens: Quæ sunt per accidens sensilia affectiōem in sensum nō efficiunt, ut ostendam. Hæc autem circa sensum affectionem efficiunt. non sunt ergo sensilia per accidens. Et unde nam fiet apertum, q affectum circa sensum non agunt, quæ sunt secundum accidens sensilia? Sic etiam ostendit. Dicit enim qd, quæ sunt secundum accidēs sensilia, sunt duplicia, uel quod sub alium sensum cadit, ut uisus ex colore dulce iudicat. itaq; si uiderimus humidū aliquod flauum, dicimus id esse mel. Et dr hoc per accidens sensile, quando ex colore uisus dulce agnouerit. Vel ergo hoc est per accidens sensile, uel qd sub nullū sensum cadit, ut substantia. Substantia enim sub nullū sensum cadit, sed cognoscitur ex ijs, quæ illi accidunt. Cleonis enim filium agnoscimus, non ut Cleonis filium. i. non ut substantiam, sed ex ijs, quæ in ipso accidunt: ut q est albus, qd est prominente, uerbi gratia, uentre, & si quid eiusmodi. Cum autem sit duplex, quod est per accidens sensile, neutrum horum significatorum effectū efficit. Quod. n. alius est sensus sensile, in alia affectione sensum nō facit, ēt si ab ipso cognoscitur. Dulce itaque non facit affectionem circa uisum, etiam si a uisu cognoscitur per intermedium flauum colorem, neque rursus quod nullius est sensus sensile, affectionem efficit circa uisum, etiam si ab eo cognoscitur. Quare ostensum est, quod quæ sunt secundum accidens sensilia, nō efficiunt affectionem illam, cuius sunt per accidens sensilia. Est ergo totius orationis compēdiosa hæc inductio. Communia sensilia non sunt propria sensilia alicuius alius sexti sensus præter quinque. Si enim alicuius alius sexti sunt propria sensilia, sunt ergo horū quinq;

per accidens sensilia. Sicut.n.colores, qui sunt propria sensilia uisus, sunt gustus per accidens, sic & figura, & magnitudo, & reliqua sunt propria alius sexti sensus. Horum ergo quinq; sunt per accidens sensilia. Atqui non sunt per accidens horum quinq;. Per accidens.n. sensilia non faciunt affectionem circa sensum. Cõia aũt sensilia afficiunt affectionem circa sensus. Hoc ostendit ex eo, ꝙ dicit esse duplicia sensilia per accidens, uel, qđ ab aliquo alio sensu per se cognoscitur, ab alio autem per accidens, uel, quod sub nullũ alium per se cadit sensum, ut substantia. Neutrum aũt eorum facit affectionẽ circa sensum. Cõia autem sensilia faciunt affectionem, ut in scđo lib. ostensum est huius tractatus, continuus, .n. motus, & paruæ literæ faciunt uisum cæcutire. Clarum est ergo, ꝙ communia sensilia non sunt per accidens sensilia. Et hic est totius oratiõis apparatus, ex duobus hypoteticis syllogismis cõpositus, & uno categorico, in quibus primũ caput absoluitur. Secundum caput est, in quo talem mouet dubitationẽ. Cur nõ sensus ppriam actionem exercẽt, & unusquisq; ea, quæ sua sunt, nouit, sed & qñq; alius, quæ alius sunt, scit? certe si aliqñ uisus, & gustus circa rem aliquã operati fuerit. ut circa mel: & mel simul gustauerimus, & contemplati simus, si crastino die mel oculis subiectum sit, uisus nõ solum uult, qđ est sibi propriũ, & familiare cognoscere, ut qđ est flauum, sed & ante gustũ pfilit & nouit, quod est dulce. Et hæc est quidẽ dubitatio. Huius autem solutiõem dicimus eiusmodi, ꝙ duos sensus qñq; cooperari contingit, ut circa mel uisum simul & gustum, Hunc quidẽ, qui gustauerit, ꝙ est dulce illum uero, qui uiderit, ꝙ flauũ, deinde hos duos sensus in sensum cõem terminari, & illic typos relinquere. Deinde cum crastino die mel apparuerit, & color flauus, imaginatio mouet typos, qui in ipsa sunt, quos pridie suscepit, dulcis simul & flaui, & pnunciat dulce esse id qđ tale est. Hæc est ergo talis dubitationis solutio, ꝙ cõis sensus ambos typos suscepit, hunc quidẽ ex gustu, illum uero ex uisu, deinde cũ postridie ex uisu typus cõmotus sit, ꝙ mel a nobis uisum est, deinceps cõmoueri typum quoq;, qui est ex gustu, & sic licet dicere alterum typum ab altero cõmoueri, & hac rõne cognoscere, ꝙ dulce est, & si nõ gustauerimus. Et hinc quidem certæ affectiones quoque fiunt. Quũ.n. flauum picis genus, qđ κισσοφόνια dr̃, non gustauit, sed eã tm̃ aspexit, mel esse dixeris, ꝙ sit colore similis. Sic ergo dubitatione soluta, alterã deinde dubitationem uehementiorẽ mouet, ꝙ quãtum ad hoc per se cognoscit cõis sensus dulce, & non per accidens. Si .n. utriusq; habet typos, & uisus, ꝙ flauum, & gustus, ꝙ dulce, clarum est ꝙ postridie quoq;, et si non gustauerimus, sed mel solum aspexerimus per se, dicimus qđ est dulce. Cõis.n sensus habet typos gustus, & eos rursus cõmouens dicit, ꝙ est dulce. Si ergo secũdũ typos eius, qđ est dulce, motus, dicit esse dulce. per se ergo cõis sensus, & non per accidens hoc agit. Et hæc est quidem dubitatio. Dicimus autem, ꝙ etiam si habet dulciũ typos, nõ tñ a seipsis excitati sunt. neq;.n fingebat nr̃ mel gustasse, sed tm̃ aspexisse. Per accidens itaq; pnunciat, qđ est dulce. Per se.n. excitati sunt typi uisus, nempe ꝙ est flauum. Per accidens aũt typus quoq; gustus excitatus est, qđ cõmotus sit typus uisus. Et hæc ad scđam dubitationẽ, in quibus scđm quoq; caput adimpletur. Tertiũ caput est, in quo dubitat, cur unã & eãdem rẽ duo sensus apprehendunt, uel ẽt plures. ut figuram uisus & tactus apprehẽdit, & magnitudinem, & numerum rursus quinq; sensus. Quare ergo hoc ita est, & non unusquisque sensus proprium apprehendit? Hæc est dubitatio ad quã dicit Arist. ꝙ ppea plures sensus res easdem apprehendunt, ut sunt cõia sensilia. Et his quidem dictis Arist. dictionis contextum finiuit. Si quis autem dubitauerit, & quidnam oĩno tõibus sensilibus opus erat, illi dicemus ea, quæ Plato in septimo Reip. & in Timæo dicit. Dicimus ergo, ꝙ hęc cõia sensilia sunt ipsa mathematicis scientijs subiecta, Figurę.n. & numeri, & motus & magnitudines, & quies, sunt cõia sensilia, q̃ sunt mathematicis scientijs subiecta. Quoniam ergo mathematica subiecta exacte cognosci oportebat, exacte autem cognoscuntur, ꝙ a multis sensibus cognoscantur, & propterea sunt communia sensilia. Sed si hæc ita habent, Aristo. sibijpsi aduersatur. Ipse enim in secundo libro huius tractatus dicit, ꝙ propria sensilia exactius cognoscuntur. Quõ nũc dicit, cõia sensilia eẽ exactiora? Dicimus ergo eum non esse sibijpsi contrarium, sed propria sensilia a proprio sensu exactius cognoscuntur, quam communia sensilia. Vt proprium uisus album, eius autem cõmune sensile magnitudo, uisus ergo exactius cognoscit album, quam magnitudinem. Quare in uno quoque sensu proprium sensile communi exactius cognoscitur. Nouit ergo uisus obscure commune sensile. nouit ipsum quoq; tactus obscure, & ut semel dicam unusquisq; ipsum proprio sensili obscurius, & imbecillius nouit. Sed plurium sensuum simul conuenientiũ cognitio facit exactam communis sensilis cognitiõem. Sic enim dicit Hesiodus,

Addas si paruum paruo, id faciasq; frequenter.
Ex paruo magnum id fortasse euadere possit.

Sciendum autem, ꝙ etsi exactæ sunt ambæ cognitiones & quæ est propriorum sensilium, & quæ est communium, sed tamen propriorum sensilium cognitio est cõmunium sensilium cognitione exactior. utraq; enim & communia sensilia, & propria per se cognoscit uisus, sed magis propria cognoscit. Et in iis est cõtemplatio.

Atqui neq; communium fieri potest, ut sit aliquod proprium sensorium, quæ unoquoq; sensu sentimus per accidens, ut motum, flauum, figuram, magnitudinem numeri unius.

Rursus cum connexum non dixit, uel assumptionẽ, subuertit assumptionem. Cum enim deberet dicere, si communia sensilia nullus sensus ut propria apprehẽdit, quæ autem nullus sensus sentit ut propria, ea sunt alteri sensui subiecta. Communia ergo sensilia sunt alteri sensui subiecta, & erit sextum sensorium, & sensus. Cum enim hæc deberet dicere, & subuertere; quod nõ est sextus sensus, ab eo incipit, & ostendit, quod non est sextus sensus. Non est, inquit. proprium sensoriũ communium, quoniam ea per accidens alij sensus apprehendunt. Nunc autem ab ipsis patiuntur. Et uide, quam obscure dixit illud; Per accidens. Cum enim deberet dicere, quandoquidem per accidens alij quoq; sensus ea sentiunt, dicit, quæ unoquoq; sensu sentimus per accidens. Si enim esset reuera sensorium communium sensilium, per accidens ea sentirent quinq; sensus, Atqui per accidens ea non sentimus, ut ostendimus in contemplatione. non est ergo ipsorum propriũ sensorium numeri unius. Vide quod numero unum opposuerit, & ab eo distinxerit. neq;.n. unitas est numerus, ut ostensum est in tractatibus Arithmeticæ.

Hæc enim omnia motu sentimus, ut magnitudinem, motu. Quare & figuram magnitudo enim aliqua & figura, quod quiescit autem, eo quod non mouetur.

Hic

Hic eſt dubitationis ſolutio. Quid enim, inquit, ꝙ communia ſenſilia non ſunt per accidens ſenſilia? quoniam ea motu ſentimus. Motum autem dico, affectionem, nempe alterationem. Communia ergo inquit, ſenſilia affectionem efficiunt. nullum autem ſenſile per accidens facit affectionem. Et fortaſſe quiſpiam dubitauerit, quomodo dicit cõia ſenſilia per ſenſum cognoſci. i. motum facere? ecce enim quies & ipſa una eſt communium ſenſilium: & tñ non facit motum in ſenſu, ſiquidem eſt quies. Et hanc ſoluens dubitationem Philoſophus Plutarchus, inquit, ꝙ quandoquidem ad oppoſitos motus iudicantes, quietem cognoſcimus, hac ratione dicatur moueri Omnis autem motus eſt quædam diſpoſitio, omnis autem diſpoſitio eſt ueluti quædam affectio, & paſſio. Quare merito etiam ſecundum quietẽ pati dicimur quodammodo, & diſponi Hic quoq; aliã dubitationem mouet. Q̃uo dicimus, inquit, quod ꝓpria ſenſilia agunt circa ſenſum. i. ꝙ quæ ſunt per ſe ſenſilia per motum mouentur, quæ autem per accideus, nõ per motum? Atqui ecce, uerbi gratia, flauum aliquod, & hic flaui typus alium typum excitauit, qui in me eſt, dulcis, & dixi hoc eſſe mel. ecce ergo & hoc quoq; noui per aliquem motum. Dicit autem ad hoc quoq; Plutarch. ꝙ, quando dicimus nos communia ſenſilia motu ſentire, oportet cum quadam diſtinctione id dicere, quam in preſenti quidem dictione prætermiſit Ariſt. eam autem uidet alibi dicere: Quod communia ſenſilia per motũ ſentimus, non ſecundum ſenſitiuam proprietatem. neque enim in me per linguam excitata eſt dulcedo. propria autem ſenſilia per ipſam ſenſitiuam proprietatem cognoſco. Video enim album, & guſto dulcia. Similiter & in alijs. Vide autem, ꝙ communia ſenſilia dedit eſſe quinq; ſenſuum communia, nõ ſunt autem niſi tria, ut dictum eſt: niſi forte dicas eum dicere magnitudinem, quæ eſt in unoquoq; ſenſu, & non in quantitate, ut magnum ſonum, uel magnum album, tunc enim eſt commune omnium. Porro ſi & figuram acceperis ſecundum leuitatem, & aſperitatem, & lene quidem iucundũ aſperum autem moleſtum dixeris, id etiam inuenietur commune ſenſile omnis ſenſus. Magnitudo enim aliqua & figura. Dicunt nonnulli, ecce ipſe dicit figuram eſſe magnitudinem: & quomodo in prædicamentis dicebatur, magnitudinem eſſe quantitatis ſpeciem: figurã autem qualitatis? ecce enim hic idem eſſe intellexit magnitudinem, & figuram, & dicimus. non dixit Ariſtoteles idem eſſe magnitudinem, & figuram, ſed quoniam figuram omnino conſequitur magnitudo: & figura ſine magnitudine ne cogitari quidem poteſt, propterea dixit, ꝙ magnitudo quædam eſt figura. id eſt, ꝙ magnitudo eſt, quod figuratum eſt, non figura. Quod quieſcit autem, eo ꝙ non mouetur, apprehendunt. Dic ad hoc, ꝙ ſuperius affectionem dixit motum, nunc autem, quoniam quæ ſtant, uidemus, affectione nec aucta, nec diminuta, eo quod ſtant, aũt ꝗ mouentur, aliter & aliter mouẽtur, ad eorum motum, aucta, uel diminuta affectione, ꝓpterea dixit, quod quieſcit ſentimus, id eſt ſimiliter.

Numerus autem negatione continui, & proprijs cognoſcitur.

Numerus, inquit, ex negatione, quod non eſt continuus, ſiquidem diſcretorum eſt numerus. Quid autem dicis cõtinuum? Vnitatem, quod ſuperius dixit, unius numeri. Sic autem eam uocat, ꝙ ſit indiuiſibile. Multos ergo numeros, inquit, ꝙ non ſint unum cognoſcimus, & recte dictum eſt. Non ſolum autem in communibus ſenſilibus hoc eſt, ut negatione cognoſcamus, ſed & in proprijs ſenſilibus. Propria enim ſenſilia per ſe cognoſcuntur, & primo, communia autem ſenſilia per ſe quidem, ſed ſecundo, ut decem non ſolum cognoſcuntur ſed & eorum propria, decem alba, decem fulua, decem rubra. Quare oportet communia ſenſilia habere etiam quædam propria ſenſilia. Numerus ergo dupliciter cognoſcitur, uel negatione continui, uel quod cognoſcantur propria ſenſilia.

Vnuſquiſq; enim unum ſentit ſenſus.

Vnuſquiſq;, inquit, ſenſu aliquod unum apprehendit: & cur dicit unum ſenſile, id eſt unitatem? Ex hoc uolens oſtendere ꝙ quinq; ſenſibus ſubijcitur numerus. Quod ſi ita eſt, & alia ergo communia ſenſilia. ꝙ. n. hoc dicit, declarat ipſe hoc in contextu dicens.

Quare clarum eſt, quòd fieri non poteſt, ut cuiuſuis horum ſit proprius ſenſus, ut motus: ſic enim erit, ſicut nunc uiſu dulce ſentimus.

Perinde ac ſi diceret, clarum eſſe fieri nõ poſſe, ut ſit ſenſus, qui communia ſenſilia apprehendat. & motum poſuit exẽplum cõium ſenſilium. Si. n. inquit, eſt alius ſenſus particularis ſextus, qui ut propria apprehendet cõia ſenſilia: erunt hæc communia ſenſilia ab alijs quinque ſenſibus per accidens cognita. & exemplum dicit ipſe, ꝙ dulce a uiſu cognoſcitur. hoc autẽ ab eo cognoſcitur per accidens, hic autem dicit duo ſignificata eius, quod eſt ſenſile per accidens.

Hoc autem, quòd amborum ſenſum habemus, uel quando ſimul inciderint, cognoſcimus. Sin minus, nullo modo niſi per accidens ſentimus.

Quam conceperat ſententiam dicit, quomodo ex flauo dulce poteſt cognoſci, eo ꝙ amborum ſenſum prius habemus (deeſt enim in cõtextu illud, prius, ut ait Plutarchus) dulcis. v. g. & flaui. Amborum autem dicit communem ſenſum. Quia, inquit, habemus ſenſum & dulcis, & flaui, uiſum, & guſtum: ea ratione quando inciderit color flauus, dulcis typo commoto, cognoſcimus, ꝙ eſt mel, ex typpo accepto, quando uiſus & guſtus ſimul operabantur, ſin minus nullo modo niſi per accidens ſentimus. Id ſpectat ad hoc, quod eſt ſuperius. Si dixeris, inquit, communia ſenſilia eſſe alteri ſenſui ſubiecta, nihil aliud dicis, quam ꝙ alij ſenſus ea per accidens ſentiunt: quod non eſt.

vt Cleonis filium, non quòd Cleonis filius, ſed quòd albus. Huic autem accidit eſſe Cleonis filium.

Exemplum dicit unius, qđ per accidẽs a ſenſu apprehenditur, ſubſtantię. ea. n. nulli eſt ſenſui ſubiecta. Cleonis. n. inquit, filius, non ut ſubſtantia, uidetur, ſed quatenus eſt albus. Album autem accidit Cleonis filio.

Communium autem communem iam ſenſum habemus, nõ per accidens.

Communia, inquit, ſenſilia habent communem ſenſum. Communem autem ſenſum dico, non de cõi illo ſenſu, de quo deinceps diſputat: ſed cõmunem ſenſum uocat quinq; ſenſus. Eſt ergo hoc, quod dicit, Cõia ſenſilia habent ſenſum communem alium, ſed qui non ea per accidens apprehendit hoc enim oſtendit, ut & nos in contemplatione oſtendimus.

Non ergo ſunt propria. nequaquam enim ſentiremus, ſed ſic, ut dictum eſt, Cleonis filium nos uidere. Quæ ſunt autem inter ſe inuicem propria, per accidens ſentiunt ſenſus.

Hic orationis dicit concluſionem, & ait: nõ eſt ergo proprius ſenſus cõmuniũ ſenſiliũ, ſed uel ſic, ut dicebamus Cleonis filium, id eſt, per accidens. Oſtẽſum eſt au-

tem, quod quinq; sensus non per accidens communia sensilia apprehendunt. Ea enim per motum apprehēdunt. Hoc autem non inest sensilibus per accidens. Quæ sunt autem inter se inuicem propria, per accidēs sentiunt sensus.

Non quatenus ijdem, sed quatenus unus, quando simul sensus in eodem fuerit, ut quòd bilis amara & flaua.

Dicit aliud subiectum eius, quod est per accidens, q̄ est, uidelicet, alteri sensui subiectum, ut ex flauo dulce cognoscere. Superius enim dixit aliud accidens, quod est nulli sensui subiectum. Quid autem nunc dicit, q̄d inter se inuicem sensilia apprehendunt sensus per accidens, non ijdem, sed quatenus unum habent communē sensum? Ipse enim ex colore colligit per accidens de dulci. Recte dixit, In eodem, ut eiusdem rei colorem, & gustum iudicet per duos sensus communis. Tunc enim iudicat communis sensus id, quod est per accidēs, quando prius per duos sensus habuit eiusdē rei typos. Vide autem, quid dicit, q̄ communis sensus per accidēs nouit discretionem albi, & dulcis. Nos autem dicebamus in contemplatione, q̄ hoc per se ei inest: ex colore autem de dulci colligere, per accidens: quoniam alterū ex altero colligit.

Non est enim alius dicere, quòd ambo unum. Quare & fallitur, & si sit flauum, bilem esse existimat. Quæsiuerit autem quispiam, quam ob causam habemus plures sensus, sed non unum solū: an ne lateant consequentia, & communia?

Communis, inquit, sensus est, & nō unius sensus particularis dicere, quod mel res una est, etiamsi & gustabile dulce, & color flauus. Fallitur enim particularis sensus, & quicquid flauum uiderit, mel esse existimat. Quæsiuerit autem quispiam, quam ob causam plures habebemus sensus, quam unum? Sed cur, plures habentes sensus, communia sensilia non uno sensu apprehēdimus? & dissoluit, ut non minus sensilia apprehendamus. Cōsequentia autem uocauit communia, & sensilia, non ut quędam ociosa, & superuacanea, sed quod propria sensilia uniuscuiusq; sensus consequuntur perfectiora quędam, & intellectu magis prædita, quæ concurrunt. Ipse autem non dicit, ut diximus, quod magnis scientijs hæc communia sensilia subiecta sunt. Motus enim, & quies astronomiæ subijcitur. Si enim & immobilia sunt astra, atq; & quomodo ea fixa, & firmata sint, scire uult. In imaginatione enim ea affigit, & firmat, ut quæ sint in aliquo loco. Figura autem, & magnitudo geometriæ subijcitur. Numerus autem, ut immaterialis quidem, Arithmeticæ, ut materialis uero, & in sonis, Musicæ.

Vt motus, magnitudo, & numerus.

Hæc dicit, per hæc alia quoq; comprehendens. per motum enim quietem comprehendit. Per magnitudinem autem figuram. in magnitudine enim figura.

Si.n. esset uisus solus, & ipse albi, magis lateret: etiamsi hoc uideretur esse omnis, quòd inter se inuicem consequeretur simul color & magnitudo. Nunc autem, quoniam in altero sensili communia insunt, apertum fit, quòd est quid aliud unumquodq; eorum.

Plutarchus Philosophus, quam diximus dubitationem in tertio contemplationis capite, sic dicit: Cur natura cōmunia sensilia non uni sensui seposita attribuit siquidem uidemus & in ipsis quinq; multas oppositiones sensilium: & hoc magis dicit Aristoteles. conuenit enim solutio, & soluit dubitationem per præsens dictū dicens, quod si sub unum solum sensum caderent communia sensilia, ut uerbi gratia, uisum, sub eundem autē uisum caderent & propria sensilia, ut album, siue color, laterent communia sensilia, & idem putaretur, quod color, numerus, & figura, & motus, & reliqua. Nunc autē non solum in colore consideramus numerum, sed & in sonis, & succis, & hac ratione a se inuicem discernūtur. Si autem unus ex quinq; sensibus hæc iudicaret, multo magis nos fallerent: quando & nunc sunt apprehēsu nobis difficilia, cum per quinque sensus cognoscantur. Si autem unus quidem e quinque sensibus deesset, adhuc essent cognitu difficilia. Et quid hæc dico? si unus hæc iudicaret, ne cognoscerentur quidem. Nūc autem quoniam, inquit, diuersis sensibus insunt communia sensilia, & in multis considerātur propterea clarum est, & quã nam in re differunt, & a se inuicem, & a proprijs sensilibus. Et in his est praxis, praxis, inquam, Dei gratia secunda.

Quoniam autem sentimus, quod uidemus, & audimus: necesse est uel uisu sentire, quod uidet, uel alio, sed & ipse erit. et uisus, & subiecti coloris.

Quoniam superius ostendit, nō esse sextum sensum, qui communia sensilia propria habet sensilia, nūc uult per hæc aliam quæstionem proponere. Quærit enim nunquid non sint quinque sensus, sed decem. Quoniā enim, iquit, uidemus, & sentimus, quod uidemus, rursus audimus, & sentimus, quod audimus, quærit utrum eodem sensu & uidemus, & sentimus, quod uidemus, an alius quidē est sensus, qui uidet subiectos colores, alius autem, qui sentit uisiuam operationem, id est, qui sentit quod uidemus. Duo ergo sunt quærenda, unum quidem, utrum eodem sensu, dico autē uisiuo, & uidemus colores, & sentimus operationem, quæ uidet colores. Secundum, an alius quidem est sensus, qui uidet colores, alius autem, qui sentit, q̄ uidemus, idem est autem dicere, qui sentit uisiuam operationem. nam quoniā nullum erit proprium sensile, alia omnia erunt communia sensilia. Nam si colores dixeris, erunt communes sensilitatis, quæ uidet, & eius quæ sentit, quod uidemus, & si sonus dixeris, erunt communes auditiuæ sensilitatis, & eius, quæ apprehendit auditiuam operationem, id est, quæ sentit, quod audimus. Similiter & in reliquis sensibus. sed nullum esse proprium sensile, sed omnia communia, nondum absurdum esse uidetur. Atqui aliud absurdum colligit. Ait enim, si alio sensu, uerbi gratia uidemus, alio autem sensu nouimus, quod uidemus sensus ille, qui sentit uisiuam operationem, nunquid, & ipse sentit operationem, an rursus alius est sensus qui apprehendit ipsam operationem? Si enim dixeris, quod ipse quidem apprehendit propriam operationem, alius autem sensus apprehendit uisiuam operationem: quoniam ergo est absurda, & reijcienda oratio, non est igitur alius, qui colores apprehendit, & alius qui sentit operationem. Sed neq; huius, qui sentit, q̄ audimus, uel uidemus, fieri potest ut alius sit sensus, qui operationem apprehendat. Erit enim & huius alius, idque in infinitum. Si autem, quod est in infinitū, falsum est, falsa ergo est oratio, quæ dicit alios quidem esse sensus, qui sensilia apprehendunt, alios uero, qui apprehēdunt ipsas operationes. Deinde & ad aliam sic confert orationem, quæ dicit, quod idem sensus, & subiecta apprehenduns, & proprias operationes, & affert dubitationem, eamque soluit: ut ex hoc coniiciamus, in hac esse sententia Arist. ut existimet, q̄ ijdem sensus & sub

iecta sensilia,& operationes apprehendant. Est autem hæc dubitatio,quæ dicit,ꝙ non idem sensus & sibi subiecta apprehēdit,& ipsam operationem sentit & rationem adducit,ut in uisu. & dicit, uidere nihil esse aliud, quam colores apprehendere. sensuum autem operationes non sunt colores, sunt.n.incorporeæ operationes. Ergo operationes uisus non apprehendit. Soluit autē dubitationem dicens, ꝙ non semper uidere est colorū apprehensio. nam & tenebras apprehendimus. Atqui tenebræ non sunt color. Quare falsa est oratio. & alioq quando etiam concessero,uidere esse colorum apprehēsionem:& sic nihil absurdum, Nā & operationes sunt quodammodo coloratæ,etsi non proprie: incorporea enim quomodo proprie colorata esse dicatur? atqui si colorata esse dicatur,ex splendoribus, qui quodammodo apparent etiam post absentiam uisibilis.manent.n. ueluti lampades circa uisum.etiam post abscessum splēdidi sensilis,quo,scilicet colorata est operatio. & hoc in animatis fit facultatibus, ut post sensilis absentiam typos contineant in inanimatis autem hoc non fit; ut in speculo. post absentiam enim sensilis nihil manet: non est enim,quod contineat Nos autem ad hoc dicimus, Male dicis Aristoteles. neque enim sunt uisus operationes coloratæ.sed perspicuum splendorum causa est. ipsum enim perspicuum post absentiam uisibilis splendores quosdam ante uisum imprimit & præfigurat. Et hæc quidem sunt, quæ per dictionis contextum apparent. & est,ut compendio absoluam, mens Arist aperta. Vult enim particulares sensus & sibi subiecta apprehendere, & proprias quoque operationes. Alex. autem in commentario uult quinque sensus sibi subiectorum sensilium esse apprehensiuos, communem autem sensum esse uult & subiectorum,& ipsarum operationum apprehensiuum. Plutarchus uero ait esse opus rationalis animæ cognoscere operationes sensuum, ait enim,ꝙ circa ignobilem rationalis animæ partem, quæ est opinio,hoc fit opinio enim, quæ est maxime communis, & ignobilis pars animæ, rationalem irrationali connectit,semper enim ut sæpe cognouimus, per ignobiles sui partes prima secundis coniunguntur, ut nunc quoque esse dicit,Opinionis ergo est hoc facere, & sensorium operationes apprehendere. Recentiores autem interpretes neque Alexandri supercilium reueriti, neque Plutarchum audientes, sed & ipso extruso Aristotele,recentiorem interpretationem inuenerunt, Dicūt enim esse attentiuæ rationalis animæ partis,quam προσεκτικὸν uocant,sensuum operationes apprehendere. Rationalis enim anima non solum habet in potestate intellectum,cogitationem,uoluntatem, & electiones secundum eos. sed & aliam quandam facultatem rationali animæ adtrudunt,quam attentiuam appellant. Quæ quidem attentiua,inquiunt,ea quærit, & animaduertit, quæ fiunt in homine. & dicit,ego intellexi,ego cogitaui,ego opinatus sum: ego iratus sum,ego desideraui. Et,ut semel dicam,hæc attentiua pars rationalis animæ transit per omnes facultates rationales, & irrationales, & uegetatiuas seu naturales. Si ergo oportet, inquiunt, attentiuam per omnes transire per sensus quoq; procedet,& dicet,ego uidi: ego audiui. Eius enim,quod operationes apprehendit,proprium est hæc dicere. Si ergo attentiua est,quæ hæc dicit,ipsa est,quę operationes sensilium apprehendit. Oportet enim unum esse quod omnia apprehendat, quandoquidem unus quoque homo est. Si enim aliud quidem hæc apprehendat; aliud uero illa,perinde est,ut ipse alibi dicit, ut si tu quidem hoc sentias,illud uero ego. Vnum ergo esse oportet, quod est pars attentiua. Hæc enim pars attentiua p omnes peruadit facultates,& cognitiuas,& uitales. Vnde quando secundum cognitiuas operationes aliquem animo diuagantem, & stertentem uolumus increpare, ei dicimus Attende tibijpsi. si autem per uitales procedit,dicitur Græce σύνοδος, Vnde & tragœdia dicit σύνεσις Cognoui,inquit,quod me facere oportuerit. Est ergo attentiua pars,quæ sensuum operationes apprehēdit,& male,inquiunt, Plutarchus opinionem huius esse causam existimauit. Oportet enim unum esse, quod omnium facultatum operationes apprehendit, opinio autem non apprehendit operationes intellectus. non dicit enim. Ego intellexi,ego cogitaui. etsi enim dicat, ego opinatus sum. ego iratus sum: sed tamen meliorū operationes contemplari non potest. Hæc autem cum dicunt. Plutarchum non reprehendunt: cum enim nunquam dicentem inuenerunt,ꝙ facultas,quæ sentit sensuum operationes,est opinionis,sed in hoc eis cum Alexandro conuenit, qui sensum communem causatur & ipse. Et uterque male dicere conuincitur,cum dicunt communem sensum operationes uniuscuiusque sensus apprehendere. Communis enim sensus nihil apprehendit,ꝙ non sit sensile. Quicquid autem est sensile,est in corpore. non est autem operatio in corpore, non est ergo sensilis. Si non est autem sensilis,nec in cōmunem sensum cadit. Et nos iis assentimur,ꝙ neque est sextus sensus,qui,ꝙ sentiatur, cognoscat,neque ꝙ idem & uidet,& scit,ꝙ uidet, sed ꝙ hoc est rationalis animæ,huiusque facultatis attentiuæ; ꝙ enim non est sextus sensus,qui,ꝙ sentiatur, uideat, admittimus secundūm ea,quæ sunt dicta ab Aristotele. ꝙ autem idem sit, qui sentit,& cognoscit,ꝙ sensu perceptum est, eum dicentem non admittimus. Mihi enim non colligitur ꝙ coloratam esse operationem,etiam si ipsa nouit,ꝙ sentiatur,eo ꝙ non solum colorem uidet uisus,sed & lucē,& tenebras. Et enim dicemus,ꝙ solum per se colorem uidet uisus.alia autem, ꝙ non sint color, nouit secūdum negationem, nec ab ipsis patitur. nullus autem propter ā operationem similiter nouit,ut ea,quę sunt secundum negationem. Quare quando colorem apprehendit, coloratur operatio. Quod autem absurdum est hoc dicere,ꝙ quodammodo coloratur operatio,apertum est.ipsa enim est incorporea. incorporeum autem coloratū esse qui potest? est autem nigri simul & albi particeps: qm̄ hæc simul uidet;quod est absurdum, esset ergo melius dicere coloratum esse sensorium,non operationē; Si autem & hoc ex lampadibus probatur, dicimus hoc non esse colorationem operationis, sed uehementem ictum sensilis,qui affectum in sensorio efficit,cuius affectus typum cum accepit imaginatio,retinet,& propter ei uidentur ab ea lampades. Et ꝙ non est coloratio,apertum est.nam & nobis oculos claudentibus uidetur. scire enim oportet nihil esse aliud imaginationem, quā paruum sensum,sicut sensus est uehemens imaginatio, & est alioqui absurdum eundem sensum scire,ꝙ uidet. Omnino enim postquam uidit colorem, ad seipsum cōuersus se uidere cognoscit. Si autem ad seipsum conuertitur,est & separabilis operationis. Quod autem est separabilis operationis,est & separabilis substantiæ, & propterea & æternum & incorporeum. Qui ergo dubitabiliter animam rationalem immortalem esse dicit, is aperte clamat irrationalem esse immortalem. quod est

absurdum neque enim sunt sensus æterni: & ideo ad seipsos non conuertuntur, si autem ad seipsos non conuertuntur, non apprehendunt proprias operationes, nihil est enim aliud ad seipsum conuerti, quam proprias operationes apprehendere. Quare non recte dicit Aristoteles: sed, ut diximus, est attẽtiuæ animæ partis sensuum operationes cognoscere & ꝙ hoc sic habet, ex rebus est uidere. occupata enim circa quidpiam ratione, etiamsi uidet uisus, nescimus quid uiderit, eo ꝙ occupata fuit ratio, & postea ubi ad se redijt ratio; licet amicũ non uideat, nuoc, inquit, ipsum uidi, ut quæ ueluti paruum uisi typum receperit. & si ergo occupata fuerit, cum ad se redierit, se uidisse dicit. est ergo rationis dicere, uidi. Siquis autem dubitauerit, quomodo dictum est rationem circa uniuersalia uersari, nunc autem dicimus eam cum particularibus sensibus operari: dic ad hoc, ꝙ quando corpore quidem instrumento, utitur, circa particularia operatur: quando autem eo, ut instrumento, non utitur, circa uniuersalia immoratur. nunc autem corpore utitur. Et hæc quidem hoc modo, alimentorũ autem gratiam Aristoteli non referimus, sed quod ab eo dictum est, falsum esse asserimus? Dicimus ergo eum nobiscum conuenire. Quando enim dicit, sensum nosse ꝙ operatur, dicimus hoc dicere, ipsum scire, non ut sensum, sed ut qui sit rationis instrumentum. Sicut enĩ superius dixit uisum nosse dulce, non ut uisum, sed ut communem sensum: ita & nunc hoc dixit. & non ipse solum hoc facit, sed & communis consuetudo hunc habet morẽ, qñ dicit, securis thronum fecit, & ecce opus insõo honoratur, non ꝙ hoc ipsum fecit, sed is, qui illo usus est, operarius. Et in his contemplatio, deo est gratia, adimpletur. Quoniam autem sentimus, inquit, ꝙ uidemus, & non dixit, quoniam autem uidemus, nõ enim in uisu tantum id, quod dicit, comparat & exercet, sed & in omni sensu Quare id, quod commune est, dicit a sentiendo. Sed ipse erit & uisus & subiecti coloris. Qm̃ autem secundum diuisionem dixit, inquiens, uel eodẽ sensu subiectum & operationem nouimus, uel alio quidem subiectum, alio autem operationem, per reliqua alterum diuisionis mẽbrum refellit, quod dicit, ꝙ alius est qui uisum apprehendit. i. operationem, & alius q subiectum. Ipse aũt non dixit, & alius qui subiectum, & ppea obscuram oꝛonem reddidit. Deinde declarat uolens qd est subiectum, subiunxit, colorem. Visus enim subiectum est color.

Quare uel duo eiusdem erunt, uel ipse suijpsius.

Hinc infert absurdum. Ait enim, qood si hæc sic habent, & alius quidem subiectum sentit, alius autem operationem, continget duos esse eiusdem sensus, ut coloris uisum, & alium sensum, qui sentit operationem uisus, & duo inuenientur idem sententia per se, & nõ per accidens, quod est absurdum. Si autem rursus idem est, & colorem sentiens, & propriam operationem, sequetur rursus aliud absurdum, quod idem sit suijpsius sensus.

Præterea autem, si & alius fuerit sensus uisus, uel procedit in infinitum: uel idem ipse erit suijpsius. Quare hoc est in primo faciendum.

Hinc alterum absurdum inducit in hanc suppositionem, quæ dicit, ꝙ alia est facultas, quæ sentit operationem. Quare hoc est in primo faciendum. quasi diceret, ꝙ in prima stare oportet, & dicere ꝙ ipse seipsum apprehendit: & cognoscit uisus, ꝙ sentit colorem, & auditus, audibile: similiter & reliqui. Si n. propterea ꝙ alius sensus sentiat ꝙ quid sentitur, ideo, quod dicitur, in dubium uenit: necesse est, inquit, ad primum uenire, & dicere, ꝙ ipse nouit propriam operationem. & oportebat magis dicere, recta, ut sic diceret: quare hoc est recta in primo faciendum. Noonulli autem & præsens dictum sic interpretati sunt. si sensus, qui apprehendit operationem alius sensus, apprehendit propriam operationem: cur non & primus, qui apprehendit subiectũ, apprehendit propriam operationem? absurdum enim tale est.

Habet autem dubitationem. Si enim uisu sentire est uidere, uidetur autem color, uel quod eum habet: si uiderit quis id quod uidet, & colorem habebit id, quod primum uidet.

Hinc dubõnem aduersus aliam suppõnem affert, q̃ dicit, si idem sensus & subiecta, & operationes apprehẽdit, etiam colorem habebit id, quod primum uidet. Recte additur, Primum, quandoquidem sensilium species uisus in operando exterius accipit. Dicit autem, ꝙ & ipse prius per se colorem habebit, si quidem est ab alio uisibilis.

Est itaque apertum, quòd non unũ uisu sentire. etenim quando non uidemus, uisu iudicamus, & tenebras, & lucem.

Hic est solutio dictæ dubõnis, & considera, ꝙ hanc quidem soluit dubõnem: uel, si uelis, lenijt, ut qui in hac magis esset opinione prætermisit aũt reliquam dubõnẽ insolubilem, quæ aduersus hanc fertur opinionem. ea aũt sic dicit: si una est facultas, & quæ uidet, & quæ operationem cognoscit, idem erit sensile, & sentiens. Sed quia oppositam perimit opinionem, ut hanc quoq; dissoluere. Hæc autem faciunt ad mitigandas, & leniendas dubitationes.

Præterea autem, est ut sit coloratum id quod uidet; sensorium enim sensilis est susceptiuum sine materia unumquodque. Quare & tum recesserunt sensilia, insunt sensus, & imaginationes in sensorijs.

Illud, Est ut, pro eo quod est, utcunq;, inquit, colorata est operatio. Et in his praxis dei gratia implet, praxis dei gratia tertia.

Eius autem quod est sensile, operatio, & sensus, est quidem eadem & una: esse autem ipsum non idem. Dico autem, ut sonus, qui est secundum actum, & auditus, qui est secundum actum.

Postquam dixit superius, ꝙ operatio est utcunque colorata, hoc autem ostendit ex lampadibus, quæ apparent etiam post absentiam sensilis, & ꝙ sensus, qui est secundum actum, operatur recipiendo species sensiliũ, & hucusque aduersus priorem opposuit, in hoc loco uult hoc ipsum extendere, perinde ac si diceret: Atqui dico, ꝙ species sensilium procedunt ad sensum, secundum actum, per id quod est actu sensile. Est enim duplex sensile, hoc quidem potẽtia, illud uero actu, & duplex sensus, hic quidem potentia, ille uero actu. Si ergo sensus acto idem est, quod actu sensile, siquidem sensus est actu coloratus, sensile autem est color. idem est ergo sensus, qui est secundum actum, quod id, qood est secũdum actum sensile. Sensile autem dicit. s. cõmoderatũ. immoderatum. n. corrumpit uisum. Si aũt idem esset, quod immoderatum, sensile, futurum esset ut idem seipsum corrumperet, quod est absurdũ. Ne existima aũt, qm̃ idem esse dicit sensum secundũ actũ, qđ id, qđ est secundũ actũ sensile, eum sensilium rationes dicere esse in sensu, quando nec animam quidem rationalem rerum rationes habere dicit, sed non scriptæ esse tabulæ similem, ꝙ ea enim rationes habeat, est Empedoclis, cum

dicit,

dicit, Nam terram terra conspeximus. Arist. autem hoc non dicit, nisi propterea quod est impressu facilis. Qui.n. actu sensus est, ad suscipiendas formas rerum secundum actum sensilium facile imprimi & fingi potest, & propterea eundem esse dicit cum eo, quod est actu sensile, sensum secundum actum. & hoc sic probat. Primum quidem, si nihil aliud est, inquit, actus secundum actum, quam habere ea, quæ sunt sensilia secundum actum, sensilia autem secundum actum sunt quæ a sensu habentur, quod habetur autem, & habet, idem est: sensus ergo secundum actum idem est, quod secundum actum sensile. Porro & ex alio acriorem, & magis naturalem rationem demonstrat. sic enim dicit. Ostensum est in tertio libro naturalis auscultationis, quod quicquid agit, & patitur, subiecto quidem idem est, habitudine diuersum, nos itaq; dicere meminimus quod disciplina & doctrina est eadem subiecto, habitudine diuersa. idem enim theorema, si discipulum quidem respicias, disciplina: si autem doctorem, doctrina. Quare quicquid agit & patitur, est idem quidem subiecto, habitudine autem diuersum. Si ergo & sensus secundum actum est aliquid patiens, & sensile secundum actum est aliquid agens: clarum est, quod colliget & ea esse quidem eadem subiecto, habitudine autem diuersa. Sic ergo & naturaliter rationem demonstrat. sciendum autem, quod cum sint duæ habitudines seu relationes, hæc quidem ad sensum, qui est secundum actum, quæ est habere, illa uero ad actu sensile, quæ est haberi, duplicem esse habitudinem, & relationem nos latet, quod ut oo nullis utraque habitudo non nominatur. Cum.n. sint quinque sensus, in uno solo, dico autem auditu, ambæ sunt relationes nominatæ: & secundum actum sensilis, & sensus secundum actum. In sensu enim secundum actum habitudo, auditio dicitur. Sensilis autem secundum actum habitudo, sonitus. In reliquis autem sensibus non est inuenire nomen. Visus.n. secundum actum habitudinem, uisionem dicimus, uisibilis autem secundum actum habitudinem, debebamus quidem colorationem dicere. non dicimus autem. & quare, in contextu dictionis discemus. Quoniam ergo non in omnibus sensibus duplex habitudo, nominata est, propterea sæpe latet: nec duplicem uidemus habitudinem. Hæc cum dixerit Arist. hinc Alex. colligere uidetur corollarium ijs, quæ ab ipso Aristotele in priore dicta sunt, quod quinque sensus, proprias operationes apprehendunt. Dicit enim Alexander, si idem est qui est secundum actum, sensus, quod sensile secundum actum: clarum est, quod seipsum comprehendit sensus, qui est secundum actum. Ipse enim nihil est aliud, quam actus seu operatio sensus. tunc enim dicitur secundum actum, quando agit. Quare manifestum est, quod sensus secundum actum seipsum apprehendit. Clarum est ergo, quod sensus suam operationem apprehendit. quod uidetur Aristoteli. Et hæc quidem Alexander. Nos autem dicimus, quod non uera dicit; neque hoc corollarium hinc colligitur. Primum enim uerum est dicere, quod idem est, qui est secundum actum sensus, quod secundum actum sensile, secundum subiectum: & quod apprehendit secundum actum sensus, secundum actum sensile secundum autem non itidem uerum est, quod dicit, quod si sentit secundum actum sensile, iam & ipsum apprehendit. Et alioqui non secundum id, quod est commune, cognoscit, qui est secundum actum sensus, sed secundum id, quod est diuersum. Quatenus enim patitur, cognoscit. Est autem diuersum secundum hoc: sensus enim patitur, sensile autem agit. Quare hoc non admitto o Alexander, quod quatenus idem est sensus, qui est secundum actum, quod id, quod est secundum actum sensile, secundum hoc cognoscat. Si autem hoc quoque tibi concessero. Sentit enim qui est secundum actum sensus, non habitum, sed id, per quod idem est quod sensile secundum actum. Quid est hoc autem? uidelicet subiectum. subiecto enim idem est, sed habitudine diuersum. quid est autem subiectum? species. has ergo solum sentit. Colligitur ergo quod, qui est secundum actum sensus, suum subiectum apprehendit. non autem suam operationem. Eius autem subiecta sunt colorum species. & hæc quidem in his. Arist. uero ex his, quæ dicta sunt unum quidem colligit, quod si sensus, qui est secundum actum, idem est quod secundum actum sensile, uidelicet si est sensus, qui est secundum actum: est & id, quod est secundum actum sensile. & rursus corrupto eo, qui est secundum actum sensu, corrumpitur & quod est secundum actum sensile, ut uisum, non ut subsistens. Id autem non est in sensu, qui est potentia, & in eo quod est potentia sensili. non quod non sint simul: simul enim sunt secundum legem eorum, quæ sunt ad aliquid. & si est potentia sensus, est & potentia sensile. & si ille non est, nec hoc erit. Quare quoad esse quidem conuenit, quod est potentia sensile, cum eo, quod est sensile actu & sensus, qui est potentia, cum sensu, qui actu est. Differt autem, quatenus sensus quidem, qui actu est, idem est, quod id, quod est actu sensile. Sensus autem potentia, non est idem quod potentia sensile, idque merito. Neque enim hic est, quod ea uniat, & simul coalescere faciat. In ijs enim quæ actu sunt, species sensilium existentes in operatione sensus, hinc quandam habitudinem faciunt, & quodammodo congenerantur, & simul coalescunt. Ipsa enim operatio coniuncta est, & facit sensum idem quod sensile. In ijs autem, quæ sunt potentia, nondum transierunt species sensilium ad operationem sensus, & propterea non dum facta est communio aliqua, & unio. Propterea ergo, qui actu quidem sensus est, idem est, quod actu sensile, Sensus autem qui est potentia, non est idem quod id, quod est potentia sensile. Pytagorei uero non distinguebant quidem, sed dicebant sensus idem esse quod sensile, non distinguentes, & dicentes, quod, qui actu quidem est, idem est qui uero potentia, non est idem idque merito. Pytagorei enim non dicebant omnino esse, quod est potentia, neque substantiam sensilibus præbebant, sed sensilia esse dicebant, quandiu in sensum cadunt, quodque tunc solum sunt. nam neque quod est potentia, dicebant, sed, quod est actu tantum: & id sensus procreare affirmabant, si enim uidimus, inquit, est color: sin minus, non est. Eadem lege dulce, & eadem lege album. Propterea ergo recte dicerent, quamuis indistincte dicerent, quod sensus idem est, quod sensile, si utcunque dicerent, quod actu est. Introduxit & hoc primum corollarium, secundum corollarium, in quo quærit, cur extremitates sensilium corrumpunt sensum, qui est secundum actum & hoc sic ostendit. Qui secundum actum sensus est, est concentus. Concentus autem ratio seu proportio. Proportio autem ex diminutione & excessu corrumpitur. Vt sex ad tria habet proportionem duplam, & unum ad duo. si duobus ergo unum addideris, non seruatur duplum. & si ex sex ad duo unum abstuleris, non seruatur duplum. Proportio enim non patitur unius termini additionem, uel defectum. Recte autem dixit, Vnius termini. si enim utrisque addideris, ut tribus quidem unum, sex autem duo, rursus seruatur

dupli proportio, quæ est ad quatuor. Quamobrem dictum est, Vnius. si ergo proportio unius termini, additionem, uel defectum nõ patitur, quõ corrumpitur, nec ergo sensus admittit defectum, uel additionem sensilis; quoniam corrumpitur. Sed excessus quidem coaceruate & extemplo corrumpit: cum primum. n. apprehenderit, patitur, uel congregatus, uel disgregatus, & corrũpitur: defectus autem tpe lædit. eo. n. ꝙ non operetur; lædit. qui. n. sunt in spelunca, si longo tempore non uiderint, excæcantur. Sicut & qui non audiunt, idipsum patiuntur: ob eam solum causam, ꝙ non operetur, ꝑ Hippocratem, qui dixit: Motus firmum, & ualidũ reddit: ocium autem liquefacit. Et nos quidem in uniuersum in sensu, & sensili id, de quo agebat, tractauimus: ipse autem in auditu orationem instituit, & exercet, & merito, quõ in eo est & a subiecto nomen, ut sonitus, uel sonatio, & a sensu auditio. In uisu autem & gustu dictũ est non esse nomen a subiecto. Et propter aliud etiam id, ꝙ ab eo dicitur, in auditu uersatur. Concentus enim meminit. Concentus autem proprie in uoce dicitur ut ostendemus. Vox enim auditui subijcitur. Propterea ergo in auditu eius uersatur oratio: sic autem orationẽ producit. si secundum actum auditus idem est qđ uox: uox autem est concentus, non sui ad se, sed ad auditũ: hoc. n. uult proportio: concentus autem cõmunionem dicit: si ergo uox est concentus: concentus autem proportio. i. uocis ad auditum proportio. (Proportionem autem non dicit temperaturam: non est enim in hac opinione: sed quemadmodum dicimus onus habere ꝑportionem ad humerum, ut feratur: non autem & temperaturam, sic & uox habet proportionem ad auditũ, ꝙ sit eadem cum subiecto, non autem secundum temperaturam) si ergo concentus est proportio: Proportio autem non patitur unius termini additionem, &c. ut superius dictum est. Visus est autem Syriano dicere, ꝙ etsi in contextu uocis non meminisset, non tamẽ manca fuisset oratio. si enim dixisset, qui est secundum actum auditus, est concentus, concentus est. s. auditus illius, cuius est auditus. Cuius autem est, nisi uocis? quare simul comprehensa esset: ꝙ si uocem quoque solum dixisset, auditum comprehendisset. Cuius enim est uox concentus, si non est uox? auditus autem est uox. Cur ergo meminit uocis? propter concentum: ut ostendat in uoce esse proprie concentum. uel etiam propterea uoluit utrunque dicere, ut dicat quænam sint ea, quæ habent cõmunionem. Philosophus autem Ammonius dubitauit, cur per medium sensile secũdum actum, collegit sensum, qui est secundum actum, esse concentum? Cur enim non dixit ꝙ, qui secundum actum sensus est, est concentus: quemadmodum ꝙ secundum actum sensile est, est concentus? Si ergo utrũq; propter eam, quæ est ad alterum, harmoniam est concentus, cur non sensui concentum attribuit, sed sensili secundum actum? Cum sic ergo dubitasset, dissoluit, dicens, ꝙ συμφωνία, quod est latine concentus, a uoce, quæ Græce est φωνὴ, accepta est. ut ipsa dictio declarat. uox autem est sensile. Propterea ergo concentum ei, quod est secundum actum sensile attribuit, & non sensu secundum actum. Et in his absoluta est, Deo est gratia, contemplatio.

Est enim ut & quæ auditum habent, non audiant: & quod sonum habet, non semper sonat. Quando autem operatur, quod põt audire, & sonat, quod potest sonare: tunc simul fit & qui est secundum actum, auditus, & qui est secundũ actum sonus. Quare quispiam etiam dixerit illud quidem esse auditionem, hoc uero sonationem, seu sonitum.

Postquam dixit, ꝙ, qui est secundum actum, sensus, & quod est secundum actum sensile, subiecto quidem idem sunt, quod autem ad esse attinet, id est secundum rationem, differunt, sicut ascensus & descensus idem sunt subiecto (utraque enim sunt in scala) sunt autem ratione diuersa est enim aliud ascensus, aliud descẽsus. Dicit, hoc solũ quadrare in ijs, quæ sunt secundũ actum: sed non in ijs, q̃ sunt potentia. Fieri. n. põt, ut potentia sensum, & sensile potentia hñs, nõ audiat. si. n. est auditus potentia, nõ audit: & rursus, si est audibile potẽtia, non audit ipsum.

Si autem & motus, & affectio, & actio, seu passio inest in eo, quod mouetur: necesse est & sonum, & auditum, qui est secundũ actum, esse in eo, qui est secundum potentiam. Actio. n. & motus actus inest in patiente.

Ostendit hinc theorema quod est ex naturali auscultatione, ꝙ qui est secundum actum, sensus, subiecto, quidem idem est, quod sensile secundum actum: est autem habitudine diuersus. Differt autem motus ab actione, ꝙ ubi est motus, illic & actio: non autem ubi actio illic & motus. Artifex enim agit quidem, sed agit existens immobilis. Porro & affectio, siue passio & actio sunt motus. Sed ipse quidem motus, si ad id, quod est agens, confertur, actio dicitur: si autem ad id, quod patitur, affectio seu passio. In eo autem, quod mouetur, dixit pro eo quod est, in patiẽte. Vult ergo colligere, ꝙ idem est affectio seu passio & actio, subiecto. utraque enim motus. Motus autem in eo, quod mouetur, id est in patiente, necesse est, inquit, & eum qui est secundũ actum, sensum, & sensile secundum actum, esse idem. Quid est. n. quod patitur? sensus. Quid est quod agit? sensile. Qđ autem motus est in patiente, clarum est. Si. n. in agente quodcunq; mouet mouebitur: erit & prima causa, qđ est absurdum. Et auditum, qui est secũdum actum, esse in eo, qui est secundũ potentiam. Deest contextui dictionis In eo, Auditu, ut sit, quod dr, in eo auditu, q est secundum potentiam.

Quare non necesse est, quod mouet, moueri. Sonatiui itaque operatio est sonus, uel sonatio seu sonitus: auditiui autem auditus, uel auditio. Duplex est. n. auditus, & duplex sonus, eadem autem ratio & in alijs sensibus, & sensilibus. Sicut enim actio, & passio in patiente, & non in agente: sic & sensilis operatio in sensitiuo. Sed in nonnullis quidem etiam nominata est, ut sonitus, & auditio: in nõnullis autem alterum caret nomine. Visio. n. dicitur uisus operatio; coloris autem nomen non habet: & gustatio, gustatiui. Succi autẽ caret nomine.

Accepta occasione, deinceps interposita oratione utitur, & ait ꝙ motus non est in eo, quod mouet, sed in eo quod mouetur. Si enim esset in eo, quod mouet & ipsum moueretur. Auditiui autem auditus, uel auditio. Aliud est auditus, aliud auditio. Auditus enim est ipse actus siue operatio. Auditio uero est apprehensio. Quemadmodum & sonus dicitur quidem ipse strepitus. Quæ autem in nobis ex strepitu fit affectio, dicitur sonitus. Cum ergo sciret hæc differre, distinxit dicens, Duplex auditus, & duplex sonus. Hæc sunt enim potentia, illa uero actu: sic & eius quod est sensile, actus, & sensitiui in sensitiuo. Vt autem apertum reddamus, qđ dicitur, subiecto exemplo id, quod dicitur, excutiamus, & agitemus. Quemadmodum cum faber facit portam, actio eius est in lignis: & affectio seu passio, lignorum in ipsis lignis: sic & quando uidemus, sensilis quidem

actio, fortasse coloris, est in uisu: & sensitini motus (sensitiuum autem dicit sensum ex subiecto) rursus est in ipso uisu, & non in sensili, id est colore: sicut nec in fabro. Sed in nonnullis quidem etiam nominata est, ut sonitus, & auditio. Quare autem, sicut in auditu dicimus & a sensu auditionem. & a subiecto sensili sonitum, nõ & in uisu quoque sic dicimus? sed a sensu quidem dicimus uisionem, a subiecto autem non dicimus colorationem? & dicimus, qm̃ coloratio non aliud significat, quã coloratum corpus ex eo, quod habet alium colorem. Quare non est ex ipso subiecto. Sonitus autem ex ipso subiecto. Deinde rursus quærimus, cur non dicimus Græce χύμωσιν a succo, qui est subiectum gustus, sicut dicimus gustationem ex sensu? Dic ad hoc, ꝙ hoc nomen χύμωσις ad coquos pertinet: & ideo Physicis non dicitur.

Quoniam autem una quidem est actio eius, quod est sensile, & sensitiui, esse autem alterum: necesse est simul corrumpi, & seruari eum, qui sic dicitur, auditum, & sonum: succum quoq;, & gustũ, & reliqua similiter.

Hinc infert primum corollarium, ꝙ qui est secundũ actum sensus, idem est, quod sensile secundum actum. i. subiecto, habitudine autem diuersus. non enim eo, ꝙ sint definitione diuersa, sequitur, ꝙ simul corrumpuntur, & seruantur: sed ꝙ ea sint ad aliquid. Quare oportet hoc dicere alteram quæstionem, & non corollarium.

Quæ autem secundum potentiam dicuntur, non necessario. Sed priores physicorum scriptores hoc non recte dicebant, nihil esse putantes nec album, nec nigrum sine uisu, nec succum sine gustu.

Quæ autem potentia, inquit, non necessario. Quid? non necesse est ea simul esse? Lege enim eorum, quæ sunt ad aliquid, ea simul esse necesse est. Quod est enim potentia sensile, simul est cum sensu, qui est potentia: sicut & quod est actu sensile, cum sensu qui est actu. Quid ergo dicit illud, Non necessario? an uidelicet primum, ꝙ non necesse est sensum, qui est potentia, idem esse, quod potentia sensile, ut in contemplatione dictum est.

Partim enim recte dicebant, partim autem nõ recte. Cum enim dupliciter dicatur sensus, & sensile: hæc quidem secundum potentiam, illa uero secundum actum: in his quidem euenit quod dictũ est, in alijs uero non euenit. Sed illi simpliciter dicebant de ijs, quæ dicuntur non simpliciter.

Protagoreos innuit. Dicit autem eos recte dicere in eo, ꝙ dicant sensum, qui est secundum actum, idem esse quod sensile secundum actum. non recte aũt dicebant, qm̃ & quæ sunt eadem potentia, eadem quoq; simplr dicebant omnia, quæ non oportet eadem dicere simpliciter. Refellit aũt & Plato hanc opinionem in Protagora dialogo.

Siquidẽ concentus uox quædã est: uox aũt, et auditus, est ut unũ & non unum idem.

Græce est, εἰ δὴ συμφωνία. Illud autem η, quod est in secunda syllaba eius quod est εἰ δὴ, non est articulus, sed pars coniunctionis, perinde ac si diceret. qm̃ uox quædam est concentus. Quæ est autem ea uox? eã. s. quæ se habet commoderate ad eum, qui est secundum actum, auditum. non potest autem esse articulus, quoniam cum prædicato coniungitur. articuli enim distinctionibus, quæ adijciuntur propositionibus, quas circũstantias appellant, æquiualent. Distinctiones autem huiusmodi semper subiecto coniunguntur. nunc autem accipit concentum, ut prædicatum auditus, & uocis. & propterea non oportet illud, η, ut articulum accipere, ne inueniatur cum prædicato coniunctum. Dic itaque εἰ δὴ unam partẽ orationis. Hic autem est secundum cõtemplationis corollarium, in quo uult dicere cur extremitates sensilium corrumpunt sensus. hoc ostendit per concentum & proportionem, ut dictum est. Vox autẽ & auditus est ut unum, & est ut non unum. Hoc recte dixit: subiecto. n. una est uox, & auditus: rõne autem, & habitudine non una, sed diuersa quare & unum est, & non unum.

Proportio autem concentus: necesse est & auditum esse quandã proportionem.

Hoc dixit, ut ostenderet non esse temperaturam, auditus cum uoce concentum, sed eum quadam proportione fieri. & dictum est quomodo in contemplatione.

Et propterea etiam unumquodque excedens, & acutum, & graue, auditum quoque corrumpere. Similiter & in succis gustũ. et in colore uisum, quod est ualde splendidũ, uel tenebricosum. & in odoratu uehemens odor & dulcis, & amarus.

Oportet communiter accipere illud, Excedens corrumpit, ut in auditu, gustu, uisu, odoratu. Excessus enĩ sensus corrumpunt. Vnusquisque enim sensus habet ea, quæ se possint corrumpere. Visus quidem, quod est nimis splendidum, ut lucem solis. Auditus autem, sonum, qui est ex tonitru. Odoratus graues, & tetros flatus. Gustus uenena. Tactus ignem, niuem. & ideo excogitatæ sunt artes, quæ sensus uoluptate afficiant: uisui quidem pictura: auditui musica: olfactui unguentaria: gustui coquinaria: tactui lauacra, & ars texendi.

Vtpote quòd sensus sit quædam proportio.

Volens exempla dicere sensilium, quæ corrumpunt sensus, posuit & dulce & nunquid, eo ꝙ sensum dissoluat, eum corrumpit, ut pingue? Illud autem. Vtpote ꝙ sensus sit quædam proportio: Quoniam inquit, proportio, est sensus: proportio autem excessum non patitur, propterea est sensus, ut proportio, & quædam commoderatio.

Quare & dulcia quidẽ, quando deducũtur, cũ pura et immixta sunt, ducuntur ad proportionem, ut acutum, uel dulce, uel salsum. tunc. n. dulcia. omnino aũt magis, quod mixtum est, contentus, quã acutum, & graue.

Hic uult dicere qualenam est dulce sensile: & dicit ꝙ illud est dulce sensile, qđ cum nuper esset purũ, & immixtum, non manserit purũ, sed ad proportionem ductum sit. i. ad mixtionem. mixta enim dulcia. Quare extrema pura, ut acutum & graue, non sunt dulcia, nisi ea miscueris. Mixtionem enim sequitur, & dulcedo, ut immediate.

Tactui autem, quod calefieri potest, uel quod frigefieri. sensus autem proportio. Excedentia autem uel molestia afficiunt, uel corrumpunt.

Tactui, inquit, dulce est, quod calefieri potest, uel qđ frigefieri. & uide quomodo Græce dixerit θερμαντὸν, calefacibile, id est quod potest calefieri, & ψυκτὸν refrigerabile, quod potest frigefieri. tunc enim est dulce, quando potest intentionem admittere: Immoderatum enim frigidum, & calidum est molestum. Recte ergo dixit, tactui dulce esse, quod calefieri potest, uel quod frigefieri, & non dixit calidum, uel frigidum. si enim hoc dixisset, extremum intellexisset calidum & frigidũ, quod tactum uoluptate non afficit, sed & ipsum cor-

rumpit. Et in his quidem est praxis, praxis, deo est gratia, quarta.

Vnusquisq; ergo sensus est subiecti sensilis et est in sensorio, quatenus est sen.soriũ & subiecti sensilis iudicat differẽtias, ut albũ quidem & nigrum uisus: dulce aũt, & amarum gustus. Similiter aũt se habet hoc & in alijs.

Postquam disseruit de quinque sensibus: & docuit, non esse alium sextum sensum, qui ab his quinque seiungatur: ne quis existimaret, ꝙ hac ratione ne communis quidem sensus est: per hæc uult ostendere, ꝙ est communis sensus. & non hoc solum, sed & ꝙ incorporeus est hic communis sensus. Ad hæc autem, & tertiũ, ꝙ sine tempore operatur, neque enim in alio tempore nouit dulce: in alio uero album: sed in eodem instanti & eo quod nunc est, cognoscit hoc quidem esse dulce, illud uero album. quarto autem dubitationem proponit aduersus communem sensum, & dubitationem falso soluit. Deinde falsam solutionem euertit. & sic deinceps dicit ueram solutionem. & talis quidem est contẽplationis apparatus. Age uero & unumquodque eorũ explicemus. Primum ergo ostendendum est esse communem sensum, hoc modo. Quoniam non solum scimus differentiam eorum, quæ sunt eiusdem generis, ut albi & nigri & fusci & flaui, & eiusmodi, sed & eorum, quæ sunt eiusdem speciei, ut albi & dulcis: quærendum est, quænam est pars animæ, quę has nouit differentias: Etsi enim mens cognoscat talem differentiam & dicat differentiam albi ad dulce: sed non per se mens dicit talem differentiam, sed sensu utens præterea instrumento. sine sensu enim non posset sensilia cognoscere. si ergo album & dulce sunt sensilia, quomodo mẽs horum posset differentiam nosse, nisi sensu, instrumẽto, usa esset? Quare non citra medium, neque per se, mens potuisset dicere horum differentiam. nec solum, quæ sunt intellectu prædita, sciunt horum differentiam, sed & canis, cum tantum uiderit, nõ etiam gustauerit, nouit gustabilia. scit itaque esse carnem gustabilem, & si non gustauerit, sed eam solum aspexerit. & lapidem nouit nõ esse gustabilem, etiam prius quam gustarit. quare non est intellectus dicere differentiam dulcis ad album, sed sensus. Et cuius igitur sensus? Vtrum unius ex quinque, uel duorum, ut uisus & gustus? Dicimus ergo, non esse unius sensus nosse talem differentiam, si enim unus sensus nouit talem differentiam, sciet ergo non solum proprium sensile, sed & alienum. sensus ergo qui nouit differentiam albi ad dulce, cognoscet non solum albũ, sed & dulce. Atqui hoc est absurdum confundere sensilia, & dicere uisum nosse qualitates gustabiles. est ergo absurdum unum ex quinque sensibus nosse differẽtias horum, quæ sunt dissimilis generis. Et ne quis dicat nõ esse necessarium nosse aliena sensilia. semel enim nouit propria, ꝙ est album: deinde ex negatione nouit, ꝙ nõ est album: & sic nouit differentiam, eo ꝙ scit non esse album. Ne quis ergo hæc dicat. Non enim diximus qd est, quod cognoscit differentiam albi ad non album, sed ad dulce. Quod enim non est album potest sic esse, & non esse calidum. nos autem diximus determinate dulce. Oportet ergo omnino nosse dulce, & ex affirmatione, ut eius differentiam ad album cognoscamus. Quare non est unus sensus qui talem nouit differentiam. sed neque duo sensus, ut uisus & gustus. Vnum enim esse oportet, quod dicat eorum differentiam. si enim non est unum, quod formas utriusque suscipiat, quomodo possit eorum diuersitatem nosse, siquidem alius quidẽ album, alius uero dulce suscipiat speciem? Nam & iudices uolunt utrasque partes audire, ut cognoscant eorũ controuersiam. si ergo unum est, quod dicit differentiã albi ad dulce: unum erit, & quod eam iudicat. Quare nec duorum quidem est sensuũ proprium horum nosse differentiam, nec alicuius alius particularis. Est ergo alius sensus præter quinque nosse differentiam albi & dulcis; & is est ergo a quinque sensibus separatus, an non? Dicimus non esse separatum. Diximus enim non esse alium a quinque separatum. est ergo communis. Ostensum est ergo esse communem sensum. & hic primum caput finitur. Secundum caput est, in quo ostendit sensum communem non esse corpus. si enim esset corpus, operaretur per partes. Omne enim corpus per partes operatur. si esset ergo corpus, nunquam in eodẽ & dulce, & album susciperet: sed in hac quidem sui parte dulce, in alia uero album. & non esset omnino, quod iudicaret. Id enim perinde esset, inquit, ut si tu hoc quidem sentires. ergo uero illud. Totus ergo, ut totus, cõmunis sensus sentit dulce & album, si autem nõ totus, ut totus apprehenderet. quomodo posset ea iudicare, si non utrunque cognosceret? si enim etiam concessero, ꝙ potest album & dulce in eadem parte suscipere: sed non itidem utique & contrarias qualitates, ut albi & nigri, calidi & frigidi. Et alioqui si esset corpus, oporteret ipsum tangentem sensilia operari. Omne enim corpus tangens agit. Atqui communis sensus non tangens sensilia agit. non est ergo corpus. & hoc est secundum caput. Tertium est caput, in quo ostendit, ꝙ sine tempore agit. Hoc autem sic ostendit. ut dicit communis sensus, sic & cognoscit. si ergo in uno instanti dicit differẽtiam dulcis & albi. & non in alio quidem instanti differentiam albi, in alio uero differẽtiam dulcis: clarum est ergo, ꝙ in uno instanti nouit differentiam dulcis, & albi. Quando enim dicit communis sensus in uno instanti, non dicit per accidens, sed per se, ut considera in exẽplo, quod dico. Nunc audiui, ꝙ Plato, postquam fuisset in Sicilia, uersatus est cum Socrate. Ecce hic quidem illud, Nunc, ad meum quidem auditum: per se est, ad Platonis autem aduentum, illud, Nunc, est per accidens, etsi enim ergo nunc audiui, nõ est absurdum diu abhinc illic fuisse. Si autem contingat prælium nunc naualẽ fieri, & in eo instanti, in quo factum est prælium nauale, in eo dixero, nunc audiui factum prælium nauale. tunc, illud, Nunc, & ad me est, nunc enim audiui & ad prælium nauale, per se est. nunc enim & illud factum est. Communis ergo sensus, in quo instanti differentiam albi ad dulce dicit, in eo ipso sentit & differentiam instantis, quod est per se & ad dicendum & ad cognoscẽdum. Quare sine tempore agit cõmunis sensus. & hoc est caput tertium. Quartum caput est, in quo dubitationem proponit. Quomodo, inquit, communis sensus contraria iudicat, ut album & nigrum, calidum uel frigidum? neque enim solum, quæ sunt diuersorum generum, sed & quæ sunt eiusdem generis. Est ergo ęquum dubitare, quomodo fiant contrariæ species circa communem sensum. Si enim esset corpus, non esset quod dubitaretur. Dici enim posset, ꝙ secundum aliam & aliam partem fiunt contraria: sed quoniam, cum sit incorporeus, est quoque indiuisibilis: dubitamus, quomodo in eodem fiant contrariæ species, etsi cum sit incorporeus, in tempore operaretur, rursus dici posset, ꝙ in alio, & alio tempore fiunt contraria: ut in hoc quidem tempore calidum, in illo uero frigidum. Sed quoniam sine

sine tempore operatur, & in ipso instanti: propterea merito dubitatur. Ex duobus itaque praecedentibus capitibus fit grauior dubitatio. Siue enim esset corpus, non esset dubium. secundum aliam enim, & aliam partem posset suscipere contraria: siue, cũ sit incorporeus, in tempore operaretur, rursus posset in alio, & alio tpe suscipere contraria. sed quoniam est incorporeus, & sine tempore operatur propterea dubitamus, quomodo suscipit contraria. si quidem simul suscipit. Haec est dubitatio, quam in cõmuni quidem sensu exercet, & agitat: conuenit autem & in alijs particularibus sensibus. hi enim magis contraria apprehendunt, quam communis sensus. sed quoniam, quae apprehendunt quidẽ particulares sensus, communis quoque apprehendit: quae autem communis, non omnino & particulares: ppterea, ut in communi, dubitationem commouet, & agitat: & sic quidem dubitauit. Deinde eam sic soluit, φ communis sensus & unus est, & multi: unus quidem subiecto, multi autem, habitudine, idem autem dicere, rõne, seu definitione. Nam a cõmuni fonte, nempe cõmuni sensu, procedunt alij sensus. Quare ipse unus quidẽ est subiecto, ratione autẽ multi. Quatenus ergo unus est, secundum hoc iudicat differentiam. Quatenus autem multi ratione, secundum hoc suscipit cõtraria. Haec est quidem falsa solutio: eam autem subuertit Aris. dicens, φ quae sunt subiecto eadem, ratione autem diuersa, cũ sunt quidem potentia, possunt contraria suscipere: cũ autem fuerint actu, non possunt suscipere contraria: ut calidum, uerbi gratia, & frigidum sunt eadem quidem subiecto: in uno enim subiecto fiunt: ratione autem diuersa, & tamen non possunt esse simul actu. Quare nec cõmunis sensus: qm̃ subiecto quidem unus est: ratione autem multi, siquidem praeter hoc potest cõtrarias sensibilium formas suscipere. sic falsa subuersa solutione deinceps illam dicit ueram solutionem. Dicit enim, φ cõmunis sensus & unus est subiecto, & multi rursus subiecto. secundum hoc enim differt haec solutio a priore solutione, φ illa quidem unum dicit cõmunem sensum subiecto, multos autem ratione. haec autem & unum, & multos ipsum dicit subiecto. Quemadmodum, ut in exẽplo orationem dicamus, considera mihi centrum, & ex eo quinque rectas emissas, & postea a se inuicem diuisas. hoc quidem centrum unum est ad propriam naturam: atqui est etiam multa: Vniuscuiusque enim finis est, qui in illo est, etiam postquam fuerint a se inuicem diuisae. Et ne dixeris, quomodo, quod est indiuisibile, unicuique attribuitur? Talis enim est incorporeorum natura. Sicut ergo animal & unum est ad naturã, & multa: totum enim ut totum est in uniuscuiusque indiuidui natura. Si ergo & unum est communis sensus, & multa: etiam si haec sint contraria. Et haec quidem dicuntur per dictionis connexum. Sed quoniam haec est paulo magis logica traditio: age paulo magis naturalem excogitemus. haec est autem. Cõmunis sensus & ipse quidem est incorporeus: est autem in subiecto corporeo: ei enim subiectum est corpus spiritale: species itaq; sensilium, etiam si sint contrariae, in ipso spiritali fiunt, secundum aliam, & aliam eius partem. Deinceps hęc facultas affectiones, quae sunt in spiritu, iudicat. & sic obiectum dissoluimus: nec dicimus in indiuisibili fieri contrarias species, sed in diuisibili, id est in spiritali, secundum aliam & aliam eius partem. Dic autem & aliud, φ materialiter quidem contraria simul non apprehendit, sed iudicatiue, simul: quoniam simul iudicat contraria. Sed si animaduerteris, ne iudicatiue quidem. In libro enim perihermenias dictum est, φ contrariae sunt opiniones, non quae dicunt contraria de cõtrarijs, ut φ album quidem disgregat, nigrum uero congregat: sed quae de eodem contraria dicunt, ut φ album & disgregat, & congregat. Hae sunt ergo contrariae opiniones. Si ergo cõmunis sensus dicit, φ album quidem disgregat, nigrum uero congregat: nihil patietur, eo φ ipse contraria iudicauit: & ambo uere, & non de eodem cõtraria enunciauit. Quare nec iudicatiue cõtraria apprehendit. Quae est ergo ante hanc solutio, recte habet. Vide aũt, φ qui Platonem reprehendit, ppea φ naturam mathematice tractauit, ipse per mathematica naturalia dissoluit. ecce. n. dixit puncti solutionem. Ad quod dicimus, φ non propterea, φ ex mathematicis dissoluantur naturalia, ipsum reprehendit: sed quod naturales magnitudines ex mathematicis constituit. His dictis, quoniam idem dicit imaginationem, & cõmunem sensum, de imaginatione tractat, & ad doctrinam de rationali anima se conuertit, ut ostendat, quod haec est, quae primum mouet, & non irrationalis. Et in his est contemplatio.

Vnusquisque ergo sensus est subiecti sensilis, qui est in sensorio, quatenus est sensoriũ, & iudicat differentias subiecti sensilis: ut album quidẽ, & nigrum: ut sucus dulce aũt & amarum gustus. similiter autem habet hoc & in alijs.

Vnusquisque inquit sensus propria sensilia apprehendit, in suo sensorio existens, quando habet secundũ naturam sensorium. Sensorium autem dicit, uel spiritũ, uel testaceum. Sensus ergo, qui est in sensorio, ipse nouit, quae sunt eiusdem generis. Hinc apte & ingeniose ad sensum communem ingreditur. Si enim unusquisq; sensus nouit propria, quae sunt eiusdem generis, contraria: sunt autem contraria diuersi generis, quae communis sensus nouit, est ergo cõmunis sensus. & Plato etiã ante Aristotelem appellat communem sensum, ubi dicit: Si enim non est, sumus similes ijs, qui sunt in durio equo, in quibus non est communis sensus, qui est in durio equo.

Quoniam autem & album, & dulce, & unumquodq; sensilium, ad unumquodq; iudicamus, & sentimus φ differt. necesse est utique sensu sunt enim sensilia.

Necesse est, inquit, quae sunt diuersi generis, sensu aliquo cognoscere: quandoquidem sensilia apprehẽdit. Sensilia autem ad sensuum relationem dicunt: utpote quia ratio non apprehendit sensilia. Quare ex hoc nihil ostendit. sed nos hoc pulchre ex irrationabilibus ostẽdimus non esse rationalis. nam & canis iudicat differentiam dulcis & albi: siquidem non quoduis album aggreditur neq; enim lapidem, sed id tantum, quod est succulentum.

Quo sit ut apertum quoque sit, carnem non esse ultimum sensorium. Necesse. n. esset ipsum tangens iudicare, quod iudicat. neq; uero separatim cõtingit iudicare id, quod iudicat, φ dulce est aliud ab albo: sed oportet uno aliquo esse utraq; manifesta. Sic. n. habet, ut si hoc quidẽ ego, tu uero illud sentis, apertum fuerit, φ sunt a se inuicem alia.

Hic est secundum caput & nota, φ corpus carnẽ uocauit, & sensum sensorium. Cum oporteret autem eũ dicere, ultimum sensum non esse corpus, dixit ipse, ultimum sensorium nõ esse carnem. Vltimum aũt sensum hodie oportet cõmunem sensum. eo φ sensus in eum terminantur, & qui sunt in ipsis typi. postquam omnia transierint, ad ipsum ueniunt. Si autem esset corpus,

inquit, cōis sensus. necesse esset, inquit, ipsum tangentē, sensilia ea iudicare. non separatim in alia, & alia parte sentire corporis, cuius est. Erit. n. ut si hoc quidē ego, tu uero illud senseris. Si. n. non una est facultas, q̄ iudicat album & dulce, perinde est, ut si duo diuersa sentientes, diuersa ea dicerent: quorum uterq; non nouit aliquid, quod alter sensit.

Oportet aūt unum dicere, q alterum: alterū. n. dulce ab albo. Dicit. ergo idem. Quare ut dicit, sic intelligit, & sentit. Quod itaq; separatis separata iudicari nequeant, apertum.

Vnū, inquit, sensum dicere oportet, q aliud est dulce ab albo, & albū a dulci. Idem. n. dicit, & non oportet corpus esse separatum, quod dicit. Quare ut dicit, sic & intelligit, & sentit. Intelligit dicit, pro eo quod est, imaginatur.

Quod aūt nihil separato est tpe, hinc. Sicut. n. idem dicit, alterū esse id, quod bonum & quod malum: sic & quando alterum dicit alterum, & alterum: non secundū accidens illud, quando. Dico aūt, ut nunc, dico alterum: non aūt, nunc alterum: Sed sic dicit & nūc, & quod nunc. ergo simul.

Hoc tertium caput contemplationis dr. s. quod sine tpe cōmunis sensus operatur. Sicut enim, inquit, unus est incorporeus sensus, qui dicit, bonum differre a malo: ergo quando malum dicit differre a bono, in eodem tempore, quod primum, dicit. nunc enim dicit utrunq; & nunc, prout proprie est, nunc, & non secundum accidens, ut quando. quod olim factum est, nunc dicit fieri ut quoniam nunc audiui, nunc Troiana facta sunt. Dicitur etiam proprie, nunc, quādo, quod nunc fit, nūc uidero. Sicut, inquit, & communis sensus nunc dicit discrimen, prout proprie, nunc est. quando enim sentit, discernit. nam circa id, quod abest, operari est imaginationis.

Quare inseparabile, & in inseparabili tempore.

Hæc est duorum capitum cōis conclusio. Dicit. n. quod si simul in eodem instanti discernit & dulce ab albo, & alterum i. album a dulci. s. & a corpore est inseparabilis, & in inseparabili tempore operatur, idest sine tempore.

Atqui fieri non potest, ut contrarijs motibus idem simul moueatur, quatenus est indiuisibile, & in indiuisibili tempore. Si. n. dulce. sic monet sensum, uel intelligentiam: amarū autem contrario modo: & album alterο.

Hic est quartum caput contēplationis, in quo a dubitatione incipit, & dicit: si est incorporeus cōis sensus, & sine tpe operatur: quō simul potest contraria apprehendere? Si esset enim corpus, posset secundū aliud, & aliud, & album, & nigrum apprehendere. Intelligentiam autem uel imaginationem, uel intellectus operationem dicit.

Nunquid ergo simul quidem & numero indiuisibile, & tempore inseparabile, quod indicat: eo autem, q est, separatum? est quidē utiq; ut diuisibile diuisa sentiat: & est, ut quatenus indiuisibile. in eo. n: q est quidem, diuisibile: loco uero & tempore, & numero indiuisibile.

Hic est falsa dubōnis solō, numero aūt unum, & tpe inseparabilem dicit. i. unum quidem subiecto, rōne aūt seu definitione multos. Pro eo aūt, quod est, definitiōe, dixit, in eo, qđ est, multos. Quatenus ergo est multa, cōtraria suscipit: quatenus aūt est unum, ea iudicat. Rōne enim est diuisibile. i. multa. quod. n. diuiditur, fit multa. quod subiecto aūt est indiuisibile, & unum est. quod subiectum declarare uolēs dixit, Numero autem, & loco indiuisibile.

An fieri non potest? potentia. n. idem diuisibile & indiuisibile, & contraria: eo aūt q sit non: sed q agat, diuisibile. nec fieri pōt, ut sit simul album, & nigrum. Quare nec eorum formæ patiantur, si tale est sensus, & intelligentia.

Hic est subuersio falsæ solutionis dubitationis. Potētia enim, inquit, idem potest suscipere contra indiuisibilia. Eo autem, quod sit, non: pro eo quod est, actu autē non potest suscipere contraria. inter agendum enim diuiditur. Agente enim, uerbi gratia, albo & nigro diuiditur subiectum, & diuellitur, & non manet indiuisibile.

Sed sicut, quem punctum quidā uocāt, quatenus unus, & quatenus duo, ea est etiam rōne diuisibilis. Quatenus ergo indiuisibile, unum est, quod iudicat, & simul. Quatenus aūt est diuisibile, non unum. bis. n. eodem simul signo utitur. Quatenus ergo duobus utitur, sine duo indicat, & sunt separata, ut separatorum. Quatenus autem unum, uno & simul.

Hic est secunda solutio, quod sicut punctus & unus est, ut punctus: & duo, & multi, quatenus in rectas terminatur: & ut multa, separatus est: sic & sensus, quatenus est ut punctus id quod sentit, & simul quatenus cum sensilibus congreditur, ut punctus cum rectis, & duo, & multa iudicat: quatenus autem est unum, simul, & sine tempore apprehendit.

De principio ergo, quatenus esse dicimus animal sensitiuū, hoc sit modo definitum.

Non quod multa habeat principia animal, ppea dixit Arist. de illo dico principio, de quo dicimus animal sentire: sed quod unum est & multa, ut ait Plutarchus. & in his praxis, & prima sectio, Dei gra, implet: praxis, Dei gratia, quinta.

Quoniam autem duabus differentijs animā maxime definiūt, & motu secundum locum, & eo, quod est intelligere, iudicare, & sentire.

Qm̄ repentina & subita mutatio, & in orone, & in re agenda mala est, ppea non statim ab irrationali ad rationalem procedit, sed prius quandam dicit driam cognitiuarum irrationalis, & rationalis. Deinde & imaginationem discernit a cognitione rationis, & in medio discernit imaginationē a particularibus sensibus, ipsam irrationalem a seipsa discernens: quod quidem eius nō erat institutum, & dicit, quod imaginatio nec sensus est, nec opinio, nec ex utrisq; constat. Priusquam aūt ea discernat, uolens augere discrimen, ea in quibus inter se conueniant, dicit. Hoc. n. inquit, cōe habent cognitiones irrationalis, & rationalis, quod ambarum sunt iudicia. & in hoc quidem conueniunt. Porro & in eo etiā, quod antiqui confuderint. cognitiuas facultates rōnalis, & irrationalis. Sensuum. n. operationes intelligentiā appellarunt, & nomen irrōnalis operationis nomine rationalis operationis uocarunt, sensum, & imaginationem appellantes intelligentiam. Hoc aūt fecit Empedocles cum dicit,

Nanq; homini certe ad præsens prudentia crescit.

Ex hac. n. snīa rōcinatione colligimus, eum prudentiā & intelligentiam dicere ex sensilib. Talis est aūt sylls. Sensus sensilia apprehendit: quod sensilia apprehēdit, pñtia apprehendit: Sensus ergo pñtia apprehēdit. sic una figura collectum est, sensum esse, qui pñtia apprehēdit, quem ipse græce μῆτιν. i. prudentiam seu cōsilium appellauit. Confudit itaq; nomina, sensum intellectū appellans. Aliqui uero dicunt, eum intellectum non appellasse μῆτιν, quod est, prudentiam seu consilium,

sed

sed διάνοιαν.i.cogitationem, quæ est media inter intellectum, & sensum. Ad præsens enim inquit, cogitatio operatur. Illud enim ἀέξεται, græce. i. augetur, uel crescit, pro operatur accepit. Et recte dicit, augetur. Actus.n. & operatio auget potentiam, sicut & contra quies lædit. Motus enim firmum & ualidum reddit. Si ergo circa præsentia dicit cogitationem operari, pñs aũt sensus nouit: idem est ergo sensus, & cogitatio. Male aũt hoc accipit. neq.n. circa pñs sensus solum operatur, sed & cogitatio. Immo & ipsa magis, siquidem sensus quidẽ habet extra sensile: cogitatio autem intus proprium negotium, & quando uult ipsum aggreditur. Sic etiam si dixerit cogitationem circa præsens agere, ipsam sensum non fecit. Idem est autem dicere, etsi sensum dicat intellectum. Et hæc est prima sententia ab Empedocle sumpta, quam nunc ad rem non facere ostendimus. Affert & aliam Empedoclis sniam; quæ re uera ad rem pertinet. Empedocles.n. somniorum dñas dicens, ait ex diurnis actibus fieri nocturnas imaginationes. Hanc autem imaginationem, φρόνησις, id est, prudentiam, appellat, cum dicit.

Vnde ijs perpetuo quoq; adest aliena uidere.

Videre autem græce est φρονεῖν, quod sapere, puidere, & animo concipere signat. Sic ergo aperte inquit, irrationalis cognitionem, imaginationem dico, prudentiã appellat, & non solum Empedocles, sed & Homerus ipse inquit

Terrenorum hominum intellectus talis habet,
Ad qualem ipse diem deducit Iuppiter almus.

Intellm.n. nunc dicit sensum. Diem aũt sensile. Talis est ergo sensus, q̃le est sensile. Ecce ergo inqt, & Homerus sensum mentẽ appellat. & hinc noim turba, & confusio facta est. Nos aũt pro Homero dicimus. O Arist. male intellexisti distichon. Intellm.n. mentem dicit. Diẽ aũt non sensile, sed fortunam, seu fatũ. Hæc est ergo horum uersuum snia. Talis est mens hoim, qualis & eorum fortuna. Et est hoc distichon simile illi tragico quod dicit

Fortuna nobis prout est, est & ingenium.
Nam quispiam cum pauper est, moribus est modestus:
Sed postquam diues euaserit, sit flagitiosus, & nequam.

Hoc autem non in quolibet homine conuenit, ut put fortuna est, sit mens, & ingenium, sed in solis socordib. & intemperantibus, & qui uitam materialem habent. Vnde Poeta non solum dixit, Hominum, & tacuit, sed addidit, Terrenorũ, crassam, & materialẽ uitam ex hoc nobis demõstrans. Qui aũt non materialiter uiuunt: nõ ita conuertunt. Quare Homeri snia nõ confudit noia. Nõnulli aũt & Empedoclẽ defendentes pro eo rñderunt, ꝙ nõ solũ ex reliquijs sensuũ fiunt somnia, sed ex alijs. Tres.n. horum sunt causæ, & quod dictum est, qñ imaginatio ex sensibus facit somnia. Atqui & rõnalis anima est somniorum causa, quando quærens inuenerit, & diuina illuminatio, quando futura prædicimus. Si ergo dicit:

Vnde ijs perpetuo quoq; adest aliena uidere.

Tanquam ad somnia respexit, quæ sunt ex rationali anima. Fit autem mens aliena in somnis, eo ꝙ noctu quidem apertiores, & uiuidiores sunt naturales facultates: rationalis autem hebes & obtusa redditur: ipsã aũt magis interdiu operatur. Reprehendit rursus Aristoteles Empedoclem non solum ꝙ nomina confuderit, sed ẽt, ꝙ cum dixerit, simile simili cognosci, de cognitione quidem dixit, de deceptione uero nõ dixit. Atqui de deceptione magis q̃ de scientia dicere oportebat: eo ꝙ plus decipimur, q̃ cognoscimus. Huius autem causa est generatio, & quæ est in materia, animæ hebetudo. Sicut enĩ eorum, qui in loco pestilenti habitant, plures ęgrotant, quam sani sunt: sic & in animalibus, quæ sunt in generatione, plus ualet auctoritate ignorantia, quam cognitio. Quoniam ergo magis decipimur: oportebat eum amplius de deceptione differere. Neq;.n. Empedocles existimas non esse deceptionem. ea enim opinio, quæ dicit non esse deceptionem, est a Platone confutata. Si ergo non opinatur esse deceptionem: confutetur rationibus, quæ sunt in Protagora. Si autem opinatur, cur eius causam non dixit? nisi forte colligemus, ꝙ si cognitio est eius, quod est simile, cognitio: deceptio ergo est eius, quod dissimile, at tactus, & per oppositum uoluit oppositum subaudiri. Et hoc quidem ipsi colligitur. nos autem non concedimus scientiam esse similis cognitionem, per syllogismum hoc euertentes. Si contraria una scientia nouit: Contraria autem sunt dissimilia. Nõ ergo simile simili cognoscitur. Ecce.n. scientia unã est? & duo contraria nouit. Si ergo uni contrariorum est similis scientia, alij ergo non est similis, et si ipsum cognoscat. Quare non simile simili cognoscitur o Empedocles. Si ergo cognitio non est eius, quod est simile, at tactus, nec deceptio eius, quod est dissimile, at tactus est. Et hæc quidem aduersus Empedoclem. Deinceps autẽ differentiam cognitiuarum facultatum irrationalis, qđ est sensus, & imaginationis, ad cognitiuas animæ rationalis tradit. & primum quidem dicit differẽtiam sensus ad intellectum: quoniam multa habent inter se cõmunia. Hæ enim solæ ex irrationalis, & rationalis animæ facultatibus se rebus indiuisibiliter applicant. Nam & sensus sine tempore apprehendit propria sensilia, ut paulo superius ostensum est, & intellectus similiter sine tempore operatur. Quoniam ergo multa habent inter se communia: eorum itaque primum differentiam dicit. Differt ergo intellectus a sensu: quod sensus quidem est in omnibus animalibus. Intellectus autem non in omnibus, sed in solo est homine: sic ergo differt intellectus a sensu. Deinde dicit differentiam sensus, & cogitationis, quæ græce διάνοια, quasi permeãs, dicitur. Dicit enim sensum quidem non cito decipi: cogitatio autem celeriter decipitur. Cito autem decipitur cogitatio propter duas causas, uel ꝙ sensus quidem circa res apertas, & manifestas uersatur: cogitatio autem occultas. Vel ꝙ sensus quidem sine tempore, & ut semel dicam, prima applicatione, & primo impetu se rebus applicat. Cogitatio autem per intermedias propositiones. & conclusiones, ex quibus solet deceptio fieri. Sola est enim cogitatio, quæ ratiocinatur. unde & decipitur. Et hæ sunt duæ rationes per quas cogitatio decipitur. Vel sensus ergo a cogitatione differt hac ratione, uel ꝙ sensus quidem inest omnibus animalibus: cogitatio autem ijs, quæ habent rationem. Deinde post hoc dicit differentiam imaginationis a sensu, & cogitatione, & dicit, quod ab ijs, differt imaginatio, quatenus est media inter sensum & cogitationem. incipit enim a sensu. Principium enim dat sensus imaginationi. illa autem dat rursus cogitationi principium. Sine imaginatione enim non potest cogitatio operari. Et in hoc quidem differt imaginatio a sensu & cogitatione. Deinde post hæc dicit opinionis, & imaginationis differentiam, quod imaginari quidem, quod uolumus, possumus: nam & trium cubitorum &

uiginti cubitorum, hominem imaginamur, & possumus etiam fingere hircoceruum, & hippocentaurum: opinari autem quæ uolumus, nõ possumus. Quod .n. bis duo decem, dicere quidem possumus: opinari non possumus. & de igne quidem dicere, ꝙ non calefacit, possumus: hoc aũt opinari non possumus. Quare in nobis quidem est imaginatio: opinio aũt non est in nobis. Si aũt uerum dicere oportet, nec omnis quidẽ imaginatio est in nobis. Quæ .n. fit inter dormiendũ, non est in nobis. non enim quæ uolumus in somnis imaginamur. & qui dico eam, quæ fit inter dormiendum? Sed nec omnis quidem quæ fit inter uigilandum. Qñ .n. quæ sunt, ut quæ sint, imaginor, non possum, nisi ut se habent, imaginari. ut si Socratem imaginari proponamus, non possum eũ imaginari urbanum & album. & comatum: sed caluũ, & nigrũ, & uentre prominente. Quare hæc est exacta omnino dřia, ꝙ opinio quidem est in nobis: imaginatio autem est in nobis quodãmodo. Hæc est quidẽ prima dřia. Dico autem & talem secundam hmõi dřiam. Bellum .n. imaginantes nunquam timemus, sed sit sumus, ut si ipsum in pictura contemplemur: bellum aũt opinantes statim quoque timemus. Et hæc est secunda dřia: ad quam sic est dubitationem mouere. Quid ais? terribilia imaginantes non pertimescimus? Atqui etiam equus, qui non habet opinionem, si erectum flagellum uiderit, ostendet se formidabilium imaginatione terreri. Hæc est quidem dubitatio, ad quam dicemus, esse assensionem quæ per se quidem inest opinioni, & est opinionis sub a, sed ea quoq; imaginationi accidere. Qñ ergo terribilia opinatus assensero, formido: & rursus qñ terribilia imaginatus assensero, pertimesco. Ergo & equus ab imaginatione terretur, pp assensionem. nisi .n. facta fuerit assensio, non formidat. Qm̃ ergo hæc dicta sunt, in ijs, deo est gratia, contemplatio impletur. Quoniam autem duabus differentijs animam maxime definiunt, & motu secundum locum, & eo, quod est intelligere, iudicare, & sentire. Alexander existimat frustra esse, illud, qm̃. Neq; enim habet causæ redditionẽ. Plutarchus uero ait inferius esse redditionem, quando dicit, Quod ergo non est idem sentire, & sapere seu intelligete. Et hęc est totius huius contextus sententia. Quoniam duabus differentijs animam definiunt antiq, & motu secundum locum, & eo, quod est intelligere, sapere, & iudicare, & intelligere, & sentire unum & idem existimant. quod autem non est idem sapere, seu intelligere, & sentire, ex hoc est apertum. Hoc autem fecit Aristoteles, ut errorem nominium refelleret Homeri & Empedoclis. Sciẽdum autem, ꝙ illud, iudicare, ut cõius accepit, ut quod de rationali, & irrationali dicatur. Intelligere autem de sola dixit rationali. Sentire uero de sola irrationali.

Videtur aũt intelligere & sapere, sicut sentire, aliquid esse. In utrisque .n. his anima & iudicat, & discernit ea, quæ sunt. Et antiqui quidem sapere, seu intelligere, & sentire idem esse dicũt. sicut & Empedocles dixit,

Nanque homini certe ad præsens sapientia crescit.

Et alibi.

Vnde ijs perpetuo quoq; adest aliena uidere.

Græce φρονεῖς .i. sapere, seu mente agitare. idem quod hæc uult et illud Homeri,

Terrenorum hominum intellectus talis habetur,

Ad qualem ipse diem deducit Iuppiter almus.

Omnes .n. hi intelligere corporeum, sicut & sentire, existimabant: & sentire, & mente concipere simile simili: sicut & in ijs, quæ a principio diximus, definiuimus. Atqui oportebat et eos simul dicere de eo, quod est deceptum esse. est .n. animalibus magis proprium, et plus temporis in his anima perseuerat: Quare necesse est, uel sicut nonnulli dicunt, omnia, quæ apparent, esse uera: uel dissimilis contactum esse deceptionẽ, hoc est .n. contrarium ei, quod est, simili simile cognoscere. Videtur autem & deceptio, & scientia contrariorum esse eadem.

Per hæc, quæ in præsentia dixit, causam erroris antiquorum persequitur Aristoteles, uidelicet qua ratione factum est, ut aberrauerint. Ait enim ꝙ quoniam cõmune est sensui cum reliqua omni cognitione iudicium, propterea omnia idem existimabant. & hoc fuit eis erroris causa, ut in principio definimus. Dictum est enim ꝙ simili fit cognitio, ubi diximus. Nam terram terra cõspeximus, & cætera Empedoclis uerba. Hic autem aliud Empedoclis reprehendit. Ait enim eum idem facere tactum, ꝙ cogitationem similis enim contactu dicit fieri intelligentiam. Contactu autem solus tactus apprehendit. Itaque tactum intelligentiam appellauit. Aristoteli autem dici potest, contactum esse, æquiuocum etiã in ipsis sensibus. Alius enim est cõtactus tactus, & alius uisus. Esto ergo esse etiam alium intelligentiæ contactu & non colligi idem esse intelligentiam quod tactũ, uel dissimilis attactum esse deceptionem: sicut inquit similis contactus est cognitio, sic dissimilis contactus est deceptio. ut contactum accipias non omnino pro eo, quod est, tangere: est enim æquiuocus, ut diximus. si ergo ita est inquit, & scis quid est cognitio: habes etiam, quid est deceptio. Vna est enim contrariorum cognitio. Non uulgaris autem quædam dubitatio nos excipit. si enim contactu est eius, quod est simile, cognitio, una est autem contrariorum cognitio, erit ergo simul sensus oppositis assimilatus; quod est absurdum. nam assimilatus operatur. simul autem contraria apprehendit: sed non est absurdum, assimilari contrarijs secundum iudicium. si enim aer, cum sit inanimatus, simul contraria discernit: quomodo non est absurdum animatum sensum non simul contraria discernere?

Quod itaq; non est idẽ sentire, & sapere, seu prudentẽ esse, patet. Illud enim adest omnibus, hoc uero paucis animalibus.

Ecce redditionem eius, quod est superius. Quoniam autem duabus differentijs definitur anima, & motu, & in intelligendo. Quod itaque non est idem cognitio animæ, & sensus, hinc apertum. Illud autem, Itaque pp multa, quæ interiecta sunt, positum est. solebant enim antiqui in longis redditionibus addere illud, itaque. Vide autem, ꝙ contemplatiuam mentem hoc in loco abusiue, φρονεῖν, id est sapere seu prudentem esse, dixit. hoc est enim eius, qui est potentia, intellectus. Qm̃ ergo quibusdam dictionibus utitur, alicubi quidem proprie, alibi uero abusiue: age per diuisionem dictionis asperitatem explanemus. Cognitio ergo uel circa ea, quę extra sunt, uersatur, & facit sensum, uel circa ea, quæ intus sunt, & facit communiorem intelligentiam. Recte autem dixit communiorem, nam & imaginatio circa ea, quæ sunt intus, operatur, quæ mens etiam passiua appellatur. sed operatio, quæ fit circa ea, quæ intus sunt, uel circa uniuersale quid uersatur, uel circa particulare. Et si quidem circa particulare, facit imaginationem: si autem circa uľe, facit eum, qui est proprie, intellectum. sed ea, quæ est circa uniuersalia, cognitio, uel melior est, q̃ ut fiat per ratiocinationem, & facit intellectum contemplatiuum, qui est secundum habitũ, & operationẽ:

Vel

Vel secundum ratiocinationem operatur, & facit eam, quæ græce proprie *διάνοια*, Latine cogitatio dicitur, & cõiorem existimationem. existimatio .n. & de cogitatione, & de opinione dicitur. si autem deterius operabitur, quam secundum ratiocinationem, facit opinionẽ proprie, & existimationem. Dianœa autem, seu cogitatio uel circa contẽplabilia uersat, & facit scientiã, uel circa agenda, & si consilio quidem agenda indigeant, facit *φρόνησιν* i. sapientiam, uel potius prudentiam, si uero cõsilio agenda non indigent, facit artes. Artifex .n. quatenus quidẽ artifex, non consultat, sed quatenus hõ. Ex diuisione ergo apertũ est, q hic abusiue contemplatiuũ intellectum, *φρονεῖν* i. sapere, uel potius prudentem esse, appellauit. In hoc autem loco discernit intellectum, qui est actu, a sensu, q sensus quidem inest omni animali. est .n. substantia aïata sensilis, oẽ animal. Intellẽ uero non omni animali inest. sed, & quibus inest, nõ semper secũdum actum inest, etiamsi insit secundũ habitũ. Cuilibet .n. ualde expetendũ fuerit, si uel in senectute illi sapientia accesserit.

Sed neque intelligere, in quo est, quod recte, & quod non recte. Quod enim recte, prudentia, & scientia, & uera opinio. Quod autem non recte, horum contraria. nec hoc quidem idem est quod sentire. Sensus enim propriorum semper uerus, & omnibus inest animalibus, Cogitare autem contingit etiam falso, & nulli inest, cui non est ratio.

Ne intellectus quidem potentia inquit idem est qđ sensus. Volens autem dicere quis est potentia intellectus, in quo est inquit q recte, & quod non recte. Hic autem dicit differentiam cogitationis, & sensus. Intellectum enim potẽtia cogitationem appellat. In ea enim consideratur, quod est rectum, & non rectum. Qui enim actu est intellectus, semper recte intelligit. Vel enim attigit, uel non attigit. Quare aberrare non potest. Qui autem est potentia intellectus, id est cogitatio, aliquando quidem recte, aliquando uero non recte. aliquando enim uerum dicit, aliquando uero falsum. Discernit autem intellectum, qui est potentia, seu cogitationem a sensu q sensus quidem oĩno uerus sit, ppriis eius seruatis circunstantiis, ut si sit cõmoderatũ interuallum, & a uitio & perturbatione sit remota affectio. Cogitatio aũt, ut in uniuersum quidem, fallitur, qm est in regione deceptionis. Nec existima ex eo, q sensus sit cogitatione ueracior, eũ quoq; iam esse præstantiorem. Per sensus .n. cogitatio eis connexa fallitur. certe quando a sensus seiuncta & separata fuerit, syllogismum facit demõstratiuum, & fit, iuxta Poetam, Prudens, & multi consilii, qui sic dicit,

Sed post q est pannis prudens exutus Vlysses.

Hoc autem esse anceps & dubium ne existimaueris, q si sensus quidem per se est, est uerax. cogitationi autem connexus, ut ipsa fallatur, causa est. hoc enim fit, quoniam quando per se quidem operatur, circa particularia uersatur, & est uerax. Quando autem fuerit cogitationi connexus, quæ circa uniuersalia operatur, facit, ut ea ex uniuersalibus reddat indiuidua. Vnde fit deceptio. Semper enim meliora deteriorum præsentia adulterantur. Deteriora autem non adulterantur a melioribus. Quod recte quidem, prudentia, & scientia, & uera opinio. Quod autem non recte, his contraria. Qm dixit, q qui est potentia intellectus, & recte sapit, & nõ recte: dicit rectũ esse propria, prudentiam, scientiam, ueram opinionem: non recti autem imprudentia seu stultitiam, inscitiam: falsam opinionem. Et per prudentiã quidem, quod intellectus rectum est, abusiue declarauit, ut dictum est: per scientiam autem quod cogitationis rectum est. alterum autem scilicet de opinione dictum est. Neque hoc quidem idem est, quod sentire. Quoniam cogitationem diuisit in id, quod est recte cogitare, & non recte, dicit deinceps sensus differentiam ad utrunque.

Imaginatio .n. aliud & a sensu, & cogitatione: & ipsa non fit sine sensu, & sine ea non est existimatio.

Qui sibi uult coniunctio, enim? Est ut ad dubitationem, ut si quis dubitet, si sensus differt ab intellectu, idẽ est ergo, quod imaginatio. & ideo soluens dicit, q imaginatio est alia, quam sensus & cogitatio. Hic autem dicit differentiam imaginationis a sensu, & cogitatione, quæ & ipsa non fit sine sensu, & sine ea inquit cognitione non est existimatio. Dictum est enim quod existimatio de scientia, & prudentia, & opinione dicitur. Quidam autem interpretes dicunt neutrum esse uerum: est enim & sine sensu imaginatio hircocerui. sed dixi, quod si circa sensilia est imaginatio, non est sine sensu. At qui est & opinio, quam dixit sine imaginatione existimare posse, ut est de diuinis opinio. Adde ergo, q opinio, quæ est circa ea, quæ sunt ex sensilibus, uel particularibus, imaginatione opus habet. Et uide, q hinc habet imaginationem non esse idem, quod est opinio, & sensus, sed est media, a sensu suscipiens, & tradens opinioni: medium autem differt ab extremis: non quod idem sit imaginatio, & opinio, & sensus.

Quod autem non est eadem imaginatio, & existimatio, aperta est hæc. n. affectio est in nobis, quando uolumus. est enim ante oculos facere.

Opinionem existimationem appellat: intelligentiam autem imaginationem. Dicit ergo differentiam opinionis, & imaginationis, quod imaginari quidem est in nostra potestate: opinari autem non est. Vnde de falsa quidem imaginari possumus: opinari non possumus. Bis enim duo quinque imaginari quidem licet: opinari autem non licet, nisi per dissimulationem, ubi licet dicere:

Lingua iurauit, mente iniurata tamen.

Quæ .n. circa dissimulationem quis opinatur, ut uera tenet: & non nisi ratione subuertitur. Quo quidem in loco apte dicitur:

Me ratio suasit pharmacum quod optimũ est.

Dubitant aũt nonnulli dicentes, Quid igitur, an non sæpe in uisis, & phantasmatis, uel nolentes incidimus. non dicit, q imaginari est in nostra potestate: sed, q in nostra est potestate imaginari, quando uolumus. & aliud est in nobis imaginari, quando uolumus: non est autẽ in nobis & quando non uolumus. si ergo non est in nobis, quando non uolumus, imaginamur ergo & quando uolumus.

Possunt .n., qui inter bonæ memoriæ præditos collocantur, & qui memoriæ gratia faciunt imagines.

Bona memoria præditos dicit, qui ex sensilib. typos accipiunt, qui etiã sunt ueraces, imaginum sũt factores, qui aliquid effingunt, qui etiam meminint. Imaginatio ergo habet proportionem & conuenientiam cum imaginum factoribus: opinio uero cum bona memoria præditis. Ante oculos autem dicit, pro eo quod est, in promptu, uel ad manum.

Opinari autem non in nobis. necesse est enim esse falsum uel uerum.

In opinione, inquit, uel falsum oñditur, uel uerum. Imaginatio autem etiam falsum habet, ut uerum.

Præterea aũt quando opinati quidem fuerimus graue quidpiã, uel terribile, una protinus afficimur. Similiter & si quid sit, quod audaciam, & confidentiam excitet. Secundũ imaginationem aũt similiter non habemus, ut qui contẽplantur in pictura horrenda, et quæ audaciam excitant.

Hic est differentia opinionis & imaginationis quod in opinione quidem protinus timemus, si quid terribile opinati fuerimus. In imaginatione autem inquit, similiter habemus. id est nec timemus, nec perturbamur: sed sicut nuper, sic & tunc non habemus, nihil immutati.

Sunt autem & ipsius existimationis differentiæ, scientia, & opinio, & prudentia, & horum contraria. de quorum differentia alia erit oratio.

Existimationem nunc cõius rõnalem animam dixit. Habet aũt ea, inquit, dĩias, quas postea dicemus: non ꝙ eas in alio uelit tractatu dicere: sed, ꝙ talem dĩiam inferius est dicturus. Nunc aũt, inquit, oportet discernere imaginationem ab opinione, & sensu. & iam quidẽ ab opinione discreta est, oportet aũt eam a sensu quoq; discernere. Hoc aũt tractat ea, quæ deinceps sequit, contemplatio, si Deo placuerit. & in his est praxis: praxis, inquam, sexta.

De eo autem, quod est intelligere, quoniam aliud est quam sentire. eius autem hoc quidem imaginatio esse uidetur: illud uero existimatio: postquam de imaginatione definimus, iam de altero discendum est.

Qm̃ per ea, quæ præcesserunt, discreuit Aristoteles imaginationem ab opinione: uult nunc ipsam imaginationem etiam a sensu discernere. Vnde & dubitare est operæprecium. si enim tertij libri scopus erat, de rationali anima disserere: & si irrationalis animæ facultatũ omnino meminit, earum propterea meminit, ut eas a rationalibus discerneret; quõ nunc eas non a rationalibus discernit, sed ipsas discernit a seipsis? Imaginationem enim nunc a sensu discernit, cum ambæ sint irrationalis facultates, & hæc est quidem dubitatio. Dicimus autem, ꝙ hoc fecit, ut sit perfecta oratio, ne quid intactũ dimittat: uel quia deinceps est discreturus imaginationem ab opinione simul, & sensu. Quoniam ergo non erat futura aperta distinctio imaginationis ab opinione, & sensu, simul facta, nisi ea prius seorsum discreuisset; propterea cum prius a sola opinione imaginationem discreuisset, uult nunc eam quoque a sensibus discernere; ut deinceps sit aperta imaginationis discretio, quando eam ab opinione, & sensu cõmuniter discernit. sex ergo rationibus discernit imaginationem a sensu: quarum hæc est prima. si idem esset imaginatio, & sensus: quoniam, quando somniamus, imaginamur, oporteret nos tunc quoque sentire. Atqui non sentimus. non est ergo idem imaginatio, & sensus. Quid em̃ dicis, ꝙ sensus, qui est potentia, sunt omnia? sed actu quidam sunt somnia. Quando autem potentia est sensus, quiescit, & non agit. sed neque sunt eius sensus qui est actu. In somnis enim omnis sensus quiescit, Hoc est primum discrimen. Secundum autem discrimen a recenter natis infantibus assumptum est. Videmus enim, ꝙ in lucem nuper editi infantes secundum sensum quidẽ agunt; sensus.n. nobis inest: secundum imaginationem aũt non agunt. si ergo in lucẽ nuper editi infantes, secũdum sensum quidẽ agunt: secũdũ imaginationẽ autẽ non agunt: Differt ergo sensus ab imaginatione. Et unde nam clarũ erit, ꝙ nuper nati infantes nõ operant secũdum imaginationẽ? Eo ꝙ in principio cuiussuis ubera sugunt, etiãsi sint bouis, uel cuiussuis alius: postea aũt matris tm̃. hoc autem non fieret, nisi ꝙ typos materni uberis a principio non reponunt, sed postea. Et nõ solum ex hoc ostenditur propositum: sed & ꝙ, cum iampridem igni assueuerint, & usti sint, ad ignem rursus accedunt. Hoc autem fit, eo, ꝙ non agat imaginatio. si enim ageret, combustionis, quæ iampridem fuit, typum susciperet, & non se secundo admoueret. Ex hoc ergo ꝙ igni se admoueant, & cuiussuis ubera sugant, clarum est, ꝙ secundũ imaginationem non agunt. Tertium discrimen est a uermibus, & muscis, & formicis. ecce enim hæc sensum quidem habent: imaginationem autem non habent, ut declarant eorum incessus errores. errãt enim, utpote ꝙ imaginatio uiæ ab eis pridem confectæ typos non susceperit. hoc est tertium argumentum. Videtur autem & hoc ipsum, & secũda ratio iis esse cõtraria, quæ in secundo libro dicta sunt. Illic enim dicebatur, ꝙ ubi est sensus, illic est & appetitus, & ubi appetitus, illic & imaginatio, utpote per medium appetitũ imaginatione sensum omnino sequente. quomodo ergo dicit uermes sensum quidem habere, imaginationẽ autem non habent? Vel forte etiam uermes habent imaginationem, sed confusam, & exilem: & eo ꝙ est exilis, non operatur. non sunt autem uera, & quæ hic, & quæ illic sunt: quæ illic quidem, ꝙ ubi sensus, omnino & imaginatio: quæ hic autem, ꝙ non ubi sensus, iam & imaginatio. est enim exilis & confusa. Est aliud quoq; eiusmodi dubium operæprecium mouere. Esto uermes non habere imaginationem: cur & muscas, & formicas dicit non habere imaginationem? In hoc enim fallitur. habent enim & formicæ imaginationem, ut declarat, ꝙ sciant suas cauernulas, quas subeunt. Atqui & apes habent imaginationem: sciunt enim suos alueos, & in iis mellificant. Si ergo operatio ipsa dicit ea habere imaginationem quomodo dicit ipse ea imaginationem non habere? Hæc est dubitatio, ad quam dicemus esse duplicem imaginationem: Hanc quidem recordatiuam illam uero quæ doceri potest, per quam docemur, quam Psitacus quoque habet: Per eam enim humanũ sermonem docetur. Quam ergo imaginationem ab his animalibus aufert Aristoteles? & dico, ꝙ non recordatiuam, sed eam quæ doceri potest. Hoc est tertium discrimen. Quartum discrimen est, quod a modo cognitionis procedit. Sensus enim circa res, quæ sunt, operatur. Imaginatio uero etiam circa les, quæ non sunt: & propterea accidit quidem sensui secundum naturam habenti semper esse uerum: imaginationi autem aliquando falli, finguntur enim & quæ non sunt, perinde ac si essent. & hæc est quarta differentia. Quinta est differentia, quæ dubitationi ueluti se opponit. Hanc em̃ dubitationem quispiam fortasse mouerit, ꝙ idem est sensus, & imaginatio; quoniam exilem sensum, & qui in alia non cadit, imaginationem uocamus. Cum itaq; quispiam aliquem procul uides, dicit, uel imaginor, uel hoc procul aspicio. Vnde si ipsum non uideant, qui astant, ei dicunt; imaginaris amice pro eo, ꝙ est exiliter aspicis. Vides ergo, quomodo exilis sensus imaginatio dicitur. Ad hanc ergo dubitationem ueluti occurrit Aristoteles in quinta differentia, & dicit. Non quoniam exilis sensus imaginatio ex consuetudine dicitur, idem esse existimandum est imaginationem, & sensum. Si enim idem esset, non solum exilis sensus deberet di-

ci imaginatio, sed & exactus. Nunc autem nemo dicit exactum sensum imaginationem. non est ergo idē sensus & imaginatio. Sexta deinceps, & ultima differentia. Si clausis oculis aliquem accipiamus, hic colores quidē nō uidet. Quomodo enim potest uidere clausis oculis? & tamen imaginatur colores. Si ergo non cooperātur, non est idem sensus, & imaginatio. Recte autem accepit Aristo aliquem, qui oculos clausit & non accepit cęcū. Si enim cæcum supposuisset, fortasse & cæcos a natiuitate intellexisset, qui quidem omnino de coloribus non imaginantur: eo quod ipsos typos nō habeāt. sex sunt ergo diuæ, a somnis, a recēter natis infantib. a uermib. & muscis, & formicis: a modo cognitionis: a dubitatione: a claudentibus oculos. Et in his primum caput adimpletur. Secundum caput est, in quo discernit imaginationem ab omnibus facultatibus animæ rationalis. Earum enim aliæ quidem sunt semper ueræ, ut intellectus & scientia, aliæ uero aliquando quidem ueræ, aliquādo uero falsæ, ut cogitatio, & opinio. Imaginatio ergo a semper ueris quidem differt, quatenus ipsa, aliquando etiam fallitur, illæ autem sunt ueræ. Ab ijs autem, quæ aliquando quidem ueræ sunt, aliquando uero falluntur differt, quatenus illæ quidem sunt in rationalibus animalibus, hæc uero non solum in rationalibus, sed in irrationalib. Et undenam clarum fiet (dicet quispiam) ꝙ & cogitatio, & opinio non sunt in irrationalibus animalibus? Hinc deinceps nectuntur syllogismi, ꝙ opinio non est in irrationalibus & est hic primus syllogismus in secunda figura nexus. Quæ habent opinionem, habent, & fidem. irrationalia animalia non habent fidem. Irrationalia ergo animalia nō habent opinionem. Vnde autem fit apertum, ꝙ irrōnalia non credunt? Deinde nectitur alius talis syllogismus, irrationalia nō persuadentur. Quæ autem persuadētur, ipsa sunt quę credunt. Fidei. n. effectiua causa est persuasio, & finis persuasionis est fides. Est hic ergo syllogismus, ut eum resumā, in prima figura. Irrationalia nō psuadentur. Quæ non persuadentur, fidem non habent. Irrationalia ergo fidem non habent. Sed & ad hoc quoq; dubium mouemus. Quonammodo ostendetur irrationalia non persuaderi? Atqui uidemus serpentem adiurationib. parentem selpsum in ignem inijcere. Rursus leo cicur, & mansuetus efficitur parens uenatori, & equus domitori. Ad hæc autem dicimus, ꝙ serpens non persuadetur. sed a sacramentorum necessitate uel inuitus ducitur. Nec leo, nec equus, nec quodcunq; mansuescit, persuadetur, sed assuescit. Non est autem idem persuaderi, & assuefieri. Assensus enim est genus commune persuasiōis, & assuefactionis sed assuefactio quidem fit quadam animali inclinatione. Persuasio autem fit cognitione. Quæ autem mansuescunt, non persuadentur; sed assuefiunt, eo ꝙ assentiuntur. Persuaderi enim, ut dictum est, fit per rationem: & est rationalis animæ. Assuescere autem non est solum rationalis animæ, sed & irrationalis. Et in his est contemplatio. De eo autem, quod est intelligere, quoniam aliud est, quam sentire, dictum est iam superius, ꝙ eius, quod est intelligere, nomine indifferenter utitur nunc autem intelligere dicit imaginationem, & existimationem. Vnde & ipsum in hæc diuidit, & ait quod de prima imaginatione, quæ proprie dicitur, & non ex metaphora in sensibus, & de existimatione diximus.

Si utiq; est imaginatio, secundum quam diximus, uisu aliquod nobis fieri, uel non, si quid secundum translationem dicimus, una est horum potentia habitus, secundum quem iudicamus, & uera ces sumus, uel fallimur. Hæc sunt sensus, opinio, intellectus, scientia.

Quoniam superius dixit, in nobis esse imaginari quicquid uolumus: idq; in spontanea imaginatione quadrabat, est autem & imaginatio, quæ nobis fit inuitis, ex uisis autem assumitur, id est ex sensilibus, & nō solum est spontanea, quam merito dixit ex translatione, quoniā ex ijs, quæ sunt, transfert figmentum eius, quod nō est, ex equo, uerbi gratia, & tauro hippocentaurum, si ergo est imaginatio, quæ nobis fit inuitus, non ergo, quod uolo, imaginor, sed una quadā iudicatiua facultate falsum ut falsum, imaginor, & uera, ut uera. Hac enim ratione discernitur falsum a ueritate: & opinio etiam & sensus sic discernit falsum a ueritate, ꝙ cognoscat, ꝙ res sunt. Tales autem sunt sensus opinio, intellectus, scientia. sed dicet quispiam, quomodo dixit superius intellectū semper esse uerum, nunc autem dicit, eum etiam quandoq; falli? ait enim secundum quem iudicamus, si ueri sumus uel fallimur: ut scientia, & intellectus, & cum ijs, quę aliquando falluntur, enumerauit intellectum, & scientiā. Et dicimus, ꝙ non omnibus quæ dicta sunt, conuenit uerum, & falsum: sed his quidem uerum ut intellectu, & scientiæ (hęc enim uerum iudicant) illis uero utrunq;, & uerum, & falsum, ut opinioni & sensui. Aliam quoque differentiam assequi possumus intellectus, & sensus. primum quidem hanc: Nam, quæ operatur sensus, operatur & intellectus, etiam sensu melius. neq; enim absurdum existimes, ut intellectus quandoq; circa particularia uersetur, circa ea autem, quę operatur intellectus, sensus nō operatur. Nempe substantiam quidem nouit intellectus, sed sensus substantiam non assequitur. Secūdo autem, ꝙ sensus propriam operationem non nouit. Intellectus autē nouit, & propriam, & aliorum. Intellectus quidem circa uniuersale operatur, & habet intus sensile, sensus autem circa particularia, & est, uidelicet, extra.

Quod itaq; non est sensus imaginatio, ex his est manifestum. sensus enim uel est facultas, uel operatio: ut uisus & uisio. Apparet autem aliquid, & si neutrum eorum adsit, ut quæ uidentur in somnis.

Hic est primum discrimen sensus & imaginationis. Diuidit autem sensum in id, quod est potentia, & id, quod est actu: & dicit imaginationem nō esse idem, quod sensus potentia, neq; quod actu sensus. Potentia quidem quoniam in somnis manifeste agimus, tunc autem sensus est potentia, & non agit, sed neq; actu, quoniam nūquam imaginaremur in somnis. nunc autem imaginamur, quoniam sunt potentia in somnis, & non actu. Quare non est idem imaginatio, quod sensus secūdum actum. Si itaq; ostensum est non esse eandem cum sensu potētiam, neq; cū sensu, qui actu est: differt ergo sensus ab imaginatione.

Deinde sensus quidem semper adest, non autem imaginatio.

Hic est secunda differentia sensus, & imaginationis.

Si autem actu idem, omnibus cōtingeret animalibus inesse imaginationem. uidetur autem non ut formicæ, uel api, uel uermi.

Hic est tertia differentia. Quidam autem existimarunt, ꝙ quoniam sensum diuisit in id, quod est potētia, & id, quod est actu, imaginationem a sensu, qui actu est, hic discernit. Sic enim habet eorum discretio. Si idem eēt imaginatio, quod sensus, oporteret quicquid habet actu sensum, imaginationem quoq; habere, quod quidē non uidetur. Imaginationem enim habere, dicimus, quę eam habēt articulatam, & perfectam, ut possint aliquid etiam discere. Vermis autē, & formica, etsi habent ima-

ginationem, sed exilem tamen eam habent, & inarticulatam. Si ergo hæc non habent imaginationem, non est idem, uidelicet, sensus, & imaginatio. Quidam autem dixerunt eum recte dixisse. Si autem actu idem, potentia enim potest imaginatio, & sensus idem esse. a sensu n. aliquando imaginatio suscipit.

Deinde hi quidē sunt ueri. plures autē fiunt imaginationes falsæ.

Hic quartam dicit differentiam sensus, & imaginationis.

Deinde nec dicimus, quando exacte circa sensile agimus, hoc uidetur nobis homo, sed magis, quando non aperte sentimus, tunc uel falsa uel uera.

Hic est quinta differentia.

Et quod prius dicebamus, apparent uisa uel oculos claudentibus.

Hic est sexta differentia. Nonnulli autem dicunt, eū uelle imaginationem a sensu, qui est potentia, discernere. Est autem hoc discrimen, quod clausis quispiam oculis colores imaginatur. Si enim, interim dum clauduntur oculi, est uisus potentia, imaginatur autem: & rursus, postquam aperti sunt oculi, imaginatur, non est idem imaginatio, & sensus qui est potentia. Propterea autem dixit, quod prius dicebamus, quoniam superius lucernarum quoque memoriam semper præ oculis manentium, quæ quidem & sunt sensiles, ut quæ uidentur: & non sensiles, quoniam abest sensile: & imaginatio, quoniam eas clausis oculis uidemus: & nō imaginatio, quoniam sensilis frequēs ictus sunt lucernæ. Vbi autem adest ictus, imaginatio non operatur. Si ergo quando ipsa lucerna non est sensus, est imaginationis. & quando est sensus, non est imaginationis, non ergo idem imaginatio & sensus.

Atqui neq; eorum, quæ semper uera sunt erit, ut scientia, uel intellectus. Est enim imaginatio etiam falsa. Restat ergo uidere, an opinio.

Hic est secundum caput, in quo discernit imaginationem ab intellectu, & scientia. Nunc autem intellectum cogitationem audiendum. Vide autem quomodo eius expositionem, tanquam argumentum, apposuit, ex eo enim, quod semper uerus sit intellectus, & scientia, imaginatio autem aliquando fallatur, discernuntur. Restat ergo uidere, an sit opinio.

Est. n. opinio & uera & falsa. Sed opinionem quidem sequitur fides. Non contingit enim ea aliquem opinari, quibus non uidetur credere. Nulli autem brutorum inest fides, sed multis imaginatio.

Hic uult ostendere, quod nō est idem imaginatio, quod opinio. Et est operæprecium dubitare, quomodo, cum hoc superius ostenderit, hoc etiam rursus ostendit: & num dicere possumus, quod quoniam magnam inter se habent societatem, propterea sæpe eorum dicit differentiam? Hoc enim inter se commune habent, quod extremitates priorum eadem sunt cum primis posteriorum, ut nullum sit uacuum. Extremitas autem rationis opinio. Irrationalis uero prima est imaginatio. Quare sunt propemodum eadem. Dico autem & aliud, quod ambæ, & opinio, & imaginatio, circa uerum, & falsum uersantur, quare & hac in re societatem habent, & propterea earum dicit differentiam. Hæc autem sic syllogistice discernit, imaginatio uel omnibus inest irrationalibus secundum ea, quæ iam pridem dixit Aristoteles dum omnibus irrationalibus obscuram, & exilem imaginationem inserit, uel nonnullis, prout nunc Aristoteles non in quouis irrationali exactam ponit imaginationem. Si ergo imaginatio uel inest aliquibus irrationalibus, uel omnibus: Opinio autem nulli inest irrationali, non est ergo idem imaginatio, & opinio. Est in tertia figura connexio. Sed opinionem quidem sequitur fides. Hoc quoq; est differentia ab imaginatione, & demonstratio unius propositionis syllogismi, quæ dicit, quod opinio nulli inest irrationali. Vbi enim opinio, & persuasio, & fides, & persuasum esse. non enim contingit opinantem aliquem iis, quæ opinatur, non credere. Vbi autem persuasio, & fides, ratio. Ratio autem non inest in irrationalibus, non ergo in irrationalibus opinio. Persuasio autem est operatio eius, quod persuadet, ad id quod persuadetur. Fides autē est effectus, & cognitio eius, quod persuadetur. Persuasum autem esse exilis, & imbecilla cognitio, & uia ad opinionem. Opinio autem, quæ post hæc confirmata est, mentis conceptio. Nulli autem brutorum inest fides. Dubitauerunt de equo, quomodo timet flagellum, & equorum domitori subijcitur? nonne persuasione? & diximus, quod non per persuasionem, sed per quandam assuefactionem. Quoniam semper uerberari consueuerat, ex eo & assentitur. Diximus enim assensum esse commune genus persuasionis, & assuefactionis. Rursus autē dubitandum est, & quomodo serpens adiurationi paret, si persuasionem non habent irrationabilia? Diximus autē quod ne sic quidem persuadetur. non enim sermonem audit, sed uocem. In ignem autem secedit iureiurando adactus, quoniam a quibusdam dæmonibus contenditur, qui iusiurandum pertimescunt. Et ut semel dictum, quod persuadetur, persuasione transmutatur. Persuasione autem transmutari est cognitionis. Cognitio enim circa idem non semper eodem modo se habet. Qui autem assueuit, semper eodem modo se habet circa idem. Equus enim semper timet flagellum. Cognitionis ergo nō est assuefactio, neq; idem, quod persuasio. Quod autem cognitio non semper eodem modo se habet circa idē, clarum est. Araneam enim propterea non dicimus ex præmeditatione, seu præcedente consultatione, & cognitione telam facere, quia semper eodem modo facit. Similiter & apes fauum. Si enim ex præcedente esset consultatione, hoc ipsum aliter, & aliter faceret.

Præterea omnem quidem opinionem consequitur fides, fidem autem persuasum esse. Persuasionem autem ratio. nonnullis autem brutis imaginatio quidem inest, ratio non.

Illud, Præterea, uidetur quidem inducere aliud argumentum, quod imaginatio differat ab opinione. non est autem, sed est confirmatio primi argumenti, & in his praxis Dei gratia impletur praxis Dei gratia septima.

Manifestū igitur, quòd neq; opinio cum sensu, neq; per sensum, neq; connexio opinionis et sensus, fuerit imaginatio. Per hæc autem est etiam manifestum, quòd non est alia quædam opinio, sed illius est, cuius est & sensus. Dico autem, ex illius opinione, & sensu connexio, est imaginatio. Non enim ex opinione quidem boni, sensu uero albi.

Quoniam per præcedentia ab opiniōe & sensu imaginationem discreuit, & seorsum aduersus utrunq; eorum institit, nunc uult ostendere nō esse imaginationē sensus & opinionis connexionem, neq; opinionem simul & sensum, nec opinionem per sensum. Hæc enim tria uult Aristot. ostendere non esse imaginationem. Ostendit autem imaginationem nihil horum esse per unam rationem. Ne quis autem existimet hæc tria esse inter se eadem, habent enim inter se differentiam. Si enim dixero imaginationem non esse opinionem, simul & sensum dico non esse ex opinione, & sensu connexionem, imaginationem, ut eius materiis. Si autē dixero, opinionem esse imaginationem cum sensu, utraq; effectiua accipio imaginationis, ut si duo sint medici sanita-

tis effectiui. Quare hoc primum quidem dicit. non esse imaginationis effectricem opiniōem, & sensum simul. Si autem dixero, non esse imaginationem, opinionem per sensum, hoc dico, non esse imaginationis effectiuam causam opinionem, quæ effectiua causa facit imaginationem per instrumentariam causam sensus, ut sit opinio quidem effectiua causa imaginationis: sensus autem instrumentaria. ut medicus phlebotomo. i. scalpello, quo uena scinditur, sanitatem facere dicitur. Si ergo dixero, non esse imaginationem opinionem, hoc dico, non esse opinionem effectiuam causam imaginatiōis per instrumentariam causam sensus. Sed neq; est connexio opinionis & sensus imaginatio. i. materialis causa imaginatiōis, opinio, & sensus. Sicut. n. materia mulsi est connexio uini & mellis: sic & imaginationis materia est cōnexio opinionis, & sensus. Non est autem connexio: quoniam non utiq; seruata opinio, & sensus facit imaginationem, sed commixta. In duobus autem primis mēbris & opinio & sensus seruabatur, & quando erant utraq; effectiua, & quando erat unum quidem effectiuum, alterum uero instrumentarium. Imaginatio ergo neq; est opinio & sensus simul, ut sint ambo effectiua, neq; opinio per sensum, ut hoc quidem sit effectiuum, illud uero instrumentarium. Sed nec connexio opinionis, & sensus, ut sint ambo materialia. Quod nihil horum est imaginatio, ostendit Aristoteles per unam huiusmodi rationem. Opinio, inquit, cum sensu pugnat. nulla res autem ex duobus inter se pugnantibus, & in pugna operantibus consistit. Non cōsistit ergo imaginatio ex opinione, & sensu. Quod autem pugnat opinio & sensus, hinc clarum est. sensus remum in aqua confractū uidet. Opinio autem in eo ipso instanti illum saluum esse credidit. Opinio ergo pugnat cum sensu. Rursus, solē quidem nisus unius pedis uidet. & in eodem instanti ostendit opinio eum esse tota terra multis partib. maiorem. Nihil autem ex pugnantibus in eodem instanti consistit. Nec imaginatio ergo componitur ex opinione, & sensu: Si enim circa idem opinio quidem uera est, sensus autem fallitur: ex ijs autem imaginatio consistit, erit ergo circa idem & uera, & falsa: quod quidem est absurdum. Sed dicit quispiam: nunquid etsi opinio sic solem existimat per se operans, sed tamen quando sensui connexa fuerit, cum eo commutatur, & fallitur? sensus. n. habet dominatiōem, siquidem circa sensilia illi semper sunt confœderati, & iureiurando astricti. Quando enim inuenta fuerit opinio cum sensu consentire, & non amplius pugnat, uno. s. ex pugnantibus corrupto, non est absurdum aliquid ex ipsis componi. Ad hoc ergo dicimus, ꝙ opinio quatuor modis corrumpitur, uel opinante corrupto, ut moriente homine, uel re opinabili mutata, ut si nunc opinor Socratem sedere, & surgat Socrates, corrupta est. s. ꝙ ipse sedeat, opinio, ut uera. Vel ergo opinante corrupto, uel re opinabili mutata, corrumpitur uera opinio. Corrumpitur autem opinio etiam subsequente obliuione, uel cōtraria opinione primam deijciente. Nunc autem nihil horum quatuor consecutum est. neq;. n. homo opinatus interijt, neq; opinabile mutatum est. Sol enim mansit, ut est, terra multis partibus maior. neque obliuio incessit. Quando enim nult astronomia, cogit te solem terra maiorem dicere. Neq; contraria opinio primam deiecit. Mansit eadem etiam cogens: Si ergo manent quatuor regulæ, quæ opinionē non corrumpunt: mansit ergo, & nihil ex pugnantibus corrumpitur: Est hæc ergo ratio Aristo. Ostendit autē imaginationem ex opinione & sensu nō componi, qđ nihil ex pugnantibus componatur, pugnant autē opinio & sensus: non componitur ergo imaginatio ex opiniōe, & sensu. Et hæc quidem est ratio Arist. Possumus autem & alias tres rationes extra assequi, quæ Aristote. sententiam tuentur. Quarum hæc est prima. Si imaginatio componitur ex opiniōe, & sensu, oporteret irrationalia animalia non habere imaginationem, eo ꝙ opinionem non habent, ex qua secundum nos imaginatio cōponitur. Quod autem non habent opinionem irrationalia, in præcedentibus iam fuit manifestum, quando dicebamus opinionem esse rationalis animæ partem. Irrationalia autem animam rationalem non habent. ergo nec opinionem. Hæc est prima ratio. Secunda ratio. Opinio, ut res continet, sic & opinatur. Sed sensus ut plurimum est uerus. Imaginatio autem admodum sæpe fallitur. Imaginatio ergo nō componitur ex opinione & sensu. Hæc autem oratio falsa est, ut arbitror. Contingit enim aliquid esse in composito, quod non est in simplicibus. sicut in animalium corporib. est color, uerbi gratia, ruber, qui non erat in elementis. non est ergo absurdum etiam imaginatiōem componi ex sensu & opinione, quæ nō falluntur: ipsam autem falli: eo ꝙ sit aliquid in composito, quod non est in simplicibus. Quare hæc ratio non est ualde necessaria. Tertia ratio his accedit hæc. Nihil ex ijs, quæ non sunt in nostra potestate, compositum, est in nostra potestate. Si itaq; opinio non est nostra potestate, Sed neque sensus in nostra potestate est: neq; enim fieri potest, ut si adsint colores, & sit illuminatus aer, nec sint clausa cilia, ut non uideamus, & rursus fieri non potest, ut qui album uidet colorem, nigrū uideat, uel fuscum, uel quid eiusmodi. Si ergo simplicia, quæ sunt opinio, & sensus, non sunt in nostra potestate, Nec ergo imaginatio, quæ ex his componitur in nostra est potestate. Atqui imaginatio est in nostra potestate. effingo enim hominem, qui uertice cœlum attingat, & hircoceruum. Si ergo imaginatio est in nostra potestate: non ergo componitur ex opinione, & sensu. nihil enim eorum quæ sunt in nostra potestate, componitur ex ijs, quæ in nostra potestate. non sunt. Hæc est & tertia ratio. Nos autem ostēdimus, ꝙ neq; opinionis, & sensus commixtio est imaginatio. Si enim esset horum commixtio, oporteret duorum mediū cognoscere imaginationem. & quoniam opinio quidem solem centum septuaginta partibus esse terra maiorem dicit, sensus autem solem unius pedis nouit: deberet imaginatio: ut q̄ sit horum utrorūq; extremorum media, cognitionem effugere, & dicere solem centum partibus esse terra maiorem. Atqui hoc non dicit. Non est ergo imaginatio commixtio opinionis & sensus. Et hæc quidem in his. Videtur autem Aristo. aduersus Platonem hæc dicere quod imaginatio non est ex commixtione opinionis, et sensus. Videtur enim Plato in sophista dicere, imaginationem esse ex opinione & sensu. Sed nunquid hoc nō dicit Plato? sed quoniam imaginatio media est inter opinionem, & sensum, solent autem media ab extremis dici fieri: propterea hoc sic dixit. Nam et Timæo animam dicit ex indiuisibili substantia fieri, & diuisibili. Atqui indiuisibilis non miscetur, sed quia inter hæc media est anima, propterea dicit eam esse ex his compositam. Vel dic, ꝙ nec dicit eam, quæ est proprie, imaginationem, neque facultatem, sed falsa uisa, quæ uera esse uidentur, illic dicit uisa. Hic est enim euentus sermonis, qui in sophista habetur. Cum diceret Socrates sophistæ, Es præsti-

giator, uersaris enim circa id, quod non est: respondens sophista dicit. Secundum te ergo, est, id quod non est, si quidem circa illud uersor. Quicquid enim est, circa quod quis uersatur, & illud est. Si ergo uersor circa id, quod non est, est ergo id quod non est. Hæc cum dixisset sophista, Socrates respondit; quod multis modis est non ens, seu id, quod non est: Vel indicibile, quod non ullo modo, nec ulla est ratione, uel quod secundum diuersitatem, & alteritatem, uel quod est substantia maius, quod supersubstantiale dicitur, uel quod est substantia deterius, quod dicitur particeps substantiæ. Dicitur autem & non ens seu quod non est, quod falsum est. Et multas illic falsi differentias dicens, dicit & unam speciē falsi, quæ est circa ea, quæ apparent uera, ut in remo fracto, quod quidem falsum dixit, imaginationem ab opinione & sensu, quæ est horum media. Nam & opinio & sensus est uerus: ut plurimum autem sensus. Hæc p Platone, potest autem dici Arist. reprehendis Platonē; qui hæc dicit, cum ipse dixeris exilem, & obscurum sensum, imaginationem, & opinionem a sensu & imaginatione differre dicas, eo q hæc præcedant opinionem. Hæc ergo cum dicas, quomodo alios carpis? Et in his cōtemplatio Dei gratia impletur. Per hæc autem. Quid sibi uult hoc uerbum, quod nunc dixit, per hæc? an per ea quæ sunt dicenda, uel per præterita? Si enim ostēsum est opinionem & sensum, & non esse in nostra potestate, non est ergo ex his imaginatio. sic enim fiet, ut ipsa non sit in nostra potestate, cur dicit, q si omnino esset imaginatio ab opiniōe & sensu, oporteret eas circa idē uersari? Opinionem dico & sensum? Non enim opinio q Socrates est iustus, & sensus, q ipse est albus, facit imaginationem, sed oportet opinionem, & sensum existimare Socratem esse iustum, & quando ambo circa idem fuerint, non oportet hoc quidem per se esse, illud uero per accidens. ut opinio quidem Socratem rationalem opinatur: sensus uero per accidens, ut existimet esse album, sed oporteret ut & ipse rationalem putet, & per se. Quare opinio, & sensus si circa idē uersentur, & ambo per se, si omnino fieri posset, facerent imaginationē.

Apparere itaq; est opinari, id quod sentit non per accidens.

Apparere, pro eo quod est, imaginari, accepit, quasi diceret. Imaginari ergo secundum eos qui dicunt esse ex connexione, est ex opinione, & sensu, & recte adiectum est illud: Non per accidens, ut per se sentiat ipsum sensus, ut paulo ante dictum est.

Atqui apparent & falsa de quibus simul ueram habet existimationem. ut apparet quidem sol unius pedis: creditur autem esse maior terra habitabili.

Hic redarguit eos qui dicunt imaginationem esse ex connexione opinionis, & sensus. Ait eñ si ita esset, quoniam sensus solem unius pedis uidet, opinio autem eū terra multis partibus maiorem esse putat, eueniet imaginationem uerum, & falsum dicere. quod est absurdum. Existimationem autem uocauit opinionem.

Euenit ergo, ut uel suam ueram opinionē, quam habebat, amiserit, re seruata, non obliuiscens, neq; alia persuasione transmutatus.

Hic incipit enumerare, quot modis potest quis amittere opinionem. Sunt autem quatuor, quos nos in contemplatione diximus. Dixit autem re seruata, ut ostendat, opinionem, & sensum operantē nō lædi. Et oportebat dicere, seruantem, & seruato, & seruata, ut seruantē quidem, sit ad opinantem, seruato autem ad opinabiles; seruata uero ad operationem. Si enim hæc ita sint, nō læditur opinio.

Vel qui habet, necesse est eam esse ueram, & falsam.

Absurdum hic dicit. Ait enim q si quidem habet eā dem opinionem, & nō perijt ex una earum regularum, quę possunt eam permittere. s. secundum nos qui ea dicimus; imaginatio componitur ex ueris simul, & falsis: quod est absurdum: falso quidem sensu solem uidente, uera autem opinione, quæ illum multis partibus terra maiorem cognoscit.

Sed falsa fuit, quando res, quæ incidit, obliuioni data est.

Hic dicit, quod contingit simul opinionem, & sensum falli, si obliuio inciderit, & fiat ueluti mutatio rei opinabilis.

Non est ergo unum horum quidpiam: nec ex his imaginatio.

Non ergo, inquit, per se sensus, nec opinio est imaginatio, nec ex his hoc est, nec ex connexione opinionis, & sensus, & in his praxis, Deo fauente, impletur praxis Deo est gratia, octaua.

Sed quoniam est hoc moto, ab hoc moueri, imaginatio quidē motus esse uidetur, & non sine sensu fieri.

Hæc præsens quarta contemplatio docet, primū quidem, quid est imaginatio, & merito. Nam cum superius dixerit, quid non est: nunc dicit quid est, & ppter aliud hoc facit, quia eius institutum est ea, quæ in anima irrationali rationis speciem præ se ferunt, docere. Quoniā ergo superius de imaginatione non docuit, nūc docet. Quod enim imaginatio rationis speciem præ se ferat, declarat eo quod ea mens passiua dicatur. Propterea ergo docet, quid est imaginatio. Deinde in quibus conueniūt imaginatio, & sensus. Et ut uerisimile, dubitauerit quispiam, dicens magis oportere dicere, quid commune habeant quæ longe distant, opinio & imaginatio: Est n. dialectica ratio, q oportet dicere, quid cōmune habeāt, quæ sunt ualde remota. Est autem ualde remota opinio ab imaginatione; siquidem hæc quidem irrationalis est animæ; illa uero rationalis. Sensus uero non multum distat ab imaginatione, Sūt enim unius animæ dico, autem, irrationalis, cur ergo dicit, in quibus hæc cōmunionē habeant? Dic ad hoc, q hoc merito fecit. Quoniam enim superius dubitabatur, cur cum proposuisset irrationales a rationalibus discernere; nunc irrationalē a seipsa discernit. Vt ergo ostendat bonam esse, quæ superius facta est, discretionem, propterea dicit horum inter se communionem: & hoc est secundum caput. Tertium est caput, in quo quærit, cur imaginatio dicitur. In quarto autem capite quęrit, cur ipsa nobis ab opifice data est, Incipiemus a primo, & dicemus, quid est imaginatio. Sed antea aliquid prius præsumamus, quod nobis ad definitionem conferat. Scire ergo oportet, q sicut in ijs, quæ sunt, hoc quidem solum mouet: illud uero solū mouetur, alia autem mouet, & mouetur: sic est etiam in nobis. Solum enim mouens est sensile quod mouet & mouetur, sensus. mouetur enim a sensili, mouet autē imaginationem. Quod autem solum mouetur in irrationalibus, imaginatio, in nobis autem a sensu mota mouet opinionem. His prius assumptis scire oportet, imaginationem esse facultatem susceptricem per medium sensum sensilium formarum, & hæc est definitio imaginationis. Statim autem aduersus eam ex ipso limine dubium mouent: q hac ratione imaginatio nihil differt a communi sensu. Nam & communis sensus est facultas susceptiua sensilium formarum per medium sensum. Si quis autem dicant hanc definitionem communi sensui non conuenire: Ipse enim absq; medio nouit differentiam albi, & dulcis, simul sensibus operans, & nō per

medium

medium ſenſum, Dicimus illi contra, ꝙ etiam ſi ſimul ſenſibus operatur, ſed tamen non ea citra medium apprehendit: ſed a uiſu quidem albi typum ſuſcipiens, a guſtu autem typum dulcis, & iudicans dicit differentiã. Quare non conuenit ei præſens definitio. Dicimus autem, ꝙ imaginatio quidem eſt ſuſceptiua formarũ per omnem ſenſum intermedium, & communem, & particularem. Communis autem ſenſus per ſolum intermedium particularem ſenſum eſt formarum ſuſceptor. Hæc eſt itaq; differentia communis ſenſus & imaginationis, & hæc eſt ſolutio. Quod autem uera eſt hæc definitio, & per intermedium ſenſum imaginatio operatur, ex cæcis apertum eſt. Qui enim ſunt a natiuitate cæci, de coloribus nihil penitus imaginaotur. Similiter, & qui ſunt a natiuitate ſurdi, de ſonis quidnam imaginentur? Clarum eſt ergo, quod imaginatio ſemper per ſenſus intermedios operatur. Vnde & dubitare eſt operæprecium. Quid igitur? noнne quædam effingit imaginatio, quæ ſenſus non nouit? hircoceruum uidelicet, & hominem uertice ad cœlum pertingẽtem ſenſus quidem non nouit, & tamen imaginatio hæc effingit. Quare & effingit, quæ ſenſus noo oouit imaginatio, & ſine ſenſu operatur. Hæc eſt dubitatio, ad quam dicimus, ꝙ etiam quando effingit, principium ſumit a ſenſu. Quoniam enim ſeorſum uidit hircum, & ſeorſum ceruum, accepit hæc principia, quæ ſunt ſimplicia, & compoſitum effinxit. ſi autem etiam hominẽ effingit uel cœlum attingentem, ſed prius nouit homioem, qui eſt in ſingularibus. Hæc ergo ita ſoluenda dubitatio eſt Et alioquì etiam recte dixit, per medium ſenſum, propter id, quod intercedit. Nam & ipſum eſt ſuſceptiuum ſenſiliũ formarum, ſed non per medium ſenſum. Ne putes autem ſenſum propterea eſſe meliorem imaginatione, quoniã per ipſum imaginatio operatur. Non enim ut imaginationis effectiuus, ſenſus ei conducit, ſed ſolum ut ſeruiẽs ut id, quod intercedit. Quare non eſt melior. Eadem ratione dic & imaginationem eſſe meliorem opinione, quandoquidem ea ſeruit opinioni. Atqui in cõfeſſo eſt opinionem eſſe meliorem, ut quæ ſit rationalis animæ, cum imaginatio ſit irrationalis. Quãdo autem dico imaginationem eſſe ſuſceptricem ſenſilium formarum, ne putes ei typos a ſenſilibus imprimi, a ſecundis. n. delerẽtur primi typi, ſed tantum rationes ſuſcipit. Ex eo autẽ ꝙ dictum eſt imaginationem per ſenſum intermedium operari, colligit Themiſtius, oſtendi imaginationem nõ ſolum per ſenſus operari, ſed una cum illis. Si. n. inquit operantibus ſenſibus ex eis typos ſuſcipit, non ſimiliter ac uas inanimatum, ſed ſimul ac ſuſceperit, ea cognoſcit imaginatio. i. ſimul cum ſenſu operatur, quid, idq; in cõtextu Ariſto. dicere oſtendemus. Male autem dicit. Nõ enim quando imaginatio a ſenſibus formas ſuſcipit, tũc & operatur, ſed poſtquam ceſſarunt ſenſus, tunc imaginatio operatur. Etenim ſi ſimul cum ſenſu operaretur, quid a communi ſenſu differret imaginatio? communis enim ſenſus eſt, qui ſimul cum ſenſibus particularibus operatur. Quamobrem imaginatio poſt ſenſus operaẽ. Oportet. n. eum formas a ſenſu ſuſcipere, & ſic operari. Si itaq; ſenſus non miſerint, non operatur imaginatio. Oportet ergo eam operari, poſtquam ceſſarint ſenſus. Et dubitari merito põt, ecce fixis oculis ſolem aſpicio, & typum ad imaginationem tranſmitto, & permaneo ulla alia hora ſolem contemplans, & imaginatio interea operatur, dum fixis oculis ſolem intueor: Verum enimuero contemplatio, ſecundum quam formam miſit ad imaginationem, ceſſauit. Quare poſt ſenſum operatur imaginatio, & confirmatum eſt, quod dicit Ariſtot. Et in his primum caput completur. Secundum eſt caput, in quo dicit, quid commune inter ſe habeant imaginatio & ſenſus. Nunc autem ſcire oportet, eadem habere ſenſilia imaginationem & ſenſum, & ſimiliter utraq; circa eadem uerſantur. Sicut. n. habet ſenſus, & communia, & propria ſenſilia, & per ſe, & per accidens, ut iam dictum eſt, ſic & imaginatio circa ea uerſatur. Et hæc eſt prima ſocietas. Secunda eſt ſocietas, ꝙ ſicut ſenſus ſemper quidem eſt uerus circa propria ſenſilia: minus autẽ circa ea, quæ ſuot per accidens: & adhuc minus circa cõmunia ſic & imaginatio, & hæ ſunt duæ ſocietates ſenſus, & imaginationis. Atq; hæc quidem Ariſto. Duæ autem dubitationes iure mooeri poſſunt, quarum hæc eſt prima. Quomodo nunc dicit Ariſto. imaginationẽ circa propria ſenſilia ſemper eſſe ueram, cum ipſe ſuperius dixerit, imaginationem non eſſe ſemper ueram, ſed aliquando etiam falli? Et hęc eſt quidẽ dubitatio, ad quã dicere poſſumus eſſe duplicem imaginationem: hãc quidem, quæ formas tantum ſuſcipit, & eſt ueluti receptaculum. illa uero, quæ effingit, & depingit, quod uult. Quare ergo formas ſuſcipit, ſemper uera eſt, & de ea uerum eſt, ꝙ hic dicitur, imaginationem ſemper eſſe uerã circa propria ſenſilia. Quæ autem quicqnid uult effingit, ea eſt quæ fallitur. Quando enim ea, qnæ non ſunt, effingit fallitur. Et hac ratione ſuperius dicta uera ſunt, ꝙ imaginatio fallitur. Hæc eſt prima dubitatio, & eius ſolutio. Secunda dubitatio, Quomodo ſuperius dixit, circa communia ſenſilia magis uerum eſſe ſenſum, quã circa ea, quæ ſunt ſecundum accidens: nunc autem contrarium dicit, ꝙ circa ea, quæ ſunt per accidẽs, magis eſt uerus, quam circa communia? Et hæc eſt quidem dubitatio. Vt autẽ ipſum Ariſtotelem, nec ſecum, nec cum rebus ipſis pugnantem ſtatuamus, dubitationem ſic diſſoluemus ꝙ ſunt, ut ſuperius etiam dictum eſt, duplicia ſenſilia per accideos: & indiuiduę ſubſtantiæ, quæ nulli ſenſui penitus ſunt ſubiectæ, ſed ex ijs, quæ ſunt in ipſis, accidentibus intelliguotur: Vel eſt per accidens ſenſile, quod alij ſenſui ſubijcitur, ut uiſui dulce: Eſt enim per ſe guſtui ſenſile. Cum ergo ſit duplex ſenſile p accidens, poteſt & quod hic dicitur, eſſe uerum, & quod ſuperius dictum eſt Si enim per accidens ſenſile acceperit indiuiduas ſubſtãtias, uerum eſt, quod ſuperius dictum eſt. Magis enim uerus eſt ſenſus circa communia ſenſilia, quam circa indiuiduas ſubſtantias. Quod autem magis uerus eſt ſenſus circa communia ſenſilia, quam circa indiuiduas ſubſtantias, liquet ex hoc, ꝙ magis afficiẽ ſenſus a communibus ſenſilibus. A communibus enim ſubſtantijs nihil omoino patitur: a ſubſtantia enim quatenus ſubſtantia, nihil patitur ſenſus, a communibus autẽ ſenſilibus patitur, ut iam oſtenſum eſt. Diſgregatur. n. a magna, & congregatur a parua magnitudine. Similiter & ab alijs patitur: A quo autem afficitur ſenſus, hoc magis cognoſcit. Quod autem magis cognoſcit, circa illud uerus eſt. circa communia ergo ſenſilia magis uerus eſt ſenſus, quam circa indiuiduas ſubſtantias, & hac ratione uerum eſt, quod ſuperius dicitur. Si autem ſenſile per accidens acceperis aliud ſignificatum eius, quod eſt per accidens, quod eſt alio ſenſu ſenſile, magis uerus eſt, quam circa communia ſenſilia Hoc autem ſic oſtenditur. Quod ei quod eſt ſemper uerum, eſt propinquũ, eſt uerius eo, quod non eſt propinquum. Semper autẽ uera ſunt propria ſenſilia. Quod autem eſt alio ſenſu

sensile,est magis propinquum,ut ostēdam,proprijs sensibus,quam communia sensilia. Magis ergo uerum est quod est alio sensu sensile,quam cōia sensilia. Quod autem hoc est magis propinquum,non est difficile uidere. Sciendum enim ꝗ neq; ppropria sensilia,neque quæ sunt alio sensu sensilia,sunt a materia separabilia: quæ re sunt inter se propinqua,eo ꝗ a materia nequeant se parari. Neque enim albedo, quæ est proprium sensile uisus,nec dulcedo,quæ est proprium sensile gustus,potest sine materia intelligi. Communia autem sensilia pñt sine materia intelligi. Iis eñ a materia separatis Philosophi mathematicas disciplinas constituerunt, ex cōmunibus enim sunt sensibus mathematicæ disciplinæ. Si ergo,quæ sunt alio sensu sensilia,sunt magis propinqua proprijs sensilibus,quam communia sensilia: Quæ autem sunt magis propinqua proprijs sensilibus,magis uera sunt: Quæ sunt ergo alio sensu sensilia, quod est unum significatum eius,quod est per accidens,magis uera sunt communibus sensilibus. Quare uerum est hoc, quod dicit,circa ea,quæ sunt per accidens,ueriorem esse sensum,quam circa communia sensilia. Et rursus ostendum est,ꝗ superius dictum est circa communia ueriorem esse sensum quam circa ea,quæ sunt per accidens. Sciendum autem,communia sensilia esse & crassa & exacta. Vt enim ab uno sensu comprehensa,sunt crassa,ut autē ab omnibus,exacta. Quod autem uno sensu non exacte cognoscuntur communia sensilia, declarant preter nauigantes,qui terram moueri putant,nauigium autem stare. Ecce enim circa id,quod quiescit,errabant,hoc est terram:& circa id,quod mouetur,hoc est nauigium, eo ꝗ hæc solo uisu uoluerunt cognoscere. Et est alioqui uidere nos circa quietem errantes. Quæ enim sunt semper mobilia,astra stare putamus. Et circa numerum etiā errat uisus,existimans, quæ in diuersis sunt sphæris,in una esse. Ecce enim dicimus lunam esse in ariete, uel in tauro:in alia autem sphæra nempe in primo mobili,est taurus:& in alia luna. Porro & circa figuram,& magnitudinem erramus. Quæ enim sunt procul quadrangula & magna,parua existimamus,& rotōda,eo quod anguli non appareant,sed dicet quispiam ꝗ quantum quidē ad hoc attinet, nec ea, quæ sunt per accidens,cognosci possunt.si enim dicis propter longinquitatem communia cognosci non posse,nec quæ sunt per accidens, propter longinquitatem uidebuntur. quod enim qui procul accedit,albus est,scimus autem,ꝗ Theætetus,uel Socrates,nescimus. Ad quod dicere possumus, ꝗ quæ sunt per accidens,solum propter lōginquitatem non uidentur:communia autem ne ex ꝓpinquo quidem,ut sunt, uidentur. Ecce.n.dictum rudentem, qui est rotundus, perpendiculariter contemplati, eum existimamus esse recta extēsum. Iam et in pictora uidemus alba quidem eminentia,nigra uero,ut insculpta:& ideo māmas quoque albas faciunt. Huius autem figura causa est. solutū est ergo & hoc,& in his secundum caput completur. Tertium caput est,in quo quærimus,cur imaginatio dicitur,& ea quidem Græce φαντασία appellatur, quia status est sensilium in imaginatione. quia ergo ea est τῶν φανέντων στάσις.i.eorum quæ apparuerunt, status, propterea Græce dicitur φαντασία. φανέντα autem.i.quæ apparuerunt,dicit omnia manifestata sensilia. Omnium enim sensum typos suscipit,sed quia uisus est omnibus melior,propterea ab ei subiecta luce nominata est. ἀπὸ τοῦ φάους.i.a luce enim denominata est imaginatio, & in his tertium caput completur,quartum est, & ultimum contemplationis caput in quo quærimus,cur nobis data est imaginatio,& quis est eius usus.sciendum est ergo ꝗ irrationalibus quidem data est,uel,ꝗ ea habeant, qd' cum ratione proportionem, & conuenientiam habet, uel quod per eam sibi alimentum parant. secundū imaginationem enim operantes formicæ,prius parata hordei grana sibi ad alimentum recondunt. Rationalibus autē data est imaginatio,uel ut fit efficacius,& accōmodatius corpus ad melioris susceptionē. Nisi enim esset aptum ad suscipiendam imaginationem,quomodo etiā rationalem animam admitteret? Et propter aliud data est nobis imaginatio,ut quando delirat ratio a quibusdam affectibus obruta,habeamus eam administrantem, ut in morbis,in ebrietatibus,quia non possunt fere secundum rationalem animam operari,eo ꝗ non fit aptum instrumentum. Et in his & quartum caput & contemplatio,& secunda sectio Deo fauente completur,in qua rationalem animam ab irrationali secreuit. In prima.n. sectione irrationalis animæ discrimen ad seipsam constituit. In hac autem præsenti sectione, ut diximus,animā rationalem ab irrationali secreuit in sequenti autem sectione animam rationalem congregat ad seipsam, & coit: sed quoniam est hoc moto alterum ab hoc moueri, ab eo,quod præsumitur,incipit,& dicit, ꝗ quoniam in his,quæ sunt,est aliquid quod mouetur ab aliquo,& ab eo,quod motum est alterum mouetur,id quoq; est in anima. sicut enim uidemus non in rebus, quod uectem quidem manus mouet:uectis autem lapidem; sic sensus quidē a sensili mouetur,ipse autem mouet imaginationem. Postquam enim sensus se sensili applicauit,& sensilis ipse formam susceperit,ipsam continet,& ei formæ se applicat imaginatio,& hac ratione fit imaginatio, ut inquit Plutarchus. Vnde & eam definit animæ motum, qui ab eo sensu,qui est secundum actum,proxime excitatur. Ne dubitaueris autem,quomodo noctu fiunt imaginatur hunc hominem,tunc non operante sensu. Manet enim imaginatio habens typos a spectaculo, quod iam fuit,& propterea,etiam non operante noctu sensu imaginor. Illud autem,sed quoniam,est ad superiora. Quoniam enim superius dixit,non esse opinionem,sensum,nunc dicit: sed quoniam mouetur a sensu imaginatio,ea fuerit facultas susceptrix sensilium formarum per medium sensum.

Sed sentientibus,& quorum sunt sensus,fieri autem potest motus ab operatione sensus.

Oportet,inquit,sentire,& sic imaginari. Qui.n.sunt a principio cæci, non imaginantur: & ideo,dixit sentientibus. Quare autem dixit,Et quorum sunt sensus? propter eos, qui non sunt ex natiuitate quidem cæci, sed uisum amiserunt circiter secundum annum priusquā imaginari sint. Si enim non possunt de coloribus imaginari. Et ij ergo,quibus est sensus,si eum a principio amiserint,non imaginātur. Quamobrem de ijs,quæ in nos non cadunt per sensus,non est imaginari.

Et hunc esse sensui similem necesse est,nec sine sensu hunc motū esse contingat:neq; non sentientibus in esse,& multa per eum, & facere & pati quod eam habet,& esse & uera & falsa. Hoc autē propter hæc euenit.

Hic est secundum caput,in quo dicit,quid commune habeant imaginatio & sensus,cum nondum definierit, quid est imaginatio. Vnde rursus recurrit,& eam definit,& sic rursus latius,in quonam societatē habeant,dicit. Nunc ita dicit necesse esse, ut imaginatio sit similis sensui,eo quod fieri non potest,ut sit sine sensu imaginatio

natio, quæ est circa sensilia. Recte autem additur, Cõtingat, ne quis putet, ꝙ non contingat sine sensu imaginari, hoc. o. necessario sequitur. Et multa per eam, & facere & pati, ꝙ eam habet. Recte dixit, Multa: non enim omnia faciunt secundum imaginationem, sed quæ eam habent, sine rõne, secundum eam agũt. Vt formicæ per eã impelluntur, ut nutrimentũ colligant. sed neq; semper patimur secundum imaginationem. Quando. n. coeuntes semem emittimus nihil prius imaginati, ut aliquando nobis in somnis accidit, tunc non ab imaginatiõe patimur. Recte ergo dixit, ꝙ neq; facimus, neq; patimur omnia per imaginationem. & uide, ꝙ priusquam compleuerit, in quibusnam inter se conueniant, quis est finis imaginationis, percurrit. Et esse uera & falsa. Ad societatem rursus reuertitur. Dicit ergo, ꝙ societatem habent sensus, & imaginatio in eo, quod est uerum esse, & falsi. Quod autem hãc habent societatem, id illis euenit ꝙ habeant eadẽ sensilia, & ea similiter apprehendant.

Sensus propriorum quidem uerus est, uel quàm minimum falsi habens.

Nunc tutius dixit quam superius dixerat. superius enim dixit sensum non omnino falli circa propria sensilia. Hic autem dicit eum aliquando etiam falli. Cur aũt dicit sensum parum habere falsi circa propria sensilia? Propter eorum paruitatẽ. nigri. n. guttam multo albo commixtam non potest discernere.

Secundum autem est eius, cui hæc quoque accidunt, & hic falli contingit.

Secunda sensilia, inquit, quæ sunt per accidens. Et dubitamus, si per accidens sensilia substantias esse dicimus, quõ dicimus eas accidisse, cum fiot substantiæ? Dicimus nihil esse absurdi. Quo. o. modo dicimus, Accidit domino esse hominem, eodem modo. & nunc dicimus substantiam accidere coloribus. Ecce enim illic hominẽ qui est substantia, dicimus accidisse domino, quod est accidens, præter naturam prædicãtes. Et hic autem dicit, pro eo quod est, in imaginatione. Nam & in ea sunt sensilia per accidens.

Quod enim album, non fallitur, si autem hoc album, uel aliquid aliud, fallitur.

Hic rursus de sensu differit. Quod enim est albũ, nouit uisus. Est. o. album uisus proprium sensile. circa propria. n. sensilia est omnino uerus: cuius autem est hoc album, utpote cuius indiuiduæ substantiæ, nũquid Cleonis, uel Alcibiadis, fallitur, neq;. o. nouit hoc album an sit Cleonis, etiam si nouit, ꝙ est simpliciter album.

Tertium autem communium, & eorum quæ sequuntur accidẽtia, quibus insunt propria. Dico autẽ, ut motus, & magnitudo, quæ sensilibus accidunt, circa quæ est maxime decipi secundum sensum.

Tertium, inquit sensile cõia sunt sensilia. Deinde uolens declarare quænam dicit, inquit ea quã sequuntur sensilia per accidens, in quibus & propria sunt. Per accidens. n. sensilia esse dicebamus indiuiduas substantias. In indiuidua autem substantia est motus, magnitudo, & alia communia sensilia, sicut & propria. Color enim in indiuidua substantia.

Motus autem, qui fit ab operatione, differet a sensu, qui est ab his tribus sensibus.

Hic dicit secundum quod est cõe sensus, & imaginationis. Legendũ est autem, quod hic dicitur, in hyperbato. Motus, inquit, qui fit a sensu, qui est secundũ operatiõem, hoc est imaginatio quæ ab his tribus dictis sensibus excitatur, sensu priorum, & sensu per accidens, & sensu cõium. Hæc ergo, inquit, imaginatio differt ab omnibus sensibus, ex quibus facta est, siquidem manifestum est aliud esse id, quod omnino fit præsenti sensili, ab eo quod aliquando etiam absente. Habet autem, inquit, uerum & falsum iuxta sensuum proportionem, & conuenientiam. Sicut enim in illis, qui dictus est primus ꝓ priorum sensilium, uerus est. sic & imaginatio tali maxime sensu præsente uera fuerit, sicut duo, qui restant, sensus, & sensus per accidens, & sensus communiũ, sunt aliquando quidem ueri, aliquando uero falsi, sic utrãq; habeant & quæ sunt ex illis, imaginationes, siue sint præsentes sensus, siue non.

Et primus quidem præsente sensu uerus. alij autem, & præsente, & absente sensu falsi fuerint, & maxime, quando sensorium procul fuerit. Si ergo nihil quidem aliud habent, quæ dicta sunt, quã imaginationem: hoc est autem, quod dictum est, imaginatio fuerit motus a sensu, qui est secundum actum.

Ex hoc dictò colligens Themistius dixit, ꝙ simul cũ sensu imaginatio operatur, quia dicit præsente sensu ueram esse imaginationem. Si ergo nihil aliud habent, ꝙ dicta sunt, quam imaginationem: Imaginatio autem est, quæ habet quæ dicta sunt, quæ quidem eius complent substantiam. dico autem definitionem, Imaginatio scilicet est motus, qui fit a sensu secundum actum & considera, ubi imaginationem definierit, cum tot & tanta interea dixisset.

Quoniam autem uisus est maxime sensus: nomen quoq; φαντασία idest imaginatio, ἀπὸ τοῦ φάους. i. a luce accepit, quia sine luce non est uidere, & quoniã permanet, & est similiter ac sensus.

Hic uult imaginationis dicere etymologiam.

Multa secundum eam agunt animalia. Hæc quidem, quòd non habeant intellectum, ut bruta.

Postquam dixit, cur imaginatio dicatur φαντασία, uult etiam dicere, cur data sit nobis. Hæc quidem, qđ non habeant intellectum, ut bruta. Sciendum, quod id, quod est in nobis intellectus, hoc in irrationalibus est imaginatio. Nos enim a sensilibus abducti, per intellectum operamur. Irrationalia autem per imaginationem, sensilia enim celeriter separantur. Intellectus autem, & imaginatio semper est in ijs, quæ habent. Imaginationem autem duplicem arbitratur Plutarchus, & eius quidem finis. qui est ad superiora, seu eius principium est finis cogitatiuæ facultatis. Alius autem eius finis est uertex, seu cacumen sensuum. Imaginatio ergo intellectui, & cogitationi nihil cõfert: sed etiam contra ab intellectu, & cogitatiõe expurgatur, & quod est eius imperfectum, ab illis perficitur, sed & ab illis ad ueritatem deducitur, quatenus natura aptum est habere ueritatem. Vnde imaginatio & ubique sequi uult, & una commoueri, rationis, & ueritatis uolens esse particeps. Admirabilis autem Plutarchus pulchrum ipsius exemplum quoq; dixit. Vnde id etiam est operæpretium referre. Dicit. n. ꝙ sicut sunt duæ lineæ, quæ in uno puncto se inuicem attingunt, sic est superior pars imaginationis, quæ cogitatiuæ facultati conuectitur. Sicut. n. ille punctus & idem est, & alius, idem quidem, ut unus, alius autem, eo ꝙ & cum superiori recta accipi potest, & cum inferiori, sic imaginatio potest ut unũ. & ut duo accipi, eo ꝙ sensilium quidem, quod est diuisum, in unũ cogit, quod autem diuinorum est simplex, & ut dixerit quispiam, singulariũ, in typos quosdam, & diuersas formas effingit, & exprimit.

Illa uero, quòd nonnunquam intellectus obtegatur & obruatur affectu, uel morbis, uel somno, ut homines. De imaginatione ergo quid sit, & quam ob causam sit, hucusq; dictum sit.

Recte dixit, Obtegatur, in nobis.n. semper est intellectus & operatur. Occultatur autem nonnunquam ꝑpter morbum, uel iram, uel ebrietatem, ea enim ipsum obsæpiunt, & intercludunt, ut cognosci nõ possit eius operatio. Si autem hæc ita habent, satis clarum est eum opinari esse immortalem animam rationalem. Non.n. dixit eam in delirio pati, sed obtegi. Et in his, Dei gratia, secunda sectio, & praxis completur.

De particula autem animæ, qua & cognoscit anima, & est sapiens & prudens, siue sit separabilis, siue non separabilis secundum magnitudinem, sed secundum rationem, considerandum, quam habet differentiam, & quonam modo sit intelligere.

Postquã animã irrationalem rõnali discreuit, nũc aggreditur ipsam animam rationalẽ a seipsa discernere. Itaq; in ratiõali tria quærit. Primum quidem, an sit corruptibilis, uel incorruptibilis. Secundo aũt rationalem animam discernit a sensu. Nec dubites, qũo, cum superius discreuerit sensum ab anima rationali, nũc hoc rursus facit. Quooiam.n. ei confert hæc discretio, ad ostendendum, ꝙ est æterna rationalis anima, eã propterea dicit. Deinde tertium caput quærit, qũo sit intelligere. Præsens aũt consideratio duo prima capita quærit. Incipit aũt a secundo capite.i.a differentia rationis, & sensus: eo ꝙ ipsa confert. & argumẽti rationem obtinet ad ostendendum, ꝙ est ĩmortalis anima rationalis. Volens autem urgentem facere differẽtiam, primũ dicit, in quo conueniant rõ, & sensus. Nec dubites, ꝙ cum superius dixerit, quid cõe habeant, hoc quoq; ounc dicit. Scias .n. ꝙ eorum etiam cõio, & societas confert ad ostendẽdum immortalẽ animam Incipit ergo a cõione rõnis, & sensus. Et primam quidẽ cõmunionẽ dicit, ꝙ sint ambo potentia, & rõ & sensus: & quod nec aĩa habet rationes intelligibiliũ, non pictæ.n. tabulæ similis est secundum Aristo. nec sensus habet rationes sensilium, sed typos tantum, & formas suscipit. Sensus.n. sensile non apprehendit, sed typum aliquem sensilis. Substantiam.n. non assequitur sensus. Rationalis uero anima, etsi intelligat substantiam, ipsa tamen non habet typos intelligibilium. & hæc est prima cõio. Secunda cõio. Si est potentia & rationalis aĩa, & sensus, sed rationalis quidem secundum aptitudinem, sensus uero secundum habitũ, sed ambo tñ potentia. Si ergo sunt oĩno potentia, per affectiooem ueniunt ad operatiõem. est ergo in eis cõe, ꝙ afficiuntur, seu patiuntur. Sed quoniam affici, corruptibilem ostenderet rationalem animã, propterea dicit, ꝙ afficiuntur affectione, quę ea perficiat, non corrũpat. Non.n. secundum substantiam afficitur, sed secundum operationem. Cognitio.n. est mentis operatio, quę mutatur ab eo, quod est potentia, in id, quod est actu. Et hæc est tertia cõio, ꝙ ambo habeãt perfectioos affectus, sed ut ex cõione intelligas æternitatem aiæ, sciendũ est animã ꝓprie magis affici perfectiua affectiõe, quam sensum. Sensus.n. corrumpitur ab excessibus, anima autem magis ab excessibus exercetur, quod eã declarat ĩmortalem. Neq;.n. unquam corrũpitur. Hę sunt quidem cõiones. Differt autem sensus ab aĩa rationali, ꝙ sensus quidem circa magis sensilia operans, circa minora hebetatur. Rationalis autẽ anima circa ea quæ magis sunt, operans, circa minora plus operatur. Vt si uisus ĩmoderatũ uiderit album, uel labyrinthi speciem præ se ferentẽ figuram ex ijs afficitur, & minus album non apprehẽdit intellectus uero, ẽt si circa magna operetur, in ijs exercetur, & circa minota magis operatur. Et quæ est huius causa? Qm̃ sensus quidẽ eget corpore, oec sine eo operatur. Et qm̃ id ab excessibus uel congregatur, uel disgregatur, & afficitur, ꝓpea circa minora operari nõ potest. Intellectus autem corpore non indiget, ut illo affecto, afficiatur, sed circa præstantiora exercetur, & minora facile apprehendit. Porro id quoq; animæ æternitatem ꝓclamat. Ex sensus itaq;, & animæ differentia ostẽsa est æternitas. Ostendemus autem proprio quoq; argumento esse aĩam ęternam, quod erat primum caput. Si oĩa iotelligit anima, est æterna: Neq;.n. si sit corpus potest oĩa intelligere, nec si forma materialis. Si est.n. corpus, est oĩno tẽperatura q̃dã calida, uel frigida. Temperatura autem non intelligit similes temperaturas. Ergo similes temperaturas oon intelliget. & ooo erit oĩa intelligens. Nam & tactus dicebatur non apprehendere, quod est similiter frigidũ, uel calidum. Atqui eam dicit formam materialem, eamq; uti instrumento corpore. Sed si ipso utitur instrumento, instrumentum nõ intelliget: & rursus fiet, ut non oĩa intelligit. Si autem & ipsum intelligit, alio opus erit instrumento, idq; in infinitum. Et alioqñ instrumentum confert illi, cuius est instrumentum. Corpus autem animã impedit ad operandum. Non est ergo eius instrm. Qm̃ ergo hoc quoque dictum est, in his cootemplatio, Deo adiuuante, cõpletur. De parte aũt animæ, qua aĩa & cognoscit, non põt ex hoc colligi id, quod dicit Plutarchus, oẽs animas esse unam substantia multis facultatibus præditam, & hoc esse uerum declarat, ꝙ ipse dicit unam partẽ animæ rõnalem. Partem.n. nunc dicit hoc mõ. Quoniam enim multa sunt, quæ conferunt ad cõstitutionem corporis dicit, ꝙ hæc quoq; una est eorum quæ corpori cõferũt, pars animæ.i. anima rationalis. Qui.n. posset dicere unã substantiam multis facultatibus præditam, cum animã posuerit corruptilem, & incorruptilem? Eiusdem autẽ substantiæ nõ põt hoc quidem esse corruptibile. Sic ergo aduersus eum dicere possumus. Ita etiam aduersus Alexandrum, qũo intellectum partem dicit animæ. quãdo ergo dicit intellectum æternũ, ne dicas eum dicere intellectũ, qui exterius aduenit: eũ.n. dicit, qui est in nobis. Sciendum aũt ꝙ intellectus tria quædam significat apud Aristo. Hæc autem tria aliter quidem dicit Alexãder Aphrodisieus, aliter uero Plutarchus. Sed Alexander quidem primũ dicit significatum intellectus, intellectum, qui est potentia: qui quidem est in pueris. In pueris.n. est intellectus potentia. Secundum intellectus significatum, est intellectus secundum habitum, qui est in perfectis hominibus. Perfecti.n. homines, rerũ deinceps cognitionem habentes, intellectum scdm habitum habere dicuntur. Tertium est significatum intellectus, qui est actu intellectus, qui exterius accedit, qui est omni ex parte perfectus, qui non est secundum habitum, uel secundum id, quod est potentia, ut etiam sit simplex ut qui semper est actu, qui omnia gubernat. Hæc sunt tria intellectus significata secundum Alexandrum. Plutarchus autem hæc non admittit. sed aliter dicit significata intellectus. Dicit enim, primum quidem significatum intellectus, esse intellectum secundum habitum; qualis est in pueris. Vult enim Plutarchus secundum Aristotelem pueros rerum habere ratinoes, & rationalem animam omnia scire, & disciplinas non esse proprie disciplinas, sed reminiscentias, & propterea dat in pueris, intellectum secundum habitum, & rerum habentem rationes. Sed res, inquit, ignorant; quod disciplina egeant, quæ disciplina est reminiscentia.

Secundum intellectus significatum est intellectus, q est secūdum habitū,& secūdū actū,ut est intellectus in im perfectis hominibus. In ijs.n.est & sćdm habitum,& secundū operationē. Res.n.iam didicit, & cognouit,& eas p disciplinam ueluti in memoriā redegit. Tertium significatum, est intellectus, qui est sćdm actum tantum cuiusmodi est intellectus exterius adueniēs,qui est perfectus. Hęc fuēt tria intellectus significata sćdm Plutar. Hāmonius aūt utrunq; reprehendit, Alex & Plutarch. dicens utrūq; admisisse & pprium & cōe erratum: cōe quidem,φ tertium intellectus significatum dixerant in tellectum sćdm operationem, qui est exterius, qui est ut uerbo dicam, Deus. Neq; enim Arist. nunc loquitur de intellectu, qui est exterius, cum nō Theologicum tra ctatum instituerit,& alioqui nunc de intellectu uerba facit, qui intellectus est pars animæ. Incipiens ergo dicit de parte animæ, qua intelligit,& cognoscit. Si ergo nunc dicit de intellectu, qui est pars animæ, quomodo hic significat eum, qui est exterius, intellectum? Qui autem est exterius, is non est pars animæ. Et quod hunc intellectum, qui actu est, ex itellectu, qui est in nobis po tentia, dicit fieri, inferius ostendit. Qui autem exterius accedit intellectus, non est ex intellectu, qui est in nobis potentia. Si autem dicant, φ quando dicit intellectum omnia intelligere, de intellectu, qui exterius est differit, in hoc quoq; falluntur. Qui.n.est in nobis potentia in tellectus, habet omnium intelligentiam: sicut & adumbratio in imagine habet omnium typos, licet non apertos, omnium, quæ susceptura est. Et intellectus ergo ha bet omnium intelligentias, etiamsi non apertas. Quādo autem intellexerit, tunc apertæ fiunt. Quod autem,& quam dixit partem animæ, eam dicit æternam, inferius declarat, cum dicit. Hæc autem sola pars animæ, rationa lis.f.est æterna,& non aliæ. Vterq; ergo cōe hoc erratū admisit. Seorsum autem unusquisq; sic errat. Alexāder quidem,φ nihil dictionis contextui uult addere, sed eū semper sequens in cōtradictiones quoq; nunc incidit. Accepta.n.ex contextu occasione, putat ipsum intelle ctum,& eius substantiam esse potentia,& non dicit, φ secundum eius operationes est potētia, quem admodū qui est in pueris, intellectus, est secundum nos potentia eo,φ rerum formas nondū nouit, habet autem aptitudinē ad eas cognoscendas: & sic est potentia, eo φ eius actus nondum nouit ea, quę sunt. Alexander aūt ipsam intellectus substantiam dicit esse in pueris potentia, & hoc confirmat dicens, quod intellectus est potentia: Si autem est potentia, sćdm aptitudinem.f.non habet for mam, sed est tantum materia. Quicquid.n.est primum potentia, est in materia. Intellectus ergo est materia, & formam non habet, ne a forma perturbata, ad propriæ formæ cognitionem tendat, & formas sibi contrarias non cognoscat. Sicut.n.perspicuum est coloris expers, ut nullo penitus retento,& citra omnem auaritiæ notā colores subministret, sic & intellectus, inquit, est formæ expers, ut omnes formas cognoscat. Hæc quidem Alexander, ualde autem errat. Si.n.propterea est formę ex pers, ut omnia, quæ sunt, cognoscat, & eam rationem oportet extendere, neq; usquam ulla ratione esse deberet, scit enim & id quod nullo mō est. Et non solū ex hoc Alexandrum subuertimus, sed & ex ipso Aristo tele. Ipse.n.Aristo. animam formam formarum dicit,& hoc est proprium Alexandri erratum, quod intellectū formæ expertem dixit. Dicit enim, potētia esse eius sub stantiam in pueris. Quod est autem potentia, est formæ expers. Plutarchi autem proprium est erratum, φ, quæ sunt Platonis, Aristoteli tribuit. Est.n. Plato, qui existi mat, puerorum mentem esse secundū habitum, & rerū habere rationes: non autem Aristoteles. Plutarchus autem existimat ipsum quoq; Aristotelem hęc dicere. qui fieri autem potest, ut non fallatur, cum id Aristote. refellat? Puerorum enim intellectum dicit nondum pictæ tabulæ esse similem, eo φ sit aptus ad rerum rationes suscipiendas, non adhuc autem suscepit. Quare & commu niter, & separatim errant Alexander, & Plutarchus.

Age ergo nos ueritatem dicamus Sciendum ergo, nos opinari intellectum esse formā, est enim intellectus puerorum, forma, qui potentia formarum est susceptor. Et quatenus quidem forma est, non est potentia, ut uidetur Alexandro: Quatenus autem est potentia formārū susceptor non habet rerum rationes, ut Plutarcho uidetur. Dicamus ergo deinceps significata intellectus. Primum quidem significatum, est intellectus potentia ad res, sicut est in pueris. Est & intellectus secundum habitum, qui res scit, ut in perfectis, qui res sciunt, quiescunt autem, & secundum eas non operātur. Tertium significatum, est intellectus, nō qui exterius quidem uenit, ut illi arbitrantur, sed est simul secundum habitum, & ope rationem, sicut est intellectus perfectorum, qui res sciunt, & cognitionem tractant, & secundum eam operatur. Sic nos ergo dicimus significata intellectus. De particula autem animæ, qua anima cognoscit, & est sapiēs, & prudens. Intellectum appellat particulam animę, nō quod sit minima pars animæ. Sed ut si quis uniuersum mundum enumerauerit, & cum ijs solem quoq; statuerit, deinde postremo dicat solem esse uniuersi particulam. Recte autem dixit, qua anima cognoscit, & est sapiens & prudens. Anima enim & contemplatiuam habet partem, & actiuam, & per id quidem qđ dixit, quia est sapiens, & prudens, actiuam eius partem declarauit, per id uero quod dixit, qua cognoscit, contemplatiuā. Quid autē uult dicere, φ de ea parte animæ, qua cognoscit, & est sapiens, & prudens, quærere oportet an sit æterna uel non, siue ea sit separabilis, uel non separabilis secundum magnitudinem, sed secundum rationem? Quidam autem præsentem contextum sic sunt interpretati, siue sit intellectus a corpore separabilis, siue nō a corpore separabilis, sed solo sit mentis conceptu separabilis, non autem etiam actu. Hoc est ergo primum problema, seu disputabilis quæstio. An sit intellectus separabilis, & æternus. Plutarcho autem nequaquam placet præsens interpretatio sed eam quoq; ualde damnat. Ipse autem interpretans inquit, quod Aristoteles uolens dicere, siue sit intellectus separabilis ab imagi natione & sensu, siue est una substantia, quæ ante intel lectum quidem statuit imaginationem & sensum, sola autem ratione multa sunt, hæc dicit. Quod enim ad ea respexit, ex hoc clarum est, quod & ipse nuper de his cessauit disserere, Neque enim an sit a corpore separabilis, an non, quærit. Qui enim imaginationem a corpore separatam esse dedit, quomodo de intellectu, qui omnes transcendit facultates, dubitare posset an sit a corpore separabilis, an non? Magnitudinem autem accepit substantiam. Quare hæc est quoq; prima quæstio: an sit intellectus substantia separabilis ab imagina tione & sensu, an sit una omnium substantia, & sola rō ne differunt. Quoniam aūt meminit Aristo. immixti, & impassibilis, & separabilis, ad ostendēdum, quod est animā immortalis: Alexander hæc tria corrumpit. Pri.

potentia,& potentia non eius substantia, sed actus, & propterea intellectus,non est corpus.esset enim qualitate præditus,calidus,uel frigidus. Neq; uero utitur instrumento corpore. Potest enim magna,& parua similiter intelligere:quod sensus utens instrumento, corpore,facere non potest.

Et recte quidem ij,qui dicunt animam esse locum formarum,ut si quod non tota,sed intellectiua, neq; actu,sed potentia formæ. Quod autem non est similis affectionum uacuitas sensitiui, & intellectiui,manifestum in sensorijs,& sensu.Sensus enim sentire nõ potest ex uehementi sensili,ut sono, & magnis sonis:nec ex uehementibus coloribus,& odoribus,uidere,& odorari.Sed intellectus, quando aliquid intellexerit ualde intelligibile, non minus intelligit,quæ sunt minora,sed etiam magis.Quod est enim sensitiuum, non sine corpore:intellectus autem separabilis: Quando autem sic unaquæq; fiunt,ut sciens dicitur,qui est secundum actum.

Laudat Platonem. Quoniam enim superius dixit,ꝙ suscipit anima formas intelligibilium,& sic operatur,ꝑpterea laudat Platonem,qui dixit animam esse locum formarum. Sed eum in duobus reprehendit, primum quidem,ꝙ omnem animam dicit locum formarum,& non solum rationalem,etiam si pro Platone dici potest ꝙ solum rationalem animam dicit,alias autem rationes.& ideo dicit,Omnis anima immortalis.etsi ergo animam formarum locum dicit,solam tamen dicit rationalem.Eum autem etiam in alio reprehendit ꝙ actu dicit in anima formas,& non potentia:Aristoteles eñ non pictæ tabulæ eam assimilat,& proprie dicit esse disciplinam:Plato uero pictæ tabulæ:& disciplinam dicit reminiscentiam.

Hoc autem euenit,quando potest per se operari.

Quid dicit? Quod intellectus,qui est potentia,tũc est actu,quando ex scientia potest,& contemplatiue operari. Euenit autem intellectum ex scientia operari,quando per se potest anima operari.hoc autem nõ semper uix enim in senectute.

Est quidem similiter & tunc potentia quodammodo, non autẽ similiter ac priusquam didicerit,uel inuenerit. & ipse quidem seipsum tunc non potest intelligere.

Et postquam res,inquit,didicerit,& quiescit, est potentia intellectu. Non est autem similiter potentia, ac erat,priusquam didicerit,uel inuenerit. Priusquam eñ didicerit,uel inuenerit,est potentia intellectus secundũ priorem significationem eius quod est potentia, id est, secundum aptitudinem. Postquam autem didicerit, est potentia secundum habitum, quod erat secundum significatum eius,quod est potentia.quod ipse dixit, potentia quodammodo. Recte autem meminit disciplinæ & inuentionis,quia omnis scientia disciplina, uel inuẽtione comprehenditur.& in his finitur praxis, praxis, Dei benignitate,decima.

Quoniam autem aliud est esse magnitudinem,& esse magnitudine,& aquam,& esse aqua:sic autem & in multis alijs,sed nõ in omnibus.in nonnullis enim idem est esse,carne,& esse carnem.

Cum tria de intellectu quærere proposuisset, unum quidem an æternus,uel corruptibilis,secundum autem eius communionem,& differentiam ad sensum ex quo eius rursus apprehendebatur æternitas,& tertiũ,quomodo fit intelligere:prima quidem duo satis per præcedentia demonstrauit,nunc autem reliquum ei demõstrandum proponitur,& nunc examinat quomodo fit intelligere. Dubitat itaq; in principio Aristo. Cum n. sit duplex in nobis cognitio, hæc quidem irrationalis, ut sensus:illa uero rationalis ut intellectus, sunt duplicia & ea,quæ cognoscuntur:hæc quidem materialia & sensilia:illa uero immaterialia: Quærit ergo per hæc Arist. utrum unaquæq; cognitio proprium cognoscit, ut irrationalis quidem materialia tantum nouit: Rationalis uero,ut quæ sit præstantior, non solum nouit, quæ sunt immaterialia,sed & quæ materialia. Et cum hæc esset dubitatio, fert sententiam Aristoteles dicens, ꝙ rationalis non solom nouit immaterialia, sed & materialia: Qui enim nouit potiora, multo magis nouit,& deteriora. Si itaq; nouit immaterialia, considerabit omnino & immaterialibus deteriora,quę sunt materialia. Si.n.intellectus,quod est rationalis cognitio, imateriala solum nouit,materialia autem non cognoscit, erit aliqua ex parte mens amẽs, & intellectus aliqua ex parte non intelligens. Cum materialia enim non intelligat,erit ex ea parte non intelligens. Atqui absurdum est intellectum in aliquibus esse non intelligentem. Nõ solum ergo nouit imaterialia,sed & materialia. Et hæc quidem Aristot. Possumus autem & nos exterius ostẽdere,ꝙ materialia quoq; nouit intellectus. Si materialia enim nõ intelligeret,quomodo sensum corrigeret? Sensus.n remum in aqua confractum uidet, & solem unios pedis magnitudine. Intellectus autẽ corrigit, ostẽdens,ꝙ neq; remus fractus est,& ꝙ sol est maior terra. Quomodo ergo posset sensum intellectus corrigere, nisi materialia cognosceret,hoc est sensilia? Et alioqui habemus regulam,ꝙ id quod scit rerum differentia, multo magis & res ipsas differentes nouit. Si ergo intellectus nouit differentiam imaterialium a materialib. nouit ergo & materialia. Sed dices fortassis, est absurdum intellectum nosse ea,quæ extra sunt. Hæc n. scit sensus eo ꝙ materialia,& particularia cognoscit. Intellectus enim quod est uniuersale,tantum nouit. Est autem sensus scire particularia,quæ quidem sunt materialia. Tibi autem ad hæc dicam,ꝙ intellectus subiecto unus est:ratione autem diuersis. Intellectus n. uel secundũ se solum operatur,& tunc uniuersalia solum nouit,uel cum sensu operatur,eo utens instrumento:& tunc materialia nouit,& particularia,sicut eadem recta subiecto quidem eadem,ratione autem diuersa. Si.n.quæ nunc recta est,cõfringi potest,& inflecti,sic & intellectus subiecto idem existens,aliquando quidem cum recta habet conuenientiam,quãdo per seipsum operatur,& nouit imaterialia,aliquando uero cum recta confracta, quando ad sensum inflectitur.& eo instrumento utitur, quã do nouit materialia. Hoc est quidem primum dubium, & eius solutio. Secundum est dubium,pro quo tale qd prius præsumendum est,quod id,qd ab eo,quod est potentia in id,qd est actu,agitur,omnino alteratur. Altera tio autem est affectio,seu passio. Hoc præsumpto procedit deinceps dubium. Si materialia intellectus cognoscit,scilicet ab eis patitur. Ab eis enim ducitur a cognitione,quæ est potentia,ad cognitionem,quæ est actu. Quod autem ab eo,quod potentia,ad id quod est acto, ducitur,alteratur. Quod autem alteratur, patitur, Intellectus ergo a materialibus patitur. Et quoniam nihil patitur ab eo,quod est dissimilis materiæ: clarum est ergo,ꝙ intellectus est eiusdem materiæ cum materialibus. & est ipse materialis, & corruptibilis. materialia enim corruptibilia. Quomodo ergo erit incorruptibilis, uel secundum Aristotelem, uel secundum Anaxagoram, qui eum esse dicunt materia impermixtum? Hæc est dobitatio, quam dissoluentes dicimus, Male accepistis, quod quicquid agit, etiam patitur.

Hæc eſt.n. falſa oratio. Tunc enim quod agit uiciſſim patitur quando eſt eiuſdem materiæ cũ eo, qđ patitur. Quoniam ergo intellectus non eſt eiuſdem materiæ cũ materialibus, non eſt neceſſe ipſum a materialibus pati, quando ipſa cognoſcit. Agit.n. & opiſex nos beneficio afficiens, & tamen a nobis noo contra patitur. Quare ex agentibus ea ſola uiciſſim patiuntur, quæ ſunt eiuſdem materiæ cum patientibus Et hæc quidem ſolutio exterius aſſumpta, dicta eſt. Ariſtoteles autem aliam dicit ſolutionem, quam etiam alibi dixit, ꝙ duplex eſt paſſio, ſeu affectio, hæc quidem perfectiua, illa uero corruptiua In corruptiua ergo ualidum eſt, quod dicitur qđ ſimile fit agenti, quod patitur: Intellectus autem ſenſilia cognoſcens, perſectiua affectiõe afficitur, quæ impaſſibilitas potius dicitur, quam paſſio. Quare rurſus non patitur intellectus. Quæ enim ab aliquo perficiuntur, non ſunt omnino eiuſdem eum eo materiæ. Ecce ẽm mundus perficitur ab opiſice: & tamen non eſt eiuſdẽ eum ipſo materiæ. Rurſus quæ hic ſunt, reguntur a cœleſtibus, & perficiuntur: & non ſunt eiuſdem cum illis materiæ. Rurſus aer perficitur a lumine, & non eſt eiuſdem cum ipſo materiæ. Quare, & intellectus patitur quidem a ſenſibilibus perfectiuam affectionem. ab eis autem perfectus, noo eſt eiuſdem cum ipſis materiæ. Notandũ autem, ꝙ etiam ſi dicimus eum perfectiuam pati affectionem: noo ſubſtantiam intellectus attingit affectio, ſed eius operationẽ Hæc eſt ſecunda dubitatio, & eius ſolutio. Quoniam autem hę duæ dubitationes a materialibus occaſionem ſumpſere, æquum eſt & de materialibus hoc modo dubitare. Quoniam intellectus ſeipſum nouit, & ad ſe conuertitur, quomodo ergo nouit? Vtrum quatenus eſt intellectus, uel ſecũdum aliud quidem eſt intellectus, ſecundum aliud uero intelligibilis? Si itaq; ſecundum aliud quidem eſt intellectus, ſecundum aliud autem intelligitur: clarum eſt ergo intellectum non eſſe ſimplicem, ſed compoſitum. Eſt enim cõpoſitus, quatenus intelligit, & quatenus intelligitur Si autem, ut hoc abſurdum euites, dicas ꝙ quatenus eſt intellectus, intelligitur, in aliud abſurdum incidit, in tractatu.n. de demonſtratiuo oſtenſum eſt, ꝙ illud eſt, ſecundum quod, cõuertitur. Si ergo quatenus eſt intellectus intelligitur, ergo & quatenus intelligitur, eſt intellectus ut conuertaſ. Si ergo quatenus intelligiſ, eſt intellectus, colligitur, ꝙ id quod intelligitur, eſt intellectus. Et quoniam diſciplinæ intelliguntur, erunt & illæ intellectus: quod eſt abſurdum. Si autem dicis eum ſeipſum non intelligere, falſum dicis. Si enim ſeipſum nõ intelligit, quõ nouit, ꝙ ſeparatur a corpore? Talis quidem eſt uniuerſa dubitatio. ſed quia eſt obſcurior, eam in compendium repetamus. Quoniam intellectus ſeipſum intelligit, uel quatenus, id eſt intellectus, intelligit ſeipſum, & quoniã illud, quatenus eſt intelligibilis intellectus, ut colligatur omnia intelligibilia, & omnes diſciplinas eẽ intellectus: Vel ſecundum aliud quidem intelligitur, ſecũdũ aliud autem intelligit & erit intellectus compoſitus, quod eſt abſurdum. Soluit autem dubitationem uno membro dicens, ꝙ quicquid eſt proprie intelligibile, eſt intellectus. Diſciplinæ enim non ſunt proprie intelligibiles, & propterea non ſunt intellectus. Sunt enim a nobis excogitatæ: & nos eas a materia ſeparauimus, quoniam ſunt materiales. Quæcunq; ergo non ex nobis, ſed ex ſe habent, ut ſint intelligibilia, ea ſunt intellectus. Nam & ſi angelos dixeris, ſunt & ij, ſecundum Ariſtotelem intellectus, & ſi eum dicas, qui in primo mobili circunagitur, quem opificem dicit, hic quoq;, ſecundum Ariſtotelem eſt intellectus. Sed quoniam nec Platoni uidetur Deum eſſe intellectum, nec pijs dogmatibus, Deus enim eſt ſuper mentem ſeu intellectum, Vnde & πρόνοια quod eſt prouidentia, nominatus eſt, ut qui ſit πρὸ τοῦ νοῦ.i. ante mentem ſeu intellectum, age nos aliter dubitationem ſoluamus. Dicimus enim ꝙ non colligitur, quicquid eſt intelligibile eſſe intellectum. Primum enim intelligibilia, uel ſunt proprie intelligibilia, ut quæ ſunt penitus immaterialia, uel nõ proprie, ſed quatenus ſenſilia, ſunt intelligibilia, ut lapis. Nunc autem de proprie intelligibilibus agitur. ſi autem ita eſt, erunt, quæ ſunt proprie intelligibilia, intellectus, & nihil abſurdum ſequetur. Secundo autem, quod non colligitur, quicqđ eſt intelligibile, eſſe intellectum, ſed quicquid ſeipſum intelligit, eſſe intellectum. quid enim dicit dubitatio? Quatenus eſt intellectus, intelligitur ab aliquo, uidelicet a ſeipſo. ſi uis ergo, conuerte, per illud, quatenus, ꝓpoſitionem illam & dic. quatenus a ſeipſo intelligitur, eſt intellectus. Hæc eſt enim uera & recta conuerſio. Si ergo ex conuerſione collectum eſt, quod non utique intelligibile, intellectus, ſed quicquid a ſeipſo eſt intelligibile, intellectus, non utique quicquid eſt intelligibile eſt intellectus. & non ſolum propter Deum Ariſtotelis ſolutione non contenti ſumus, ſed ꝙ etiam uniuerſalia ſunt intelligibilia, & non intellectus. Dicere autem quod non quatenus intellectus, ſeipſum cognoſcit, abſurdum. Primum enim, ut diximus, erit duplex, eiuſdẽ formæ, & ipſe intelligens, & intellectus. & non totum ſeipſum cognoſcens. Quatenus enim intelligitur ſeipſum intelligit, & non quatenus intelligit. Quare quatenus intellectus, ſeipſum cognoſcit intellectus. Et hæc eſt tertia quæſtio. Quarta eſt quæſtio ſi intellectus, ſeipſum intelligit, ſibi autem ſemper adeſt intellectus, cur non ſeipſum intelligit? Videmus enim, raro nos homines ad nos ipſos conuerti, ſed uel de Deo mente aliquid agitamus, uel de mundo: raro autem de nobis ipſis. Atqui oportebat ſeipſos ſemper intelligere, eo ꝙ ſemper ſibi adeſt intellectus: hæc quidem dubitatio. Dicimus autem quod propter commixtionem, & conſiderationem eorum quæ ſunt hoc fit. ſicut enim, ſi duo adſint, & unus quidem ſit amicus, alius autem illuſtris, & ſplendidus quiſpiam, amicum ne ſalutamus quidem, ut qui ſit familiaris, alteri autem dextram iungimus, ſic & intellectus cognoſcens, quod ſibi ſemper adeſt, raro ſeipſum intelligit, ſed res mundanas, uel ſupermundanas ſæpe. Non quatenus ergo intellectus, intellectus nõ ſeipſum ſemper cognoſcit, ſed hoc fit, propter eius operationem. ſicut enim in furore intellectus omnino non intelligit, eo quod a ſe diuertitur, ſic & quando circa corpus ſtudens, res alienas agit, non ſeipſum cognoſcit, quo tempore non eſt actu intellectus, ſed potentia. Plotinus uero dicit, eſſe intellectum, qui ſeipſum ſemper cognoſcit, qui ſemper non ſeipſum cognoſcit. Vt rurſum accipias hunc quidem actu qui ſeipſum ſemper cognoſcit, illum autem potentia, qui non ſemper. Illud autem, ſemper cognoſcere, dicebat propter Platonem, qui dicit animam ſemper mobilem. Illud autem, ſemper mobilem, in hoc ꝙ ſemper uiuum corpus faciat, accepit, ſed & in hoc ꝙ ipſum ſemper cognitionẽ reddat, Et ſemper quidem inquit, cognoſcit intellectus. Si autem non ſentimus etiam eum ſemper cognoſcere: hoc fit, ꝓpter turbã & tumultũ corporis. & in his cõtemplatio, Dei gratia, cõpletur. Quoniam

autem

autem aliud est esse magnitudinem, & esse magnitudinē:& aquam,& esse aqua. Dictum est & in prædicamētis,& in Physica,φ aliud est,uerbi graria,hoc: & aliud, quod per hoc Illud nempe,hoc,utrunque simul significat,quod est formam cum materia,ut aqua, & magnitudo:Illud autem,per hoc,formam tantum sine materia significat,ut esse aqua,& magnitudine. Et in materialibus quidem rebus sic est significatio:In rebus uero immaterialibus idem est illud,hoc,& per hoc, ut i Deo, & signo,& talibus. Idem enim significat in duobus casibus. Hæc est ergo tota Arist. sententia. Nunquid intellectus nouit in quibus aliud est esse hoc,& per hoc,idest materialia. an intellectus illa solum nouit,in quibus idē est hoc,& per hoc,id est immaterialia. Magnitudinem ergo dicit utrunque simul:magnitudine autem esse,formam tantum,& aquam,dicit utrunque simul:aqua autem esse,formam tantum. In nonnullis enim idem esse carnem,& esse carne, non apto exemplo uisus est. In carne enim non idem significat hoc, & per hoc. Hoc est enim in solis intelligibilibus : alioqui diximus, quod in materialibus quidem aliud significat accusatiuus, & aliud ablatiuus. Hoc autem fecit, propter ingenij magnitudinem contemptis exemplis, ut sæpe mos est.

Et alio,uel aliter habente,iudicat intellectus.

Adhuc quidem dubitat. sunt hæc autem superioribus coniungenda. superius enim dubitabat,an intellectus intelligit materialia. Nunc autem tanquam tacite concesserit eum materialia intelligere, dubitat nunqd alia quidem sui parte intellectus materialia intelligit : alia uero immaterialia. Hoc est ergo quod dicit. Vel alio,& alio iudicat, pro eo quod est,alia quidem sui parte intelligibilia:alia uero materialia. Plutarchus itaque & Alexander uult immateriali quidem immaterialia cognosci:materiali autem materialia. Aristoteles autem dicit,φ eodem intellectu ambo cognoscuntur, & materialia,& immaterialia: sed aliter & aliter habente: aliqñ quidem utens instrumento corpore,in materialibus:aliquādo autem non,ut in inmaterialibus, & intelligibilibus.

Caro.n.non sine materia,sed sicut hoc simum,in hoc.

Hoc dictum est defensio oppositi dogmatis, uel nuper dictæ dubitationis, quoniam enim dubitauit dicēs, nunquid intellectus alia quidem sui parte materialia intelligit:alia uero immaterialia:per hæc defendit dubitationem,& dicit. Caro enim non est sine materia : sed res est materialis. sicut enim hæc simitas in hoc est, pro eo quod est, forma in materia : sic & caro forma est in materia. quare est rationi consentaneum intellectum non eadem sui parte intelligere materialia,& immaterialia.

Sensitiuo ergo calidum, & frigidum iudicat, & quorum ratio quædam caro.

Hinc Plutarchus,& Alexander sui dicti fidem faciūt. Ecce, inquiunt, dicit ipse materiali materialia cognosci:sensitiuo.n. dixit calidum cognosci. Quid nos ergo dicimus?quod non hoc dicit, sed defendens dubiōnem, deinde ab hoc loco ueram solutionem adducit. Dicit enim,intellectum sensitiuo utentem instrō,iudicare materialia,id est calidum,& frigidum. Deinde qm frigidi, & calidi meminit : non solum autem hæc caro iudicat : sed & ex quibuscunque alijs est eius cōmoderatio, ut siccum, humidum,& huiusmodi alia : non poterat autem in dictionis contextu omnium meminisse,ne nimis eam produceret, propterea breuiter reliqua significauit subiungens. Et quorum ratio quędam est caro,hoc est,ex quibus constat ratio carnis,uel eius definitio. Intellectus ergo utens sensitiuo instrumento,iudicat frigidum,& calidum,& alia,ex quibus constat carnis definitio. Et huius est opinionis Aristoteles : primum quidē ex hoc,φ soluit dubitationem, quæ dicit, φ si intelligibile intellectus,erit & lapis,qui est intelligibilis,intellectus. Illic enim dicit,φ intelligibilia uel sunt proprie intelligibilia,uel non proprie,ut sensilia. sensilia ergo intelligibilia dixit,& non proprie. Quod si ita est,sic uidelicet,ab itellectu ea intelligi existimat. Et ex alio etiā probari potest. Ipse est enim,qui dicit,φ sicut disciplinæ ratione separantur : sic & intellectus ratione a seipso differt. si autem differt a seipso ratione scilicet, ideo differt,ut cognoscat materialia,& immaterialia. si sola enim immaterialia cognosceret, quid opus esset differentia?

Alio aūt,siue separabili,uel ut obliqua,& inflexa habet ad ipsam,quando extensa fuerit. Carne n.esse etiam iudicat.

Hoc dictum rursus interrogatiue procedit ex diuisione interrogans. Est autem hæc sententia. quoniam alia quidem intellectus materialia iudicat:alia uero immaterialia:nunquid hæ partes intellectus,per quas materialia iudicat,& immaterialia,sunt a seinuicem separatæ, uel sicut recta est subiecto quidem eadem, ratione autem diuersa? Aliud est enim esse rectam, & aliud obliquam,& inflexam. Et hic est quidem scopus. Interrogatiue autem oportet & sic dictionem circumloqui, quæ in hyperbato dicta est. Aliud enim iudicat carne esse, pro eo quod est : alia parte iudicat immateriali.sic in hyperbato. Alio autem,siue separato, ab alia parte quæ materialia iudicat,uel ut recta inflexa subiecto quidem unus est intellectus, ratione autem diuersus.

Rursus aūt in ijs, quæ sunt in abstractione quod est rectum, ut quod est simum. cum continuo enim.

Ad aliud uenit exemplum disciplinarum:& quid dicit? Quod sicut simum,& rectum est omnino in subiecto,continuitate : sunt enim in aliquo corpore, continuo. & tamen ea continuitatis ratione separamus, & dicimus,φ aliud est in his,φ quid est esse,idest forma separata,& aliud materia ipsa continuitas. Declarauit id per hoc quod dixit,rectum esse sicut ergo in his formā, a materia ratione separamus : sic & intellectus a seipso differt ratione. Nunc autem pro hoc facit: quod sunt materiales disciplinæ. Materia n.est,ut dicit, figurarum continuitas. Forma aūt ipsæ figuræ. sunt itaq; materiales disciplinæ.

Quod quid est aūt esse,si aliud est esse recto,& rectum,alio.

Si inquit, quod quid est esse, id est forma disciplinarum (quod quid est enim esse formam significat) aliud habet esse rectum id est aliud est hoc ab eo quod est p hoc,tunc aliquid aliud est quod alio, pro eo quod est, tunçalia sui parte disciplinas iudicat intellectus,& non ea,quæ immaterialia iudicat. si enim aliud est hoc ab eo,quod per hoc,sunt.s.immaterialia. Et notandum est,ut Plutarchus in cōmentario significat, φ disciplinas habere subiectum dicit Aristoteles. Est autem hoc, quod dicit,uidelicet:si quod quid est esse,id est si forma aliud habet esse recto,quod est, per hoc, & alterum rectum,quod est hoc,sunt materialia : si aūt materialia, alia sui parte intellectus hæc iudicat:& non,qua immateriala iudicat.

Si.n.dualitas. alio ergo,uel aliter habente,iudicat : & omnino ergo, ut res a materia separabiles. Sic & quæ sunt circa intellectum.

Hoc ut ad aliquid, ut ad formas,quæ sunt in continuitate.quæ n.sunt in abstractione, unam tm̃ formam significant.quæ aũt non sunt in abstractione,duo declarant,formam simul cum materia.Et hæc merito dñr,ut mãlia,& quæ diuisionem recipiunt ut duo.q̃.n.sunt in abstractione,ut quæ sunt indiuisibilia,sunt unitati silia. Certe & inflexa recta,ut q̃ sit duo, materiale aliquid significabat. Sunt ergo & disciplinæ duplices : hæ quidẽ secundum ipsarum formam:ꝙ sigñauit,cum dixit,Esse recto:uel secundum formã,& materiam,qđ sigñauit,cũ dixit,Rectum. Alio ergo,uel aliter hñte,iudicat.Cõclõ, ꝙ necesse est uel alio, & alio iudicare materialia & imaterialia:uel eodem aliter hñte.Deinde totius dicens dubij solõnem inquit.Omnino ergo,ut res a materia separabiles : sic & q̃ sunt circa intellm̃ i. ut compendio dici põt,sicut formæ solo mentis conceptu,& rõne a materia separant͂, non aũt ipsa substantia:sic & intelľs inseparabilis,quod ad se quidem attinet,semper est,ut q̃ sit subiecto semper idem: mentis autem cõceptu,& ratione separatur ad ea quæ cognoscuntur.

Dubitauerit autem quispiam,si intellectus est simplex quid,& affectione uacat : nec cum ullo quidquam cõmune habet, ut dicit Anaxagoras:quomodo intelliget,si intelligere est aliquid pati?si aliquid enim est ambobus cõmune : hoc quidem uidetur facere, illud pati.

Hic est secunda dubõ, quæ dicit, ꝙ si intelľs sensilia cognoscit,patiet͂ ab ipsis.Nihil aũt ab eis patit͂,quod nõ sit eiusdem cum eis substantiæ Hoc.n.sigñauit,in contextu subiungens.si.n.aliquid est cõe ambobus, hoc q-dem facit,illud uero patitur,pro eo quod est, secũdum cõe.i.secũdum materiam patitur. si ergo ea cognoscit intelľs,& ab eis patitur. si aũt ab eis patit͂ : est eiusdem cum eis materiæ.si aũt eiusdem cum sensilib. materiæ : nõ est intelľs simplex,sed compositus. Hoc aũt dictum est secundum resolutionem.

Præterea,si intelligibilis & ipse,uel.n.etiam alijs intellectus inerit,si non secundum aliud sit ipse intelligibilis, unum aũt aliquod specie intelligibile:uel mixtum quid habebit, quod facit ipsum intelligibile, sicut alia.

Antequam secundi dubij solõnem dicat,tertium hic dubium proponit, & dicit, si ipse intelľs est intelligibilis:quõ ergo seipsum intelligit? Et primum dicit,ꝙ si quatenus intelľs,seipsum cognoscit,erit in omnib.intelligibilibus intelľs:ergo & in lapide, & erit lapis intelľs. Conuertit͂.n.hoc aũt innuit in cõtextu,cum dicit, Vel .n.etiam alijs intelľs inerit,pro eo quod est,alijs intelligibilibus inerit,hoc est esse intelľs,ut omnia intelligibilia sint intelľs : deinde priusquam diceret aliud absurdum,utpote,si aũt non,quatenus est intelľs, cognoscit, erit duplex & intelligens,& intelľs,& non undiq; seipsum cognoscens: neq;.n.intelligens,ante hoc infert secundi dubij solõnem,ꝙ intelligibile non est unum numero,sed specie.est n.proprie intelligibile,& non specie. Quod aũt est proprie intelligibile est & intelľs. Deinde infert aliud absurdum a secundo, ꝙ si non quatenus est intelľs,cognoscit,erit duplex,ut sit indiuisibilis, & intelligens.Hoc aũt significauit cum dixit,Aliqđ habebit mixtum,quod facit ipsum intelligibilem,ut alia: pro eo quod est,habebit aliquam compositionem.quæ compositio secundum aliud quidem facit ipsum intellectum,secundum aliud uero intelligibilem,sicut & alia intelligibilia. Nõ hoc aũt dico,ꝙ alia intelligibilia sunt composita:sunt.n.simplicia oĩa intelligibilia,sed hẽbit, inquit,aliquid intelľs,quod facit ipsum intelligibilẽ, ut faciebat alia immaterialia, intelligibilia.

Vel pati quidem est secundum aliquid commune.

Hic soluit duas dubões.& primum quidem secundam,quæ collegit,intellm̃ esse eiusdem materiæ cũ sensilibus,& dicit,esse nomen cõe passionis seu affectionis: Hic est n.pfectiua,illa uero corruptiua. Affectio ergo,ꝙ patitur intelľs,est perfectiua.quod aũt est perfectiuum, non dicitur proprie affectio, uel passio.

Quare prius dictum est,ꝙ potentia quodammodo est intelligibilia intellectus,sed nullum actu,priusquam intelligat.Sic autem oportet,ut in tabula,in qua nihil actu depictum est:quod euenit in intellectu.Ac ipse quidem est intelligibilis,ut intelligibilia. in ijs.n. quæ sunt sine materia,idẽ est quod intelligit,& quod intelligitur. Scientia enim contemplatiua,& scibile idem est.

Cum paulo superius dixisset esse duplex intelligibile,& quod proprie,& quod non proprie, nũc dicit, qđ intelľs potentia proprie est intelligibilia, qñ aũt ea intelligit,actu. Neq; n habet,inquit, intelligibilia intelľs, nisi ea intelligat. Non pictæ.n.tabulæ similis est. Et uide inquit, Iamblicus,ꝙ γραμματεῖον græce dixit, & non chartæ. γραμματεῖοις aũt non diceret,nisi γράμματα hoc est lr̃as hr̃et. Hoc aũt dixit,uolens animam puerorũ, qđ est intelľs potentia, hr̃e rerum rationes. Quare si eam γραμματεῖον assimilauit,habet rerum uidelicet rõnes, sicut γραμματεῖοις habet γράμματα,hoc est lr̃as: Si autem ἀγράφου dixit.i.non scriptæ,intelligit male scripta,eo ꝙ habeat exiles,& obscuras lr̃as. Nam & ἄφωνον dicimus tragœdum.i.mutum,eum qui est κακόφωνος.i.qui malã habet uocem. Quare & Arist.inquit, existimat esse in anima intelligibilia,ut Plato,& omnium rõnes, & esse reminiscentiam,nõ disciplinam. Hæc aũt dixit,ut ostẽderet Arist.quoq; esse in eadem opinione.

Ac ipse quidem est intelligibilis,sicut intelligibilia.

Hic est tertij dubij solõ,ꝙ quidquid est proprie intelligibile,est intelľs.scientia.n.contẽplatiua, quod est aũt sic scibile,idem est.quid dicit? Quod nihil absurdũ idẽ esse intellm̃,& quod intelligitur. Quod est n.proprie intelligibile, quod dicit scibile, & qui est proprie intelľs, quod dixit scientiam,idem est. Illud aũt, Proprie,additum est,ꝙ disciplinæ non sunt proprie intelligibiles, a nobis aũt omnino intelligibiles dñt, ꝙ a nobis effictæ sint,& in nostræ mentis agitatione uersentur.

Cur autem non semper intelligat,causa est consideranda. In ijs autem, quæ habent materiam, potentia solum est unumquodque intelligibile. Quare illis quidem non erit intellectus: sine materia enim potentia est intellectus talium:illi autem erit intelligibile.

Hic est quartum dubium, cur non semper intelligit intellectus & dubitat quidem,ipsum autem non soluit; nos autem iam soluimus. Sed post hoc rursus euenit ad solutionem dubij dicentis,ꝙ erunt intelligibilia intellectus, Cum.n.dixisset,quod in proprie intelligibilibus uerum est,nunc dicit,quod in materialibus quę sunt intelligibilia potentia,& non proprie, non est idem intelligibile,quod intellectus. Intellectus.n.res est materialis. Et in his praxis, Deo est gratia,completur.

Quoniam autem, sicut in omni natura est aliquid, hoc quidem materia unicuique generi:id uero est,quod est,quod omnia illa potentia:alterum autem quod est causa, & effectiuum, quod omnia faciat,quomodo ars ad materiam affecta est: necesse est & in anima has esse differentias.& est hic quidem intellectus talis,quod omnia fiat:ille uero,quod omnia faciat,ut quidam habitus: ut lux.

quodammodo enim etiam lux facit eos, qui sunt potentia, colores actu.

Postquam quatuor quæsiuit in intellectu, qui est potentia: uenit deinceps & ad intellectum, qui est actu: & in eo decem quærit. Primum quidem, quod omnia facit intellectus. Secundum autem, ꝙ substantia operatur. Neque .n. ut aliæ substantiæ operationes proponunt, sic est & intellectu, qui actu est. Neque .n. substantia intellectus, qui actu est, proponit operationem: sed ex seipsa, ipsa substantia ipsius est operatio: & non est substãtia intellectus, qui actu est, aliud ab eius operatione. Tertium, inquit, inest intellectui, qui actu est, quod semper intelligat & operetur, & ab operando nunquã desistat. Quartum, ꝙ est animalis. Quintum, quod immortalis, & quod separabilis. Sextum, quod cum habitu, & luce habet proportionem. Sicut .n. lux non ipsa facit colores, sed quæ sunt, formas apertas reddit: sic & intellectus, qui actu est, res non facit, sed formas imprimit & insculpit in eo, quod potest. Octauum, ꝙ qui est potentia intellectus, ab eo, qui actu est, differt tempore, & ipso subiecto. Nonum, obliuiscitur intellectus. Decimũ, quod semper cum imaginatione operatur. Hæc sunt capita dictionis contextus, quę dixit inesse intellectui, qui actu est. Et cum nihil aliud dixisset, interpretes ad multas, & uarias uias uersi sunt, alijs aliter accipientibus intellectum, qui actu est. Alexander quidem actu intellẽn appellauit unum omnium principium, siue intellectũ, qui est foris. Marinus autem intellectum actu dixit, nõ unum omnium principium, sed quendam dæmonis intellectum, uel Angelicum. Vt semel itaq; dicam, nec nostrum dicit intellectum, qui actu est, nec eum, qui est unius omnium principij. Plotinus autem actu intellẽn intellexit humanum intellectum: hunc quidem semper operantem, illum uero aliquando. Errauit autem Plotinus ex Platone. Cum .n. ex illo audiuisset, esse semper mobilem animam: existimauit eum illam semper mobilem dicere, quod semper intelligat: & ꝑpterea esse existimat intellectum semper intelligentem. Plutarchus autem, quod & nos ponimus, non existimat esse apud nos duplicem intellectum, sed simplicem. & hunc simplicem dicit non semper intelligentem, sed aliquando intelligentem. Existimat ergo Plutarchus intellectum, qui actu est, eum dicere humanum, quem putat etiam quandoque intelligere. Tot fuerunt opiniones de intellectu, qui actu est, quatuor numero, Alexandri, Marini, Plotini, Plutarchi Et unaquæque earum probabilibus ad sui defensionem rationibus utitur. æquum est ergo exponere, quid unaquæque pro se afferat. Alexãder quidem dicebat esse actu intellectum, primam causam. Errabat autem ex eo, ꝙ audiret, eum omnia facere. Quis est .n. qui omnia facit, nisi prima causa? Si ergo dicit Aristoteles, quod qui secundum actum est, intellectus omnia facit: uidelicet, intellectum secundum actũ, primam causam dicit: & quod rursus dicit cum substantia concurrẽtem habere operationem intellectum, qui actu est: quod est soli Deo proprium. Neque .n. noster uidetur intellectus per potẽtiam facere operationem. Et rursus, quod semper operatur. Hinc ergo fallebatur Alexander, & dicebat hæc nulli, nisi soli Deo, conuenire. Est enim solius Dei proprium cum substantia concurrentem habere operationem, & semper operari, & agere. Plotinus autem fallebatur, ex eo quod est semp operari, & supponebat esse in nobis intellectum semp operantem, & eum dicebat esse actu intellectum.

Marinus autem utriusque rationibus utens, Dæmonis intellectum dicebat Aristotelem dicere. Humanus eñ non est, eo quod dicit eum omnia facere, & per substantiam operatur, & semper intelligit. Sed neque, qui exterius est, intellectus. Si enim dicit, Cum luce & habitu habet proportionem, & ꝙ cum imaginatione operatur & obliuiscitur: non sunt autem hæc intellectui, qui exterius aduenit. Dicere ergo, quod cum luce, & habitu habet proportionem ostendit hęc esse propria alicuius intellectus, qui est medius inter exterius accedentem, & humanum: nempe angelicos intellectus. Nam & lumẽ est medium inter id, quod illuminat, & quod illuminat. & habitus est medius inter aptitudinem, & propensionem. his autem intellectum assimilauit. Quare intellẽn scilicet dicit medium quendam inter eum, qui exterius intercedit, & humanum, Plutarchus autem se iustis rationibus defendit, dicens, ꝙ est hic de anima tractatus, nec fuit, quod Aristoteles de intellectu, qui exterius aduenit, dissereret: sed actu intellectum appellat humanũ. Deinde aduersus ea, quæ a tribus, Alexandro, inquam, Marino, & Plotino dicuntur, cõmunis fit incursio. Inuenimus enim Aristotelem dicentem, quod actu intellectus subiecto quidem idem est, tempore autem diuersus ab eo, quod est potentia, & quod actu. Nam cum prius fit potentia, actu postea factus est. Si hæc ergo in contextu dicit Aristoteles, uidelicet nec Deum nunc dicit intellectum, qui est secundum actum, ut Alexandro uidetur. Deus enim non erat prius potentia, sed est actu, ut qui sit fons bonitatis. Neque dæmonius, uel angelicus prius esset potentia. Nam & hos uult Aristoteles esse actu intellectus. Quare male quoque dicit Marinus. Sed & Plotino aduersatur: Si enim secundum eũ, semper agit: non erat prius potentia. Aristoteles autẽ dicit, quod erat prius potentia. Per hæc ergo clarum factum est ꝙ nec Deum dicit, nec dæmoninm siue angelis cum intellectum, nec intellectum, qui semper operat. sed de eo intellectu agit, qui est in nobis. Hæc est prima oppugnatio. Secunda autem hæc est. Quomodo dicit Aristoteles, ꝙ intellectus solus est immortalis, & æternus? Ait enim Et hoc solum est immortale, & æternũ. Siue enim primam causam intellexerimus, non est sola immortalis, Sunt enim & alia immortalia. nec si angelicum, uel dæmonium intellexerimus, is est rursus solus immortalis. nam & prima causa est immortalis. Nec rursus si, secundum Plotinum, intellexerimus, intellectũ, q semper intelligit, is est solus immortalis. Sunt enim & alia immortalia, ut qui aliquando intelligunt, intellẽs. neque enim soli intellectus, qui semper intelligunt, sunt ĩmortales, sed & qui quandoque intelligunt, secundum Plotinum. Quare & hæc est cõmunis aduersus eos incursio, quod ipsi non inueniant, de quonam intellectu dicit Aristoteles, cum dicit esse solum immortalẽ. Qui autem dicunt intellectum humanum aliquando intelligere, & hoc solum esse, & nos non habere alium intellectum: possunt respondere, & sic dicere, ꝙ cum multa sint, quæ hominem perfectum, & absolutum cõstituãt, solus intellectus est immortalis & æternus. Illud ergo, solus ad ea, quæ hominem perficiunt, & complent, referendum est. Plotinus autem hanc responsionem pro se afferre non potest. Duos enim supponit intellectus, eum, qui semper intelligit: & eum, qui quandoq;. Quẽ ergo potest solum dicere immortalem? Siue .n. eum, qui semper intelligit, fallitur: Nam & is qui aliquando intelligit, est immortalis. Siue eum, qui quandoque in-

telligit, dicat immortalem: ſed & quis ſemper intelligit, ſecundum eum. Quare nec Plotinus dicere poteſt, quo nos dicimus, ſolũmodo immortalem intellectum. Pulchre autem adiectum eſt, immortalem, & æternum eſſe intellectum. Nam & irrationalis, & uegetatiua ſunt quidem immortales, non autem æternæ. Si enim uitam ſuppeditant: nihil autem ſuſcipit contrarium eius, qđ ſuppeditat: Si ergo uitam habent: & ſunt immortales, non autem æternæ. Aeternum enim dicitur, ſecundum id, quod ſemper eſt. Immortale autem, ſecundum id, quod eſt ſemper uiuere. Quare intellectus ſolum ex iis, quæ ſunt in nobis, & ſemper eſt, & ſemper uiuit. Irrationalis autem, & uegetatiua ſemper quidem uiuere dicitur, non autem ſemper eſſe. Quare & hoc humano intellectui ineſt. Hæ ſunt cõmunes incurſiones aduerſus tres. Aduerſus Alexandrum autem, & Marinũ hoc poſſumus dicere, quod eum, qui eſt ſecundum actũ, intellectum ſeparabilem dicit, non ſeparatum. Prima autem cauſa, quam dicit Alexander eſſe actu intellectũ, uel dæmonius, ſeu angelicus, quem dicit Marinus, ſunt ſeparati, non autem ſeparabiles. Separabile quidem ſignificat, quod nondum quidem eſt ſeparatum, ſed põt ſeparari: Illi autem ſunt iam ſeparati, & prima cauſa, & dæmonius ſeu angelicus intellectus, non ſolum ratione, ſed & ſubſtantia, quod eſt, ſubiecto. Quare & ex ipſis uerbis textus incurſio eſt, ꝙ dixerit eum, qui eſt ſecundum actum, intellectum eſſe ſeparabilem, & non ſeparatum. Sed & alia eſt incurſio, ꝙ hunc, qui eſt ſecundum actum, intellectum animalem appellat. Non autẽ prima cauſa eſt animalis, o Alexander: nec dæmon, ſiue angelicus, o Marine. Quare nec eum, qui eſt ſecundum actum, intellectum, nec angelum poſſumus intelligere, nec primam cauſam: ſed eum ſolum, qui in nobis qñq; operatur, humanum. Et, quod in contextu dicit intellectum, qui eſt ſecundum actum, cum imaginatione operari. Non autem prima cauſa cum imaginatione operatur, nec dæmon, nec angelus: ſed ſolus, qui eſt in nobis, intellectus. Et hæc ergo cõmunis eſt aduerſus Alexandrum, & Marinum incurſio. Aduerſus Alexandrum autem ſeorſum, hæc poſſumus dicere: Quomodo poſſumus mente comprehendere, ꝙ intellectum, qui eſt ſecundum actum, primam cauſam dicat? ſi quidem luci & habitui eum comparat. Prima enim cauſa ſubſtantia eſt, & non habitus, & ſubſtantias producit, & nullam cum luce habet proportionem, ſed cum ipſo ſole. Quare & hoc ei, qui in nobis ineſt, intellectui conuenit. Et rurſus dicit Ariſtoteles, quod ſicut lux non facit colores, ſed eos eſſe manifeſtat: ſic & intellectus omnia facere uidetur, quod omnia manifeſtet. Eſt autem abſurdũ hoc de prima cauſa dicere. Prima enim cauſa ipſam ſubſtantiam producit eorum, quæ ſunt, & nihil eſt, quod ipſa non fecerit. Et rurſus o Alexander, ipſum habitũ appellauit. habitus autem eſt, quod eſt ſecundum potentiam. Prima autem cauſa nullo modo eſt potentia. Et rurſus de eo dicit Ariſtoteles, quod ſubiecto quidem idem eſt, tempore autem diuerſus ab eo, quod eſt potẽtia & actu. Prima autem cauſa nullo modo ſe prius qđ habet uel potẽtia, uel actu. Et alioqui eſt obliuiſci quoque dicit intellectum hoc autẽ qui inerit ei, qui eſt exterius? Qui enim ineſt in nobis intellectus, is eſt qui obliuiſcitur, per eam, quæ eſt corpus, habitudinem impeditus. Quæcunque ergo dicit Ariſtoteles conuenire ei intellectui, qui eſt ſecundum actum: ea dicit de humano intellectu, qui a potentia fertur in actum. Hoc autẽ demonſtratur, ſi ea, quæ illi non ineſſe uidentur, dico autem omnia facere, & ſubſtantia operari, & ſemper intelligere, oſtendemus ei ineſſe. Scire ergo oportet, ꝙ omnia facere dicitur intellectus, qui actu eſt, quod omnium typos deſcribat in intellectu, qui eſt potentia. Quare & cum Plato ſtylo quo ſcribitur, aſſimilat. Ariſtoteles autem ex ſeipſo ipſum ſcriptorem ſupponit. Si enim qui potentia eſt intellectus, fit omnia: qui ergo actu eſt, omnia facit. Quare hoc in intellectu humano ineſſe poteſt. Qui enim exterius aduenit, non deſcribit omnia, quæ ſunt in intellectu potentia: ſed is qui in nobis actu eſt. Ei autem conuenit & aliud, quod dicit, qđ per ſubſtantiam operatur. Et ut hoc intelligamus, paulo altius præſumamus. Sciens neque anima eſt ſolum, neque ſcientia ſolum: ſed eſt quid ex utriſque commixtum. Componitur enim ſciens ex anima, & ſcientia: & proportionem quidem habet anima cum materia, ſcientia cum forma. Et quoniam cuiuſuis rei, ut in Phyſica nouimus, magis ſubſtantia eſt forma, quam materia, ſubſtantia ergo ſcientis eſt ſcientia: & ſciens ſecundum ſcientiam operatur. Oſtenſum eſt autem ipſam eſſe ſcientis ſubſtantiam. Neque enim ſecundum aliam illam, & ſublimẽ contemplationem, ꝙ ſicut in Deo ipſa eſt actu ſubſtantia. Nam in animis, & aliis ſubſtantiis, ſeorſum a prima cauſa, & ſubſtantia eſt, & potentia, & actus. Subſtantia ergo operari dicitur, ꝙ ſcientia dicat ueluti ſubſtantia animæ. Ex meliori ergo intellectum nominauit. Quoniam enim actu agit, & operatur intellectus: & actu exiſtens operatur. in omnibus autem actu melior eſt ſubſtantia: propterea ergo uolens dicere eum actu operari, dixit, ſubſtantia, ut ab uno precioſiore totum ſæpe ſignificamus: O mihi dilectum Teucer caput. Et hoc ergo conuenit intellectui hominis, qui actu eſt. Actu enim exiſtens intelligit. Qui autem eſt exterius, ex ſeipſo actus eſt. Quod autem, quatenus precioſum quid eſt, ſubſtantiam accepit, declarat dicens: Quod enim hoc ſic eſt, clarum. Agens enim eſt patiente precioſius, & principium materiæ. Qua de cauſa ſubſtantiam, ut precioſiorem accepit. Porro & tertium ei conuenit, ꝙ intellectus ſemper intelligit: non, ut Plotinus putat, ꝙ ſemper ipſe per totum intelligit: non eñ unum numero intellectum ſemper intelligere dicimus: ſed ꝙ in toto mundo humanus intellectus ſemper intelligit. Quod ſi ego non intelligo, alius quid certe intelligit. Et ſucceſſione illud ſemper fit, ne apud nos deficiat Dei illuminatio. Si enim non ſemper intelligimus: quando non intelligimus, deficeret. Si autẽ ſic dicimus illud, ſemper intelligere: hoc ineſt ĩ humano intellectu. Semper enim intelligere dicimus non in uno ſecũdum numerum, ſed in omnibus: ſicut & hominem ſemper uiuere dicimus, non propter Socratem, ſed ꝙ homo quiſpiam ſemper uiuit. Vel quod ſemper dicitur intelligere, quoniam poteſt ſemper intelligere. Qui enim habet intellectum, in quacunque hora uult, intelligit. Quare hoc humano intellectui ineſt. Qui enim exterius accedit intellectus, qui unus eſt numero, omnia intelligit.

Et hæc quidem dicta ſunt ad exprimendam contemplationem. Plurimum autem a nobis laboris ſuſcipitur, ut hæc decem capita in dictionis contextu oſtẽdamus, eaque dilatemus. & in his finitur contemplatio. Qm̃ ſicut in omni natura eſt aliquid, hoc quidem materia unicuique generi: illud uero, quod omnia illa potentia. Ex his quidem uult oſtendere, ꝙ omnia facit intellectus, & eſt animalis. Orationem autem ſic producit, ꝙ

ſicut

sicut in naturalibus, & artificialibus est, quod est potentia, & quod effectricem causam dixit: sic & in anima, inquit, est intellectus potentia, & intellectus actu. Et per hoc quidem quod dixit, In anima ostendit esse animalem actu ergo omnia facit: ex quo habes, ꝙ omnia facit. Ecce ergo duo capita. quare autem, postquam dixit in unaquaque natura, dixit & in unoquoque genere? Dic, ꝙ illud, In natura, uniuersalius dixit: Hoc uero, unicuique generi, particularius, ut sit eiusmodi: ꝙ sicut in unoquoque animali, quod, naturam, dixit, est, quod est potentia, & quod actu: sic & in unoquoq; genere sunt hæc, ut humano, uel equino, uel hoc, uel illo. Vt habitus quidam, sicut lux. Lux enim quodammodo facit colores, qui sunt potentia, esse actu colores. Ecce aliud proprium intellectus, ꝙ cum habitu, & luce proportionem habeat: & merito. Quemadmodum.n. lux facit colores uisibiles: non enim facit ipsos colores, sed ipsorum operationem proferri: & sicut habitus operationem producit, non substantiam: sic & qui est in nobis, intellectus operationem profert: non substãtiam. & ideo cum his habet proportionem. Si autem hæc ita sunt: non de diuino intellectu agitur. ille enim substantias producit. Porro & secundum aliud habet noster intellectus proportionem cum habitu: non, ꝙ sit qualitas, sed quemadmodum se habet habitus ad id, quod est primum potentia, ipsum enim perficit: sic & qui est secundum actum intellectus, ea quæ sunt potentia intellectus, perficit. Eo autem, ꝙ illum luci assimilauit, falsus est Alexander, propterea quod dixit Aristoteles ipsum omnia facere sicut lux, sed falli non debuit. adiecit enim Aristoteles, quodammodo, Deus autem non quodammodo omnia facit: sed per omnem modum omnia facit.

Et sic intellectus separabilis, & immixtus, et affectione uacuus, cũ substãtia sit actu. Semper.n. preciosius est, quod agit eo, quod patitur: & principium materia.

Ecce aliud proprium dicit, ꝙ est separabilis: & cur non diximus in contemplatione id, quod immixtũ est, & impassibile, eum intellectum dicere? Qm̃ hæc cõprehenduntur inseparabili. quod.n. est separabile, est immixtum, & impassibile. Per hoc aũt quod dicit, Cum substantia sit actu, aliud dicit proprium, ꝙ substantia operatur. Et ꝙ hoc secundum id, quod est preciosum, accepit, signãt, dum dicit, semper.n quod agit melius est eo, quod patitur. s. quod actu est, eo, quod est potentia. Qđ enim agit, actu est: quod patitur aũt potentia. Et principium materię est preciosius. Principium dico formam. Et substantia ergo ut preciosior nunc dicta est non ꝙ intellectus habeat substantiam sine potentia: hoc.n. est in intellectu, qui est extra: non in eo, qui in nobis est. Hic enim habet potentia.

Idem est autem scientia secundum actu, quod res.

Hoc in medio interiecit, quod qui secundum actum est, intellectus fit res ipsæ, sicut intellectus, qui est potentia, potentia res ipsæ est.

Quæ autem secundum potentiam, tpe prior est. in uno omnino autem nec tempore: sed non quandoq; quidem intelligit, quandoq; uero non intelligit.

Aliud dicit proprium intellectus, ꝙ qui est potentia, intellectus, tpe prior est eo, qui est actu. & ne quis dicat ꝙ hoc falsum est in uniuerso mundo, hoc. s. alio actu, alio potentia, prius est, inquit. Non.n. qñq; operatur intellectus, qñq; uero non, in uniuerso mundo: sed semper. Alio actu non potẽtia, prius est. Et ex hoc habes aliud proprium, ꝙ semper intelligit. Propterea ergo dixit, ꝙ in eodem homine, quod potentia est, prius est eo, quod actu est, non in uniuerso mundo. In uniuerso.n. mũdo, dicunt nonnulli, nihil alio prius est nec, quod potentia est, eo quod actu est neq; quod actu est, eo quod est potentia. Si.n. ęternus est mundus secũdum Arist. neutrũ altero prius est: sed sunt contemporanea. Et hoc simile est ei, quod uulgo apud idiotas quæritur, utrũ sit prius ouum, an gallina. Hoc autem innuit cũ dicit, Omnino autem nec tpe, pro eo quod est, in toto mundo: & omnino, pro eo quod est, in uniuersum seu in totũ, & mũdane: tempore autẽ præcedit id, quod actu est, id, quod est potentia.

Separatus autem, est tantum id, quod est.

Et hoc rursus interiectum est, quod qñ intellectus fuerit separatus, & fit secundum actu, tunc fit id quod est. i. proprie intellectus. Qui.n. est potentia, non est proprie intellectus.

Et hoc solum immortale, & æternum.

Ecce rursus illud dicit proprium, ꝙ immortalis, & æternus est intellectus. Hoc aũt solum dixit eorum, quę hominem constituunt. Solus.n. hic est æternus, & immortalis. Irrationalis.n. & uegetatiua anima, ut dictum est, immortalis quidem est, non aũt æterna. Immortalis aũt dr̃, etiamsi corruptibilis putetur: qm̃ non quatenus est anima, corrumpitur, sed quatenus est in corpore. quamobrem Plato quoq; dicit omnem animam immortalẽ, hoc dicens de uegetatiua, & irrationali. Materia aũt uiceuersa æterna quidem est, sed non immortalis. quamobrem intellectus exitij expers dr̃, ut qui sit & æternus, & immortalis. Vide aũt, ꝙ hoc non dicit de intellectu, qui est exterius. Illud.n. solum in neutro positum, ad id, qđ superius dictum est, construitur, ꝙ μόριον ἐστὶ ψυχῆς. i. pars est animæ, ut sit sensus. Hæc autem pars animæ est & immortalis, & æterna. qui autem est exterius, non est pars.

Non meminimus aũt, quod hoc quidem est affectione uacuum: passiuus autem intellectus, corruptibilis.

Vide, ꝙ aliud proprium dicit, ꝙ intellectus obliuiscitur. Plutarchus quidem dicit, ꝙ hoc tanquam aduersus dubitationem dictum est, quæ dicit: Cur intellectus non semper intelligit, siquidem intus habet cognitiuam facultatem? & soluens dicit, ꝙ hæc causa est, ꝙ ipse cum imaginatione operatur: illa autem corrupta, non amplius per illam operatur, & non per seipsum. Dubitant autem hoc modo. Certe obliuiscitur intellectus particulariũ, quæ in alia uita egit, in quibus imaginatio cooperata est, quod ea corrupta sit: cur ergo eorum non meminit intellectus, quorum typos ab imaginatione retinuit, & quæ ipse per seipsum operatus est? Scimus enim, ꝙ ipsi etiam Aristoteli uidetur, esse quædam, quæ intellectus agit sine imaginatione: ut ad seipsum conuersionem, incorporeorum cogitationem, ad diuina conuersionem, uniuersalium cognitionem: & ut semel dicam, quæcunque sine sensu intelligit, ea etiam sine imaginatione intelligit. Ad qđ dici potest, ꝙ si in morbo particulari diuertuntur, & eorum, quæ nuper apta sunt, obliuiscuntur, ut etiam Thucydides scribit, dicens, eos sui ipsorum esse oblitos, quanto magis in totius uitæ mutatione obliuiscuntur eorum, quæ paulo ante facta sunt? Ex hoc autem tria habe placita: ꝙ imaginationem corruptibilem existimat: ecce enim dicit, intellectum passiuum esse corruptibilem: & aliud placitum, quod quẽ dicit intellectum non recordari, eum impassibilem &

affectibus non obnoxium dixit.qui.n.est exterius,non dicitur obliuisci.

Et sine hoc nihil intelligit.

Aliud proprium dicit,quod sine imaginatione intellectus non agit. Vide autem,quod hoc dictum opus habet aliquo,quod ipsum parumper recreet & leniat.Nō enim semper agit cum imaginatione: nisi forte dixeris, quod quando circa particularia uersatur. Vel dic etiam aliud,quod sine imaginatione paucę sunt operationes. Nam & quādo circa diuina operatur,prætercurrit imaginatio,ijs,quæ figuris,& typis carent, typos & figuras impooens.Et propterea eam Plato dicit extremū malum.si ergo fere in uniuersum cum imaginatione operatur:quod fit ut plurimum,pro eo quod semper, accepit. Vel dic etiam aliud ꝙ intellectus semper cum imaginatione operatur. Si enim omnis sciētiæ principium est,sensus:& si defecerit sensus,& imaginatio deficit. si autē imaginatio deficit,& intelligibilia Quam ob causam & ij, qui sunt a natiuitate cæci, nec de coloribus imaginantur, nec intelligunt. Clarum est ergo quod sine imaginatione intellectus non agit & in his finitur, Deo est gratia, praxis, praxis, deo annuente, quartadecima.

Indiuisibilium itaque intelligentia in ijs est,circa quæ nō est falsum:In quibus aūt falsum est,& uerum,iam quædam est cōpositio mentis conceptuum.

Post intellectum potentia,qui habuit quatuor capita,& intellectum actu,qui decem,quæ dicta sunt,habuit capita,uenit deinceps ad intelligibilia. Sciendum autē, quod in rationali quidem anima ab intellectu incipere oportet,ut qui sit intelligibilibus manifestior in irrationali autem a sensibus,ut manifestioribus. Vbique.n. a manifestioribus doctrinæ initium capiēdum est. Postquam ergo de intellectu docuit, uenit ad intelligibile. Dicit ergo,intelligibile esse indiuisibile. Ex hoc autem ne existimaueris, quod intellectum dicat sola indiuisibilia nosse. Nouit n.& indiuisibilia, & ea quæ diuiduntur: sed indiuisibiliter,& ceotrice nouit, quæ diuiduntur. Nam & centrum circulum,seminis instar,continet. Omnia ergo intellectus indiuisibiliter intelligit. Hoc est enim proprium intellectus,quod diuisibilia colligat, & uniat,& ea indiuisibiliter intelligat. Quod autem etiam diuisibilia indiuisibiliter nouit,aperte ostendit, ꝙ ipse dixit,ut agitur de demonstratiuo syllogismo, non solū esse scientiam,sed & scientię principium,quo terminos nouit,principium scientiæ,intellectum appellans. scientiam autem cogitationem, & ecce intellectum determinate,& indiuisibiliter dicit res cognoscere. Qm̄ ergo de indiuisibili agitur:scire oportet, ꝙ quinque modis accipit indiuisibile. Dicitur enim indiuisibile,terminus. Scimus enim propositionem duos habere terminos,subiectum,& prædicatum. Quemadmodum, Propositio est, Plato ambulat. Et Plato,est terminus. & ambulat,terminus:& ut semel dicam,terminus est,ut in libro Perihermenias didicimus,uox simplex. Hoc est ergo primō significatum indiuisibilis,terminus Secundum est significatum,continua magnitudo. Hæc n.est potentia quidem diuisibile,actu autem indiuisibile. Tertium autem est significatum,quod est in quantitate indiuisibile, ut punctus,unitas,nunc. Hæc enim sunt quæ in quantitate sunt indiuisibilia. Quartum significatum indiuisibilis,est materialis forma. Ipsa enim non diuiditur, sed quod ei subiectum est. Quintum significatum est forma immaterialis. Hæc sunt indiuisibilis quinque significata Vnde & dubitationes duas mouere possumus,unā quidem, qūo a termino alia quatuor indiuisibilia distinxit siquidem & alia quatuor sunt termini? Vnūquodque enim eorum est uox simplex. & propterea terminus:Neque enim propositio est, si dicas, continua magnitudo:nec rursus propositio est,si dicas, forma immaterialis. Vnus enim terminus est solum unumquodque eorum. Ex uno aotem termino solum non fit propō. Si hæc ergo ita habent,qūo ea a termino distinxit,siquidem ipsa quoque sunt termini? Hæc est prima dubō. Ad q̄ dicemus,quod aliud est dicere terminum simplr & aliud est dicere,talem terminum. Primum ergo indiuisibilis significatum terminum simpliciter significat:alia uero quatuor talem terminum. Noo ergo præter rationem,sed cum magna ratione id, quod est simpliciter terminus,a tali termino distinxit. & hæc est solutio. Secundum hoc dubium mooent,cur formam materialem a magnitudine secreuit? Atqui ipsa magnitudo est forma materialis. Informi enim materiæ prima forma, ante omnes alias formas,hæc accedit magnitudo.primum enim quantitatem,deinde sic qualitatem suscipit. Si ergo magnitudo immaterialis forma est: cur ipsam a forma materiali seiunxit: siquidem magnitudo sub formā materialem reducitur? Hęc est dubitatio,ad q̄ dicemus; ꝙ non quamuis materialem formam a magnitudine distinxit: sed illam, quæ accedit, postquam magnitudinē materia suscepit. Materia enim formæ magnitudine suscepta,manet in mentis conceptu: reliquis autem formis susceptis,fit sensilis. Seiunxit ergo formam, quę est actu,a forma, quæ est in intellectu i.a forma magnitudinis. Ea enim etiam si materiæ accesserit,ipsam intellectui relinquit: neq, enim uideri potest materia magnitudine prædita per se sine alia forma,nisi intellectu tantum. Quare etsi materialis forma est magnitudo: ipsam tamen a forma materiali secreuit,non quauis, ut iam dixi,sed ab ea,quæ actu est, & quæ sensilem ostendit materiam Quare sub diuisionem aliquam cadunt hæc quinque indiuisibilis significata Est autem hæe diuisio. Terminus uel simpliciter est terminus, uel talis. Si itaque est simpliciter terminus,facit unum significatum indiuisibilis terminum. Si uero est talis terminus,uel est potentia quidem diuisibilis,actu autem indiuisibilis. Si ergo potentia quidem est diuisibilis: actu aotem indiuisibilis: uel per se est diuisibilis: uel per accidens. Si ergo fuerit per se diuisibilis,facit cōtinuam magnitudinem: si autem per accn̄s fuerit diuisibilis,facit formam materialem,& sic quidem est,si potentia quidem fuerit diuisibilis,actu autem indiuisibilis. si autem & potentia, & actu est indiuisibilis, uel cum materia quidem est, & facit indiuisibile,quod est in quantitate,ut unitatem,punctum,nunc. Vel est imateriale,& facit formam immaterialem. Qm̄ ergo ex diuisione didicimus,ꝙ quinq; sunt sigñata indiuisibilis,uideamus deinceps, quomodo intellectus unumquodque eorum intelligit. sciendum ergo, ꝙ intelligit terminum, qui est indiuisibilis,cum sit ipse indiuisibilis,ut uocem simplicem. Quare neque ut uera,neque ut falsa. Circa enim simplices uoces non cōsideratur nec uerum, nec falsum, sed circa compositas. Et quamnam ob causam in contextu falsi tantum meminit,& non itidem ueritatis? Dicit enim,In indiuisibilibus quidem intelligentia, circa quæ non est falsum,& non subiunxit, & circa quæ non est ueritas. Nouit enim in libro Perihermenias,non solum falsum, sed & uerum non esse in simplicibus uocibus. Quomodo

ergo

ergo ipse in contextu solius falsi meminit? Et dicimus, ꝙ in libro, qui est post naturalia, quem Metaphysica uocant, in contraria est opinione ei, ꝙ in libro Perihermenias dixerat. In libro enim Perihermenias, nec uerũ, nec falsum dixit considerari circa simplices uoces, seu in terminis: sed in propositionibus uerum, & falsum apparere dixit. In Metaphysicis autem ait, in simplicibus uocibus, seu in terminis, falsum quidem non considerari, sed considerari ueritatem. Intellectus enim quãdo simplici aggressione se applicans ad unamquanque simplicem uocem idem est autem dicere, terminum, seorsum, & per se intellexerit, uere intellexit nullo alio adiecto, ut dum dicitur, Ambulat, intellectus quidem ꝓtinus incessum intellexit, nullo alio addito: sed per hoc tantum. Rursus in comedendo, manducationem, & cibi cõminutionem protinus intelligit, hoc est dentem conuersione circumagentem, sine alia additione. Hoc itaque dicit in Metaphysicis, nunc autem eum tractatũ sequitur, & propterea a simplicibus uocibus ueritatem non arcet, sed solum falsum, eo ꝙ intellectus nunquam fallitur, sed est semper uerus, secundum Plotinum dicẽtem: Intellectus uel attigit, uel non attigit. Quare errare non potest, sciendum autem ꝙ duplex est ueritas, uel substantiua, uel falso opposita substantiua quidem, ut si ita dicam, Hic homo est proprie: Hoc autem dico, ut ad eum qui est in pictura. Ille enim non est homo proprie. Illud ergo, eum esse, uel subsistere, de solo homine uere dicitur. Hæc cum de intellectu dixisset, ꝙ terminum uere cognoscit, conuertitur ad cogitationem, & dicit ipsam nõ solum esse ueram, sed etiam falli. Iam uero & aliud est. ꝙ intellectus quidem omnia uniformiter nouit: cogitatio autem, ut in compositione, & non idem est. Intellectus enim, ut continuum, & unum, nouit, quod nouit. cogitatio autem, ut compositum ex multis, ipsum nouit: quemadmodum in porta: ipsa eñ ex multis lignis est composita. Et similis est cogitatio Empedoclis amicitiæ, quæ ea composuit, quæ sunt ex contentione diuisa. Certe & ab Empedocle dictum est, ꝙ nisi esset amicitia, multorum uertices collo carentes germinassenc: hoc est, fuissent capita sine collo, nisi esset, quæ ea connectit, amicitia. Tertium ad hæc dicit esse cogitationis proprium, ꝙ ipsa fallatur, uel propter ꝑdicatum, uel propter tempus si enim dixero, Homo alatus uel est, uel erit, uel fuit, falsa est propositio, ꝓpter prædicatum terminum, dico autem alatum. si autem dixero, Heri Troiana fuerũt, hic propter tempus fuit falsa propositio. in æternis autem circa id tantum, quod prædicatur, fit falsum: non ita autem & circa tempus si enim dixero, erat, uel est, uel fuit Deus, semper uerum dico. Quod enim semper est, dico. In non æternis autem, & secundum tempus, falsa fit propositio, & secundum prædicatum. secundum prædicatum quidem, ut si dixero, Hircoceruus est nunc, falsum enim extitit, non secundum tempus nunc, sed secundum prædicatum est: & rursus si dixero, Vmbra nunc est corpus, falsum extitit, non secundum, nunc: non solum enim nunc non est corpus, sed neque erat, neq, erit, sed secundum id, quod dixit, corpus est. Quare in generabilibus falsum fit dupliciter in cogitatione, uel secundum prædicatum, uel secundum tempus. in æternis autem secundum prædicatum tantum, Intellectus autem nihil habet horum. Semper enim omnia intelligit & non habet falsum, nec secundum prædicatum, neque secundum tempus. Quartum autem in his dicit cogitationis proprium, quod ipsa qnidem circa propositiones uersatur: intellectus autem circa terminos. Quando autem dico circa propositiones, ne existima me hoc dicere iuxta modum dictum in logica, ꝙ circa affirmationem uersatur, tanquam compositionem, quoniam ipsa componit prædicatum cum subiecto: circa negationem autem, ut diuisionem, quoniam ipsa negat, & diuidit prædicatum a subiecto: non albus enim inquit, homo: nunc enim dicimur quod cogitatio & circa affirmationem uersatur, ut diuisio, & compositio. Si enim affirmatio, quatenus quidem coniungit, compositio dicitur: quatenus autem est in duobus, quæ possunt diuidi, diuisio est. Negatio autem, etiamsi dicit, non albus Socrates, ei nigrum coniungit, & rursus est compositio: est & diuisio, quatenus album ab eo seiungit: & sic nunc cogitatio dicitur circa propositiones uersari. Hæc cum dixisset tanquam per digressionem, quoniam dixit, quomodo intellectus intelligit terminum: quærit deinceps, quomodo intelligit indiuisibilem magnitudinem, quod erat secundum indiuisibilis significatum. hoc autem est & tertium. Magnitudo enim est tertium: & totum enim est, & partes habet, & est compositum. Et ut totum quidem, ipsam intellectus sine tempore intelligit, & in instanti. Neque enim potest intellectus ipsam in tempore intelligere. Omne enim tempus est diuisibile. Si enim in diuisibili intelligeret: & quod intelligitur, quod est magnitudo, esset diuisibile. Sicut enim habet tempus, ita & magnitudo. Atqui est indiuisibile actu: ut totum enim ipsum intelligit: totum autem est indiuisibile. non ergo ipsum in tempore intelligit, sed in instanti, siue nunc. Quod nisi sine tempore, & in instanti ea intellectus sciret, non amplius totum intelligeret in ipso tempore & inueniretur aliquando non cognoscens. Cogitatio autem in tempore ipsam cognoscit. Atqui & ut partes habentem, ipsam intelligit magnitudinem intellectus diuersas partes in diuersis instantibus intelligens, unamquanque partem actu nunc intelligens: ut compositum autem, ipsas non amplius intelligit intellectus, sed cogitatio. Cum ergo magnitudo tribus modis intelligatur: ut totum · ut partes habens · ut compositum · duo quidem intellectus intelligit: ut totum, & ut partes habentem: Vt compositum autem, cogitatio. Materialem uero formam nouit intellectus, non utique per se, sed per mediam imaginationem. Sensilia enim non potest per se intelligere intellectus: opus enim habet imaginatione. Hęc ergo nouit per intermediam imaginationem. Non aũt, quia per intermediam imaginationem, intellectus intelligit, iam propterea diuisibiliter intelligit. Inest.n. & in imaginatione aliquid indiuisibile. & quod hoc uerum sit, manifestum est eo ꝙ primi typi a secundis non delentur, nempe, ꝙ in ea, uidelicet, sit quid indiuisibile Et secundum hoc indiuisibile eam intelligit intellectus, ut ipsam rursus indiuisibilem intelligat. Rursus, quod in quantitate est indiuisibile, intelligit intellectus secundũ negationem Sicut enim lucis negatione tenebras intelligimus, sic numeri negatione intelligimus unitatem, & temporis negatione, instans. & quod nunc est, & magnitudinis negatione, punctum. Quare secundum negationem intelligimus, quod est in quãtitate indiuisibile. Si quis autem dicat, & nigrum secũdum albi negationẽ cognosci, fallitur. Ambo.n. formam sortita sunt & ambo agunt, hoc quidẽ congregans, illud uero disgregãs,

& ambo per se affirmatiue cognoscuntur. Nisi forte nigrum pro tenebris acceperis: ut illud, Nigræ mortis & hæc quidem noster intellectus negatiue cognouit. Diuinus autem intellectus omnia affirmatiue, & applicatiue cognouit, præter malum. Hoc.n. non nouit, ut id nõ faciat. Quod enim nouit, id & facit. Est eius enim substantialis cognitio. & ideo dictũ est, Dixit & facta sunt. Hoc autem sacræ scripturæ uerbũ potest, duobus modis exponi. Qm̃ quod cognoscit, & dicit, hoc etiam fit: uel qm̃ est repentina, & q̃ momento tpis perficit, eius operatio, ppea dictum est, Dixit & facta sunt. Ex hoc autem habes quoddam corollarium, quod sequitur. Si enim negatiue dicit intellectum operari: non utique de intellectu diuino uerba facit. & sic qui in nobis est intellectus, cognoscit id quod in quantitate est indiuisibile. Immaterialem aũt formam cognoscit secundũ hæc quoque. Vel.n. ut causam, idq; uel effectiuam, uel perfectiuam. Neq;.n. ut finalem tm̃, ut quidam putant, ipsam cognoscit: & ut non hñtem contrarium, ipsam cognoscit. Nostro.n. lumini, & bono est aliquid contrarium. Apud ipsum aũt non est: cognoscit autem ipsum, ut & quod intelligit, & quod intelligitur. Intus.n. hñs Deus cognoscendi facultatem, etiam seipsum intelligit. Qm̃ ergo hæc dicta sunt, in his finitur contemplatio. Deo est gratia.

Vt qui unũ sint, ut ait Empedocles, certe multorũ quidem uertices colli expertes germinarũt: deinde amicitia componit: sic & hæc separata componuntur.

Vide quid dicit, q intellectus quidem uera solũ nouit: in ijs autem, in quibus est falsum, & uerum, hoc est cogitationis: & in ijs, in quibus est compositio, rursus est hoc cogitationis. Et ecce duo interea dixit cogitationis propria. Hanc autem, inquit, compositionẽ, tanq̃ unum, diuidit cogitatio. & recte dixit illud, tanquam. Neq;.n. ut unũ, proprie nouit ipsa. ut unum.n. nosse, proprie est intellectus, sed ut in appositione unũ, ipsam nouit intellectus. Quare & cũ Empedoclis amicitia societatẽ habet, quatenus illa quoq; in appositione unit, & non proprie.

Vt Incõmensurabile, siue discrepans, & diameter.

Quid uult dicere? Quod etiam iuxta p̃dicatũ uel uera est, uel falsa cogitatio. Si.n. dixerit diametrũ cõmẽsurabile, fallit pp p̃dicatum, cõmensurabile. Est.n semper incõmensurabilis, & discrepãs latere. Si aũt dicat, Incõmensurabilis, & discrepans est diameter, uera est, ppter prædicatum.

Si aũt eorum, quæ fiunt, uel futura sunt, tempus, ad unum mẽte agitans, & componens. Falsum.n. semper in compositione. Nã & album non album, quod non albũ, composuit. Contingit aũt & diuisionẽ omnia dicere: Est ergo non solum uerum uel falsum, q Cleõ est albus, sed & q erat, uel erit.

Quid per hæc dicere proponit? Quod secundum tẽpus recte, uel male compositum, fit falsum, uel uerũ in rebus. Si.n. dicis, Erunt Troiana, falsum dicis pp futurũ tempus. Si autem dicas, Fuerunt, uerum dicis propter tempus præteritum. Semper.n. inquit, in compositione est uerum, uel falsum, nõ in rebus simplicibus. Si.n. album Socratem dixeris non album, falsum dicis. Etsi non album dixeris album, falsum dicis pp compositionem non congruam. Et quia utiq; dixit affirmationẽ & negationem esse compositionem, dici autem, inquit, potest ambo quoque esse diuisionem, quia sunt ex rebus diuersis: & fieri potest, ut diuidant in terminos, ex quibus sunt compositi. Recte autem dixit illud, Cõtingit: certe dici quidem potest affirmatio, diuisio, ut quæ aperte diuidat in subiectum, & prędicatum: negatio autem quædam compositio, ut quæ ex subiecto, & prædicato componatur. Et hic quidem sic dicit: in logica aũt affirmationem quidem dicit compositionem negationem autem diuisionem. Sed & q erat, uel erit, quid dicit? Quod si sit prædicatus falsus, qui in unoquoque tẽpore dicitur, falsa est. Vt si dixeris Cleonẽ album, qui non est albus: & si dixeris, q est albus, uel erat, uel fuit: falsum dicis pp prædicatum. Tempus.n. in hoc dñiam non inducit. & uide, q alia quoq; duo propria cogitationis adiecit, quod est circa negationem, & affirmationem uersari, q̃ compositionem appellauit: & eam esse falsam, uel pp prædicatum, uel pp tempus dixit.

Quod aũt unum facit, hoc intellectus unumquodq;.

Hoc est quod & superius dictum est. in hyperbato autem orationem sic lege: Quod autem facit unũquodque horum unum, intellectus. Diximus.n. q intells etiã diuisibilia indiuisibiliter intelligit. Et uide, q pro eo, qđ est intelligere, facere dixit ualde admirabiliter. Sicut enim id, qđ est, omnibus esse impertit: & pulchrũ pulchris ut pulchra sint: sic & intells secũdum suam ipsius simplicitatem, & unitatem, q̃ sunt composita, facit simplicia. Tanquam.n. simplicia, ea intelligit intells, & non ut composita.

Indiuisibile aũt quoniã duobus modis, uel potentia, uel actu, nihil prohibet intelligere indiuisibile, quando intelligit longitudinẽ. Indiuisibile.n. actu, & in tempore indiuisibili.

Ad secundum indiuisibilis uenit significatum, quod est magnitudo, siue continuum. Vel potentia quidem est diuisibile: actu autem indiuisibile, ut magnitudo, uel actu quidem diuisibile, potentia autem indiuisibile, ut aqua. Intellectus ergo, inquit, & quod est potentia diuisibile, ut actu indiuisibile nouit, & quod est actu diuisibile, ut potentia indiuisibile. Nouit aũt hæc, inquit, & in tpe indiuisibili, ne in dimidio fit dimidium. Vocat autem tempus indiuisibile, instans, & quod nũc est, male dicens. Instans.n. & illud, nunc, non est tempus, sed principium temporis. Nunc autem dico momentũ. Si autem acceperis illud, nunc, quod est in latitudine, hoc & principium habet & finem & tempus est. Nunc aũt de momento tpis, quod nunc est, a nobis sermo habet. Non quia autem duobus modis est indiuisibile, dixit, q solum est indiuisibile duobus modis: sed q secundum ipsam magnitudinis sectionem in duo tm̃ diuiditur. Magnitudo.n. uel potentia est indiuisibilis, uel actu. Longitudo autem actu quidem est continua, potentia autem diuisa. Longitudinem autem nunc audi, pro eo quod est, continuum. Dicit ergo, nihil esse, quod prohibeat intellectum longitudinem, non quatenus est diuisa, intelligere, sed quatenus continua. Est.n. actu continua. Hoc aũt ut confirmatorium accepit eius, quod superius dictum est: quod composita intellectus, ut simplicia apprehendit.

Similiter.n. tempus diuisibile, & indiuisibile, ut longitudo.

Quoniam dixit, q in indiuisibili tempore intelligit: ne quis dicat, q tempus est indiuisibile, dicit tempus esse & diuisibile, & indiuisibile, male dicens. Ipsum enim, Nunc, accipit pro tempore indiuisibili, nesciens, q eius, quod est quantum, principia non sunt quantitate prædita. Principium ergo temporis non est tempus.

Dici ergo põt, quid in utroq; dimidio cogitet. non potest aũt, nisi fuerit diuisa, præter quam potentia.

Hoc

Hoc rursus est confirmatorium eius, quod superius dictum est, ꝙ quatenus tempus est diuisibile, id mente comprehendimus, & non quatenus est indiuisibile. Decem pedum lignum in dimidio fortasse temporis dimidium ligni mente concipimus, quod est quinque pedes: & in alio rursus dimidio temporis, alios quinq; pedes. Quod quidem non sic uidetur. magnitudo enim, inquit, non est actu indiuisibilis, ut dicas, quod dimidiũ in dimidio temporis intellexit: sed est potentia tantum diuisibilis. Intellectus autem ipsam. ut actu indiuisibilem, nouit.

Seorsum autem utrunq; dimidiorum intelligens, tempus etiam simul diuidit: tunc aũt uelut magnitudines. Si aũt, ut ex utrisq;, et in tempore, quod est in utrisq;.

Illud autem intelligens, pro eo quod est, cogitans, dixit, abusiue loquens. Nunc. n. ab eo de cogitatione agitur. Quoniam enim dixit, intellectum indiuisibiliter intelligere, dicit, ꝙ cogitatio diuisim, & seorsum unumquodq; nouit. Porro & qñ ipsa unita nouit, & simul: sic ipsa nouit, ut magnitudines ex duobus quibusdam compositas, quod dixit, ex ambobus. & in tempore ea nouit, quod est, in utrisq; i. diuisa: & non amplius, ut magnitudinem: sed ut diuersas magnitudines. Hoc est enim quod dicit, uelusi magnitudines. & recte additur illud, Velut magnitudines. Vna. n. subijcitur magnitudo, quam si secundum diuersa tempora intelligit intellectus, erunt magnitudines, quod actu una est magnitudo, quod est absurdum.

Quod autem est, non secundum quantitatem, indiuisibile, sed forma, id in indiuisibili tempore intelligit, & indiuisibili intelligẽtia animæ.

Tertium est significatum indiuisibilis. Quasi diceret, ꝙ continuum quidem nihil prohibet intelligere, ut indiuisibile. Quod autem est forma unum, & indiuisibile, citra controuersiã in indiuisibili tempore, & in indiuisibili animæ facultate cognoscitur. Quæ est autem indiuisibilis animæ facultas, nisi scilicet intellectus?

Per accidens aũt, & non quatenus illa diuisibilia, id quo intelligit, & in quo tpe: sed quatenus indiuisibilia. Inest. n. & in his quid indiuisibile, sed fortasse non separabile, quod facit unum, tempus & magnitudinem.

Materialem inquit, formam intellectus indiuisibilẽ intelligit per accidens. Per se enim materialis forma est indiuisibilis, quatenus etiam cum extensione aliqua cõsideramus in infinitum factam continui diuisionem. Per accidens autem dicuntur habere indiuisibile: eo ꝙ eis exterius, & aliunde accesserit unio: Hoc est ergo, qđ dicit, non quatenus, pro eo quod est, non sicut formæ illæ materiales sunt diuisibiles, sic eas intelligit intellectus: sed etiamsi sint diuisibiles, ipsas indiuisibiliter intellectus intelligit: quia eas indiuisibili sui parte anima intelligit. Est autẽ indiuisibilis animæ pars intellectus, & in tpe indiuisibili. Expone autem & sic, ꝙ formas, & species intellectus cognoscit in tempore indiuisibili, & in indiuisibili animæ facultate per accidens: eo ꝙ ne illę quidem per se sunt indiuisibiles: sed habent unionem per accñs. Quid est ergo, quod intells intelligit per accidens? & dicimus ꝙ ipse quidem a natura habet, ut indiuisibiliter intelligat. Per accidens aũt indiuisibile intelligit. qm̃ ipsis intelligibilibus accidit, ut sint indiuisibilia per accidens. Quidam autem dicunt ipsum dicere animam imaginationẽ: & quid uult dicere, ꝙ utens imaginatione intells formam materialem intelligit? Vtitaũt inquit, indiuisibili parte imaginationis. Habet. n. partẽ indiuisibilem, ut ostendatur ex hoc, ꝙ qui sunt in ea primi typi, a secundis non delentur Per accidens aũt, inqt, diuiditur & imaginatio, ꝙ sit in subiecto diuisibili. Nã & forma ea est ratione diuisibilis Quo ergo, inquit, instrumento utens intellectus intelligit, utpote imaginatione. Est autem ipsa diuisibilis per accidens, & nõ quatenus est imaginatio. Iam & in tempore, in quo intelligit, intellectus est indiuisibilis. rursus autem tempus, instans, seu quod nunc, appellauit. Est autem & ipsum, nunc, diuisibile per accidẽs, ꝙ sit in tempore diuisibili. Quantum ergo colligi potest, hoc dicit, ꝙ etiam si per accidens imaginatio diuiditur, & quod nunc tempus: sed tñ hæc uel indiuisibile, & unum, accipiens intells, formam materialem intelligit. Nunquid autem dici potest, ꝙ societatem quoq; uoluit dicere, q̃ inter se habet imaginatio, & forma materialis, ꝙ ambo sunt diuisibilia per accidens. Inest n & in his aliquid indiuisibile, sed fortasse, non separabile. Est, inquit, & in tempore, quod nunc, indiuisibile: rursus aũt abutitur: sed & in imaginatione est indiuisibile, quo utitur intellectus Cur aũt dixit fortasse, & dubitauit? Nondum in confesso est imaginationem non esse separabilem, sed corruptibilẽ. Nũquid ergo dici põt, qm̃ eam intellm passiuum appellauit, & eam cum intellectu cooperari dixit, ppea non potuit eam dicere inseparabilem, ut intellectum: & ideo dubitauit. Deinde qm̃ dixit non esse separabilem, ait, ꝙ non est separabilis. Quo quidem separabili omnia ut unum, intelliguntur, & magnitudo, & tps. Hoc. n separabila in omni magnitudine, uel tpe uel continuo, ut in uno est: & ideo intellectus, ut q sit inseparabilis, omnia, ut unum, nouit.

Et hoc est similiter in omni continuo, & tempore, & magnitudine.

Hoc est pro eo quod est, forma indiuisibilis, & inseparabilis in toto est tempore, & magnitudine.

Punctus autem, & omnis diuisio.

Hic est aliud signãtum indiuisibilu, quod in quantitate est indiuisibile: idẽ est aũt dicere de oibus diuisibilibus, Sed qm̃ eorũ, quæ sunt omnino diuisibilia, hæc qdem per priuationẽ cognoscũtur: illa uero per se, primum dicit de ijs q̃ per priuationẽ, ut q̃ sunt notiora, ut punctus, inquit. Ipse. n. in contemplatione dictum est, continui negatione cognoscit, & post punctum inducit, quod sic quoq; est indiuisibile, ut uerbi gr̃a, linea, & superficies. Hæc. n. sunt aliorũ fines: & fortasse dixerit aliqs: Quid ergo, linea & superficies sunt indiuisibilia? & dicimus, ꝙ quatenus qdem sunt aliorũ fines, sunt indiuisibilia. Horum aũt oino meminit, ꝙ non solum pũctus est diuisio lineæ: sed ꝙ & linea est diuisio supficiei: & superficies solidi.

Et quod sic est indiuisibile, declaratur, ut priuatio, & similis est ratio in alijs.

Et quod sic est, inquit, indiuisibile. Sicut aũt pũctus, sic & ipsum declaratur secundum priuationem. Hoc aũt dixit pp incorporea, & diuina, quæ priuatione non cognoscuntur. Priuatione. n. profundi superficies cognoscitur. Linea aũt cognoscitur priuatione profunditatis, & latitudinis. Punctus aũt priuatione profunditatis, latitudinis, & longitudinis Hęc aũt diuisiões merito appellauit. Punctus enim lineam diuidit, & linea superficiem: & superficies corpus, per se autem sunt indiuisibilia.

Quẽadmodum quo cognoscit malum, uel nigrum: contraria. n. quodammodo cognoscit.

Quod malum honesti est priuatio in confesso est. Quod autem nigrum albi priuatio est, falsum est. Est enim nigrum forma præditum, ut diximus. Nunqd ergo pro tenebris dixit nigrum, ut albi priuatio sint tenebræ: album autem, ut intelligas lucem? eius.n. priuatio sunt tenebræ.

Oportet aūt potentia esse, quod cognoscit, & inesse in ipso. Si autem non est alicui ex causis cōtrarium, ipsum seipsum cognoscit, & est actu, & separabile.

Inesse dicitur, pro eo quod est, intus esse: nūc autem quærit, qūo oportet Deum intelligere: & duo quidem præsumit. Primum quidem, ꝙ oportet id, quod intelligit, esse potentia, ut quod intelligitur. Potentia autem dicit secundum aptitudinem: non uult enim Arist. esse rerum rationes in anima. Sicut ergo, inquit, potentia est, quod intelligitur: sic oportet esse, & quod intelligit. Oportet.n. quod cognoscit ei sic assimilari, quod cognoscitur, & simile ei reddi, & idem esse potentia: & rursus, quod cognoscitur, inesse in ipso, quod cognoscit: quod est secundum. Et quia hæc sic habet, quod intelligit: Deum cognoscit secundum quinque quæ dicta sunt, & ea dicit, præterquam illud, ut causam. Dicit autem ipsum nihil habere contrarium, utpote qui nullam cum alio coniunctionem, uel omnino oppositionem habeat, quoniam ipse transcenderit. Quod autem actu quoque est scilicet & ipsum seipsum cognoscit. Illud autem separabile, ut Plutarchus inquit, non solum intellige a materia corporum, sed etiam ab animalibus facultatibus. Quod quidem dicere uolens separatum, dixit separabile. Diuina.n. sunt separata. Quare secūdum rationem Aristot. Cuicunque rei causæ existenti non est contrarium, illa res ipsa seipsam cognoscit: & actu est, & est separabilis. & non solum intellectus, sed & aliud tale fuerit.

Est aūt propositio enuncians aliquid de aliquo, ut affirmatio, & uera & falsa omnis. intellectus autem non omnis.

Postquam ostendit Arist. ꝙ est æternus intellectus, & ꝙ a sensu differt: & qūo intelligere fit secundum differentiam intelligibilium: non prius ab intellectu recedit, quam absolute dicat, qūo discernatur, & distinguat. Et tribus quidem modis discernit intellectum: eum, qui circa simplicia uersatur, ab eo, qui uersatur circa composita, quod est cogitationis, intellectum, qui est potentia, ab eo, qui est actu: actiuum intellectum a contemplatiuo. Et primum quidem una differentia discernit: secundum autem duabus: & tertium tribus. Differt ergo, inquit, qui circa simplicia uersatur intellectus, ab eo qui circa composita uersatur, id est, a cogitatione: ipsa enim circa composita uersatur: quod intellectus quidem semper est uerus: cogitatio autem & uera est, & fallitur: & neque simile est uerum cogitationis uero intellectus. Est enim intellectus uerum substantiale. cognitionis autem est in compositione alicuius secundum aliquid: & est intellectus quidem sensui similis, qui uersatur circa propria sensilia, qui est semper uerus. Cogitatio autem est similis sensui, qui uersatur circa sensilia per accidens. Ipse enim aliquando quidē fallitur, aliquando uero est uerus, & est in compositione, aliud enim ex alio cognoscit, ut ex albo, quod homo est. Simplices ergo mentis conceptus, ut qui habeant proportionem, & conuenientiam, cum sensu, qui propria gerit negotia, & est semp uerus, ueri semper sunt. Mentis autem compositi conceptus, ut qui proportionem habeant cum sensu aliena gerente negotia, & qui aliquando quidem est uerus, aliquando uero fallitur, ppterea & ipsi aliquando quidem sunt ueri, aliquando uero falluntur. Sic ergo discernit eum, qui circa simplicia uersatur, intellectum, ab eo, qui circa composita uersatur. Deinde discernit intellectum, qui est potentia, ab eo, qui est actu. Primum quidem, ꝙ intellectus actu res ipsæ est. Qui est autem potentia, non est res ipsæ, nisi ipsas intellexerit. Secundo autem, ꝙ intellectus quidem potentia, in particulari tempore, eo qui est actu, prior est, in uniuerso autem non est prior, est enim semper & actu & potentia. Oportet enim semper esse, quod actu est, ut id, quod est potentia, in id quod est actu, reducat. Postquam ergo hoc sic distinxit, discernit & intellectū contemplatiuum ab actiuo, & hanc dicit primam differentiam, ꝙ actiuus quidem intellectus semper circa particularia uersatur, contemplatiuus autem etiam circa uniuersalia. Secundam dicit differentiam. Actiuus quidem semper imaginatione utitur, contemplatiuus autem non semper. Tertia est differentia, ꝙ fit in contemplatiuo quidem uerum, & falsum, in actiuo autem bonum, & malum, atque adeo hæc est melior differentia. Secunda enim non est ualde necessaria, nam & intellectus semper contemplatione utitur. Sciendum est aūt, ꝙ non est alius ab actiuo contemplatiuus intellectus, subiecto. Sicut enim non est alius, qui est potentia, intellectus, ab eo, qui est actu, subiecto, idem enim est, sed solum tempore differt. sic & habet intellectus actiuus ad contemplatiuum. Subiecto enim idem est, sed est habitudine diuersus. Contemplatiuus enim habet proportionem cum uisu, qui colorum species tantum uidet, & cognoscit, ꝙ hoc quidem hoc est album, illud uero nigrum. Actiuus autem intellectus habet proportionem cum uisu non solum colorum species cognoscente, sed & quod delectat, sibi asciscēte, quod autem molestia afficit, auersante. Sicut enim uisus qui præter nigrum, & album, quod est iucundum, & molestum, cognoscit, sic & actiuus intellectus non solum uerum, & falsum cognoscit, sed & bonum, & malum, & proportionem quidem habet, quod in uisu est iucūdum, cum bono, quod autem in uisu est molestum, cum malo. Sæpe autem intellectus quod molestum est, pro iucundo eligit, eo quod sit, quod molestum est, bonum, quod autem iucundum est, aliquando etiam malum. Quare hæc est differentia, ꝙ contemplatiuus quidem intellectus operatur sine appetitu, ueritatem solum & falsum cognoscens. Actiuus intellectus cum appetitu operatur, ꝙ sciat quidnam bonum quidem est, quidnam uero malum. Postquam hucusque produxit differentiam inter actiuum, & contemplatiuum, aliam quoque tradit differentiam intellectus a sensu. Quoniam enim & in discernendo intellectu a cogitatione, & rursus in tradenda differentia contemplatiui ab actiuo, intellectum sensui assimilauit, ne quis existimaret, ꝙ in omnibus similis est intellectus sensui, propterea nunc tradit differentiam inter intellectum, & sensum: & dicit, ꝙ particularis sensus, ut uisus, nouit album, & nigrum, & est commune uehiculum albi, & nigri, uisus: albi autem, & dulcis communis sensus commune est uehiculum. Differentiam, quam habet album ad dulce, non nouit uisus, sed communis sensus: Sicut ergo particularium sensuum terminatio est communis sensus: sic & contemplatiuorum intelligibilium cōmune est uehiculum, intellectiua cognitio, & actiuorum quemadmodum boni & mali, intellectiua actio. Vtrorunque autem, & con-

templatiuorum,

templatiuorum, & actiuorum intellectus est uehiculũ. Et intellectiuam quidem cognitionem Plato προσοχτικὸν i. attentiuum appellat: intellectiuam autem actionẽ συνειδὸς, i. conscium. Hæc autem dicebat esse subiecto eadem. Nam & cognoscens agit, cum cognitione enim uita coniuncta est: & unum est quod dicit: ego intellexi, & conuersus sum. Si hoc enim non sic habet, est rationi consentaneum dicere, ꝙ tu quidem hoc, ego uero illud senserim. Hæc autem ratione differunt, ꝙ hic quidem agat, ille uero cognoscat: & in hac quidem est opinione Aristoteles. Porro & secundum ipsa subiecta communionem habent, & societatem. Quod enim bonum, etiam uerum est: quod autem malum, falsum. Sed differunt, quoniam bonum ad aliquid dicitur. qđ enim ad animam bonum est in uirtutibus, hoc est malum corpori. Verum autem non dicitur ad aliquid: sed semper idem est uerum & honestum. Neque.n. Plato est admittendus dicens, ꝙ furenti ensis depositum confiteri, uerum quidem, malum autem. Verum enim secũdum Aristotelem, quatenus uerum, semper honestum. Sciendum autem, ꝙ etiamsi diximus similem esse communem sensum intellectu: quoniam, sicut communis sensus est terminatio omnium particularium sensuum, sic & omnium intelligibilium terminatio est intellectus, & cogitabilium, & opinabilium: ueruntamen est quædam differentia. In sensibus enim est alius communis sensus præter quinque: in intelligibilibus autẽ non est aliud, quod cognoscit præter tria: sed unum est ex tribus, quod cognoscit differentiam. Intellectus enim, cum sit pars trium: & opinionis dico, & cogitationis, & intellectus: ipse nouit differentiam intelligibilium ad cogitabilia, & cogitabilium ad opinabilia. Hæc est ergo differentia intellectus a communi sensu. Sciendum autem, ꝙ sicut communis sensus non solum ea nouit, quæ cognoscunt sensus particulares, sed & alia præter hæc: nouit enim communis sensus differentiam sensilium, quæ cadunt sub sensum, hoc sensibus, ut iam diximus, nescientibus: Particulares enim sensus dulce & album tantum cognoscunt: Communis autem sensus non hæc tantum, sed & ipsorum nouit differentiam. sic ergo & intellectus non solum intelligibilia, & cogitabilia, & opinabilia nouit, sed & eorum differentiam. quæ enim deteriora cognoscit, & meliora scit. quæ autẽ meliora nouit, deteriora nescit. Differentiam ergo cogitabilium, & intelligibilium, uel cogitabilium, & opinabilium non nouit, nec cogitatio, nec opinio: eam autem intellectus cognoscit: utrisque ergo melior est, & cogitatione, & opinione. Est ergo eiusmodi proportio. Sicut nigrum ad proprium mentis conceptum: sic & album ad proprium mentis conceptum, & econuerso, sicut nigrum ad album, sic mentis cõceptus albus ad mẽtis conceptum nigrum. Et in his, Deo est gratia, finitur contemplatio. Est autem propositio enuncians aliquid de aliquo, sicut affirmatio. quid uult dicere? ꝙ differt quidem, qui circa simplicia uersatur intellectus, ab eo, q circa composita uersatur: circa mente enim conceptam, & internam propositionẽ, inquit, uersatur affirmatio: Ipsa enim ueluti simplex est, dum in animi adhuc dispositione sita est, & semper uera est. qui autem circa cõposita uersatur intellectus, in affirmatione, quæ est secũdum probationem, uersatur, quæ habet uerum, & falsum. Dicere ergo ipsum uera, uel falsa, in omni accepit affirmatione, quæ est secundum prolationem, non autem de interna. Non enim omnis intellectus, pro eo quod est, uerus est, uel fallitur. Simplicium enim mentis conceptuum & intelligentiarum intellectus uerus est tantum, non etiam fallitur. quare non omnis uerus est intellectus, uel falsus, propter actiuum ait dictum esse. Contemplatiuus enim simplices, & puros mentis conceptus, & intelligentias apprehendens, non fallitur. Actiuus autem, quoniam & secum, & inter se formas materiales componit, in eo, inquit, cogitat, & propterea fallitur. quare propter cogitationem rursus falsum sequitur.

Sed, qui est eius, quod quid est, & secundum quod quid est esse, uerus, & non aliquid de aliquo.

Quasi diceret, illum solum uerum esse intellectum, qui est secundum quod quid est, & secundum qđ quid est esse. Illud ergo, quid est, substantiam declarat: quid est autem esse, formam, tanquam tale sit, quod dicitur: Ille solus uerus est intellectus, qui substantiam, quæ est secundum formam, apprehendit. i. qui ipsam formam ꝑ se apprehendit: is est aũt cõtemplatiuus, qui & semper uerus est, & non est aliquid de aliquo. i. non circa composita uersatur. Circa composita.n. uersari non est intellectus proprie, sed cogitationis. Ne existima autem ꝙ intellectus quidem idem est subiecto, quod cogitatio, est aũt ratione diuersus, nam & intellectus a cogitatione est subiecto diuersus.

Sed sicut uidere proprium, uerum: si aũt homo, quod est album, uel non, non semper uerum.

Quid est illud: uidere proprium? pro eo quod est. quod est sibi proprium uidere, & proprium negotium gerere, ut uidere, quod est album, & solum, non itidem autem & substantiam, cui quidem hoc album inest: hoc enim non semper uerum. Fallitur enim quandoque sensus circa sensilia per accidens, sicut superius dictum est.

Sic autem habent, quęcunq; sine materia.

Quid dicit? ꝙ sicut se habet sensus ad propria sensilia & non propria: sic & quæ sunt sine materia, ad intelligibilia. sine materia autem dicit cogitationem, & intellectum: Immateriales enim sunt hæ facultates, & cogitabilia, & intelligibilia sunt rursus res immateriales, & intelligibilia quidem, quæ quidem etiam simplicia dicit, ait cum uisu habere proportionem, qui proprium uidet: cogitabilia autem, quæ etiam composita appellat, dicuntur cum uisu habere proportionem, qui gerit alienum negotium, & qui non uult solum cognoscere, quod album, sed etiam quod albus homo, uel equus.

Idem est aũt scientia quæ est secundum actum, quod res. Quæ est autem secundum potentiam, tempore prior in uno.

Rem dicit, scibile. Dicit ergo scientiam, quæ actu est, idem esse, quod scibile. Non cognoscit.n. scientia scibile, nisi ei assimiletur, & fiat quale ipsum. Hoc autem nõ temere interiectum est: sed qm̃ de intelligibilibus agit: intelligibilia autem per mediam scientiam fiunt intelligibilia, & intellectu cognoscuntur: propterea scientię mentionem fecit, dicens, scientiam, quæ actu est, similem esse scibili. quæ autem est secundum potentiá scientia, est prior scientia, quæ est secundum actum in uno indiuiduo.

Omnino aũt & simpliciter, nec tpe quidem. Sunt.n. ex eo, quod perfectione & actu est, omnia, quæ fiunt.

Quidam libri habent græce ὅλως i. omnino. quidam uero ἁπλῶς i. simpliciter: hoc est autem, quod dicit, ꝙ ut in uniuersum, & semel dicaƒ, in uniuerso mũdo non

est prius, quod est potentia, eo quod actu est: quia omnia ex aliquo, quod perfectione, & actu est, producunt in actum, per id quod potest, pducere. Illud autem, Ex eo, quod perfectione, & actu est, quidam dicunt non debere ad opificem referri: sed q quicquid est potentia, est in alio, quod est actu aliquid aliud, ut semen potẽtia quidem est foetus: actu aũt semen, & panis potentia quidem est sanguis, actu aũt panis. Existimo aũt eos nõ recte dicere, nihil .n. solum semper actu est, ex quo omnia producũtur, nisi solus opifex. Cum hic aũt esset Alex. dixit perturbatam esse orationem, siquidem superius quoque discreuit intellectum, qui est potentia, ab eo qui est actu. Porro & nunc hoc ipsum facit. Ad quod dicimus, q duobus quidem modis loquitur: non est aũt perturbata oratio: hoc .n. nunc fecit, ut totam simul differentiam dicat.

Videtur aũt sensile quidem, ex eo, quod est potentia, sensitiuo actu faciens. Non .n. patitur, neq; alteratur. Quare hæc est alia spẽs motus. Motus .n. imperfecti actus est. Actus autem simpliciter alius est, qui est perfecti.

Quid sibi uult hic contextus? Vult discernere intellectum actiuum a contemplatiuo. Priusquam autem ad tradendam dr̃iam accedat: uult aliquid de sensu dicere propter duas causas uel q hoc habet cõe intellectus cũ sensu, q citra medium operatur, uel quia in hac distinctione in afferendis sensus exemplis magnopere delectatur: propterea dicit aliquid de sensu iam dictum, qd' potentia sensus est secundum habitum, & non secundum aptitudinem, ut cogitatio, quando non operatur. Qñ autem sensile adfuerit, & sensus operatus sit, tunc a põtia sensilis deducitur in actum: uenit aũt ad id, qd' actu est, non per motum, nihil enim patitur, nec alterat sensus, qui deducitur ab eo, quod est secundum potentiam, ad id, quod est actu. Vult .n. Arist. id quod a secundo potentia ad id, quod secundum actu est, deducitur, non alterari, nec pati. Vnde uel non est motus, uel est alia species motus. Siquis enim uult hunc motum dicere, aliam speciem motus dixerit præter eas, quæ in Physica dictæ sunt, & naturam innouauerit. Deinde confirmat etiam, q non est motus, a secundo potentia, ad secundum actu progressus. Dicit enim motũ esse imperfecti actum motus .n. ab imperfecto ad perfectum fertur, & patitur, & alteratur. Quod est autem secundum potentia, perfectum est. Perfectorum autem actus non est motus, sed aliquid aliud præter motum. Non est ergo motus a secundo potentia deductio ad secundum actu; sed mutatio.

Sentire ergo simile est ei, quod est dicere solum intrinsecus, & intelligere. Quando autem iucundum, uel molestum, ueluti affirmans, uel negans persequitur, uel fugit: & est delectari, uel molestia affici, operari sensitiua medietate ad bonum, uel malum, quatenus talia.

Discernit intellm̃ contẽplatiuum ab actiuo, & quid dicit? q sicut sensus, qui habet tm̃ dicere intrinsecus .i. cognoscere, & intellectu comprehendere, dr̃ contẽplatiuus. qui aũt habet, ut molestia afficiatur & delectet, affirmare ait, & psequi, qm̃ ipsum suscipimus, & ad ipsum uenimus. Suscipere ergo ipsum dixit & affirmare. Molestum autem negamus: ipsum .n. non suscipimus, sed & fugimus. Tanquam autem, inquit, iudicatiua facultate actiui intellectus iudicatur bonum & malum. Ne ergo omnia de eodem accipe. Deinde qm̃ ostensum est superius, idem esse subiecto sensum, quod appetitum: cum oporteret autem dicere, q actiuus intellectus cum appetitu operatur, dixit, q cũ sensu, eo q subiecto idẽ sit sensus & appetitus. Ad bonũ, uel malũ, quatenus talia, Recte aũt adiectum est illud, quatenus talia: neq; .n. ipsa per se sunt bona, uel mala, sed ut ad animal, ut qd' seruat quidem, dicatur bonum: quod autem corrũpit, dicatur malum.

Porro & fuga, & appetitus idẽ, qui est secundum actũ, & non est aliud appetitiuũ, & fugiẽdum, nec a seinuicem, nec a sensitiuo: sed quod quid est esse, aliud est.

Quid dixit? Quod actu molestum est, uoluptate, quę est actu comparans, ait ratione differre: uocauit autem fugiendum quidem, quod molestum: appetitum aũt, iucundum. Deinde, nequis existimaret, q alia quidem facultate aliquod iucundum appetimus, alia aũt, quæ molesta sunt, fugimus: nunc dicit, q non differt uoluptas a molestia, nisi ratione, seu definitione: non .n. subiecto: ambo .n. sunt sub anima irrationali. & quid hoc dico, cum nec sentire quidem ab eo, quod est uoluptate affici, subiecto differat? nam & hæc ambo sunt sub irrationali: in eo autem, quod quid est esse, differunt .i. in ratione, seu definitione. Hoc autem dixit, ut ostendat, contemplatiuum etiam intellectum ab actiuo ratione tantum differre.

Cogitatiuæ aũt animæ uisa, ut sensa, insunt. Quando aũt bonũ, uel malum affirmarit, uel negarit, fugit, uel persequitur. Quare nunquam sine uiso intelligit anima.

Cogitatiuam animam dixit, abusiue loquens, contẽplatiuum intellectum, & quid dicit? q ipse quoq; imaginatione utitur, ut & actiuus intellectus. Sed si utitur, inquit, imaginatione, huic uisa insunt, inquit, ut sensa: hoc est sensus solum, sine dolore, & uoluptate. Actiuo aũt intellectui, qui habet bonum, & malum, subiecta inquit sunt ueluti affirmationes, & negationes: & sic uoluptate utitur, & tristitia, & iucundum quidem psequitur, fugit autem, quod molestum. Hic aũt semper quoque imaginatione utitur: eo q semper delectetur, uel molestia afficiatur, quod quidem non est sine imaginatione. Primus aũt non semper nihil .n. particulare sine imaginatione intelligit. Vniuersalia autem etiam sine imaginatione intelligit. Ne existimes aũt idem esse bonum & iucundum, & malum & molestum: Est enim iucundum malum rebus uti uenereis: & est molestiam exhibens bonum, esse circa omnia continentem .i. Ne ergo putaueris actiui iucundum idem esse, quod eius bonum.

Sicut aũt aer pupillam talẽ fecit, ipsa aũt aliud: & auditus similiter: extremũ aũt unum, & una medietas, ei aũt esse plura tribuunt. Quoniam aũt diiudicat, qua rõne differat dulce & calidũ; est quidem & prius: dicendum aũt & sic: est .n. unum quidpiã: sic autem ut & terminus.

De cõi uehiculo nunc agitur, & quid dicit? q sicut aer pupillam alterat, & pupilla spiritum, & ille facultatem crystallinam, & ipsa excitatur, & uidet, cũ sit una. In eo autem, quod est esse, hoc est, ratione, ab alijs iudicantibus diuersa est. Nam & auditus similiter habet unum, quod iudicat: sicut ergo in his, sic in intellectu est cõe uehiculum, quod quidem est extremum discretiuũ medium, & primum quidem dicit contextus de uisu, & auditu, illud autem, sic habet intellectus uehiculum, nõ dicit, sed cum prima dixisset Philosophus, reliqua subaudiri permisit, quæ sunt de intellectu, & ad alia conuertitur, dicens, q sic quidem particularis sensus iudicat, album, & dulce non ipse iudicat; sed quisnam sit superius diximus, & nunc quoq; dicemus, nempe cõis

sensus,

sensus:ipse enim inquit,horum est commune uehiculũ exillens,inquit,ut terminus. Terminum autem nunc uocat centrum circuli,a quo multæ lineæ procedunt.

Et hæc quidem in proportione & numero,quem habẽt ut utrũque,ut illa ad seinuicem.

Quid dicit? Quod,sicut terminus,hoc centrum,sic babet & communis sensus,& proportione, & numero. Proportione quidem,ꝙ sicut centrum se habet ad utrãque ex his lineis,quæ a centro procedunt , sic habet & cõmunis sensusad utrunq; ex suis sensibus,& sicut rectæ se habent ioter se,sic & particulares sensus , inquit, habent aliquam proportionem. Sic quidem proportione,numero autem quomodo? ꝙ sicut centrum, cum sit unum,ad multas habet lineas habitudinem : sic & cõis sensus,cũ sit unus,habet ad multos sensus habitudinẽ.

Quid enim refert hoc dubitare,quomodo,quæ sunt eiusdem generis,iudicat,uel contraria,ut album,& nigrum? Sit autem ut A, quidem album ad B,nigrum G, ad D, ut illa ad seinuicem . Quare & econuerso si,G,D,uni insint,ita habebunt sicut & ,A,B,idem autem & unum.esse autem non idem.& illud similiter.eadẽ autem ratio et si,A,dulce quidem sit,B,uero album.

Quoniam dixit,ꝙ sicut cõmunis sensus se habet ad propria,& ne dubita,inquit,quomodo,quæ sunt eiusdẽ generis,nouit sensus particularis,siquidem non dubitas quomodo,quæ sunt diuersorum generum,nouit communis sensus,idem est enim. Eiusdem autem generis uocauit album,& nigrum:ambo enim sub colore. Diuersorum autem geuerũ,album,& dulce,hæc enim ut quæ sub diuersos sensus cadunt,suot diuersorum generum. Sit autem,ut aliquod quartum album ad secundum nigrum,tertium ad quartum,ut illa ad seinuicem. Nunc accepit elementa ptimum quidem significana album,secundum autem nigrum,aliquando autem & dulce,tertium autem & quartum pro intelligibilibus accipit , ut sit tertium quidem ratio albi,quartum autem ratio nigri,& quid dicit ? Quod sicut communis sensus nouit primum & secundum,ut accipias primum quidem similiter significans album,secundum autem dulce:sic & intellectus nouit tertium & quartum.i.eorum rationes. Nouit autem & econuerso,inquit , intellectus primum tertium,& secundum quartum,hoc est,etiam sensilia. Idem autem & unum :esse autem non idem,& illud , similiter,subiecto quidem,inquit, idem est , formam dico albi,uel nigri,uel nigrum,uel album,ratiõe autem sunt diuersa,aliter enim uidet album,& nigrum,& aliter intelligit.

Formas ergo intellectiuum in uisis intelligit:& sicut in illis,ipso definitum est,id quod est persequendum,& fugiendum:& intra sensum,quando in ipsis uisis fuerit,mouetur,ut sentiens facem, quia est ignis,communi cognoscit,dum uidet moueri,esse hostem.

Quid dicit? ꝙ actiuus intellectus formas rerum intelligit,utens imaginatione,& sicut in ipsa inquit,est persaqui,& fugere,cum sit appetitus:sic & in intellectu. Hæc sunt quoniam delectatur,& molestia afficitur. Vel hoc ergo dixit,uel aliud,quod uisa.quæ superius sensilia,appellat,inferius autem imaginationem.& quid dicit? qđ intellectus quidem simul cum sensilibus aliquando operans,& lætatur,& dolet. Aliquando autem sine sensu imaginatione ntitur,& operatur. Quando.n.face uisa intellexerit,esse hostem,cum sensu cooperans est. Qñ autem consultans nbi bellum gerere oporteat,tũc imaginatione utitur,ut sentiẽs facem,ꝙ ignis,communi cognoscit? Quid est,communi cognoscit? nonnulli quidã dicunt? motu ignis . Motus.n.est commune sensile.

Est autem absurdum in cognoscente dicere de communi sensili,cognoscens.n.dixit. Dic ergo eum hoc dicere ꝙ ignem communi sensu cognoscimus hoc autẽ dixit, ut sciens,ꝙ quæ particulati sensu subijciuntur, subijciũtur quoq; communi.

Quando autem in ijs,quæ sunt in anima,uisis,uel mentis conceptibus,sicut uidens,ratiocinatur,& consulat , futura ad præsentia comparans:& quando dixerit,quod illic iucundum,uel molestum hic fugit,uel persequitur,& omnino in actiõe,& quod sine actione est uerum,& falsum,in eodem est genere bono,& malo,sed differt quidem eo,quod simpliciter,& quod alicui.

Quid dicit? ꝙ quando imaginatus consultauerit, ubi bellum agere oporteat,& accommodatum quidem locum,& iucundum elegerit,molestum autem fugerit,tũc imaginatione utitur. Scire autem oportet,ꝙ iucundum quidem,& molestum semper est in actiuo intellectu,in quo est & bonum Differt autem eo,quod est simpliciter,& alicui:quia uerum quidem semper simpliciter dicitur,& semper eodem modo se habet , Bonum autem ad aliquid quidem malum est,& inutile. Quod enim ad aliquid bonum est,ut ad animam,hoc ad corpus bonũ non est. Et in his praxis,Deo est gratia, completur.

Quæ autem sunt in ablatione seu abstractione intelligit. Quemadmodum si simum.quatenus quidem simum,non separate. Quatenus autem est concauum,si quid quidem actu cogitaret,sine carne cogitaret,quatenus concauum,sic mathematica separata,ut separata,intelligit,quando illa intelligit.

Postquam simplicem intellectum a cõposito discreuit: & actiuum a contemplatiuo,& eum qui est potentia,ab eo,qni actu,rursus uenit ad ĩtelligibile,& hoc nũc docet. Et quoniam intelligibile forma est: Forma autem triplex,uel omnino materialis,ut res naturalis,uel formæ penitus expers , uel partim quidem materialis, partim autem materię expers,ut mathematica,superius autem examinauit,& materialem formam, quando dixit hoc,illud quidpiam esse,sed & immaterialem, ubi q̃. rebat hoc per hoc quod quid est esse,nunc uenit ad mathemata,& quærit quomodo ea nouit intellectus? & dixit ꝙ non uc materialia ipsa nouit,sed ut immaterialia. Non nouit enim ipsa,uc simum, quod omnino in materia,nempe naso,intelligitur,sed nouit ea, ut incuruum, hoc enim sine materia intelligitur. Mathemata autem intelligit intellectus instrumento utens indiuisibili imaginatione . Imaginatio.n.est indiuisibilis. Quando em̃ currentem Socratem mente agitarit imaginatio,ut unũ ipsum intelligit,& nõ qui sit diuersus, quateous currit. Si enim imaginatio est a sensu,qui transmigrare nõ potest.s.& ipsa est diuisibilis,& ab alio in aliud non descẽdit,sed simul imaginatur. Ex hoc autem colligitur imaginationem solum esse ueram,sicut & intellectus & sensus,non autem etiam falsam esse,eo quod non imaginatur in compositione. Ex hoc autem ostenditur etiam animã esse inseparabilem,siquidem ea,quæ separari nõ possuut,dico autem mathemata,intellectu separat,eo ꝙ substantiale habeat separabile. Hæc postquam dixit, quærit,si intellectus secundum actum res ipsæ est,et si est in generatione,an res immateriales potest cognoscere,an non. Et id dubium quidem mouet,in præsentia autem non soluit. Ad hoc autem dicit Plato,quod potest intellectus quidem,qui est in generatione,esse ciuis cœlestis,& circa immaterialia operari , & corpus negligere . Si enim,q̃ extra sunt animæ , quæ corporis sunt amãtes,cũ corpore sunt semper,& in se pulchris , quid absurdum etiam eas , quæ sunt in generatione , animas

circa immaterialia operari? Et sic quidem Plato. Aristoteles autem inferius dicit triplicia esse intelligibilia Sũt enim immaterialia intelligibilia prima. Secunda intelligibilia media, & tertia materialia. Et in immaterialibus quidem dicit non esse opus imaginatione, imaginationis enim expertes sunt intelligentiæ. Quando autem inquit, mathemata intelligit, subiecto imaginatiõe utitur, Etsi autem, ea ut subiecto, utitur cognoscendo mathematica, non ob id eadem sunt uisa, & mathemata. Visa enim soli subijciuntur imaginationi: Mathemata autẽ animæ, quæ subiecto utitur, imaginatione. Materialia autem cognoscit anima instrumento utẽs, sensu, & imaginatione. Si ergo actus est imaginatiõis expers, fieri nõ potest, ut intellectus, qui est in generatione, hunc actum intelligat. Nullo enim indiget ad eum cognoscendum. Hoc autem facit ꝑ opinione quæ dicit, intellectum non cognoscere formas, quæ sunt omnino immateriales. Hę autem sunt a materia separabiles. Deberet ergo & ipse esse a materia separabilis, ut ipsas intelligeret. Si quidẽ assimilari oportet in omnibus id, quod cognoscit, ei, qđ cognoscitur. Atqui in animali non separatum est, ipsas ergo non cognoscit. Hæc est autem prima illius opinionis defensio. Falsa est autem o Aristoteles. Si enim intellectus qui est in animali, non intelligit ea, quæ sunt omnino imaterialia, quomodo in tuo tractatu qui est post naturalia, & formas omnino immateriales quæsiuisti, & inuenisti, & nobis renunciasti? Quare clarum est, eum etiam, qui est in animali, itellectum cognoscere formas omnino materiæ expertes. Hæc est prima defensio, & ad eam oppositio. Secunda defensio. Intellectus non intelligit formas immateriales, quoniam nec omnino quidem sunt formæ materiæ expertes, & quoniam nõ sunt propterea nec intelligit. Hæc est secunda defensio, ad quam dicimus quomodo hæc dicis Aristot. qui in alijs tractatibus aperte clamas esse diuinas formas, quæ sunt materiæ expertes? Tertia defensio. Intellectus semp cũ imaginatione operatur. si autem nũquam per seipsum operatur, sed semper cum imaginatione, etiam quando circa diuina operatur, nam tunc quoq; cum imaginatione operatur. si autem imaginatio semper materialia cognoscit: ex eo enim ꝙ intellectus cognoscit pulchrum mundi ordinem, & rerum uirtutem, erigitur ad cognoscendam, quæ illa exornauit, & administrauit, prouidentiam, quare neq; quando diuina intelligit, sine imaginatiõe agit. Imaginatio autem, ut dictum est, semper materialia cognoscit. Sola enim illa nouit imaginatio, q̃ sensus nouit. si ergo intellectus, quæ nouit tantum imaginatio, nouit, ꝙ sine ea non agat, imaginatio autem illa nouit, quæ nouit sensus: sensus autẽ sola materialia nouit: intellectus ergo sola nouit materialia, nequaquam autem, & immaterialia. Et hæc est tertia defensio, & aduersus eam contradicimus, & dicimus, ꝙ intellectus, qñ circa particularia sensilia operatur, tunc cum imaginatione operatur, & ab ea non recedit a principio ad finẽ usq;, sed cum ea est in sensilibus. Quando autem diuina intelligit, tũc per imaginationem quidem operatur, dicimus enim, nos ex pulchro ordine, & ornatu, q a nobis consideratur, ad diuina traduci. Quare per imaginationem quidem, sed non utiq; cum illa, neque enim ea amplius indiget. Incorporea enim etiam sine imaginatione intelliguntur, & hæc est defensiõis solutio. Quarta defensio. Non potest intellectus materialia intelligere, eo quod itellectus idem est cum imaginatione. sicut enim imaginatio, nec est uera, nec falsa. si ergo intellectus idem est cum imaginatione: imaginatio autem nõ intelligit formas immateriales, nec ergo intelliget intellectus formas materiæ expertes. Hæc est quarta defensio, ad quam dicimus non idem esse intellectũ, ꝙ imaginatio. Imaginatio n. qualitates solũ cognoscit, quas et sensus cognoscunt. Nihil. n. nouit imaginatio, ꝙ nõ sensus nouit. Intellꝰ aũt nouit substantias. si ergo imaginatio non nouit substantias: Intellectus autem nouit substantias, non est ergo intellectus imaginatio. Vnde & Plato inquit in Theæteto, Imaginatio autem substantiam non assequitur, pro eo quod est, non est illi cognitio substantiæ, non est ergo idem intellectus, & imaginatio. Hæc postquam dixit Aristo. & de cognitiuis operationibus hucusq; disseruit, uult de communibus operationibus communem oratione conclusionem colligere. Dicit ergo, ꝙ ꝓpter sui cognitiuas facultates, & operationes, omnia est anima quæ sunt. Quæcunq; .n. sunt uel sunt sensilia, uel intelligibilia, quæ etiam scibilia uocat. Et eorum unumquodq; est duplex. Quicquid eñ est, uel potentia, uel actu est. Quicquid n. potentia est, fit actu. Quatuor itaq; sunt omnia, potẽtia sensilia, actu sensilia, potẽtia scibilia, actu scibilia & in ijs, quę sunt, nõ sunt ꝑter hæc quatuor. Atq sunt & hæc quatuor in anima, habet enim anima sensus potentia, & potentia sciẽtiam, & actu sensus: & actu scientiam. Non autem, quia diximus omnia esse animam, iam secundum id dicimus lapidem inesse in anima, uel lignum, sed ꝙ rebus assimilatur, & ad earum imaginem reducitur: siquidem simile simili cognoscitur. Et rursus ne quis existimet iuxta ea quæ a Platone supponuntur, esse rationes in anima, neque enim hoc dicit Aristo. sed quãdo sunt potẽtia quidem sensus, potentia uero scientiæ, tunc habent solum rerum aptitudinem: quando uero actu fuerint sensus, & scientiæ, tunc sensilium rationes cognoscit; & ut semel dicam, tunc fit actu cognitio. Hæc ubi dixisset, eo quod ueluti summatim totam orationem dixit, post intellectum ad id conuertitur, quod secundum locum mouetũr. Ac oportebat quidem post sensum ad ipsum uenire, ab ijs. n. quæ pluribus insunt: oportebat conuerti etiam ad ea, quæ paucis insunt, sed de eo tractatum collocauit post ea, quæ de omni anima rationali, & irrationali dixit, quoniam his opus habemus, & in docendo, quid est, quod secundum locum est, & quid non est. Dicimus enim quod non est imaginatio, nec sensus, nec nutritiua facultas, nec quid aliud eiusmodi, si ergo hæc non prænosceremus, quomodo id hæc non esse cognosceremus? Hoc autem est id, quod secũdum locum monet, appetitus commixtus ab irrationali, & rationali. Appetitus enim irrationalis animæ nos mouet, quãdo affectus sequimur. appetitus autem rationalis nos mouet, quando rationem sequimur, si ergo non cognosceremus, quid est irrationalis, & quid est ratiõalis, quomodo cognosceremus, quod ex eis commixtum est? & iõ posterius uenit ad id quod secundum locum mouet, & quod de eo dicturus est. Platonem autem in tribus quibusdam reprehendit, primum quidem, quod animam diuidit, ut totum in partes, cum deberet eam diuidere, ut substantiam in facultates. Pro Platone autem respondemus, quod uniuersalem quidem animam diuidit, ut totum in partes, in uegetatiuam, irrationalem, rationalem. Particulares autem animas, ut substantiam in facultates diuidit, Nouit ergo & hanc differentiam. si autem dubitas, quomodo, quod est animosum seu irascibile, & desideratiuum, quod concupiscibile dicunt, partes esse

diximus,

dicimus,cum sint sub una irrationali animal? dic & tu o Aristo.cur partem animæ esse dicis intellectum? Secundo Platonem reprehendit,ꝙ multa prætermiserit. In tria enim animam diuidit: in animum seu iram,in cupiditatem,& ratione.& rationem quidem in cerebro collocat,iram in corde,cupiditatem uero in iecore. Præter misit ergo & uim imaginatiuam,& sensitiuam,& secundum locum mouentem,& appetitiuam. Dicimus autē, ꝙ & hæc nouit,& horum in Timæo meminit,de natura differens. In republica autem harum trium meminit, quoniam his opus est ad omnes respublicas. Ratio enim dominatum obtinens facit Aristocratiam,& regnum. Ira autem Democratiam,seu populi imperium. Cupiditas uero,quę est bellua narijs formis prædita,scdm pecuniæ quidem cupiditatem,facit Oligarchiam .i. paucorum dominatum,secundum autem uoluptatis amorem & libidinem,si iure quidem,& legibus constitutam, facit Aristodemocratiam,quæ ex optimatum , & populi dominatu composita est,si autem nullis legum uinculis constrictam,facit Tyrannidem Eorum ergo tantum quæ sibi conducebant,meminit: Quia tota nouit tria. Reprehendit Platonem,ꝙ cum dicat,inquit,in cerebro esse rationem,in corde iram,in iecore concupiscentiam appetitum a seipso diuellit. Appetitus enim inquit est commixtio rationalis ad irrationalem,hæc autem in diuersis locis. Appetitus ergo diuulsus,& distractus est. Ad quod dicit,ꝙ in unaquaq; parte dicit omnem inesse animam,secundum aptam autem & accommodatam partem,magis apparere rationem,uel iram,& nō diuellit appetitum,& in his contemplatio.

Quæ autem in ablatione seu abstractione dicuntur,intelligit,sicut quod est semper simum.

Illud.quæ autem in ablatione seu abstractione, est ueluti inscriptio,seu titulus eius,quod est dicturus, quēadmodum & in libris Hippocratis inuenimus, sicut in mulieribus prologum,quæ autem de mulieribus,sic ergo & hic dicit. Quæ autem in ablatione, seu abstractione,uolens ostendere,quomodo intelliguntur, quæ in ablatione,infert,intelligit,inquit,ut simum. Quod enim est simum,cum materia intelligitur. Quod autem est incuruum,sine materia. Mathemata ergo,quæ dicit in ablatione,cum incuruo habent proportionem. Incuruum enim ut immateriale est,cum sit in abstractione, sic mathematica,q̄ sunt non separata,ut separata itelligit. Vult ꝑ hæc naturam mathematum dicere,ꝙ hæc separata intelliguntur,sed non ut separata actu,sed tantum intellectu. Hinc autem corrollarium collegimus,animam esse separabilem,ꝙ inseparabilia separet: nam si non esset separabilis,nequaquam ea separaret.

Omnino autem intellectus est,qui secundum actū res intelligit.

Quoniam dixit intellectum separare formas mathematicas,& sic eas intelligere, propterea addidit eūdem esse intellectum cum rebus,ut & eius substantia sit separata,quando separabilia cognoscit: & sit ipse separabilis,eo quod simile simili cognoscimus.

Nunquid autem contingit separatorum aliquid intelligere , cū sit ipse non separatus a magnitudine,an non,considerandū postea.

Hic dubitationem,quam diximus,in contemplatione proponit,ꝙ si intellectu,qui est secūdum actum , res ipsæ est: res autem,utpote intelligibiles,materiæ expertes,materiæ ergo expers est intellectus. Et quomodo est materiæ expers,siquidem in generatione continet? Quomodo autem immaterialia cognoscet,cum in generatione cōtineatur? solutionem autem in ijs quæ sequū tur dicere pollicitus est. Ostēsum est autem etiam superius,ꝙ potest etiam,quæ sunt omnino immaterialia,cogitare,siquidem non utitur instrumento, corpore , sed ab omnibus ex immixtus.

Nunc autem quæ de anima dicta sunt,summatim colligētes rursus dicamus,animam quidem esse quodammodo omnia, quæ sunt. Vel enim sunt sensilia,quæ sunt,uel intelligibilia. Est autem scientia quidem scibilia quodammodo: sensus uero sensilia. Quomodo autem hoc,quærere oportet. Diuiditur autem scientia, & sensus in res: Quæ potentia quidem,in ea,quæ sunt potentia: Quæ uero actu,in ea,quæ sunt actu. Animæ autem sensitiuum, & scitiua potentia ipsa sunt,hoc quidem scibile: illud uero sensile. necesse est autem uel ipsa,uel formas esse. Ipsa quidem certe non.non.n. lapis in anima,sed forma.

Hic communem infert conclusionem cognitiuarum operationum. Est autem conclusio,ꝙ omnia,quæ sunt uel sunt sensilia,uel intelligibilia. Vocat autem,ut diximus,intelligibilia scibilia.& hæc diuidit in id , quod est potentia,& quod actu.& ostendit hæc omnia inesse in anima,& quod est potentia quidem,scire ea,quæ potētia: & quod actu,ea quæ actu sunt. Dubitant autem nō nulli,si quæcunq; sunt,uel sunt sensilia , uel intelligibilia: Sensile autem & intelligibile sunt ad aliquid : ergo & quæcunq; sunt,erunt ad aliquid,& ipse quoq; deus, quod est absurdum. Dicimus autem,ꝙ quæcunq; sunt quatenus quidem sunt,uel itelligibilia,uel sensilia, sunt ad aliquid,quatenus autem subsistunt , & substantiam habent,per se sunt. Nam & ipsum quoq; nigrum, quatenus quidem habet per se substantiam, non est ad aliquid,quatenus autem est sensile,est ad aliquid. Quod anima quidem est quodammodo omnia quæ sunt. Recte additur illud,quodammodo : quoniam formæ sunt materiales,& eas nouit anima immaterialiter,non materialiter. non enim lapis est in anima,sed eius forma sine materia similiter & in alijs. propterea ergo dixit illud, quodammodo. Quomodo autem hoc quærere oportet ꝙ secundum id,quod est potentia,& quod actu est, sensus,& sensilia,& scientia,& scibilia. Necesse est autem ipsa,uel formas esse. ipsa quidem certe non. Quoniam superius dixit,ꝙ quęrere oportet,quomodo sensus sensilia apprehendit,nunc dicit,ꝙ necesse est,uel ipsas compositas formas esse in anima,idest cum materia & forma uel ipsam per se formam. Atqui,inquit,ipsæ compositę non sunt in anima,neq; enim ipsa est lapis . necesse est ergo formas solas esse in anima.

Quare anima est sicut manus.manus.n. est instrumentum instrumentorum. est autem & intellectus forma formarum , & sensus forma sensilium.

Quod dicit est eiusmodi. Sicut manus,quæ est instrumentum corporis,instrumentis utitur,ut securi , uerbi gratia,faber,uel arundine,sic & anima,quæ est ipsa forma,aliarum est formarum susceptrix,quia formarum rationes apud se habet. Similiter,& intellectus , & sensus sunt formæ,& formarum susceptrices,eo ꝙ formarum rationes habeant. Sed intellectus quidem omnium formarum forma est. omnes enim formę insunt in ipso,dū actu est. Sensus autem est forma sensilium tantum : eo ꝙ in sensu,qua est secundum actum,sint sensilia.

Quoniam autem nulla res est præter magnitudines, ut uidetur sensiles,separata: in sensilib. formis sunt intelligibilia, & quæ in ablatione,seu abstractione dicuntur, & quæcunq; sensilium habitus & effectus.

Hic sunt primę defensiones,quarum primam dicit esse,quæ dicit,ꝙ nec in uniuersum quidem sunt penitus

formæ immateriales. Est ergo hoc quod dicit, lectum in hyperbato. Nulla res est pter sensiles magnitudines, ut uidetur omnibus, sed omnia, quę sunt, sunt magnitudines sensiles. Vult autem dicere, quod mentis conceptus seu intelligentiæ, uel sunt primæ, uel secundæ, uel tertiæ. & primas quidem citra imaginationem nouit, secundas autem, & tertias cum imaginatione, etiamsi partim quidem ut instrumento, partim autem, ut subiecto ea utitur. Quid ergo dicit? Quoniam nulla res est præter magnitudines separabilis. i. sine materia, ut uidentur nonnulla sensilia, ut mathematica. hæc. n. uidentur esse separabilia, sed nō sunt. Propterea, inquit, in formis sensilium sunt intelligibilia, ut mathemata, etiamsi uidentur esse separabilia, qđ est secunda. Porro & tertia sunt inseparabilia, ut sensile. Et secunda quidem dixit p hoc, quod dixit, quæ autem dicūtur in ablatione. Tertia autem per hoc quod dixit: Et quæcunq; sensilium habitus, uel affectus: hæc enim sunt formæ materiales: & affectus, ut qualitates materiales uiuæ: quarum magnitudo solum ratione separatur.

Et propterea, qui nihil sentit, nec didicerit, nec cōprehenderit.

Quoniam hæc tria sunt sensilia: & hic obscure dixit, ꝙ in libro de demonstratione dilucide dictum est. Illic enim dixit, omnis scientiæ principium esse sensum, quoniam ut nūc dicit, intelligibilia omnino sunt in formis materialibus. In quibus ergo deficit sensus, in ijs etiam einsmodi scientia deficit. Deinde postquam dixit, Nihil didicerit, subiungit; Nec comprehenderit, id est nec inuenerit. Duæ enim sunt uiæ cognitionis, disciplina, & inuentio.

Et quando contemplatur, necesse est simul cum uiso cōsiderare. Visa. n. sicut sensa sunt.

Quoniam dixit, formas intelligibilium esse in sensilibus: propterea dixit, Necesse esse intellectum simul cū uiso contemplari, hoc est, cum instrumento, imaginatione: siquidē eius est effector sensus. Quare siue dicamus, quod imaginatione, siue, quod sensu utitur, idem est. Per hæc autem secūdam dicit defensionem, quod intellectus simul cum imaginatione operatur. Imaginatio autem non nouit immateriales formas: nec ergo intellectus.

Sed sine materia.

Quoniam dixit uisa esse ueluti sensu, dicit, quod, sine materia. Sensus enim operantur circa immaterialia. Imaginatio autem circas formas tantum. Quidam autem dicunt, ꝙ illud, sine materia, intellectui coniungit. Postquam enim dixit, quod etiamsi imaginatione, & sensu dicas uti intellectum, idem est, dicit, sed intellectus, quod est sine materia, cognoscit.

Est autem imaginatio aliud ab affirmatione, & negatione. est enim connexio mentis conceptuum, seu intelligentiarum, uerum & falsum. Primæ autem intelligentiæ in quonam different, ut uisa non sint?

Nam circa simplicia uersatur, unde & est indiuisibilis, ut quæ circa terminos uersetur. Quare substantialis est in ea ueritas, & non in cōpositione. Si ergo neq; uera est, neq; falsa, ut q̄ nec affirmet nec neget, sic autē, & intellectus nec uerus est, nec falsus secundum defensionem, quid ergo different primæ intelligētiæ, id est simplices, ut uisa non sint, quemadmodum & intellectus, ne sit imaginatio? Sciendum autem, ꝙ intellectus, & imaginatio substantialem habent ueritatem, & determinare seu finite cognoscunt.

An ne hæ quidem uisa sunt, sed non sine uisis?

Hæc quidem uerba sunt tertiæ defensionis euersio. Cū enim tres defensiones dixisset, tertiam solam euertit, dicens: Nunquid ne alia quidem uisa sunt intelligentiæ?, Quasnam dicit intelligentias? eas quas non simplices dicimus, & propterea esse imaginationi similes. sed non sine uisis, inquit, id est, sed sunt non sine imaginatione. Quare per imaginationem fiunt mentis conceptus, & intelligentiæ, non tamen idem est imaginatio, & intellectus, sed tamen, inquit, quando primas intelligentias intelligit, non utitur, instrumento imaginatione, in secundis autem, & tertijs utitur. non est ergo idem uisum, & intelligentia. Visum enim quodammodo materiale est. intelligentia autem materiæ penitus expers. Sciendum autem, ꝙ in contemplatione etiam alia quadam mouimus. & quoniam ea in superficie tantum speculati sumus, uisum est ab alio orationem repetere. Recurrere enim melius est, quam aliquid præterire. & in his, Deo, est gratia, finitur praxis.

A iij

Quoniam autem anima, quæ est animalium, secundum duas facultates definita est, & iudicatiuo, quod est opus cogitationis, & sensus: & præterea, quòd moueat, motu, qui est secundum locum. De sensu ergo, & intellectu hæc definita sint. De eo autem, quod mouet, quidnam est animæ, considerandum est.

In huius tractatus principio dictum est, ꝙ oēs Philosophi naturales his duobus animam definiunt, & cognitiuo, & secundum locum motiuo: ad hæc enim respexerunt. Et eos quidem recipiebat, ꝙ ab operatiōibus animæ substantiam indagarent, sicut & oportebat, & ipse quoq; sic facit eos autem reijciebat, primum quidem, ꝙ uegetatiuam animam prætermiserint ipsa. n. nec quicquam mouet secūdum locum, neq; cognoscit. & quod hinc quoq; ad falsa cogitata conuersi sunt. existimabāt enim animam moueri. Quoniam enim apertę uidebāt corpus ab anima moueri: animam motam moueri existimabant, & propterea quicquid mouet, etiam moueri dicebant, & in alio etiam errabant secundum cognitiuum. existimabant. n. animam ex omnibus, quę sunt cōpositam, ut ex principijs composita, eorum ueluti obsides habēs, ea cognoscat. Sic etenim est uersus Empedoclis, Nam terram terra conspeximus &c. Naturalium ergo rerum scriptoribus condemnatis, & propterea naturalis animæ definitione adiecta, cum etiam de cognitiua animæ facultate disseruisset, hic de motiuo secundū locum differit, quod oportebat quidem ante rationale collocare, quoniam ubiq; quæ sunt magis uniuersalia, priora collocauit, sed quoniam tres animas percurrisse oportebat in docendo eo, quod est secundum locū motiuum: eius propterea nunc meminit. Vt enim doceat, non esse uegetatiuam animam, non irrationalem, nō intellectum, uel simplicia cogitantem, uel composita, uel imaginatione utentem, uel sine imaginatione, horū propterea prius meminit. Sed & ad id, quod quid eē, ei prædicta conferunt. Vult enim ostendere, ꝙ id, quod mouet, in rationalibus quidem est commune irrationalis, & rationalis: in irrationalibus autem Irrationalis solum. Quando autem dicit Aristoteles appetitiuum mouere, non ut finalem ipsam causam dicit, sed ut effectiuam, idque clarum est. Quærens enim quid est, quod mouet, dicit, ꝙ uel est intellectus, uel appetitus. intellectus autē est actiuus, & non finalis, & nec sine motu quidem esse potest finalis. contra enim, quando secundum intellectū operamur, a motu diuertimur. Et ideo Thales cū astra contemplaretur, in puteum incidit. Quare, ut effectiuā causam, dixit appetitum mouere: aliam enim effectiuā

ei

ei coniunxit,& ꝙ appetitiuum non eſt finis,ſed appetẽdum. Quęrit ergo Ariſtote. de eo,ꝙ ſecundum locũ mouet,an p partes mouet anima,uel tota ipſa mouet? hoc infert,ꝙ ut ſubſtãtia,in facultates diuiditur, facultas.n. per totam ſubſtantiam procedit. Mali enim redolẽtia, quæ eſt eius facultas,ex toto,ut toto,progreditur.& nõ hic quidem mali eſt redolentia,hic uero non eſt : ſed in toto,ut toto eſt. Et in hoc quidem facultas differt a parte,ꝙ facultas,ut diximus,per totam ſubſtantiã permeat pars autem non eſt in tota ſubſtantia , ſed eſt in aliqua ſubſtantię portione,ſiquidem pars eſt ipſius & ꝙ facultas quidem non eſt ſubſtantia:pars autem eſt ſubſtãtia, ſiquidem ſubſtantiarũ partes ſunt ſubſtantiæ,ut in prædicamentis cognouimus. Vtrum igitur parte mouet anima,uel facultate? & ſi parte: nunquid aliqua earum, quæ dici conſueuerunt? dici autem conſuetas dicit tres quæ ſunt apud Platonem,partes,rationem,iram,cupiditatem,uel aliquam præter has.& ſi alia,an ea,quæ ſit ab ijs alia,ſolo intellectu,an & intellectu, & ſubiecto? Platoni enim eſt conſequens dicere,ꝙ parte mouet anima.

Vult enim eam eſſe multiplicem,& quod ſecundũ locum mouet,aliud eſſe præter rationem,iram , cupiditatem Cum nullo enim horum idem eſſe dicit,quod ſecũdum locum mouet,ſed aliud.aliud autem non ſolum intellectu,ſed etiam ſubiecto.neq; enim uult eſſe eaſdem ſubiecto partes animæ,cum eas locis diſiungat. Et propterea in his tribus Platonem reprehendit. Vnum quidem,ꝙ animam,ut totum,in partes diuidat . neq; enim fieri poteſt,ut ipſa in partes diuidatur . in incorporeis enim idem eſt eſſe diuiſibile,& eſſe diuiſum.neq; enim ſuſtinent incorporea tempus aliquod,uel diſſectionem eius,quod peruadit. Si ergo diuiſibilis eſt anima, & diuiſa erit,& totum peribit corrumpetur enim & ipſum commune eſſe totum actu partium a ſe inuicem diuiſarum. In corporibus autem aliud eſt eſſe diuiſibile,& diuiſum. Hoc ergo in loco cum eſſent Alexander, & Plutarchus,dicebant,Platonem reprehendi ab Ariſtotele, utpote,qui animam,ut totum,in partem diuiſerit , tanquam ipſe,ut unam ſubſtantiam,in facultates diuidat.

Vult enim ipſe animam unam eſſe ſubſtantiam multis facultatibus præditam. Iſi autem falluntur. Ipſe enim nuſquam alibi dixit facultatum eiuſdem ſubſtantiæ has quidem eſſe corruptiles:illas uero incorruptiles , ſed ſimiliter omnes eſſe uel corruptiles, uel incorruptiles.

Dicit autem intellectum quidem æternum , irrationalẽ uero corruptilem. Non eſt itaq; una. In alio aũt Platonem reprehendit,ut qui duas animas, rationalem dico, & irrationalem,ut unam fecerit , & hanc unam in tria diuiſerit:in rationem,animum,cupiditatem. Ariſtoteles autem uult tres animas. Nunquid autem pro Platone dici poteſt,quod propterea partes hæc tria dicit,ꝙ unã animationem faciant. unum enim eſt animatum , & nõ tria. Deinde & ſecundo reprehendit Platonem , eo qđ multas partes prætermiſerit , & pro eo reſponſum eſt, ꝙ in republica hoc fecit,non in Timæo . his enim ſolis illic tribus indigebat. Deinde & tertio eum reprehẽdit, ꝙ has partes diuiſit a ſe inuicem. Nempe quod ad has attinet, nõ eſt facile dictu quidnam mouet neque enim communis ipſe nexus animarum dici poteſt, cum ſint partes ſeparatæ ſecundum Platonem. Diſtrahit ergo appetitiuum. Dicta eſt autem & huius reſponſio. & hic quidem eſt contextus. ſi uerum autem dicere oportet, inter ſe non conueniunt hæ Platonis,& Ariſt opiniões de eo,quod eſt ſecundum locum motiuum. Plato enĩ uult id,quod in nobis eſt optimum,& maxime dominatur,illud eſſe,quod mouet. Melius autem eſt in irrationalibus quidem animalib. imaginatio & ideo paſſiuus intellectus dicitur,in rationalibus uero intellectus. Propterea ergo iuxta eum irrationalia quidẽ animalia imaginatio mouet rationalia uero intellectus. Quod.n.agit & fert animal,in eo oportet auctoritatem,& dominatũ obtinere,& propterea melius eẽ oportet,quod mouet. Deinde quoniam Platonicis aduerſatur,ꝙ affectus rationem ſuperat,& nos ad turpem uoluptatem abducit, nõ enim intellectus hoc fecit,ſed affectus:dicunt,ꝙ tũc quidem ratio eſt,quæ mouet,ſed mancipata,& in ſeruitutẽ redacta,affectui uiam præparat,& excogitat. Ex hoc autem a Platone colligitur ꝙ id quod ſecundum eos imperat eſt,quod mouet. ecce enim ſuperatum dixi intellectum mouere,& quomodo ſuperius,quod dominatur dixi mouere. Ariſtoteli autem uidetur,quod ſecundum locum mouet,non eſſe cognitiuam proprietatem , ſed animalem uult enim appetitiuum eſſe, quod mouet.

Magis enim conuenire,quod mouet,uitæ quam cognitioni Et in irrationalibus quidem animalibus appetitiuum ſolum irrationalis mouet:in rationalibus autẽ animalibus aliquando quidem rationalis appetitiuum,aliquando autem irrationalis. In ijs enim , quæ ſecundum rationem uiuũt,appetitiuum rationalis mouet. in multis autem hominibus,& ſecundum ſenſum uiuentibus, appetitiuum rationalis mouet quare animalis proprietas magis eſt,quod ſecundum locum mouet, quam cognitiua Eſt enim intellectus proprium ſolum cognoſcere,nõ mouere. Motui autem aduerſatur intellectus. Neq; enim motum ſentiunt,quandoquidem nec ſtatũ, qui circa intelligibilia occupantur Et ideo Socrates, cũ in Deliaca pugna noctu diuq; ſtetiſſet,ſe ſtetiſſe nõ ſenſit:eo ꝙ mente aliquid agitaret. Et ꝙ ſi intellectus animal moueret,ipſum non ad malum moueret. Dicimus enim Thaletem aſtra contemplantem in puteum incidiſſe. Fortaſſe autem etiam ſecundum Ariſtotelem Platonica ordinatio obtinet,ꝙ id,quod melius eſt , mouet, omnibus enim facultatibus melior eſt appetitus , ſiquidem boni eſt. Et in his eſt contemplatio. Quoniam autem anima ſecundum duas facultates definita. Duas dicit facultates,uel ut ad animal(hoc enim irrationale , & rõale cõſtituũt)uel duas dicit facultates,ut ad antiquos illi enim ſolum cognitiuum dicebant,quod dixit iudicatiuum & motiuum. Quoniam ergo,inquit,duæ ſunt facultates,& iam de cognitiuo diximus,& de cogitatione & ſenſu,ueniamus & ad motiuum.

Vtrum una aliqua eius pars,quæ ſit ſeparabilis,uel magnitudine,uel ratione:an tota anima?& ſi ſit pars aliqua : utrum propria aliqua præter eas,quæ dici conſueuerunt,& dictæ ſunt ? an horum unum aliquid?habet autem ſtatim dubitationem.

Quærendum eſt inquit,ſi pars animæ eſt id quod eſt motiuum,utrum ſubiecto eſt,& ſubſtantia ſeparabilis? quod dixit,magnitudine,& ne turberis,ſi animę ſubſtãtiam magnitudinem appellat,abuſus eſt enim , & loco ſubiecti magnitudinem dixit. Si autem nõ eſt ſubiecto, & ſubſtantia ſeparabilis,nunquid eſt potentia ſeparabilis,quod dixit ratione. quærendum autem inquit, nunquid & tota anima eſt motiuum. Præter ea quæ conſueuerunt,& quæ dictæ ſunt. quæ conſueuerunt dici , illas tres dicit,quæ ſunt apud Platonem rationem,iram, cupiditatem,quæ dictæ ſunt autem dicit,quæ nunc ab eo dictæ ſunt: Dico autem intellectum,cogitationem, imaginationem:ſenſum communem,& proprium.

Et quomodo dicere oportet partes animæ, & quot. Quodammodo enim infinita apparent, & non solum ea, quas quidam dicunt definientes: rationalis: animosa, seu irascibilis: & desideratiua.

In duobus per hæc Platonem refellit, & ꝙ partes, & ꝙ quot sint partes dicit, nempe tres. Quodammodo infinitas dixit, ut ad tres non sunt autem, si cum tribus Platonis coniunxeris etiam quinque. quas nunc dicit Aristoteles.

Hi uero id, quod habet rationem, & irrationale.

Nonnulli quidem dicunt tres esse partes animæ, ut Plato, rationem: iram & cupiditatem. Quidam autem duas, rationalem: & irrationalem, ut Aristo. Vt ad animalia. n. duas dixit animas: est. n. alia plantarum.

Secundum differentias enim, per quas has separant, apparēt & aliæ quæ maiorem his distantiam habent: de quibus etiam nunc dictum est, & nutritiuum, quod & omnibus plantis inest, & omnib. animalibus.

Rursus Platonem redarguit. Si enim eo ꝙ natura ualde distant, dicit partes animæ, rationem, iram: cupiditatem: oportebat nutritiuam facultatem partem animę dicere. His. n. magis distat, & magis quam ira & cupiditate. Hæ. n. ambæ sunt irrationalis animæ: nutritiua autē facultas uegetatiuæ. Plus autem distat ab irrationali uegetatiua, quam uegetatiua ipsa a seipsa.

Et sensitiuum, quod neq; ut rationale, neq; ut rationem habēs quispiam facile posuerit.

Sensitiuum, iquit, siue sensum, nec irrationalis solius quispiam posuerit, nec rationalis, sed utriusq;. Quia. n. foris habet cognoscibile sensus, per obiectam distātiam ipsum nouit & per formam, & typum: nec audit rationem, dum putat unius pedis esse solem: secundum hoc est irrationalis. Quatenus autem per se res uidet, ut intellectus, uidetur sensus sub rationem reduci. Est autem & aliter interpretari, ꝙ quatenus quidem cognoscit, est rationalis animæ, quatenus autem patiēs cognoscit, nō potest esse rationalis. rationalis enim nō patitur, sed est irrationalis, pati.

Præterea autem imaginatiuum, quod in eo quidem, quòd est, est ab omnibus aliud, cuinam autem horum est idem, uel a quo aliud, multam habet dubitationem, si quis separatas partes animæ posuerit. Ad hæc autem appetitiuum, quod & ratiōe, & potentia aliud uideatur esse ab omnibus. & absurdum est hoc seiungere & distrahere. In ratiocinatiuo enim fit uoluntas, & in irrationali cupiditas & ira. Si autem tria anima, in unoquoq; erit appetitus, Atqui & de quo nunc instat oratio, quid est, quod mouet secundum locum animal?

Tanquam ad rationem, iram, cupiditatem, partes Platonis, comparat imaginationem, & appetitum. Et appetitum quidem omnino ab ijs aliū dicit, quia est appetitus etiam uegetatiuæ Platonis autem partes sunt, rationalis, & irrationalis. Quare appetitus est omnino ab ijs aliud Imaginatiuum autem, quoniam est irrationalis, ratione quidem differt ab his tribus partibus, rationali: animosa seu irascibili. & desideratiua, cuinā autem est subiecto eadem uel alia harum trium partium, dubium est. Nunquid enim est, quod ira, & cupiditas, q̄ & ipsæ sunt irrationalis? Recte ergo sic dixit, ꝙ si omnino partes hēt aīa separatas, & uis imaginatiua, & appetitiua potestas est pars animę. Quam quidem appetitiuā potestatem, uel prætermisisti o Plato, uel de ipsa dicēs, ipsam distrahis, & diuellis. Si autem tria anima, in unoquoq; erit appetitus. Nota quid dicit, ꝙ si sint tres animæ, in unaquaq; earum erit appetitus. ergo & in uegetatiua est appetitus. Sciendum autem, ꝙ gratia disputationis, & repugnans hoc dicit Aristo. Nam in principio argumenti futuri tractatus si recte consideraueris, inuenies eum non nosse in plantis appetitum. Sed nec Plutarchus commentarios scribens dicit esse appetitum in plantis, sed contrarium, non esse. Si autem uerum dicere oportet, non dicit in plantis appetitum, sed tres dicit appetitus, unum quidem, qui est cum intellectu actiuo, alium autem animosum, seu irascibilem: & alium desideratiuum.

Motum. n. secundum augmentum, & diminutionem, quæ omnibus insunt, id quod omnibus inest, uideatur mouere, generatiuum & nutritiuum.

Quia de motu ab eo agitur, est autem motus æquiuocus: distingit æquiuocationem: & dicit, Motum nunc quæro, non qui est secundum auctionem, & diminutionem, hæc enim a natura fiunt, nūc autem quæro animalem, qui fit secundum locum, & animalem, non alicuius partis. ut est respiratio, sed eam, quæ est totius animalis ambulatoriam. Nam & alibi uidetur dicere duplex esse id, quod est secūdum locum, uel ambulatorium, uel motiuum motiuum dicens, quod est a parte, ut est respiratio: non de eo autem nunc agitur. iam enim & alibi de respiratione quæsitum est. Et dubitatur an sit naturalis, an animalis. nam naturalis quidem esse uidebitur, ut quæ electioni nostræ, & uoluntati non seruiat, animalis autem, ut quæ fiat a musculis, & quod in mea est potestate, eam intendere. De ea ergo non agitur, sed de ambulatiuo secundum locum, quod est motus significatum.

De respiratione autem, & expiratione, de somno & uigilia, post ea considerandum. Habent enim & hæc multam dubitationem. Sed de motu secundum locum, quid est, quod mouet animal ambulatorio motu, considerandum.

Cum de motu secūdum locum tractetur uel quia respiratio est magis in somno, quam in uigilia, horum ꝓpterea meminit. Respirationis enim ut particularis motus, meminit, uel ꝙ & somnus, & uigilia sunt particulares motus supercilij secūdum locum. Dicit ergo, ꝙ nec de ijs a nobis sermo habetur, ij enim sunt particulares motus, nunc autem in uniuersum quærimus ambulatorium motum, & quia est ab eo scriptus liber de somno, & uigilia, in quo de his differit. Et in his praxis, Deo est gratia, finitur, praxis, Deo annuente, sextadecima.

Quod itaq; non est nutritiua quidem facultas, apertum. Semper enim alicuius gratia est motus ipse, & uel cum imaginatione, uel cum appetitu. nihil enim non appetens, uel fugiens, mouetur, præter quam ui.

Præsens contemplatio ostendit, & quid nō est, quod secundum locum mouet, & quid est. Primum autē ostēdit, quid non est. Dicit enim, quod neq; est nutritiua facultas, nec sensus: nec intellectus, & intellectus, non contemplatiuus, qui instrumento non utitur, non, qui utitur, contemplatiuus, non actiuus intellectus, non appetitus. hæc non sunt id, quod secundum locum mouet. Et quod non est quidem nutritiua facultas, probat per quatuor argumenta, quorum hoc primum est, Nutritiua unum habet finem, nutrire. Motus autem habet finem, & affectum, & rationē. Vbi enim ad honesta mouemur, ratio finis est. Vbi autem ad res ueneras, affectus est finis. Quare non est nutritiua facultas, quod secundum locum mouet. hoc autem ostenditur per duo argumenta. Si necesse est id, quod mouetur, primū imaginari, & appetere sensiliter, & sic deinde ab appetitu moueri, hæc autem non sunt in nutritiua: neque enim

est

est imaginatio, nec appetitus sensitiuus, in mouendo n. sensitiuo appetitu opus est: Non est ergo nutritiuum, id quod secundum locum mouet. Tertium argumentum. Si nutritiuum mouet, oporteret & plantas moueri, ut quæ habeant motiuam facultatem secũdum locũ. Atqui secundum locum nunquam mouentur plantæ. non est ergo uegetatiua anima, quæ secundum locum mouet. Quartum argumentum. Si nutritiuum mouet, oporteret & plantas ambulatoria habere instrumenta, ut moueantur. Atqui non habent instrumenta ambulatoria, sed etiam contra, hærent fixę radicibus. Ergo nutritiuum non mouet. Hæc quidem ex contextu. Oportet autem & aliud præterea argumentum comparare. Si quãdo magis operatur nutritiua, noctu dico, nõ mouemur per appetitionem, sed uel impetu mouemur. De motu autem, qui fit per appetitionem, & impetum, loquitur Philosophus. Sed fortassis dicet aliquis uegetatiuam esse animam, quæ mouet secundum locum, non mouentur autem plantæ, quamuis motiuam habeant facultatem, eo quod non habeant apta instrumenta ad motum. Dicimus autem ad hanc dubitationem, quòd primum quidem continget in tota specie frustra esse facultatem. Si est enim in totis plantis motiua facultas, non mouet autem, quod instrumenta non habet accommodata: frustra ergo erit in uniuersis plantarum speciebus. quod quidem est absurdum, dicere frustra aliquid a natura fieri. Secundo autem, Si habent plantæ motiuam facultatem: non mouentur autem propter instrorum inopiã: cur non eis instrumenta accommodauit, & adaptauit natura? neque enim ex necessarijs quid prætermittit, nec superuacanea fabricat. clarum ergo undequaque euasit, ꝙ nutritiuum non est causa motus secundum locum, sed neque sensus est, qui mouet secundum locum, & quoniam sensus est irrationalis animæ, etiam uniuersalius ostendit, quod nec omniuo motus causa est irrationali anima. Si enim irrationalis anima esset causa motus secundum locum, oporteret, quæcunque habent animam irrationalem, moueri. Atqui Zoophyta, seu plantanima, irrationalem animam habentia, non mouentur. Non ergo irrationalis animæ est secundum locum motus. Neque enim hic est causari instrumentorum ineptitudinem. Ex ijs enim quæ animam habent irrationalẽ, illa aptis instrumentis carent, quæ sunt uel imperfecta, uel manca. Quemadmodũ infantes sunt imperfecti, neque enim habent dentes. Rursus quæ quatuor habent digitos, manca sunt. Plãtanima itaque non sunt imperfecta. habent enim ascẽsum, seu progressum, summum uigoris, & perfectionis incrementum: & eiusdem remissionem, & diminutionem, & quodammodo senectutem. Infantes autẽ & pueri nihil habent horum. Rursus plantanima sibi similia generant. Pueri autem non generant, quandiu sunt pueri, quod ipsi sint imperfecti. Neque uero manca sunt plantanima. Sic enim uniuersa plantanimorũ species manca esset. Si ergo nec mutila sunt neq; imperfecta, quæ. n. aliquid nõ habent, eo ꝙ sint imperfecta, ipsum postea assumunt, sicut infantes, dentes. Plantanima autem, neq; cũ augentur, motoria instrumenta assumũt neq; cum ad summum incrementum peruenerint, clarum ergo, ꝙ neq; facultatem habent ambulatoriam. Si .n. eam haberent, & partes haberent accommodatas, illæ enim habent facultatem. Instrumenta autem non habent, quæcunque sunt uel imperfecta, uel manca. Si ergo plantanima irrationalem quidem habent animam: non mouentur autem secundum locum, non est ergo irrationalis animæ motus secundum locum. Et nos quidem sic. Contextus autem per unum exemplum declarauit id, quod est imperfectum, & mancum. Dicit enim plantanima non esse imperfecta, uel manca: quia & crescunt, & ad summum incrementum perueniunt, & decrescunt, & similia generant. Per hoc quidem, quod generant, innuens non esse manca. Eunuchi enim cum sint manci, non gignunt. Per hoc autem quod crescunt, & ad summum incrementum perueniunt, & decrescunt, significauit non esse imperfecta. Assumerent enim tempore ea, quæ desunt uidemus autem, quod nihil assumunt. Quare ostensum est non esse irrationalem animam causam motus secundum locum. Sed neque sensus causa est motus secundum locum. Oporteret enim quando secundum locum mouemur, sensum operari. Sed hoc falsum est. nam & clausis oculis mouemur, & nec audientes, nec olfacientes, nec contrectantes, uel palpantes. non est ergo sensus, qui mouet secundum locum: eo ꝙ nos secundum locum mouemur, licet sensus non operetur: & quia sæpe sentientes motum interrumpimus, & in quiete magis sentimus. Hæc cum dixisset contextus, fertur ad intellectum, non quærens de imaginatione, an moueat, an non. & merito eius nullam fecit mentionem: quia nihil habet proprium: sed quicquid habet, ex sensu habet. Sed nos ostendemus, ꝙ nec imaginatio quidem mouet. Si enim moueret ipsa, oporteret in somnis, quando imaginamur, moueri secundum appetitionem, & impetum Atqui non mouemur. ergo imaginatio non mouet. Hæc quidem extra textum. Ostendemus autem deinceps, ꝙ neque est intellectus, qui mouet. Scire enim oportet, ꝙ triplex est intellectus: uel contemplatiuus, qui instrumento non utitur: uel contemplatiuus, qui instrumento utitur uel actiuus intellectus. Contemplatiuus intellectus, qui instrumento utitur, non potest mouere: quoniam non uersatur circa ea, quæ sunt agẽda. est autem quid, quod ex rebus agendis est, motus: & quia huic intellectui magis conuenit status, quam motus. Intellectu enim aliquid agitantes, stamus. Sed neque actiuus intellectus est, qui secundum locum mouet. etsi enim habet electionem, per quam fit motus secundum locum, sed tamen non mouet. & hoc est apertum. Videmus enim, ꝙ curam gerente actiuo intellectu, ne moueatur, accedẽte hoste, cor mouetur: uibratur enim, & subsultat metuens. Atqui & in intemperantibus, cum præcipiat affectus, ut moueatur, etiamsi iubeat intellectus, ut contineat: nonnunquam uincit affectus, & mouetur pudendum ad rem uenereã. contrario ergo modo se habet motus ad intellectum in incontinentibus. Ipse ergo non mouet: & ꝙ actiuus intellectus operatur primum: deinde sic mouemur. Nisi enim actiuus intellectus prius consultauerit, ad portum non descendam, nec gubernatori loquar, nec uasa, & sarcinas immittam, hæc autem uniuersa stans consultat. Si ergo actiuus primum intellectus operatur: & postquam ipse cessauerit, tunc fit, qui est secundum locum, motus: Clarum est ergo, ꝙ nec est actiuus intellectus, qui nos secundum locum mouet. Sed nec contemplatiuus intellectus, qui instrumento non utitur: quia is electionem non habet necesse est autem, ut eligat, quod secundum locum mouet. nisi enim eligat,

non mouemur. Sicut & Medici sæpe de industria, & quod ita melius iudicent, non sanant aliquem: eo quod ei conducat esse in morbo, uel propter tyrannidis dissolutionem, uel ut philosophetur. quemadmodum & Theagẽ in morbo reliquerunt, propter philosophiam. Vnde & Theages dialogus. Quare nec is mouet. Et ex alio est etiam ostendere, quod non mouet hic intellectus, quia non habet fugere, uel persequi. Omnis autem motus fugit, uel persequitur. Ostensum est ergo, nullum intellectus significatum mouere secundum locum. Et hoc etiam exterius probari potest per generosissimum argumentum. Nam si qualecunque intellectus significatum causa esset motus secundum locum: oporteret illa non moueri, quæ non habent qualemcunque intellectum. Atqui irrationalia animalia intellectum omnino non habentia, secundum locum mouentur. non ergo contemplatiuus intellectus, uel actiuus, causa est motus secundum locum. Omnino autem nec rationalis est anima, quæ mouet, nec irrationalis. Rationalis enim non mouet secundum locum: eo quod ab intemperante affectu superati, secundum locum mouemur. affectus autem ab irrationali mouẽtur. Rursus autem irrationalis non mouet: eo quod ratio aliquando secundum locum nos mouet, ut ad pręceptores, uel ad orationem: & quia in continentibus aperte ostenditur. non mouere irrationalis. ea enim sæpe iubente ad res uenereas conuerti continentes non mouentur, nec cedunt iussui: quod autem mouet, omnino audiri oportet. Didicimus itaque, quæ sint non mouentia. Dicamus deinceps consequenter, quid est, quod secundum locum mouet. Est autem, quod secundum locum mouet, intellectus actiuus, & appetitus irrationalis. Et hoc ex eo ostensum est, ꝙ appetitus quidem in incontinentibus moueat: intellectus autem in continentibus, Sed quoniam, quando aliqua duo aliquid unum faciunt, secundum aliquid cõmune hoc omnino faciunt: ut quod est bipes, & quadrupes, secundum aliquid commune scilicet pedestre, mouentur: Sic ergo oportebat intellectum, & appetitum, secundum aliquid commune mouere. Est autem quid medium inter uitam, & cognitionem. Ad quod dicimus, quod & hæc duo, intellectus, & appetitus, secundum aliquid commune, appetitiuum mouent: quod etiam consultatorium appellat Aristoteles: sicut in irrationalibus, irrationalis appetitiuum. Merito autem communi appetitiuo dat motum, & non intellectui, ut in Timæo. Intellectus enim recte tantum mouet: Appetitus autem & recte, & oblique. Motui autem rectum conuenit, & obliquum. Communi ergo sensitiuo potestas danda est motus secundum locum. Dubitant autem dicentes, fieri non posse, ut appetitiuum moueat secundum locum, quo ad ea, quæ dicta sunt. Si enim, quod secundum locum mouet, unum est: duo autem sunt appetitus, & non unus: appetitiuum ergo non mouet. & nectitur in secunda figura huiusmodi syllogismus. Quod secundum locum mouet, unum: Appetitiuum, non unum. Quod secundum locum mouet ergo, non appetitiuũ. Ad quod dicimus, quod appetitiuum & unum est, & non unum: unum quidem genere: duo autem specie. Vt unum ergo genere, mouet. Quomodo autem est unum quidem genere: specie autem duo, appetitiuum? Quoniam alius est appetitus irrationalis: & alius rationalis: est autem specie dissimilis irrationalis ad rationalem. Quamobrem & irrationalis appetitus est specie dissimilis ad appetitum rationalem. Quare genere quidem unus est appetitus, specie autem diuersus Quod autem oportet esse dissimilem specie appetitum, non solum ex animarum dissimilitudine apertum est, & sed hinc. Præcipit irrationalis appetitum affectus: Imperat autem rationalis appetitum uirtutis. & quoniam uirtus est affectui contraria, continget contrariorum unam esse operationem, quod est absurdum.

Fit autem omnino contrarius appetitus, quando ratio affectui aduersatur, ut in homine dico. nam & in irrationali fiunt contrarij appetitus: ut cupiditas ad iram. Fiũt ergo contrarij appetitus, quando ratio cupiditati aduersatur. Hæc cum dixisset, dicit quendam nimis confidentem, & periculi, & audaciæ plenum syllogismum, in prima figura. Est autem hic syllogismus: Vbi contrarij motus, illic una est & temporis sensus. Vbi temporis sensus, illic est ratio, & cupiditas. Hic autem syllogismus habet quædam nimium præcipitia, & periculi plena. Vnũ quidem quoniam omnino esse dicit rationem, & cupiditatem, ubi est temporis sensus: ut ex hoc colligatur solũ hominem habere temporis cõsensum. Atqui uidemus irrationalia quoq; animalia non tẽpus sentire: ut declarat grus, quæ fugit in hyeme in Thraciã. & formica, quæ thesauri instar, sibi prius nutrimentum recondit, ꝓpter hyemem. Porro & aliud habet absurdum syllogismus. Dicit enim: Vbi sunt contrarij motus, illic ratio, & cupiditas, ratione quidem pro præsenti uoluptate bonũ futurum eligente, cupiditate aũt ad id, quod est præsens, siue id, quod apparet, bonum respiciente, ut secundum ipsum colligatur, in homine, & solo esse contrarios motus, ut diximus, iram ad cupiditatem. Hæc cum dubitasset, utrunq; dissoluit, prius quidem per tres solutiones. Vnam quidem, ꝙ irrationalia temporis non utiq; sensum habent. neq; .n. ipsum sensu apprehendunt. tẽpus enim est incorporeum, & corpore melius: & sensu non consideratur. Quod autem sensu irrationalia nõ norũt; nec imaginatione norunt. Quare irrationalia temporis sensum non habent. quia nõ cadit tempus sub sensum. Hæc est prima solutio. Quantum autẽ ad hanc, nec nos quidem temporis sensum habemus, neq; enim ipsum uidemus, Quod si ita est, nec ipsum imaginamur. Dicenda est ergo secunda solutio, ꝙ irrationalia tempus non apprehendunt, sed ea, quæ sunt in tempore, ut frigus, calorem, & eiusmodi. Quare uenim dicit Aristoteles, dicẽs irrationalia tempus non sentire. Quæ enim sunt in tempore, apprehendunt, & non tempus. Nos enim ipsam habentes rationalem animam, ipsius temporis sensum habemus, horas & dies numerantes. Et hæc est secunda solutio. Tertia solutio, ꝙ Aristoteles tempus uocat definitum, & non indefinitum Sic itaq; dicit in libro Perihermenias. Hæc quidem simpliciter: illa uero in tempore, simpliciter appellans indefinitum tempus: in tempore autem, tempus definitum & determinatum Animalia ergo irrationalia, etiam si temporis sensum habeant, sed non habent sensum temporis definiti: sed tantũ, uerbi gratia, hyemem, uel æstatem sentiunt. Homines autẽ definiti temporis sensum habent, dies, & horas numerãtes. Numerare enim est solius animæ rationalis ꝓpriũ. Propterea ergo dixit hominem solum sensum habere temporis definiti. Indefiniti enim etiam irrationalia sensum habent. Sic ergo primum dissoluit. Soluit autem & secundum dicens: ubi cõtrarij motus, illic & ratio, & cupiditas, si addideris, qui secundum præsens, & secun-

dum futurum tempus fiunt contrarij motus. Secundum præsens enim,& futurum, solus homo contrarie mouetur. Irrationalia autem secundum præsens tēpus, & solum. Aegrotas enim propter præsentem febrem, frigidum desideras,appetitu imperāte hoc facere. Ratio autem propter futurum malum extrudit appetitū. Irrationalia autem contrarie mouentur, non propter eam,quæ est futuri,prouidentiam. Fingatur enim leo gregem aggressus, & percussus: deinde postea uolens alterum gregem aggredi,& priorem ictum ueritus non aggreditur,ne rursus patiatur. Vides ergo,ꝙ de futuro considerat,ne patiatur. Quare & irrationalia circa futurum uersantur. Ad quod responderunt interpretes, ꝙ ex præterito futura considerare, & colligere, rationis est,& solum. Leo ergo non ex præterito futura præuidet,sed secundum imaginationem motus,ut qui uulneris adhuc reliquias habeat,cūctatur gregem aggredi,præsens uulnus ueritus. Quare circa præsens tantummodo operatur. neq; enim in ipso est temporis discretio,sicut neq; numeri. neq; enim nouit leo, quid est secundum uel tertium,sed turbam tantum nouit, & paucitatem, ut declarat,ꝙ paucos quidē inuadit,multos autem pertimescit. Et hæc quidem in ijs,in quibus dicit Aristoteles,ꝙ eorum,quæ secundum locum corpus mouet, hęc quidem solum mouent,illa uero etiam mouentur. Appetendum enim mouet appetitum, cum ipsum omnino non moueatur. Appetitus autem mouetur quidem ab appetēdo mouet autem corpus motu, qui est scdm locum. Et hæc quidem Aristo. Plato autem non dicit appetitum mouere,sed quod in unoquoq; prius est,ipsum dicit mouere secundum locum,in homine quidem rationalem animam,in irrationalibus autem irrationalem. Hæ sunt enim quæ in utrisq; priores habent partes. Nam & in hominibus non est in affectibus irrationalis,quæ mouet ad uoluptates, sed & tunc rationalis mouet quidem quodammodo hominem,sed errat, qui busdam ueluti præstigijs a cupiditate decepta. Sciendū autem Platonem ab Aristotele non dissentire. Plato enim effectricem causam dixit: Arist. autem finalem,cū dixit appetitum. non est autem ipse appetitus proprie finalis causa motus secundum locum, sed appetendum propterea enim ambulamus,ut appetendum assequamur. Dic ergo,ꝙ & Plato,& Aristote effectrices causas dixerunt motus secundum locum. Sed Plato quidem remotiorem effectricem,dicēs rationalem animam: Aristoteles autem propinquam,dicens appetitum. Nam & irrationalis per medium appetitum mouet corpus motu;qui est secūdum locum. Et in his, Deo est gratia finitur contemplatio. Quod itaq; nutritiua facultas nō est id,quod mouet,clarū est. Semper enim alicuius gratia motus ipse,& est cum imaginatione,uel appetitu.

Per hoc autem, Alicuius gratia motus, primum innuit argumentum, quod nutritiua quidem facultas unum habet finem,motus autem multos. Videtur autem contextus dubium suscipere. Dicit enim motum secundū locum esse alicuius gratia:& propterea non est uegetatiua causa motus. Quid igitur,uegetatiua in augendo non mouet alicuius gratia? Vel dicimus,ꝙ non oportet lectionē præcidere in eo, Alicuius gratia,sed &,quæ in contextu deinceps sequunt,adiūgere,ut sit id,qđ dī in hunc modū Non est uegetatiua, quæ scdm locum mouet,eo ꝙ motus scdm locū,qui fit alicuius gratia,fit cum imaginatione,uel appetitu. Vegetatiua autem,&si est alicuius gratia,sed nō cum imaginatione. Per hoc autem,quod dicit,esse cum imaginatione,uel appetitu secundum dicit argumentum,quod oportet id, quod mouet,& appetere ut fugiat,uel persequatur, & iam imaginari. Omnino enim motus qui est secundum locum,uel est cum imaginatione,uel cum appetitu. quæcunq; enim animalia habēt imaginationem, habent,& appetitum. Quæ autem nō habent imaginationem,solum habent appetitum. & in quibus est imaginatio, ea una cum appetitu mouentur. In quibus autem non est imaginatio,sufficit & appetitus. Nihil enim quod non appetit,mouetur,præterquam ui. Hoc autem dixit,ꝓpter eos,qui nolunt quidem moueri: mouentur autē inuiti,ut qui ab aliquo ad iudicium trahuntur.

Praeterea si plantæ essent motiuæ.

Tertium est argumentum aduersus eos,qui dīt esse uegetatiuam animam,quæ mouet animal secundū locum: quasi diceret,ꝙ si nutritiua esset motiua secundū locum,non abstulisset natura plantis instrumenta motoria. Sicut enim nihil frustra facit natura,sic nec præter mittit quicquam eorum,quæ conueniunt.

Etiam haberent aliquam partem instrumentariam ad hunc motum.

Hoc est quartum argumentum ab instrumentis. & uide quomodo,cū contextus esse uideatur perpetuus, & unam habere continuitatem,illum in quatuor argumenta secuimus.

Similiter autem nec sensitiuum. Sunt.n. multa animalia, quæ sensum quidem habent,sed tamen manent, & sunt perpetuo immobilia. Si ergo nec quicquam frustra facit natura: nec aliquid ex necessarijs relinquit,præter quam in mancis, & imperfectis: Sunt autem eiusmodi animalia perfecta, & non manca. Quod autem non sunt manca,signum est quod sunt generantia,& habent summum incrementum, & diminutionem. Quare haberent, & instrumentarias partes ambulationis.

Hic ostendit,quod nec sensus est,qui mouet, ut dictum est in contemplatione. Sed quia contextus paulo est prolixior ambitus: age illius seriem sic dicamus. Si sensitiuum esset,quod mouet,quia nec natura quid frustra facit: nec ex necessarijs aliquid negligit, & omittit, haberent,& quæ nunc perpetuo manent,animalia Instrumentarias ambulatiōis partes,cum sint perfecta, & non manca. Quod autem non sunt manca, signum est & generandi facultas,& quod summum habent incrementum, & diminutionem.

Atqui nec intellectiuum, & qui intellectus dicitur,est qui mouet. Contemplatiuus enim nihil agendum intelligit; nec dicit aliquid de fugiendo & persequendo. Semper autem motus, uel fugientis aliquid,uel persequentis.

Hic ostendit,quod neq; est intellectus,qui mouet. Et quæ dicit quidem Aristoteles,in cōtemplatione dicta sunt,nos autem etiam aliud exterius argumentum ex historia comparauimus,ꝙ sæpe aliquas per se contemplationes quis agitans,non solum a uia proposita aberrauit,sed & præceps lapsus est,ut & Thales in puteum incidit. Ex quo manifestum est non esse intellectum,qui mouet secundum locum.

Sed neq; quando aliquid eiusmodi contemplatur,iam iubet fugere,uel persequi. Quemadmodum sæpe cogitat aliquid timendū, uel iucundum,non iubet autem timere,cor uero mouetur. Si autē iucundum,aliqua alia pars.

Actiuum intellectum per hæc significat. Dicit enim quod neq; quando intellectus tale quid cognoscit, idest,agendum,neq; hoc mouere potest,quod resistat affectus. Si autem iucundum,aliqua alia pars. Si iucundū

inquit, quidpiam cogitatum fuerit, alia pars mouetur, nempe iecur. Quando enim affectus ipsum mouet, mouetur, etiam si non imperet intellectus. Vide autem, ꝙ non est recte usus exemplis. De rationis (quę in uniuerso corpore constituta) est, motu, qui secundum appetitionem, & impulsum dicitur, loquēs, adduxit exempla motus particularium partium.

Præterea & præcipiente intellectu, & dicente cogitatione aliquid fugere uel persequi, non mouetur: sed secundum cupiditatem operatur, ut incontiuentes. Iam & omnino uidemus, quod qui artem habet medicam, non medetur, tanquam sit aliquid aliud, quod habeat potestatem faciendi secundum scientiam. Sed neq; appetitus est huius motus autor. Temperantes, enim licet appetant, & desiderent, non faciunt illa, quorum appetitum habent, sed sequuntur intellectum.

Vltimum est argumentum, ꝙ non ratione, secūdū locum mouetur, quod mouetur. Etsi enim præcipiat rationalis anima: non mouetur corpus, eo ꝙ ab affectu detineatur, sicut incontinentes. Iubente enim intellectu non moueri ad meretricem, mouetur homo.

Videntur autem hæc duo esse, quæ moueant, uel appetitus, uel intellectus, si quis ponat imaginationem, ut intelligentiam aliquā. multa. n. præter scientiam imaginationes sequuntur: & in alijs animalibus non intelligētia, nec ratiocinatio est, sed imaginatio. Hæc sunt ergo ambo motiua secundum locum, intellectus, & appetitus.

Hoc in loco uult dicere, quæ est causa motus secundum locum. hucusq; enim quid non est, dixit. Dicit ergo duas esse causas motus secundum locum, intellectū & appetitum: si quis imaginationem ponat, ut intelligentiam aliquam. Quoniam in superioribus sæpe imaginationem intellectui coniunxit, cognitiuas enim animæ facultates in duo tātum diuisit: in id, quod est cum corpore operari, quod est sensus: & in id, quod est sine corpore, quod intelligentiam appellat, nūc dicit, quod si quis imaginationem intelligentiam aliquam ponat, id est, cum intellectu, duo sunt solum, quæ mouent, appetitus, & intellectus. si autem aliquid aliud acceperit, imaginationem præter intellectum, tria inueniunt mouentia, intellectus, imaginatio, appetitus: Et hoc quidē dicit Plutarchus. Idem autem dicit, & appetitus nomē de ira, & cupiditate dici. Cur autem dicit omnino Aristoteles, imaginationem intellectui coniungi? an quia paucæ sunt admodum intelligentiæ citra nostram imaginationem: quod significat dicens. Multa enim pręter scientiam imaginationes sequuntur? Ad multa enim imaginationem sequimur, quod est affectus, præter ea quæ iotellectui uidentur. & quod est intellectus proprium, sæpe imaginatio recipit, est enim proprium intellectum sequi. Quia ergo sæpe imaginationem sequimur, relicto intellectu propterea ipsam intellectum appellat. Vel quia io irrationalibus pro intellectu est imaginatio, quæ mouet quod significauit dicens, & in alijs animalibus oec intelligentia est. nec ratiocinatio semel sed imaginatio. Dici autem potest, ꝙ quoniam etiā passiuus intellectus est imaginatio, eo ꝙ intus habeat id, circa quod operatur, sicut & intellectus, ipsam propterea intellectum appellat. hoc autem argumentum contextus non habet.

Intellectus autem, qui alicuius gratia ratiocinatur, & actiuus.

Videtur contextus alicuius gratia dicere actiuum intellectum. Vnde & non immerito dubitari potest. Quid ergo, contemplatiuus intellectus non est alicuius grania, qui actiuum proprie intellectum, alicuius gratia appellauit? Atqui, quod contemplatiui est alicuius gratia, melius est, quam quod actiui. Ad quod dicimus etiam contemplatiuum esse alicuius rei gratia, sed actiuus quidem id, quod est alicuius gratia id est finem, exterius habet, ut ditescere, uel nauigare. uel quid aliud eiusmodi. Cōtemplatiuus autem intellectus habet intus finem. Omnia enim facit, ut cognitionem assumat quod est perfectum animæ officium, & quia est obscurum, quod intus est propterea, multi ociosos contemplatiuos appellant. quos sequens Philosophus externum tantum finem definijt. & ideo de ipso dixit illud, Alicuius gratia.

Differt autem a contemplatiuo, fine. & omnis appetitus alicuius gratia.

Hic uult dicere, ꝙ omnis quidem intellectus subiecto idem est, quod alius: sed ratione differunt. Finis enī contemplatiui intellectus, est principium intellectus actiui, & in principium appetitus. Ex hoc autem duo possunt colligi, primum quidem, ꝙ non de externo intellectu loquitur, quando dicit contemplatiuum. ecce enim eum idem esse dicit, ꝙ actiuū, subiecto. Exterous autem intellectus non est, idem, quod actiuus. Secundum autem ex hoc colligi potest, ꝙ actiuus etiam intellectus est immortalis, si quidem idem est cum contemplatiuo, quem in confesso esse est immortalem.

Cuius enim rei appetitus, ipse est principium actiui intellectus, extremum autem principium actionis. Quare rationi consentaneum est hæc duo uideri mou-ntia, appetitum, & cogitationē actiuam. Appetitiuum enim mouet: & propterea cogitatio mouet, quia principium eius est appetitiuum. Porro & quando mouet imaginatio, mouet non sine appetitu.

Græce est οὗ, pro οὗτινος, id est cuius rei: & lege cum aspiratione. Dicit autem, Cuius rei est appetitus, ipse est actiui ītellectus principium. Iotellectus autem finis est principium actionis. Exemplo autē erit apertum quod dicitur. Aestate regmentum ualde appetijt quispiam, ne a sole uratur. & hic appetitus est alicuius gratia, ne enim uratur. ipsum regmentum est principium actiui intellectus. incipit enim, ut tegat, mente agitare, per umbram, deinde per excitatos parietes. & hoc quidem incipiens facere, a fundamentis incipit. Et considera, ꝙ finis actiui intellectus, quod est fundamenta, est principium actioois, Appetitum & cogitationem actiuam. Cōsidera, quod actiuum intellectum cogitationem appellauit actiuam. Rursus autem post imaginationem accipit intellectum, uel cogitationem.

Iam uero unum est aliquid, quod primo mouet, appetitiuū. Si enim duo, intellectus, & appetitus, mouerent, secundum communē aliquam formam mouerent. Nunc autem intellectus quidem non uidetur mouere sine appetitu. Voluntas enim appetitus. Quando autem secundum ratiocinationem mouetur, & secundum uoluntatem mouetur. Appetitus uero mouet præter ratiocinationem. cupiditas enim est quidā appetitus. omnis ergo intellectus rectus est. appetitus autem, & imaginatio & rectus est, & non rectus: & semper mouet, quod est appetendum. Sed hoc est uel bonum, uel quod bonum apparet: non quoduis autem, sed bonum agendum. Agendum autem bonum est, quod contingit etiam aliter habere. Quod itaq; talis animæ facultas mouet, quæ appetitus appellatur, clarum est.

Quod uult dicere tale est. Si duo essent, & alia a se inuicem, intellectus, & appetitus: ambo autem mouerent, aliqua alia inesset communis utrisq; facultas, quæ cum utrisq; communicans, moueret animal: sicut bipedi, & quadrupedi pedes habere commune est. Nunc autem non ambo mouent, Intellectus enim mouens,

mouet non sine appetitu, uolũtas enim est appetitus. Tunc autem secundum uoluntatem quid mouetur: quando secũdum ratiocinationem motum fuerit. Appetitus autem mouet etiam præter ratiocinationem. Per cupiditatem enim mouemur. cupiditas autem est appetitus. Et ꝙ non idem est appetitus, & intellectus hinc clarum est. Verus enim intellectus semper rectus est, & nunquam fallitur. Appetitus autem, si post imaginationem fuerit, etsi eum intellectum diximus, & rectus est, & non rectus. Quod est enim appetendum, sensum moueat oportet. Sed hoc uel uerum bonum est: & eum, qui est in intellectu, appetitum mouet, uel apparens bonum, & mouet irrationalem appetitum. Apparens autem intellige, quod potest etiam aliter habere. Si autem hæc ita habent, appetitus est, scilicet qui mouet, & rationalis, & irrationalis. Quod enim, inquit Aristoteles, duæ facultates non mouent, apertum, Intellectus enim omnino cum appetitu mouet. Appetitus autem etiam sine intellectu mouet, quando irrationales cupiditates sequimur. Vna ergo facultas mouet, & non duæ. Secundum cõmune enim genus mouerent, quod ipse dixit speciem. Non quoduis autem, sed bonum agendum. Recte autem dixit, Non quoduis bonum. Primum enim bonum, scilicet diuinum non est in nobis. Deinde dicit. Agendum est autem, quod contingit etiam aliter habere: & hoc iure dixit: Quod est enim bonum alij, alij malum est: ipsum itaq; dicit contingens. Hæc autem, bonum inquam, & malum actiuum intellectum sequuntur. Verum autẽ & falsum non actiuum, sed contemplatiuum.

Iis autem, qui animæ partes diuidunt, si secundum facultates diuidant, & separent, permultæ fiunt, nutritiua, sensitiua, appetitiua, intellectiua, consultatoria. Hæ enim in pluribus a seinuicem differunt, quam desideratiua, quam cõcupiscibilem: & animosa, quã irascibilem appellant.

Hic Platonem significat, & dicit, ꝙ in motu secundum eum dicere non possumus, quia animas partitur: & quomodo secundum eum possumus aliquid cõmune inuenire? Non solum autem in hoc peccat, sed qđ etiam multas prætermitit, & cum omnes dixisset, non meminit motus secundum locum, uel ꝙ ipse sub appetitum reducitur: & ipsum una comprehendit, uel ꝙ de ipso non agitur.

Quoniam autem sunt appetitus sibi inuicem contrarij: hoc autem contingit, quando ratio, & cupiditas sunt contrariæ, fit autem in ijs, quæ habent sensum temporis: intellectus enim propter futurum ad diuersum trahere iubet: Cupiditas autem propter iucundum: apparet enim id, quod iam iucundum est. etiam simpliciter iucundum, & bonum simpliciter, quia futurum non uidet.

Hic audacem illum & periculosum dicit syllogismum. non recte autem ordine usus est. Conclusionem enim dicit ante propositiões. Hic enim erat syllogismus: Vbi contrarij motus, illic quoq; una temporis sensus. Temporis autem sensus in ijs est, in quibus ratio est, & cupiditas. Deinde dicit primam propositionem: Vna quoque sensus est temporis, ubi sunt in motus contrarij. Secundæ autem propositionis ne meminit quidem. Quia futurum non uidet. Dicit cupiditatem non uidere futura. Est enim placitum Aristotelis, animam irrationalem nõ uersari circa futura. Cupiditas autem est irrationalis animæ.

Species quidem unum fuerit, quod mouet, appetitiuum, quatenus appetitiuum.

Appetitus enim est multa quidem numero, unum autem specie, speciem autem rursus dixit pro genere. Proprie enim genere quidem unum est, specie autem multa. dissimiles enim specie sunt animæ, & qui in eis considerantur, appetitus. hunc autem appetitum unũ genere demonstrauit, qui secundum locum mouet animalia, siue cum ratiocinatione fit, siue cum ira, siue cũ cupiditate. Sicut enim nihil prohibet sensitiuũ principium unum esse, etsi sint quinq; sensus: sic nihil uetat unam esse appetitiuam facultatem: tres autem esse operationes, a quibus appetitus trahitur, & transmittitur in intellectum cupiditatem, & animum siue iram.

Primum autem omnium appetitiuum. Hoc enim mouet, etsi nõ moueatur, quòd intellectu sit conceptum, uel imaginatione comprehensum.

Hic supponitur, quod non solum appetitiuum mouet, sed & appetendum, ut fœnum. Est autem differentia, ꝙ appetitiuum quidem motum mouet. Appetendum autem, et si sit immobile, mouet, utpote quod sit finis. Finis enim licet sit immobilis, mouet: sicut & Deus, qui est finis, licet sit immobilis, mouet. Hic ergo habes ultimum caput, quod causarum, quæ secundum locum mouent, quædam solum mouent, nec mouentur: Quædam autem & mouent, & mouentur, ut appetitus.

Numero autem plura, quæ mouent.

Quoniam dixit unum genere esse, quod mouet, propter ea dicit quod numero multa sunt. mouet enim imaginatio, intellectus, appetitus, appetendum. Sunt itaq; multa, Et in his, Deo est gratia, praxis completus, praxis, Deo fauente, septimadecima.

Quoniam autem sunt tria, unum quidem quod mouet, secundum autem, quo mouet, & adhuc tertium, quod mouetur. Quod autem mouet, duplex: hoc quidem immobile, illud uero, quod mouet, & mouetur: est autem immobile quidem bonum agendum. Quod autem mouet, & mouetur, appetitiuum, mouetur.n. quod mouetur, quatenus appetit: & appetitus est quidam motus, uel operatio: Quod autem mouetur, est animal: Quo autem mouet instrumento appetitus, hoc iam est corporeum.

Hic quoniam iã dixit, quid est quod non mouet & quid est, quod mouet: omnia colligit, quæ motui conferunt. & dicit hæc esse tria: quod mouet, ut appetendum: & quod mouetur corpus, & quo mouet, uidelicet instrumentario. Instrumentarium autem dicit spiritum, qui a corde per neruos fertur. In corde.n. existimat Aristoteles esse præcipuam, seu ductricem animæ facultatem, quæ græce ἡγεμονικὸν dicitur. Hoc autem instrumentariũ, & quo mouetur, appellat, quia ipso spiritu mouetur corpus: aliquando autem appellat ipsum, quo mouet, id est, quo spiritu anima mouet corpus. Hæc sunt, quæ ad motum conferunt. Doctrinam autem incipit ab instrumentario, ad perpetuitatem, & continuitatem orationis seruandam: & assimilat ipsum principio & fini, & cardini ossium, & motui secundum naturam: & motui præter naturam, quos sub trusionem, & attractionem reducit. Atqui ipsum etiam circulo assimilat: & cur ita faciat, omnium causa reddi potest. Principio enim, & fini eum comparat: quia spiritus est & finis animalium illuminationum, & principium corporalium substantiarum. Vel quia spiritus & cum motu incipit, & una cum eo finitur, etsi enim effectiuum una cum mo-

tu incipit, & cum eo finitur, sed tamen instrumentarium est multo propinquius. Dici autem potest, quod nō uocat ipsum principium, & finem, sed ubi est principium, & finis, idest in corde, est spiritus, quod cum sit in medio, est principium, & finis. Medium enim eorum, quæ præcesserunt, est finis: futurorum autem principium, lege mediorum. Spiritus itaque illic est, ubi est principium, & finis. Sciendum autem quod Medici quidem neruos esse dicunt instrumenta motus Philosophi autem innatum calidum, instrumētum esse dicunt appetitus. Et hic spiritus, hoc scilicet calidum in toto est corpore, siquidem omnino, ut & totum corpus nostrum, secundum locum mouetur. Est ergo in toto corpore, ut quod totum corpus debeat mouere. Quamuis enim ipsum in corde esse dicit, sed tamen etiam est in toto corpore, ut quod a principio a corde suppeditetur. Assimilat autem etiam ipsum spiritum cardini ossiū, qui græce γιγγλυμὸς dicitur. Est enim γιγγλυμὸς duorum ossium compositio, eo, quod est gibbosius, & paulo altius in concauitatem immisso. Et hæc quidem sunt ratione diuersa. in alio enim corpore est, quod est gibbosius, & prominentius: in alio autem concauum: subiecto autem sunt eadem. Inter se enim inuicem compacti conueniunt. & fit motus non duorum, sed solius gibbosi, & prominentis, circa concauum enim quod manet, & est immobile, gibbosi fit, & prominentis motus. Talis est, quæ fit in ulna, manuum nostrarum articulatio. Quia ergo spiritus est & uiuificatus, & simpliciter spiritus: & hæc ratione quidem, & habitudine sunt diuersa, subiecto autem eadem: in spiritu enim uita, & his mouetur ut spiritus, & non ut uiuificatus spiritus, animam enim immobilem dicit Aristoteles. Propterea ergo ipsum γιγγλυμῷ, id est ossium cardini assimilat, quia ut in ossium cardine est aliquid, quod mouet, & immobile: & hæc ratione quidem, & habitudine diuersa, subiecto uero eadem: sic & in spiritu est aliquid immobile uiuificatum, & qui mouetur, spiritus. Hæc autem ratione differunt non subiecto. Assimilat autem ipsum & motui secundum naturam: Sicut enim in motu secundum naturam, est aliquid, quod mouet, & aliud quod mouetur. Homines enim non per totos nos ipsos mouemur: quia ambulatorius motus ex pro trusione, & tractione componitur. Vnus enim noster pes terram trudit: certe, si in limoso loco deprehensi fuerimus, pes, utpote cum terra protrusioni non resistat, profunde in limum deprimitur: alio autem pede corpus trahimus: & spiritus quidem, qui est in stante pede, quiescit: qui autem est in eo, qui mouetur pede, mouetur. Mouetur enim pes, qui trahit. Vnius enim pes omnino trudit: alius uero trahit, qui etiam motum facit. Dici autem potest, quòd etiam in uno pede est trusio, & tractio: ut tractionem quidem accipias pedis ad nos contractionem: trusionem autem, extensionem pedis, quæ fit a nobis. Tractio enim est quæ fit ad nos: Trusio autem, quæ a nobis. Quoniam ergo in motu, qui est secundum naturam, est aliud, quod mouet, & aliud, quod mouetur: eadem autem sunt & in spiritu: ipsum propterea sic æquiparat. Et uide, quòd nunc etiam eum, qui est secundum naturam, motum, sub trusionem, & tractionem reduxit, sicut & eum, qui est præter naturam, in naturali autem auscultatione, eum solum, qui est præter naturam, motum, in septimo libro sub trusionem & tractionem redigit. Assimilat autem ipsum & motui præter naturam, quoniam habet & ipse aliquid, quod manet, & mouetur, a trusione, & tractione factus. Quod enim ui mouetur, uel a nobis truditur: uel ad nos attrahitur. Si quis autem dicat circumtrusionē non fieri trusione, & attractione, fallitur. Nam & in ea cum sint duo semicirculi, primum quidem trahit, quod retro est. Quod autem est retro, trudit prius. Deuectura autem dici potest, quòd mouetur per accidens, eo quod mouetur, quod uehit: non trahitur enim uel truditur. Quod autem uehit, quoniam per se mouetur: uel trahitur, ut currus: uel truditur, ut nauis a uentis. Et in motu ergo præter naturam, quia est manens, quod trudit, & mouetur, quod trahit, eum propterea instrumento comparat. Iam uero & circulo spiritum assimilat, eo, quòd in circulo circa solum centrum fit motus, sicut & spiritus circa manentem uitam mouetur. Et hoc exemplum est magis conducibile, in unaquaque enim parte circuli signum est, quod & cum sit prius, potest trahere, & cum sit posterius, potest trudere, uniuscuiusque enim fini est & prius, & posterius. Quoniam ergo est & spiritus in unaquaque sui parte, & uiuificatus, circulo iure æquiparatur. Hęc postquā dixit de eo, quo mouet, uenit ad id, quod mouetur, & dicit, quod mouētur, & animalia, & Zoophytá, seu plantanima: & de plantanimis quidem dubitat, quomodo illa mouentur, si quidem quod mouetur, uult omnino habere appetitum, ubi autem appetitus, illic & imaginatio. Nam sicut circa id quod abest, est appetitus, sic & imaginatio uersatur circa id quod abest. Si quis autem dicat, Quomodo circa id, quod abest, uersatur appetitus? si quidem etiam præsentem sanitatem appetimus. Dicimus, quod sanitatem appetimus propter futuram fruitionem. Quid autem collectum est ex eo, quod dictum est? Quod, si mouentur plantanima, etiam habent imaginationem. Quod dissoluens dicit ea habere imaginationem sensui coordinatam, ex quo fit etiam imaginationis diuisio. Imaginationis enim inquiunt, hæc quidem est consultatoria, illa uero sensui coordinata, & cōsultatoria quidem solis inest hominibus, sensui autem coordinata, uel est confusa, uel non confusa, & non confusa uel doceri potest, uel non potest doceri. Confusa quidem est, ut in uermibus, errabundus enim est eorum motus. Non confusa autem, & quæ doceri potest, ut in canibus, & psitacis. Quæ doceri autem non potest, ut in formicis, & aranea. Plantanima ergo habent imaginationem sensui coordinatam, non confusam, & quæ doceri non potest, id est eam, quæ est secundum tactiuum sensum. Postquam etiam hæc dixisset de eo, quod mouetur, uenit & ad id, quod mouet, & dicit id esse triplex. Primum enim appetendum mouet appetitum, cum sit immobile, ut finale, sicut & Deus, & quod est diuinum. iam uero & appetitus mouet contrario motu, & quis uicti, dominatum adeptus, mouet corpus. Est ergo tribus modis, quod mouet. Est autem appetitus similis signo, quod est in sphæra, quod quidem signum, cum est in hemisphærio, quod est super terrā supereminet, & quando ad medium cœlum peruenit, uincit: sed quando in eo quod est sub terra, hemisphærio fuerit uincitur. Quia autem in contraria appetiti-

uum

uum pugna ratiocinantes mouemur: & dum ratiocinamur, an scortari oporteat, ad præceptorem uentitare, uel uincit affectus, uel ratio, & quod dominatur, mouet. Quærit ergo quænam in syllogismo propositio mouet, & dicit utranque, & maiorem & minorem. sed magis minorem, quam maiorem. Conclusio enim sequitur minorem, ut quæ sit deterior. Deterius enim semper colligitur. Ex uñi n. & particulari particulare colligitur, & ex affirmatiuo, & negatiuo, negatiuum. Quia ergo conclusio fit motus: ea autem minorem sequitur, ipsa propterea minor magis mouet, ut in exemplo est talis syllogismus. Hic est Philosophus, ipsa est minor. Omnis Philosophus honorandus est. ipsa est maior. hic ergo est honorandus. Quæ est ergo propositio, quæ mouet appetitum, ad hoc, ut honoretur Philosophus? utraque, uidelicet, neque enim minor sola, neque enim honoraretur, nisi cognosceremus maiorem: Omnis Philosophus est honorandus, neq; hūc omnino honorare appeteremus, nisi minorem nossemus: Est Philosophus. Quomodo enim eum honorare possemus: etiam si maxime cognosceremus, quod omnis Philosophus est honorandus? Ambæ ergo mouent. Sed maior quidem propositio non mota mouet, est n. immobilis, ut quæ sit uniuersalis. Vniuersale enim non mutatur: minor autem mota mouet. Potest enim minor mutare subiectum, ut dicat, Socrates, Philosophus, uel pro Socrate Platonem, Themistium, & ecce minor mouetur, & sic mouet. Sed maior quidem secundum id, quod est remotius, mouet, minor autem secundum id, quod est propinquius, minor enim est particularis: & quoniam particularium est motus, & non uniuersalium, & ratione proxime monet minor. Et in his finitur contemplatio. Quoniam autem sunt tria unum quidem, quod mouet: Secundum autem quo mouetur, & præterea tertium quod mouetur. Alexander quidem dicit non esse redditionem illius quod est propositum, Quoniam autem Plutarchus uult hoc mō, quod dicitur, audire. Qm̄ inquit sunt tria; unum quidem quod mouet alterum quo mouet, & tertium quod mouetur: Est autem quod mouet duplex uel immobile, ut appetendum, quod uocat bonum agendum, uel quod mouetur, ut appetitiuum. Deinde subaudit. Quatuor ergo sunt quæ motui conferunt. hoc est, quia sunt tria, & unum in duo diuiditur, ergo quatuor. Talem affert responsionem Plutarchus pro eo, quod est Quoniam autem, est autem immobile quidem bonum agendum. Quod autem monet, & mouetur, appetitiuum. Diximus autem quod appetēdum agendum bonum appellauit, agendum autem adiecit ipsum separans a bono, quod per se subsistit. Appetitum autem qui mouet, & mouetur, appetitiuum appellauit, Mouetur enim quod mouet quatenus appetit. Dicit quod appetitiuum motum mouet, & apertum est Mouetur enim motum, quatenus appetit, quoniā appetitus motus quidam est. Deinde quoniam dixit appetitum esse motum, uult autem animam appetere quidem, non autem moueri, propterea corrigit, quod dictum est, & inquit: Appetitus enim uel motus est, uel operatio, & admittendum est, q operatio, eo quod non moueatur anima, & q motus est imperfecta operatio: appetitus autem perfectus, & ideo eum motum dicere non perstitit.

Ideo in communibus corporis, & animæ operibus, de ipsis considerandum est. Nunc autem, ut summatim dicam, quod mouet instrumentarie, ubi principium, & finis idem, ut ossium cardo. Hic enim gibbosum, seu prominens, & concauum, hoc quidem finis. illud uero principium. Quare hoc quide quiescit: illud uero mouetur, cum sint ratione quidem alia, magnitudine autem inseparabilia. Omnia enim trusione, & tractione mouentur. Quamobrem oportet, sicut in circulo, manere aliquid, & hinc motum incipere. Omnino ergo, sicut dictum est, quatenus appetitiuum animal, ipsius est ea ratione motiuum.

De ijs quæ conferunt, inquit, ad motum, in communibus corporis, & animæ operibus considerandum, idest in historia animalium. Animal enim commune est ex corpore, & anima. Motus autem secundum locū, nec solius animæ fuerit, est enim ipsa immobilis, nec solius corporis: nunc autem de sola anima est hic tractatus. Sciendum autem quod spiritus appetitiuus, qui mouet, est in neruis. Quamobrem oportet, sicut in circulo, manere aliquid, & hinc motum incipere. Deinde dicit, si motus fit trusione, & tractiōe: necesse est hoc quidem manere, illud uero moueri. sicut & in circulo circa centrum, quod manet, fit motus. Et notandum, q latenter confirmat, quod circa quid, quod manet, fit omninn motus animalium, quæ possunt ambulare. In piscibus enim, & reptilibus, & huiusmodi, non habet proportionē motus cum motu circulari. in ijs enim nō fit motus circa aliquid, quod manet.

Appetitiuum autem non sine imaginatione. Imaginatio autem omnis, uel ratiocinatiua, uel sensitiua. Huius ergo alia quoque animalia partem habent. Considerandum autem & de imperfectis, quid est, quod mouet, quibus tactus solum sensus est, utrum ijs contingit inesse imaginationem, an non, & cupiditatem. uidetur enim, & tristitia, & uoluptas inesse. si hæc autem: &. cupiditatem necesse est. Imaginatio autem quomodo insit, an sicut mouentur indefinite: & hæc quidem insunt: indefinite autem insunt. Sensitiua ergo imaginatio, ut dictum est, etiam in alijs inest animalibus: consultatoria autem in ratiocinatiuis. Vtrum enim hoc, an illud faciet, iam est ratiocinationis opus, & necesse est semper uno metiri: maius enim persequitur. Potest itaq; unum ex pluribus uisis facere, & hæc causa est, quòd opinionem non uidetur habere, quia eam, quæ est ex ratiocinatione, non habet: ipsa autem illam. Quare consultatorium non habet appetitus. uincit autem nonnunquam, & mouet uoluntatem. Quando autem ille hāc sicut sphæram, appetitus appetitum.

Recte hoc dixit, necesse est enim id, quod appetit imaginatione conceptum appetendum appetere. Hoc autem recte dictū est in ijs, quæ scdm imaginationem appetuut, est enim commune nocabulum appetitus. Appetitus enim est & sine sensu, qui est in plantis, & in inanimatis, quemadmodum habet lapis appetitum, per quem appetit inferiorem locum, & ignis habet appetitum per quem locum superiorem appetit. Et rursus appetitus & cum imaginatione, est rursus alius appetitus, qui est cum actiuo intellectu; qui etiam differt ab eo appetitu, qui est cum imaginatione. Vbi enim est appetitus cum intelligentia, illic est, & qui est cum imaginatione: sicut in hominibus uterque appetitus, & qui est cum intelligentia, & qui est cum imaginatione. Alia autem animalia eum, qui est cum imaginatione, & solum habent si habent utiq; imaginationē. Potest autem & alia dari differentia, q appetitus quidem, qui est cum actiuo intellectu, potest consultare

consultare autem est præeligere. Preeligere autem, hoc ante illud eligere ut utrum oportet ire obuiam amico, an non, & eligit ꝙ oportet. & nunquid eodem in loco manenti, uel peregre proficiscenti, & eligit, ꝙ peregre proficiscẽti, & an per mare, uel terram, & eligit per terram: & per terram quomodo, an peditem, uel aliquo alio modo. Deinde ex his omnibus colligit unum quid piam, ꝙ oportet uidere amicum peregre proficiscentẽ, per terram, peditem. Hæc ergo ratione differt appetitus, qui est cum actiuo intellectu, ab eo, qui est cum imaginatione. Et notandum, ꝙ actiuum intellectum, & eã quæ est proprie, imaginationem, hæc duo communiter imaginationes appellat. Huius ergo, inquit, imaginationu alia quoq; animalia partem habent. illa coniunctio, quoq; ꝓpter homines adiecta est. Quam autem dicit imaginationem? eã quæ cum sensu coniuncta est. Indefinite autem inest. In plantanimis, inquit, indefinite inest imaginatio, ut declarat indefinitus eorum motus. Indefinitum autem appellat plantanimorum motum, ꝙ non æqualiter contrahantur, & extendantur, sed aliquãdo quidem magis, aliquãdo uero minus. Vel indefinite dicit, pro eo quod est, exiliter, & errabunde. Et necesse uno metiri: maius enim persequitur. Sicut enim fabri lignarij eadem mensura cubitali, & maiora, & minora ligna metiuntur: sic & appetitiuum, inquit quod est in hominibus, eodem bono contrarios appetitus metitur, & maius bonum eligit, & ad illud mouetur. Potest itaque unum ex pluribus uisis facere, hoc est, unum commune uisum ex pluribus uisis particularibus, ut paulo superius dictum est, quod oportet amicũ uidere peregre proficiscẽtem, per terram, peditem. Cõsultatoria ergo imaginatio hoc modo unum facit commune uisum: sed nõ ita irrationalis, & ipse causam subiungit dicens, ꝙ opinionem non habent irrationalia.

Opinionem autem non habent, quia non ratiocinãtur in opinionem enim terminatur cogitatio. cogitatio autem per syllogismum, & ratiocinationem quid agẽdum inuenit. Cum sint quatuor, imaginatio, consultatorium, opinio, ratiocinatiuum, cõsultatorium idem esse in nobis existimant, quod ratiocinatiuum. Hoc autẽ est absurdum. Si enim non idem est imaginatio, & opinio in nobis: nec, quæ ea sequuntur, sunt inter se eadẽ consultatorium, & ratio. Eam enim quæ est in nobis, imaginationem sequitur consultatorium, opinionem autem rationale.

Quando fit intemperantia. natura autem semper, qui supra est, est princeps, & imperat, & mouet, ut iam tribus motibus moueatur.

Intemperantia græce est ἀκρασία. Est autem aliud ἀκρασία, & aliud ἀκράτεια. Ἀκρασία enim est pugna affectuum, & rationis, quando nihil adhuc uicit, sed est adhuc anceps pugna. Ἀκράτεια autem est, quando affectus rationem superauerint.

Scientia autem præditum non mouetur, sed manet.

Scientia præditum appellat contemplatiuum intellectum. Ei autem congenitus est status, ut sæpe dictum est, stantes enim magis intelligimus.

Quoniam autem hæc quidem est eius, quod uniuersale, existimatio, & ratio: illa uero eius, quod est singulare. illa enim dicit, ꝙ oportet talem tale facere. Hæc uero quod hoc tale. Ego autem talis. iam hæc mouet opinio, non uniuersalis, uel potius ambæ. sed illa quidem quiescens magis, hæc uero non.

Hic syllogismum apponit, & quærit, quænam eius est propositio, quæ mouet. Nam cum sint, inquit, duæ existimationes. i. propositiones: hæc quidem uniuersalis illa uero particularis, sine illa quidem minor, quam dixit particularem hæc uero maior, quam dixit uniuersalem, quærendum est, quænam mouet. Talem autem syllogismum innuere uidetur: Ego hostem terrui. quicunq; hostem terret, est uir fortis. Ergo sum uir fortis, omnem uirum fortem coronari oportet, & me ergo oportet coronari. In his maior quidem est propositio, quæ dicit: Omnem uirum fortem coronari oportet, Minor autem quę dicit Ego sum uir fortis. Nunc. n. ut de secundo syllogismo uerba facimus. Per hæc enim primus sumptus est. In his ergo propositionibus minor est, quæ magis mouet, ut iam diximus. Maior autẽ si est maxime uniuersalis, est omnino immobilis, minor autem minus mouet, quatenus ea minus est uniuersalis, minor. Oportet ergo motum magis dare minori. Duos autem syllogismos significat tacite per duas propositiones. Vnam. n. cõem accipit primi quidem cõclusionem. secundi autem propositionem. sic. n. dicit. Illa quidem dicit, ꝙ oportet talem tale facere. Hæc est prima propositio primi sillogismi, dicit, Terruisse hostem est se fortiter gessisse. Ego autem talis. Hęc est cõis propositio, quæ est primi syllogismi conclusio: secundi autem propositio, quæ dicit: Et ego sum uir fortis. Et uide ꝙ nec ordine ꝓpositionũ, ut nos, usus est: nec sic dixit terminos, sed nostrorum terminorum significationi similes. Iam hæc mouet opinio, non uniuersalis. Dubitat, nunquid opinio minoris mouet, & non uniuersalis propositio. Deinde soluens dicit, ꝙ ambæ. Alioqui inquit, harum propositionum magis quiescit uniuersalis, ut diximus. Et in his est praxis octauadecima.

Nutritiuam ergo animam necesse est habere quicquid uiuit, & habet animam, a generatione usque ad corruptionem. Necesse est enim, quod gignitur, habere auctionem, & summum incrementũ & diminutionem. Hæc autem haberi sine nutrimento nõ possunt. Necesse est ergo unum esse nutritiuam facultatem in omnib. quæ natura producuntur, & corrumpuntur: sensum autem non necesse est in omnibus uiuentibus. neq; enim quorumlibet simplex corpus tactum contingit habere, nec sine eo fieri potest, ut sit ullum animal.

Quoniam animatorum alia quidem sunt immobilia ut plantæ, alia autem mouentur, ut animalia, & eorum quæ mouentur, alia quidem seipsa in uniuersum mouent, ut ambulatoria: alia autem ex parte, & eorum alia quidem sunt sublunaria, ut plantanima: alia uero supeR lunaria, ut cœlestia: propterea ergo Philosophus in præsentia in hac præsenti contemplatione discernit ambulatoria ab omnino immobilibus, & ab ijs quidem, quæ mouentur, ex parte autem motum peragunt, esse necessario triplicem ambulatorij distinctionem: dico autem ad plantas, & plantanima; & cœlestia. Incipit autem tradere plantarum, & ambulatoriorum differentiam. Etsi enim utraq; inquit, habeant nutritiuam animam, sed tamen plantæ, inquit, non habent sensitiuam. Hæc autem ambulatoria animalia sensitiuam. Et horum utrunque duobus argumentis ostendit. Et primum, ꝙ plantæ non habent sensitiuam, iusta & probabili de causa, & ex rationibus, hæc quidem procedit a corpore plantarum: illa uero ab anima. Et hæc est, quæ a corpore. Plantæ, inquit, simplex quid esse uidentur. et si enim ex quatuor elementis constent: tamẽ tñ in eis

dominatur

dominatur terrestre, ut ex eo solo esse uideantur. Est autem terrestre insensile, ut testificantur, quæ sunt in nobis, terrestreis partes non sentientes: ossa, inquam, pili, & ungues. Quomodo enim sensum habeant, quæ ex terrestri constant, & ei adhærent? siquidē eiusmodi nec tactum habere possunt. Ipse enim plures oppositiones apprehendens, ex pluribus, & fortasse æquiualentibus, uult componi. Hoc est primum argumētum, quod ex plantarum corpore desumptum est. quod autem ab anima, quodammodo sic habet. Non habent, inquit, sensum plantæ: sensile enim sic formas sine materia apprehenderent: iam uero non apprehēdūt. Frustra enim apprehendent, cum nec possint ad iucunda accedere, ꝙ affixæ radicibus hæreant, & sint immobiles: nec molesta declinare. ꝙ autem ambulatoria iure & necessario sensum habent, duabus rationibus demonstrari potest. Quarum prima est eiusmodi. Si non habent, inquit, sensum ambulatoria, temere, & in suum exitium mouebūtur. partim quidem ꝙ ignorent, ubi est finis motus: partim uero ꝙ per prærupta in præcipitium ruant: quia seorsu non discernit. Natura autem nihil ad incommodum, & perniciem animalium facit: sed anima omnino alicuius gratia facit: uel facit euenta eorum, quæ sunt alicuius gratia. Vtrunque autem hoiū ex pilis adstrui & confirmari potest. Qui enim sunt in capite, & super ciliis, & mento pili, alicuius gratia facti sunt. Alij .n. sunt tegumenti gratia, ut qui sunt in capite alij custodiæ, ut qui sunt in superciliis alij propter ornatū, ut qui sunt in mento, & genis: qui autem sunt sub alis, & in capite in senectute cani, alicuius quidem gratia non sunt, sed sunt euenta eorum, quæ sunt alicuius gratia. Illi enim propter abundantem in alis caliditatem, & humiditatem. Hi uero propter tunc abundantem in corpore pituitam. Secundum argumētum est huiusmodi. sensum necesse est habeant ambulatoria. Cum enim inter multa nutrimenta uersentur, eo quod moueantur, cognitiua facultate opus habent, quæ possit proprium nutrimentum ab alieno discernere. Plantæ uero ea non indigent: tum propterea quod non mouentur, tum quod iuxta se situm habeant alimentum, hoc est terram. sic postquam discreuit ambulatoria a plātis: discernit ipsa etiam a plantanimis. Plantanima, inquit, non habent perfectiores sensus: uisum, & auditum, & odoratum. Ambulatoria autem hos etiam nacta sunt. Et talpa habet usum: etiam si subtili tunica tegitur: propterea qđ terram frequēter subeat. Vermes enim, etiam si uisum non habent, dum mouentur, sed tamen natura per mollitiem eius usum supplevit. Postquam a plantanimis quoque sic ambulatoria discreuit: transit etiam ad tradendam cœlestium differentiam, & ea dicit ab ambulatoriis differre ꝙ ambulatoria quidem habeant & naturalem, & sensitiuam animam: cœlestia autem solam rationalem. Hæc cum de cœlestibus dixisset, infert dicēs: Cur enim habebunt irrationalem? Hoc autem exiguū dictum aliter quidem Alexander, aliter uero Plutarchus exposuit. Alexander enim dicit, Cur enim habebunt cœlestia sensum? Neque enim eorum corpori sensum habere melius est, neque animæ. Corpori quidem, eo quòd affectionibus quidem, & passionibus obnoxiis corporibus conferat sensus, ab iis, quæ corrumpere possint, illa defendens: Cœlestibus autem, quæ ab omni affectione, & passione remota sunt, nihil confert: nam quæ sentiunt, patientia sentiunt: Hæc autem sub affectione & passione aliena, & immortalia.

Sed nec eorum animæ conferent. Quæ enim sensum habent, eum ad uniuersalium reminiscentiam habent, ut ex iis, quæ per sensus in singulis inueniunt, ad uniuersales, quæ insunt, rationes erigantur. Cœlestia autem sensu non egent: Semper enim intellectiue operantur, & nunquam ab uniuersalibus recedunt: Sensus autem est particularium apprehensiuus, & circa ea agitatus & inuolutus, non sinit intellectum immorari in uniuersalibus, sed nugaci uicino similis est, qui multum loquitur, & legentem interturbat. Sic ergo Alexander, & secundum eum non habet hoc dictum negationem, non, sed sic est: Cur enim habebit? & legit ipsum interrogatiue. Plutarchus autem iter contrarium ingrediens, addit negationem, non, & dicit: Cur enim non habebunt sensum cœlestia? neque enim corpori melius est non sic habere. Melius est enim esse sensitiuum, quam nullo sensu præditum, eo quòd id, quod sentit, eo quod non sentit, est pretiosius. Si autem dixeris, ergo patiuntur, si sentiunt, & non utique sunt ab omni affectione aliena, & immortalia. Dico, quòd non. In iis enim quæ sunt sub luna, uerum est, quod dicitur, patientia sentire: illa autem nihil patientia sentiunt. Quare eorum corpori confert sensus. Sed & eorum animæ confert. Neque enim est illi impedimento ad uniuersalium cognitionem, eo quòd per sensus quidem particularia cognoscimus. A particularibus autem ad uniuersalia erigimur. & quòd si utique in nobis ratiocinatio a sensu, tanquam a nugaci uicino, excitatur, & interturbatur, apud quos uitii quoque equus est: in cœlestibus certe interturbari nequeat, apud quæ uitii equus non est. (Deorum enim equi, sicut dicit in Phædro Socrates, & boni, & ex bonis) manifestante ratione concordiam animarum, quæ sunt in cœlestibus. Simul enim operatur, & cum sursum erigitur, & cum deorsum deprimitur, & non impedit illic sensus. Quare confert animæ ad cognitionem particularium, & uniuersalium, sensus. Deinde Plutarchus non legit contextum, ut Alexander, sed sic. Cur enim cœlestia non habebunt sensum? An enim eorum animæ melius est sensum non habere? Et hæc quidem de contextu, & quæ in ipso est interpretum dissensione. Licet autem ex iis, quæ dicit Aristoteles, ostendere cœlestia sensu carere. Est autem & omnium argumentorum ex iis, quæ dicunt Platonici, confutationem afferre. Age ergo, si uidetur, hoc agamus. Quod ergo rationalem habent animam cœlestia, ex eorum motu omnibus manifestum est. Circularis enim in eodem motus non ab alio fiat, quam a ratione: sed de sensitiua dissenserunt. Aristotelici .n. dicunt non esse in iis sensum, siquidem ea sunt ab affectione & passione aliena: patitur autem sensus subiectum. Sed dicent Platonici, O Aristoteles, in nobis patiente subiecto, iudicat affectionem & passionem facultas: in cœlestibus autem solum est formarum iudicium sine passione. Quo.n. non fuerit absurdum, aerem quidem, & aquam sine passione sensiliū formas subministrare, & suscipere, cœlestia aūt non posse sine passione sensilia apprehendere? Sed si hñt, inquiunt Aristotelici, sensum cœlestia, & tactum quoq; omnino habebunt. Præcedit .n. ipse omnes sensus, ut quod est deterius. Vbi autem melius, illic & deterius. Quomodo autem tactū habeant? siquidem tactus quidem pluribus elementis indiget ad generationem, ut qui plura comprehendat, ex sola autem quinta substantia sunt cœlestia. Si autē

essent ex elementis cœlestia: essent & corruptibilia. Ad quod dicũt Platonici: ꝙ non necesse est, ut tactũ habeant cœlestia. Apud nos enim fortasse deteriora melioribus priora sunt, & simul sunt. In illis autem etiam ipse Aristoteles rationem reprobauit. Ait enim ea habere rationalem, cum irrationalem non habeant. Quãtum itaque ad rationem attinet, etiam in luminoso corpore omnino erit & irrationalis, & uegetatiua: siquidẽ ubi meliora, illic & deteriora: quod est absurdum. Non est ergo omnino in omnibus, ubi melius, illic & deterius. Rursus dicunt Aristotelici. Si sensum habent cœlestia: omnino habebunt & instrumenta. Omnis enim sensus operatur per instrumenta. Sunt autem similarium partium cœlestia. Ad quod dicunt Platonici, ꝙ non omnino per instrumenta fit sensilium apprehensio. quandoquidem etiam in nobis communis sensus in uno spiritu existens, quinque sensuum sensilia nouit. Porro & irrationalis per unũ spiritum omnia sensilia comprehendit. Quamobrem & ipse dicit, proprie sensus unus est, & sensorium proprie unum. Sed rursus dicunt Aristotelici, ꝙ existentibus quidem uitalibus, non necesse est esse cognitiuas facultates: ut declarant plantæ, quæ uitam habent, non cognitionem, sed existentibus cognitiuis, omnino sunt & uitales. Si ergo habent cœlestia cognitiuam facultatem, irrationalem scilicet & eius animalem habebunt facultatem: iram dico, & cupiditatem. Absurdum autem cœlestia dicere uel cupere, uel irasci: quia & corrumperentur. At quod dicunt Platonici, ꝙ habent cupiditatem cœlestia. Cupiunt enim imitationem intellectus, siquidem hic ubique est: illa uero ubique fiunt, etsi non simul, sed particulatim. Iram autem non habent. Neque enim necesse est. Ecce enim etiam plantanima cupiditatem habentia, nam & molestia, & uoluptate afficiuntur, non irascuntur, neque n. se ulcisci & defendere cernuntur. Porro & per quintũ argumentum Aristotelici adstruũt, quòd sensum non habent cœlestia. si enim omnis sensus circa exteriora uersatur, cœlestium autem nihil est exterius. Non ergo sentiunt. Ad quod dici potest, ꝙ etiam in cœlestibus est exterius. est enim extra circunferentiam centrum. Quare sentiunt. Platonici autem sic probant, ꝙ sentiunt. si sentire, etiam cognoscere, cœlestia quoque, ut meliora, sentiunt. Hæc cum dixisset, accedit & ad discernenda ambulatoria a plantanimis. Sed in his contemplatio, Deo est gratia, finitur. Nutritiuam autem habeat necesse est quicquid uiuit, & habet animam. Dicit differentiam animalis, & plantæ, ꝙ etiam si ambo nutritiuam habeant, tamen ambo sensitiuam. Nutritiuam enim habeat omne animal, necesse est. si enim non nutritur a principio generationis usq; ad corruptionem, celerius corrumpitur, & ad summum incrementum non peruenit, non necesse est autem, ut omnia, quæ uiuũt, sensum habeant. Quæ enim simplex corpus habent, ut plantæ, non necesse est, ut sensum habeant. simplex autem corpus plantæ dicuntur habere, quia ex solo terrestri formam, & characterem suscipiunt. sed fieri non potest, ut sine sensu sit animal. sensum autem non necessarium in omnibus animalibus. Duplex est huius sententiæ lectio. Quidam enim libri habent, ἐν ἅπασι τοῖς ζώοις id est in omnibus animalibus. Alij uero ἐν ἅπασι τοῖς ζῶσιν. id est omnibus uiuentibus. sed si sit quidem τοῖς ζώοις, hoc est animalibus, est pro eo, quod est ζῶσιν, id est uiuentibus, ut plantas etiam comprehendat. Quid enim dicit? Quod non necesse est quicquid uitam habet, sensum quoque habere. si autem scriptum est ἐν ἅπασι τοῖς ζῶσιν, id est, in omnibus uiuentibus, recte habet. sic enim magis confirmatur sensus. Neque enim quorum simplex corpus est, ea sensum contingit habere. Hæc est, quæ fit a corpore, confirmatio, ostendens non esse in plantis tactum.

Neq; uero quæ non sunt formarum susceptiua, sine materia. Animal autem sensum habeat necesse est, si nihil frustra facit natura. Alicuius.n.gratia sunt omnia, quæ sunt natura: uel erunt euenta eorum, quæ sunt alicuius gratia. Si.n.omne corpus ambulatorium non haberet sensum, corrumperetur, & non ad finem perueniret, quod est opus naturæ. Quomodo enim nutriuntur? ijs enim, quæ perpetuo manent, id adest in loca, unde natura producta sunt.

De plantis dicit. eæ enim formam non suscipiunt sine materia, ut sensus, sed cum materia. Quæcunque ergo, inquit, formam per se non suscipiunt, ut plantæ, nõ habent sensum. Animalia autem habent sensum. Frustra enim in eis esset motus. Si enim non sentirent, ad suam perniciem mouerentur, & in fossas inciderent. nihil autem frustra, uel ad malum, & incommodum facit natura. Sed uel alicuius gratia uel euenta erunt eorum, quæ sunt alicuius gratia: dictum est autem quænã ea sint. Dubitant autem dicentes non solas esse plantas, quæ formas sine materia suscipiunt, sed & quosdam sensus. Visus enim & auditus re uera formas solum apprehendit: ille quidem colores, hic uero sonos, & non fit nec uisus color, ut pote albus, uel niger: nec auditus sonus, ut acutus, & grauis. Sed tactus quidem certe non solum formam apprehendit, sed etiam materiam: frigidum enim non apprehendit, nisi frigidum fiat corpus. Similiter & in calido, & huiusmodi. Dicimus autem ad hoc, quòd formam quidem anima apprehendit: materia autem agit in corpus. Quare omnes sensus formam solam apprehendunt: sed nequaquam materiam. Plantæ autem non solum formam non apprehendunt: sed & ab ipsa materia arripiuntur, & ab ea patiuntur, & in eam uicissim agunt. Nunquid autem etiam in his dici potest, quod sicut in animalibus anima formam apprehendit, sic & in plantis. Tactiua quidem facultas terræ formam apprehendit: corpus autem plantarum a tangibilibus patitur, ut colligatur etiam plantas habere sensitiuam facultatem. Sed quando hoc etiam dederimus, alia argumenta hoc subuertunt. Corrumperentur & ad summum incrementum non peruenirent, quod est opus naturæ. Quomodo enim nutrientur, si non habeant sensum, inquit, animalia? Non peruenit ad finem, hoc est ad summum incrementum, sed corrumpitur. Si enim per tactum cognoscit ipsum nutrimentum, & ipsum eligit, auersatur autem, quod molestia afficit: si non habeant sensum, non nutriuntur, & corrumpentur animalia, ut quæ non nutriantur. Plantæ autem, ut quæ perpetuo maneant, sensu non egent. Habent enim prope situm nutrimentum in terra, in quo est & planta: quod dixit, Vnde natura productæ sunt. Plantarum ergo definitum est nutrimentum, & propterea plantæ sensu non egent. Animalium autem est indifferens, & indefinitum. Non semper enim eadem adhibet nutrimenta, & opus habent sensu. qui discernat propria ab alienis.

Fieri

Fieri aūt non potest, ut corpus quidem habeat animam, & intellectum iudicatiuum, sensum autem non habeat: si non perpetuo manens quidem, generabile autem sit. Atqui nec ingenerabile quidem. Cur n. non habebit? An n. animæ melius, uel corpori? Nunc aūt neutrum. illa n. non magis intelliget. Hoc uero nihilo magis erit ꝑ illud. Nullū ergo corpus, quod non perpetuo manet, habet animam sine sensu.

Iure, inquit, habent animalia sensum, quia fieri non potest, ut quæ habent animam, & sunt generabilia, & non perpetuo manentia, sensum non habeant. Perpetuo autem manentia dixit propter plantas. Hæc enim & animam habent, & sunt generabilia: sed quia perpetuo manent, propterea sensum non habent. Dixit autem intellectum iudicatiuum, & non simpliciter intellectum: ne uideatur discernere animalia a plantis: sed rationalia animalia a plantis. In his enim magis est necessarius sensus, siquidem ea quoque magis discernunt. Atqui nec ingenerabilia quidem, inquit, habēt sensum, ut cœlestia. Hoc enim etiam opinatur Aristoteles. Neque enim animæ eorum, nec corpori confert habere sensum, & dictum est, quomodo, in contemplatione: & ꝙ aliter quidem Alexander, aliter uero Plutarchus hanc sententiam accepit. Existimat ergo Arist. cœlestia & uiuere, & esse ambulatoria: ea enim dicit semper mobilia, sed tamen non habere sensum, quia sunt ingenerabilia secundum tempus. Nullum ergo corpus, quod est non perpetuo manens, habet animam sine sensu. Hoc dictum magis ostendit Aristotelem esse in sententia Plutarchi. Hoc enim dicit, nullum esse corpus habens animam præter plantas, quod non habeat sensus: nisi quis dicat, ꝙ hæc est conclusio superiorum, & non ad proximum refertur. Si quis enim hoc dicat, nihil habet Plutarchus ex præsenti dicto; & in his finitur actio.

Atqui, si quidem sensum habeat, necesse est corpus esse simplex, uel mixtum. Simplex autem non potest. Tactum n. non habebit. Eū autem habeat necesse est. Hoc autem ex his manifestum est. Quia enim animal est corpus animatum: omne autem corpus tangibile: tangibile autem tactu sensile: necesse est & animalis corpus esse tactiuum, si sit seruandum animal. Alij n. sensus per alia sentiūt, ut odoratus, uisus, auditus. Quod tangit aūt, si sensum non habent, nō poterit hæc quidem fugere, illa uero capere. Si autem hoc est, fieri non potest, ut seruetur animal.

Postquam discreuit Aristoteles animalia a plantis & cœlestibus: nunc discernit ambulatoria a plantanimis. Volens autem eorum urgentem differentiam ostendere, dicit primum in quibus conueniunt, & appellat & ambulatoria animalia, & plantanima, communiter animalia: quia animalis definitionem utraque suscipiunt. Sunt n. substantia animata sensitiua utraque. Est ergo commune in omnibus animalibus, ꝙ mixta sint, & nō simplicia: commune autem ipsis, & ꝙ tactum habeant. Nam & plantanima, & ambulatoria mixta sunt, & tactum habent. Hæc autem communio nec plātis inerat, nec cœlestibus. Neque n. plantæ sunt compositæ, sed ueluti simplices: a solo enim terrestri formam, & characterem suscipiunt. Sed neque tactum habent plantæ. Rursus cœlestia mixta non sunt. Secundum Aristotelem enim non sunt ex elementis, sed ex quinta substantia. Simplicia ergo. Sed neque tactum habent cœlestia secundum Aristotelem. Hæc sunt in quibus animalia inter se conueniunt. Deinde postquam hæc ostendit, monstrat quòd animalia uere & mixta sunt, & tactum habent. Hoc autem & ante traditam differentiam ostendit, & post traditam, non iisdem argumentis. Nos autem primum differentiam dicimus, & sic deinde connectimus, quæ deducunt, argumenta. quòd mixta sunt animalia, & tactum habent. Et quænam est differentia? Plantanima ergo, uel solum tactum habent, ut in spongijs, uel tactum, & gustum quendam, quæcunque habent proportionem cum uentre, & ore, ut testacea. Ambulatoria autem habent omnes sensus: aut ea, quæ cum sensu proportionem habeant. Vermis enim eo ꝙ uisum non habet, est molli carne. Ambulatoria n. uolunt habere & nisum, & auditum, ut & quæ sunt ꝑcul, mala declinent: & ideo dictum est,

Ast aures sonitus pernicum pulsat equorum. &c,
Ad me uox circum patientis uenit Vlyssis.

In hoc ergo differunt ambulatoria a plantanimis. Et hæc est quidem differentia. In his ergo dicimus, quæ sunt ante differentiam, argumenta: ex quibus est ostendere, quòd & mixta sunt animalia, & tactum habent. & primum ostendemus, quòd mixta sunt, sic. Oportet ergo scire, omne animal sensitiuum habere tactum. Neque enim possunt, quæ tactum non habent, alium habere sensum. Oportet enim substratum esse deteriorem. Quicquid autem tactum habet, mixtum est. Et omne ergo animal mixtum est. Quod autem quicquid habet tactum, mixtum est, clarum est. Ex quibus enim compositus est tactus, ea etiam apprehendit. Si autem apprehendit calidum, & frigidum, & humidum, & siccum, & non solum unū elmtum clarum est, quòd ex his constituitur, & erit mixtum. Quoniam ergo ex hoc argumento ostensum est, & mixtum esse animal, & habere tactum: obiter autem ostendimus, etiam habere tactum: age ostendamus primo, quòd tactum habet animal. Scire ergo oportet, quòd ex tangibilibus proprie nutrimur. Succi enim instar condimentorum obtinent in nutriendo. Alia autem, ne per accidens quidem nutriunt, utpote odorabilia, uel audibilia, uel uisibilia. Si ergo ex tangibilibus nutrimur: necesse est autem apprehendere illa, ex quibus nutrimur: Tactu ergo est ea apprehendere: & est in nobis ex necessitate tactus, ut ea apprehendamus. Ipse enim solus citra medium apprehendit, reliqui autem per medium. Est ergo in animalibus tactus. hæc ante traditam differentiam ostendunt, esse tactum in nobis, & mixta esse animalia. Post traditam autem differentiam, rursus ostendit mixta esse animalia. Ait enim ꝙ si ostensum est omne animal esse sensitiuum, necesse est, ut habeat sensorium per quod sentit. Sensorium autem mixtum esse necesse est. Neque enim potest ex solo igne esse. Ignis enim magis corrumpit, quam partem constituit. Sed neq; ex aere, uel aqua esse potest: ij s. n. aliȩ sunt creditæ facultates, perspicua, personatrix, & odorum transuectrix. Neq; uero ex sola terra esse potest. Sunt n. insensiles, q̃ sunt in nobis, terrenæ partes, ut pili, ungues, ossa: & non solum oppositionem terræ apprehēdimus, ut sicci, & humidi: sed & calidi, & frigidi. Oportet ergo esse ex omnibus sensitiuum, ut cum sit medium, omnia apprehendat. Est ergo mixtum. Quod autem tactum quoq; habet animal, quinq; argumentis ostendit, quorum hoc est primum. Necessarius est animali tactus. Si enim, qui sunt uisu priuati, uiuunt, præterea autem & surdi uiuūt, & qui foncolfatu priuati, ut si quis habeat in nare polypum. Accedit his, quod, & quibus lingua

est amputata,uiuunt.is autem,qui tactum amisit,ut paralyticus, non potest uiuere. est ergo omnibus magis necessarius tactus in nobis. Secundum argumentum. Si animalis definitiuus terminus est sensitiuum, & ad animal conuertitur: Sensitiuum autem secundum tactum dicimus: Est ergo in nobis tactus. Tertium argumentum. Tanto est cæteris sensibus magis necessarius tactus, ꝙ alij quidem sensus sunt in una parte: tactus autem in toto est corpore. Quartum argumentum. Adeo est necessarius tactus,quod eius quidem subiecta,ut tangibilia,totum corpus corrumpunt, si modum excesserint: & iure,quia est in toto corpore tactus: Reliquorum autem sensilium excessus illud solum sensorium corrumpunt,cuius est sensile. Si.n.dicas,ꝗd etiam gustabilia totũ corpus corrũpunt,dico,ꝗd etiam gustus est quidam tactus, & ut tactus, magis corrumpit totum corpus,quam,ut gustus. Si quis autem dubitauerit,quid igitur? Odorabilia non totum corpus corrumpunt,ut pestilentes spiritus? & dicimus quod, per tactum ij quoque corrumpunt. Eo enim quod faciunt putrefactionem,corrumpunt: putrefactio autem tactu agit. Agit enim protrusione. Protrusio autem tactus est. Rursus dicunt, ꝙ etiam uisibilia totum corpus corrumpunt. Videntes enim nonnunquam aliquid terribile,timore corrumpitur. Ad quod dici potest,ꝙ timore,eo ꝙ faciat frigiditatem,corrumpit: frigiditas aũt est tactus. Hoc est quartum argumentum. Quintum argumentum. Necessarius est tactus,quia hic solus ad hoc,ut sint, confert, reliqui uero ad hoc ut bene sint. Dicunt autem,ꝙ etiam irrationalia & uisum habent,& auditum,& odoratum & gustum. Nunquid autem ab illis possunt discere Musicam,uel Astronomiam? Ad quod dicimus,quod odoratus quidem,& gustus,quatenus perfectiora faciunt animalia dicuntur ad hoc,ut bene sint,conferre. Auditus autem,& uisus, & gustus irrationalium confert ad hoc,ut bene sint. Primum quidẽ, quoniam fœtut suos audientia, & eos uidentia, eorum curam gerunt. Fœtum autem sonum curam gerere, est illis bene esse. Iam uero & alioqui audientia animalia mansuefcunt. Auditu ergo eis opus est, ut audiẽtia mã suefcant. Mansuescere autem bene esse est,quod habẽt ex auditu,& uisu. Videntia enim,quæ a nobis in luce fiunt,mansuescunt. Et hoc ex eo manifestum est,quòd quæ in tenebris agunt feræ, agrestes sunt & feroces. Postquam ergo hæc dicta sunt, in his contemplatio, & præsens de anima tractatus,Deo est gratia,finitur.at qui si sensum habet,necesse est corpus esse uel simplex, uel mixtum. Dicit ea,quæ habent animalia,inter se communia non,ut dictum est in contemplatione, orationẽ deducens:sed idem est sensus. Per tres autem syllogismos deducit orationem,quorum hic est primus. Si necesse est ea,quæ sensum habent corpora,ut animalia, esse uel simplicia,uel composita:non sunt autem simplicia: Sunt ergo composita. Hic est primus syllogismus. & unde clarum est ea esse composita? Hoc secundus ostendit syllogismus. Si non essent enim composita: nec tactum haberent. Vbi enim est tactus: & compositum: siquidem,ex quibus est,ea etiam tangit. Multa autem tangit. Et unde clarum fiet tactum habere animalia? Hoc per alium syllogismum ostendit. Si enim animal est corpus animatum: Omne autem corpus est aliquid tangibile: Omne autem tangibile tactu apprehẽditur: est ergo tactus in nobis,qui tangit. Hi sunt tres syllogismi. Merito autem dicit, Est tactus, ut per ipsum seruet animal, Si enim ipsum non haberet, in fossas incideret, & periret. Sed quousque est unusquisq; syllogismus? & dicimus quod primus quidem est huc usq; sic Atqui si sensum habet corpus, necesse est corpus esse uel simplex,uel mixtum. Deinde est secundus hic syllogismus. Fieri autem non potest ut simplex: tactum.n.non haberet. Tertius autem est syllogismus,qui dicit. Est autẽ necesse eum habere. Quod autem necesse,confirmat,& ait: Hoc autem ex hoc apertum. Et deinceps dicit,quæ dicta sunt. Si omne corpus tangibile: Quicquid autem tangibile,tactu apprehenditur: Tactus ergo ea apprehendit. Visus autem,& auditus,& olfactus per id,quod intercedit. Si aũt hoc ita est,fieri non potest ut seruetur animal,nisi tactum habeat. In præcipitium.n incidit,& corrumpitur.

Quapropter gustus est ueluti quidam tactus. Est.n.nutrimenti? nutrimentum autem corpus tangibile. Sonus uero,& color,& odor non nutrit,nec facit augmentum,nec diminutionem. Quare & gustum esse tactum quendam necesse est,eo ꝙ sit tangibilis, & nutritiui sensus.

Quia superius dixit,ꝙ solus tactus tangens sentit,ne quis dicat, Quid igitur, non gustus tangens apprehendit? propterea dixit, ꝙ etiam gustus,utpote qui sit tactus,citra intermedium apprehendit. Quod autem gustus est quidam tactus, per tres syllogismos ostendit: quorũ hic est primus. Si tactus est animali necessarius: est etiam gustus per eum enim nutrimur. Gustus ergo tactus est. Hunc syllogismum denotauit dicendo: Quapropter & gustus est ueluti quidam tactus,id est,propterea ꝙ est necessarius,ut tactus. Tanquam eũ ad superiora coniunxit. Dicit & secundum syllogismum. Si gustus nutrimenti est tactus. Hoc autem ostẽdit & per tertium syllogismum, Si corpus tangibile est nutrimentum. succus enim nutrit per accidens. Ipsa autem est substantia,quæ adijcitur ueluti tangibile corpus,quæ nutrit. sonus autem, uel color. uel odor non nutrit,uel diminuit. Necesse est ergo & gustum esse tactum,si quidem idem est tangibile, & nutriens. Hunc autem syllogismum innuit dicens, Nutrimentum autem est corpus tangibile: & hoc probat dum dicit: Hæc enim sunt necessaria animali: Ex illo enim aliud quid dicit.

Hi ergo sunt animali necessarij. & manifestum, ꝙ fieri non potest,ut sine tactu sit animal. Alij autem & ut bene sint: & generi animalium non iam cuilibet, sed quibusdam,ut ambulatorio, eos inesse necesse est. Si.n est seruandum, non solum oportet tangẽs sentire, sed & eminus. Hoc aũt ita erit, si per id,quod intercedit sensitiuum fuerit: eo quod illud quidem a sensili patiatur, & moueatur ipsum autem ab illo.

Postquam dixit, quid inter se commune habeant animalia,& probabit per duo argumenta,quæ sunt ante traditam differentiam,ꝙ & mixta sunt,& habent tactum: ab hoc loco discernit animalia, & dicit, ꝙ tactus quidem,ut necessarius, inest cuinis animali: alij autem sensus non insunt cuilibet animali,sed solum ambulatorio,& non plantanimo. si enim inquit,ambulatoriũ etiam,quæ sunt eminus,mala uult effugere,non solum tactu opus habet ut tãgat: sed etiam alijs sensibus eget, ut quæ procul sunt apprehendat. Hoc autem fuerit per id, quod intercedit. Quætunt, quomodo dicimus quædam apprehendere per id, quod intercedit: quædam uero tangentia? Nam & ea quæ per id, quod est intermedium, apprehendunt, non tangunt aetem, qui intercedit, & eum citra medium apprehendunt.

apprehendunt. Quomodo ergo dicimus, per medium? Dic ad hoc, quod sensile per intermedium apprehendit, & ut ad sensile, dictum est illud, Per medium, uel id quod intercedit. Id n. quod intercedit, patitur a sensili, & mouetur. Ipsum autem sensorium patitur ab eo, quod intercedit.

Sicut.n. quod secundum locum mouet, quousq; mutat agit: & quod trusit, alterum facit, ita ut trudat, & est per intermediũ motus: atq; id quidem, quod primum mouet, trudit non trusum: ultimum autem solum truditur, cum non truserit: Quod autem est intermedium, utrunque (multa autem intermedia) sic in alteratione, præterquam ꝙ in eodem loco manentia alterant.

Postquam dixit, ꝙ per intermedium quædam apprehenduntur, exemplo probat ea, quæ per intermedium, & dicit, ꝙ sicut in ijs, quæ secundum locum mouentur; quædam solum quidem mouent, quędam autem & mouent, & mouentur: quædam solum mouentur. Quemadmodum, manus quidem mouet uirgam: illa autem mouetur quidem a manu, mouet autem lapidem: Lapis autem solum mouetur. & est primum quidem solum trudens: non. n. oportet dicere mouens mouetur. n. & manus Sicut ergo illic primum quidem solum trudit: medium autem truditur, & trudit: posterius autem solum truditur: Sic & in ijs, quæ alterantur, sensile quidẽ solum trudit, siue mutat. Quod autẽ intercedit, & mutatur a sensili, & mutat sensum. Sensus autem solũ mutatur. Sed est differentia, ꝙ in manu quidem, & uia post locum erat motus: in alteratione autem non moto sensili, facta est mutatio. Et quod trusit, alterũ facit, ita ut trudat. Pulchre hoc dixit. Manus. n. quæ trusit, alterum facit, ita ut uirgam trudat. Hoc est ergo quod ipse dixit, Multa autem intermedia. Hoc recte dixit. Potest enim esse intermedium & uirga, & lignum, & ferrum: & ideo mouet, & in iis, quæ non mouentur, potest esse intermedium & aer, & aqua, & quædam alia Dixit ergo, multa esse intermedia. Præterquam ꝙ in eodem loco manentia alterant. Facultas, inquit, quæ secundum locum mouet, non finit in eodem loco id, quod mouetur: Sensile autem sensum alterans eum in eodem loco sinit.

Quemadmodum, si in ceram tinxerit quispiam, eousq; mouetur, donec tinxit: lapis autem nihil. Sed aqua quidem ualde longe: aer autem plurimum mouetur, & agit, & patitur, si maneat, & unus sit. Et ideo etiam de reuerberatione, melius quam uisum exeuntem reuerberari, aerem pati, a colore, & figura, donec unus sit. In plano autem, & leui unus est: & ideo rursus ipse quoq; uisum mouet. quemadmodum, si signum, quod est in cera, transmissum sit usq; ad finem.

Quia de intermediis agitur, quæ formas transmittunt: propterea etiam in iis, quæ imprimuntur, intermediis differentiam dicit. Cera enim, inquit, aliquousque imprimitur: sed non per totum: aqua autem plusquam cera per se. n. ferme totam formas suscipit. Aer autem per se totum proprie formas suscipit. Est. n. eiusmodi, qui facile imprimi possit. Quædam autem omnino non imprimuntur, ut lapis. Aer autem imprimitur, si maneat unus, & infractus. Si. n. intercisus fuerit aer, non transmittit. Interciditur autem ab aspero sensili, in asperis in minutas partes dissectus. Aer autem in planis, & leuigatis in partes non scinditur. Et ideo reuerberatio fit proprie a planis & leuibus eo ꝙ aer non interciditur, qui intercedit. Si autem manet unus aer, & a sensili patitur, potest reuerberari. Vnde & de reuerberatione melius quam uisum exeuntem reuerberari, aerem, &c. Desunt hic multa. Est autem contextus in hyperbato sic legendus. Melius est dicere aerem pati a colore uel figura, quam supponere uisum exeuntem reuerberari.

Quod aũt fieri non potest, ut sit simplex corpus animalis, apertum. Dico aũt ut igneũ, uel aereũ: Sine tactu. n. nullum alium sensum contingit habere. Tactiuum. n. corpus animatum totum, ut dictum est. Alia autem extra terram sensoria quidem fuerint. Omnia autem, eo ꝙ per alterum sentiant, faciunt sensum, & per ea, quæ intercedunt: Tactus autem est, ꝙ ipsa tangat & ideo hoc quoque nomen habet. Atqui & alia sensoria tactu sentiunt, sed per alia. Ipse autem solus per se. Quare eiusmodi quidem elementorum nullum fuerit corpus animalis. Neque uero terreum. Omnium. n. tactus, tangibilium est ut medietas. & susceptiuum est sensorium non solum earum, quotquot sunt, terræ differentiarum, sed & frigidi & calidi, & aliorum omnium tangibilium. & propterea nec ossibus nec pilis, nec eiusmodi partibus sentimus, ꝙ ex terra sint & plantæ nullum propterea habẽt sensum, ꝙ ex terra sint. Sine tactu aũt fieri non potest, ut ullus sit alius. Hoc aũt sensorium nec ex terra est, nec ex ullo alio elemento.

Cõionem dicit post dñam, ꝙ mixta sunt animalia. neq;. n. ex igne possunt esse sensoria. corrumpit. n neq; ex aere, uel aqua, uel terra. & dicta est in contemplatione omnium causa.

Manifestum ergo, ꝙ necesse est hoc solo sensu priuata animalia mori: neq; enim potest habere non animal.

Hic primum dicit argm̃, quod tactus est necessarius, eo quod hoc priuatum perit animal. Si autem alio priuetur, non perit.

Nec, quod est animal, alium necesse est habere præter hunc.

Secundum est argm̃, quod tactus ad animal conuertitur. Quare est necessarius.

Et propterea alia quidem sensilia excessibus non corrumpunt animal, ut color, & sonus, & odor: sed solum sensoria, nisi sit per accidens. Vt si una cum sono sit trusio, & ictus: & ab intuitu, & odore alia mouentur, quæ corrumpunt. Porro & succus, quatenus contingit esse tactiuum, ea ratione corrumpit. Tangibilium aũt excessus, ut calidum, & frigidum, & durum, perimunt animal. Cuiusuis enim sensilis excessus perimit sensorium. Quare & tangibile i tactũ. Eo aũt uiuere definitum est. Sine tactu. n. ostensum est non posse esse animal. Quamobrem tangibilium excessus non solum sensorium corrumpit, sed & animal.

Tertium est argm̃, ꝙ excessus tactus totum animal corrũmpit Ex hoc autem & aliud nascitur argm̃, quod tactus est in toto corpore: alij autem sensus in uno sensorio, & ideo unum sensorium lædunt in excessibus, & nõ totum corpus, nisi per accidens trusione: & dictum est in contemplatione, quomodo etiam per tactum hęc corrumpunt.

Quia hunc solum necesse est habeant animalia. Alios aũt sensus habet anima, ut dictum est, non ut sit, sed ut bene sit.

Quintum dicit argumẽtum, quòd tactus ad id quod est esse, confert, quod est necessarium. Alii autem sensus ad id, quod est, bene esse, ut uisus. Per uisum enim nos quidem scientias cognoscimus: feræ autem per uisum cicurantur, mansuescunt, & docentur. Non solum autem ad id, quod est, bene esse, conferunt alii sensus, sed & ad id, quod est esse simpliciter, eo quòd procul uidens, uel audiens, uel olfaciens, ex grauibus, & formidandis aliquid, eorum effugiat insidias & pericula. Quare cum aliquando quidem dicit, ad hoc ut sint, aliquando uero, ut bene sint, alios sensus conferre, non aduersatur sibiipsi. Ad utrunque enim conferunt.

Vt uisum, nempe quia in aere, & aqua uidet, & omnino, quia in perspicuo.

Ad hoc ut sint, inquit, est uisus. Est.n. ad uidendum per perspicuum aerem & aquam. Si.n. per ea non uideret, frustra essent aer, & aqua perspicui.

Gustum aũt pp iucundum, & molestum: ut sentiat id, quod est in nutrimento, & appetat, & moueatur.

Porro & gustus, inquit, ad hoc ut bene sint, confert ut sentiat, id quod est in nutrimento, iucundum, & molestum & iucundum eligat.

Auditum autem, ut ei aliquid significet. Linguam autem, ut aliquid significet alteri.

Videtur in irrationalibus hoc non esse firmum. Quid enim possit eis significari? nisi dicas, quòd suos audientia fœtus eorum curam gerant, & est aliqua significatio. Vel dic, quòd etiam ea, quæ apud nos significant, audientia irrationalia mansuescunt. Linguam autem, ut aliquid alteri significet. Hoc non est irrationalibus. Neque enim habent linguam ad aliquid significandum, sed ad gustandum omnino. Non tuto ergo dictum est. Et in his praxis, Deo est gratia, finitur.

FINIS.

SERIES CHARTARVM.

ABCDEFGHIKLMNOPQRST.

Omnes sunt terniones, præter T quaternionem.

Venetijs apud Hieronymum Scotum.

M. D. LI.

IN TENEBRIS FVLGET

[illegible] marta [illegible]
[illegible] da Firenze [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] pubblicare [illegible]
[illegible]

[illegible] vero [illegible]

[illegible] maria [illegible]
[illegible]

[illegible] sente [illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible] predicatore
[illegible]
[illegible]
[illegible]ssandro [illegible]
~~[illegible]~~
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Thomaso [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] predicatore

LEGATORIA
UMBERTO VALLETTA

